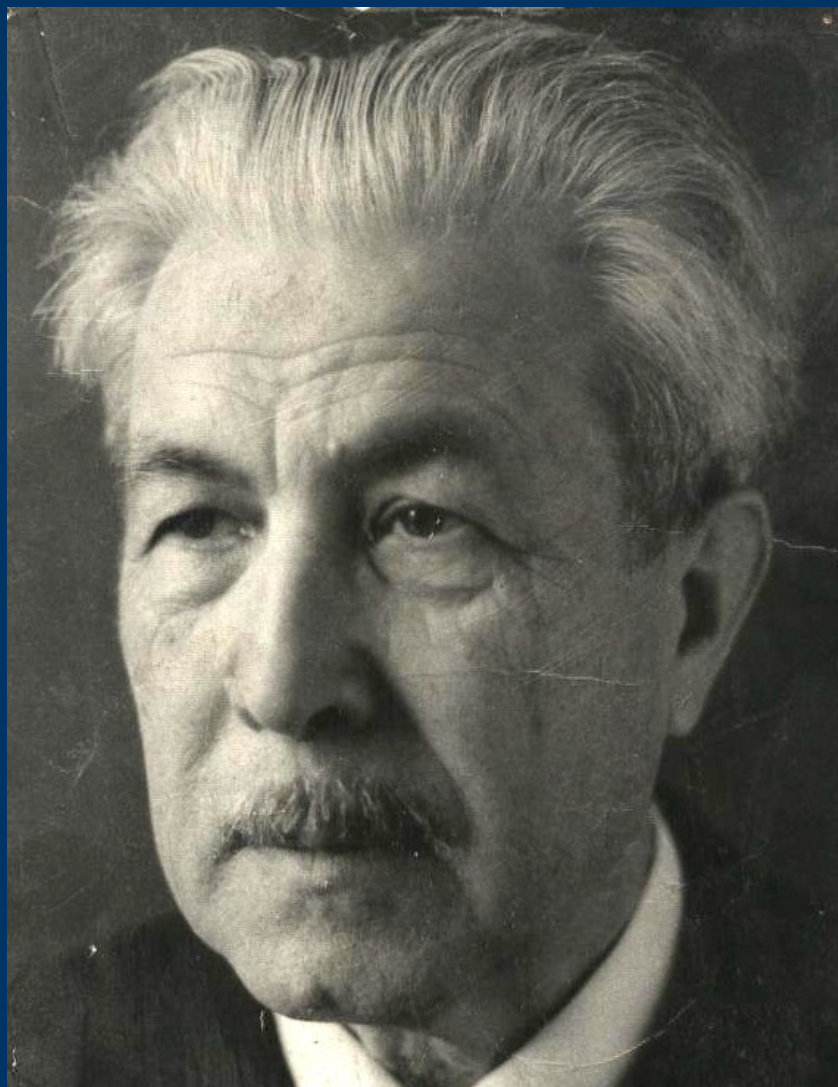

**Preot GHEORGHE ȘOIMA
(1911-1985)**

**SCRIERI DE
TEOLOGIE ȘI MUZICOLOGIE**

Editura Universității „Lucian Blaga” Sibiu

Preotul, profesorul, compozitorul, muzicologul și dirijorul sibian **Gheorghe Șoima (1911-1985)** a desfășurat de-a lungul vieții sale o deosebit de bogată activitate, atât în domeniul muzicii bisericești, cât și al celei laice, lăsând în urmă numeroase creații simfonice, vocal-simfonice și corale, alături de scrieri de teologie și muzicologie, unanim apreciate de specialiști, dar și de publicul larg.

Opera sa este în curs valorificare, unele lucrări, care nu au putut fi cunoscute sub regimul comunist, fiind scoase la lumină în ultimele decenii. Așa este cazul monumentalului oratoriu „Octoiul de la Sibiu”, compus în anul 1970, care a fost executat în primă audiție abia cu ocazia manifestărilor din cadrul Programului Sibiu - Capitală Culturală Europeană 2007. Numele său este prezent în dicționarele de muzică și muzicologie, ca și în cele de teologie, iar în semn de prețuire una dintre străzile Sibiului îi poartă numele.

Prezentul volum de **Scrieri de teologie și muzicologie** reprezintă astfel o justificată încercare de a readuce în memoria prezentului personalitatea cu totul excepțională a Preotului Gheorghe Șoima.

Preot GHEORGHE ȘOIMA
(1911-1985)

SCRIERI DE TEOLOGIE ȘI MUZICOLOGIE

ISBN 978-606-12-0041-2

**Preot GHEORGHE ȘOIMA
(1911-1985)**

SCRIERI DE TEOLOGIE ȘI MUZICOLOGIE

Ediție îngrijită de
Pr.prof.univ.dr. Vasile Grăjdian și Prof. Cornelia Grăjdian

Apare cu binecuvântarea
Î.P.S.Dr. LAURENȚIU Streza
Mitropolitul Ardealului

**Editura Universității „Lucian Blaga”
Sibiu, 2010**

Referenți:

Pr.prof.univ.dr. Aurel Pavel

Pr.lect.univ.dr. Sorin Dobre

Tehnoredactarea computerizată: Cornelia Grăjdian

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȘOIMA, GHEORGHE

Scrieri de teologie și muzicologie / Gheorghe Șoima ; ed.: Grăjdian

Vasile, Grăjdian Cornelia. - Sibiu : Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, 2010

Bibliogr.

ISBN 978-606-12-0041-2

I. Grăjdian, Vasile (ed.)

II. Grăjdian, Cornelia (ed.)

783:281.9

Coperta: Vasile Grăjdian

Copyright © 2010 Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială, pe orice suport, fără acordul scris
al editorilor, este interzisă.

EDITURA UNIVERSITĂȚII „LUCIAN BLAGA” SIBIU

Bd-ul Victoriei, nr.10, Sibiu 550024, România; tel./fax ++4 0269 21 01 22

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	9
Teologie liturgică.....	13
Divina audiență.....	15
Despre Rugăciune.....	20
<i>Rugăciunea și sufletul nostru.....</i>	<i>20</i>
<i>Cum să ne rugăm de oameni și cum să ne rugăm lui Dumnezeu ?..</i>	<i>21</i>
<i>Cum să ne rugăm ?.....</i>	<i>24</i>
<i>Despre rugăciunea stăruitoare.....</i>	<i>26</i>
<i>Ce să cerem în rugăciune.....</i>	<i>28</i>
<i>Să ne rugăm și înainte de năcazuri !.....</i>	<i>29</i>
<i>Când nu ne putem ruga.....</i>	<i>31</i>
<i>Rugăciunea și ceasul morții.....</i>	<i>32</i>
<i>Rugăciune, post, milostenie.....</i>	<i>34</i>
<i>Cântarea religioasă.....</i>	<i>36</i>
<i>Rugăciunea de mulțămire.....</i>	<i>38</i>
<i>Să ne rugăm și sfinților.....</i>	<i>40</i>
<i>Cartea de rugăciuni.....</i>	<i>41</i>
<i>Fericiți cei cari se roagă.....</i>	<i>42</i>
Răspunsurile ecteniilor.....	43
1. "Doamne, miluiește-ne".....	43
2. "Dă-ne, Doamne".....	45
3. "Ție, Doamne".....	46
[4. "Amin".....]	[47]
Arhitectura formelor cultice creștine.....	48
Temeiuri psihologice ale ritualului cultului divin.....	54
Aspecte ale cultului divin ortodox.....	71
În numele Tatălui.....	74
Rugăciunea "Prea Sfântă Treime".....	77
Pregătirea pentru sfintele slujbe și evlavioasa lor trăire.....	79
Despre Liturgia Darurilor mai înainte sfințite.....	81
Sfintele Slujbe în îndoita prezență a lui Hristos.....	84
"binecuvintează suflete al meu...".....	86
Exegeză la Antifonul al doilea.....	88
Fericirea în înțeles creștin – Exegeza "Fericirilor" (I).....	91

<i>Cap.XI Dacă muzica instrumentală poate îndeplini vreo funcțiune cultică creștină.....</i>	<i>167</i>
<i>Cap.XII Împotriva panmuzicismului liturgic.....</i>	<i>170</i>
<i>Cuvânt de încheiere.....</i>	<i>171</i>
Înfrățirea popoarelor prin muzică.....	172
Să învățăm cântările bisericești.....	181
Folclorul muzical religios.....	182
Rostul înalt al cântărilor bisericești.....	188
Muzica bisericească și laică în Institutul Teologic din Sibiu.....	191
Cântarea în comun la Sfânta Liturghie.....	198
Expresivitatea religioasă a psaltichiei românești contemporane.....	200
Folclorul muzical în confruntare cu definiția clasică a frumosului.....	209
Predici și cuvinte de învățătură.....	217
Să iertăm toate pentru Înviere.....	219
Ucenicii Domnului în vremea răstignirii și Învierii Sale.....	221
Prin cruce ”bucurie la toată lumea”.....	223
Mesajul Bobotezei.....	225
Să avem încredere în viață (Lc.7,11-16). Duminica a XX-a după Rusalii.....	227
Isus Hristos, Împăratul păcii (In.12,1-18).....	230
La sărbătoarea Sfântului Mare Mucenic Gheorghe.....	234
Numele bun, comoară de mare preț (Fapt.Ap.9,32-42). Duminica a IV-a după Sfintele Paști.....	238
Încercările, fenomene inerente ale vieții pământești (II Cor.4,6-15). Duminica a XV-a după Rusalii.....	241
„Acum toate de lumină s-au umplut”.....	244
Articole cu caracter pastoral.....	247
Cum ne dăm binețe.....	249
Importanța unității noastre de credință.....	251
Înțelepciunea creștină.....	253
Proverbele, comori ale spiritualității poporului român.....	256
Despre valorificarea omiletică a picturii bisericești.....	259
Reflexii pe tema datinilor de iarnă.....	261
Scrieri aniversare.....	263
Părintele Timotei Popovici, din prilejul unei aniversări.....	265
Gheorghe Dima - 30 de ani de la moartea marelui compozitor.....	269
Timotei Popovici - 90 de ani de la nașterea sa.....	273
120 de ani de la nașterea lui Gheorghe Dima.....	274
Tiberiu Brediceanu și Sabin Drăgoi.....	278
Timotei Popovici, 100 de ani de la nașterea și 20 de ani de la moartea sa.....	280

Centenarul “Timotei Popovici”	284
125 de ani de la nașterea compozitorului Gheorghe Dima.....	292
Gheorghe Lazăr - 150 ani de la moarte.....	295
Timotei Popovici.....	298
Timotei Popovici - puternică personalitate morală, la 110 ani de la nașterea și 30 de ani de la moartea sa.....	301
Doru Constantiniu.....	303
Tricentenar Johann Sebastian Bach.....	307
Alte scrieri.....	309
Constantin Moisiu, <i>Să stăm bine, să stăm cu frică</i> (recenzie).....	311
Conf.Nicolae Lungu, <i>Liturghia psaltică pentru cor mixt</i> (recenzie).....	312
Grija pentru monumentele istorice din patria noastră.....	314
Ghizela Sulițeanu, <i>Psihologia folclorului muzical</i> (recenzie).....	316
Constantin Brăiloiu, <i>Opere I – V</i> (recenzie).....	318
Gheorghe Șoima în conștiința contemporanilor.....	323
Diac. Lect. Ion Popescu, <i>Gheorghe Șoima, Coruri</i> (recenzie).....	325
Prof. Constantin Catrina (interviu), <i>Cu Gheorghe Șoima despre mișcarea corală sibiană</i>	328
Prof. Constantin Catrina, <i>Gheorghe Șoima, un animator al muzicii corale</i>	330
Prof. Constantin Catrina, <i>Cântecele compozitorului Gheorghe Șoima</i>	333
Doru Constantiniu, <i>Aspecte folclorice în creația lui Gheorghe Șoima</i>	334
Cornel Arion, <i>La aniversare: Gh. Șoima</i>	337
Arhid. Lect. Ion Popescu (necrolog), <i>Preot Prof. Gheorghe Șoima</i>	340
Constantin Arvinte, <i>Gheorghe Șoima</i> (necrolog).....	347
Cornel Arion, <i>Gheorghe Șoima</i> (necrolog).....	350
Prof. Constantin Catrina, <i>Mărturii inedite petru o aniversare: Gheorghe Șoima - un suflet și o credință pentru muzica meleagurilor străbune</i>	352
Nicolae Scutea, <i>Pr.prof. Gheorghe Șoima, un pisc al Alpilor Transilvaniei</i>	356
Dumitru Capoianu, <i>In Memoriam Gheorghe Șoima</i>	362
Pr. Acad. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, <i>Preotul, profesorul, dirijorul și compozitorul Gheorghe Șoima</i>	365
Pr. Prof. Dr. Vasile Grăjdian, <i>Oratoriul “Octoiul de la Sibiu” al Pr. Gheorghe Șoima, un monument muzical al Ortodoxiei transilvănene</i>	370
Ilie Moise, <i>Gheorghe Șoima și melodul popular</i>	375
Anexe.....	377
Index alfabetic al lucrărilor de teologie și muzicologie ale Pr. Gheorghe Șoima.....	379
Index cronologic al lucrărilor Pr. Gheorghe Șoima.....	382
Indexul lucrărilor Pr. Gheorghe Șoima după periodicele în care au fost publicate.....	385

CUVÂNT ÎNAINTE

Preotul profesor Gheorghe Șoima. Teologul și muzicologul

La doar câteva luni diferență, spre sfârșitul anului 2010 și după începutul anului 2011, două aniversări de cifră rotundă ne aduc aminte de una dintre personalitățile bisericești și culturale semnificative ale Sibiului. Este vorba despre Preotul profesor Gheorghe Șoima, de la a cărei naștere (la Sibiu, 13 februarie 1911) se împlinesc 100 de ani la 11 februarie 2011, după cum mai înainte, la 26 noiembrie 2010, se împlinesc 25 de ani de la trecerea sa la cele veșnice († Sibiu, 26 noiembrie 1985). Prezentul volum de scrieri ale sale constituie doar unul dintre evenimentele menite să marcheze momentele aniversare amintite și totodată să readucă în memoria prezentului personalitatea cu totul excepțională a Preotului profesor Gheorghe Șoima.

Câteva sumare repere biografice – care vor fi reluate și amplificate în ultima parte a acestui volum prin scrierile celor care l-au cunoscut – sunt necesare mai întâi pentru a-i contura personalitatea și bogata sa activitate.¹

În cele trei sferturi de veac ale vieții sale, petrecute în cea mai mare parte la Sibiu, după ce și-a început studiile la Liceul „Gheorghe Lazăr” (1921-1928) și la Academia Teologică „Andreiană” (1928-1932) din orașul natal, și-a continuat formarea de specialitate la Academia de Muzică și Artă Dramatică din București (1932-1937) și la Seminarul Pedagogic Universitar din Cluj (1937-1938). A fost apoi hirotonit diacon (1938) și preot (1939), începându-și activitatea didactică pe postul de profesor suplinitor de muzică la Școala Normală „Andrei Șaguna” din Sibiu (1937-1941). În continuare a activat, pe rând, ca profesor suplinitor de Cântări bisericești și Tipic la Academia Teologică „Andreiană” (1941-1943), apoi conferențiar pentru Muzică bisericească și Ritual la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, până la pensionare, în anul 1976. Împreună cu Ilie Micu și cu Cornel Arion, a făcut parte dintre inițiatorii înființării Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică (1946), apoi a Școlii Populare de Artă din Sibiu (1949), la aceasta din urmă fiind și profesor de armonie (1946-1959).

¹ Date privind viața și opera Pr. Gheorghe Șoima se mai pot afla la: Nicolae Scutea, *Pr.prof.Gheorghe Șoima, un pisc al Alpilor Transilvaniei*, în „Îndrumătorul bisericesc”, Sibiu, 1993, p.229-233; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed.a II-a, București, 2002, p. 479-480 Idem, *Cărturari sibieni de altădată*, Cluj-Napoca, 2002, p. 631-635; Gheorghe C. Ionescu, *Muzica bizantină în România. Dicționar cronologic*, București, 2003, p. 427-429; Viorel Cosma, *Muzicieni din România*, vol. IX, București, 2006, p. 42-43.

Cu o atât de îndelungată activitate preotească și didactică, Gheorghe Șoima a fost cunoscut și a rămas în amintirea contemporanilor în primul rând ca un vrednic **preot slujitor și profesor**. Însă într-o aceeași măsură, a fost deosebit de apreciat ca **dirijor de cor**, dirijând mai ales Corul Catedralei Mitropolitane din Sibiu timp de 45 de ani ! - din anul 1940 până la sfârșitul vieții, în anul 1985 - dar și alte formații corale, precum cea a Reuniunii Meseriașilor (1939-1949), a Întreprinderii Poligrafice, a Sindicatului Învățământ din Sibiu etc.

O altă latură a activității sale multilaterale a fost cea de **compozitor**, ce l-a îndreptățit să fie Membru al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România (din 1952) și Președinte al Cenaclului Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, filiala Sibiu (din 1955). Din diversa și bogata sa creație componistică, putem aminti măcar câteva lucrări corale bisericești, pentru cor mixt, majoritatea transcrise și pentru cor bărbătesc, precum: *Heruvicul* și *Ca pe împăratul*², *Axionul*³, *Tatăl nostru*⁴, sau cele rămase în manuscris: *Doamne, iubit-am podoaba casei Tale* (1965), *În Biserica mării Tale stând, Rugăciunea Sf. Efrem Sirul, Psalmul I (Fericit Bărbatul), Psalmul 65, Frații împreună, Rugăciune* (pe versuri de M.Eminescu), *Pe pământ pace, Cămara Ta, Cântare dragostei creștine, Stihiră* (la Sărbătoarea Sf.Apostoli Petru și Pavel), *Cercetatu-ne-a de sus, Liturghia dogmatică în „La”* (1981) etc.

Adesea cântate sunt și cele *Opt colinde pentru cor mixt*, publicate la Sibiu în anul 1943 sau alte creații și prelucrări corale cu caracter folcloric: *La joc* (1950), *Jieneasca* (București, 1950), *Mândru-i jocul Hațegana* (București, 1951), *Nunta ciobănească* (1955), *Suită de cântece ciobănești* (poem pastoral, 1956), , *Triptic pastoral* (pentru cor de femei, 1966), *Eu știu un basm* (baladă pe versuri de O.Goga, 1967), *Speranța* (madrigal, 1968) etc.⁵

Impresionantă este și creația sa **simfonică și vocal-simfonică**, numărând peste 20 de lucrări, între care: *Adagio molto espressivo* (1947), *Moment rapsodic* (1951), *Jieneasca* (1953), *Odă în memoria lui Gheorghe Lazăr* (1957), *Dans simfonic* (1958), *Triptic sibian* (1962), *Poem coregrafic* (1963), *Trei imagini simfonice* (1966), *Simfonia „Alpii transilvani”* (1970), dar mai ales monumentalul oratoriu pentru cor, soliști și orchestră simfonică *Octoiul de la Sibiu*, compus în anul 1970 și rămas în manuscris, a cărui primă audiție a avut loc la Sibiu, în data de 9 noiembrie 2006.

*

² Tipărite de Timotei Popovici în „Cântările Sfintei Liturghii pentru cor mixt”, Ed. a III-a, Sibiu, 1943, p.23-25

³ Tipărit în *Cântările Sfintei Liturghii pentru cor mixt*, edit. Pr.Vasile Grăjdian, Sibiu, 1998, p.147-149

⁴ Tipărit în *Ibid.*, p.160-162

⁵ O parte dintre creațiile sale corale cu caracter laic au fost publicate în colecțiile „Coruri”, Brașov, 1957; „Lucrări corale”, Sibiu, 1970; „Lucrări corale”, București, 1973.

Binecunoscut ca preot, profesor, dirijor și compozitor, nu trebuie uitat că Gheorghe Șoima a fost, nu mai puțin, un remarcabil **teolog și muzicolog**.

Volumul de față încearcă să reliefeze tocmai aceste fațete ale preocupărilor sale, ce riscă să fie umbrite de cele mai bine cunoscute până în prezent, adunând laolaltă numeroasele sale studii și articole de teologie sau de muzicologie, cele mai multe apărute în periodice cu caracter bisericesc („Revista Teologică”, „Mitropolia Ardealului”, „Telegraful Român”, „Îndrumătorul bisericesc” etc.). Scrieri precum *Divina audiență* (1937), *Despre rugăciune* (1942), *Arhitectura formelor cultice creștine* (1943), *Aspecte ale cultului divin ortodox* (1972), *Pregătirea pentru Sfintele Slujbe și evlavioasa lor trăire* (1981), *Cui ne rugăm ?* (1986), alături de multe altele, circumscriu un domeniu de continuă și îndelungată meditație asupra problemelor **liturgice și pastorale**.

La fel se poate spune și despre scrierile sale de muzicologie, în care adesea este greu de despărțit partea teologică de cea muzicologică, după cum putem vedea în: *Valoarea educativă a muzicii* (1938), *Înfrățirea popoarelor prin muzică* (1947), *Folclorul muzical religios* (1950), *Rolul înalt al cântărilor bisericești* (1957), *Muzica bisericească și laică în Institutul Teologic din Sibiu* (1961), *Cântarea în comun la Sfânta Liturghie* (1970), *Expresivitatea religioasă a psaltichiei românești contemporane* (1976) etc.

Între scrierile muzicologice cu caracter teologic (la fel de bine s-ar putea spune însă și “scrieri teologice cu caracter muzicologic”) atrage atenția în mod special lucrarea *Funcțiunile muzicii liturgice*⁶, care se remarcă drept una dintre primele încercări românești ale ultimului veac de desfășurare a unei viziuni *teologice* mai ample asupra muzicii bisericești. Astfel, după ce trece în revistă „concepția antichității eline despre însușirile muzicii”, autorul tratează pe rând „muzica în Sf.Scriptură”, „concepția muzicală patristică”, dezvoltând apoi „considerațiuni ontologice asupra muzicii”, cu referire la „funcțiunea psiho-muzicală” și la „ce ne poate revela muzica”. „Muzica privită din unghiul unei estetici creștine” necesită alte considerații asupra „cultului creștin” în general, care premereg părții celei mai importante a lucrării (Partea a III-a), cea propriu-zis despre „funcțiunile liturgice ale muzicii”. În aceasta putem vedea cum este „muzica liturgică înaintemergătoarea harului” sau cum „muzica liturgică ne îndeamnă și ne ajută la rugăciune”, de ce constituie „muzica factor estetic în cultul divin” sau ce înseamnă „caracterul jertfelnic al muzicii liturgice” și care este „rolul comunitar al muzicii cultice”, de ce “în cult muzica îndeplinește și o funcție pedagogică” și care este „rolul misionar al muzicii liturgice”. Aflăm și unele „păreri rezervate despre folosul duhovnicesc al muzicii” sau despre „cine și cum să cânte în Biserică”, învățăm să facem distincție între „muzică bună și muzică

⁶ Gheorghe Șoima, *Funcțiunile muzicii liturgice*, în “Biblioteca Bunului Păstor”, nr.22, Editura “Revistei Teologice”, Sibiu, 1945 (103 p.)

rea” și „dacă muzica instrumentală poate îndeplini vreo funcție cultică creștină”, pentru a încheia cu o luare de poziție echilibrată „împotriva panmuzicismului liturgic”. Chiar și această simplă enumerare a temelor abordate ne permite, dintr-o perspectivă istorică, să apreciem efortul de racordare a problemelor teologice ale muzicii din Biserica Ortodoxă la tendințele majore ale muzicologiei epocii.

Ceea ce mai trebuie neapărat subliniat, pentru toate scrierile Părintelui profesor Gheorghe Șoima, este profundul lor caracter bisericesc și o caldă purtare de grijă, ce răzbate din ele, pentru cei care ar putea citi respectivele scrieri – toate acestea iradiind dintr-o bogată experiență personală a rugăciunii. Și, în general, dincolo de competența teologică sau muzicală, poate că mai ales firea sa caldă, apropiată, a fost cea care a făcut ca personalitatea Părintelui profesor Gheorghe Șoima să rămână vie în amintirea tuturor celor care l-au cunoscut, încă și acum, după cele câteva decenii scurse de la trecerea sa în veșnicie.

*

În încheierea, câteva observații asupra acestei ediții ar trebui să lămurească sau să răspundă unor eventuale nelămuriri.

Organizarea cuprinsului este *tematică* – **Cuprinsul cărții** (de la început) constituind, în sine, un fel de „index tematic” al scrierilor Părintelui Gheorghe Șoima – chiar dacă uneori, așa cum am menționat deja, este greu de despărțit scrierile cu caracter (strict) teologic de cele muzicologice. De asemenea, pentru găsirea mai ușoară a unor titluri sau pentru o perspectivă cronologică și editorială, la sfârșitul volumului, în **Anexă** au fost adăugate cuvenitele indexări.

În ceea ce privește aspectele de limbă și ortografie ale scrierilor adunate în acest volum, am optat – în general, dar cu unele excepții – pentru păstrarea celor originale, care nu impietează asupra înțelegerii actuale, chiar dacă până în prezent au survenit schimbări în această privință.

Desigur, orice fel de observații sunt binevenite, pentru o eventuală viitoare ediție, îmbunătățită.

Mulțumiri se cuvin adresate D-nelor Monica Vasiu și Liliana Arcu, fiicele Părintelui Gheorghe Șoima, care ne-au sprijinit îndeaproape la procurarea și corectarea tuturor textelor, Părintelui Florin Gârlonța, care în urmă cu mai mulți ani a făcut o primă organizare a textelor, cu ocazia alcătuirii lucrării de Licență în Teologie și D-nei Prof. Cornelia Grăjdian, care a avut o contribuție deosebit de importantă în ducerea la sfârșit a tuturor activităților de editare a volumului.

Nu în ultimul rând, adresăm mulțumirile noastre, ale tuturor celor implicați în realizarea acestei cărți, Înalte Prea Sfinției Sale, ÎPS Prof.Dr. LAURENȚIU Streza, Mitropolitul Ardealului, care a dat Înalta Sa Binecuvântare pentru această întreprindere editorială.

Pr.Vasile Grăjdian
Sibiu 2010

TEOLOGIE LITURGICĂ

DIVINA AUDIENȚĂ*

Încercăm, în cele ce urmează, să facem o analiză psihologică religioasă a rugăciunii. Nu ne gândim aici la rugăciunea în fața primejdiei, nici la rugăciunea săvârșită în comun etc., ci medităm asupra rugăciunii intime, înălțată individual, în singurătate sau chiar în biserică.

Însetat de armonia-i originară și neliniștit de starea lui păcătoasă dintr-un anumit moment, sufletul omenesc se proiectează spre culmile sfințeniei, spre Dumnezeu, care se odihnește în armonie deplină și în lumină inefabilă, fiind izvorul armoniei universale și ”părintele luminilor”. Rugăciunea nu-i numai un smerit dar cald omagiu către Dumnezeu, ci, în același timp, și un pelerinaj duhovnicesc spre El. Este o chemare și o căutare a Celui Prea Înalt, o călătorie a sufletului spre Dumnezeu, nu în sens spațial, ci duhovnicesc, calitativ, gradual; în înțeles de urcuș pe scara sfințeniei către capătul de sus al ei, care, deși nesituat în spațiul cosmic – măcar că-i prezent și aici – se află totuși în afară de noi.

Dar cât dramatism cuprinde în sine o rugăciune ! Asistat de harul divin, în spirituala sa ascensiune, sufletul omenesc se simte, în același timp, împiedecat de o mulțime de realități protivnice. Pe de-o parte sunt grijile zilnice în care se găsește puternic angrenat. Vin apoi atâtea amintiri inoportune, pe cari o forță ascunsă înadins le răscolește, facilitând totodată o groază de asociații de idei dintre cele mai tulburătoare. Ai vrea să te gândești la Dumnezeu, numai la El. Îl cauți cu toată ardoarea sufletului, îl chemi din adâncul inimii și iată amintirea păcatelor vine să te chinuiască tocmai acum, cu înverșunată stăruință. Aceasta în câmpul intelectual. Dar uneori se mai adaugă, sau mai bine zis, precede acea împietrire a inimii, acea amortire a facultății tale de sfântă și caldă emotivitate, acel pustiu suflesc care ucide germenul oricărui avânt spre rugăciune. Numai printr-o specială asistență harică, inima primește însușirea *simțirii* acelei greutăți care apasă sufletul întreg, făcându-l să graviteze spre un sens absolut al morții morale și care, în același timp, contrariază sensul ascendent al atâtor tendințe ale sale, momentane. Este simțirea umbririi și dezarmonizării sufletești, consecințe inevitabile ale fărâdelegii. Acest simțământ apăsător, ca și tulburătoarele imagini, ne însoțește, intermitent, mai până la capătul duhovnicescului pelerinaj al sufletului nostru.

Dar multeori însă, această dramatică și sfâșietoare zbatere sufletească se rezolvă într-o binecuvântată neliniște, care, dacă ne apasă sufletul, ni-l și înaripează în înălțimea sa către Dumnezeu. Iar uneori, grație providențialei

* Publicat în “Revista Teologică”, nr.2, 1937, p.65-70.

întocmire a economiei mântuirii sufletului omenesc, această neliniște poate evolua chiar până la o adevărată *sfântă deznădejde*, care să ne transporte deadreptul în starea divinei audiențe, scurtând astfel o cale, în general mult mai lungă.

De altfel, asistența harică este prezentă în orice rugăciune adevărată. Întotdeauna ai conștiința, dar mai ales simțământul că nu cu puteri proprii te înalți spre Dumnezeu; că în orice caz, propriile-ți jertfe morale – când ele există – nu sunt suficiente. Omenește judecând, această asistență harică prezintă două înfățișări: directă și indirectă (prin mijloace). Am văzut cum unul din aceste mijloace este trezirea neliniștei pentru starea de păcătoșenie. Mai trebuiesc menționate: *reamintirea* unei trecute înfățișări duhovnicești înaintea Domnului precum și *dorul* de acea pace pe care n'o putem dobândi decât la capătul unei rugăciuni făcută în sensul a tot ce scriem aci. Mai ales reamintirea – oricât de palidă – a unui anterior parcurs pe drumul mistic al negrăitelor emoții și intuiții ale rugăciunii ne poate fi un foarte prețios ajutor. În chemarea și căutarea lui Dumnezeu, orientarea minții și a inimii – cele două antene ale eului nostru în drumul mistic al rugăciunii – evoluează mai ușor, atunci când nu facem acest drum pentru întâia oară. Nu înțelegem însă prin aceasta că cheazășia antecedentii – ea singură – ar fi suficientă. Căci de multe ori, dibuirea sufletului, în duhovnicescul său pelerinaj spre Dumnezeu, poate fi mai nesigură și mai primejduită decât în cea dintâi rugăciune adevărată. Destinul rugăciunii este hotărât de gradul de smerenie și de tristeță izvorâtă din conștiința unei profunde nevrednicii.

Dar pentru a nu prejudicia claritatea celor ce vor urma, să precizăm că termenul "rugăciune" mai înseamnă și conținutul ideal religios al conștiinței eului rugător. (E "Rugăciunea Domnească", "rugăciune" pentru cei bolnavi, etc.).

Rugăciunea, ca fenomen psihologic religios, poate fi definită și ca un conștient și intim *raport spiritual* androteistic-dar și teandric-ea fiind un pelerinaj *duhovnicesc* al sufletului omenesc spre Dumnezeu, săvârșit însă cu asistența absolut necesară a harului divin. În acest sens, rugăciunea constituie sinteza și expresia cea mai înaltă a religiei.

Deslușim deci în rugăciune două elemente etice: eul omenesc și realitatea metafizică transcendentă numită Dumnezeu. Gradul diferențial dintre acești termeni ai rugăciunii (om și Dumnezeu) stă în raportul invers proporțional cu gradul de cunoaștere omenească a lui Dumnezeu. Cu cât cunoaștem pe Dumnezeu mai puțin, cu atât ne deosebim de El mai mult. Ei bine, începutul stabilirii raportului spiritual androteistic se caracterizează printr'un grad diferențial foarte mare. Treptat, treptat însă, deosebirea inițială se diminuează, căci, cu cât înaintăm mai mult în rugăciune, Dumnezeu ne este tot mai apropiat. Într'adevăr, rugăciunea trebuie înțeleasă și ca un mijloc de îndumnezeire a omului, ca un proces de subiectivare a realității divine, însă o subiectivare prin descoperire. Într'o măsură care diferă individual, realitatea ontologică corespunzătoare invocațiilor (inițiale)

din toate "rugăciunile" ni se revelează, întărindu-ne, în același timp, pe tot parcursul duhovnicescului pelerinaj. Unele din aceste invocații au caracter simbolic, altele vizează diferite însușiri sau predicate ale persoanelor treimice etc. Ei bine, însuflețind aceste invocații în conștiința noastră-rostindu-le sonor sau numai lăuntric, dar cu multă evlavie și frică-prin harul Duhului Sfânt ne dau o așa putere de intuiție mistică, încât sufletul nostru prinde să vadă în invocațiile simbolice, spre pildă, tot mai puțin simbolul și tot mai mult realitatea simbolizată. Abstracțiuni ca "Duhul adevărului" și altele ni se înfățișează mai apropiate și ne dau puterea de a simți realitatea de dincolo de ele, într'o măsură neobișnuită în alte situații. Așa ne ridicăm spre Dumnezeu, cu mintea și cu inima, chemându-L cu credință după numele Lui și după însușirile Sale revelate. În acest înțeles trebuie considerată subiectivarea amintită mai sus: ca o revelație divină, nu însă ca o nouă revelație, ci nouă numai prin individul rugător sau poate chiar pentru acesta, cu sens de repetare.

Și aici este locul să subliniem două concluzii cari se desprind din cele afirmate referitor la natura și rolul invocațiilor divine. Întâia: în rugăciune, o prealabilă cunoaștere teologică este absolut necesară. Iar a doua: la adevărata teologie nu putem ajunge decât prin rugăciune.

Dar cu toată accentuarea importanței cunoașterii teologice pentru rugăciune, să nu uităm că spre Dumnezeu ne înălțăm mai ales cu inima. Asistența harică este și în acest tărâm psihologic covârșitoare, prin puterea sa și prin pluralitatea formelor ei de manifestare. În atâtea împrejurări și prin atâtea mijloace conforme cu natura psihică omnească, Duhul sfânt lucrează în noi ridicarea potențialului de simțire, făcându-ne inima mai caldă, mai ușoară, mai curată, mai în stare de a ne înălța cu ea către Dumnezeu. Unul dintre aceste mijloace este și suferința, în înțeles de suferință proprie, sau sub înfățișarea compătimirii, adică a împărtășirii suferinței altora.

Mai ales suferința morală, prin lucrare harică primește o deosebită putere de înnobilare și spiritualizare. Totuși, suferința numai ne pregătește pentru rugăciune, dar nu se poate substitui rugăciunii.

De aceea, când vestea unei mari nedreptăți îți îndurerează sufletul, când insuccesul unei acțiuni în care ai investit mari nădejdi îți zdrobește inima, sau când în nenorocire, simțământul că ești izolat și uitat îți umple ochii de lacrimi și în toate aceste situații nu te simți stăpânit nici de mânie și nici de duhul răsvrătirii, ci mai degrabă de o binecuvântată mâhnire încălzită de o dragoste fără de margini pentru tot neamul omenesc, nu întârzia să te rogi. Fii sigur că acum te găsești mai aproape de Dumnezeu decât în multe alte împrejurări. Și nu trebuie să te rogi neapărat pentru înlăturarea pricinilor apropiate ale durerii tale, căci poate pentru aceasta te răsvrătești împotriva finalității acestei dureri ale cărei pricini pot fi mult mai îndepărtate, deși în mai directă corelație cu eul tău. În nici un caz rugăciunea

ta să nu se rezume la atât. Ci roagă-te pentru mântuirea sufletului, pentru sănătatea ta și alor tăi, pentru pacea lumii, pentru toți și pentru toate.

Mai mult însă decât propria noastră durere ne apropie de Dumnezeu și ne înnobilează compătimirea, împărtășirea durerii deaproapelui. Și doar este atâtă suferință în lume, atât de felurită și de grozavă, încât, dacă am avea viziunea ei întreagă, nu ne-am mai da nici o clipă de răgaz, ci toată viața am petrece-o în rugăciune izvorâtă din dragostea și compătimirea față de mulțimea celor în suferință.

Dar dacă intuirea deplină a suferinței omenești, în toată extensiunea și profunzimea ei precum și în întreaga sa varietate de forme, poate fi socotită un dar rar, de care s'au învrednicit numai puțini oameni (unii monahi), sub un raport mai redus, posibilitatea sufletească a unei adevărate compătimiri este un dar creștinesc general. De aceea, când îngenunchezi pentru rugăciune, gândește-te că, chiar în acele clipe, în mulțimea spitalelor din lume, sau în altă parte, se găsesc mii de bolnavi cari agonizează. Și, poate la mulți, despărțirea sufletului de trup este grea și grozavă, iar soarta lor dincolo de lume se chiamă-poate-osândă. Gândește-te că în timp ce tu te rogi, milioane de suflete slabe se răsboiesc cu felurite ispite ucigătoare. Gândește-te la miile și milioanele de oameni cari își ispășesc vremelnice păcatele în temnițe, în ocne sau în închisori. Cugetă la bezna din sufletul lor și la jalea celor ce plâng și se chinuiesc pentru fărâdelegile lor. Meditează asupra întregii suferințe pe care o cunoști din auzite, văzute sau cetite. Gândește-te astfel la ea, vei începe s'o simți și tu, îi vei auzi gemetele și vaietele. Atunci rugăciunea ta nu va fi nici scurtă, nici fugitivă, nici deșartă.

Nicicând simțământul și instinctul solidarității umane nu-s mai puternice ca în înfrățirea cu suferința deaproapelui și ca în rugăciunea integral altruistă. Virtual, eul omenesc se amplifică, cuprinzând în sine întreaga umanitate. Prin harul Duhului sfânt, această înfrățire cu suferința deaproapelui, compătimirea aceasta creștinească ne spiritualizează, ne fortifică și ne ajută mult în urcușul duhovnicesc către Dumnezeu.

Dealtfel, caracterul altruist al rugăciunii este un înalt postulat creștin de totdeauna. În general, rugăciunea se cade să fie o topire a inimii noastre în focul dragostei pentru deaproapele. Fumul unei asemenea *jertfe* duhovnicești se va înălța cu siguranță la cer. În privința aceasta, rugăciunea "Doamne miluiește", repetată de 12 ori sau de 40 de ori-sau chiar mai mult-este o adevărată scară duhovnicească. Lași să treacă pe dinaintea ochilor tăi sufletești întreg alaiul suferinței omenești și pentru fiecare ceată chemi numele Domnului, implorându-I mila. Te rogi apoi pentru sănătatea și mântuirea părinților, fraților, prietenilor, cunoscuților și a necunoscuților, până când lacrimile încep să-ți umezească ochii. La urmă te rogi îndelung și pentru tine. O pace sfântă și o nădejde deplină ți se revarsă în suflet. Te simți acum mai ușurat de povara păcatelor și mult mai descătusat de griji. Minteă ți-e mai senină, inima mai caldă și voința mai întărită.

Doar atunci când încetezi rugăciunea, simți ca o dulce sfâșiere, un negrăit regret al unei despărțiri dintr'un climat spiritual fără seamăn. Te aflai doar în *divina audiență*. De aceea, călugării și pustnicii epocii de aur a monahismului petreceau zile și nopți la rând în rugăciune, înaind pe scara spiritualității până la *uniunea mistică*, momentul static al dinamismului psiho-religios totalizat.

De încheiere, se cuvine să precizăm că toate cele expuse aci au avut în vedere majoritatea cea mare a creștinilor. Rugăciunea celor simpli și curați este altfel. Ceeace noi nu reușim decât prin îndelungate stăruinți și ajutor haric special, un mare monah obține în câteva minute sau clipe, prin harul ce mereu este cu el. Rugăciunea lui propriu zisă poate fi și scurtă, pentru că viața lui întreagă este o rugăciune continuă. Un asemenea monah trăiește duhovnicește, în vecinătatea lui Dumnezeu. Mai mult: îl are pe Dumnezeu în inima sa, căci și-a subordonat cu totul voia sa voinței lui Dumnezeu, stabilind astfel un desăvârșit paralelism volițional teandric.

Iată însuși idealul vieții creștine.

DESPRE RUGĂCIUNE*

Rugăciunea și sufletul nostru

Fiecare avem un suflet. În fiecare zi și în orice ceas ne-am putea da seama că-l avem. Cu sufletul ne bucurăm sau ne întristăm, cu sufletul nădăjduim sau disperăm, cu sufletul ne înălțăm spre culmile sfințeniei sau cădem în păcat.

Oare buzele cuiva vorbesc cu buzele altcuiva ? Sau ochii unuia privesc ochii altuia? Nu! Ochii, urechile și limba-cu buzele-sunt numai niște unelte minunate de cari se slujește sufletul nostru în viața sa pământească. *Noi* suntem cei cari vorbim, noi vedem, noi auzim. Dar noi suntem mai ales *suflet*: suflet omenesc viețuitor în trup omenesc. Iar *sufletul îl avem dela Dumnezeu și prin suflet suntem copii ai lui Dumnezeu*.

De aceea sufletul omenesc însetează după Dumnezeu, cum însetează după apă un călător, pe un drum de arșiță., și-L dorește cu dorul unui fiu despărțit de părinții săi. Îl strigă și Îl caută, căci Îl simte Stăpân și Tată.

Tot ce poartă o mai vie pecete dumnezeiască, orice lucru sau orice faptură care ne vorbește despre mărirea sau despre înțelepciunea lui Dumnezeu, revarsă lumină și bucurie cerească într'un suflet omenesc, dacă acesta nu-i chiar cu totul copleșit și întunecat de păcate.

Un creștin care nu și-a înstrăinat sufletul, un creștin care n'a sucit spre pământ privirea sufletului său, un creștin care n'a hrănit cu lumini și desfătări lumești dorul sufletului său după Dumnezeu, un asemenea creștin se simte cu totul răpit de tot ce-i dumnezeesc. În rânduiala și slujba sfintei liturghii el vede oglindindu-se însăși viața veșnică; cuvintele Sfintei Scripturi au în sufletul său răsunet de tunet și în același timp o negrăită mireasmă duhovnicească; întâlnirea cu un slujitor al lui Dumnezeu îl mângâie și-l întărește cu nădejde, iar vestea că undeva s'a săvârșit o faptă bineplăcută lui Dumnezeu îi umple sufletul de părere de bine.

Dar, aici pe pământ, dorul sufletului omenesc după Dumnezeu nu-și află stâmpăr deplin decât în *rugăciune*. După cum trupul nostru, făcut din pământ, își înprospătează puterile muncind pământul și hrănindu-se cu roadele pământului, așa sufletul nostru, suflare din Duhul lui Dumnezeu, își primenește lumina și-și încălzește viața, rugându-se lui Dumnezeu și primind dela El daruri cerești.

Dar pentru că a te ruga lui Dumnezeu însemnează a te ridica cu gândul la Dumnezeu și a-ți curăți simțirea ca să poți grăi cu El, iar uneori și El cu tine,

* Publicat în seria „Popasuri duhovnicești”, nr.25, Sibiu, 1942 (62 p.).

rugăciunea este nu numai o sforțare aducătoare de bunătăți cerești, ci ea însăși un dar dumnezeiesc și cea mai curată desfătare a sufletului nostru.

Deci să nu ne amăgim sufletul dându-i hrană străină; să nu-i stămpărăm setea cu apă din izvoare otrăvite sau neîndestulătoare. Căci rugăciunea nu poate fi înlocuită cu nimic: nici cu vederea celor mai minunate frumuseți pământești, nici cu auzirea celor mai armonioase cântări lumești, nici cu aflarea grabnică a celor mai răsunătoare și mai **noui** vești, nici măcar cu cetirea celor mai rare cărți, oricât de frumoase și de bogate în înțelepciune omenească ar fi ele.

Are sufletul omenesc un dor, pe cât de lăuntric, pe atât de arzător. Acest dor nu poate fi împăcat decât prin rugăciune. *Fără rugăciune, sufletul nostru slăbește, se îmbolnăvește.* ”Lăsați-mă să mă rog”, zice el în clipele în cari se simte ceva mai deslegat de grijile lumeești cu cari îl îngreuiem.

Să nu fim tirani cu sufletul nostru și cu noi, ci să ne fie milă !

Cum să ne rugăm de oameni și cum să ne rugăm lui Dumnezeu ?

E dureros că, în multe privințe, rugăciunile noastre de cerere adresate lui Dumnezeu se aseamănă cu cererile pe cari le facem oamenilor. Astfel: când cerem ceva ce nu ne este de chiar așa mare trebuință, cererea noastră, de obicei, e scurtă și mai puțin stăruitoare. Dimpotrivă, dacă cerem ceva a cărui lipsă o simțim mai tare, atunci și cererea noastră e mai lungă, mai stăruitoare și mai simțită. Într'un fel ceri unui vecin să-ți împrumute căruța cu caii, ca să aduci dela gară pe cineva din ai tăi și altfel te rogi de el, pentru același lucru, când copilul ți-e bolnav și trebuie să mergi cât mai repede la oraș sau în satul vecin, după medic. Tot așa și cu rugăciunile de cerere adresate lui Dumnezeu: într'un chip ne rugăm înainte de a pleca într'o călătorie mai mică și într'alt chip atunci când ne despărțim de ai noștri pentru foarte multă vreme.

Când un tată pleacă la o concentrare obișnuită, nu se roagă la fel ca atunci când este mobilizat în vreme de războiu. Nici rugăciunea plugarului, căruia îi merg toate bine, nu-i la fel cu rugăciunea pe care o înalță același plugar, după mai multe săptămâni de secetă.

De asemenea și când cerem iertare: dacă am greșit puțin, ne rugăm mai puțin; dar când știm că am păcătuit mai greu, punem în rugăciune toată cuviința și toată stăruința. Și așa facem atât față de oameni, cât și față de Dumnezeu.

Dar ar trebui să ne dăm seama că păcătuim tare mult când coborâm purtarea noastră față de Dumnezeu la treapta purtării noastre față de oameni. Oamenii, oricine ar fi ei, sunt numai făpturi ale lui Dumnezeu, în timp ce Dumnezeu este însuși Făcătorul lor.

Legătura în care ne găsim față de oameni, este cu totul deosebită de legătura în care ne aflăm față de Dumnezeu. De la oameni, de multe ori cerem lucruri asupra cărora avem drepturi câștigate, lucruri pe care sunt datori să ni le

dea. Asupra celor cerute de la Dumnezeu însă, nu avem nici un drept; Dumnezeu nu ne datorează nimic.

De la oameni de multe ori cerem lucruri în împrumut, lucruri pe cari le întoarcem mai târziu înapoi. De asemenea, pentru un bine pe care cerem să ni-l facă oamenii, făgăduim și ne îndatorăm să le facem și noi, mai târziu, alt bine. Lui Dumnezeu însă, nu-i putem întoarce nimic din ceea ce ne dă: nici sănătate, nici minte, nici putere, nici bărbăție, nici nădejde, nimic. Tot ce avem noi, dela El avem, și El nu are trebuință de nimic din câte ne dă.

Mult greșim și atunci când nu ținem seamă că oamenii, cari ne fac binele ce li-l cerem, sunt numai unelte ale lui Dumnezeu; El lucrează prin ei, El le dă gândul cel bun, El le înmoaie inima, El le-a dat, mai întâi lor, toate cele din cari ne dau apoi și ei nouă.

Și mai uităm încă un lucru de căpetenie: dela oameni cerem într'adevăr uneori lucruri mai mari, alteori lucruri mai mici; uneori lucruri mai de preț, alteori de mai mică însemnătate. Dela Dumnezeu cerem însă totdeauna numai lucruri de cel mai mare preț, chiar și atunci când ni se pare că cerem ceva de însemnătate mai mică. Căci orice lucru mic am cere dela Dumnezeu, acel lucru este legat de viața noastră, îl cerem pentru această viață și odată cu acel lucru cerem deci și viață, ca să ne putem bucura de el.

Fiind atât de mare deosebirea dintre ajutorul pe care ni-l dă Dumnezeu și ajutorul primit de la oameni, ar trebui ca și cererile de ajutor dumnezeiesc să le facem neasemănat mai presus decât cererile de ajutor omenesc. Să vedem însă cum ne rugăm de oameni și cum ne rugăm lui Dumnezeu.

E drept că, cu numele, așezăm cererile către Dumnezeu mai presus decât cererile către oameni. Pe când cererea către oameni o numim cel mult "rugăminte", cererea către Dumnezeu o numim "rugăciune".

La prima vedere, cele două cuvinte "rugăminte" și "rugăciune" ar avea același înțeles. În decursul timpului însă, bunăcuviința creștină a dat cuvântului "rugăciune" un înțeles curat religios. Astăzi, nimeni nu spune unui om: am o rugăciune către dumneata, ci: am o rugăminte... Și în toate limbile pământului socotesc că sunt cuvinte deosebite pentru a numi cererile către oameni și cererile către Dumnezeu.

Și mai facem încă o deosebire, dar tot cu numele: astfel, aproape nimeni nu zice că s'a rugat unui om, ci de un om, în timp ce cu toții spunem de obicei că ne rugăm lui Dumnezeu și nu de Dumnezeu. Vorba "de" spune mai puțin decât vorba "lui". Cuvântul "de" arată cel mult o apropiere, spre pildă: mă ating de ceva sau mă apropii de ceva. În schimb cuvântul "lui", fie pus înainte (ex: lui Dumnezeu) fie pus la sfârșit (ex: Tatălui și Fiului) amintește și poartă în sine ceva din înțelesul cuvintelor: destăinuire, încredințare, predare. Așa spunem: m'am spovedit preotului; ne închinăm lui Iisus; și-a încredințat duhul în mâinile

Creatorului. Deci omul a ales cu mare cuviință cuvânt deosebit care să însemneze grăirea lui cu Dumnezeu.

Din vina noastră, mulți însă facem această deosebire între rugămintele și rugăciunile numai cu numele, iar cu inima ridicăm rugămintea față de oameni aproape de evlavie unei rugăciuni și coborâm rugăciunea sub treapta cuviinței unei rugămînți, încât adeseori cu mai multă grijă și căldură ne rugăm de oameni decât ne rugăm lui Dumnezeu. În felul acesta ne asemănăm cu acei copii care mai cuviincios vorbesc cu străinii, decât cu părinții lor; nu pentru că s'ar simți foarte apropiați sufletește de părinți, ci pentru că sunt prea nepăsători față de dânsii.

O, dar ușurătatea cu care foarte adeseori ne facem rugăciunea, este de-a dreptul uimitoare! Înainte de a ne așeza la masă, înainte de a ne culca și peste tot când suntem nerăbdători, ne rugăm cu o repeziciune pe care niciodată n'o întâlnim în convorbirile noastre cu oamenii. În această grabă, de cele mai multe ori lăsăm cuvinte afară, sau le schilodim, încât, dacă am putea auzi încă odată "rugăciunea" noastră, ne-am îngrozi de ce suntem în stare să spunem, din cauză că nu ne gândim nici ce spunem și nici cui spunem.

Nu odată mi s'a întâmplat ca la sfârșitul rugăciunii "Tatăl nostru", să-mi dau seama că în timpul rugăciunii nu mă gândisem deloc la cele ce buzele mele au rostit numai din obișnuință; începeam atunci rugăciunea a doua oară sau chiar a treia oară, până ce izbuteam să mă rog ceva mai bine.

Și iarăși, nu odată mi s'a întâmplat să-mi fac rugăciunea dinainte de masă și apoi, nemâncând îndată, să mă ridic mai târziu din nou la rugăciune, ca abia pe la mijloc sau chiar numai la sfârșit să-mi amintesc că mă mai rugasem odată. Se înțelege de la sine ce rugăciune a fost cea dintâi.

Cineva, care era obișnuit ca înainte de culcare să facă semnul crucii pe perină și să rostească în același timp o scurtă rugăciune, îmi spunea că odată, în timp ce făcea semnul crucii pe perină, în loc să rostească obișnuita sa rugăciune scurtă, s'a pomenit spunând o mică poezie învățată la școală. Atât de neatent fusese !

Ce să mai spumen de atâtea femei bătrâne dela sate care își spun rugăciunile în timp ce se îmbracă sau se piaptănă, sau în timp ce deretică ceva prin casă! Și totuși, lor li se mai iartă, căci nu le-a învățat nimeni, îndeajuns, cum se cuvine să se roage; iar dacă nu sunt tot timpul cu gândul la cele ce spun în rugăciune, cel puțin sunt pătrunse de un simțământ de evlavie pe care mulți din cei ce mai știm cum ar trebui să ne rugăm, nu-l avem.

Într'adevăr, când ne gândim cu câtă grijă și cu cât respect ne rugăm de unii oameni și cu câtă nepăsare și ușurătate ne rugăm, de atâtea ori, lui Dumnezeu, trebuie să recunoaștem că în felul acesta preschimbăm rugăciunea noastră în batjocură la adresa lui Dumnezeu.

Cum să ne mai întrebăm atunci de ce nu ne ascultă Dumnezeu rugăciunile !

Cum să ne rugăm ?

Pentru ca rugăciunea noastră să fie adevărată, adecă bine-auzită și primită, trebuie să fie și făcută cu adevărat, adecă cu grija și cuviința unei rugăciuni adevărate. Căci nu orice numim noi rugăciune este rugăciune adevărată.

Ca să ne putem ruga, trebuie să ne și dăm seama de acest lucru, să ne gândim că avem să facem ceva cu totul deosebit de îndeletnicirile obișnuite, ceva cu totul ales și sfânt.

Înainte de-a începe o rugăciune, să ne gândim la noi și la Dumnezeu, la slabele noastre puteri omenești și la neasemuita Sa putere dumnezeiască, la păcătoșenia noastră și la sfințenia Sa, la păcatele noastre și la iertarea cu care ne poate milui El, la scurta și chinuita noastră viață pământească și la nesfârșita și fericita viață viitoare.

În aceste gânduri pregătitoare să nu zăbovim însă la noi și la cele ale noastre; numai să pornim dela noi, dar să stăruim asupra lui Dumnezeu și asupra celor ce țin de El. Gândindu-ne în acest fel, vom reuși să lepădăm, măcar pentru un scurt timp, grijile zilnice și vom face să se nască în noi dorința de a ne ruga, dorință vie și limpezită de alte dorinți. La dreptul vorbind, această dorință o avem sădită în ființa noastră încă dela început și când ne gândim pentru rugăciune, nu facem altceva decât dăm rând acestei dorințe să-și ceară și ea drepturile sale.

Sufletul nostru, pe care ni-l înhăăm la griji pământești, trebuie ajutat prin gânduri religioase, curățitoare și sfințitoare, să se ușureze de povara grijilor și să se înalțe la Dumnezeu, mai ales înainte de rugăciune.

Este o mare nesocotință și un păcat mare să începi să te rogi pe nepregătite, trecând dela o convorbire lumească, dintr'odată, la rugăciune.

Așa se întâmplă mai cu seamă în școală. Când profesorul anunță sfârșitul ultimei lecții din zi, elevii se ridică în picioare aproape toți deodată și, încă înainte de a se fi liniștit cu toții, elevul de rând îndată și începe să "spună" rugăciunea. Într'adevăr, numai o "spune" și încă atât de repede, că în mai puțin de un minut "Tatăl Nostru" este terminat.

În două-trei secunde, cât înțeles poate da acel elev cuvintelor "sfințească-se numele Tău" ? Câtă dorință poate pune el în cuvintele "vie împărăția Ta" și ce poate înțelege prin această "împărăție" ? Atunci când zice: "și ne iartă nouă greșalele noastre precum și noi iertăm greșiților noștri", își poate da seama că se îndatorează să fie și el iertător ? Peste tot, câtă evlavie și câtă căldură poate aduna acel elev în sufletul său, rostind cu așa mare grabă o rugăciune atât de concentrată cum este "Tatăl Nostru" ?

Înainte de a începe o lucrare chiar mai neînsemnată, ne gândim puțin la ea și ne pregătim cât de cât. La fel ne pregătim și înainte de a ne înfățișa unui om cu ceva trecere (primar, inspector, prefect ș. a.), pentru a-l ruga ceva. Dar când avem să-i grăim lui Dumnezeu, oare să nu fie nevoie de nici o pregătire ? Căci doar

acest lucru îl facem când ne rugăm: căutăm pe Dumnezeu, cu mintea și cu inima, ca să-I cerem ceva, să-I mulțumim pentru ceva sau să-L mărim, cu graiu viu.

O, nu-i ușor lucru să te rogi, mai ales dacă trăiești în lume! Rugăciune înseamnă efort și jertfă de sine; e drept: o efort pe care sufletul o dorește și în care se simte bine și o jertfă curățitoare și mistuitoare de patimi, dar, oricum: efort și jertfă. E greu să-ți limpezești mintea de negura gândurilor lumești și să faci ca în luminișul cugetului tău să stăruiască un singur nume: numele lui Dumnezeu, numele lui Iisus.

Iată de ce, chiar pentru ca să te poți ruga, trebuie să ceri ajutorul lui Dumnezeu. Chiar de la început să mărturisești că ești neputincios și că nu-ți poți începe rugăciunea decât cu ajutorul și ”în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”.

Să fii cu toată grija la partea dela început a rugăciunii. Să nu ți se pară prea lungă această parte care, de obicei, cuprinde numirile și însușirile lui Dumnezeu prin care Îl chemăm când suntem în rugăciune. Gândește-te cu toată puterea sufletului tău la cele ce se cuprind în această parte, ca astfel să ți-L poți închipui pe Dumnezeu cât mai viu și cât mai adevărat cu putință și cheamă-L din toată inima ta.

Acesta este rostul părții de la început a unei rugăciuni: să ne ajute să ne gândim, fără sminteală, la Dumnezeu și să-L putem afla. De aceea, în cărțile bisericești găsim rugăciuni care aproape în întregime sunt alcătuite numai din cuvinte de chemare.

Iată o asemenea rugăciune din Canonul de umilință către Domnul nostru Iisus Hristos:

”Iisuse, Dumnezeule cel adevărat; Iisuse, Fiul lui David, Iisuse împăratul cel preamărit; Iisuse, mieluşelul cel nevinovat; Iisuse, păstorul cel prealuminat; Iisuse, păzitorul prunciei mele; Iisuse, îndreptătorul tinereților mele; Iisuse, lauda bătrâneților mele; Iisuse, nădejdea cea de la moartea mea; Iisuse, liniștea mea la judecata mea; Iisuse, dorirea mea, nu mă rușina atunci; Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluește-mă”.

Iată deci atâtea cuvinte de chemare și de preamărire a numelui lui Dumnezeu (Fiul) și numai la urmă două cereri scurte. Aceasta ca să ne ajute să ne rugăm lui Iisus cel adevărat, nu unui Iisus închipuit, sau unui Iisus propovăduit de eretici.

În timpul rugăciunii, Dumnezeu se descoperă ochilor noștri sufletești în chipuri mai vii sau mai puțin vii, mai pământești sau mai cerești, după cum și noi suntem mai trupești sau mai duhovnicești, deci după putința noastră de a-L privi cu ochii noștri sufletești.

Însă oricum ar binevoi Dumnezeu să se înfățișeze în mintea noastră, în oricât de omenească înfățișare ne-ar învrednici să-L vedem cu ochii minții

noastre, să nu ne smintim de aceasta; căci în rugăciune partea de căpetenie este următoarea: să căutăm a-L vedea numai pe El și să-I grăim cât mai smeriți.

A-ți feri însă mintea de închipuiri vrăjmașe mai cu seamă în timpul rugăciunii, după cum mărturisesc chiar unii sfinți Părinți, este un lucru greu. Înadins duhul cel rău vine și ne tulbură cu închipuiri și gânduri străine, uneori josnice, ca să ne împiedice să ne rugăm și astfel să ne facă să desnădăjduim.

Dar acest război pe care ni-l face cel rău, un creștin îl poate schimba în isvor de și mai arzătoare rugăciune și astfel vicleanul să fie învins. Un creștin, care în rugăciunea sa se simte împiedicat de gânduri vrăjmașe, dar știe cine îi trimite aceste gânduri, nu desnădăjduște, ci numai se smerește mult și astfel începe să se roage cu și mai multă căldură, până ce tulburătoarele închipuiri fug.

Firește, nu toți și nu totdeauna suntem tulburați în felul acesta când ne rugăm, însă oricum, o rugăciune adevărată trebuie să fie cât mai stăruitoare.

Despre rugăciunea stăruitoare

Să nu credem că întrucât ne-a dat drept model de rugăciune ”Tatăl Nostru”, Mântuitorul ne-ar fi învățat să ne rugăm mai puțin. Mântuitorul n-a zis să nu ne rugăm îndelung, dar cu smerenie și cu evlavie, ci a spus să nu bolborosim multe ca păgânii. El însuși, de atâtea ori, în viața Sa de pe pământ, s’a rugat îndelung. Și cum s’a rugat!

Iată ce spune sfântul evanghelist Luca despre rugăciunea Mântuitorului în grădina Ghetsimani: ”Și El s’a depărtat dela dânșii (ucenici) ca de o aruncătură de piatră și îngenunchind se ruga, zicând: Părinte, de voiești, să treacă paharul acesta dela mine, însă nu voia mea, ci a Ta să fie. Și i s’a arătat Lui înger din cer, întărindu-L pe El. Și fiind întru nevoie, mai cu deadinsul se ruga; și se făcuse sudoarea Lui ca picăturile de sânge ce pică pe pământ”.

Desigur că sunt părți din viața noastră zilnică, în care nu ne putem ruga decât câteva minute. Astfel: înainte de masă, înainte de a începe un lucru grabnic. Dar să nu ne mărginim numai la astfel de rugăciuni scurte, căci nu vom ajunge niciodată să cunoaștem adevărata rugăciune și în felul acesta nu ne îngrijim de suflet.

De aceea tu, creștine, să-ți faci vreme și pentru rugăciune îndelungată; dacă poți, în fiecare zi în afară de timpul sfintei liturghii de Duminecă.

În multe feluri îți poți face rugăciunea stăruitoare, atât liber, adecă cu cuvintele tale, alese atunci în timpul rugăciunii, cât și cetind sau spunând de rost rugăciuni lungi din cărțile bisericești. Nu uita însă că în rugăciune nu trebuie să stăruim cu gândul la tine care te rogi, nici la lucrurile pentru care te rogi, ci la Acela căruia te rogi.

Un binecuvântat mijloc prin care ne putem aduna puterile minții spre a ne gândi numai la Dumnezeu, este repetarea de foarte multe ori a unei rugăciuni scurte, cum este rugăciunea: Doamne, miluește-ne. Cu cât o repetăm de mai multe

ori, cu atât ne pătrunde mai mult în suflet și, cu ajutorul acestei rugăciuni, sufletul nostru găsește pe Dumnezeu chiar înlăuntrul său. Rugăciunea prin repetare este o rugăciune de adâncire în suflet.

Este atât de mișcător și de mângâietor să poți vedea, sau auzi, un credincios care săvârșește o asemenea rugăciune, fără să se știe văzut sau auzit. Cum stările prin care trece sufletul său în timpul rugăciunii se răsfrâng atât în glas cât și în stările trupului, noi putem urmări din treaptă în treaptă tot urcușul și pogorâșul duhovnoicesc al celui ce se roagă.

De se va ruga cu vorbe auzite, la început glasul celui ce se roagă poate fi schimbăcios, oarecum nesigur. Este starea în care sufletul rugătorului se luptă cu gândurile vrăjmașe de care vrea să scape. La unii această stare ține mai mult, la alții mai puțin. Încet, încet, iar uneori cu căderi și salturi, glasul său va începe un drum de întărire și de suire spre o culme, pe care o atinge odată, sau de mai multe ori, ca apoi să scadă, uneori foarte repede, până ce nu se mai aude deloc, deși credinciosul se mai roagă încă multă vreme.

Într'adevăr, după ce biruiește ispitele și închipuirile străine de rugăciune, sufletul credinciosului apucă cu ardoare pe un urcuș duhovnicesc, chemând cu tot mai multă stăruință numele lui Dumnezeu și învrednicindu-se să vadă ceva din lumina dumnezeiască și anume atât cât poate s'o cuprindă. În același timp, cu cât se apropie de culmea urcușului începe să simtă sălășluindu-se în lăuntru său Duhul lui Dumnezeu; Îl află pe Dumnezeu în lăuntru inimii lui. Rugăciunea se face tot mai adâncă, până când dela o vreme buzele încetează de a se mai mișca și de acum se continuă numai rugăciunea neauzită a sufletului. Este rugăciunea nemijlocită a unui duh omenesc către Duhul lui Dumnezeu.

Să nu credem însă că rugăciunile creștinilor cucernici sunt la fel; ele sunt de diferite grade, de diferite țării. Chipul în care se roagă cineva atârnă și de motivele rugăciunii, adică de pricinile speciale pentru care se roagă acesta. Cine se roagă pentru iertarea unui păcat greu stă, poate, îngenunchiat și aplecat cu fața până la pământ; glasul său e înăbușit, întrerupt de suspine adânci, iar din ochi îi curg lacrimi.

Dimpotrivă, cel care preamărește pe Dumnezeu sau Îi mulțumește pentru binefacerile Sale, acela mai totdeauna va privi în sus, va avea o față senină și se va ruga, poate, cu glas auzit, sau chiar va cânta, iar ochii îi vor fi umeziți, cel mult, de lacrimi de bucurie.

Rugăciunea nu poate fi cuprinsă în tipare după care s'o învățăm; nu se poate alcătui un tipic sufletesc (lăuntric) al rugăciunii. Cine încearcă să se roage altfel decât din credință și din smerenie, acela ajunge să se roage la niște idoli făcuți de închipuirea sa; se face batjocură celui viclean.

Singurul mijloc prin care putem învăța să ne rugăm cu adevărat, este rugăciunea însăși. Nu poți ajunge să cunoști drumul adevărat care duce la

Dumnezeu, decât umblând cât mai des pe el, călăuzit de rugăciunile sfinților și ajutat de Dumnezeu.

Roagă-te mai ales Mântuitorului Iisus Hristos. Roagă-L să-ți dăruiască duh de rugăciune și lacrimi de umilință.

Odinioară au trăit cuvioși călugări cari se rugau fără încetare, chiar și în somn, spunând în gând: ”Doamne Iisuse Hristoase, miluește-mă pe mine, păcătosul”.

Ce să cerem în rugăciune

Multe și felurite cereri putem adresa cuiva. Cu cât cineva are putere mai mare și stăpânire mai întinsă, cu atât îi putem cere mai mult și mai multe. De aceea cele mai multe daruri le cerem de la Dumnezeu. Dar dintre toate cererile pe cari le poate primi și împlini cineva, se află și o cerere sau o categorie de cereri pe care am putea-o numi: cererea cea mai așteptată de persoana căreia i se adresează și cea mai bine primită.

Astfel, un învățător primește bucuros de la un școlar cererea de a lipsi, întemeiat, una sau mai multe zile dela școală, sau cererea de a i se ierta o greșală de care îi pare rău sau alte cereri drepte și cuviincioase; și pe toate le ascultă și le împlinește. Dar cele mai iubite și mai așteptate de un învățător sunt cererile unui școlar care ar dori mai multe cărți de cetit sau probleme aritmetice mai grele de dezlegat, sau, poate, să fie ascultat mai des. Un bun comandant de oaste încuviințează bucuros un concediu îndreptățit sau o întemeiată scutire de instrucție militară. Dar mai bine îi pare atunci când un ostaș îl roagă să fie trecut în linia întâia pe front, sau să fie trimis în patrulare prin cele mai primejdioase locuri sau să i se încredințeze o altă misiune grea.

Și Bunul Dumnezeu cu dragoste primește de la creștini cererile de sănătate, de bună călătorie, de reușită în lucrări grele și alte asemenea cereri, pe care, cu milostivire le împlinește. Dar cele mai bineplăcute lui Dumnezeu și cele mai așteptate de el sunt cererile creștinilor care se roagă de iertarea păcatelor, sau de ajutor pentru o viețuire mai curată sau pentru o luptă mai aprigă cu lumea și cu ispitele ei.

Dacă un învățător se bucură mai ales de cererile cele mai școlărești, iar un comandant ascultă mai cu drag cererile cele mai ostășești, Dumnezeu, fiind duh, așteaptă și împlinește cu mai multă milostivire cererile cele mai duhovnicești. Acestea sunt cele mai bine primite cereri.

Dar vai, ce puține cereri de acestea i se fac lui Dumnezeu! Din rugăciunile de cerere, poate una sau două la sută dacă sunt făcute pentru suflet; toate celelalte sunt în legătură cu lipsurile și nevoile vieții trupesti. Ce dureros, ca atâtea suflete să se roage numai pentru trupul în care stau vremelnic ! Știm doar că sufletul îl avem de la Dumnezeu, de al Căruia ajutor are trebuință tot timpul. Și iată, când să

se roage pentru acest ajutor dumnezeiesc, vine trupul și-i strigă cu putere: nu te ruga pentru tine, ci pentru mine, trupul în care stai acum !

E vorba de rugăciunile pe care le alcătuim noi, cu vorbele noastre. Căci rugăciunile din cărțile bisericești cuprind din destul și rugăciuni pentru suflet sau pentru o viață creștinească mai înaltă.

Astfel, la toate slujbele bisericești, preotul ne îndeamnă să cerem de la Dumnezeu: ”zi desăvârșită, sfântă și fără de păcat; înger de pace, credincios, îndreptător și păzitor sufletelor (și trupurilor) noastre; cealaltă vreme a vieții noastre în pace și în pocăință a o petrece; sfârșit creștinesc vieții noastre” ș.a. După fiecare îndemn la asemenea evlavioasă cerere răspundem, odată cu cântăreții din strane: ”Dă-ne, Doamne”.

Acestea s’ar cădea să le cerem și în rugăciunile noastre libere, din toate zilele. Să rugăm pe Dumnezeu să ne dea: credință, dragoste, nădejde, bărbăție creștină, cumpătare și smerenie. Să ne rugăm pentru binele deaproapelui, pentru înșeninarea celor întristați, pentru tămăduirea celor bolnavi, pentru ajutorarea celor lipsiți ”pentru pacea a toată lumea” și, așa cum se roagă preotul în rugăciunea amvonului, pentru ”toată darea cea bună și tot darul desăvârșit”.

Nu înseamnă că ar fi necreștinesc lucru să cerem de la Dumnezeu și cele de lipsă pentru traiul de toate zilele. Doar însuș Mântuitorul ne-a învățat să cerem de la Tatăl din ceruri și ”pânea noastră cea de toate zilele”. Să nu uităm însă că în toată rugăciunea ”Tatăl Nostru” aceasta este singura cerere privitoare și la viața noastră trupească: toate celelalte cereri privesc: împărăția lui Dumnezeu, împlinirea voii Sale, iertarea păcatelor, mântuirea de cel rău și altele asemănătoare.

Cum s’ar bucura Dumnezeu să venim înaintea Lui mai ales cu cereri duhovnicești și ce siguri am putea fi că ni le va primi!

Pentru noi, creștinii, sunt ”pregătite bunătăți” atât de scumpe, fericiri atât de mari, că, de ne-am învrednici să gustăm din ele câtuși de puțin, nu am mai râvni altele mai mari decât acestea. Vistierul acestor ”bunătăți” este Împăratul ceresc, Mângâietorul, Duhul Adevărului.

Este adevărat că foarte mulți nu știm cum sunt și care sunt aceste ”bunătăți”, dar ele sunt, totuși, și cei ce au gustat din ele au primit bucuroși să trăiască în lipsuri trupești și să moară în chinuri, numai să nu le piardă.

Să ne gândim stăruitor la aceste ”bunătăți” și spre ele să întoarcem privirea sufletului nostru, că știe el cum să le ceară, numai să-i dăm destul răgaz și pace destulă pentru aceasta.

Să ne rugăm și înainte de năcazuri !

De obicei, ne aducem mai bine aminte de rugăciune și încercăm să ne rugăm mai fierbinte numai atunci când ne vedem amenințați de primejdii mari sau chiar numai când nenorocirea a și venit peste noi.

Astfel, când cineva din familie pătimește greu bolnav, sau când înșine am căzut doborâți la pat de-o boală dureroasă și primejdioasă, atunci mai totdeauna ne aducem aminte și de Dumnezeu și încercăm să ne rugăm cât putem de fierbinte.

Cine n'a auzit de acele grozave ceasuri de spaimă și de rugăciune petrecute de călătorii unei corăbii prinse de o furtună năprasnică? Primejdia de-a arde de viu într'o casă înconjurată din toate părțile de flăcări, pericolul de înec și toate primejdiile de moarte au smuls întotdeauna din piepturile omenesci cele mai neprefăcute strigate de ajutor dela Dumnezeu.

Pe cât de rar vedem rugându-se oameni cărora le merg toate bine, pe atât de des putem vedea pe omul lovit de năcazuri, îngenunchind să se roage. Numai că, atunci nenorocirea e așa de aproape de tine, ți-e foarte greu să te rogi. Simți că trebuie să te rogi, nu mai aștepti de la oameni niciun ajutor, ești mai smerit decât oricând și totuși cuvintele nu se leagă unele de altele, mintea nu se poate aduna ca să caute pe Dumnezeu. Dece? Pentru că, în marile suferinți și în primejdii de moarte, de obicei, sufletul omenesc este cuprins de-o spaimă care îi slăbește puterile și îl ține cu mintea ațintită asupra primejdiei și asupra locului de unde vine ea.

Cunosc, ca martor, (eram copil atunci) cazul a două persoane, care, în timpul războiului trecut, văzându-se într'o mare primejdie, au fost cuprinse de o atât de mare spaimă, că timp de zece sau cincisprezece minute, cât a ținut primejdia, poate de zece ori au început "Tatăl Nostru", fără să ajungă niciodată la sfârșit.

Nu vreau să spun însă că nimeni nu se poate ruga și în timp de grea primejdie. Cine este obișnuit să se roage des și stăruitor în zile bune, cine cugetă zilnic de mai multe ori la sine și la Dumnezeu, cine este deprins să-și adune mintea numai la rugăciune, când este în rugăciune, acela se va putea ruga și atunci când se va afla în mare primejdie.

Dar cum vrei să te poți ruga adânc, în vreme de năcaz și de primejdie; cum vrei să te rogi atunci când spaima sau durerea te tulbură, dacă tu de obicei te rogi cu atâta ușurătate, că vezi și auzi tot ce se întâmplă în jurul tău și ești deprins să întrerupi sau să-ți scurtezi rugăciunea pentru orice neînsemnată pricină?

Trebuie să ne rugăm după cuviință, încă în timpuri pașnice și ferite de năcazuri mari. Când crezi că ești mai sănătos, când te simți mai ferit de primejdii, când lucrul tău îți merge mai bine, atunci, dar nu numai atunci, să te rogi, măcar odată în zi, îndelung, smerit, fierbinte, lepădând orice gând străin și toată grija cea lumească.

Roagă-te din vreme, să te ferească Dumnezeu de tot răul, căci El se bucură mai mult de rugăciunea săvârșită în vreme de bunăstare, decât de cea făcută în vreme de strâmtorare și de mare năcaz. Să ne rugăm înainte de năcazuri, căci aceste rugăciuni au puterea de a înlătura năcazurile.

Și dacă totuși năcazurile vin, apoi cel deprins să se roage în vremuri bune, se va putea ruga și în vreme de năcaz și va putea îndura ușor suferințele, din care va ieși mai întărit și mai bun.

Dar pe cel nedeprins să se roage, năcazurile și suferințele ce vin peste el îl pot copleși și astfel bietul om poate desnădăjdui, căzând din rău în mai rău.

Bunul Dumnezeu să ne ferească de-o așa mare cădere.

Când nu ne putem ruga

Se întâmplă uneori, chiar în vremuri liniștite și ferite de suferințe, că nu ne putem ruga. Știm că e vremea de rugăciune, ne dăm seama că se cuvine și că avem lipsă să ne rugăm, ba chiar și încercăm să ne rugăm, dar nu reușim, căci puterile minții ni se împrăștie, iar inima ni-i rece.

De obicei, în această stare de amorțire sufletească nu ajunge decât cel care, din lenevire sau din alte pricini, lasă să treacă câteva zile fără să se roage.

Când lași să treacă o zi, sau mai multe, fără să-ți faci rugăciunea stăruitoare, te înstrăinezi de Dumnezeu.

Într'adevăr, parcă nu mai știi să te rogi; ai pierdut acea simțire evlavioasă în care îți făceai rugăciunea și stai acum cu inima amorțită sau împietrită.

Dacă ți se întâmplă vreodată să ajungi într'o asemenea stare, reculege-te cât ce îți dai seama de starea în care ai ajuns și nimic din ce ți-ar putea ajuta să te rogi, nu lăsa laoparte.

În primul rând, adu-ți aminte că duhul rugăciunii cu greu se coboară în omul încrezător prea mult în puterile lui și mulțumit de sine.

Dacă dorești să se sălășluiască în tine acel duh de rugăciune, cazi în genunchi și așa plecat și smerit, să începi a te ruga.

Caută apoi să-ți înmoi inima. Și, dacă știi că mai curând te mișcă suferințele altora decât propriile tale suferințe, trecute sau viitoare, începe atunci să te rogi pentru alții.

Gândește-te și închipuiește-ți, pe cât poți, nemărginita suferință omenească din chiar clipele pe cari le trăiești atunci. Gândește-te că, în acele clipe, printre milioanele de oameni ce trăiesc pe pământ, cu siguranță se află câteva zeci sau chiar sute de inși cari stau să moară de foame sau de sete.

În miile de spitale din toată lumea, sunt bolnavi cărora li se fac operații grele, chiar în clipele acelea în care tu stai cu inima împietrită. Sunt atâtea mame care plâng la căpătâiul copiilor lor uscați de boală; sunt atâția bolnavi pentru care ceasul în care tu stai și nu te rogi este ceasul morții lor.

Nu auzi gemetele tuturor acestora ? Nu te mișcă durerile lor, lacrimile lor, vaierele lor sfâșietoare ?

Sunt bărbați beți și cruzi, cari tocmai atunci vin acasă și își înjură și își bat soția și copiii. Tu poți sta nepăsător ? Nu te doare inima ?

Sunt oameni pe cari, chiar în acele clipe, îi sfâșie fiarele sălbatece; pe alții îi îngrozește și îi ucide cutremurul de pământ; pe alții îi seceră războiul; sunt oameni pe cari tocmai atunci îi înecă apele; altora, tocmai atunci li s'a aprins casa și vor arde, poate de vii; pe alții chiar atunci i-au atacat tâlharii și-i ucid, ca să-i jefuiască. Uită-te, cum îi lovesc ! Auzi-i, cum stigă !

Lumea aceasta este mare; ea cuprinde mii și milioane de sate și de orașe și în fiecare minut se întâmplă o nenorocire sau mai multe, într'un loc sau altul, de pe cuprinsul acestei lumi. Nu te înmoaie atâta suferință ? Încă nu te poți ruga ? Dacă nu, gândește-te atunci la tine și la ai tăi.

Ai o soție și, poate, copii. Măine, sau poate chiar azi, li se poate întâmpla ceva rău și-i poți pierde. Roagă-te lui Dumnezeu să-i țină sănătoși.

Gândește-te la nenorocirile cari pot veni peste părinții tăi, peste rudeniile și prietenii tăi, peste neamul și țara ta, peste tine însuși. Cutremură-te și te roagă să nu fie.

O, dar ce frumos ar fi să ți se poată înmuia inima nu gândindu-te la rău, ci la bine !

Cât de creștinesc ar fi să te poți gândi la binefacerile cu care te-a învrednicit Dumnezeu: la mintea, la sănătatea și la însușirile bune cu care te-a dăruit El, la soția și la copiii pe care ți i-a dat, la primejdiile și la năcazurile cele multe de care v-a ferit; la mulțimea păcatelor pe care ți le-a iertat; apoi, la întinderea și frumusețea acestei lumi, la înțelepciunea și bunătatea fără de margini a lui Dumnezeu, sau la viața și suferința mucenicilor !

O, dacă asemenea gânduri ar putea să-ți vină atunci în minte și ele să aprindă în tine zel de rugăciune! Ai dobândi, poate, mai mult decât ai pierdut în toate zilele în care nu te-ai rugat.

Dar dacă nimic din toate acestea nu-ți poate ajuta să te rogi, recunoaște că ai căzut foarte jos, îngrozește-te de starea în care ai ajuns și roagă-te ca să te poți ruga. Dumnezeu se va milostivi și, ca și în zilele de evlavie de altădată, îți va trimite iarăși duhul rugăciunii stăruitoare.

Iar de se va întâmpla ca, cu niciun chip să nu poți ieși din starea de amorțire sufletească în care ai ajuns, du-te la duhovnic și te mărturisește; vei avea ce să mărturisești.

Rugăciunea și ceasul morții

Începutul și sfârșitul sunt cele mai însemnate părți ale oricărui lucru, ale oricărei lucrări și ale oricărei existențe cu început și sfârșit. Acolo unde se potrivește, începutului și sfârșitului li se mai spune și capete, spre pildă: capetele podului, capul locului, capătul călătoriei ș. a. De asemenea, în loc de a reîncepe, se mai zice: a o lua dela capăt, iar în loc de a sfârși: a pune capăt. Cu alte cuvinte, începutul și sfârșitul sunt date de căpetenie; de ele trebuie să ținem seamă și în rugăciunile noastre.

Dar în timp ce ne putem ruga la începutul și sfârșitul oricărui lucru sau lucrări, iată că la începutul și sfârșitul vieții noastre nu ne aflăm în stare de-a ne ruga. Când ne naștem, nu ne putem da seama de noi, iar când murim, ni-i foarte greu să ne rugăm și, apoi, după cum reiese din slujba ce se face la ”ieșirea sufletului”, e și prea târziu. Să vedem totuși în ce legătură se găsește rugăciunea cu sfârșitul vieții noastre.

Sfârșitului vieții omenești i se mai spune și ceasul morții. Ceas și nu clipă, pentru că cei mai mulți oameni nu se sfârșesc deodată, ci viața li se stinge într’un timp mai lung: într’un ceas și adeseori mai mult.

Dar ce înfricoșător și dureros este ultimul ceas din viața celor mai mulți oameni: ceasul morții!

În molitvelnic, la slujba ce se face la îngroparea mirenilor, se cuprind și următoarele rânduri: ”Vai, câtă nevoie are sufletul când se desparte de trup! Vai, cât lăcrimează atunci și nu este cine să-l miluiască pe dânsul. Către îngeri ridicându-și ochii, fără folos se roagă, către oameni mâinile întinzându-și, nu are cine să-i ajute”.

Deci, dureri mari, sufletești și trupești, îl cuprind pe cel ajuns în ceasul morții și nici un ajutor, ceresc sau pământesc, nu i se dă, pe baza rugăciunilor pe cari le face atunci.

Mulțime de păcate îi trec acum prin minte și vedenii îngrozitoare îl chinuiesc. Căci în slujba ”la ieșirea sufletului” se spune: ”Iată a stătut înainte-mi mulțime de duhuri viclene, ținând zapisul păcatelor mele și foarte strigă, căutând fără rușinare smeritul meu suflet”.

Dar ceasul morții nu-i numai chin și stare de părăsire, ci și ”neputință amară”, cum se numește în Molitvelnic.

Biserice ne învață că omul nu se poate osteni pentru mântuirea sufletului său decât în viața pământească; după moarte, el nu-și mai poate ajuta cu nimic. Se vede însă că această neputință începe chiar din ceasul morții, care vine cu mult în urma ”ceasului al unsprezecelea” din Evanghelie. Acum numai preotul și credincioșii care mai sunt în viață se pot ruga pentru cel ce se află pe moarte. De aceea, cât suntem în viață să ne gândim cu luare aminte asupra capătului vieții noastre pământești. Să ne aducem aminte cât mai des de înfricoșătoarele chinuri din ceasul morții și să ne rugăm lui Dumnezeu să ni le hărăzească cât mai ușoare.

Să căutăm să ducem o viață cât mai creștinească, postind, făcând milostenie și rugându-ne cât mai des, căci oamenii duhovnicești au o moarte mai ușoară, ferită de chinuri sufletești. Să ne mărturisim și să ne cuminecăm de mai multe ori pe an și mai ales atunci când suntem bolnavi sau când facem o călătorie mai lungă și în alte împrejurări asemănătoare.

Să ne rugăm pentru cei ce trag de moarte și, la rândul nostru, să rugăm pe rudeni, pe cunoscuți și pe preot să se roage pentru noi, când ne va bate ceasul morții; și nu numai atunci, ci și după moarte.

Să cerem la sfintele slujbe bisericești, împreună cu preotul: ”sfârșit creștinesc vieții noastre, fără durere, nerușinat, cu pace și răspuns bun la înfricoșatul județ al lui Hristos”.

Reiese deci din acest sfânt îndemn la rugăciune că un sfârșit firesc de viață omenească numai atunci poate fi ”fără durere”, dacă e și ”creștinesc”.

Pentru sfârșitul creștinesc și fără durere al vieții noastre să ne rugăm și îngerului păzitor, sfinților mucenici și Maicii Domnului, mai ales zicându-i: ”Prea Sfântă Marie, Maica lui Hristos, roagă-te pentru noi, păcătoșii, acum și *în ceasul morții noastre*. Amin”.

Rugăciune, post, milostenie

Rugăciunea, postul și milostenia sunt cele trei fețe ale evlaviei creștine. Un creștin adevărat le are întotdeauna pe câteși trei. Ele se află tot timpul laolaltă, se ajută una pe alta și cresc una dintr’alta.

Cum să se înalțe cu sufletul către Dumnezeu, în rugăciune, un creștin ale cărui patimi și pofte trupești îl țin legat de pământ ? Cum vor putea să amuțească strigătele acestor patimi și pofte lacome ? Cum vor conține înțepăturile lor ascuțite, pentru ca sufletul să se poată reculege și, lepădând grijile lumești, să poată căuta pe Dumnezeu ? Numai înfrânte și slăbite prin post amuțesc patimile și poftele trupului.

Când hrănim trupul bine tot timpul și-i împlinim poftele, după cât ne stă în putință, atunci el prinde putere și îndrăzneală și începe a-l otrăvi cu gustul dulceag al poftelor sale și pe bietul suflet, pe care-l supune și și-l face slugă.

Dimpotrivă: un trup cu patimile îmblânzite prin post aspru, nu numai că nu se sumește, ci îngenunche și cade la pământ, îngăduind astfel sufletului să se înalțe către Dumnezeu, cu gând limpede și simțire curată.

De așa mare trebuință este postul pentru rugăciune, că putem spune, că cine nu postește, acela nu se poate ruga. Așa că, după cum ”mai lesne este a trece cămila prin urechile acului, decât să intre bogatul în împărăția lui Dumnezeu” (Mateiu 19, 24), socotesc că tot așa: mai curând e cu putință să se roage o pasăre sau o floare, decât un om îmbuibat în bunătați.

Dar și postul lipsit de sprijinul rugăciunii tot atât de anevoios este.

Uitați-vă numai la un om care postește dintr’o obișnuință goală, moștenită; sau numai de silă; sau dintr’o ambiție deșartă, vrând numai să arate că are voință tare. Uitați-vă la un om care postește fără să se roage des și stăruitor în timpul postului. Ce mohorâtă îi este fața în acele zile de post! Cât de repede e gata de ceartă! Câtă neodihnă are și ce greu își stăpânește gura !

Un asemenea post nu-i decât o vremelnică amânare a împlinirii poftelor trupești, pe care însă acest soi de post nu le împiedică să se răzbune la cel dintâi prilej.

Un post lipsit de ajutorul rugăciunii este un post chinuit, un post ținut cu mare greutate, cu cârtire surdă și pe deasupra: un post zadarnic.

A mânca și a bea sunt trebuințe trupești neîndurătoare și dacă ne împotrivim să le dăm ascultare la timp și în deajuns, începem să fim chinuiți de foame și de sete. Și vai, mari sunt chinurile foamei și ale setei!

Cine va vrea să ajuneze de tot, nemâncând și nebând nimic o zi sau mai multe, de nu va cere ajutor de la Dumnezeu, va fi cu gândul tot la mâncare și la băutură. Mai mult: în chinurile foamei și ale setei se va gândi câteodată cu atâta poftă la unele mâncăruri, închipuite atât de gustoase, că în timp ce cu trupul s'ar părea că postește, cu sufletul cade în păcatul cel mare al lăcomiei.

Ca să postim cu adevărat și cu folos, nu-i deajuns să ne hrănim cât mai ușor, sau deloc, ci trebuie să facem ca poftele trupești să amuțească. Iar la această amuțire nu se poate ajunge decât dacă nu mai aplecăm urechea la stigătele acestor pofte și patimi, ci, măcar din când în când, ne îndreptăm cu gândul numai la Dumnezeu, în rugăciune. Căci și patimile și poftele trupului sunt ca oamenii limbuți: nu tac, decât dacă nu-i mai bagi în seamă, ci te ocupi de ceva mult mai bun.

Rugăciunea mai e de lipsă în vreme de post și pentru altă pricină: postind, dela o vreme, odată cu patimile trupului slăbesc și puterile lui. Însă când cel ce postește se și roagă stăruitor, atunci el se întărește cu duhul; Dumnezeu îi dă putere sufletească. Și aci se vede puterea rugăciunii, căci trupul, care slăbește din cauza postului, primește acum putere de la sufletul întărit prin rugăciune.

De aceea, uitați-vă și la un creștin care ține post adevărat (împreună cu rugăciune). Cu câtă dragoste, cu câtă seninătate și cu câtă tărie postește ! Deși se hrănește cu puțin, sau uneori deloc, deși scade în greutate, puterea trupească îi rămâne aproape neschimbată, ba de multe ori chiar sporește.

Fiind rugăciunea atât de strâns legată de post, Biserica a rânduit pentru vreme de post rugăciuni anume alcătuite. Iată un crâmpei dintr'o asemenea rugăciune:

... ”întărește-ne pe noi, Dumnezeule, cu puterea ta, ca să ne nevoim, în aceste zile de post cu bună nevoință, spre mărirea numelui Tău cel sfânt și spre iertarea păcatelor noastre, către omorârea patimilor și biruința asupra a tot păcatul”.

În aceeași strânsă legătură se găsește și milostenia, atât față de rugăciune cât și față de post.

Într'adevăr, numai prin fapte de milostenie ne putem păstra acea căldură și acea simțire a inimii fără de care o rugăciune nu este cu putință.

De aceea caută regulat pe suferinzii și săracii din satul sau orașul în care viețuiești și fii milostiv cu ei. Cercetează spitalele și închisorile; umblă prin casele celor lipsiți sau năpăstuiți, caută și le vezi sărăcia și semnele durerii. Să te doară durerea lor și să le-o alini cu ce poți. În felul acesta nu numai că împlinești o

poruncă sfântă, dar îți păstrezi o inimă din ce în ce mai caldă, mai simțitoare și mai în stare de a căuta și a găsi pe Dumnezeu în rugăciune.

Dar milostenia nu ajută numai rugăciunii, ci ușurează foarte mult și ținerea postului. Căci, dacă ești milostiv, ți-i mai ușor să te lipsești de bunătățile pământului, când știi că, cu ceea ce îți tragi acum de la gură, vei potoli mâne guri flămânde sau vei împlini alte lipsuri grozave.

După cum rugăciunea și postul își au sprijin în milostenie, tot așa și mila mai lesne crește în inima unui creștin care se roagă și postește. Pe cine se roagă stăruitor, mai ales pentru deaproapele său, pe acela nu-l lasă inima să nu-l și ajute. Tot așa, nici cel care postește cu adevărat nu urmărește să facă din postul său un mijloc de economie pentru sine, ci un mijloc de a strânge pentru alții.

În Sfânta Scriptură, în atâtea locuri, rugăciunea, postul și milostenia sunt pomenite laolaltă. Mântuitorul își vorbește pe rând și stăruitor despre câteșitrei (vezi: Mateiu cap. VI).

Toată viața Sa sfântă n'a fost decât rugăciune, post și milostenie de minuni și de tămăduiri, iar la urmă și de răstignire pentru noi.

Cântarea religioasă

Ce minunat dar este cântarea ! Ar trebui să mulțumim lui Dumnezeu, din toată inima, că ne-a înzestrat cu acest neprețuit dar de-a putea cânta sau chiar numai de-a auzi cântări.

E drept că și păsările cântă; dar cântecul lor este potrivit lor și pe înțelesul lor. Apoi, cântecul păsărilor este pururea neschimbat. Toate privighetorile cântă aproape la fel, de când e lumea; își au același cântec neschimbat, după cum și mierlele și rândunelele își au mereu același cântec al lor. Acest cântec poate să ne placă și uneori chiar să ne cucerească pentru câteva clipe; dar nu ne poate mișca și mai ales nu poate să ne înalțe sufletește, pe când cântarea omenească poate. Cântecul păsărilor ne poate trezi, cel mult, un simțământ de ușoară încântare, dar nicidecum simțăminte de jale, de dor, de milă sau de evlavie. Păsările cântă numai unul și acelaș cântec, pentru că viața lor este foarte săracă și lipsită de latura duhovnicească; un om poate însă cânta atâtea feluri de cântări câte simțăminte are, pe rând, în sufletul său.

Prin nimic nu se înțelege atât de bine suflet cu suflet și mai ales inimă cu inimă, ca prin cântare. După cum cuvântul rămâne cel mai potrivit mijloc prin care să ne facem cunoscute, unul altuia, gândurile, tot așa, cântarea va fi totdeauna cel mai binecuvântat mijloc prin care să ne împărtășim, unul altuia, simțămintele.

Graiul inimii omenești este cântarea.

Pornind din cele mai adânci tainite ale sufletului unui om și încălzită de simțămintele puternice ale inimii lui, după ce prinde ființă, cântarea merge deadreptul la alte inimi, răscolind alte străfunduri ale altor suflete. Așa se face că, născându-se din evlavie, cântarea religioasă naște, de asemenea, evlavie.

Când auzi o adevărată cântare religioasă, te pătrunzi și tu de cucernicie și începi să cânti și tu, evlavios, sau prinzi a te ruga cu vorbe gândite.

Pentru cel ce cântă, cântarea religioasă este rugăciune adevărată, iar pentru cel ce ascultă, este un mare ajutor în rugăciune.

Pe Dumnezeu Îl putem preamări și Îi putem mulțumi pentru binefacerile Sale mai ales prin cântare.

Sfântul apostol Iacov, fratele Domnului, ne învață: ”de este cineva cu inimă bună, să cânte psalmi”.

Dar nu numai când mulțumești, ci și când ceri ceva dela Dumnezeu te poți ruga cântând; numai să fii cu gândul la ceea ce cânti și să cânti cu evlavie și cu smerenie. Mulți din psalmii lui David sunt rugăciuni de cerere, nu de laudă, și totuși sunt psalmi, adică poezii religioase cântate.

Un sobor de preoți sau o adunare de credincioși în nici un chip nu se pot ruga mai bine, cu toții deodată, decât cântând. De aceea rugăciunea cântată o și găsim în slujbele bisericești și în mai toate adunările duhovnicești ale credincioșilor.

Cântarea obștească trece ca un fior prin toate sufletele adunării, le încălzește, le unește și fiecăruia îi dă putere înmulțită.

Dar și singur să te rogi cântând, când simți că în acel chip te-ai putea ruga mai bine. Și dacă vreodată, în timp ce te rogi astfel, te vei învrednici să te simți învăluit de-o pace sufletească atât de sfântă că-ți vor părea turburătoare sunetele cântării tale, să cânti atunci tot mai încet, până ce, dela o vreme, cântarea va înceta și singur sufletul tău va continua să cânte. Acest chip de cântare, ce nu se poate auzi cu urechile, este cel mai sfânt dintre toate.

De asemenea, dacă vreodată vei lua parte la sfânta liturghie într’o biserică cu cor bun sau într’o biserică în care ”toată suflarea” cântă răspunsurile liturgice, deschide-ți sufletul și lasă să se reverse în el mai ales acele melodii atât de armonioase ale cântării heruvimice sau ale cântării ”Pe tine te laudăm”. Treptat, treptat, te va cuprinde un simțământ de evlavie adâncă. Începe atunci să te rogi! Cu cât cântarea bisericească va sui mai cucernică, mai armonioasă și mai strălucitoare spre culmile tonurilor înalte, cu atât mai fierbinte și mai înaripată se va înălța rugăciunea ta în căutarea lui Dumnezeu din ceruri, pentru ca apoi, odată cu coborârea cântării bisericești în lumea tonurilor joase și liniștite, să găsești pe Dumnezeu înlăuntrul tău și astfel rugăciunea ta să se facă din ce în ce mai adâncă, mai duhovnicească.

Când asculți cântarea bisericească, pe la început, numai te îndeamnă la rugăciune, numai te îmbie și te pregătește pentru rugăciune. Rând pe rând însă, sufletul tău simte cum cântarea bisericească nu numai că-l pregătește pentru rugăciune, ci îl și ajută să se roage, încălzindu-l și înălțându-l, cum înălță vântul un vultur, ca, dela o vreme, sufletul să se înalțe singur și apoi să se adâncească în sine, lăsând departe cântarea bisericească, pe care acum abia dacă o mai aude.

Binecuvântați să fie acei cântăreți bisericești, din strane sau din cor, care, cu cântările lor cucernice, pot înrăuri, atât de binefăcător, sufletul celor ce îi ascultă! Binecuvântată fie cântarea lor de la slujba sfintei liturghii, dacă ea poate ajuta mulțimii credincioșilor să lepede ”toată grija cea lumească” spre a primi pe ”Împăratul tuturor” și dacă ea le poate ajuta ”să vadă lumina cea cerească”, să primească ”duhul cel ceresc” și să se închine ”nedespărțitei Sfintei Treimi”.

Dumnezeu să binecuvinteze pe acei ce se îngrijesc, cu evlavioasă râvnă, ca să dăruiască bisericilor Sale cântăreți cucernici.

Rugăciunea de mulțămire

Nu numai durerile și năcazurile pot dezmoști și înmuia inima omului, ci și bucuriile prilejuite de izbânzi mari sau de aflarea unor vești bune. Și bucuria, ca și întristarea, are darul de a-l face pe om ceva mai puțin trupesc, cel puțin pentru o anumită vreme.

Într’o asemenea stare, în care viața sufletească decurge cu mai mare putere decât cea trupească și în care parcă ne simțim sufletul mai plin ca de obicei, într’o asemenea deosebită stare sufletească am putea mai ușor să începem a ne ruga, decât într’o stare sufletească obișnuită.

Dar dacă rugăciunile de cerere, făcute în vreme de năcaz, sunt atât de dese, rugăciunile ce ar trebui să izvorască din bucuriile oamenilor sunt cât se poate de rare. Și chiar dintre puținele rugăciuni de mulțămire care se fac totuși, cele mai multe sunt scurte, făcute numai de formă și nu fără de întârziere.

Câtă slăbiciune și ce păcătoșenie să-ți aduci aminte de Dumnezeu numai în vreme de năcaz, iar în vreme de pace și de bucurie să uiți tocmai pe Dătătorul de tot binele !

Când suntem bolnavi sau în vreme de primejdie, ne rugăm fierbinte lui Dumnezeu, plătim să se facă slujbe pentru noi, ba chiar făgăduim că, îndată ce ne vom însănătoși sau vom scăpa de năcaz, vom face o prețioasă danie sau vreo milostenie mai mare. Și vai ! Când ne vedem scăpați de rău, uităm să mulțumim lui Dumnezeu, uităm de toată făgăduința noastră sau, în cel mai bun caz, dăruim numai pe un sfert din ceea ce am făgăduit și mulțumim lui Dumnezeu așa cum am amintit: numai cu buzele și cine știe cu câtă întârziere.

În schimb, cât ce-am scăpat, începem să ne îngrijim cât mai mult de noi și anume: ne săturăm cu nesațiu pofetele, ne cumpărăm o mulțime de lucruri și de bunătăți și, dacă se potrivește, dăm și un ospăț, dar nu pe seama săracilor, ci pentru rudeniile și pentru cunoscuții noștri.

Mi se pare însă că a nu mulțumi, după cuviință, lui Dumnezeu, este păcat tot așa de mare ca și săvârșirea unei fărădelegi și ca și cârtirea împotriva lui Dumnezeu.

A mulțumi este doar un lucru firesc. Este atât de firesc să-ți îndrepti luminos gândul către Cel ce ți-a făcut bine, așa cum florile câmpului se îndreaptă

cu fața către soarele care le dă putere de viață. Este atât de firesc să te înalți către Îzbovitorul tău, cu inima plină de bucurie, așa cum firicelul de iarbă se înalță către cerul care-i trimite ploaie.

De ce totuși omul este atât de nerecunoscător?

Pentru că uită repede, e ușuratic și slab și lasă să vie ispititorul să-i abată gândul dela sfânta datorie a recunoașterii.

Dacă ne-am da mai bine seama de tot ceea ce facem și tot ceea ce simțim în sufletul nostru, am recunoaște că datoria de a mulțumi lui Dumnezeu e chiar o dorință și o trebuință lăuntrică a sufletului nostru.

Ce sunt oare acea largime de suflet, acea dragoste nestăpânită față de tot ce vedem și acel simțământ de dăruire pe care le avem ori de câte ori primim o veste bună sau izbândim într'o lucrare grea ?

Nu sunt decât forme de arătare și dovezi ale acelei lăuntrice trebuinți a sufletului nostru de-a aduce duhovnicească jertfă de mulțumire Părintelui luminilor, dela care "coboară toată darea cea bună".

Când izbândești în vreo lucrare grea sau când primești o mare veste bună, te cuprinde o bucurie și o dragoste, de parcă ai îmbrățișa pe toată lumea; parcă, de bucurie, ai fi în stare să dăruiești tot ce ai, ca să fericiești pe toată lumea.

O, dacă ți-ai da seama că acestea nu sunt decât semnele dintâi ale acelui dor al sufletului tău de a mulțumi lui Dumnezeu ! O, dacă n'ai întârzia să mulțumești lui Dumnezeu ! Căci o rugăciune de mulțumire atunci este mai curată și mai adevărată când este făcută chiar la începutul bucuriei. Bucuria sufletului omenesc scade și se răcește cu cât se învechește mai mult. Deci cu cât mulțumești mai târziu, cu atât aduci pe altarul duhovnicesc al recunoștinții o jertfă de un preț mai scăzut.

De aceea mulțumește chiar dela început. Chiar îndată ce ai primit vestea cea mare și bună ce ți-a umplut sufletul de bucurie, chiar în ceasul și în minutul în care te-ai încredințat că ai izbândit într'o mare lucrare sau ai trecut cu bine peste o încercare grea, chiar atunci să mulțumești lui Dumnezeu. Lui să-I jertfești cele dintâi și cele mai curate clipe ale bucurie tale.

Să te înalți cu cugetul la Dumnezeu și să zici cu glasul inimii: Doamne, mi-ai ajutat de am izbândit; mi-e inima plină de bucurie și de fericire. Simt trebuința de-a face ceva deosebit. Aș putea să strig de bucurie, aș putea să joc, să-i îmbrățișez pe toți cei de aproape, să petrec... Nimic nu mă atrage atât de puternic ca rugăciunea de mulțumire. Eu știu, Doamne, că Tu mi-ai ajutat; Tu, izvorul bucuriilor curate. Ție îți mulțumesc din toată inima mea, cu toată bucuria sufletului meu. Mărire Ție !

După ce ai mulțumit lui Dumnezeu, nu întârzia să faci și o milostenie mai mare. Dacă Dumnezeu te-a dăruit cu atâta, dăruiește și tu ceva lui Dumnezeu; iar cei cari țin locul lui Dumnezeu în asemenea împrejurări sunt săracii și suferinzii

lumii acesteia. ”Întru cât ați făcut unuia dintr’acești frați ai mei mai mici, mie mi-ați făcut” (Mateiu 25, 49).

Dacă postul desăvârșește mai cu seamă rugăciunea de cerere, apoi rugăciunea de mulțumire se întregește prin fapte de milostenie.

Mulțumiți lui Dumnezeu, căci rugăciunile de mulțumire sunt primite totdeauna. Mulțumiți și pentru bucurii și pentru întristări, căci toate dela Dumnezeu vin, spre binele nostru de acum sau de mai târziu.

Cel mai duhovnicesc om este acela care mulțumește cu inimă bună și atunci când Dumnezeu îi trimite suferințe și năcazuri.

Să ne rugăm și sfinților

Puțini prieteni avem aici pe pământ; acolo, în lumea sufletelor bune și fără de trup, toți sfinții și îngerii lui Dumnezeu ne sunt prieteni și binevoitori.

Sufletele apostolilor, ale mucenicilor și ale cuvioșilor părinți, aflate acum în împărăția cerurilor, se roagă pentru noi toți și mai ales pentru cei care le cer acest ajutor.

Să nu uităm niciodată să ne rugăm sfinților din ceruri și mai cu seamă Maicii Domnului. Ei au fost oameni care, ca și noi, au trăit pe pământ, au avut trupuri omenești, viață omenească. Pe ei ni-i putem închipui mai ușor și mai adevărat, măcar că acum sunt fără de trup. Fără să păcătuim, ni-i închipuim cu înfățișări omenești, și astfel ne putem gândi mai adânc la ei, când ne rugăm lor, și rugăciunea noastră va fi mai adunată și mai tare.

Mult folosește acela care poate câștiga îndurarea sfinților spre a se ruga pentru dânsul. Căci dacă, din vina noastră, numai puține din rugăciunile noastre către Dumnezeu sunt primite, în schimb, Dumnezeu primește toate rugăciunile sfinților. Sfinții au deprins rugăciunea adevărată încă din viața lor pământească și ei știu să înalțe numai rugăciuni bine plăcute lui Dumnezeu. Cine se roagă sfinților, se leagă sufletește din ce în ce mai tare de lumea în care petrec ei, se gândește tot mai mult la ea, o dorește tot mai arzător și astfel se pregătește mult mai ușor pentru a merge, și el în acea lume.

Cine se roagă sfinților și îngerilor, acela nu se simte singur, chiar de l-ar părăsi toți prietenii; sufletește el se simte totdeauna în preajma unor prieteni cerești, cari îl ajută, îl sfătuiesc, și-l îmbărbătează.

Fiecare avem un asemenea prieten ceresc mai apropiat: Este îngerul păzitor. Tu îl cunoști ? Îi simți lui mângăierea când ești întristat ? Primit-ai de la el ajutor în strâmătorări și gânduri luminate când te-ai aflat în încurcături mari ? Dacă nu poți spune ”da”, aceasta-i din cauză că nu te-ai mai rugat lui de ani de zile.

Și ce frumoase rugăciuni către îngerul păzitor se află în cărțile de rugăciuni ale Bisericii! Deschide o asemenea carte și te vei minuna ce alese cuvinte vei găsi acolo, pentru a le trimite îngerului păzitor, pe aripile rugăciunii. Și nu numai către îngerul păzitor, ci și către Dumnezeu și toți sfinții Lui.

Cartea de rugăciuni

Mare comoară este o carte de rugăciuni în casa creștinului! În ea găsește, de-a gata, rugăciuni pentru mai toate împrejurările vieții sale.

Căci viața oamenilor se desfășoară cam la fel. Toți, câți trăim în lume, avem cam aceleași trebuințe sufletești și trupești, suntem pândiți cam de aceleași primejdii și ne este dat să cunoaștem aceleași feluri de bucurii.

Unele năcazuri și unele prilejuri de bucurie ne ajung pe mai mulți deodată, pe altele însă le cunoaștem pe rând și în măsuri deosebite. Seceta, grindina, revărsările de ape, războaiele ș. a. sunt rele obștești ce vin peste mai mulți oameni, în același timp. Tot așa și o recoltă îmbelșugată sau înfrângerea dușmanilor, sunt binecuvântate pricini care umplu de bucurie sufletul unui popor întreg, în același timp.

Sunt și întristări și bucurii pe care le gustăm pe rând; dar fiecare ajungem să le simțim, măcar odată, aproape pe toate.

Aproape cu toții ajungem să știm ce-i boala și ce este redobândirea sănătății; mai fiecare pornim odată într'o călătorie grea și ne întoarcem sănătoși acasă; cu toții păcătuim și tuturor ne este făgăduită iertarea; pe toți ne așteaptă ceasul morții, care, cu străduința noastră din viață și cu ajutorul lui Dumnezeu, ar putea fi senin pentru toți.

Și sunt încă atâtea și atâtea alte pricini obștești cari ne aduc aminte de Dumnezeu și de rugăciune și atâtea și atâtea împrejurări în care orice creștin se va ruga cam la fel cu alți creștini, ajunși în aceleași împrejurări, deodată, sau în timpuri deosebite.

Ce bine-i atunci să ai gata rugăciunea cea potrivită cu împrejurarea în care te afli! Și într'o carte de rugăciuni mai mare găsești totdeauna rugăciunea de care ai trebuință. În ea găsești rugăciunile care-i trebuiesc sufletului tău dimineața și seara, înainte și după masă, înainte și după spovedanie și împărtășire, în vreme de post, în vreme de foamete, când ești bolnav sau ai pe cineva bolnav în casa ta; găsești rugăciuni la începutul lucrului, rugăciuni pe care să le zici în timpul sfintei liturghii, apoi anume rugăciuni, de cerere sau de mulțumire, ca și de laudă, către Domnul nostru Iisus Hristos, către Maica Domnului, către îngerul păzitor și alte multe și folositoare rugăciuni.

Sunt mulți cari socotesc că cuvintele acestor rugăciuni au putere în ele însele, o putere cum ar fi aceea pe care se zice că o au cuvintele de farmece. Ei cred că e destul să zică o asemenea rugăciune și, odată rostită, rugăciunea lucrează singură și aduce împlinirea dorinței celui ce s'a "rugat". Nimic mai greșit.

Oricât de frumoasă ar fi o rugăciune bisericească, așa cum stă ea în cartea de rugăciuni este moartă; o înșirare de cuvinte tipărite. Mai mult: chiar cetită sau spusă de rost, însă fără credință, fără smerenia și căldura de lipsă, o rugăciune tot rece și stearpă rămâne.

Când te rogi din cartea de rugăciuni, trebuie să primești rugăciunea în sufletul tău și, cu ajutorul lui Dumnezeu, să o faci vie, așa cum a fost ea când a izvorât din mintea și din inima celui ce-a alcătuit-o. Când cetești sau spui de rost o asemenea rugăciune, nu te poți ruga cu adevărat decât dacă te străduiești să pătrunzi înțelesul cuvintelor acelei rugăciuni, dacă le aduci în sufletul tău și le faci să fie ale tale, dându-le înțeles din puterea ta de înțelegere și încălzindu-le cu simțirea inimii tale.

Dar pentru că acest lucru este greu, încă de la început creștinii au obișnuit să se roage rostind și rugăciuni alcătuite de ei înșiși chiar în timpul când se rugau; mai mult chiar: unii grăiau în limbi, iar alții chiar prooroceau (Vezi Corinteni I cap. 14). Când te rogi cu vorbele tale, alese de tine, sufletul tău se prinde mai bine în rugăciune; te rogi mai adânc. În asemenea cazuri ești mai păzit de primejdia grabei și a ușurătății, căci mâneci de la năcazurile sau bucuriile tale, de la dorințele tale, de la păcatele tale, de la străduințele tale de-a fi mai bun; de la tine așa cum ești în vremea în care te rogi. Și când te rogi așa, atunci nu-ți vine să înșiri numai vorbe goale și grăbite, ci vei fi mai atent ce zici, cui zici și cum zici.

Este adevărat că năcazurile și bucuriile celor care viețuim în lume sunt cam aceleași, cum ziceam la începutul acestui capitol, dar nu tocmai aceleași. Într-o familie în care un copil zace greu bolnav, toți ai casei pot ceti, cu folos, rugăciunea pentru bolnavi, din cartea de rugăciuni. Dar când se vor ruga și liber, adică cu vorbele lor, atunci frații și surorile celui bolnav se vor ruga într'un fel și altfel se va ruga mama bolnavului, mai ales de va crede că nu l-a îngrijit destul și nu l-a ferit de rău și iarăși altfel se va ruga tatăl bolnavului, mai ales dacă glasul cugetului său îi va spune că nu pentru altceva, ci pentru păcatele sale săvârșite ca tată îi trimite Dumnezeu această încercare grea.

Dar și rugăciunea liberă poate fi fără de folos și chiar păgubitoare, anume celor încrezuți și prea îndrăzneți. Dacă nu ești destul de smerit, ușor poți folosi cuvinte nepotrivite când te rogi liber, sau poți face chiar erezii, adică greșeli de mărturisire a credinței. De aceea, în adunările creștinești nu oricine poate să folosească rugăciunea liberă rostită cu glas tare; în taină, singur, fiecare se poate ruga și cu cuvintele sale, numai cu băgare de seamă în alegerea vorbelor și cu multă smerenie.

Fericit cel care poate să se folosească de cartea de rugăciuni, dar știe să-și alcătuiască și singur cele mai potrivite rugăciuni pentru starea sufletească din vremea în care se roagă.

Fericiți cei cari se roagă

Fericiți cei cari se roagă, că aceia își hrănesc și își adapă sufletul. Ei se roagă lui Dumnezeu cu o cuviință neasemănat mai mare decât aceea pe care o au față de oameni și de aceea nu sunt nevoiți să ceară ajutorul oamenilor. Rugându-se des și stăruitor, ei învață să se roage într'un chip tot mai cucernic și mai

duhovnicesc; de aceea, lor nu le trebuie o mai înaltă desfătare sufletească decât rugăciunea.

Dintre toate lucrurile bune, ei cer de la Dumnezeu mai ales ajutor pentru o viață mai curată și de aceea rugăciunea lor este totdeauna bine primită. Ei se roagă și înainte de năcazuri și de aceea Dumnezeu îi păzește și îi întărește. Niciodată nu-și amână rugăciunea și de aceea nu ajung în starea să nu se mai poată ruga. Pomenirea ceasului morții nu lipsește din rugăciunea lor: iată pentru ce gândul că vor muri nu-i înspăimântă. Ei împreunează rugăciunea lor cu post și cu milostenie, căci știu și simt cum postul și milostenia dau aripi rugăciunii.

Fericiți cei cari cântă cântările religioase cu smerenie și cu evlavie, că aceia se roagă cântând. Asemenea creștini mulțumesc lui Dumnezeu și pentru năcazuri și de aceea Dumnezeu îi iubește mai mult. Ei se roagă nu numai lui Dumnezeu, ci și sfinților, și de aceea își fac prieteni pe sfinții din ceruri. Când fac cetiri din cărțile de rugăciuni, ei se roagă cu adevărat; dar știu să-și alcătuiască și singuri cele mai potrivite rugăciuni pentru starea sufletească în care se găsesc.

Să fericiim deci pe toți aceia care se roagă cu adevărat și să le urmăm pilda.
Doamne, învață-ne și ne ajută să ne rugăm !

RĂSPUNSURILE ECTENIILOR*

Intenționăm să facem aici un scurt comentariu psihologic religios al răspunsurilor liturgice: "Doamne, miluește-ne", "Dă-ne, Doamne", "Ție, Doamne" și "Amin".

1. "Doamne, miluiește-ne"

O rugăciune foarte concentrată, alcătuită din trei cuvinte: un subiect la cazul vocativ (Doamne), un predicat la modul imperativ (!) (miluiește) și un complement drept, pronume personal (ne). Subiectul, la singular, este divin; complementul, la plural, uman. Pe plan ontologic, între corespondenții acestor termeni se află o incalculabilă distanță: distanța dintre Dumnezeu și om; dar și o punte de legătură: mila. "Doamne-miluiește-ne".

Ce este mila ? – O punte, sau o scară, pe care nu oamenii, ci Dumnezeu a întins-o din cer pe pământ, pentru ca pământenii să poată urca la cer. Mila este de esență divină. Ea nu-i altceva decât o formă a iubirii, anume iubirea față de cei aflați în diferite lipsuri: morale, materiale, sanitare etc. Iar prin miluire înțelegem mila activă, mila în manifestare.

"Doamne, miluiește-ne", adică: Doamne, ajută-ne să putem simți că ne iubești; înlătură păcatele noastre, aceste pricini care ne împiedecă să primim și să simțim binefacerile dragostei Tale și care ne depărtează de Tine; spală-ne de întinăciune și ne iartă.

O caracteristică a acestei rugăciuni o constituie smerenia. Căci cine sunt cei care cer milă chiar și oamenilor ? – Cei umili, cei lipsiți, cei suferinzi; ei sunt cei care ne inspiră milă. Iar când, la rândul nostru, cerem milă dela Dumnezeu, ne recunoaștem asemenea lor, ne înveșmântăm în smerenie și, așa plecați, ne rugăm lui Dumnezeu.

De asemenea, din faptul că nu cântăm: Doamne miluiește-mă, nici miluiește-i, ci "miluiește-ne", vedem cum răsbăt în această rugăciune-răspuns conștiința și sentimentul unității Bisericii creștine. Răsbate conștiința solidarității noastre cu aceia pentru cari ne rugăm, conștiința că suntem una cu ei, căci nu numai că-i iubim, dar ne și regăsim în ei, sunt semenii noștri și suntem semenii și frații lor.

Diaconul propune: "Pentru dreptcredinciosul nostru rege... Domnului să ne rugăm" și noi nu răspundem: Doamne miluiește-l, ci "Doamne miluiește-ne", pentru-că e al *nostru*. La fel ne îndeamnă diaconul să ne rugăm, împreună cu

* Publicat în "Revista Teologică", nr.1-2, 1942, p.46-50.

dânsul, ”pentru cei ce umblă pe ape și călătoresc...pentru cei bolnavi, pentru cei robiți” etc. și noi nu răspundem: Doamne miluiește-i, ci tot ” Doamne miluiește-ne”, pentru că aceștia sunt ”întru Hristos frați ai noștri” și apoi pricinile cari fac să ne rugăm pentru dânsii ne sunt comune și nouă sau ni se pot întâmpla și nouă.

O, dar ce înalt grad de simțire religioasă presupune această rugăciune atât de concentrată! Ce smerenie și câtă căldură a inimii! Puțini sunt aceia cari le au și le pot exprima dintr’o dată !

De aceea Biserica a rânduit ca, în slujbele dumnezeiești, rostirea sau cântarea acestei rugăciuni să se facă de trei ori, de douăsprezece sau chiar de mai multe ori, pentru ca ceea ce nu avem gata, ca oricând să putem manifesta dintr’o dată, să putem realiza cel puțin gradat, măcar în timpul slujbelor.

Și, potrivit paralelismului psiho-fizic și mai ales psiho-vocal, această rugăciune gradată ar trebui s’o recunoaștem și în modulația (ascensiunea sau descensiunea) ca și în nuanțarea tonului cântăreților.

Este fals că cânti de douăsprezece ori, chiar intermitent, ”Doamne, miluiește-ne” numai pe două melodii și mai ales în același ton și cu aceleași nuanțe. Dar, în general, cam așa se face, *Diaconul* îndeamnă: ”Cu pace Domnului să ne rugăm”, *Corul*: ”Doamne, miluiește-ne”(întâiul). *Diaconul*: ”Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm”. *Corul*: ”Doamne, miluiește-ne” (al doilea). Și diaconul continuă: ”Pentru pacea a toată lumea”... ”Pentru (Înalt) Prea Sfințitul (arhi) episcopul nostru”... ”Pentru dreptcredinciosul nostru rege”... ”Domnului să ne rugăm”. Și corul răspunde mereu la fel: ” Doamne, miluiește-ne” (întâiul și al doilea). Nici o ascensiune, nici o gradație, nici o insistență, silind și pe diacon să rămână într’o dureroasă monotonie.

Credem însă că procesul psihologic petrecut în timpul cântării răspunsurilor ecteniilor mari este mai curând un proces de degradație fizică (acustică), dar, în schimb, un proces de degradație spirituală, un proces de adâncire în duh.

Așa se poate explica de ce ecteniile fac încheierea cu un ecfonis, adică cu o ridicare a tonului. De ce ridicare? Când a coborât și a slăbit tonul? Firește, numai în decursul șirului de răspunsuri ale ecteniei. De ce? Apoi numai din cauza naturei procesului psihologic petrecut în timpul cântării; căci fără de o cauză de ordin psihologic, în condițiuni fizice și fiziologice normale, vocea omenească nu scade.

Dar trebuie să admitem cu toții că intonarea adecvată a răspunsurilor ecteniilor, ca și a oricărei cântări bisericești, nu este posibilă decât unor oameni cari să fie, în același timp, buni cântăreți și creștini adevărați.

2. ”Dă-ne, Doamne”

O rugăciune-răspuns tot atât de condensată ca și ”Doamne, miluiește-ne”, dar cu un caracter mai precis, mai special, mai direct și mai obiectiv, ca înseși

îndemnurile diaconului cari o precedează. În timp ce îndemnurile diaconești, cari cer răspunsul "Doamne, miluește-ne", ne spun mai ales pentru *cine* să ne rugăm, îndemnurile cu răspunsul "Dă-ne, Doamne" ne propun mai ales pentru *ce* să ne rugăm. Și motivele acestei rugăciuni din urmă sunt aproape spirituale, transcendente. Ex: "Ziua toată desăvârșit sfântă"... "Înger de pace, păzitor sufletelor și trupurilor noastre"... "Milă și iertare de păcate"... "Cele bune și de folos sufletelor"... "Sfârșit creștinesc vieții noastre...și răspuns bun la înfricoșatul județ al lui Hristos".

De aceea, pe scara cerurilor liturgice scurte, comune mai multor slujbe bisericești, aceste îndemnuri, ca și răspunsurile lor, le putem socoti culminante. Într'adevăr, nici o slujbă bisericească nu începe și nici nu se termină cu ectenia celor șase ceruri, ci locul acesteia îl aflăm de obicei cam pe la mijlocul slujbei.

Dar răspunsul "Dă-ne, Doamne" denotă și un grad de mai mare apropiere față de Dumnezeu decât răspunsul "Doamne, miluește-ne". Când cântăm: "Dă-ne, Doamne" exprimăm o îndrăsnire mai mare, o deosebită încredere. Este încrederea bazată pe asigurarea Mântuitorului: "Cereți și se va da" (Mateiu 7, 7), după cum rezultă și din cuvintele sfântului evanghelist Ioan: "Și aceasta este îndrăznirea ce avem către El (Domnul) că, dacă cerem ceva, după voința Lui, El ne ascultă" (I Ioan 5, 14).

3. "Ție, Doamne"

Un alt răspuns liturgic, cu nimic inferior în sens și putere de expresie față de celelalte răspunsuri ale ecteniilor. Cu nimic mai prejos nici față de îndemnul diaconului, de care depinde, dar pe care îl împlinește. Când diaconul propune: "toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm", el se adresează oamenilor; când credincioșii răspund, prin glasul cântăreților, "Ție, Doamne", ei se adresează lui Dumnezeu.

Îndemnul: "toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm", reprezintă un raport mai îndepărtat, un raport de la persoana întâia la persoana a treia. În schimb, răspunsul: "Ție, Doamne" exprimă un raport personal mult mai apropiat, raportul dintre persoana întâia și persoana a doua. Și teoretic, persoana a doua totdeauna este mai aproape de persoana întâi decât de persoana a treia.

Curățiți de baia repetării cu stăruință a rugăciunilor "Doamne, miluiește-ne" și "Dă-ne, Doamne", când aud îndemnul diaconului: "toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm", credincioșii prind să aibă viziunea frumuseții subordonării voinței lor voii lui Hristos și, cucerți de perspectiva unei asemenea trăiri sfinte, ei exclamă: "Ție, Doamne". Când cântă astfel, ei nu numai că fac o solemnă făgăduiță, dar dau și expresie dorului lor lăuntric după o viețuire sfântă; mai mult: cu inima, ei chiar anticipează această prea dulce suferință a închinării vieții lor întregi lui Iisus Hristos.

[4. "Amin"]

Cuvânt trecut din cultul iudaic în cultul Bisericii creștine, ["amin"] înseamnă: "într'adevăr", "așa să fie", "așa să se întâmple".

Când rostim sau cântăm la slujbele bisericești: "Amin", rezumăm într'un singur cuvânt tot ceea ce preotul a spus înainte. Deci nu putem spune "Amin", decât dacă am auzit și am înțeles tot și dacă astfel consimțim la ceea ce am auzit. De fapt, în cultul divin creștin, cuvântul "Amin" are mai multe nuanțe, după cuprinsul ideilor pe cari are să le confirme.

În general, "Amin" este un cuvânt de foc. Cel mai sintetic, cel mai expresiv și cel mai solemn, presupunând cel mai înalt grad de luciditate, de conștiință religioasă și chiar de entuziasm religios.

Când buzele noastre articulează "Amin", sufletul ni se cutremură ca și cum am rosti "jur", ca și cum am iscăli cu inima un angajament sacru, în fața unor martori dumnezeiești.

ARHITECTURA FORMELOR CULTICE CREȘTINE*

Analizând slujbele bisericești din punct de vedere arhitectural, ajungem la înviorătoarea constatare că formele cultice creștine publice, departe de a fi amorfe, sunt niște edificii literare dramatice minunat construite. Nu au o construcție artificială, ci aceste forme cultice ni se înfățișează ca niște cristalizări naturale-și totuși logice-ale unei autentice vieți religioase omenești. Arhitectura lor urmează cu fidelitate toate trăsăturile generale ale unei adevărate și naturale trăiri sufletești omenești, încât nu numai prin conținutul lor, ci chiar prin arhitectura lor, slujbele bisericești constituie o mărturie mai mult despre spiritualitatea vie și duhovnicească adâncă ale epocii și lumii în care au luat ființă.

Să desprindem deci câteva din aceste trăsături generale ale vieții sufletești omenești și să încercăm a le identifica în structura formelor cultice publice creștine.

O caracteristică de seamă a vieții psihice omenești o constituie prezența unor fenomene cu rol conducător, comparabile cu punctele de sprijin sau cu scheletul de fier și beton al unei clădiri. Drept asemenea fenomene sufletești centrale pot fi numite: concepțiile, credințele, convingerile, idealurile; iar sentimentul de simpatie îl putem asemăna cu mortarul sau cimentul care leagă întreg edificiul. De altfel această îmbinare între principal și secundar, între forță și sensibilitate, este o lege atât de naturală, încât nici o creație omenească durabilă nu o poate nesocoti. Un sistem, o operă de artă și chiar o creație de utilitate practică, toate au un schelet care susține părțile mai puțin consistente ale edificiului. Spiritul omenesc nu poate crea decât după înseși legile cari îi guvernează viața.

Punctele de sprijin ale rânduielilor bisericești sunt textele biblice. La început aceste texte au alcătuit, singure, aproape întreaga substanță a formelor cultice publice creștine. După ce aceste forme au evoluat până la structura lor desăvârșită de astăzi, textele biblice, toate cele de la început, sau numai o parte din ele, au rămas să alcătuiască scheletul solid al tuturor acestor forme cultice publice creștine. În special psalmii nu lipsesc din mai nici o rânduială bisericească.

În rânduiala Vecerniei găsim, chiar la începutul acesteia, textul întreg al Psalmului 103, care rezumă întreaga creațiune a lumii. (Cât de potrivită este așezarea acestui psalm în fruntea Vecerniei sau a slujbei de seară! Citirea lui vine tocmai după ce ochii noștri au văzut în timpul zilei întregul film al facerii lumii. Într'adevăr, mai ales zilele de vară sunt niște adevărate icoane ale creațiunii.

* Publicat în "Revista Teologică", nr.1-2, 1943, p.65-73.

Întinericul nopții trecute ne-a amintit de textul biblic: ”și pământul era nevăzut... și întuneric era deasupra pământului”...(Fac. 1, 2). Zorii zilei ne-au evocat cuvintele: ” Și a zis Dumnezeu: să se facă lumină și s’a făcut lumină” Fac. 1, 3). Am putut vedea apoi, parțial, cerul și pământul, uscatul și apele, cei doi mari luminători, soarele și luna, fauna și flora uscatului și ale apei și, desigur, pe om, coroana creațiunii lumii. Ne-am putut convinge cum toate atârnă de voia lui Dumnezeu, sunt ținute de Dumnezeu, pe care-l și preamăresc toate, în felul lor. Ce bine este deci ca la începutul serii să medităm asupra celor văzute peste zi, citind psalmul creațiunii (Ps. 103) și împreună cu autorul lui să exclamăm: ”Cât de minunate sunt lucrurile tale, Doamne, toate întru înțelepciune le-ai făcut; umpluturi s’a pământul de zidirea ta” (Ps. 103, 25). Textul acestui verset parcă are ceva din rezonanța cuvintelor: ”Și a văzut Dumnezeu toate câte a făcut și iată erau toate bune foarte” (Fac. 1, 31). Sfârșitul psalmului cuprinde deci concludentul îndemn: ”Binecuvintează suflete al meu pe Domnul”.

Temelia biblică a Vecerniei nu se mărginește numai la acest psalm. După ectenia cea mare urmează cetirea catismei de rând, apoi după ectenia mică, psalmii 140, 141, 129 și o parte din psalmul 116, cântați sau citați.

Stihuri din acești psalmi alternează cu stihiri de origine creștină, construind astfel partea întâi a Vecerniei. Și această îmbinare a textelor divine revelate cu creații poetice omenești, numai indirect inspirate, continuă până la sfârșitul slujbei.

După ”Lumină lină”, imnul sfântului Aftinoghen martirul, urmează prochimenu zilei-un stih din psaltire-încadrat de alte versete psalmice. În preziua unei sărbători mineale se citesc paremiile, cari sunt alcătuite din capitole întregi din cărțile proorocilor sau din alte cărți ale Vechiului Testament.

Stihurile stihoavnei se întregesc și ele cu stihiri din psaltire și sunt urmate de rugăciunea: ”Acum slobozește, Stăpâne, pe robul tău, în pace”...(Luca 2, 29). Aceasta, împreună cu rugăciunea ”Tatăl nostru”...(Mateiu 6, 9-13), alcătuiesc ultimele părți din scheletul biblic al edificiului Vecerniei. Când Vecernia se combină cu Litia, atunci alte texte biblice vin să îmbogățească și să întărească slujba laudei de seara.

Și așa toate celelalte slujbe bisericești își au osatura lor biblică.

O altă trăsătură generală a vieții noastre sufletești este linia ascendent-descendentă pe care o urmează, ca intensitate, majoritatea fenomenelor și manifestărilor noastre sufletești.

În afară de acele necontrolate manifestări de groază sau de paroxism, determinate de puternice cauze neprevăzute, manifestările expansive și edificatoare ale sufletului omenesc prezintă mai întâi o fază inițială calmă, urmată de o ascensiune gradată până la o fază culminantă, după care intensitatea coboară spre un sfârșit firesc, care, deși în inferioritate față de punctual culminant, ne

transpune totuși pentru o bună bucată de vreme într'o stare sufletească superioară celei inițiale.

Chiar și acele manifestări care aparent sfârșesc deodată cu atingerea punctului culminant, în realitate continuă spre un sfârșit mult mai îndepărtat și mai liniștit. Un orator care-și termină discursul tocmai în momentul când a trezit în auditori cel mai cald entuziasm și totala adeziune la concluziile dezbaterii subiectului său, din punct de vedere acustic își încheie discursul într'adevăr atunci când constatăm cu toții; psihologic însă discursul continuă, până se dizolvă în curgerea vieții sufletești obișnuite. Auditorii vor continua să se simtă încălziți de puterea cuvintelor auzite, vor face reflexiuni, comentarii și completări, ba chiar oratorul va mai reveni în gând asupra celor ce a spus sau mai puteau fi spuse.

Procesul psihologic, aparent curmat brusc, se continuă înlăuntrul sufletelor angajate, diminuând până spre un sfârșit natural, dar influențând totuși într'o măsură oarecare mult timp, cursul general al vieții sufletești.

De altfel toate acțiunile noastre, toate fenomenele din lume se desfășoară sub semnul unei traiectorii ascendant-descendente. Viața noastră duhovnicească însăși, constă dintr'o serie de urcușuri, desfășurări drepte și chiar de coborâșuri, constituind laolaltă marele urcuș spre culmea cea mai presus de experiența acestei vieți, culme pe care n'o putem atinge decât după moarte și de pe care cei ajunși nu mai cad în veci.

Măruntele culmi pe care reușim să urcăm în această viață nu sunt decât niște icoane miniaturale ale transcendentalei culmi amintite și niște indicații ale sensului ascendent în care trebuie căutată ea.

Această desfășurare psihologică ascendant-descendentă o identificăm în toate formele cultice publice creștine și mai ales în formele mari ca: Vecernia, Utrenia, rânduiala sfântului Maslu, rânduiala înmormântării și, firește, în Sfânta Liturghie. Chiar și fiecare păticeică dintr'o slujbă bisericească urmează același drum de urcuș și coborâș psihologic, integrându-se în desfășurarea generală a slujbei, după cum majoritatea celor șapte "laude", deși pot fi considerate fiecare ca un întreg independent, totuși nu sunt decât niște etape din marele urcuș spre culmea de trăire mistică pe care o reprezintă Sfânta Liturghie.

Toate formele cultice creștine au un început relativ static, alcătuit din rugăciuni și psalmi, cari, față de momentele și acțiunile ulterioare, au un caracter introductiv, pregătitor. Începe apoi desfășurarea propriu zisă a slujbei, alcătuită din părți dramatice cari alternează cu părți lirice, formând laolaltă acea ascensiune duhovnicească despre care aminteam.

Ecteniile, cu răspunsurile lor și cu unele cetiri din decursul slujbei, au un caracter dramatic; prin ele sufletul nostru face eforturi de curățire și eforturi de primire a harului divin. Imnele bisericești, cântările propriu zise sunt părți lirice, deoarece prin ele sufletul nostru dă expresie diferitelor stări de sfințenie de cari s'a

învrednicit în decursul slujbei; aceste imne bisericești marchează diferitele etape ale ascensiunii duhovnicești.

Pe drumul acesta ajungem apoi la momentul culminant al slujbei, de obicei așezat la mijlocul sau chiar mai către sfârșitul ei. (De ex. în Sf. Liturghie momentul culminant se află mai către sfârșit-la împărtășire).

După acest punct culminant urmează o perioadă odihnitoare, cu caracter aproape numai liric, o fază de destindere, alcătuită aproape numai din cântări de laudă și de mulțumire și astfel slujba se termină la o temperatură psihică poate inferioară celei din momentul culminant, dar mult superioară celei dela începutul slujbei.

Această temperatură psihică, această stare sufletească continuă apoi un timp mai îndelungat sau mai scurt, după cum cauze favorabile (alte activități duhovnicești) vin să o susțină și să o alimenteze sau cauze potrivnice (griji zilnice, ispite etc.) o fac să diminueze sau o risipesc.

Trebuie să recunoaștem însă că evoluția psihologică din vremea unei slujbe bisericești nu este uniformă pentru toți creștinii participanți. Un creștin cu credință tare și fervent practicant al rugăciunii și al meditației religioase se găsește încă de la începutul unei slujbe la un nivel duhovnicesc superior nivelului duhovnicesc al unui creștin care își aduce aminte foarte rar de trebuințele religioase ale sufletului său.

De asemenea diferitele momente ale unei slujbe bisericești nu sunt gradate deosebit decât mai ales raportate la natura și condițiile vieții sufletești omenești. Pentru că noi, oamenii, nu ne putem sălta dintr'odată la o temperatură duhovnicească mare, troparele și psalmii inițiali au un caracter introductiv, pregătitor; astfel chiar și psalmii dela începutul slujbelor, astăzi în era creștină au aproape aceeași valoare liturgică cu celelalte părți ale oricărei slujbe bisericești.

Și în ce privește momentul culminant al slujbei putem spune că nu toți participanții îl trăiesc simultan. Trebuie să remarcăm mai întâi că din punct de vedere logic o slujbă bisericească nu are decât un singur moment culminant; psihologic însă, acest moment nu este trăit simultan de către toți. Apoi, în general, culminația psihologică-afectivă are loc în urma momentului culminant din punct de vedere logic. Așa bunăoară, punctual central și culminant logic al Utreniei de Duminecă este citirea evangheliei, totuși intensitatea lirică maximă se realizează abia la hvalite, sau chiar numai la Doxologia cea mare.

Este și în aceasta o dovadă despre caracterul natural omenesc și sincer al structurii formelor cultice creștine, căci în mod obișnuit totdeauna momentul noetic precede momentul afectiv; întâi cunoaștem un lucru și numai pe urmă ne entuziasmăm pentru el.

Dar s'ar putea aduce atâtea argumente interne pentru sinceritatea, naturalețea și în același timp logica arhitecturii formelor cultice creștine. Iată, spre

pildă, cum se arhitectează utreniile și vecerniile din cele zece săptămâni precedente Paștilor, prin concursul progresiv al Triodului.

Triodul este cartea celei mai profunde smerenii și a celei mai amare pocăinți. Textele cuprinse în această carte sunt expresia și hrana celui mai desăvârșit post sufletesc.

Dar după cum adevărații creștini nu pot începe trupește postul cel mare deodată, ci progresiv, renunțând dintâi la mâncările cu carne, apoi la cele cu produse lactate, tot astfel și postul celei mai grele smerenii îl desăvârșesc progresiv, gradat.

Vecernia Duminecii Vameșului și Fariseului este cromatizată depresiv, doar de câteva stihiri, printre cari stihira cu Mărire... de la stihoavnă: "Îngreuiți fiind ochii mei de fărădelegile mele, nu pot să privesc și să văd înălțimea cerului"...

Într'o măsură ceva mai mare se întretese Triodul în slujba Utreniei. Aici, după cetirea sfintei evanghelii, auzim cântându-se: "Ușile pocăinței deschide-mi mie Dăătorule de viață"...; apoi "Căările mântuirii îndreptează-mi, Născătoare de Dumnezeu"...și stihira "La mulțimea faptelor mele celor rele, cugetând eu ticălosul, mă cutremur de înfricoșata zi a Judecării"... Se mai adaugă apoi sedelnele de după peasna a treia, apoi condacul și icosul de după peasna a șasea, două sfetilde și patru lăudări, plus cea cu Mărire.

Este interesant că în toate slujbele cari se fac în săptămâna ce urmează, Triodul nu mai participă cu nimic, până în Dumineca Fiului risipitor, când contribuie în aceeași măsură ca în Dumineca precedentă, pentruca iarăși să nu-l mai utilizăm până în Sâmbăta lăsatului de carne, din care zi apoi (în săptămâna brânzii) Triodul ia parte masivă la slujbele vecerniei și utreniei, ca în postul ce începe, aceste slujbe să se săvârșească aproape numai din Triod.

Dar ca să putem înțelege și aprecia mai bine valoarea arhitectonică și psihologică pedagogică a formelor cultice publice creștine, ca și sinceritatea și caracterul lor omenesc, să ni le închipuim pentru moment așa cum nu sunt. Să ne închipuim spre pildă că prăznuirea unui eveniment din viața Mântuitorului ar apărea în câmpul cultului divin deodată, fără nici o pregătire, fără nici o anunțare și s'ar sfârși brusc, după o singură zi.

Să ne închipuim bunăoară că vecerniile și utreniile lunii Decemvrie ar avea drept obiect comemorativ doar pe sfinții, mucenicii, apostolii și ierarhii pomeniți în calendar și deodată, în ziua de 25 Decemvrie, toate stihirile, toate condacele și în general toate cântările bisericești din această zi ar vesti numai nașterea Mântuitorului.

Cât de artificială și de nenaturală ar fi în sine o asemenea orânduire.

În realitate, praznicile împărătești și cele închinat Maicii Domnului își trimit razele luminii lor în câmpul cultului divin, unele încă cu mult mai multe zile

înainte, mai ales în slujbele Vecerniei și Utreniei; de asemenea lumina lor stăruie, la unele, chiar săptămâni întregi după săvârșirea prăznuirii propriu zise.

Cu unele explicabile excepții (ca Învierea Domnului, care se prăznuește în fiecare duminică), praznicele împărătești și praznicele Născătoarei de Dumnezeu au o înainte-serbare și o încheiere.

Misticismul creștin de odinioară nu putea prăznuî dintr'odată un eveniment atât de mare ca cel al Nașterii Domnului bunăoară. Pentru creștinii duhovnicești, lumina și bucuria unui asemenea praznic sunt prea intense ca să poată fi primite pe nepregătite. Pe de altă parte și dorul cu care ei așteaptă sosirea unui asemenea mare praznic este atât de mare, că le e cu neputință să nu anticipeze parțial acea prăznuire.

Pe autorii cărților de ritual trebuie să ni-i închipuim ca pe niște oameni care neavând nimic pe lumea și din lumea aceasta, așteptau praznicele bisericești ca pe unicele lor prilejuri de bucurii mari.

Iată de ce, cu zile înainte, se aud la Vecernie și la Utrenie stihiri, catavasii, tropare și alte cântări cari prefăteză praznicul însuși. De asemenea acești creștini (mai ales monahi) se complăceau atât de mult în climatul liturgic al acestor praznice și actualizau pe plan duhovnicesc-mistic în așa mare măsură evenimentele prăznuite, că nu se puteau despărți deodată de binefacerile lor.

După cum și astăzi unii miri bogați fac nuntă care ține mai multe zile în rând, iar pe alocurea este datina ca nunta (ospățul) să se încheie în ultima zi cu o petrecere aproape tot atât de intensă și de veselă ca cea din ziua întâi, tot așa și praznicele bisericești, bogate în haruri cerești, sunt prelungite de către creștinii cei bogați în credință și simțire creștinească mai multe zile de-a rândul și încheiate cu o "odovanie", care este aproape o repetare a slujbei praznicului.

Formele cultice din tot acest timp sunt arhitecturate cu cântări specifice praznicului respectiv, iar la odovanie se repetă tot ce este specific și esențial din slujba praznicului.

Și încă alte multe dovezi ar putea fi aduse despre caracterul construit, sincer și natural omenesc al formelor cultice creștine publice.

Prin fondul lor duhovnicesc și prin construcția lor formală logică, naturală și pedagogică, rânduielile bisericești reprezintă cel mai potrivit program de petrecere creștinească a celor mai de seamă părți dintr'o zi ca și a celor mai însemnate zile din viața unui creștin autentic.

TEMEIURI PSIHOLOGICE ALE RITUALULUI CULTULUI DIVIN*

Ritualul (Tipicul) este disciplina care dirijează cultul divin. Din punct de vedere subiectiv (latreutic) cultul ni se înfățișează ca o activitate, prin excelență, sufletească, spirituală. El este, în primul rând, adorare sau închinare adusă lui Dumnezeu. Dar ”Dumnezeu este duh, și cei ce I se închină Lui, se cade să I se închine în duh și în adevăr” (Ioan 4, 24).

Este adevărat că viața duhovnicească (spirituală) nu intră în câmpul de cercetări al Psihologiei generale, ci, doar în parte, în cel al Psihologiei vieții religioase și, integral, în cel al Psihologiei mistice. Dar cultul divin public, pe care-l dirijează Ritualul bisericesc, nu este o desfășurare de viață pur spirituală, mistică, ”simplificată” de elemente publice propriu zise și de elemente fizice. Dimpotrivă, el este țesut din foarte multe exteriorizări literare și muzicale ale unor stări afective, asociate cu gesturi și mișcări corporale.

Cultul divin angajează întreaga ființă omenească: sufletul întreg cu toate funcțiunile sale (nu numai cele pur spirituale) și chiar corpul. Dumnezeiasca învățătură a lui Iisus relativă la închinarea ”în duh” nu trebuie considerată în înțeles exclusiv pnevmatic, fără participarea afectului, intelectului și voinței. Ea vrea numai să ne atragă atenția asupra imperativului că săvârșirea cultului divin să se facă neapărat și ”în duh”, cât mai mult ”în duh”.

Dar iluminarea, transfigurarea și extazul sunt fenomene metapsihice, în schimb stările sufletești exteriorizate în citirile și cântările rânduielilor bisericești aparțin întru totul Psihologiei și în special Psihologiei vieții religioase. Prin urmare, din punct de vedere latreutic, cultul divin ni se înfățișează, în primul rând, ca o desfășurare pe plan psihologic. – Așa fiind, dirigitorul acestui cult va trebui să respecte măcar legile fundamentale ale Psihologiei.

Nu numai judecând principial, ci și trecând la constatări faptice, ajungem la convingerea, că Ritualul ține seamă de legile desfășurării vieții sufletului omenesc. Secole de-a rândul, învățăturile și îndrumările acestui pedagog al cultului divin public au fost practicate, dând bune roade.

Și astăzi, creștinul care participă efectiv la săvârșirea diferitelor rânduieli bisericești, se complace sufletește în urmarea ordinei în care Tipicul prevede succesiunea diferitelor părți componente ale acestor rânduieli; nu se simte contrariat de modul în care i se înfățișează grupate și înlănțuite, ci regăsește legile proprii sale vieții sufletești transpuse în înseși legile desfășurării serviciilor

* Publicat în Anuarul Academiei Teologice „Andreiene” Ortodoxe Române din Sibiu, nr.XXIII (V), 1946-1947, p.65-87.

divine. Supunându-se cu sinceritate acestor legi ritualistice, în toate veacurile scurse de la cristalizarea arhitecturală a cultului divin public, creștinii au reușit să adore, după cuviință, pe Creatorul lor, învrednicindu-se de darurile Sale cerești.

Variabilitatea substanțială și extensională a rânduielilor bisericești este determinată și de factori psihici.

a) Elasticitatea unor rânduieli cultice și caracterul fix al altora.

După cum, în general, viața sufletului nostru nu se desfășoară steriotip, în mod uniform în toate zilele, ci diferă, potrivit noilor circumstanțe și determinante aduse de fiecare zi, tot astfel și activitatea cultică, pe care creștinul o desfășoară mai ales cu sufletul său, primește, zi de zi, modificări de substanță, de formă și, firește, de extensiune, obiectivele acestui cult rămânând aceleași, dar mijloacele și căile cari conduc la atingerea acestor obiective diferind dela o zi la alta. Nu aceleași vor fi textele cântate și cele rostite la utrenia unei duminici în care facem pomenirea unui sfânt ”de rând”, și cele dela utrenia unei duminici în care facem pomenirea unui sfânt cu polieleu și priveghere. În ambele utrenii vom preamări, mai ales, învierea Mântuitorului; dar, pe rând, în primul caz, acest cult de preamărire se va îmbina numai în mică măsură cu un cult de venerare a sfântului respectiv, în al doilea caz, cultul de cinstire a sfântului cu polieleu, care a strălucit cu o viață excepțional de morală sau cu un martiraj deosebit de greu, se va împleti cu slujba de proslăvire a Învierii, în măsură mai mare. Prin urmare, și ca extensiune, cele două utrenii se vor deosebi, a doua fiind mai lungă.

Deasemenea vor fi deosebite vecernia și utrenia unei duminici în care, pe lângă slăvirea Învierii, pomenind unul din sfinții Bisericii și între utrenia și vecernia unei tot asemenea duminici, în care însă, pe lângă pomenirea sfântului, mai facem și înainte-prăzmuirea unei sărbători a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. (Cea de-a doua va avea un cuprins mai variat decât prima). Caracterul acesta variabil al aceluiași slujbe bisericești corespunde perfect acelei însușiri fundamentale a vieții noastre sufletești, care cere ca să fie mereu înprospătată, nouă. În felul acesta, rânduielile cultului divin nu ne apar ca niște construcții formale rigide, steriotipe și, prin urmare, din punct de vedere psihologic, necorespunzătoare, ci întru totul conforme legilor fundamentale ale vieții sufletești și mai ales conforme legii variației.

Având posibilitatea de-a întocmi, în bună parte ei înșiși, sfintele programe ale unei duhovnicești închinări în comun cu grupul credincioșilor, săvârșitorii grupului divin se simt angajați mai intens în sfânta slujbă, decât dacă acele sfinte orânduiuri cultice li s’ar prezenta întocmite gata. Sfintele slujbe le oferă astfel un plus de element atractiv – interesant. Atracția și interesul față de orânduirea tipiconală a diferitelor servicii divine sprijinesc atenția, toate trei fiind fenomene de ordin psihologic.

Dar nici pentru credincioșii participanți, caracterul schimbabil al construcției diferitelor servicii divine nu este lipsit de importanță psihologică. Elementele structurale noi, care obvin [/ intervin] în alcătuirea diferitelor servicii divine cultice au, și pentru dânsii, darul de-a le mări atenția asupra desfășurării sfintei slujbe. Diferitele intercalări sau omiteri, care se fac în anumite zile, le ajută, prin noutatea lor, să nu-și obosească atenția, ci să urmeze cât mai deaproape desfășurarea slujbei.

Firește, atât pentru săvârșitorii cultului divin (preoți, cântăreți etc.) cât și pentru credincioșii participanți, ceea ce le angajează ființa lor psihică în desfășurarea cultului este, în primul rând, substanța cultică, adică cuprinsul cântărilor și al citirilor, ca și simbolismul diferitelor acțiuni fizice, și numai în al doilea rând, forma înfățișării unitare a acestei substanțe. Potrivit subiectului nostru, am încercat deci să demonstrăm, că, deși în mai redusă măsură, totuși chiar și arhitectura variabilă a diferitelor rânduieli cultice are puterea de-a susține interesul și atenția liturgisitorilor și a credincioșilor asupra desfășurării cultului divin.

Cum rămâne însă cu acele slujbe bisericești care se desfășoară după un tipic fix, cum ar fi rânduielile sfintelor Taine, ca și, în general, cu toate acele rânduieli cultice cuprinse în Molitvelnic ?

Pentru susținerea interesului și a atenției proiectate asupra desfășurării acestor rânduieli bisericești, nu este necesar sprijinul variabilității construcției lor formale. Aceste servicii divine, pe lângă conținutul substanței lor cultice, mai prezintă suficientă putere de atracție atențională prin subiectul mereu nou al fiecăreia din ele, cât și prin rărima prilejurilor săvârșirii lor.

Faptul că mereu alții și alții sunt mirii cari vin la Taina Cununiei este suficient ca, și prin acest element de noutate, atât slujitorii cât și participanții la rânduiala Cununiei să se simtă atrași spre săvârșirea și urmărirea cu atenție a sfintei slujbe. Aceeași situație caracterizează și rânduielile celorlalte Taine și ierurgii ocazionale.

Mai rămâne să explicăm în acest capitol cazul Sf. Liturghii, care are o rânduială uniformă, fixă și totodată este un serviciu divin menit să se săvârșască foarte des.

Mai întâi, nici rânduiala Sfintei Liturghii nu este cu totul fixă, după cum nici substanța textelor liturgice – rostite sau cântate – nu este absolut identică de câte ori se săvârșește această dumnezeiască slujbă. Ne gândim că nu se săvârșește în toate zilele de peste an una și aceeași Liturghie, ci că avem, cel puțin, trei liturghii. Or, Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur diferă ca cuprins și extensiune de Liturghia Sf. Vasile cel Mare; cât privește Liturghia Sf. Grigore Dialogul, aceasta se deosebește de cele două liturghii amintite, atât prin extensiunea sa redusă, cât și prin caracterul său permanent tainic. Apoi, chiar cuprinsul textual al Liturghiei aceluiași sfânt autor, diferă, dela zi la zi, prin pericopa apostolică și cea

evangelică, prin troparele următoare vohodului celui mic și – firește – prin cuprinsul predicii, admițând că aceasta face parte integrantă din cult. Din când în când se mai schimbă apoi Irmosul, iar în bisericile cu cor, cântările liturgice, de un compozitor sau de altul.

Trebuie să recunoaștem însă, că urmărirea cu atențiune a desfășurării Sfintei Liturghii este ajutată foarte mult de ființa sa harismatică, pe care, prin momentele transubstanțierii și al împărtășirii, Sfânta Liturghie o deține în grad mai înalt decât toate celelalte sfinte rânduieli cultice.

De aproape două mii de ani, Sfânta Liturghie se săvârșește zilnic, în zeci și sute de mii de localități. Nici o operă dramatică nu ar putea cuteza să se compare cu drama liturgică euharistică, în ce privește numărul reprezentărilor avute în decursul vremii. În timp ce o tragedie clasică poate să atragă pe același spectator la cel mult 50-100 de reprezentări ale acesteia, în același timp știm credincioși cari, zeci de ani în șir, duminică de duminică, sau – unii – chiar zi de zi, participă cu creștinească evlavie, la identica și aproape întru totul uniformă reprezentare a vieții Mântuitorului pe pământ și a sublimei Sale jertfe de pe Golgota. Acest "record" incomparabil, deținut de Sfânta Liturghie, constituie cel mai prețios argument extern pentru divinitatea acestei sfinte slujbe.

b) Alternarea părților lirice cu cele dramatice și a rugăciunilor cântate cu cele rostite.

Am căutat, în subcapitolul precedent, să demonstrăm că modificările efectuate în alcătuirea și în extensiunea unor rânduieli cultice îndeplinesc și o funcțiune psihologică. În subcapitolul pe care-l începem acum, intenționăm să arătăm că principiul psihologic al variațiunii sprijinește întreaga construcție a tuturor serviciilor divine. Acest temei psihologic al ritualului diferitelor rânduieli ale cultului divin se oglindește foarte bine în modul cum Ritualul cultului divin al Bisericii ortodoxe (acesta este înțelesul complex pe care îl dăm permanent termenului Ritual) utilizează – alternativ – material cultic de caracter liric și material cultic de caracter dramatic, construind, astfel, forme liturgice nu numai unitare și prin urmare bine încheiate, dar și proprii a fi umplute cu un fond de viață sufletească religioasă creștină, desfășurată normal din punct de vedere psihologic.

Dar ce înțelegem prin părți lirice și dramatice în substanța cultului divin ?

Toate textele liturgice, cântate sau rostite, sunt cristalizări sincere ale unor idei și simțăminte religioase. Cântându-le sau numai rostindu-le, toate ne oferă posibilitatea ca, în grade diferite, să ne exteriorizăm și noi credința în acele idei dogmatice și să manifestăm simțăminte religioase asemenea celor exprimate de imnografiile respectivi. În același timp, toate aceste creații literare și muzicale religioase au încă și darul de-a *trezi* sau de-a *cultiva* în noi credința și simțămintele religioase amintite, în cazul că nu le-am avut deloc anterior sau nu

într'un grad corespunzător. Toate au deci un pronunțat caracter liric. Unele dintre acestea însă mai prezintă și un puternic caracter dramatic.

Noțiunea dramaticului presupune un conflict de situații, dualitatea unor stări contrare, dar totuși juxtapuse. Cele două situații opuse cari creează elementul dramatic al cultului divin sunt: starea de păcătoșenie a omului și perfecțiunea lui Dumnezeu. Decurgând din această stare, dramatică apare și relația dintre starea de păcătoșenie mărturisită de creștinul ce participă la cultul divin și starea de împăcare cu Dumnezeu spre care creștinul nizuiește să ajungă, prin cultul la care participă, potrivit rolului ce-i este rezervat.

În relație dramatică se găsește și starea de sărăcie harică în care credincioșii se află la începutul săvârșirii cultului respectiv, față de starea de mai mult har în care ajung ei la sfârșitul cultului la care participă. Profund dramatice sunt deasemenea și eforturile sufletești pe care, în decursul serviciului divin, le fac credincioșii, spre a dobândi acea bogăție harică ce li se poate acorda numai prin cult.

Dintre textele cari alcătuiesc materialul rânduielilor cultice, cele care întrunesc, cu evidență, un caracter mai dramatic sunt ecteniile și răspunsurile lor. Niciun fel de alte părți ale rânduielilor cultului divin nu întrunesc mai bine elementul dramatic divino-uman, decât ecteniile și răspunsurile acestora. Ceea ce accentuează dramatismul este modul antifonic (alternativ, dialogal) în care se desfășoară aceste ectenii: tot un îndemn scurt, urmat de un răspuns și mai scurt, dar cu atât mai interiorizat.

Pe când troparele, sedelnele, laudele, imnurile și toate celelalte creații liturgice lirice se cântă pe melodii bogate, răspunsurile ecteniilor nu primesc decât o muzică recitativă, pe care o întâlnim și în formele muzicale dramatice propriu-zise ca: oratorii, opere etc.

În toate slujbele bisericești, aceste elemente dramatice și lirice se succed alternativ, la intervale inegale dela începutul acestor slujbe până la sfârșitul lor. În chipul acesta, rânduielele cultului divin, și mai ales cea a Laudei de dimineața (Utrenia), a Laudei de seara (Vecernia), ca și Sfânta Liturghie, se pot asemana foarte bine – și în această privință – cu niște ascensiuni montane, constătătoare [/constând] din urcușuri anevoioase și din popasuri lângă izvoare limpezi.

În nici o slujbă bisericească ecteniile nu sunt îngrămădite la un loc, într'o singură parte a slujbei, urmată sau precedată de o parte alcătuită exclusiv din cântări lirice. Această alternanță lirico-dramatică este determinată și de dezvoltarea în timp a unor rânduiele cultice, ca și de alți factori, dar întrucât ea favorizează parcurgerea normală a acestor rânduiele cultice de către cei ce le săvârșesc sau participă la săvârșirea lor, alternanța aceasta are și un apreciabil temei psihologic.

Principiul psihologic al variațiunii îl găsim, dealtfel, și în colorarea serviciului divin cu lecturi biblice (paremii, sinaxar etc.), sau cu rostiri obișnuite, ori în gen muzical recitativ.

”Nu se cuvine să se grămădească psalmii întru adunări, ci printre fieștecare psalm, să se facă cetire” (Canonul XVII al Sinodului din Laodiceia, anul 364).

Un comentator al acestui canon susține că interzicerea îngrămădirii psalmilor (cântați) și recomandarea ca fiecărui psalm să-i urmeze o lectură, au fost hotărâte pentru a se împiedica ieșirea credincioșilor din biserică, în timpul slujbei, obosiți de ascultarea continuă a mai multor psalmi. De aceea ”între catisme-zice el-s’au pus tropare și rugăciuni” (C.f. Dreptul Canonic Oriental cu adnotațiuni și comentarii de Mariu Theodorian, vol. II, p. 260).

Dintr’un exces de zel muzical unilateral, ca și din ambiție deșartă, dirijorii corurilor unor biserici din țară au început să cânte, la Sfânta Liturghie, totul. Simbolul Credinței, Tatăl Nostru și până la Apostolul (acompaniat de cor mut) toate se cântă, lungind inutil serviciul divin, împiedicând pe credincioși să rostească și ei, în gând, Rugăciunea Domnească și Crezul, în acelaș timp, lipsind Sfânta Liturghie de acele momente de impresionantă liniște, în care, altă dată, un singur glas se auzea rostind, așa cum ne-a învățat Mântuitorul: ”Tatăl nostru, carele ești în ceruri”...

Biserica ar trebui să ia atitudine împotriva tendinței de a se muzicaliza toată Liturghia.

c) Susținerea atenției în decursul serviciului divin.

După cum am văzut din cele expuse până aici, Ritualul bisericesc cere ca desfășurarea cultului divin să se facă cu respectarea principiului psihologic al variațiunii. Deși conformarea cu acest principiu ajută și atenției, totuși autorii diferitelor rânduieli cultice, au întocmit un ritual care să prevadă și utilizarea anumitor formule verbale și acte externe de natură să învioreze, în mod direct, atenția credincioșilor participanți. Astfel, ținând seama că, dela o vreme, atenția acestora slăbește, sfinții autori ai rânduielilor bisericești au prevăzut ca, înaintea momentelor mai solemne sau a acelor cu caracter didactic mai pronunțat, să se rostească formulele: ”Să luăm aminte!”. ”Înțelepciune, drepti!” sau numai: ”Înțelepciune!” sau chiar numai: ”Drepti!”. Prin aceste formule ”preotul îndeamnă pe toți să fie atenți și cu mintea încordată să ia aminte la cele ce se săvârșesc și se cântă”, amintindu-le ”de înțelepciunea cu care se cuvine să ia aminte la sfintele taine” (Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii, trad. românească de diaconul Ene Braniște, pag. 60).

Exclamația ”drepti!” cuprinde îndemnul ca, ”apropiindu-ne de Dumnezeu și de sfintele Taine, să fim în stare de veghe și nu cu lenevire, ci cu înfiorare și cu toată cucernicia să trăim această apropiere, fie că privim, fie că grăim, fie că ascultăm ceva din sfintele cele sfinte”. (Aceași lucrare, p. 61, 62).

Exclamația ”Înțelepciune” are și sens psihologic mnemonic, căci acest îndemn ”adresat credincioșilor de către preot (diacon) de mai multe ori în cursul slujbei” este și un mijloc de a le aduce aminte despre acele gânduri... ”ce se cuvine să le avem în timpul sfintei slujbe și cu care trebuie să privim și să ascultăm cele ce se săvârșesc și se rostesc, gândurile cele pline de credință, cele ce nu au nimic omenesc într’ânsele”. (Din aceeași lucrare, p. 60).

Cât privește gesturile și mișcările preotului slujitor, sau cele ale cântăreților și ale participanților, recunoaștem că ele au, în primul rând, înțeles simbolic și didactic, sau caracter practic, dar suntem încredințați, atât din experiență personală, cât și din observații făcute asupra altora, că aceste acte externe îndeplinesc și funcțiunea susținerii atenției în urmărirea sfintei slujbe. Astfel, ieșirea și intrarea diaconului din altar și în altar, ridicarea mâinilor, semnul binecuvântării (în ce privește preotul) cântarea antifonică a stranelor și unirea lor din când în când, sau îngenuncherea și ridicarea în picioare, ca și facerea sfintei cruci din partea credincioșilor, prevăzută de Ritual de mai multe ori în timpul sfintei slujbe (de câte ori se pomenesc persoanele Sfintei Treimi și mai ales la doxologia: ”Mărire Tatălui și Fiului și Sfântului Duh”...) și alte asemenea acte externe îndeplinesc și funcțiunea psihologică de a susține atenția reclamată de o reală participare la sfânta slujbă.

Sinceritatea trăirii timpurilor liturgice oglindită în construcția ritualistică a sfintelor slujbe.

a) Geneza ritualului înainte-serbărilor și a după-serbărilor bisericești explicată psihologic.

După cum este bine știut, aproape toate serbările împărătești și cele ale Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu au o înainte-prăznuire, căreia îi urmează apoi prăznuirea însăși și, în sfârșit, odovania sau încheierea serbării. Astfel: sărbătoarea Nașterii Sfintei Fecioare Maria începe în 7 Septembrie, se prăznuiește în 8 Septembrie și se încheie în ziua de 12 ale aceleiași luni; sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci are înainte-serbarea în 13 Septembrie, serbarea propriu zisă în 14 Septembrie, iar odovania în 21 din aceeași lună, etc.

Instituirea înainte-serbărilor și după-serbărilor bisericești are, în primul rând, substrat psihologic. După cum bucuria unei sărbători familiale, sau naționale este, în deobște, anticipată cu una sau mai multe zile, prelungindu-se după data serbării, tot astfel, creștinii credincioși simt, încă dinainte, mireasma duhovnicească a diferitelor praznice mai mari și, uneori cu mai multe zile mai devreme, încep să trăiască sufletește în atmosfera specifică a acestor praznice. Mai cu seamă creștinii de odinioară nu se lăsau niciodată surprinși sufletește de sosirea unei mari sărbători bisericești. Cu mult înainte, numărau zilele care îi despărteau de data precisă a sărbătorii respective, cugetau asupra însemnătății ei bisericești,

presimțeau lumina și căldura ei și doreau să-i învrednicească Dumnezeu de deplina ei creștinească prăznuire.

Această cuviincioasă anticipare, desigur la început cu caracter de cult divin particular, a diferitelor praznice bisericești, s'a răsfânt pe rând și în cultul divin public, luând astfel ființă substanța și ritualul înainte-prăznuitorilor.

Dar nici prăznuirea însăși nu o puteau limita, sufletește, la timpul fizic al zilei fixate în calendar, ci, încă și după trecerea zilei praznicului, creștinii duhovnicești continuau să trăiască câțva timp în lumina și bucuria acelui praznic. Această prelungire a duhovniceștii aniversări a unui eveniment bisericesc a înrâurit—și ea—ritualul cultului divin public din zilele următoare datei praznicului, îmbinând desfășurarea vecerniei și a utreniei cu cântări de ale praznicului; astfel s'a ajuns ca, în ultima zi a acestei prelungiri, să se facă chiar o repetare a praznicului, încheierea sau odovania lui. Cultic, înainte-prăznuirea, prăznuirea și odovania ni se înfățișează ca: răsăritul, zenitul și apusul unei sărbători bisericești.

Faptul că, unele sărbători împărătești, ca de ex. Tăierea Împrejur, nu au înainte-serbare și după-serbare, sau, pe lângă-serbare au numai odovanie, ca de ex. sărbătoarea Sfintelor Paști, îi găsim explicație, în primul rând tot de ordin psihologic, iar pentru cazul sărbătorii Sfintelor Paști, și o explicație de ordin logic.

Tăierea Împrejur, deși un eveniment solemn din viața pământească a Mântuitorului, neavând în istoria mântuirii neamului omenesc importanță egală cu alte evenimente mesianice, nu a dat nici naștere unei prăznuiri egale în extensiune și strălucire cu alte prăznuiri de caracter bisericesc.

Fixarea unei zile de înainte-prăznuire a Tăierii Împrejur ar fi însemnat scăderea uneia dintre cele numai șase zile de prelungire posibilă a sărbătorii Nașterii Domnului, sărbătoarea evenimentului celui mai de seamă pentru mântuirea noastră, în afară de Răstignire și Înviere. (Circumciziunea pruncului Iisus a avut loc, după lege, la opt zile după nașterea sa, iar 1 Ianuarie, ziua prăznuirii acelui eveniment, este chiar a opta zi dela 25 Decembrie, ziua serbării Nașterii Domnului.

Sărbătoarea Sf. Paști nu are înainte-serbare propriu zisă, pentru că, în afară de eventuala coincidență a celorlalte sărbători împărătești cu ziua Duminicii, în fiecare Duminică sărbătorim Sfânta Înviere a Domnului nostru Iisus Hristos. În fond, întreg cultul divin public următor Prohodului Domnului din Sâmbăta cea Mare, și care ar fi putut fi decretată drept zi de înainte-prăznuire a Sfintei Învieri, are de fapt caracter de asemenea înainte-prăznuire, ceea ce, în parte, vom avea prilejul să arătăm într'un sub-capitol următor. Deocamdată, menționăm doar că, îndată după Prohod, slujba bisericească începe să se lumineze cu cântarea Troparelor Învierii. De asemenea și vecernia de Sâmbătă seara împreună cu Sfânta Liturghie este o vecernie a Sfintelor Paști, cu stihiri ale Învierii, iar la Sfânta Liturghie, cu chinonicul: "Sculatu-s'a ca din somn Domnul și a înviat, mântuindu-ne pe noi".

Înainte-prăznuirile și încheierile sărbătorilor sunt realități cultice. Am văzut că instituirea lor are un profund substrat psihologic, evident, aceasta constituind și temeiul modificărilor tipiconale ale diferitelor slujbe bisericești în zilele respective. Că aceste modificări nu sunt mici, se poate vedea consultând un manual de Tipic, mai ales la capitolele privitoare la vecerniile și utreniile duminicilor care coincid cu data unor asemenea înainte-prăznuiri sau odovanii și la capitolele relative la ritualul acelorași rânduieli cultice din duminicile fără asemenea coincidențe. Paralela ce se poate face va fi deplin edificatoare.

Cât despre influența tipiconală a acestor înainte-serbări și odovanii asupra rânduielilor cultice din celelalte zile ale săptămânii, cităm o singură indicație tipiconală: În mineiul lunii August, la începutul vecerniei zilei de 22, cetim: "Întru această lună, în 22 zile: Sfântul mucenic Agatonic și cei împreună cu dânsul. Întru această zi cântăm și slujba Sf. mucenic Lup, pentru că în 23 zile se sfârșește" (odovania) "prăznuirea Adormirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu".

Deci toate cântările care ar fi constituit slujbele vecerniei și utreniei pentru pomenirea și cinstirea sfântului mucenic Lup, se mută cu o zi înainte, pentru ca ziua de 23 August, în care a suferit mucenicie sfântul amintit, să rămână, în fiecare an, liberă în întregime, pentru singura și dulcea reprăznuire a Adormirii Maicii Domnului.

b) Introducerea gradată, progresivă, a Triodului în cultul divin, o dovadă despre sinceritatea concepției bisericești asupra postului sufletesc.

După cum se știe, Triodul este o carte care alimentează substanțial și progresiv cultul divin și mai ales vecerniile și utreniile din cele 10 săptămâni cari precedează, în fiecare an, Sfintele Paști. El este cea mai vie expresie a postului sufletesc care trebuie să însoțească, paralel, postul trupesc-alimentar. Cuprinsul Triodului este bogat în propoziții ca acestea: "Să ne smerim înaintea lui Dumnezeu, ca Vameșul, prin postire" (Stihira I dela vecernia Duminecii Vameșului și Fariseului); "Spre râvnă să venim credincioșii, săvârșind blândețe, viețuind cu smerenie, cu suspinarea inimii, cu plâns și cu rugăciune, ca să luăm iertare de la Dumnezeu" (Troparul al III-lea din cântarea a III-a a canonului de la utrenia Duminecii Vameșului și a Fariseului); "Suspină acum suflete al meu prea ticăloase și strigă lui Hristos" (Troparul al III-lea din cântarea a IX-a a canonului dela utrenia Duminecii Fiului Risipitor); "Vai mie, înnegritule suflete! Până când dela răutăți nu te curmezi? Până când zaci în lene?... Vremea a sosit: aleargă, apucă înainte și cu credință strigă: greșit-am, Doamne,"...(I-a stihiră a Stihoavnei de la vecernia Duminecii Lăsatului de Carne); "Postul să-l sfințim cu dragoste; să propovăduim oprirea poftelor, să strigăm cu lacrimi către Stăpânul: Dă-ne, Doamne, dar, să ne ajutorezi spre voile Tale, mult îndurate" (Troparul al V-lea din cântarea a III-a a canonului dela utrenia de miercuri în săptămâna Brânzei);

”Cămara Ta, Mântuitorule, o văd împodobită și îmbrăcăminte nu am ca să intru într’însa” (Sfetilna din Săptămâna Sfintelor Patimi); etc., etc.

De la început până spre ultimele pagini, Triodul este plin de exclamații ca acestea: ”Vai mie !”... ”Suflete, lăcrimează prin post !”... ”Greșit-am, Doamne !”... ”Suflete al meu, scoală; Pentru ce dormi ?”... ”Miluiește-mă, Doamne !”... ”Iartă-mă, Mântuitorule !”... etc., etc.

Înseși cele zece teme principale, care grupează, după cele zece dumineci anterioare Sfintelor Paști, textul marelui număr de cântări cuprinse în Triod, sunt de o adâncime sufletească și morală excepțională.

Substanța literară-liturgică a primei dumineci exteriorizează o smerenie deosebit de plecată, ca a Vameșului, care nu îndrăznește să ridice privirea spre cer. A doua temă o constituie marea și sincera pocăință a Fiului desfrânat. Tema a treia este cea a înfricoșetorii judecăți din urmă. A patra exprimă durerea izgonirii din raiu și nostalgia paradisului pierdut. Urmează apoi: Slăvirea dreptei credințe, pomenirea Sfântului Palama (model de duhovnicească viață), cinstirea Sfintei Cruci (spre îmbărbătare întru răstignirea patimilor prin post), pomenirea Sfântului Ioan Scărarul (un alt model de desăvârșită postire), pomenirea Cuvioasei Maice Maria Egipteanca (model feminin de îngerească viață în trup, în partea a doua a vieții sale) și intrarea sărbătorească a Mântuitorului în Ierusalim (preludiul Sfintelor Patimi).

Cuprinsul literar-liturgic al slujbelor cuprinse între o duminică și cea următoare, nu este brodat numai pe tema duminicii dintâi, ci mai ales revin, ca niște leit-motive, temele suspinătoare smerenii, a pocăinței cu lacrimi și a Judecății din urmă.

Ei bine, acest nutremânt de amar post sufletesc nu alimentează, deodată, întreg fondul rânduielilor cultice zilnice săvârșite în cele 10 săptămâni precedente sfintelor Paști. Biserica a ținut seamă de slăbiciunea voinței noastre de-a stăruie pe drumul desăvârșirii, dar, în același timp spre folosul nostru sufletesc, ne cere, paralel cu postul alimentar și trupesc în general, și un post sufletesc de smerenie și de poicăință cu suspinuri și lacrimi pentru păcatele noastre. Ea ne cere să ne smerim ca vameșul, să ne recunoaștem fiecare în Fiul desfrânat, pocăindu-ne ca el, să ne răstignim poftetele, cum Mântuitorul și-a răstignit trupul său cel sfânt pe cruce. De aceea, după cum a hotărât ca postul cel trupesc să-l săvârșim gradat, progresiv, începând cu renunțarea la mâncările cu carne, apoi la produsele lactate, ca, după aceasta, să începem postul cel aspru ce culminează în Vinerea cea Mare, tot astfel și Triodul își îmbină progresiv substanța sa literar-liturgică cu substanța respectivelor rânduiești liturgice cuprinse în Octoih și Mineiu. Astfel, în primele două săptămâni, nu contribuie decât cu – aproximativ – o treime din substanța întreagă a vecerniei și a utreniei duminecilor; în săptămâna brânzei, alimentează substanțial și cele două rânduiești cultice mai obișnuite în zilele de peste săptămână, pentru ca în săptămânile postului celui mare, aceste rânduiești să se

facă aproape numai din Triod și Mineiu, iar în săptămâna sfintelor Patimi exclusiv din Triod.

Paralelismul celor două feluri de posturi (sufletesc și trupesc) și colorarea progresivă a rânduielilor cultice, a utreniei și vecerniei cu substanță triodică (de post sufletesc), sunt dovezi că și acel post este conceput a fi ținut absolut sincer. Cum însă tocmai Ritualul (Tipicul) este acela care normează această progresivă concurgere a Triodului la săvârșirea cultului divin, rezultă că autorii acestui Ritual au ținut seamă de natura psihică omenească, întocmindu-l în sinceră conformitate cu viața sănătoasă a sufletului omenesc. Prin urmare, fondul și forma celor mai frecvente rânduieli bisericești din periodul Triodului constituie un argument în plus despre temeiurile psihologice ale Ritualului bisericesc.

c) Ritualul dirijează actualizarea subiectivă a evenimentelor soteriologice.

Cultul divin public ne face-între altele-imensul serviciu de-a ne prilejui actualizarea tuturor marilor momente din viața lui Iisus, cu roade mântuitoare pentru noi. Prin Sfânta Liturghie (în întregime) și prin rânduielile cultului divin săvârșit în zilele marilor praznice împărătești (parțial, fiecare eveniment) noi avem posibilitatea de-a ne face contemporani ai întregii vieți a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, actualizând, pentru fiecare din noi, toate momentele mari înregistrate în sfânta Evanghelie. Această actualizare nu este iluzorie și nici numai simbolică, ci reală.

Dacă pentru mântuirea neamului omenesc, Dumnezeu a ales calea trimiterii Fiului Său în lume, ca, făcându-se om și viețuind omenește, propoveduind, suferind și murind, să învieze, să se înalțe la cer și să trimită Duhul Sfânt peste Sfinții Apostoli, atunci pentru mântuirea noastră, a fiecăruia, este necesar ca și fiecare din noi, în parte, să putem vedea pe Hristos om, făcându-ne martori ai tuturor marilor momente din dumnezeiasca sa viață pământească.

Cultul divin, prin reprezentările sale simbolice și prin cuprinsul logic și psihologic al cântărilor și lecturilor anume întocmite sau alese, ne oferă un minunat cadru pentru o asemenea posibilă actualizare a vieții Mântuitorului, pentru fiecare din noi. Dar, cu toată ideala sa întocmire din acest punct de vedere, cultul divin nu ne-ar putea prilejui decât o subiectivă și iluzorie contemporaneizare cu viața Mântuitorului, dacă am avea față da acest cult o atitudine obișnuită, pur receptivă. Totuși, viața Mântuitorului se raportează și în mod obiectiv la fiecare mădular al Bisericii. Această obiectivă raportare este o taină și, asemenea celorlalte taine, realizarea ei este condiționată de credința noastră. "Prin credință să vedem pe Hristos grăind", zice luminându-I-a din cele 11 luminânde ale Învierii.

Actualizarea vieții Mântuitorului, înlesnită de rânduielile cultului divin, se realizează prin urmare atât subiectiv (psihologic) cât și obiectiv (tainic). Subiectiv însă, unele evenimente din viața Mântuitorului pot determina o fixare psihică a

credincioșilor asupra acelor evenimente, pot pune stăpânire pe sufletul lor într'un grad atât de mare, încât starea lor sufletească momentană să devină incompatibilă cu starea sufletească generală de care se cuvine să fie stăpânit un creștin. Dar tristeți, îndoieli, temeri și greșeli cari, înainte de Pogorârea Duhului Sfânt li s'au putut ierta chiar și sfinților Apostoli, după încheierea ultimului capitol din viața pământească a Mântuitorului și după Dumineca Cincizecimii, nu ni se mai pot îngădui nouă, următori ai lui Hristos și ai Sfinților Apostoli.

De aceea, Ritualul bisericesc a avut grijă să ia măsuri pentru preîntâmpinarea unor asemenea situații de rătăcire psihologică religioasă creștină. Un exemplu: În Vinerea cea Mare, Biserica Ortodoxă re trăiește cultic sfintele Patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos. Această anuală reactualizare a suferințelor morale și fizice ale Mântuitorului nostru, a răstignirii și a morții Sale se săvârșește, cultic, într'un chip atât de real, încât o adâncă tristețe sfântă cuprinde sufletele tuturor celor ce participă cu sinceritate la slujbele bisericești din acea zi. Această tristețe culminează în participarea la Prohodul Domnului, când se transformă într'o adevărată jale funebală; credincioșii plâng și suspină, asistând sufletește la o reală înmormântare a Omului-Dumnezeu. Dar, pentru ca ei să nu se lase cu totul pradă acestei tristeți, jeluind pe Mântuitorul nu ca pe cel ce o singură dată a murit, ci ca și cum ar muri în fiecare an și de atunci încolo, Ritualul bisericesc prevede ca, îndată după terminarea Prohodului, să se cânte troparele Învierii, măcar că Paștile urmează să se serbeze abia în duminica următoare.

Hristos a înviat și rămâne pururea viu, așa că, chiar psihologic și pedagogic, este foarte bine întemeiată plasarea troparelor Învierii îndată după ultimele laude ale Prohodului.

Sfinții Apostoli, ucenicii și ucenicele Domnului au participat la patimile și înmormântarea Învățătorului lor, a cărui înviere i-a surprins și i-a înspăimântat; nouă ni se actualizează aceleași unice patimi și aceeași unică înmormântare ale aceluiași "Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos" despre care însă știm și credem că a înviat, iar acum se află "întru mărirea lui Dumnezeu Tatăl".

Similare măsuri tipiconale a prevăzut Biserica și pentru prăznuirea celorlalte evenimente din viața Mântuitorului, deși actualizarea acestora, prin însăși natura lor, nu prilejuește o fixare psihică a credincioșilor asupra acelor evenimente. De exemplu, actualizarea cultică a Nașterii Domnului nu prezintă posibilitatea ca, până la sosirea Bobotezii, să rămânem cu sentimentul că Mântuitorul nostru abia este născut de câteva zile și că opera sa de mântuire abia a început prin luarea chipului de rob. Nașterea Mântuitorului lumii este un eveniment isvorător de mare bucurie și bucuria este expansivă, dinamică, stimulentă; ea nu frânează, nu reține avântul, dorința și judecata; nu oprește și nu țintuiește sufletul asupra cauzei acelei bucurii, cum durerea și jalea ne fixează asupra cauzei lor. Nașterea este un început, moartea este sfârșit, după care-obișnuit-nu mai urmează nimic bun pe pământ. Repercusiunile psihologice ale

prăznuirii Nașterii Domnului diferă de repercusiunile prăznuirii morții Sale. La Crăciun, când vedem pe Iisus prunc, ne este ușor să avem în minte și icoana întregii Sale vieți pământești de acum 2000 de ani. La aceasta, fără să fie necesar, ne vine în ajutor și cultul divin.

Într'adevăr, deși în 25 Decembrie Biserica ne prilejuește actualizarea Nașterii Domnului, cântînd: "Fecioara astăzi pe cel mai presus de ființă naște, și pămîntul peșteră celui neapropiat aduce" (Condacul praznicului Nașterii Domnului)... "Astăzi Hristos în Vifleem se naște din fecioară, astăzi cel fără de început se începe, și cuvîntul se întrupează" (Stihira cu: "Și acum" dela hvalitele utreniei praznicului amintit), totuși în aceeași zi cântă și oficiază Sfînta Liturghie, care înfățișează nu numai un moment, ci toate momentele din viața Mîntuitorului, inclusiv Învierea și Înălțarea Sa la cer.

Prevederi ritualistice generale pentru rezolvarea coliziunilor afective religioase, determinate de coincidența unor timpuri liturgice de caracter opus sau de importanță foarte deosebită, gradual.

Din cauza variabilității datei Sfîntelor Paști, există posibilitatea coincidenței unor sărbători bisericești de caracter psihologic religios opus, sau gradual foarte deosebite ca importanță bisericească. Astfel, Bunavestire, sărbătoare-după cum însuși numele îi spune-*luminoasă*, prilejuitoare de bucurie, poate coincide cu anumite zile din Postul Sfîntelor Paști, foarte importante tocmai din punct de vedere al *postului* sufletesc.

Să ne gândim, de exemplu, la coincidența datei de 25 Martie cu ziua de joi a Canonului celui Mare din săptămîna a V-a a sfîntelor Păresimi. În aceeași zi ar urma deci, să cântăm texte ca acestea:

"Bine vestește Gavriil astăzi cei pline de dar: Bucură-te, Fecioară, care nu știi de mire, și neispită de nuntă. Nu te mira de chipul meu cel strein, nici te spăimînta, că Arhanghel sunt. Șarpele a amăgit pe Eva oarecînd, iar eu acum îți vestesc ție bucurie. Rămînea-vei întreagă și vei naște pe Domnul, Preacurată". (Stihira cu: Și acum, de la Doamne strigat-am, la vecernia Bunei Vestiri).

"Iată chemarea acum s'a arătat nouă, mai presus de cuvînt. Dumnezeu cu oamenii se unește prin

glasul Arhanghelului, înșelăciunea se gonește. Că Fecioara primește bucurie: Cele pământești s'au făcut cer; lumea s'a deslegat de blestemul cel dintîi. Să se bucure făptura și cu glasuri să cînte: Făcătorule și izbăvitorul nostru, Doamne, slavă Ție !" (Ultima stihiră dela Stihioavna Buneinvestiri).

"Astăzi sunt Bunele-Vestiri de bucurie, prăznuirea Fecioarei..." (Din stihira Cu Slavă Și acum, de la Stihioavna vecerniei Buneinvestiri). Etc.

De unde voi începe a plânge faptele vieții mele celei ticăloase ? Care începere voi pune, Hristoase, tânguirii acesteia de acum? Ci ca un milostiv dă-mi iertare greșalelor”. (Troparul al II-lea din Cântarea I-a a Canonului celui Mare).

”Căzut-am întru întristarea patimilor și în stricăciunea cea trupească: și pentru aceasta acum vrășmașul mă necăjește”. (Troparul 17 din Cântarea a II-a a Canonului celui Mare).

”Înțelege, suflete al meu, ce este lâna lui Ghedeon; primește rouă din cer și te pleacă, precum câinele, de bea apă, care curge din lege, prin stoarcerea Scripturii”. (Troparul însoțitor Fericirii a VII-a din Canonul cel Mare).

”Osânda lui Ili, preotul, ai luat, suflete al meu, pentru lipsa minții, suferind a lucra întru tine patimile, ca și acela pe feciorii cei fără de lege”. (Troparul însoțitor Fericirii a VIII-a din Canonul cel Mare). Etc., etc.

Bunavestire este o sărbătoare de bucurie duhovnicească, un popas de lumină și de căldură în liber acceptata parcurgere sumbră și aspră a Postului celui Mare. De altă parte, joia din săptămâna a V-a a sfintelor Păresimi este o zi de accentuată postire sufletească, o zi de tânguire și plângere pentru păcate, exteriorizată și prilejuită de cântarea Canonului celui Mare al Sfântului Andrei Criteanul. Căci dacă Mântuitorul a criticat aspru smolirea fețelor și alte exteriorizări ale unui post ipocrit, nu a oprit, în schimb, trăirea sinceră și neafectată a unui post sufletesc de reală tristețe și plângere pentru păcate, în genul în care am văzut că Triodul dă expresie acestor stări sufletești. Într’o asemenea zi nu se cuvine, deci, să prăznuim Bunavestire, căci s’ar umbri atributul de lumină al acestei sărbători.

Dar și psihologic, o asemenea îndoită și eterogenă petrecere duhovnicească ar fi imposibilă. Cine se bucură cu adevărat și intens de vestea cea bună pe care Arhanghelul Gavriil o aduce Sfintei Fecioare Maria nu poate ca, în același timp, sau la scurt interval de timp, să-și umple sufletul, tot atât de real și de intens, de acele simțăminte apăsătoare de îngrozire și de tânguire pentru păcate, prilejuite de cântarea Canonului celui Mare al Sfântului Andrei Criteanul.

Cum rezolvă atunci Ritualul (normativul cultului divin) această ipotetică întâlnire a unor trăiri sufletești de caracter opus ?

Tipicul cuprins la sfârșitul Triodului, în așa zisele ”Capete ale lui Marco, (Marcu episcop al Indruntului, sec. IX-lea) scrie astfel, la litera V.:”De se va întâmpla Bunavestire a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare, joi, a cincea săptămână din post, când se cântă Canonul cel Mare, se mută, pentru serbare, Canonul celui Mare al Sfântului Andrei și îl cântăm în aceeași săptămână, marți, cu Tricântarea de marți”.

Dealtfel, "Capetele lui Marco" în întregime se ocupă numai cu ritualul unor asemenea coincidențe a câte 2 zile liturgice din cele 10 săptămâni precedente Sfintelor Paști.

O astfel de "mutare" prevede și Penticostarul, cu privire la sărbătoarea Sfântului Gheorghe. Anume: de se va întâmpla această sărbătoare să coincidă cu Vinerea cea Mare sau cu Sâmbăta cea Mare sau cu Dumineca Sfintelor Paști, sărbătoarea Sfântului Gheorghe se va amâna pentru a II-a zi de Paști Luni. Amânarea sau mutarea aceasta au prevăzut-o autorii Ritualului din aceleași motive de ordin moral-liturgic și psihologic.

Explicarea psihologică a unor cazuri de înlocuire a unui text literar liturgic cu un alt text, combinată-implicit-cu menținerea melodiei aceluiași glas bisericesc.

Pentru periodul liturgic în care cultul divin îl conduce Octoihul, Tipicul prevede ca, la Stihoavna vecerniei de Sâmbătă seara, în caz că Mineiul ar avea la sfârșit două stihiri deosebite, una precedată de "Și acum și pururea și în vecii vecilor, amin"!, să se cânte din Mineiu numai stihira cea cu "Mărire"... iar cu "Și acum"... să încheie Stihoavna, ultima stihiră din aceeași parte a rânduielii vecerniei, cuprinsă în Octoih. Interesant este însă că această stihiră cu: "Și acum"... din Octoih, principal, nu trebuie luată de la glasul de rând, ci de la glasul pe melodia căruia s'a cântat stihira cu "Mărire"... din Mineiu.

Să luăm, de exemplu, vecernia cu care, din punct de vedere liturgic, începe o duminică ce ar coincide cu ziua de 1 August. Să mai convenim, de asemenea că, odată cu acea vecernie, în Octoih ar veni la rând textele liturgice menite să fie cântate o săptămână întreagă (firește în fiecare zi tot alte texte) pe melodia glasului al III-lea. Deschizând Mineiul lunei August, vedem că Stihoavna vecerniei din prima zi se încheie cu două stihiri deosebite: Una cu "Slavă"... a Sfinților (șapte mucenici Macavei) pe glas 8 și una cu "Și acum"... a Crucii, pe acelaș glas. Tipicul bisericesc prevede să se cânte, în acest caz, numai prima stihiră (cea cu "Mărire"... pe glas 8, iar stihira cu "Și acum"... să se cânte de la Stihoavna vecerniei din Octoih, dar nu de la vecernia prevăzută a se cânta pe glasul de rând (3) ale cărei stihiri le-am cântat până aici toate, ci de la stihoavna vecerniei ale cărei stihiri au fost compuse spre a fi cântate pe melodiile glasului al VIII-lea.

Iată cum credem că se poate explica dispoziția tipiconală a continuării melodiei glasului 8, și cum se poate justifica înlocuirea stihirei de la vecernia pe glasul al III-lea cu stihira de la vecernia pe glasul al VIII-lea, care ar fi urmat să vină la rând peste 5 săptămâni:

Melodiile glasurilor bisericești, își au, fiecare, modul lor propriu, deci și "ethosul" lor propriu, adică valoarea lor psihologică proprie. Dacă în ritmul rar, stihiraric, schimbarea glasurilor (trecerea de la un glas la altul) se poate face

domol, ușor suportabilă și binevenită chiar și atunci când glasurile respective sunt mult deosebite din punct de vedere modal, în mișcarea repejoră, irmologică, în care se cântă Stihovna, trecerea dela un glas la altul produce cotituri pronunțate, uneori aproape bruște, considerate psihologic. Iată de ce, ori de câte ori înlocuirea unui text liturgic, indicat să fie cântat pe un alt glas decât cel al textelor anterioare, poate fi înlocuit cu un text de un conținut-în general-identic cu al celui pe care-l înlocuiește, tipicul cere să se facă această înlocuire.

În cazul vecerniei duminicii din 1 August, cu glasul 3 de rând, după ce la Stihovna cântăm pe glas 8 stihira Sfinților, precedată de "Slavă Tatălui...", în loc să urmăm a cânta cu "Și acum..." stihira din Octoih dela glasul al III-lea ("Fără de sămânță, dela dumnezeiescul Duh, cu sfatul Tatălui ai zămislit pe Fiul lui Dumnezeu, pe cel ce este din Tatăl fără de mumă, mai înainte de veci, și pentru noi, din tine, fără de Tatăl fiind, cu trupul L-ai născut și prunc cu lapte L-ai hrănit, pentru acesta nu înceta, rugându-L, să se mântuiască de nevoi sufletele noastre"), vom cânta, tot din Octoih, dar pe glasul al 8-lea, pe care am cântat stihira „Mărire...” din Mineiu, stihira următoare: „Fecioară nuntită care pe Dumnezeu negrăit L-ai născut cu trup, Maica Dumezeului nostru celui prea înalt, rugăciunile robilor tăi primește-le, ceea ce ești cu totul fără prihană, care tuturor dăruiești curățire de greșale, acum rugăciunile noastre primindu-le roagă-te să ne mântuim noi”.

Cele două stihiri au, în fond, un conținut identic; amândouă fiind închinare Prea sfintei Fecioare Maria. În amândouă se exprimă, dogmatic și poetic, conceperea neprihănită a Sfintei Fecioare Maria, nașterea cu trup a Fiului lui Dumnezeu Cel vecinic, terminând cu rugăciune de mijlocire pentru mântuirea sufletelor noastre. Celelalte stihiri corespunzătoare, destinate să fie cântate pe melodiile celorlalte glasuri bisericești, cu cuprins dogmatic identic, deosebindu-se doar prin faptul că, în unele se stăruiește mai mult asupra unei dogme, în altele, asupra celeilalte; toate terminând cu rugăciunea de mijlocire ca, „să se mântuiască sufletele noastre”.

Seria temeiurilor psihologice nu se epuizează prin cele amintite de noi până aici. Când întreg cultul divin are o putere atractivă și binefăcătoare atât de mare asupra sufletului omenesc, nu numai prin harul ce ni se acordă într'ânsul, ci prin însăși frumusețea cântărilor, a textelor poetice-liturgice și prin expresivitatea actelor externe simbolice, nimeni nu poate contesta că însăși construcția diferitelor rânduieli liturgice în care s'a cristlizat acest cult divin, deci însăși ordinea succesiunii și a combinării diferitelor texte, citite sau cântate, cu actele externe respective, corespunde legilor fundamentale ale desfășurării unei vieți sufletești sănătoase.

Am subliniat deci numai câteva din aspectele caracterului psihologic al construcției arhitectonice a rânduielilor cultului divin săvârșite mai frecvent. Fără

îndoială însă că, pe lângă acestea, se vor mai găsi încă și altele, cel puțin tot atât de importante.

ASPECTE ALE CULTULUI DIVIN ORTODOX*

Încă din vechime se crede că frumusețea sălășluiește acolo, unde lucruri, forme, linii și culori felurite sau gânduri și simțăminte felurite, se găsesc îmbinate astfel încât să dea un întreg încheșat, o unitate. Deci unitate și felurime ("unitate în diversitate"). Așa sînt înțelese și astăzi frumusețile din natură ca și cele plătuite de sufletul și mîinele omului.

Așa sînt înțelese și sfintele slujbe bisericești în ce privește frumusețea lor. Aceste slujbe sînt sfinte nu numai pentru că sînt adevărate, ci pentru că au și frumusețe cerească, dar și frumusețe omenească. Mai ales la Sf. Liturghie, care totdeauna i-a atras pe credincioși la biserică, nu numai prin adevăritatea sa, pe care o primim prin credință, ci și prin frumusețea sa bogată, pe care o simțim prin pregătire duhovnicească și cu ajutorul harului Duhului Sfînt. Din această bogăție a frumuseții cultului divin ortodox, să încercăm a înfățișa cîteva laturi.

Trecem peste frumusețea de netăgăduit a cîntărilor bisericești, a picturii din biserici și a măiestriei zidirii acestor sfînte locașuri.

Este frumoasă, de pildă, însăși starea în care ne aflăm în timpul serviciului divin săvîrșit în biserică. Ne găsim într-un loc aparte de mulțimea oamenilor și totuși ne simțim în mijlocul lor, adică cu gîndul și cu inima la dînsii, rugîndu-ne pentru ei toți, pentru "pacea a toată lumea". Deci stări deosebite și simțăminte deosebite, dar izvorîte din dragoste și unite în aceeași rugăciune în comun.

Frumusețe aleasă au și obiectele liturgice încărcate cu înțeles simbolic. În general simbolurile liturgice, adică obiectele de slujbă care, pe lîngă însemnătatea lor practică, au și un înțeles mai înalt, toate acestea nu slujesc numai adevărul pe care îl primim prin credință, ci și frumosul și ne îmbogățesc sufletul prin slujirea acestora. Când vedem în biserică o lumînare aprinsă, lumina ei blîndă coboară în sufletul nostru o pace binefăcătoare, dar ne și aduce aminte că această lumină închipuie "Lumina cunoștinței", adică pe Iisus Hristos. Credința ne ajută ca, odată cu lumina lumînării, să vedem și "lumina lui Hristos", care, "luminează tuturor".

Sînt două feluri de lumini, dar îmbinate în aceeași vedere din timpul sfîntelor slujbe.

Tot una și, în același timp, îndoită vedere ni se prilejuiește și la Intrarea cea mică (Vohodul mic). La Sf. Liturghie, spre pildă, după ce s-au cîntat Feririle, vedem nu numai cum iese preotul cu Sf. Evanghelie, din Altar, ci, prin credință, îl vedem și pe însuși Hristos, așa cum a ieșit la propovăduire. De aceea, îndată ne și îndemnăm unii pe alții, cîntînd: "Veniți să ne închinăm și să cădem la

* Publicat în "Îndrumătorul bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1972, p.119-122.

Hristos”. Cu mintea îl vedem pe Hristos numai în mod închipuit, însă cu inima ne simțim chiar înaintea lui Hristos.

Dar înseși simțămintele omenești cu care luăm parte la sfintele slujbe sînt frumoase și înseși stările legate de aceste simțăminte. Pînă și starea credinciosului în rugăciune de cerere se pătrunde de frumusețe. Căci în aceeași cerere (în unitatea cererii) se mișcă simțăminte felurite, tocmai ca în trăirea frumuseții. În cerere, pe de o parte ne apasă simțămîntul lipsei bunului pe care îl cerem, dar în același timp avem și încrederea că vom primi acel bun. Cererea cuviincioasă este frumoasă, pentru că întrunește atît lipsa cît și stăpînirea bunului care ne lipsește; însăși speranța, virtutea pe care se întemeiază cererea este frumoasă. Cererea nu este decît arătarea speranței; o manifestare a speranței.

Încă și mai frumoasă ne apare însă mulțumirea recunoscătoare. De fapt ce înseamnă a mulțumi, decît a mărturisi cu dragoste și bucurie că acum avem de la cineva un bun, care înainte ne-a lipsit. Numai că acum accentul se pune pe bucuria stăpînirii darului, nu pe lipsa lui ca în cerere, cu toate că, prin amintire, simțămîntul lipsei nu se pierde nici în timpul mulțumirii.

Sfintele slujbe ne ajută cu multă putere, să ne ridicăm deasupra sterpei mîndrii de noi înșine și, pătrunși de dragoste și smerenie, ”să mulțumim Domnului” pentru ”toată starea cea bună și tot darul desăvîrșit”. Cărțile de slujbă sînt pline de rugăciuni de laudă și mulțumire menite să fie rostite sau cîntate. Cel mai înalt mod de a mulțumi lui Dumnezeu primește ființă în Sfînta Liturghie. Aceasta se petrece nu mult după ce preotul ne îndeamnă hotărît: ”Să mulțumim Domnului...” și după ce, încă ceva mai tîrziu, rostește: ”Ale Tale dintru ale Tale, Ție îți aducem de toate și pentru toate”. Sînt momentele în care, preot și credincioși, oricît de curată și de fierbinte ne-ar fi dorința de-a mulțumi Sfintei Treimi, simțim că în fața slavei cerești, rămînem nevrednici. Atunci rugăm pe Hristos, Mîntuitorul nostru, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, ca El să mulțumească în locul nostru. Iar Hristos vine aievea, pe Sfînta masă din Altar, și aduce astfel sfînta Sa jertfă de pe Golgota în pîinea și vinul care s-au prefăcut în Sfîntul Său Trup și Sfîntul Său Sînge. El, Hristos, este cel ce aduce și cel ce se aduce ca jertfă de mulțumire, fără să înlăture neîndestulătoarea și nevrednica noastră slujbă de mulțumire, ci alăturînd-o jertfei Sale.

În chipul acesta, frumusețea slujbei noastre de mulțumire atinge piscul și adîncimea Tainei. Mintea noastră nu o poate înțelege, dar îi întrezărește înțelesul de departe și, la scara putinței noastre, în viața larg omenească, urmăm pilda lui Hristos.

Mulțumirea, pe care o aducem lui Dumnezeu în sfintele slujbe, unește gîndul și durerea pentru vina păcatelor noastre cu bucuria pe care o simțim că am primit iertare și sfîntire. Durerea și bucuria se unesc în unitatea rugăciunii de mulțumire și fac această rugăciune să fie nu numai adevărată, ci și frumoasă. Iar unirea credincioșilor și a lui Dumnezeu în aceeași rugăciune și slujbă de

mulțumire, cum vedem în Sfînta Liturghie, înseamnă și cea mai mare frumusețe, o frumusețe sublimă.

Frumoase sînt deci bisericile noastre străbune, în care ne rugăm și îi mulțumim lui Dumnezeu pentru tot darul revărsat asupra noastră, frumoase în slujbele noastre, bogate în simțăminte, cu deosebire: Sf. Liturghie, frumoase sînt cîntările noastre bisericești, cu care, mai ales atunci cînd participăm cu toții, ne odihnim sufletește, frumoase sînt icoanele care împodobesc pereții bisericilor noastre, frumoase sînt veșmintele diaconilor, [ale] preoților și [ale] arhierilor noștri.

Cultul creștin ortodox însă mai are și alte multe laturi, și toate ni se pot descoperi, atunci cînd căutăm să luăm parte la sfintele slujbe ”cu credință și cu evlavie și cu frică de Dumnezeu”.

ÎN NUMELE TATĂLUI*

Am vrea să arătăm înțelesul și rostul pe care, la începutul unei rugăciuni sau predici, îl au cuvintele: ”În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.” Vom vedea că, totodată, avem prilejul și aici să facem un îndemn cald la dragoste creștină și pace.

1. *Mărturisire de credință.* În cazurile arătate, rostirea unei formule trebuie să fie mai întâi o mărturisire de credință în *Sfânta Treime*. De fapt, această formulă este forma cea mai scurtă și mai concentrată a Crezului însuși. Deci, fie că urmează să ne rugăm Tatălui ceresc (”Tatăl nostru”), sau lui Dumnezeu-Fiul (”Doamne Iisuse Hristoase”), ori Duhului Sfânt (”Împărate ceresc”), se cuvine ca mai întâi să mărturisim credința noastră în unitatea și nedespărțirea celor trei Persoane divine, pentru că ”acești trei una sînt” (I Ioan 5, 7). Dar nu înșirare de cuvinte în neștire, ci mărturisire străbătută de ”lumina cunoștinței” (din Troparul sărbătorii Nașterii Domnului).

Rostit la începutul acestei formule, cuvîntul ”în” are un caracter îndatoritor, angajant; el obligă la strădanie. Numele ce i se cuvine unei ființe înmănunchează toate numele însușirilor ei, iar ”Dumnezeu” este numele Ființei absolute, înseamnă că, prin cuvintele ”În numele”, formula aceasta obligă la strădania de a trăi sufletește-omenește-însușirile dumnezeiești ale Sfintei Treimi. Aceste însușiri sînt: veșnicia, nemărginirea și toate celelalte care ni s-au descoperit și despre care ne învață Biserica. Înțelegem veșnicia și nemărginirea Dragostei, căci ”Dumnezeu este dragoste” (I Ioan 4, 8).

De asemenea, formula aceasta premergătoare unei rugăciuni sau predici obligă la efortul de a fi lăuntrici și însușirilor personale pe care le rezumă cele trei nume: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Să ne facem primitori amintirii cunoștinței că Tatăl este Creatorul și Susținătorul tuturor, împreună cu Fiul, Mîntuitorul nostru, și cu Duhul Sfânt, Mîngîietorul și Sfințitorul nostru. Și să începem a ne închipui sau reprezenta aceste însușiri. Căci, omenește, pe pămînt, numai *treapta începătoare* a apropierei de aceste adevăruri ne este posibilă.

2. *Dorință și promisiune.* Cuvintele formulei pe care o analizăm dau glas și unei dorințe: doresc din tot sufletul ca ceea ce voi gândi și simți în timpul rugăciunii (sau predicii) să fie în deplin acord cu numele Sfintei Treimi; într-o cît mai mare potrivire cu voia Celui ce este dragoste fără de margini: Părintele, Mîntuitorul și Sfințitorul nostru.

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.23-24, 1977, p.2 și 4.

La începutul unei predici, rostirea acestei formule are și caracterul unei promisiuni (făcute cu toată smerenia): făgăduiesc ca, primind ajutorul harului Duhului Sfânt, să predic în deplină concordanță cu învățătura Bisericii despre numele Sfintei Treimi, despre atributele sale.

3. *Înainte-rugăciune*. Pentru ca rostirea unei formule atât de scurte să fie mărturisire de credință și-totodată-exprimarea dorinței și promisiunii pe care le-am arătat, se cere o mare încordare sufletească. Mai ales în timpul scurt al rostirii curgătoare a formulei este foarte greu să ne apropiem de adevărul că lumea celor ce pot fi văzute și a celor ce-prin natura lor-depășesc vederea ochilor noștri trupești este creată și susținută de o nemărginită Putere iubitoare, în trei persoane.

De aceea, pentru ca, cel puțin pe o treaptă începătoare, rostirea formulei treimice să-și poată atinge scopul, trebuie să ne străduim ca din însăși formula aceasta să facem și o rugăciune, o înainte-rugăciune. Nu suprapunând cuvintelor formulei alte cuvinte, cuvinte de cerere, ci avînd mai mult sentimentul unei astfel de cereri, odată cu conștiința despre el. Înainte și în timpul rostirii, să simțim ca și cum am zice: Doamne ajută-mi ca rugăciunea (sau predica) mea să o rostesc în numele Tău : al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Atunci, cu ajutorul harului dumnezeiesc, vom fi pătrunși de un simțămînt religios înnoit, crescut din ceea ce s-a așezat în noi mai dinainte, prin rugăciunile, meditațiile, citirile duhovnicești și faptele dragostei creștine.

De multe ori, rugîndu-ne acasă, ne dăm seama că la cea dintîi rostire a formulei nu simțim încă nimic nou în suflet. Atunci o rostim încă o dată sau chiar de mai multe ori, tot mai însetați de conținutul cuvintelor care o alcătuiesc, pe cînd, cu ajutor de Sus, starea sufletească pe care ele ne-o pot aduce prinde să ne încălzească aievea. Simțim atunci ceva minunat, ca o sfîntă arvună a Împărăției cerurilor, potrivit cuvintelor: "Iată Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru" (Luca 17, 21).

4. *Lămurire*. La întrebarea: de ce, atunci cînd i-a învățat pe ucenici rugăciunea "Tatăl nostru", Mîntuitorul nu i-a îndemnat să rostească și o formulă premergătoare, putem răspunde că atunci Mîntuitorul nu și-a propus să țină o prelegere despre rugăciune. El a voit numai să atragă atenția asupra zădărniceii rugăciunilor fățarnice, lungi și fără conținut și să dea pildă de rugăciune sinceră și plină de înțeles. De aceea nici nu-și îndeamnă ucenicii să se roage numai cu rugăciunea "Tatăl nostru". De exemplu, o dată le spune: "Rugați-vă pentru cei ce vă vatămă sau vă prigonesc" (Matei 5, 44).

Nici nu le recomandă o anumită poziție a corpului. Dar Sfintele Evanghelii scriu, în destule locuri, despre modul cum s-a rugat Mîntuitorul. De exemplu, în Ghetsimani "a căzut cu fața la pămînt, rugîndu-se"...(Matei 26, 39). Dar ucenicilor Săi le spune simplu: "Iar cînd stați" (în picioare) "de vă rugați, iertați" (Marcu 11, 25). Totuși, învățînd și de la Mîntuitorul, Apostolii adeseori s-au rugat în genunchi (vezi Faptele Apostolilor 9, 40; 20, 36; ș. a.).

De mare însemnătate este și faptul că, deși nu premergătoare unei predici, formula la care ne referim a întrebuințat-o însuși Mântuitorul. Trimițându-și ucenicii la propovăduire, le-a dat porunca să boteze ”în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Matei 28, 19).

Cunoscând funcțiunile mari pe care le-am văzut și provenind de la însuși Mântuitorul nostru, avem temei deplin să întrebuințăm această formulă treimică înaintea unei rugăciuni sau predici. Numai că, așa cum am reținut, să facem acest lucru ”din tot sufletul și din tot cugetul nostru”.

5. ”*Amin.*” După cum știm, tălmăcit din limba evreiască în limba română, acest cuvânt înseamnă: așa să fie!. El vine ca o semnătură-nu scrisă, ci grăită cu cea mai mare solemnitate-la tot ceea ce am rostit înainte. Cuvântul ”amin” adună în sine întreg cuprinsul formulei. Prin el exprimăm deodată (într-un singur cuvânt): cred, doresc, promit și mă rog potrivit cu înțelesul tuturor cuvintelor pe care le-am rostit înainte.

Iată deci cu câtă încordare sufletească și cutremur, deși în pace, trebuie să ajungem a rosti nu numai întreaga formulă asupra căreia am zăbovit, ci și încheierea ei: cuvântul ”amin”.

RUGĂCIUNEA "PREA SFÂNTĂ TREIME"*

Ca și în rugăciunea "Împărate ceresc", pe care o rostim înainte, și în rugăciunea "Prea Sfântă Treime" cerem ajutor de la Dumnezeu pentru toți cei ce-duhovnicește-sînt semenii noștri. Tocmai această iubire altruistă ne face în stare a putea primi harul Sfintei Treimi împărțit de Duhul Sfînt, ca rugăciunea noastră "să se îndrepteze" (Ps. 140, 2) spre Dumnezeu, care "este iubire" (I Ioan, 4, 8). Am putea spune: prin iubirea omului, la iubirea lui Dumnezeu, la Dumnezeu.

În rugăciunea "Prea Sfântă Treime" ne adresăm către toate cele trei Persoane divine. Prin cuvintele "Doamne", "Stăpîne" și "Sfînte" chemăm fiecare Persoană, în parte, dar și Sfînta Treime în întregime, știut fiind că cele trei Persoane se întrepătrund, sînt o ființă nedespărțită.

La început, prin cuvintele "Prea Sfântă Treime", mărturisim credința că Dumnezeu este sfînt în cel mai înalt grad; este iubire atotcuprinzătoare și veșnică; este Iubirea. Prin cuvintele "miluiește-ne pe noi" ne rugăm ca Dumnezeu să ne fie ajutător întru toate; este o cerere la modul general. Prin aceste cuvinte cerem ca Dumnezeu să ne ajute a deveni primitori (receptivi) milei pe care o are permanent față de noi. În același timp recunoaștem că avem lipsă de această milă, deoarece ne-am făcut vinovați prin abatere de la legile dumnezeiești ale vieții noastre spiritual-corporale. Aceste abateri le vom numi apoi: "fărădelegile noastre".

Faptul că ne smerim, cerînd milă, nu ne dezbracă de veșmîntul demnității omenești, căci rugăciunea noastră exprimă, în același timp, credință în Dumnezeu, dragoste față de El și semenii noștri, și speranța că ne va milui pe toți. Iar cel ce are asemenea virtuți mari nu poate fi socotit fără demnitate, oricît s-ar smeri înaintea Părintelui său atotputernic și iubitor.

Prin cuvintele "Doamne, curățește păcatele noastre"(Ps. 78, 9), ne rugăm Tatălui ceresc (întregii Sfintei Treimi) ca atunci cînd ne amintim păcatele, ele să fie fără putere izbînditoare în vicleană repetare; fără veninul unei dulceți înșelătoare. Ne rugăm ca atunci cînd ne vin în minte, să nu fie însoțite nici de deznădejde, dar nici de ispita de a ne dezvinovăți chiar noi, punînd totul pe seama altora, sau a împrejurărilor în care am păcătuit. De toate aceste rele ce pot fi adăugate răului dintîi, păcatele să ne fie curățate. Ne mai rugăm ca amintirea păcatelor mărturisite cu dureroasă părere de rău să ne prilejuiască numai mîngîiere, deoarece Dumnezeu ni le-a iertat, prin dezlegarea dată de preotul duhovnic, iar venirea în minte a păcatelor nemărturisite pînă acum să ne aducă durere pentru vina ce o purtăm, dar și speranța că Dumnezeu ni le va ierta, dacă le

* Publicat în "Telegraful Român", nr.29-30, 1978, p.2.

vom mărturisi cum se cuvine. De aceea, în continuare ne și rugăm: ”Stăpîne, iartă fărădelegile noastre”...

Prin cuvîntul ”Stăpîne” ne rugăm Domnului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu; dar, ca și înainte, ne adresăm și celorlalte Persoane Treimice. Rugîndu-ne: ”iartă”, de fapt cerem tot o curățire, cea mai mare: curățirea păcatelor de vina cu care ele ne împovărează înaintea dreptății lui Dumnezeu; cerem ștergerea acestei vini. De aceea și această cerere-atît de mare-trebuie făcută cu cea mai adîncă smerenie, cu cea mai arzătoare osîrdie.

După cum se poate desprinde din cele afirmate înainte, prin cuvîntul ”fărădelegile” avem să înțelegem păcatele, greșelile noastre. Este un alt nume al păcatelor, arătînd că faptele rele (sau gîndurile spre asemenea fapte) sînt potrivnice legilor morale; sînt săvîrșite prin încălcarea a înseși legilor vieții omenești. Căci omul a fost zidit ca să viețuiască în unire cu alți oameni, asociindu-se cu ei. Însuși Dumnezeu zice: ”Nu e bines ă fie omul singur”...(Facerea 2, 18). De aceea toate legile Moralei creștine sînt, în același timp, legi ale vieții împreună și toate îzvorăsc din legea cea mare a iubirii față de alții.

Urmează apoi cererea: ”Sfinte, cercetează și vindecă neputințele noastre”...Care neputințe? Toate cele care, mai ales din cauza slăbiciunilor trupești, ne împiedică să împlinim poruncile (legile) lui Dumnezeu. Căci ”duhul este osîrditor, dar trupul nepunticios” (Matei 26, 41). Prin cuvîntul ”neputințele”avem a înțelege însă și bolile; cele trupești, dar mai ales cele sufletești. De aceea, ca un medic dumnezeiesc, ne rugăm: ”Sfinte, cercetează și vindecă neputințele noastre”.

Cuvîntul cel mai greu de adîncit duhovnicește este prepoziția ”pentru” (”pentru numele Tău”) (Ps. 78, 9). La nici un caz însă nu poate fi vorba aici de un fel de a obliga pe Dumnezeu să fie credincios însușirilor arătate de numele Său, nume care este și acela de ”Părinte” (Rom. 8, 15). În această rugăciune, cuvîntul ”pentru” ajută formei unei mărturisiri de credință. Este ca și cum am zice: Doamne, credem și sperăm că, potrivit iubirii Tale părintești, cererile din această rugăciune le vei asculta și le vei împlini. Mărturisire de credință și, totodată, supremă invocare a Duhului Sfînt, dar și a Sfintei Treimi.

De aceea, după ce, cu multă putere, ne mai rugăm încă de trei ori: ”Doamne miluiește”, încheiem rugăciunea cu formula : ”Mărire Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh”...

PREGĂTIREA PENTRU SFINTELE SLUJBE ȘI EVLAVIOASA LOR TRĂIRE*

Pentru buna oficiere a sfințelor slujbe și pentru cuviincioasa intonare a cântărilor bisericești, preoții și cântăreții nu avem numai datoria , ci și tot interesul duhovnicesc de a ne pregăti. A cugeta dinainte la cuprinsul celor ce vom avea de rostit sau de cântat, a ne curăți sufletele prin post, ca și a cere ajutor de la Dumnezeu să putem sluji și cânta în chip corespunzător, acestea sînt mijloace prin care dobîndim bunuri duhovnicești deosebit de alese. În genunchi să suspinăm rugăciunea: Doamne ajută-mi să pot sluji (cînta) bine, cît mai ziditor posibil.

Preoți, cântăreți bisericești, coriști și cei ce facem parte din rîndurile credincioșilor obișnuiți, ar trebui să observăm cu cîtă pace lăuntrică ies din biserică, la sfîrșitul slujbei, unii confrăți de-ai noștri, în timp ce noi-poate-nu am dobîndit decît o slabă rază de mîngîiere (și aceasta, în cazul cel mai bun!). Să ne aducem aminte cît de folosiți sufletește am fost chiar noi înșine atunci cînd ne-am pregătit.

Dacă nu te pregătești, nu poți face altoirea în slujbă; nu-ți poți aduce partea ta sufletească la oficierea ei, iar slujba îți pare nespus de lungă. Dar dacă te pregătești, atunci te poți înscrie în întregul desfășurării liturgice și te vei simți negrăit de bine.

Desigur, e trebuitoare și o trăire sufletească chiar în timpul sfintei slujbe. De fapt, cine se pregătește din timp nu va sta nepăsător nici în biserică; pregătirea lui pentru sfînta slujbă se va prelungi și va crește în evlavioasă cugetare și aleasă simțire sufletească.

Zicea un părinte de demult (ava Ilie) că ”de nu va cînta și *mintea* împreună cu trupul (adică cu glasul), zadarnică este osteneala”. Iar Psalmistul îndeamnă: ”Cîntați cu înțelegere” (Ps. 46, 72). Cu înțelegere din partea celui ce cîntă, dar care rostește și accentuează astfel ca să poată înțelege și cel ce ascultă.

De asemenea ava Evagrie zicea: ”Mare lucru este a te ruga *fără răspîndire*; dar mai mare este a cînta fără răspîndire”. Într-adevăr, în timpul rugăciunii rostite cuvintele se înlănțuiesc mai repede decît în rugăciunea cîntată, așa încît mintea nu are timp să se împrăstie la cugete și închipuiri străine; afară numai dacă din capul locului nu-ți stă mintea la rugăciune. Dar în cîntare, mai cu seamă în cîntarea lină și melismatică, adică cu mai multe sunete pe cîte o silabă, cugetarea este silită să zăbovească și dacă-în gînd-nu ceri ajutorul lui Dumnezeu, pot veni gînduri lăturalnice și chiar vrăjmașe. Cel ce s-a pregătit bine pentru sfînta

* Publicat în ”Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1981, p.158-160.

slujbă reușește să rămână, totuși, în înțelesurile cuvintelor pe care le cântă; el poate înfăptui-cu succes- acel ”mare lucru” al cântării ”fără răspîndire”. Iar cântarea aceasta, mai ales cântarea în comun, cît de folositoare ne poate fi duhovnicește !

Și ce minunate daruri duhovnicești poate coborî în suflete o sfîntă slujbă cu rostirile și cântările ei, mai ales Sfînta Liturghie ! Un preot, un cântăreț, corist sau chiar numai credinciosul din rîndurile celor mulți poate ajunge la o adevărată ”subțirătate a cugetelor”. El poate ajunge cu timpul la puterea de a cugeta adevăruri teologice și filozofice înalte și de a simți bucuria unei astfel de cugetări subțiri și totuși în smerenie.

Cel ce se pregătește pentru sfintele slujbe și trăiește cu căldură desfășurarea lor ajunge să simtă ”dulceața” mulțumirii și slăvirii aduse lui Dumnezeu. Chiar și numai în timpul rostirii sau cântării formulei: ”Mărire Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh”...simte că se face o punte duhovnicească între el și Dumnezeu cel în Treime; trăiește ceva din însuși începutul fericirii comuniunii cu Dumnezeu; este ceva ca o plutire într-o caldă și luminoasă atmosferă duhovnicească.

Dar acea pace pe care o numește preotul în cuvintele ”cu pace să ieșim” ! Sau ”liniștea dumnezeieștii Liturghii” ! Cît de mult deasupra grijilor lumești o simte cel învrednicit de ea; cît de liber se simte și de duhovnicesc ! Împăcat cu sine și cu toți, el poate reîncepe lucrul său profesional a doua zi în modul cel mai folositor.

Cel ce nu se pregătește și nu caută să trăiască puternic sfintele slujbe, acela se lipsește de toate aceste daruri duhovnicești. Iar cel ce se roagă dinainte și în toate privințele se pregătește pentru sfintele slujbe, acela folosește nespus de mult și celor din jur și se învrednicește încă și de mai alese daruri, culminînd cu lacrimile bucuriei din timpul Sfintei Cuminecări.

DESPRE LITURGHIA DARURILOR MAI ÎNAINTE SFÎNȚITE*

Atît de mari erau credința și evlavia credincioșilor din primele veacuri creștine încît, dorind să țină cu toată asprimea postul Sfințelor Paști, voiau să se lipsească pînă și de dulceața cîntărilor luminoase ale Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur și Liturghiei Sf. Vasile cel Mare. Pe de altă parte, însă, doreau fierbinte să se cuminece zilnic și peste săptămîină, sau cel puțin miercuri ziua care amintește de hotărîrea prinderii Mîntuitorului, și vineri, ziua care ne aduce aminte de răstignirea Sa. Dar Biserica admite cuminecarea credincioșilor sănătoși numai în cadrul Sfintei Liturghii, iar pentru postul Sfințelor Paști a hotărît ca de duminică pînă sîmbătă să nu se officieze Liturghiile amintite. Astfel, spre împăcarea ambelor dorințe evlavioase ale credincioșilor, a luat ființă o liturghie a postului, cu cîntări puține și foarte reținute, creatoare ale unui sentiment al tainei, Liturghia Darurilor mai înainte sfințite.

La început nu a avut cîntări, ci a constatat numai din rugăciuni rostite înainte și după cuminecarea cu pîinea și vinul prefăcute în trupul și sîngele Mîntuitorului Hristos la o liturghie a Sfîntului Vasile cel Mare, oficiată în duminica anterioară. Ca și în zilele noastre, în acea liturghie preotul se ruga ca, odată cu partea din prescură numită agneț, scoasă pentru acea liturghie, să se sfințească, adică să fie prefăcute și agnețele care aveau să fie întrebuințate la liturghiile (Darurilor înainte sfințite) din zilele de peste săptămîină; cel puțin două agnețe: pentru miercuri și vineri. La timpul convenit preotul umezea deplin aceste agnețe cu sfîntul sînge din potir și le păstra într-o cutiuță (chivot) pe sfînta masă din altar.

(La fel face și acum).

Cu timpul, rugăciunilor cuminecării li s-au adăugat și alte rugăciuni; de asemenea și cîteva cîntări (rugăciuni cîntate), dar foarte liniștite (cum afirmam la început) creatoare de atmosferă tainică. Cel care a dat acestei liturghii alcătuirea definitivă a fost Sf. Grigorie cel Mare, numit și Grigorie Dialogul, episcopul Romei, mort în anul 604. Dar această Liturghie a luat ființă în răsărit, unde, în prima ei alcătuire a cunoscut-o însuși Sfîntul Grigorie Dialogul, pe cînd a viețuit la Constantinopol.

Liturghia Darurilor mai înainte sfințite începe cu slujba Vecerniei. Pe lîngă psalmul 103 se mai citesc și psalmii catismei 18, grupați în trei stări. Cînd, în starea a treia, cititorul ajunge la versetul ”închina-ne-vom la locul unde au stat picioarele Lui”, se oprește; în altar se sună clopoțelul și, în timp ce credincioșii îngenunchează cu mare umilință, preotul ia discul pe care mai înainte a așezat

* Publicat în “Telegraful Român”, nr.11-12, 1982, p.3.

unul dintre agnețele din chivot și-l duce – cu evlavioasă frică – la proscomidiar. Acolo toarnă vin și apă în potir și acoperă atât discul cât și potirul.

Se sună iarăși clopoțelul; credincioșii se ridică și se închină, iar cititorul continuă starea a treia a catismei.

După imnul "Lumină lină" și Intrarea cea mică, se citește paremia întâia, din Cartea Facerii. Conținutul acestei paremii ne amintește de starea sufletească apăsătoare a oamenilor de după căderea lui Adam și a Evei. Apoi, spre întărirea tuturor, preotul rostește: "Înțelepciune", cuvânt care ni-L aduce în minte pe Iisus Hristos, Înțelepciunea lui Dumnezeu Tatăl. Ca să întărească și mai mult în noi acest înțeles, preotul se întoarce spre credincioși, ținând o lumânare aprinsă, și rostește: "Lumina lui Hristos luminează tuturor". Tot în acest scop, dar și spre zidire morală, se citește și a doua paremie, de la pildele lui Solomon, carte care, prin înțelepciunea cuprinsului ei, ni-L aduce în minte (simbolic) tot pe Iisus Hristos.

Terminându-se și această paremie, preotul îngenunchează (la fel și credincioșii mireni) și se roagă, cântînd cu profundă emoție: "Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămîia înaintea Ta"... Urmează apoi ectenia "Să zicem toți"... în care ne rugăm și "pentru cei chemați" la Botez, numiți și "cei către luminare" (prin Botez). Desigur că în zilele noastre nu mai participă la Liturghie oameni nebotezați, dar, în conștiință, fiecare ar trebui să ne considerăm numai un "chemat" către o continuă desăvîrșire a luminării, de care sîntem departe. Dar Biserica și capul ei, Hristos, ne numește, totuși, "credincioși", iar mai tîrziu chiar "sfînți", și prin glasul preotului ne îndeamnă: "Cîți sîntem credincioși, iară și iară cu pace Domnului să ne rugăm".

Liturghia Sfîntului Grigorie Dialogul are și un "Heruvic". În timp ce în Heruvicul celorlalte două liturghii afirmăm că închipuim (simbolizăm) pe heruvimi și serafimi, aici dăm glas conștiinței că liturghia pe care o aducem noi (preot și credincioși mireni) este dublată de liturghia pe care o aduc înseși puterile cerești, adică sfinții îngeri, arhiereu jertfitor (și jertfă) fiind, atât pe pămînt cât și în cer, Iisus Hristos. Într-adevăr, Heruvicul începe chiar astfel: "Acum puterile cerești împreună cu noi nevăzut slujesc"...

După ce a cădit, preotul face acum Intrarea cea mare cu Darurile mai înainte sfințite. Se sună clopoțelul, toți credincioșii îngenunchează și iarăși cîntarea se oprește. Sînt momente de negrăită dar reținută trăire duhovnicească. Intrînd în altar, preotul așează discul și potirul pe sfînta masă; se sună din nou clopoțelul, credincioșii se ridică în mare reculegere și cîntărețul continuă: "Cu credință și cu dragoste să ne apropiem"...

Într-adevăr timpul mult dorit al împărtășirii cu Darurile mai înainte sfințite este aproape. După ectenia pregătitoare pentru împărtășire (cuminecare) și după întărirea sufletească prin rugăciunea "Tatăl nostru", preotul ne face atenți cu mare cutremurare: "Să luăm aminte cele mai înainte sfințite, Sfintele, sfinților!" Adică,

acum Sfintele Taine urmează să fie dăruite creștinilor dreptmăritori. Căci, după cum a învățat de la Sf. Apostol Pavel, Biserica îi numește pe fiii ei ”sfinți”. Însă aceștia recunosc că nu sînt vrednici a fi numiți sfinți și cîntă: ”Unul (este) sfînt, Unul (este) Domn: Iisus Hristos”...

În timp ce preotul se cuminecă, la strană se cîntă îndemnul: ”Gustați și vedeți că bun este Domnul”... Apoi preotul cheamă pe credincioși să vină și ei la împărtășire, dar nu nepăsători, ci le spune: ”Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”. După cîntarea bucuriei anticipate ”Bine voi cuvînta pe Domnul”... urmează însăși mult dorita împărtășire cu Hristos, sub forma Darurilor (”Sfintelor Taine”) sfințite în liturghia din duminica precedentă.

După cuminecare, preotul și credincioșii sînt plini de o aleasă bucurie. Cîntarea ”Pîinea cea cerească”... devine cea mai vioaie, iar prin Rugăciunea Amvonului, preotul cere de la Dumnezeu putere ca partea care a rămas din calea postului să o săvîrșim luptînd lupta cea bună și ”fără osîndă să ajungem a ne închina și sfintei învieri” (la Paști).

Urmează cîntarea de recunoscătoare mulțumire: ”Fie numele Domnului binecuvîntat”, după care se face cuvenita încheiere.

Liturghia Darurilor mai înainte sfințite își păstrează chipul unei liturghii a postului, cînd – între alte îngrijiri – avem și grija de a cînta și rosti foarte liniștit, cu mare rețineră și profundă cuviință.

SFINTELE SLUJBE ÎN ÎNDOITA PREZENȚĂ A LUI HRISTOS*

În biserică, încă de la începutul Sfintei Liturghii (și a oricărei alte slujbe) Hristos este prezent în chip nevăzut cu dumnezeirea Sa omniprezentă, dar și sensibil, în chipul Sfintelor Taine pentru bolnavi.

Într-o cutie așezată în chivotul de pe masa altarului, ca părticele uscate ale unui agneț de prescură îmbibat cu vin și apă (toate păstrându-și însușirile fizice și chimice) se află, totuși, însuși Trupul și Sângele Mîntuitorului. (Agnețul și vinul amestecat cu apă au fost sfințite, adică prefăcute Trup și Sânge, în timpul Liturghiei din Joia cea Mare).

Esențial, Sfintele Taine din chivot sînt identice (Aceleași) cu Cele ce se obțin, sub înfățișarea unui agneț de prescură proaspătă și a amestecului de vin și apă din potir, în timpul unei Liturghii actuale. Ca și într-o asemenea Liturghie, Trupul și Sângele lui Hristos, (adică omenitatea Sa) chiar și în atît de umilă stare a unor fărîmituri de pîine uscată îmbibată cu vin și apă, nu sînt despărțite de Persoana Sa și nici de dumnezeirea comună tuturor Persoanelor treimice. Iar despre Sfînta Treime știm că este nedespărțită.

De aceea și pentru cei ce se vor împărtăși chiar și numai cu una dintre părticelele din chivot este adevărată rugăciunea-mărturisire a Sfîntului Vasile cel Mare, care înainte de împărtășirea cu Sfîntete Taine aflate în condiție de prospețime, zice: ”primind păticia Sfintelor Tale Taine, să mă unesc cu Sfîntul Tău Trup și Sânge, și să Te am pe Tine locuind și petrecînd întru mine, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt”. Reținem: ”să Te am pe Tine”, adică în persoană, și ”împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt”, adică să am ”Treimea cea de o ființă și nedespărțită”.

Prin urmare încă de la început, Sfînta Liturghie (și oricare altă sfîntă slujbă oficiată în biserică) se desfășoară în prezența nevăzută a lui Hristos, cu dumnezeirea Sa comună Sfintei Treimi, dar și în prezența sensibilă a Trupului și Sîngelui Său, în chip de pîine și vin amestecat cu apă. Preotul și credincioșii mireni, avînd conștiința acestei cutremurătoare îndoite prezențe a lui Hristos, ”Unul din Treime”, se simt greu apăsați de păcatele lor, nevrednici de a sta în biserică. La cuvintele ”cei chemați ieșiți”, ei recunosc că, moral, sînt departe chiar și de starea sufletească a unor păgîni din primele veacuri creștine, care cu rugăciuni fierbinți, cu multă învățătură religioasă și postire aspră, ca ”chemați” se pregăteau pentru Botez și Sfînta Cuminecare. Lăuntric, preotul aproape că se simte îndemnat să se dezveșmînteze de odăjdii și, întrerupînd Sfînta Liturghie, să

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr. 41-42, 1982, p.1 și 3.

iasă din biserică. Credincioșii mireni, de asemeni, se simt muștrați pentru aproape totala lor nepregătire în vederea participării la Sfânta Slujbă. Parcă însuși Hristos le-ar porunci: ”ieșiți!”. El este prezent, încă de la începutul Liturghiei ca Judecător sever, drept.

Dar tot Hristos e prezent și ca Păstor blînd și Arhiereu jertfelnic; El îi și încurajează. Doar tocmai pentru aceasta Trupul Său s-a frînt și s-a vărsat scumpul Său Sînge: ”spre iertarea păcatelor”. Pe preot chiar îl obligă să continue pînă la capăt actualizarea-în sens de prelungire-a Sfintei Jertfe de pe Golgota. Procesul tainic al aducerii Jertfei de pe Cruce, din timpul ei istoric și din veșnicia hotărîrii ei, în timpul nostru, se cere realizat integral. Toți cei ce participă activ la Sfânta Liturghie simt trebuința de a fi-sufletește-din nou martori pînă la capăt ai vieții pămîntene a lui Hristos, viață care se desfășoară simbolic, dar și real, în suflete, culminînd în sfînșitorul act al Cuminecării.

Avînd conștiința îndoitei prezențe a lui Hristos la sfintele slujbe (Personal prezență unică, cu implicații Treimice), dacă cerem ajutorul Duhului Sfînt această conștiință generează în noi o emoție religioasă profundă, în cele din urmă, elevantă. Ne este de cel mai real folos moral să lăsăm ca această emoție să covîrșească oricare alta, determinată de orice altceva. Ne aflăm în fața lui Hristos Dumnezeu. E mai presus de orice.

Mai cu seamă în timpul Sfintei Liturghii ne dăm seama că slujim în prezența Judecătorului și Arhiereului Suprem. Această prezență ne obligă să slujim cît mai adecvat ca trăire sufletească, intonație liturgică, cîntare, gestică. Iar apoi mai cu seamă pentru viitoarele Liturghii, să ne pregătim cît mai bine. Potrivit cu rolul fiecăruia, aceste obligații ne revin tuturor: preoților, cîntăreților din strană, dirijorilor și coriștilor bisericești, ca și celorlalți binecredincioși mireni.

“BINECUVINTEAZĂ SUFLETE AL MEU...”*

Cu acest îndemn începe textul Antifonului întâi al Liturghiei. Dacă mi-aș zice, la subjonctiv: ”să binecuvintez pe Domnul”, aș simți numai ceva ca o propunere. Este adevărat că partea întâia a Heruvicului se termină la subjonctiv: ”toată grija cea lumească acum să o lepădăm”, dar aici, la persoană întâia *plural*. În Heruvic, îndemnul are forța comunității bisericești. Forța aceasta nu este numai omenească, ci și divină; ea depășește nespus de mult pe aceea a unui îndemn omenesc de unul singur.

În forma lor originală, imperativă, cuvintele ”binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul”, le simt ca un îndemn–poruncă, venit dinafară, nu numai de la mine, ci și de la altul. De fapt chiar așa este. Pentru că psalmistul David, autorul Psalmului 102, preluat în Antifonul întâi, a fost inspirat de Duhul Sfânt. Pentru cei deschiși sufletește la cele sfinte, puterea inspirației dumnezeiești, rămîne nedespărțită de conținutul inspirat, se reactualizează. Cine cântă sau ascultă cu credință și dragoste cuvintele Psalmului 102, simte nu numai că își propune (el), ci și că o putere superioară, cea a Duhului sfânt, îl îndeamnă să binecuvinteze pe Dumnezeu, adică să-I aducă laudă curată. De aici forma bizară a unui *autodialog*: mă adresez sufletului, dar sufletul sînt chiar eu, iar cea care mă îndeamnă să mă adresez este puterea Duhului Sfânt. De aci și o părută dedublare a eului, ca și cum aș fi doi: unul, cel care îndemn, și altul, cel pe care îl îndemn; de fapt, unul și același: eu însumi, însă ajutat de puterea Duhului Sfânt.

Apoi Antifonul continuă: ”și toate cele dinăuntru meu (binecuvîntați) numele cel sfînt al Lui”. De sine înțeles că ”cele dinăuntru” face parte din suflet, aparțin tot persoanei, care sînt eu. (Prin persoană înțeleg sinteza și chintesența însușirilor sufletești între care predomină cele conștientale). ”Cele dinăuntru” sînt mișcările sufletești, cele mai însetate de absolut, de Dumnezeu. și mai direcționate spre El. Cu acestea să binecuvintez, să omagiez numele cel sfînt al Lui”.

Desigur, nu un nume gol, ci cuprinzînd tot ceea ce am primit subiectiv-cu privire la el-din obiectivitatea descoperirilor divine. În Sfînta Scriptură aflăm multe versete care invită la omagierea numelui lui Dumnezeu, sau îl consideră în alt context, dar numai după ce, direct, sau indirect, se referă la însăși Persoana sau Persoanele divine. De exmplu: ”Lăudați pe Domnul, chemați numele Lui” (Isaia 12, 4). Deci nu are temei acreditarea ideii unei onomalatrii propriu-zise; nu poate fi vorba de o închinare numai la numele lui Dumnezeu.

* Publicat în “Telegraful Român”, nr.15-16, 1983, p.3.

Totuși care-I este numele ? Ni-L spune El însuși: ”*Eu sînt*” (”Eu sînt Cel ce sînt”) (Ieșire 3, 14). ”Eu sînt”, adică Deținătorul existenței în gradul maxim; Stăpînul absolut al ființării; pe scurt: *Domnul*.

Dumnezeu este numit și cu alte nume, derivate logic din cel de Stăpîn sau Domn. Amintindu-ne că sîntem fiii dependenți de Cel ce este Creatorul lumii, Mîntuitorul ne învață să numim pe Dumnezeu ”Tată” (”Tatăl nostru”). Aci cuvîntul ”Tată” numește Persoana Întîia din Sfînta Treime.

Una din formulele concentrate prin care putem binecuvînta pe Dumnezeu este și acesta: ”Binecuvîntat ești Doamne” (Este binecuvîntat mai ales de îngeri și de sfinții Săi). Cu această formulă se încheie textul Antifonului întîi. Îl redăm integral: ”Binecuvîntează, suflete al meu , pe Domnul, și toate cele dinăuntru meu, numele cel sfînt al Lui. Binecuvîntat ești, Doamne”.

EXEGEZĂ LA ANTIFONUL AL DOILEA*

Intenționînd o exegeză a textului Antifonului al doilea al Liturghiei, redăm mai întîi însuși textul: "Unule născut, Fiule și Cuvîntul lui Dumnezeu, Cel ce ești fără de moarte și ai primit, pentru mîntuirea noastră, a Te întrupa din Sfînta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară, Maria, Care neschimbat Te-ai întrupat și răstignindu-Te, Hristoase Dumnezeule, cu moartea pe moarte ai călcat; Unul fiind din Sfînta Treime, împreună mărit cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, mîntuiește-ne pe noi." (O rugăciune de cerere, cu adresare de mare extensie, substanțial dogmatică, hristologică).

Pe plan pămîntesc nașterea este un proces prin care-din substanță proprie-o făptură vie dă existență altei făături vii. Pe plan divin nașterea nu este proces, ci act volițional, veșnic, de aducere la existență a unei Persoane, prin împărtășirea integrală a ființei. Din veșnicie Persoana Întîia divină voiește să existe și Persoana a Doua, Căreia îi comunică nu o parte din ființa (substanța) Sa, ci întreaga Sa ființă, rămînîndu-I întregă. (Desigur este o mare taină).

Considerînd astfel, s-ar părea că și Persoana a Treia dumnezeiască este născută pentru că și Ei Persoana Întîia Îi dă existență printr-un act de voință comunicîndu-I întregă ființa Sa. Totuși numai Persoana a Doua se naște, iar Persoana a Treia purcede (provine) din Persoana Întîia. (Actele veșnice, divine, nu se repetă).

În ce constă deosebirea? Dînd existență celorlalte două Persoane divine, Persoana Întîia se relaționează cu Ele-implicit-în două moduri diferite, deosebirea dintre naștere și purcedere fiind determinată tocmai de aceste două-voite-moduri de *relaționare*. Deși, consubstanțială (de o ființă) cu Persoana a Doua, totuși Persoana Întîia se relaționează cu ea mai ales *interpersonal*, implicit afirmînd realitatea Persoanelor. Astfel stabilește relația dintre Sine, ca Persoană Care comunică ființa Sa și Persoana Căreia I se comunică această ființă; relația dintre Persoana născătoare și Persoana născută; relația Tatăl-Fiul. Singură Persoana a Doua este Fiu; este *Unul născut*. Numai Ei Persoana Întîia Îi spune "Fiul Meu Cel iubit" (Matei 3, 17).

Și Persoanei a Treia Persoana Întîia Îi dă existență tot voind și tot comunicîndu-I propria Sa ființă, dar-implicit-se relaționează cu Ea mai ales *ființial*, afirmînd ființa. Revelator în acest sens este faptul că-prin gura Mîntuitorului-Tatăl numește Persoana a Treia chiar *cu numele ființei divine*: Duh. "Sfîntul Dhh" (Matei 28, 19). Considerînd acest mod ființial de relaționare, adică

* Publicat în "Telegraful Român", nr.27-28, 1983, p.3.

mai ales pe temeiul ființei, dar și fiindcă verbul a purcede și sinonimul lui, a proveni (din) trimit la substanță (la ființă), în clasică formulă: "Care din Tatăl purcede", subînțelegem: Care, ființial, din Tatăl purcede.

Cele două moduri preferențiale de relaționare (a Tatălui cu Celelalte două Persoane) nu contravin demnității divine, fiindcă ele se afirmă în cadrul unui mod unic: acela între trei Persoane egale.

În Antifon ne adresăm Fiului, numindu-L și "Cuvîntul lui Dumnezeu". "Cuvîntul pentru că Fiul Îl exprimă cu totul fidel pe Tatăl. "Eu și Tatăl Meu una sîntem" (Ioan 10, 30). Se mai exprimă în această cîntare și adevărul că întruparea Fiului s-a realizat cu asentimentul Său deplin. De aceea continuă: "*și ai primit*, pentru mîntuirea noastră, a Te întrupa din Sfînta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară Fecioară, Maria." Desigur și întruparea Fiului este o taină mare. Tot înțeles tainic are și ideea că, deși a luat trup omenesc, totuși Fiul a rămas și Dumnezeu adevărat, și, ca atare veșnic prezent în Sfînta Treime. (O stihiră a sărbătorii Înălțării Domnului chiar afirmă că Fiul s-a întors unde nu a lipsit.) De aceea Antifonul revine asupra ideii întrupării, precizînd: "Care *neschimbat* Te-ai întrupat."

Apoi continuă: "*și răstignindu-Te*, Hristoase Dumnezeule, cu moartea pe moarte ai călcat." Deci nu cu învierea, care a fost o urmare, ci *chiar cu moartea Sa*, Hrisos a învins moartea. Ca să înțelegem, cît de cît acest adevăr, să ne amintim că, în spiritul eternei dreptăți divine, moartea este "plata păcatului" (Rom. 6, 23). Hristos, Dumnezeu fiind, a avut libertatea de a plăti-definitiv-pentru (toate) păcatele tuturor oamenilor, murind cu omenitatea Sa. Tot odată, personal neavînd nici un păcat, Hristos a adus legea și duhul morții în situația paradoxală de a fi "plată" nu a păcatului, ci a sfințeniei divine! Moartea a ajuns astfel într-o contradicție insuportabilă. De aceea atît cu privire la noi, cît și cu privire la Hristos, morții i s-a anulat însuși statutul ei ontologic. Fiind "călcată", adică învinsă, (deși nu desființată) moartea nu mai putea opune nici o rezistență puterii dumnezeiești, care L-a și înviat pe Hristos, și ne va învia și pe noi. Totuși, în condițiile unui univers atît de traumatizat de actele egoiste ale unor îngeri și ale oamenilor de demult, pentru cei ce vor să primească roadele jertfei lui Hristos, murirea fizică rămîne o modalitate generală pregătitoare învierii; învierii spre viață, în trupuri spiritualizate luminos, biruitoare, veșnice.

Pentru a evidenția cît de opus plății păcatului se afla Hristos, cu privire la Sine, Antifonul subliniază încă o dată divinitatea Lui. Și precizează: "Unul fiind din Sfînta Treime, împreună mărit cu Tatăl și cu Duhul Sfînt." Parcă ar adăuga: vedeți Cine a plătit pentru păcatele noastre ?

Antifonul se încheie cu cererea dramatică: "mîntuiește-ne pe noi." Dramatică, pentru că, făcînd-o, implicit recunoaștem în ce gravă opoziție ne aflăm față de sfințenia lui Dumnezeu. "Mîntuiește-ne", adică fă-ne părtași roadelor

jertfei Tale: iartă-ne păcatele, scoate-ne de sub influența celui rău, și ajută-ne să putem îndrepta aspirațiile noastre spre Tine, Doamne.

FERICIREA ÎN ÎNȚELES CREȘTIN EXEGEZA “FERICIRILOR” (I)*

Înainte de a încerca o exegeză a textului obișnuit al celui de al treilea antifon al Liturghiei, să arătăm ce înțelegem prin fericire. În înțeles creștin fericirea este bucuria intensă, permanentă. Iar prin bucurie înțelegem trăirea sufletească a celor ce cunosc (și mulțumesc lui Dumnezeu) că toți cei dragi se află pe superioare trepte de ființare, că le este bine. În înțeles creștin fericirea este *întru alții*.

Cu cât sînt mai mulți cei ce se află pe asemenea trepte ontice superioare, cu atît bucuria și fericirea celor ce îi iubesc și îi cunosc astfel sînt mai mari. Căci există *grade* ale fericirii. Deși în alt context, însuși Mîntuitorul afirmă: ”Mai fericit este a da, decît a primi” (Fapte 20, 35). Fericirea deplină implică buna existare a tuturor semenilor și a întregii lumi.

Caracterul totalitar al conținutului cunoștinței care determină bucuria face ca fericirea să fie o trăire sufletească de *culme*. Dumnezeu potențează atît de mult facultățile (sistemele) sufletului celor fericiți încît ei experiază *evidența adevărului revelat*, luminiscenta lui. În fericire are loc o adevărată desfătare de adevăr; o binefăcătoare copleșire de frumusețea aureolei care îi învăluie esența tainică. Căci oricît ni s-ar descoperi, adevărul tot mai rămîne voalat cunoașterii noastre, însă nu de întuneric, ci de sublimul realității misterului lui. De aceea fericirea se instalează numai pe un fond de credință. Astfel, existînd acest fond, lumina divină, deși neschimbată, se adecvează modului omenesc de receptare și se ”însemnează” peste cei fericiți.

Pe cât le este posibil, fericiții trăiesc sentimentul *atotcuprinderii* iubirii. Ei experiază dimensiunea totalitară a acestei virtuți, dimensiune pe care Sf. Apostol Pavel o exprimă în cuvintele: (Dragostea) ”toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă” (I Cor. 13, 7). Înseși mișcările voliționale ale celor fericiți primesc impulsurile directe ale acestei virtuți. Tot ce voiesc cei fericiți are căldura iubirii pentru toți și mai ales pentru Dumnezeu. Nu întîmplător, cuvîntul românesc *voioșie*, ca expresie a unui grad de fericire, deși-eventual-primit prin filieră slavă, trimite la origini mai vechi, latine, voliționale. Într-adevăr, fericiții au numai voiri de bine, iubitoare.

Datorită potențării în grade foarte înalte a facultăților sufletești, fericiții experiază *existarea*, simt că sînt. O crescîndă *unitate* și, prin urmare, un tot mai ferm echilibru guvernează toate mișcările lor psihice. Pentru că aceste mișcări

* Publicat în “Telegraful Român”, nr.33-36, 1983, p.4.

(intelectuale, afective, voliționale) se promovează reciproc și converg în dragostea față de Hristos, nedespărțit de Tatăl și Duhul Sfânt. De fapt, cei fericiți experiază existarea ca viețuire, prin viață (noi) înțelegând existare plus *autocreștere* susținută providențial. (Nu există viață, chiar psihică, fără un impuls vital *primit*).

De asemeni, fericiții beneficiază de adevărata *libertate*. Chiar aici pe pământ ei se simt dezlegați de tirania egoismului. Iar prin aceea că trăiesc evidența adevărului, ei sînt liberi de orice falsitate. ("Adevărul vă va face liberi") (Ioan 8, 32).

Fericiții simt cum tot mediul care reflectă slava lui Dumnezeu le este favorabil. La rîndul lor, fericiții sînt *generoși*; aici pe pământ, jertfelnici. Repetăm: fericirea în înțeles creștin este o fericire *întru alții*. Însuși Dumnezeu-Tatăl, pe care imnul Lumină lină Îl numește "fericitul", dă glas acestei dimensiuni a fericirii: "Acesta este Fiul Meu cel iubit *întru care* am binevoit" (Matei 3, 17).

Să mai reținem și că, esențial, fericirea este o trăire colectivă. Nu există fericire de unul singur. Mîntuitorul enunță: "Fericiți sînt"... , deci la plural, în marea familie creștină, umană; în Biserică, în umanitate. Iar forma prezentului "sînt" înseamnă că fericirea poate începe chiar aici pe pământ, atingînd cele mai înalte cote în viața de dincolo, în raiul eshatologic, în *împărăția cerurilor*, ipostază a celor ce viețuiesc-prin har-în comuniune fără de sfîrșit cu Hristos. Însăși calea spre fericire este comunională, sinergetică.

Recapitulînd, deci, în înțeles creștin fericirea înseamnă: bucurie permanentă, trăire sufletească la cote foarte mari, cu experiența progresivă a evidenței adevărului și a unei mari capacități de iubire; mai înseamnă trăirea sentimentului existării vii, plus libertate și tot ceea ce enunță Mîntuitorul în finalul "Fericirilor" II-VII. Căci fiecare dintre aceste enunțuri cuprinde cîte o condiție a fericirii dar și o trăsătură a ei, toate aceste trăsături implicîndu-se reciproc.

Acum să încercăm exegeza.

"Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor". Întîi-literal-ce fel de sărăcie poate condiționa fericirea? Desigur, o sărăcie de păcate; lipsa cugetelor, a sentimentelor și voirilor egoiste. În schimb: bogăție de cugete, simțăminte și demersuri voliționale în favoarea *altora*.

Exegetic, săraci cu duhul avem să-i înțelegem pe cei care îi doare că nu sînt mai bogați în virtuți și manifestări favorabile altor ființe și chiar altor lucruri. Sînt cei care au conștiința îndurerată a deficienței lor morale; de fapt singurii capabili de progres moral. (Ce avem să înțelegem prin "împărăția cerurilor" am văzut mai sus. Deținerea cetățeniei acestei împărății constituie trăsătura sinonimă fericirii maxime).

Condiția sărăciei cu duhul se asociază-indirect-aproape tuturor celorlalte "Fericiri". De aceea Mîntuitorul o și așează la început.

"Fericiți cei ce plîng, că aceea se vor mîngîia". Și în acest plîns (nu neapărat al lacrimilor) e necesară sărăcia cu duhul, conștiința că, durîndu-te de cei

suferinzi fizic sau moral, nu contribui îndeajuns la alinarea durerii lor. Căci Mîntuitorul îi vizează aici nu pe cei ce plîng din cauza unor suferințe proprii, deși nu-i exclude, dacă totuși își "iau crucea", adică o poartă fără să cîrtească împotriva lui Dumnezeu, ci se referă la cei *compătitori*, la cei ce plîng pentru suferințele altora și fac tot ceea ce pot să le aline; pe aceștia îi ferește.

Cel ce "plînge" din cauza suferințelor proprii va primi-și el-o mîngîiere, dar ca pentru unul singur. Însă cei ce "plîng" pentru alții, pentru mulți, vor primi o mîngîiere mare. Ea constă în cunoașterea că tuturor celor nedreptățiți acum, li se va face dreptate și toți cei îndurerați acum, se vor simți bine. De altfel cel ce își ia crucea, adică o acceptă, nu poate plînge pentru sine, ci, fiind astfel capabil să înțeleagă crucea suferințelor altora, plînge abia pentru ei, "între ei". (Există și o dialectică afectivă). Plînsul altruist și fericirea între alții, devin, astfel, complementare.

“FERICIRILE” (II)*

Continuând exegeza textului Antifonului al treilea, definim *blîndețea* drept trăsătură caracteristică a manifestărilor omului iubitor, binefăcător. Blîndețea constituie specificul temperamentului și caracterului omului pașnic, încălzit de dragoste altruistă. Ea este cursul liniștit și liniștitor al exteriorizării *dragostei*. Blîndețea oglindește manifestarea tuturor ipostazelor iubirii: a bunătății, milei, compătimirii, delicateței; este chiar modul lor de a fi.

Iar prin *”moștenirea pămîntului”* înțelegem accesul (în scop altruist) la toate acele pozitive experieri prilejuite de viețuirea în trupuri pămîntene. Prin mijlocirea ochilor și urechilor trupești, cei blînzi pot gusta dulceața rostirilor și cîntărilor liturgice, totodată să le trăiască spiritual. De asemeni, le este accesibilă satisfacția de a putea îmbia și pe alții (tot prin mijloace telurice) la această superioară trăire duhovnicească, contribuind la fericirea acestora.

În același sens altruist, cei blînzi se pot apropia de conținutul adevărilor revelate, deși prin intermediul cuvintelor scrise material, sau rostite prin guri carnale. Își pot înnobila sufletul și întări credința, contemplînd copleșitoare frumuseți naturale, mai ales armonioasa și minunata înfățișare a cerului înstelat. Simțirea sufletească a celor blînzi se poate subția-inexprimabil-în contact cu unitatea în diversitate a capodoperelor artistice. Și atîtea alte, multe, benefice experieri, chiar aici pe pămînt, al căror ”vistier” și dătător este de fapt tot Duhul Sfînt, sînt accesibile celor blînzi.

De ce numai celor blînzi ? Pentru că după cum am văzut, blîndețea este expresia dragostei. Or, numai cine are dragoste adevărată, altruistă, poate îndrăgi cu adevărat și bunătățile pămîntene cu efect spiritual, ele însele revărsări ale dragostei. Cu ce se poate alege-pozitiv-de exemplu-vizitatorul unei pinacoteci venit acolo fără respect față de memoria pictorilor respectivi și fără dragoste față de ceilalți vizitatori, ci gesticulînd agitat și trecînd dintr-un salon în altul, neblînd?

Desigur că și în *”moștenirea pămîntului”* există posibilitatea unui progres. Dacă cei blînzi se vor considera, totuși, deficitari în blîndețe, dacă în relațiile cu ceilalți oameni se vor strădui să devină și mai blînzi, cu ajutorul lui Dumnezeu. Inexprimabil superioară va fi moștenirea pămîntului spiritualizat.

”Feriți cei ce flămînzesc și însetoșează de dreptate, că aceia se vor sătura”.

Prin *dreptate* înțelegem adevăr; adevărul în situațiile conflictuale. Iar prin *adevăr* înțelegem cunoștința care oglindește fidel realitatea, inclusiv cea

* Publicat în “Telegraful Român”, nr.39-40 și 41-42, 1983, p.6.

doctrinară, așa cum este această realitate, cum a fost și cum trebuie să fie legic, adică în concordanță cu voia lui Dumnezeu, cu Dumnezeu. Cei flămânzi și însetați de dreptate sînt iubitori ai adevărului.

Iar *saturarea* înseamnă bucuria cunoașterii că, mai ales atunci, la judecata din urmă, se va face dreptate peste tot, că adevărul va triumfa pretutindeni.

În condițiile acelea cei flămânzi și însetați de dreptate se vor bucura veșnic, vor fi fericiți. Fericirea lor începe însă de pe acum. Căci flămînzirea și însetarea de dreptate, mai ales pentru alții, însetarea de adevăr, în general, sînt nu numai condiții ale fericirii, ci și trăsături constitutive. Prin însuși faptul că au ajuns capabili să iubească adevărul, oamenii respectivi încep să fie fericiți. Iar progresul le este deschis.

Tocmai de aceea să nu uităm că a flămânzi și înseta de dreptate nu înseamnă numai a simți dureros lipsa dreptății, ci și a te strădui ca lipsa să fie împlinită. În acest înțeles putem afirma că flămînzirea și însetarea de dreptate au și caracter militant.

"Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui".

Considerăm *mila* drept ipostază a iubirii față în față cu suferința altora. Fără a înceta să fie ea însăși, totuși, raportîndu-se la durerea altuia, dragostea se transformă în milă activă, binefăcătoare. La fel, însă inexprimabil superior, dragostea dumnezeiască se manifestă cu milă față de cei milostivi, mai cu seamă se va manifesta astfel. Milă față de starea lor dureroasă din cauza faptului că, oameni fiind, sînt totuși, departe de conformitatea cu legea lui Dumnezeu.

Dumnezeu-Fiul, nedespărțit de Tatăl și de Duhul Sfînt, va veni ca Judecător, dar ca judecător milostiv. Pe cît de săraci în milă se consideră acum cei milostivi, deci cu atît simt că în această privință trebuie să fie și mai osîrduitori, pe atît mai mult îi va milui Dumnezeu. Și cine nu va avea lipsă de milă la acea "înfricoșătoare judecată a lui Hristos" ?

FERICIRILE (III)

“Fericii cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu”*

”Fericii cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu”

A vedea pe Dumnezeu constituie cel mai de preț bun spiritual. Însă acest bun este dăruit numai celor curați cu inima. De sine înțeles, curați și în conștiință. Deci, fără petele răutății, de orice fel; și fără motive reale de neliniște a cugetului.

Vor ”vedea” nu cu ochii trupești, pentru că pe Dumnezeu , fiind spirit (”duh”), (Ioan 4, 24) nu-L putem primi prin canalele simțurilor. ”Pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu puțință oamenilor.” El este duh, suflu energetic supramaterial atât de puternic, încât, dacă am adăuga atributul *zdrobitor*, (suflu energetic zdrobitor) am spune prea puțin, mai ales că, de fapt, susține totul. De aceea, în condițiile de după înviere, *spiritele* (sufletele) vor fi acelea care vor ”vedea” pe Dumnezeu. Totuși, la vedere vor participa și ”luminătorii trupului”, ochii. Pentru că, deși rămânând identic cu Sine, Dumnezeu se va adecva și posibilității trupurilor spiritualizate, cel puțin imponderabile și eliberate de servitutea spațio-temporalității.

De fapt expresia ”vor vedea” înseamnă: vor cunoaște. Cei curați vor experia în mod conștient eficiența prezenței lui Dumnezeu; vor simți efectele mult binefăcătoare ale puterii divine adecvate posibilității umane. Își vor da seama că iluminarea lor intelectuală este cauzată de lumina divină. Căci ”Dumnezeu este lumină” (I Ioan 1, 5). Adică energie spirituală care face inteligibil adevărul. Își vor da seama și vor simți că elevata lor stare psihică are cauză dumnezeiască. Totodată, vor fi pătrunși de iubirea divină. Căci ”Dumnezeu este (și) iubire”; însăși Iubirea întreit personală (I Ioan 4, 8). Suflul energetic divin este promovant.

Sfântul Grigorie de Nyssa afirmă că, parțial, în cei curați cu inima , încă de pe acum se reface chipul lui Dumnezeu, iar la înviere va fi refăcut deplin. Astfel, pe cât le este posibil, cei curați vor simți spiritualitatea divină, tripersonală, reflectându-se în sinea lor. În trifuncționalitatea sufletului lor de atunci vor cunoaște arhetipul, adică pe Dumnezeu cel în trei Persoane.

Totuși va fi și o vedere propriu-zisă: a omenității lui Dumnezeu-Fiul. O vedere prin mijlocirea ochilor trupurilor spiritualizate, *va fi văzut Iisus Hristos*, El, cu firea Sa umană îndumnezeită, va veni ca Judecător drept. Sfântul Ioan Teologul afirmă că ”orice ochi Îl va vedea” (Apoc. 1, 7). Însă numai pe ”slujitorii Lui”, adică pe cei curați cu inima, îi asigură că ”vor vedea fața Lui” (Apoc. 22, 4).

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr. 7-8, 1984, p.1-2.

Deci vor fi două moduri de a vedea pe Dumnezeu: unul, spre condamnare, va fi al celor ce voiesc să fie singuri văzători. Sînt cei ce "L-au împuns" cu egoismul lor. Ei "se vor jeli". Altul, al celor ce, dorind să fie și alți văzători, constată cu bucurie că mai sînt mulți. Aceștia Îl văd cu adevărat; "vor vedea fața Lui". Ei vor fi fericiți.

"Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema"

Prin pace înțelegem condiția normală a conviețuirii, condiția voită de Dumnezeu. Normalitatea conviețuirii omenești o asigură *unitatea* întregului social, (familie, societate, în general). Iar prin unitatea întregului înțelegem rodul susținerii reciproce a componentelor acelui întreg și convergența lor, adică tinderea tuturor spre același centru: binele comun. Comun, în sens larg, intern și extern, implicînd și binele semenilor. Firește, acolo unde există unitate, pe aceasta o asigură iubirea, iar lipsa unității, deci a păcii, atestă lipsa iubirii.

Pacea voită de Dumnezeu creează, ea însăși, stare de fericire, de rai. Absența păcii instalează nefericire, stări infernale. De aceea, pe drept cuvînt sînt (mai ales vor fi) fericiți cei ce-cu dragoste-aplanează conflictele și instaurează pacea, acolo de unde ea a fost izgonită, adică restabilesc condiția normală a conviețuirii, voită de Dumnezeu.

Desigur că numai cei curați cu inima pot fi realizatori ai păcii. De aceea, Mîntuitorul și asociază cele două "Fericiri": cea despre cei curați cu inima și cea despre făcătorii de pace. Tot de sine înțeles că și făcătorii de pace vor vedea pe Dumnezeu, mai ales dacă, aici pe pămînt, vor fi mereu preocupați de menținerea și restaurarea păcii.

Dumnezeu îi va învrednici de cea mai înaltă demnitate spirituală. Ei se vor chema fiii lui Dumnezeu; oameni-fii ai lui Dumnezeu. Aceasta constituie și cel mai pregnant indiciu cît de valoroasă este pacea, cît de necesară este ea vieții.

În următoarele două enunțuri Mîntuitorul afirmă suveranitatea fericirii, statutul ei biruitor chiar asupra suferințelor nedrepte. *"Fericiți cei prigonii pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor"*.

Nimic nu-i poate frustra de fericire pe cei ce întrunesc condițiile obținerii cetățeniei împărăției cerurilor. Ce condiții întrunesc ei? Sărăcia cu duhul, blîndețea, însetarea de dreptate, mila, curăția inimii, zelul pentru menținerea și restaurarea păcii.

Vor fi fericiți chiar atunci cînd, pe nedrept vor suferi ocări, prigoniri și jigniri. Asigurarea că vor vedea pe Dumnezeu și arvuna acestei vederi sînt mai puternice decît orice suferință.

"Fericiți veți fi cînd vă vor ocări pe voi și vă vor prigoni și –mințind-vor zice tot cuvîntul rău împotriva voastră."

"Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri." Îmbărbătare și asigurare în cel mai înalt grad. "Bucurați-vă", adică umpleți-vă de pe acum de acea stare sufletească pe care o au cei ce cunosc că toți cei dragi vor

fi-ei înșiși-subiecți ai bucuriei. ”În ceruri”, expresie spațializantă a ipostazei omului înviat cu trup asemănător spiritului și în comuniune cu Hristos.

”Și vă veseliți”, adică dați expresie bucuriei încă de pe acum, mulțumind lui Dumnezeu și omagiindu-L.

VENIȚI SĂ NE ÎNCHINĂM*

Înainte de a încerca o exegeză a textului cântării: ”Veniți să ne închinăm”, care urmează ”Fericirilor”, să-l redăm integral: ”Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos. Mîntuiește-ne pe noi. Fiul lui Dumnezeu. Cel ce ai înviat din morți, pe noi, ce-Ți cîntăm: Aliluia”.

Închinarea este un act profund religios; o mișcare sufletească de evlavioasă direcționare spre Dumnezeu. Zicîndu-ne unii altora: ”Veniți să ne închinăm”, ne îndemnăm să mărturisim dumnezeirea Domnului nostru Iisus Hristos, și să-I supunem –Lui-puterea celei mai înalte cugetări de care sîntem în stare și a celei mai alese simțiri. Ne îndemnăm să-I aducem omagiul nostru cel mai fierbinte, admirație fără de margini; adorare din toată ființa noastră. Însă ne îndemnăm și să I ne plecăm sufletește toți, adică să ne smerim. Aceasta-i închinarea: adorare și smerire de bună voie.

De ce să ne închinăm în acest timp liturgic, al Intrării celei mici? Pentru că, Evangheliarul (cartea Sfintei Evanghelii) purtat de preot îl simbolizează pe Însuși Mîntuitorul Hristos, ”Dumnezeu-Fiul”. De aici, în noi care asistăm, o atît de vibrantă trăire religioasă. Iar lumînarea aprinsă, purtată înaintea preotului de diacon, sau de eclesiarh, simbolizează mai ales pe Înaintemergătorul Ioan. Lăuntric auzim cum, atunci cînd Iisus a fost botezat de către Ioan, glasul Tatălui a mărturisit dumnezeirea Fiului. Duhovnicește această mărturisire o auzim chiar acum, la modul prezent. De asemenea ne amintim (și vedem astfel) cum însuși Duhul (Suflul) Sfînt este de față, deși sensibil, sub forma suflului aripilor unui porumbel filfiind deasupra capului lui Iisus. Împreună cu Dumnezeu-Tatăl, care trimite Fiului un mesaj omenește auzibil, la Iordan întreaga Sfînta Treime face un act de sfîntă chenoză. De aceea, copleșiți de sublimul minunii la Intrarea cu Sfînta Evanghelie ne închinăm îndeosebi lui Hristos Dumnezeu-Fiul, dar și întregii Sfîntei Treimi, mai ales că Persoanele Treimice sînt nedespărțite.

Ca semn văzut al închinării ne facem cruce, cu mîna dreaptă pe partea superioară a corpului, începînd de la frunte. Dar singur, numai semnul crucii făcut astfel nu echivalează cu o închinare. El trebuie să fie expresia a tot ceea ce am văzut că înseamnă închinarea: admirație nelimitată, dar cu sfială; adorare fierbinte, dar în smerenie.

De aceea, textul continuă: ”și să cădem la Hristos”. Adică să realizăm o bruscă prăbușire în și mai mare smerenie. Ca semn văzut al acestei evlavioase căderi înaintea lui Hristos, s-ar cuveni să îngenunchem toți, deodată. Practica

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.21-22, 15 mai 1984, p.1.

liturgică nu înregistrează un asemenea act. Dar că, acest moment al cântării "Veniți să ne închinăm" reclamă o spontană îngenunchere duhovnicească e sigur.

Într-adevăr, "să cădem"..., însă spre a ne ridica într-o sfințenie. Ne ridică Hristos, cu harul Duhului Sfânt. Prin urmare ne scoate de sub înrâurirea celui rău, dacă am ajuns iarăși în ea; ne întărește în puterea de a ne mărturisi păcatele, spre iertare. Ne mîntuiește, adică ne face din nou beneficiari ai roadelor patimilor morții și învierii Sale. Credem și mărturisim că ne va ridica astfel. De aceea și continuăm cu dramatica cerere: "mîntuiește-ne pe noi. Fiul lui Dumnezeu. Cel ce ai înviat din morți". Văzut, arătăm această credință în mîntuire, stînd acum în picioare. Și, auzibil, cîntăm: "aliluia", adică: lăudați pe Domnul. Încheiem astfel cîntarea Intrării celei mici, lăudînd și mulțumind Fiului lui Dumnezeu și-implicit-Sfintei Treimi.

DIN CÂNTĂRILE LITURGICE ALE ORTODOXIEI: ”SFINTE DUMNEZEULE”*

Fiindcă ne propunem exegeza textului unei rugăciuni (cîntate) în care ne adresăm lui Dumnezeu-de trei ori-prin vocativul ”Sfinte”, și fiindcă însuși obiectivul acestei rugăciuni îl constituie sfințenia, sînt necesare mai întîi cîteva cuvinte despre sfințenie.

În ce privește ființele create, prin sfințenie înțelegem puritate spirituală, morală; excelență a stării de prihană. Sfințenia provine din puterea de a iubi pe alții, fără rezervă; mai ales de a iubi pe Dumnezeu. Desigur, sfințenia este darul suprem din partea lui Dumnezeu, aprecierea și răsplata divină maximă.

Sfințenia lui Dumnezeu însă diferă esențial de cea a îngerilor și a oamenilor sfinți. Dumnezeu nu ”are ”sfințenie, ci este însuși Duhul (Suflul) Sfințeniei tripersonale. Este însăși Iubirea și Puritatea spirituală în înțeles dinamic și supergrad unic. În Dumnezeu altruismul iubirii și transparența purității morale sînt întrunite la modul identității cu divinitatea. Pe Dumnezeu Îl numim Sfînt, dar cu privire la El, cuvintele *Sfînt* și *Dumnezeu* sînt sinonime.

Atît de neasemuit superioară este sfințenia divină, în raport cu cea a îngerilor și a oamenilor sfinți, încît la rugăciunea (rostită sau cîntată) în care Îl invocăm pe Dumnezeu de trei ori ”Sfinte”, (în Trisaghion) vocativele ”Sfinte”, și ”Dumnezeule” au caracter pleonasmic. Noi zicem (sau cîntăm): ”Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte Fără de moarte”...însă înțelegem: Dumnezeule-Tată, Dumnezeu-Fiule, Dumnezeu-Duhule Sfinte. Trei Persoane, un Dumnezeu, rugăciune și totodată teologisire subtilă, densă. Căci urmează (la singular): ”*miluiește-ne pe noi*”.

În afară de cuvîntul *Dumnezeu*, toate celelalte nume invocative din diferitele rugăciuni sînt excepții, încuviințări care frizează cutezanța. Credincioșii (clerici și mireni) simt fiorul acestei cutezanțe. De aceea, cu toate că Însuși Mîntuitorul (din cauza limitatei noastre posibilități de înțelegere teologică) a încuviințat să ne adresăm Persoanei Întîia: ”Tată”, (nedespărțită de celelalte două Persoane divine), totuși în Sfînta Liturghie preotul se roagă mai întîi astfel: ”Și ne învrednicește pe noi, Stăpîne, cu îndrăznire, fără de osîndă, să cutezăm a Te chema pe Tine, Dumnezeul Cel ceresc Tată...” Precizarea ”*fără de osîndă*” trebuie să ne dea de gîndit.

Nu numai că sfințenia este prezentă în invocare (morfologic), prin vocativul ”Sfinte Dumnezeule”, ci constituie, de fapt, la nivel uman, însuși

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.37-38, 1984, p.1.

obiectivul cererii ”miluiește-ne pe noi”. Într-adevăr, în ce privință să ne miluiască? În ectenii și alte texte liturgice se precizează pentru ce să cerem mila lui Dumnezeu; dar în rugăciunea ”Sfinte Dumnezeule”...nu facem nici o precizare. Atunci, prin ”miluiește-ne pe noi” cerem toate cele folositoare, la un loc, deodată? Să fie aici o cerere la modul general?-Da. Este și o astfel de cerere. Însă credem că întru cât nu precizăm în ce privință să fim miluiți, după ce ne adresăm: ”Sfinte...Sfinte...” cererea ”miluiește-ne pe noi” înseamnă: sfînțește-ne pe noi.

E adevărat că, în timpul cîntării ”Sfinte Dumnezeule” preotul se roagă (șoptit) mai întâi: ”Iartă-ne nouă greșala cea de voie și fără de voie”. Însă iertarea greșelilor constituie o premiză a acordării sfînțeniei. Și într-adevăr, îndată preotul se roagă: ”*sfînțește* sufletele și trupurile noastre.” (Trupurile, ca slujitoare sufletelor). E bine să repetăm: în această rugăciune cîntată, făcînd noi cererea ”miluiește-ne pe noi”, de fapt ne rugăm: sfînțește-ne pe noi. (Cît de expresivă și de înălțătoare este melodia acestei rugăciuni, pe glasul V, psaltic).

Cîntarea ”Sfinte Dumnezeule”este o rugăciune pentru obținerea purității spirituale și pentru puterea de a iubi nelimitat unii pe alții, îndeosebi pe Dumnezeu. Este o cîntare a sfînțeniei.

DIN CÂNTĂRILE LITURGICE ALE ORTODOXIEI: "HERUVICUL"*

Cîntarea numită îndeobște *Heruvic* ne îndeamnă să părăsim preocupările străine de Liturghie: "toată grija cea lumească să o lepădăm". La prima vedere avem aici un *autoîndemn* colectiv. Însă, exprimat printr-o cîntare bisericească, el este mai curînd un îndemn al Bisericii și al capului ei, Iisus Hristos, adresat nouă. Spre o mai mare eficiență, îndemnul este pus în gura noastră, însușit.

Calea lepădării grijilor lumești nu constă în a ne da seama de grijile avute și de cele posibile și a zice apoi: nu, nu mai vreau să știu acum de ele. Există o cale *pozitivă*, mai ducătoare la scop: aceea de-a ne îndrepta mintea și simțirea afectivă spre realități spirituale sfinte. Dacă reușim să facem așa, grijile străine dispar de la sine.

Însuși Heruvicul ne antrenează pe această cale pozitivă. Căci, încă înainte de îndemnul la lepădarea grijilor lumești, ne aduce în conștiință un adevăr sublim, acela că, în timpul Sfintei Liturghii, noi îi simbolizăm pe heruvimi: "Noi care pe *heruvimi* cu taină închipuim"...Și ne mai amintește că, asemenea serafimilor, deși nu la nivelul sfințeniei lor, și noi înălțăm lui Dumnezeu cîntare "întreit sfîntă". Întreit, în înțelesul că de trei ori, consecutiv, cîntăm: "Sfinte", sau "Sfînt". ("Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte"...Și: "Sfînt, Sfînt, Sfînt e Domnul Savaot"...Iată cît de subtilă poate fi calea pozitivă a lepădării grijii lumești).

Dificultatea înțelegerii unei simbolizări este mult mai mare decît a înțelegerii unei asemănări. Asemănarea o facem între ființe (sau lucruri) de același gen, sau de genuri apropiate. Asemănăm om cu om, sau chiar o colibă cu o casă. Pentru că și acestea din urmă au ceva comun; sînt tot locuințe, deși mult diferite. Însă entitățile investite cu semnificație simbolică aparțin unui gen diferit (inferior) față de cel superior al entităților pe care le simbolizează. Dacă e bine realizată, deși desenată pe pînză o stemă poate simboliza o măreață realitate: patria. Cu toate că ceea ce au comun e abia sugerat. Simbolul se învâluie în mister. Cu atît mai mult cînd oameni *pămînteni* simbolizează ființe cerești, cum sînt heruvimii. De aci exprimarea: "*cu taină închipuim*".

În mod neașteptat, Heruvicul îndeamnă la lepădarea grijilor lumești tocmai pe credincioșii situați pe o treaptă de trăire spirituală superioară, pe cei în care putem vedea simboluri ai heruvimilor: "*Noi care cu taină închipuim pe heruvimi...toată grija cea lumească să o lepădăm*"...Însă Biserica numai *principial* ne numește simboluri ai heruvimilor. Mai mult, determinarea "noi

* Publicat în "Telegraful Român", nr.3-4, 1985, p.2.

care"...poate fi interpretată și ca întrebare: care închipuim ? Sau: câți dintre noi îi închipuim pe heruvimi ?

În orice caz, nu toți participanții la Sfînta Liturghie se află într-o asemenea stare morală superioară. O făclie neaprinsă nu poate fi simbol al științei; una care arde și luminează poate fi investită cu o asemenea semnificație simbolică. Credincioșii care stau aproape indiferenți în biserică *nu* închipuie pe heruvimi. Dar sînt unii credincioși care, din bună vreme, *se pregătesc* pentru Sfînta Liturghie. În timpul slujbei ei ascultă în mod conștient și adînc simțit toate rostirile și cîntările liturgice, sau pe acestea din urmă chiar le cîntă.

Cu ajutor de sus, acești credincioși pot fi imagini văzute ale ființelor spirituale sfînte, invizibile; pot închipui pe heruvimi.

Dar pe cei ce nu se ridică la o asemenea treaptă morală superioară, deși participă la Liturghie, îi uită Biserica? Nu. În multe momente ale slujbei, preotul dorește și se roagă: "*Pace tuturor*".

Sau: "Harul Domnului nostru Iisus Hristos...să fie cu voi cu *toți*". (Deci și cu cei ce încă nu închipuie pe heruvimi).

Iar dacă, după aproape două mii de ani de viață bisericească, încă ne mai rugăm pentru cei "chemați", prin aceștia îi înțelegem acum tocmai pe cei așteptați de Biserică să ajungă și ei la o viață moral-creștină adevărată, ca și ei să poată închipui pe heruvimi. Auzind că unii credincioși (cei vizați de pronumele "noi") se află într-o asemenea stare aleasă, în sufletul unor "chemați" se aprinde nobila dorință de a fi învredniciți și ei de starea aceasta și se silesc spre ea. (De altfel, poate că mulți dintre noi, deși botezați, nu sîntem-moral-decît "chemați". Așa se cuvine să ne considerăm. De aceea pe tot parcursul Liturghiei se cade să ne antrenăm într-un zelos urcuș duhovnicesc).

Să vedem însă de ce să alunge grijile lumești chiar și cei ce pot închipui pe heruvimi? Grijile lumești, moral-rele, să le alungăm *totdeauna*. Însă acum să lepădăm-temporar-chiar și cele moral-bune. Pentru că acum începe acea parte a Liturghiei care va culmina în Sfînta Jertfă. Acum, la jumătatea Heruvicului, preotul aduce "cinstitele daruri" de la Proscomidiar pe sfînta Masă, spre a fi prefăcute de Duhul Sfînt în "Sfînte Daruri". Este stadiul pe care Liturgica îl numește Intrarea *cea mare*. Aceasta simbolizează cutremurătoarea parcurgere a drumului Mîntuitorului spre Golgota. De aceea, încă de pe acum, credincioșii înduhovniciți întrevăd și presimt momentul culminant al Jertfei Mîntuitorului. Mai au loc grijile lumești?

Este adevărat că pînă aici însuși preotul îndeamnă să ne îndreptăm sufletește și spre cele necesare viețuirii în *lume*, spre griji *lumești* bune. Îndeamnă să ne rugăm "pentru îmbelșugarea roadelor pămîntului", pentru "buna întocmire a văzduhului" și pentru alte asemenea condiții favorabile viețuirii în *lume*. Dar ne îndeamnă la rugăciune generoasă, altruistă. Unele îndemnuri sînt expres altruiste: "pentru *toate* orașele și satele...pentru pacea a *toată* lumea."

Și totuși acum, la intrarea cea mare, să lepădăm chiar și aceste griji lumești bune: ”*toată grija lumească*”. În ce scop? Ca, în limpezimea lăuntrică realizată astfel, să putem primi ”pe Împăratul tuturor”, adică pe Dumnezeu-Fiul, nedespărțit de Tatăl și Duhul Sfânt. Motivare supremă!

Însă cum este posibil ca noi, care existăm în lume, să primim pe Dumnezeu ”Cel nevăzut”, supraexistent dincolo de lume? Taină! Creatorul, duh pur, (”duh este Dumnezeu”, Ioan 4, 24), se apleacă spre oameni și univers spre a-i susține și mântui.

În mod simțit, pe ”Împăratul tuturor” Îl primim în Sfânta Euharistie. Sub înfățișarea pâinii și vinului primim omenitatea Fiului lui Dumnezeu, *nedespărțită* de dumnezeirea Sa, de modul dumnezeiesc de a fi. Totodată, în timpul Sfintei Liturghii, mai cu seamă când ne cuminecăm, primim și o întărire și sfințire a puterilor noastre sufletești. Întărite astfel, aceste puteri ne vor folosi mult la colaborarea noastră cu Dumnezeu, spre dobândirea mântuirii. Și ne vor fi de mare ajutor când vom relua activitățile noastre profesionale.

Repetăm, în timp ce, spre binele nostru, abandonarea grijilor lumești moral-rele trebuie să fie permanentă, lepădarea celor moral-bune va fi numai *vremelnică*, adică pînă la sfîrșitul Liturghiei. Dar neapărat necesară, pentru a putea urma îndemnul: ”Să stăm bine, să stăm cu frică. Sfînta Jertfă în pace a o aduce”. Și îndemnul final: ”Cu pace să ieșim”.

DIN CÂNTĂRILE LITURGICE ALE ORTODOXIEI: "PE TATĂL"*

Deși bine cunoscut, redăm textul integral al cântării: "Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă" și nedespărțită".

Să țilcuim acest text? Ar însemna să redăm conținutul întreg al unui tratat de Dogmatică. Un rezumat ? Îl face Simbolul Credinței. Totuși, cel puțin să vedem ce are să se înțeleagă prin "ființa" divină și prin atributul "nedespărțită".

Termenul "ființă" (divină) nu are înțeles de *suport* sau bază existențială a Persoanelor treimice. Persoanelor divine existarea Le este intrisecă. Prin "ființă" mai curînd aven să înțelegem –direct-ființare, mod de a fi viu. Mai corespunzător spus: supraființare, supraexistare, supraviețuire. Supra (super) deoarece Dumnezeu ființează cu totul deosebit de entitățile create, infinit superior.

Modul de a fi al lui Dumnezeu este *absolut*, de la Sine și prin Sine. Acest mod îl arată însuși numele lui Dumnezeu: "Eu sînt". (Ieșire 3, 14). Adică *Existarea* în mod personal, viu, absolut. *Viu*, căci nu există persoane decît vii. De aceea însuși pronumele "Eu" implică viul personal. Iar caracterul *absolut* al existării lui Dumnezeu îl arată densitatea semantică maximă a numelui Său. Aდაუსul "cel ce sînt" ("Eu sînt cel ce sînt") nu clatină cu nimic fermitatea primei părți a numelui lui Dumnezeu: "Eu sînt". Totodată asociind acest nume cu enunțul "Duh este Dumnezeu" (Ioan, 4, 24), deducem trăsătura principală a Duhului divin, "natura" lui: *duh existențial* (supraexistențial); suflu al puterii de a fi personal la modul absolut; mod incomparabil și inexprimabil.

Prin cuvintele "Treimea cea de o ființă" avem să înțelegem deci, că Cele trei Persoane divine ființează *în același* (unic) mod. La fel, cînd, în alt context, mărturisim că, din veșnicie Tatăl comunică "ființa" Sa celorlalte două Persoane, avem să înțelegem că, prin naștere și purcedere, Le face părtașe de aceeași ființare la modul absolut, adică de supraexistare personală, de la Sine și prin Sine, cum supraexistă Tatăl; altfel Ele nu ar fi Persoane *divine*.

...Trecînd acum la atributul "nedespărțită", ("Treimea...nedespărțită") se cuvine a înțelege că Persoanele divine Se manifestă veșnic *împreună*; sînt un Dumnezeu. De acest adevăr vom ține seamă chiar și în rugăciunile în care ne adresăm unei singure persoane, de exemplu, Sfîntului Duh, în rugăciunea "Împărate ceresc". Ne adresăm Persoanei a Treia, dar avem în vedere toate persoanele. De aceea Biserica a rînduit ca și acestor rugăciuni să le urmeze o

* Publicat în "Telegraful Român", nr.21-22 și 23-24, 1985, p.2 și 4.

formulă de preamărire adresată *întregii* Sfintei Treimi: ”Mărire Tatălui și Fiului și Sfântului Duh”.

...Cântarea ”Pe Tatăl” continuă un îndemn rostit de preot: ”Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim”. ”*Să ne iubim*”... A iubi nu înseamnă a căuta ca *tu* să te simți bine în prezența unei alte ființe, beneficiind de ceea ce îți poate dăruia ea. E bine să știi că iubirea e puterea (virtutea) de a cugeta, simți și *voi* binele a ceea ce există în afara ta, *binele altora*. Prin *binele altora* înțelegem săltarea lor pe noi trepte existențiale. De exemplu, a iubi un bolnav, înseamnă a cugeta, a simți afectiv și voi (a ajuta la) însănătoșirea lui.

Cînd auzim: ”Să ne iubim unii pe alții”... simțim și înțelegem că preotul ne îndeamnă pe fiecare nominal, să cugetăm, să simțim și să voim binele tuturor celorlalți credincioși participanți la Liturghie. Astfel, conștiința și sentimentul că nu numai eu îi iubesc pe ceilalți oameni din biserică, ci și că ei toți sînt îndemnați să mă iubească, îmi dau puteri sufletești deosebit de vii. Oameni fiind, în momentele solemne sau dramatice ale vieții, avem trebuință și de asemenea puteri sufletești provenite de la *oameni* și prin oameni. Acum, la mărturisirea împreună a credinței în Sfînta Treime, ne aflăm într-un asemenea moment solemn și dramatic. Solemn, pentru că mărturisim dogma *fundamentală* a învățăturii Bisericii, și dramatic, pentru că există o inexprimabilă *distanță* între puterile noastre sufletești, slabe, și măreția neasemuită a lui Dumnezeu, înaintea Căruia vrem să facem mărturisirea. Și numai avînd toți conștiința și sentimentul iubirii reciproce, vom primi și puterea de a fi ”într-un gând”, adică în unitate de gîndire teologică și în unitate de *mărturisire* a credinței. *Iubirea reciprocă constituie condiția primordială a unității de credință*.

Desigur că îndemnul preotului este din partea Bisericii și a Capului ei, Iisus Hristos. Însă este însușit; este și un autoîndemn. Căci nu preotul încheie rostirea, ci *noi* toți, mai ales care cîntăm, sîntem cei care încheiem, numind pe cine să mărturisim. Preotul: ”Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim”... Noi: (să mărturisim) ”pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh”...

A cînta această încheiere constituie abia unul dintre multiplele moduri de a mărturisi Sfînta Treime. Mărturisirea credinței creștine este un act mult mai solemn și mai angajant decît să poată fi exprimat numai prin cîntare. La Sfînta Liturghie caracterul puternic angajant al mărturisirii credinței îl afirmă conștiința și simțirea în care rostim Simbolul Credinței. Cînd din tot sufletul rostim ”*cred*”, voim ca noi, oamenii neputincioși, să facem mărturisire înaintea lui Dumnezeu Cel Atotputernic; voim să-L avem martor pe Dumnezeu. (Cuvintele ”martor” și a ”mărturisi” se înrudesesc.

Mărturisim împreună, însă la singular: ”cred”. Ne angajăm toți, deodată, însă *personal, în răspundere proprie*. De aceea exprimarea ”cred” mă angajează cel puțin tot atît de puternic și profund ca atunci cînd rostesc: ”jur !” (Așa trăia acest moment venerabilul preot Gheorghe Maior, care, atunci cînd, în biserică,

rostea cu voce tare: "cred", cutremurat se opera puțin și numai după aceea continua: într-unul Dumnezeu"...).

Să încheiem aceste rînduri, reamintind că textul cîntării "Pe Tatăl"... continuă îndemnul la iubire reciprocă: "Să ne iubim unii pe alții"... Cel mai sfînt îndemn.

DIN CÂNTĂRILE LITURGICE ALE ORTODOXIEI: "MILA PĂCII"*

În redactarea lui actuală, ca și în cele anterioare, textul cântării "Mila păcii" este eliptic: "Mila păcii, jertfa laudei". Complet ar putea fi: Doamne, cerem mila păcii, ca să putem aduce jertfa laudei. În ectenii ne-am rugat pentru "pacea de sus" și pentru "pacea a toată lumea". Acum ne rugăm pentru pacea necesară mai ales în momentele centrale ale Sfintei Liturghii, dar și în timpul oricărei alte slujbe. Căci, într-adevăr, avem lipsă și de o asemenea *pace liturgică*.

Una dintre dimensiunile acestei păci o constituie ordinea sau "*rînduiala*". La această concluzie ajungem indirect prin analizarea textului paulin: "Pentru că Dumnezeu nu este al neorînduiei, ci al păcii" (I Cor. 14, 33). Apostolul utilizează aici o figură de stil, o sinecdocă. Nu vizează o singură dimensiune a păcii: rînduila, ci numește întregul: pacea, care implică și rînduiala.

Dar ce avem să înțelegem prin rînduială? Desigur, mai întâi integrare în linia mare a desfășurării slujbei, în ritualul ei. Apoi respect reciproc din partea celor ce săvîrșesc sfînta slujbă: clerici și mireni. Preotul și cei ce cîntă să nu se "acopere"; să nu creeze interferențe, ci "să-și dea rînd".

O altă dimensiune a păcii liturgice o constituie *armonia lăuntrică*, împăcarea. Sentimentul dreptei împăcări cu propria conștiință, cu semenii noștri și cu voia lui Dumnezeu. Această armonie lăuntrică o caracterizează mai ales *liniștea sufletească*. Liniște pe care o simțim ca o binefăcătoare încununare a încadrării noastre sincere în rînduială.

Pacea lăuntrică ne este foarte necesară în timpul aducerii Jertfei Euharistice. Însuși preotul ne face atenți că Sfînta Jertfă trebuie adusă "*cu pace*". Adică astfel să fie însoțită (participată) de jertfa noastră. Căci în Liturghie se aduc două jertfe: 1. Sfînta Jertfă, adusă de Iisus Hristos, și 2. jertfa laudei, pe care se cuvine să o aducem noi, credincioșii: preoți și mireni. (În edițiile mai recente ale Liturghierului această realitate duală se reflectă și ortografic: inițiale majuscule la "Sfînta Jertfă", și minuscule la "jertfa laudei").

E drept că îndemnul preotului prezintă Sfînta Jertfă ca adusă din partea noastră: "Sfînta Jertfă cu pace a o aduce". Dar se înțelege: a o aduce prin participare, însoțind-o cu jertfa laudei. Însăși Sfînta Jertfă nu are numai caracter de răscumpărare, ci și de laudă supremă. Astfel, în Liturghie cele două jertfe se unesc și- într-un mod adecvat-se întrepătrund. Momentul care arată mai pregnant

* Publicat în "Telegraful Român", nr.35-36 și 37-38, 1985, p.6.

unirea celor două jertfe este cel al epiclezei: în altar Sfînta Jertfă, iar în naos, jertfa laudei. (Pe Tine Te lăudăm...). Ambele în aceeași biserică, în același timp liturgic.

Lauda aceasta liturgică, adusă de noi, constă în renunțare la autoaprecieri morale și deșertare de orice formă de egoism. Aceste mișcări sufletești, unite cu dorința de a trimite lui Dumnezeu ceea ce avem mai curat ca simțire afectivă, cugetare și voință, primesc sublimul statut de *jertfă*: jertfa laudei. Însă, conștienți că nu realizăm această jertfă, mai ales nu avem înlăuntrul nostru ceva atît de curat cum se cuvine a-I adresa lui Dumnezeu, ne punem speranța cea mare în *Sfînta Jertfă*.

În aceasta însuși Dumnezeu-Fiul se aduce pe Sine omagiu suprem Sfintei Treimi. Deci și Sieși. Un paradox? Mai mult: o taină. (Totuși și pe plan uman, la scară inexprimabil mai redusă, am văzut ceva asemănător. Cu prilejul sărbătoririi unui mare cîntăreț de operă, ca punct omagial suprem a fost invitat să cînte pe scenă însuși sărbătoritul. Într-adevăr, paradoxal. Însă nu străin de adevărul culminației).

Încă în timpul Heruvicului, cutremurat de taina Autojertfirii lui Iisus Hristos, preotul rostește abia șoptit: "Că Tu ești Cel ce aduci și Cel ce *Te aduci*!". Iar acum, pătrunși de înfricoșătoarea dar și miluitoarea Taină, abia îndrăznim și noi să cerem: "Mila păcii"...

CUI NE RUGĂM ?*

Sau cum ne imaginăm pe Dumnezeu în timp ce ne rugăm? (Ne referim la realizarea rugăciunilor obișnuite, după textele din cărțile de rugăciuni, din Molitvelnic, Liturghier etc. Nu avem în vedere "rugăciunea curată", în care, de la un timp, cel ce se roagă se poate dispensa de imagini, concepte, cuvinte...). E posibilă realizarea unei rugăciuni fără să ne imaginăm nicicum pe Cel Căruia I ne rugăm? Imaginal să avem în minte numai ceea ce cerem și cele pentru care mulțumim? Să ne rugăm în vid? Sau, cel mult, unor nume? Căci după cum spune Scriptura, "pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată" (Ioan 1, 18). Iar în slujba înmormântării cântăm: "Pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu putință oamenilor". Deci nici a-L reprezenta.

Într-adevăr, "Dumnezeu este Duh" (Ioan 4, 24). Iar duhul (suflul) nu-l putem vedea; prin urmare este și neimaginabil. Nici chiar suflul atmosferic. Pe acesta îl simțim, îi putem cunoaște efectele, dar nu-l vedem. Cu atât mai puțin suflul existențial. Căci acesta este duhul divin: Suflul Tripersonal al supraexistării; Energia ontică Tripersonală, absolută. Deducem acest adevăr din însuși citatul ioaneic precedent asociat cu Autonumele lui Dumnezeu: "Eu sînt" (Ieșirea 3, 14). Pronumele "Eu", conjugat cu "Să facem" (Facerea 1, 26), indică Treimea personală divină, iar "sînt" semnifică însăși Existarea, suflul Ei. (De fapt Supraexistarea. Căci Dumnezeu există într-un mod inexprimabil superior creaturilor.)

Totuși, într-un fel sau altul, în rugăciune e necesar să-L *intuim* pe Dumnezeu și să-I simțim prezența. Sfântul Ioan Scărarul scrie: "Da ai *vedea* (s. n.) vreodată Soarele, cum se cuvine, ai putea să vorbești cu El, după cuviință. Iar de nu, cum poți să te apropii de El în chip nemincinos, odată ce nu-L vezi?" (Filocalia, 9, pag. 407, trad. pr. prof. Dr. D. Stăniloae). Evident, "Soarele" cu care putem vorbi este Dumnezeu, iar vorbirea cu El, rugăciunea. Deci e necesar să *vedem-cumva*-*"Soarele"*. (Toate citatele din Filocalie le vom face după aceeași traducere.)

Însă, după cum am recunoscut la început, nu ne este cu putință să aducem în conștiință o imagine propriu-zisă (autentică) a "Soarelui", adică a lui Dumnezeu. Atunci ce putem face ca totuși să avem sentimentul și certitudinea că ne rugăm cu adevărat? Putem conștientiza *numele* lui Dumnezeu și *simboluri imaginale*; ne putem ruga lui Dumnezeu "*sălășluit întru noi*" (conform rugăciunii

* Publicat în "Mitropolia Ardealului", nr.1-2, 1986, p.36-43.

”Împărate ceresc”...), și lui *Iisus Hristos* ”om și Dumnezeu adevărat” (Simb. Cred.).

Răspundem: nu...și da. Nu, pentru că în toate rugăciunile numele lui Dumnezeu este asociat de o Persoană Treimică, sau de întreaga Sfântă Treime. Chiar și în rugăciunea (cântată) ”Fie numele Domnului binecuvântat” (Ps. 112, 2) se are în vedere Persoana: Domnul. Numele este al Domnului. Nu cântăm: Fie numele divin binecuvântat. Deși chiar și în această formă, atributul ”divin” ar numi –indirect-Divinitatea Tripersonală. Căci Ea îl face să fie divin; este al Divinității.

În Sfânta Scriptură aflăm numeroase locuri din care putem cunoaște că Dumnezeu acceptă să fie reprezentat în conștiința noastră prin numele Său. În multe dintre aceste locuri asocierea numelui de Persoană divină este foarte vizibilă. Să luăm un exemplu: ”Bine este a lăuda pe Domnul și a cânta numele Tău Preaînalte” (Ps. 91, 1). Deci, mai întâi ”Domnul”, Persoana și numai după aceea numele .

Dar chiar și locurile care se referă la invocarea și preamărirea direct a numelui, dacă le interpretăm în context, ne dăm seama că acestea vizează Persoana. De exemplu, versetul:... ”și se slăvea numele Domnului Iisus” (Fapte 19, 17). El trebuie interpretat în contextul întregului capitol. În centrul acestui capitol se află Sfântul Pavel ca apostol al lui Iisus și, numai indirect, ca apostol al numelui Lui. Deci se slăvea Iisus, Persoana, deși se spune că în forma slăvirii *numelui* Persoanei.

Chiar și despre o rugăciune de tip mai avansat se poate afirma că aceasta e propriu-zis o pomenire, tot mai neîncetată a numelui *lui Dumnezeu*” (s. n.))Pr. prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Teologia Morală Ortodoxă, vol. III, pag. 213.) Deci numele este al ”lui Dumnezeu”; al Persoanei (Persoanelor). Nu zice că rugăciunea constă în pomenirea unui nume divin; *nu* a unui nume-idol.

În întinericul determinat de absența în mintea noastră a oricărei imagini directe a Aceluia Căruia ne rugăm, numele (”numirile”) Persoanelor divine ne *luminează*; se afirmă ca pline de înțeles despre o sfințenie *unică*. Mai mult, aduc în noi o doză de eficiență a acestei sfințenii. Rostite sonor, sau numai mintal, dar conștientizate în ambele cazuri, numele (numirile) lui Dumnezeu creează în noi putința intuirii și simțirii că ele *indică* spre o entitate supraomenească, *unică*. În noi aceste numiri sfinte devin vehicule spre funcțiuni și atribute deținute exclusiv de Dumnezeu.

Numele lui Dumnezeu are putere, e dinamic. De exemplu, sinonimul ”Stăpîne”. (Suflul supraexistențial Tripersonal. Cel ce, supraexistînd, *stai pe*, stăpî-nești toate cele existente). Deși ne este cu neputință să intuim și să experiem cît de puternică este stăpînia lui Dumnezeu și cît de extinsă în exercițiul ei (de fapt supraextinsă), totuși acest nume (Stăpîne), primit cu credință în *Purtătorul* lui și dragoste față de El, ne poate da puterea să întrezărim că stăpînia divină este de

dimensiuni *unice*. Mentea noastră nu poate cuprinde supradimensionalitatea stăpîniei lui Dumnezeu. Dar, cunoscînd din lumea creată înţelesul stăpîniei, poate încerca să lărgască acest înţeles spre super-maximum. Deşi numai *spre*, totuşi facultatea de a ne direcţiona astfel constituie un mare dar de Sus. Însemnă că depăşim pericolul de a ne orienta fals, şi că ne orientăm autentic: ”în Sus.”

Orice nume presupune un *purtător* al lui. Pentru omul credincios conştiinţizarea numelui *Dumnezeu* constituie un canal sigur de a primi pe *Purtătorul* acestui nume, eficienţa puterii Lui. Căci, cum am mai afirmat, numele *Dumnezeu* trimite spre o entitate unică, neconfundabilă. Oricare altă entitate are corespondente. Dumnezeu nu are pereche; numele Său este propriu în sens absolut exclusiv.

Acest adevăr îl exprimă însăşi expresia ”EU sînt”. Autonumele lui Dumnezeu (Ieşire 3, 14). Adică Existarea Absolută, Supraexistarea Personală. Este un nume care nu poate fi multiplicat; care nu are plural obiectiv. ”Dumnezeii” din expresia biblică ”Dumnezeul dumnezeilor” (Ps. 135, 2) sînt falşi, ireali, nu sînt. Expresia biblică la care ne referim este doar o *formă literară* de a exprima supremaţia fără egal a lui Dumnezeu, absolutitatea Lui. Iar diferitele nume prin care Îl invocăm în rugăciuni sînt variante mai accesibile, derivate din ”Eu sînt”: *Dumnezeu* (Dominus Deus, Domn al existenţei universale); *Împărat* (supraexistent) (al tuturor celor existente); *Duh Sfînt* (al adevărului ontologic) ; *Tatăl nostru* (Suflu-Cauză al tuturor entităţilor create) etc, Dumnezeu. Împăratul, Duhul, Tatăl etc, ”sînt”.

Cu toate că e mai ducător la scop ca într-o rugăciune să-L invocăm pe Dumnezeu, adresîndu-I un singur nume, totuşi ”multe din numele Lui”, ale Celui mai presus de orice nume de felul celor care se dau creaturilor. Dionisie Areopagitul aminteşte destule nume care se pot da lui Dumnezeu, *în scop pedagogic*, conducînd spre Dumnezeu. (Despre nume divine, traducere de Cicerone Iordăchescu şi Theofil Simenschi.) Însă, după cum am văzut, sînt derivate sau derivabile din ”Eu sînt”. Căci, de exemplu, întreabă şi răspunde Evagrie Monahul: ”Ce este binele, dacă nu Dumnezeu?” (Filocalia, vol.I, pag. 78). Sau, cum precizează Dionisie Areopagitul: ”nu e altceva binele” (ontic) ”şi altceva existenţă”. (Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Teologia Dogmatică Ortodoxă, I, pag. 161.) Iar ”existenţă” (Existarea) (Supraexistarea) Îl numeşte pe Dumnezeu.

Poate nu-i de prisos să repetăm, de data aceasta cu cuvinte autorizate, că diferitele nume date lui Dumnezeu nu pot exprima ”fiinţa cea mai presus de fiinţă” (a Lui)... ”ci numai ieşirea cea de-fiinţă-făcătoare” (adică numai lucrări ale lui Dumnezeu). Sau, cum afirmă tot Dionisie : ”numirile dumnezeieşti doresc să laude manifestările proniei” (Ibid., pag. 160).

Deşi ”laudă” numai ”ieşirea” şi ”manifestările” , totuşi avînd aceste mari valenţe, numirile divine ne sînt de un imens sprijin în rugăciune.

Am putea spune că rugăciunile în care *Persoana* divină apare gramatical la cazul vocativ, sau se depune insistență asupra Ei, sau se situează în prim plan prin alte modalități, aceste rugăciuni *nu* au caracter de închinare numelui. De exemplu, predomină *Persoana*-chiar formal-în : "Bine este a lăuda pe Domnul și a lăuda numele Tău., Preaînalte" (Ps. 91, 1). Aici se insistă asupra Persoanei, prin trecerea gramaticală de la persoana a treia, la persoana a doua, procedeu caracteristic poeziei veterotestamentare. Sau : "să laud prea sfânt numele Tău" (Rugăciunea I, de dimineață, a Sf. Macarie cel Mare). Aici *Posesorul* numelui este numit chiar de la început, la persoana a doua: "Tău"; ceea ce, de asemeni, ni-L apropie și formal în planul prim al intuirii. Aceste texte *nu* au caracter onomastic.

Însă rugăciunea în care substantivul "*numele*" are funcție gramaticală de *subiect* sau *complement direct*, aceste rugăciuni au și caracter onomastic. Exemplu: "Fie numele Domnului binecuvântat"...Aici "*numele*" are funcție de subiect. Deci se impune formal. Sau: "toate cele dinlăuntrul meu" (lăudați) "*numele* cel sfânt al Lui" (ps. 102, 1). Aici "*numele*" este complement direct. În sensul acesta, de situare a numelui divin în prim-plan se înscrie și asigurarea Mântuitorului: "Dacă veți cere ceva în numele Meu, Eu voi face" (Ioan 14, 14). În realitate trebuie să înțelegem: dacă Îmi veți cere Mie. Totuși zice: "Dacă veți cere ceva în numele Meu"...pentru că dintre toate simbolurile sfinte, cel care ni-l poate aduce în suflet pe Dumnezeu (eficiența prezenței Sale) este numele Său: în sufletul credinciosului are această putere. În nici un caz nu se poate trece cu ușurință peste puterea teoforă în noi a numelui divin.

Simbolurile imaginale, mijloace ajutătoare în rugăciune

Numele acestor simboluri sînt totodată nume divine; însă cu trăsături mai ilustrative, concrete. De fapt nu există delimitări riguroase între numele divine și simbolurile prin care Îl putem reprezenta pe Dumnezeu. În conștiința credincioșilor însuși numele lui Dumnezeu are funcție simbolică: nu este Dumnezeu el însuși, numele; dar ni-L aduce în suflet pe Dumnezeu, eficiența Puterii-Dumnezeu.

În general, simbolurile imaginale au ceva comun cu entitățile pe care le simbolizează. Făclia aprinsă poate simboliza Știința, pentru că ambele luminează: una fizic, cealaltă, spiritual. De aceea *lumina* fizică poate fi și simbol al lui Dumnezeu, pentru că "Dumnezeu este lumină" (Ioan 1, 5). Sau chipul unui împărat pămîntean cu sceptrul în mînă poate fi simbol al "Împăratului tuturor"; pentru că, deși la niveluri total diferite, ambii împărătesc. De aceea, pentru acest ceva comun al simbolului cu ceea ce simbolizează, semnificația simbolică are și valoare obiectivă.

Imaginea simbolului material ne poate *ajuta* să cunoaștem realități superioare.

Referindu-se la sufletul care "se roagă lui Dumnezeu să-i apară El însuși", Păr. prof. Dr. Dumitru Stăniloae afirmă că, cele atinse pe parcursul unei rugăciuni de nivel superior "sînt mereu simboluri, sau chipuri ale arhetipului spre a cărui cunoaștere tinde neconținut". Iar "simbolurile de bază sînt lucrurile lumii; ele se străluminează mereu de sensuri mai înalte" (Teologia Dogmatică Ortodoxă, I, pag. 129). Or, rugăciunea obișnuită fiind și proces de cunoaștere (teologică) se străluminează și ea, într-o oarecare măsură, de sensuri înalte, între alte adjuvanți, prin mijlocirea simbolurilor.

Sfînta Scriptură menționează destul de frecvent: ființe, lucruri, fenomene naturale și lucrări, simbolizînd entități divine: Persoane, attribute etc. Dumnezeu-Tatăl este numit "Cel vechi de zile" (Daniel 7, 22). De aici posibilitatea ca în rugăciune să putem simboliza pe Dumnezeu Cel veșnic, cu un om bătrîn, simbol adjuvant în efortul minții de a întrezări genul veșniciei, deși nu însăși veșnicia.

Vechime de *zile*, poate avea numai omul, nu Dumnezeu cel veșnic. Dar vechimea de zile nelimitată, poate *sugera* veșnicia. De aici expresia "Cel vechi de zile", numind simbolic pe Dumnezeu.

Tot Sfînta Scriptură relatează că la Botezul Domnului, Duhul (Suflul) Sfînt a fost prezent și simbolic, sesizabil prin suflul aripilor unui porumbel.

În ce privește șansele *luminii*, mai ales ale celei spirituale, de a simboliza lumina lui Dumnezeu, îl putem menționa pe Psalmistul David, care exclamă: "între lumina Ta vom vedea lumină" (Ps. 35, 9). Însă această efuziune poetico-teologică face posibilă și o interpretare în ordine inversă: experiind lumina adevărului, putem înainta spre "lumina Ta", cea dumnezeiască.

Pentru faptul că în Sine Dumnezeu ne este total necunoscut, (depășește cognoscibilul) Dionisie Areopagitul Îl numește (simbolic) și "Întuneric". Dar tot el afirmă că "Întunericul dumnezeiesc este lumina neapropiată" (După pr. prof. Dumitru Stăniloae, Teologia Dogmatică Ortodoxă, I, pag. 134). "Neapropiată", totuși cu reflexe luminoase.

Un alt simbol scripturistic al lui Dumnezeu, după cum am și văzut la începutul acestui capitol, este *împăratul*, omul împărat. Proorocul David, imploră: "Ia aminte la glasul rugăciunii mele, Împăratul meu și Dumnezeul meu" (Ps. 5, 2). Însă nu imploră simbolul, ci pe Cel simbolizat. De aceea adaugă: "și Dumnezeul meu".

În Sfînta Scriptură există și locuri care, în general, aparent interzic oamenilor imaginarea lui Dumnezeu, implicit în rugăciune. Locul clasic îl constituie cel care cuprinde cunoscuta poruncă : "Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare... Să nu te închini lor" (Ieșirea 20, 4-5). Dar această poruncă înseamnă numai că în chipul "ciolpit" și în asemănarea simbolică *să nu identifiți pe Dumnezeu*. De aceea și precizează: "Să nu te închini lor." La nici un caz nu avem aici o interdicție sculpturală propriu-zisă. Scriptura nu se contrazice cînd, pe

de o parte face loc acestei porunci din Decalog, iar pe de alta, seamănă pe Dumnezeu Cel veșnic cu un bătrîn "vechi de zile".

Expresia "Cel vechi de zile" are semnificația simbolică, căci zilele propriu-zise le asociem *oamenilor* și creației, în general. Dumnezeu se situează deasupra zilelor. De aceea expresia biblică "cel vechi de zile" raportată la Dumnezeu Cel veșnic, primește semnificația simbolică. .

Cît privește textele rugăciunilor bisericești clasice, ele sînt bogate în imagini simbolice care trimit spre Dumnezeu, sau chiar Îl numesc. Astfel: "*Împărate* a toată făptura" (Rugăciunea Sf. Macarie cel Mare către Dumnezeu-Tatăl); "*Ziditorul* meu" (Rugăciunea de duminică); "*Doctorul* sufletelor și al trupurilor" (Rugăciunea ce se citește la toată neputința) etc. (Sublinierile noastre).

Totuși, ca în Biblie, unele locuri din literatura patristică *par* să infirme-și ele-utilizarea imaginilor în rugăciune, inclusiv a celor simbolice. Astfel: "Nu căuta nicidecum să primești vreun chip sau vreo înfățișare în vremea rugăciunii, din dorul de a vedea fața Tatălui." (Evagrie Monahul, din Filocalie, I, pag. 83). Dar aici Evagrie vrea să spună: să nu rîvnești vederea unor imagini revelate ție personal, ci să te mulțumești cu sensul imaginii simbolice pe care ți-o oferă textul rugăciunii. Cheia înțelegerii acestui citat stă în primele cuvinte, "Nu căuta"...

Mai categoric antisimbolist imaginal pare să fie Evagrie Monahul (Ponticul) în recomandarea: "Rugîndu-te, să nu dai vreun chip lui Dumnezeu în tine, nici să îngădui minții tale să se modeleze după vreo formă, ci apropie-te în chip nematerial de cel nematerial și vei înțelege"(Filocalia, I, pag. 82, 66). Dar aici Evagrie Ponticul numai atenționează asupra pericolului de a-ți deveni intimă ("în tine") vreo imagine; previne să *nu te absoarbă* imaginea. Nu oprește ca la început mintea să recurgă la serviciile vectoare ale imaginii unei entități materiale, ci atrage atenția asupra pericolului "modelării" după forma unei entități materiale, prin prea mare atașare de *materia ei*. De aceea și zice: "apropie-te în chip nematerial"... Dovada că Evagrie nu interzice simbolul imaginal în realizarea rugăciunii o constituie paragraful 65. Aici seamănă pa Dumnezeu c-un *împreună călător* în urcușul duhovnicesc al rugăciunii noastre: "ca Dumnezeu, apropiindu-se, să călătorească împreună cu tine".

Cum am mai afirmat, nu ne rugăm simbolurilor; ele sînt numai vectoare prețioase în direcționarea spre Dumnezeu, la începutul rugăciunii. Să luăm, de exemplu, posibilitatea realizării rugăciunii "Tatăl nostru". Cum să ni-L imaginăm pe Tatăl ceresc? Dar iată că înseși primele cuvinte ne obligă să avem în minte mai întîi imaginea unui om. Căci, propriu-zis nu cunoaștem decît tați oameni; în acest mod ni s-a format conceptul *tată*. Desigur știm că Tatăl Căruia ne rugăm nu este om; depășește inexprimabil modul susținător și ocrotitor al unui tată om. Dar este Tată; "făcătorul" și susținătorul tuturor celor vizibile și invizibile. Astfel, de la imaginea generală a unui tată omenesc, cu sentimentul cunoașterii unui asemenea tată, ne ridicăm spre Tatăl-Dumnezeu.

De asemeni, pentru început, cuvintele ”în ceruri” ne amintesc imaginea cerurilor astrale. Ea însă ne este de ajutor ca să ne direcționăm *în sus*; ne antrenează într-o asemenea direcționare. La început mai curînd spre un *sus* fizic; dar, translaționîndu-ne apoi spre un ”sus” spiritual, ne ațintim spre ”cerurile” sfințeniei lui Dumnezeu. În rugăciune, această mișcare spirituală de translație extrapolantă are loc în legătură cu oricare imagine simbolică adecvată; de la semnificant, spre semnificat, de la simboluri sfinte, spre realități dumnezeiești, spre Tatăl nostru.

Dumnezeu ne transcede și în rugăciune, dar ni se face intim.

Sau în timp ce mintea numai Îl caută pe Dumnezeu, inima Îl și află.

În experiența religioasă a rugăciunii mai avantajat din punct de vedere receptiv este lăuntru nostru, predominînd cînd adîncul afectiv, iubitor, Dumnezeu fiind ”iubire” (I Ioan 4, 8), cînd profunzimea cunoașterii contemplative, Dumnezeu fiind și ”lumină” (I Ioan 1, 5). De fapt, în rugăciune se realizează un proces de la iubire la lumină, de la ”inimă” la minte.

În acest sens Proorocul David se roagă astfel ”Ție a zis inima mea: Pe Domnul voi căuta”...(Ps. 26, 11). Deci dialogul inimii cu Domnul a precedat ”căutarea”. Însuși Mîntuitorul, care –în alt context–îndeamnă: ”Căutați mai întîi împărăția lui Dumnezeu”... (Mat. 6, 33), ne asigură: ”Îată împărăția lui Dumnezeu este înlăuntru vostru” (Luca 17, 21). Deci îndeamnă la căutarea a ceea ce se află dinainte, spre a se afla apoi tot mai apropiat. Și firește, ”împărăția” este vizată, împreună cu Împăratul ei. De aceea și Sfîntul Apostol Pavel poate afirma întrebînd: ”Nu știți oare ...că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?” (I Cor. 5, 16). O locuire mai ales în *inimă*; după cum același sfînt apostol scrie: ”Și Hristos să se sălășluiască, prin credință, în inimile voastre” (Efes. 3, 17).

Desigur că, rugîndu-ne, experiența aceasta religioasă are și caracter de cunoaștere teologică, apofatică. Deci se potrivește și aici ceea ce afirmă pr. prof. Dumitru Stăniloae: ”cunoașterea aceasta are în ea și o anumită experiență de Dumnezeu, ca o presiune a prezenței Lui personală asupra persoanei omului” (Teologia Dogmatică Ortodoxă, I, pag. 138). Dacă nu ar fi așa, de la un timp credinciosul și-ar da seama că devine subiectul unei autosugestii și nu ar repeta să se roage.

Îndeosebi experiența *afectivă* a eficienței Puterii-Dumnezeu (experiența harului divin) constituie un prim răspuns dat dorinței noastre de a ne apropia de Stăpînul ceresc. Răspunsul acesta ne încredințează că Dumnezeu *este*, că ”presează” real în noi, adică își face intens simțită prezența mai ales înlăuntru nostru afectiv. Iar ”informațiile” primite astfel sînt comunicate apoi adecvat și minții.

Fără îndoială nu ne rugăm acestei experienți, ci Pricinuitorului ei; nu nouă, ci lui Dumnezeu.

În minte cu chipul lui Iisus Hristos, spre Sfînta Treime

Rugăciunile către Persoana a Doua din Sfînta Treime le putem realiza cu mai multe șanse, pentru că Dumnezeu-Fiul S-a întrupat. Și-a ”cioplit” chip vizibil. Deci ne este cu putință să aducem în minte imaginea unui bărbat tînăr cu o expresie a feței care să vădească blîndețe și puritate morală-ambele-de grad unic. Chiar dacă în ce privește trăsăturile fizice, chipul lui Iisus adus în conștiință, de pe o icoană nu corespunde celui avut în realitate.

Însă în rugăciune noi ne adresăm *Persoanei*, nu unui chip corporal omenesc. Iar Persoana, chiar cea umană, este spirituală, invizibilă și prin urmare nereprezentabilă imaginal. Totuși o persoană omenească poate fi cunoscută-relativ-din expresia feței, din privire și din manifestări. Așa fiind, ne-ar fi destul de accesibil să vedem pe fața lui Iisus expresia însușirilor Sale omenești. Dar a celor dumnezeiești? Ele sînt inefabile și cu atît mai puțin imaginabile de pe fața pămînteană a lui Iisus, deși în El, în Persoană, are loc o comunicare tainică a însușirilor omenești și dumnezeiești.

Apoi însăși omenitatea Fiului nu mai este cea din timpul viețuirii Sale pe pămînt. La Înviere Ea s-a ”pnevmatizat”, iar la Înălțare s-a ”pnevmatizat culminant” (Cf. *ibid.*, pag. 185). De fapt, Înălțarea trebuie considerată ca îndumnezeirea omenității lui Iisus. De acum ”umanitatea Sa e plină de slava dumnezeiască” (Cf. *ibid.*, pag. 186).

În aceste condiții rămîne să ne mulțumim cu chipul omenesc, pămîntean al lui Iisus, chip căruia, prin credință, să-i asociem atributele omenești și dumnezeiești ale Persoanei. Iar credința în deofințimea Fiului cu tatăl și Duhul, ca și fiorii de evlavie care ni-i produce această credință, ne înaripează spre Sfînta Treime. Nu spre Ea în Sine; (ne-ar fi imposibil, căci Dumnezeu există cu totul altfel decît noi), ci spre Sfînta Treime revelată, deși Aceeși.

Însuși Mîntuitorul asigură că cine Îl vede spiritual, așa cum S-a revelat, poate vedea și pe Tatăl (Cf. Ioan 14, 9). Acum cînd credem în unitatea Persoanelor Treimice, putem ”vedea” și pe Duhul.

Concluziv la toate capitolele, putem afirma că: numele divine, simbolurile imaginale sfînte, chipul lui Iisus și mai cu seamă experiența intimă a eficienței prezenței lui Dumnezeu ne pot ajuta mult în rugăciune. De fapt, această experiență constituie o fază avansată a realizării rugăciunii, un indiciu – primit în dar și cucerit – că rugăciunea prinde aripi. Totul trebuie înțeles și realizat sinergetic, uman și divin.

De aceea este necesară și o prerugăciune: o rugăciune a rugăciunii. Însăși formula: ”În numele Tatălui și al Fiului...” să aibă și această funcție. Cel puțin printr-un gînd să cerem ajutor și sfinților, spre a ne putea ruga – mai cu seamă Maicii Domnului. Și să nu uităm că cele mai multe șanse de realizare le au rugăciunile pentru alții, pentru toată lumea.

MUZICOLOGIE

VALOAREA EDUCATIVĂ A MUZICII*

De câțva timp se accentuează tot mai mult, că în școală are să se facă educație, în primul rând și apoi instrucție. O hotărâtoare dovadă este și faptul că însuși ministerul școalelor se numește acum ”Ministerul Educației Naționale” și nu al ”Instrucțiunii Publice”, ca până de curând. Deci și mai precis: în școala românească trebuie să se facă educație și anume: educație națională.

Ca realizare, imperativul priorității educației față de instrucție pare nou și în multe locuri aproape necunoscut. Reiese aceasta și din faptul că, exceptând Religia și Limba Română, celelalte materii de învățământ sunt și astăzi ierarhizate ca pe vremea când școala românească dădea precădere idealului instructiv. De pildă, măcar că Străjeria a înțeles în mare parte covârșitoarea putere educativă a muzicii, totuși în catalog și în certificatele școlare muzica ocupă aproape ultimul loc. Mai mult decât atât: și astăzi muzica este taxată drept dexteritate. (Ce legătură o fi între cântarea vocală – mai ales – și mâna dreaptă – dextera – nu pricep).

Muzica are o reală și covârșitoare putere educativă și aceasta reiese din însăși lămurirea înțelesului celor două noțiuni: educație și muzică.

Ce este educația? A educa înseamnă a cultiva armonic facultățile psihofizice ale individului în vederea misiunii lui în viață. Acest proces de educație are două aspecte: unul direct și altul indirect. Înțeleg prin latura directă a educației, influența nemijlocită a personalității educatorului, ca și a întregii lui ființe, asupra copilului.

Eul omenesc nu este o realitate închisă ermetic în sine, impenetrabilă și necomunicabilă, ci iradiantă și receptivă în același timp. Fiecare om este înconjurat de o atmosferă sufletească personală, are un farmec personal, este centrul și generatorul unui câmp psiho-magnetic personal. Astfel el influențează nemijlocit și în sensul personalității sale asupra semenilor săi – mai ales a celor mai mici. Aceasta este educația directă.

Aspectul indirect al educației sau educația indirectă constă în cultivarea facultăților psiho – fizice ale individului prin mijlocirea valorilor culturale și de civilizație (religie, artă și știință).

Din cele spuse până aci reținem în special scopul educației: *viața*.

Să vedem acum ce este muzica? Cea mai nouă concepție filozofică muzicală consideră muzica drept viață sufletească umană, amplificată și

* Publicat în „Anuarul Școalei normale ort. rom. Andrei Șaguna din Sibiu - la 150 de ani de existență”, Sibiu, 1938, p.147-152.

supraumanizată prin inspirație și exteriorizată, cu ajutorul sunetelor muzicale, în forme muzicale.

Legătura dintre muzică și educație este vizibilă de pe acum. Căci dacă educația nu - i altceva decât formarea copilului pentru viață, apoi aceasta nu se poate realiza decât tot cu ajutorul vieții și am văzut mai înainte că muzica este un agent purtător de viață sufletească.

Desigur că și alte arte, cum ar fi bunăoară cele plastice, exteriorizează viața noastră sufletească. Dar nici linia, nici culoarea și nici celelalte elemente ale altor arte nu cristalizează și nu transmit viața noastră sufletească atât de fidel și în așa mare măsură ca sunetul muzical.

Căci sunetul muzical nu-i un element (simplu) ci un adevărat microcosmos sonor, alcătuit din o mulțime de armonice (mici sunete componente) perfect organizate după însăși legile armoniei universale. Sunetul muzical fiind astfel spre deosebire de zgomot, un complex armonic de unde sonore, este foarte propriu sufletului omenesc a cărui structură și a cărui viață, par a nu fi străine de domeniul undelor și al vibrațiilor.

Afară de aceasta, muzica este arta care, prin excelență, se desfășoară în timp. Ea curge, așa cum însăși viața noastră sufletească este o neîtreruptă curgere. Iată de ce se spune că muzica este o limbă universală și mijlocul cel mai drept de a comunica dela suflet la suflet. Avem deci tot dreptul de a afirma că muzica fiind depozitară de viață, este în același timp și un factor educativ.

Într'adevăr cum vom putea pregăti pe copil pentru viață, decât punându-l în contact gradat cu viața însăși. Copilul trebuie crescut deci într'un mediu viu și sănătos. Educatorul însuși trebuie să fie un om viu, adecă religios și sănătos atât sufletește cât și trupește. Prin căldura glasului său, prin expresivitatea ochilor săi, prin naturalețea și vioiciunea gesturilor sale și prin farmecul său personal, educatorul va exercita tot timpul o influență armonizatoare și fortificatoare asupra copilului. (Educația directă).

Muzica și în deosebi cântecul vocal este de asemenea un minunat factor de influență nemijlocită asupra copilului. Este vorba deocamdată de cântec nu ca compoziție, ci ca mijloc – poate unic în așa măsură – de a te revela deaproapelui tău așa cum ești în intimitatea sufletului tău și în ceea ce ești mai personal.

În căldura glasului și în acea nuanțată vibrație sonoră, se transmite însăși viața sufletească, cea mai profundă și mai specific personală.

A cânta înseamnă a-ți deschide sufletul și a lăsa să pornească din el unde, cari pentru inima ascultătorului sunt asemenea razelor ce pornesc de la un corp luminos: după cum acele raze ne aduc cu sine imaginea corpului care le iradiază, așa undele sonore ale unui cântec ne fac să simțim fondul de căldură și puterea de simțire a inimii celui ce cântă.

A cânta însemnează a te revela. Un educator sănătos, cu o personalitate puternică, cântând se revelează elevilor săi și astfel îi influențează binefăcător, adecă îi educă.

Dar muzica este în același timp și un minunat mijloc de educație mijlocită. Cântecul (de data aceasta compozițiile muzicale) sunt adevărate râuri de viață sufletească, înghețate când stau în subconștient sau notate pe hârtie, vii însă și curgătoare din momentul când ele revin în conștientul nostru și le însuflețim cântându-le.

Un cântec creat într'un timp când viața sufletească a compozitorului era dominată de idei și sentimente religioase, va trezi în noi același fel de idei și sentimente mai ales. Repetând melodic acest cântec și completându-l acțiunea cu alte cântece, muzica religioasă va forma și armoniza sufletul copilului în sens religios, acțiune care mai trebuie completată cu meditații, lecții de religie și cu rugăciuni, pentru o adevărată viață creștinească.

La fel, cântecele patriotice ne educă în sens patriotic, cântecele populare ne împrumută ceva din viața sănătoasă și naturală a țaranului, etc. (Nici nu se poate închipui o educație națională românească neîntemeiată pe folclorul muzical românesc).

Despre marea putere de influență sănătoasă și binefăcătoare a muzicii asupra sufletului omenesc, avem de altfel și dovezi istorice foarte vechi. Astfel, în Vechiul Testament cetim, că atunci când Saul era chinat de duhul cel rău, David cânta împăratului cu harfa și astfel sufletul bolnavului se liniștea. Iar mitologia greacă spune că Orfeu a îmblânzit cu cântecul său înseși spiritele rele ale Infernului.

Dar muzica este și un important factor de educație socială propriu zisă. Ordinea și disciplina, cele două condiții esențiale ale unei armonioase vieți sociale, pot fi foarte bine învățate și practicate la repetițiile ansamblului coral. Aci, ca și la ansamblul de gimnastică, înveți să fii celula modestă și totuși atât de utilă în organismul integral al ansamblului. Înveți să te lași condus și să conduci. (Este bine ca fiecare clasă să – și aibe corul său, condus pe rând de cât mai mulți dirijori. Dela sine înțeles că și cântecele amintite ca mijloace de educație indirectă, sau mijlocită, au a fi cântate și de elevi, nu numai de educator.

Un deziderat al educației în școală ar fi și acela, ca muzica să colaboreze cu Religia, Limba română și Educația fizică, precum și cu alte materii de învățământ. Căci muzica, după cum susține Schopenhauer, are puterea de a ne revela mult mai mult din realitatea lucrurilor decât cuvintele sau alte eventuale mijloace de cunoaștere.

Poezia "Deșteaptă-te Române !", lipsită de haina-i melodică, n'ar fi avut niciodată valoarea dinamică pe care o mai are și acum.

Peste tot, este vremea ca în educație să se acorde muzicii mai mult interes și o mai mare importanță. Dacă, exceptând școlile normale și seminariile, până

acum doi ani muzica avea în școala secundară mai mult rolul unei cenușerese, bună să împodobească numai anumite festivități școlare, Străjeria înțelege astăzi să dea muzicii un loc de cinste în programul ei general de educație națională.

Și totuși adevărata și marea valoare educativă a muzicii încă nu este îndeajuns de cunoscută și de apreciată.

FUNCȚIUNILE MUZICII LITURGICE*

Introducere

Ca să ne dăm seama, dintr-o privire, de importanța muzicii în cultul divin creștin să procedăm negativ și să ne închipuim, bunăoară, ciclul celor șapte laude, lipsit de orice participare muzicală. Efectul eliminării muzicii din componența acestor construcții cultice ar fi atât de grav că ele desigur n-ar mai putea supraviețui în alcătuirea lor cunoscută. Sărăcite de suflul și sprijinul muzicii, troparele, sedelnele, condacele, sfetilnele și toate celelalte texte poetice cultice ar rămâne cu o putere de expresie redusă.

Firește, considerate fiecare în parte, aceste creații poetice au suficientă putere de zidire sufletească și de îmbiere la meditație religioasă. Menite să formeze însă, singure, substanța unui program de adorare și venerație religioasă de-o oră și chiar mai mult – cât durează normal vecernia sau utrenia – textele poetice religioase de cari vorbim, lipsite de muzică, ar produce monotonie și oboseală.

O poezie primește maximum de expresivitate atunci când e cântată sau recitată. Recitarea sau declamarea este, ea însăși, un fel de cântare mai simplă și se completează prin mimică, gesturi și acțiune scenică. Eliminarea muzicii din desfășurarea cultului creștin public (în acest înțeles întrebuițăm noțiunea de cult divin) ar duce neapărat la introducerea, într-o măsură mult mai mare decât până acum, a elementului dramatic exterior. Această substituie a muzicii prin acțiune dramatică exterioară, ar modifica fundamental arhitectura formelor cultice creștine, schimbând caracteristicile esențiale ale acestui cult prin excelență liric, contemplativ, interior și numai în interior dramatic. Totuși, nici în acest caz, golul lăsat de muzică nu s-ar umple.

Dar până acum nimeni nu a contestat însemnătatea și necesitatea participării muzicii la cultul divin. (Cele câteva păreri răslețe aparent antimuzicale în ce privește cultul, le vom tălmăci într-un capitol deosebit, mai la urmă). De aceea nici rostul acestei lucrări nu este acela de-a demonstra această necesitate ca muzica să participe efectiv la desfășurarea cultului divin, ci numai de a sublinia diferitele funcțiuni, pe cari muzica le îndeplinește în cadrul acestui cult.

* Publicat în "Biblioteca Bunului Păstor", nr.22, Editura "Revistei Teologice", Sibiu, 1945 (103 p.).

Partea I

Muzica

Capitolul I

Concepția antichității eline despre însușirile muzicii

Odată cu cele dintâi mărturii despre prezența muzicii în viața spirituală a popoarelor, avem și informația că, încă din vechime, muzica a fost socotită depozitară a unei extraordinare forțe de acționare asupra sufletului omenesc.

Muzicologii sunt unanimi în a recunoaște că Grecii antici, ca și toate popoarele vechi, au crezut muzica de origine divină. S. Isidor zice că cei vechi derivau numele acestei arte dela muze, cari erau însăși fiicele lui Jupiter și ale Memoriei.¹

”Deseori (muzica) era înțeleasă ca o armonie atotcuprinzătoare, dela divinitate, prin univers, până la om”.²

Așa fiind, nu este de mirare că muzicii i s-au dat, pe rând, funcțiunile: magică, cultică și mai apoi și pedagogică-educativă. Atât de mult credeau Grecii mai cu seamă în funcțiunea pedagogică-educativă a muzicii, că, drept urmare, o și cultivau în toate școlile lor.

”Mișcările sufletului”, zice Sext. Empiricus³, ”ca și acelea ale astrelor, sunt regulate de numere, cari sunt între ele într-un raport muzical. Rezultă de aci că unele melodii pot să exercite asupra sufletului omenesc și că, mai mult decât oricare altă artă, muzica este în stare să fasoneze sufletul”.

Iar Plato numea muzica: ”arta educatoare prin excelență”⁴.

Capitolul II

Muzica în Sf. Scriptură

Dacă mitologia greco-romană întrezărea drept patrie originară a muzicii înălțimile olimpice, Sfânta Scriptură afirmă prezența muzicii în însăși împărăția cerească.

Profetul Isaia mărturisește că serafimii, pe cari i-a văzut cu prilejul viziunii din anul morții împăratului Ozia, strigau unul către altul și ziceau: ”Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de mărirea Lui”.

Cuvântul ”ziceau” trebuie interpretat ca sinonim cu ”cântau”, potrivit cu înțelesul textului Imnului heruvimic din Sf. Liturghie a Sf. I. Gură de Aur: ”Carii

¹ Cf. Tractatus de musica, Migue, t. LXXXII, p. 163.

² D. Cuclin, Manual de muzică pentru cl.V sec. P. 105.

³ Adv. Mathemat 6, 30; citat din : Preotul Petre Vintilescu. Despre Poezia imnografică, p. 214

⁴ Citat din Pr. P. V. o.c.p. 215

pe heruvimi cu taină închipuim și viu făcătoarei Treimi *întreit sfântă cântare* aducem”...

Și sfântul evanghelist Ioan confirmă existența muzicii în cerul majestății divine, anume: în apropierea ”scaunului de domnie”. El scrie:” Când au luat cartea, cele patru făpturi vii și cei douăzeci și patru de bătrâni au căzut înaintea Mielului, având fiecare alăute”... ”și cântau o cântare nouă și ziceau”...¹

În Sf. Scriptură găsim și locuri cari vorbesc despre puterile muzicii. Astfel, în I Cronici 25, 1-7, se vorbește despre cântăreți meniți ” să slăvească pe Domnul cu avânt profetic, la sfânta slujbă, din chitare, din harfe și din chimvale”.

Cu alte cuvinte, sunetele harfei, chitarei și ale chimvalului aveau misiunea și puterea de a crea un climat sufletesc, care să faciliteze inspirația proorocilor de la templu și să le susțină elanul religios.

Un foarte impresionant și edificator loc, care ne relevă influența binefăcătoare a muzicii asupra sufletului omenesc găsim în I Sam. 16-23.

”Duhul Domnului” – relatează Cartea sfântă – ”s-a depărtat de la Saul, și-l chinuia pe el duh rău dela Domnul. Și au zis slugile lui Saul către el :iată dela Domnul te chinuește pe tine. Grăiască dar robii tăi înaintea ta, și să caute Domnul nostru bărbat, care să știe să cânte cu harfa, și când va fi duhul cel rău peste tine, va cânta cu harfa sa, și bine va fi ție și te vei odihni. Și a zis Saul către slugile sale: căutați dar bărbat, care să știe să cânte bine, și-l aduceți la mine. Și răspunzând unul din slugile lui, a zis: iată am văzut pe fiul lui Iesse Vitleemiteanul, care știe să cânte și este om cu minte și rășboinic și înțelept la cuvânt, și om cu bun chip, și Domnul este cu dânsul. Și a trimis Saul soli la Iesse zicând: trimite la mine pe fiul tău David cel de la turma ta”.

...”Și a intrat David la Saul și a stătut înaintea lui și l-a iubit pe el foarte și s-a făcut lui purtător de arme”.

...”Și a fost când era de la Domnul duh rău peste Saul, lua David harfa și cânta cu ea și răsufla Saul și era bine lui și fugea de la el duhul cel rău”.

Din această relatare biblică trebuie subliniat mai întâi, că inițiativa chemării lui David aparține unuia dintre slujitori. Aceasta demonstrează că credința în însușirile psiho-terapeutice ale muzicii era foarte răspândită. Totuși credem că succesul acestei metode terapeutice nu revine integral însușirilor pe cari Dumnezeu de la început le-a dăruit în mod natural muzicii, ci și faptul că David, pe lângă talentul său muzical, mai avea sufletul împodobit cu alese însușiri morale și religioase, încât recomandarea ce i-o făcea slujitorul lui Saul, putea să încheie : ”și Domnul este cu Dânsul”. Dar nici nu se poate contesta total, din aceasta, puterea vindecătoare-liniștitoare a muzicii. Căci Saul rrăsufla mai ușor ”și era bine lui” numai când ”David lua harfa și cânta cu ea”.

¹ Apoc. 5,8-9.

Aprecieri foarte favorabile tezei că muzica poate îndeplini un rol important în viața noastră sufletească, găsim și în epistolele sfântului apostol Pavel. Astfel, apostolul neamurilor așează muzica religioasă pe aceeași treaptă cu rugăciunea rostită, considerându-le ca fiind în fond același lucru. Într'adevăr el zice: "Mă voi ruga cu duhul, dar mă voi ruga și cu mintea, voi cânta cu duhul, dar voi cânta și cu mintea".¹

Prin urmare muzica poate angaja întreaga noastră ființă sufletească. Ea poate fi organ de manifestare al acelei părți "a lăuntricului omului natural care reacționează față de impresiile ce-i vin din afară cu bucurie sau mâhnire, cum e cazul"² (adecă organ al duhului), dar și organ al rațiunii, care "este o funcțiune omenească spirituală superioară, cu ajutorul căreia omul poate cunoaște voia lui Dumnezeu și o poate urma".³

Ideea că prin muzică poate vorbi întreaga ființă a sufletului nostru, cu cele mai dinăuntru ale ei, se întemeiază și pe numeroase locuri din psalmi, în cari inima ne este arătată drept generatoare interioară a muzicii.

"Domnul este tăria mea și scutul meu", zice Psalmistul, "în El a nădăjduit inima mea și m-a ajutat. Săltat-a inima mea și cu cântări de laudă îl preamăresc".⁴

Sau și mai evident: "Gata este inima mea, Dumnezeule, gata este inima mea! Cânta-voi și voi face să vibreze coardele, că aceasta-i slava mea".⁵

Ceea ce are să se înțeleagă în aceste locuri prin "inimă", nu poate fi deosebit de înțelesul pe care-l are același termen în antropologia sf. Apostol Pavel, care deasemenea zice: "Nu vă îmbătați cu vin, în care este desfrânare, ci să vă umpleți cu Duhul, vorbind între voi în psalmi și cântări duhovnicești, lăudând și cântând în inima voastră Domnului".⁶

Or, conform antropologiei pauline, inima "este punctul cardinal al vieții lăuntrice omenești, sediul sau originea tuturor puterilor și funcțiunilor sufletești și spirituale ale omului. Inima le rezumă pe toate. Inima este omul însuși".⁷

Dacă chiar din puținele noastre citate vetero-testamentare se desprinde lămurit concepția unei legături atât de intime între muzică și sufletul omenească, este foarte explicabil de ce în cultul mozaic, încă de pe vremea celor dintâi împărați, i s-a dat muzicii o deosebită importanță.

Într'adevăr, în I Cronici, 25, cetim că pentru serviciul divin dela templu fuseseră angajați nu mai puțin de 288 cântăreți.

¹ I Corint. 14, 15.

² Dr. Grigorie T. Marcu, Antropologia Paulină, p. 68.

³ Idem, ibid., p. 53.

⁴ Ps. 27, 10.

⁵ Ps. 107, 1-2.

⁶ Efesenii, 5, 18-19.

⁷ Dr. Gr. T. Marcu o, c. P. 45.

Prezența muzicii în cultul divin creștin se poate explica deci și ca o moștenire din cultul mozaic.

Capitolul III

Concepția muzicală patristică

În linii generale, literatura patristică dezvoltă aceeași concepție despre muzică, pe care am găsit-o în cugetarea filosofică elenă, atât de familiară sfinților părinți, concepție pe care, după cum am văzut, o confirmă și Sf. Scriptură, cu deosebirea și superioritatea ce o constatăm în legătură cu orice obiect comun relevanței naturale-filosofice și celei supranaturale.

Și sfinții părinți atribuie muzicii puterea de-a exercita asupra sufletului omenesc o influență binefăcătoare, favorabilă aspirațiilor cele mai nobile.

”Nimic nu reușește să înalțe într’atât sufletul, zice sf. Ioan Gură de Aur, și oarecum să-l înaripeze, să-l ridice de pe pământ, să-l desfacă de legăturile trupului”... ”ca o melodie vocală, sau cântare inspirată, perfect alcătuită ritmic”.¹

Tot în același comentariu la psalmul 41, sf. Ioan Hrisostom vorbește despre muzică socotind-o mireasmă în stare să șteargă petele prihăniei sufletești.

Adeseori muzica mai e socotită și drept armă de luptă duhovnicească. În lucrarea sa ”Întrebări și răspunsuri către ortodocși”, Diodor de Tars se exprimă astfel: ”Cântarea potolește pasiunile ce se nasc din carne, ea alungă gândurile rele, cari ne-au fost sugerate de vrăjmașii nevăzuți, ea se revarsă în suflet ca să rodească și să dea fructe bune, pe cari se luptă cu pietate îi face în stare să îndure încercările cele mai grozave; pentru cei pioși ea este un leac împotriva relelor vieții pământești”.²

După credința sf. Ioan Gură de Aur, muzica religioasă, este în stare să producă chiar fapte miraculoase. Astfel, referindu-se la eliberarea minunată a lui Pavel și Sila din cătușele temniței din Filipi,³ sf. I. Gură de Aur atribuie cauza acestei minuni cântărilor de laudă pe cari cei doi propovăduitori le-au înățat pe la miezul acelei nopți. ”Ce te miri”, zice sf. părinte, ”că muzica (vocală) a deslegat cătușele celor ferecați, dacă ea desleagă chiar și lanțurile păcatelor? Ba încă observă o îndoită minune”... ”a deslegat lanțurile dar a unit inimile acelora”.⁴ (Adică inima temnicerului de inimile lui Pavel și Sila).

Este interesant că încă din primele veacuri creștinismul recunoaște superioritatea muzicii față de limba rostită, în ceea ce privește posibilitatea exprimării unor stări sufletești de mare intensitate.

¹ I. Hrisostom, Coment. ps XLI, Migne t. 55 p. 155

² După Preotul P. Vintilescu, o. c. p. 220.

³ Vezi: Fapte, 16, 25-34.

⁴ Omilie la săptămâna cea mare, Migne, t. 55, p. 523.

”Cel care jubilează” zice Fer. Augustin- ”nu pronunță cuvinte, ci un sunet vesel fără cuvinte: e vocea spiritului pierdut în bucurie, exprimându-se din toate puterile sale, dar fără să ajungă a-i defini sensul”...

”Nespus într’adevăr este ceea ce nu se poate exprima; dar dacă tu nu poți să-i spui pe nume și când nu poți să taci, ce-ți rămâne decât să jubilezi (să dai strigăte de bucurie) pentru ca imensitatea bucuriei tale să nu cunoască limitele silabelor”.¹

Reținem deci ideea că, în cazurile de exteriorizare a unor stări sufletești de o excepțională intensitate, cuvântul nu numai că se dovedește insuficient, dar poate avea și un efect îngrăditor; dimpotrivă, sunetul muzical oferă o superioară forță de expresivitate. Ideea aceasta, modificată și completată prin explicații de ordin metafizic și psihologic, o vom găsi mai târziu aproape la toți esteticienii moderni.

Capitolul IV

Ce este muzica ?

1. În loc de definiție

”Muzica, la fel ca și iubirea sau ca electricitatea și alte forțe elementare, nu poate fi definită și aceasta constituie meritul său particular”.² Deci vâul acesta de mister care înfășoară muzica nu este nicidecum un indiciu de slăbiciune, dimpotrivă, el face tocmai dovada unei deosebite forțe;³ (tot așa după cum – respectând infinita distanță – deși, după ființa sa, Dumnezeu este cu totul indefinibil, totuși, raportat la lume, poate fi numit atotputernic, bun etc.).

Deși Spalding nu este singurul care a ajuns la o asemenea părere despre șansele unei definiții a muzicii, totuși nu se poate susține că nu cunoaștem absolut nimic cu privire la natura muzicii și la însușirile acestei arte. (Însuși autorul amintit face, în continuare, o mulțime de considerații estetice muzicale). Cu multe din datele existente astăzi asupra naturei muzicii și asupra legăturilor ei cu sufletul omenesc am făcut cunoștință în capitolele precedente, iar în cele ce vor urma ne vom strădui să le dezvoltăm și să le completăm.

2. Sunetul muzical

a) Structura sunetului muzical

Spre deosebire de toate celelalte arte, cari construiesc opere frumoase din material în sine lipsit de frumusețe, muzica construiește din material ce el însuși este frumos.

¹ În ps. 32, 1-8, Migne, P. L. t. XXXVI, col. 283; după P. Vintilescu, o. c. p. 211.

² W. R. Spalding, Manuel D’Analyse Musicale, Edition Francaise par M. Firmin Roz, p. 1.

³ Cf. Rândurilor următoare citatului 19.

E drept că și sculptura folosește uneori material ales, cum ar fi marmora sau chiar aurul-”metal nobil”. Totuși nici aurul, nici marmora și nici oricare alt metal sau piatră nu au valoarea estetică a materialului din care clădește muzica. Elementele de construcție ale muzicii sunt sunetele muzicale.

Sunetul muzical nu este un ”material” propriu zis, amorf și lipsit de vre-o valoare estetică intrinsecă. El trebuie considerat ”o organizație a unui număr infinit de armonice asociate”.¹ ”Sunt două feluri de armonice: 1) ascendente, expansive și 2) descendente, depresive”.

Iată spre pildă sistemul după care putem cunoaște – teoretic – organizația sunetului Do:

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
DO	-do	-sol	-do	-mi	-sol	-si	b-do	-re	-mi	-fa	diez-sol	-lab	
	-do	-fa	-do	-la	b-fa	-re	-do	-si	b-	la	b-sol	b-	fa-mi
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	

etc.

”Idealmente, sunetul muzical este o organizație în perfect echilibru, căci cele două serii antagoniste de armonice, una expansivă iar cealaltă depresivă, sunt egale în conformație, forță și extindere”.

E drept că, practic, armonicele nu se pot auzi, decât când sunetul central se produce în registrul grav al scării muzicale și din această pricină se aud numai armonicele superioare. Iată însă că în loc ca aceste armonice să fie toate expansive, găsim printre ele și armonice depresive, (foarte distinct sib). Aceste armonice superioare cu caracter depresiv nu pot fi decât rezonanțe superioare de la al doilea ordin al unor armonice inferioare. La fel trebuie să se explice și prezența unor armonice expansive în seria armonicilor inferioare. ”Într’o simetrie absolută, deci, forțele expansive-depresive se interpenetrează pentru cel mai sigur echilibru general. Existența armonicilor de la al doilea ordin ne sugerează existența, în realitatea ideală, a armonicilor până la al infinitelea ordin. Ele divid masa vibratorie în intervale pînă la infinitul mic”.²

Și meditănd mai departe asupra organizației sunetului muzical, Dimitrie Cuclin desprinde unele din cele mai de seamă legi ale esteticeii. Astfel, printre legile cari guvernează structura sunetului muzical și arhitectura operelor de artă se numără: legea ”echilibrului vital”, după care ”forța – adică elementele fundamentale – trebuie să prepondereze, pe când sensibilitatea-elementele periferice-vor fi ținute pe un plan de subordonare, producând nimbul de colorit al operei” ;³ apoi legea proporției, potrivit căreia cu cât un element e mai periferic”...

¹ Considerațiile făcute strict asupra naturii sunetului muzical sunt făcute cf. Dimitrie Cuclin, Estetica muzicală, p. 10-12.

² P. 12

³ P.15.

” cu atât trebuie să fie mai puțin proporționat fie în dinamism, fie în extensiune” ; ș. a.¹

Perfecțiunea alcătuirii sunetului muzical o vedem și mai bine comparând-o cu haosul zgomotului, care nu-i altceva decât un ”conglomerat de sisteme armonice fragmentare”.

Ei bine, o sonată, un coral, o colindă, un irmos etc. sunt construcții alcătuite din asemenea minunății sacre numite sunete muzicale. Pe acestea, fără să le considerăm de-a-dreptul ființe însuflețite, totuși, mai curând le-am putea asemăna cu niște celule vii, decât cu moleculele materiei moarte.

b) Afinități psiho-muzicale

După cum observă tot Dimitrie Cuclin, sunetul muzical nu ne este străin; dimpotrivă, porțile sufletului nostru i se deschid larg, pentru ca sunetul să-i străbată toate canalele, până în adâncul ființei noastre. Noi simțim sunetul muzical ca pe ceva ce ne este propriu; îl înțelegem până la un anumit grad, îl simțim vibrând în însăși ființa noastră; el influențează binefăcător asupra sufletului nostru și poate fi memorizat, dacă l-am auzit încatenat de alte sunete muzicale. Toate acestea sunt posibile, pentru că legile cari armonizează ființa sunetului muzical se confundă cu înseși ”legile vieții noastre sufletești”. Armonicele superioare nu corespund oare cu gama fenomenelor sufletești luminoase? Iubirea, credința, speranța, bucuria etc., considerate ca date ale vieții sufletești, nu sunt oare niște armonice superioare ale sufletului nostru? Iar ura (antipatia), îndoiala, deznădejdea, tristețea etc., nu sunt tot atâtea armonice inferioare ale aceluiaș suflet omenesc?

Ni se pare că până și interpretarea celor două feluri de armonice muzicale își află corespondent în fenomenele vieții sufletești. Astfel, smerenia ni se pare un armonic depresiv, prezent și reclamat în seria armonicelor superioare, adică reclamat mai cu seamă de speranță, încredere, iubire, etc., după cum speranța ni se pare a fi un armonic expansiv, prezent în seria armonicelor sufletești inferioare (ca poziție sens) reclamat mai ales de sentimentul păcătoșeniei, de tristețe, durere, etc. Fără această interpenetrare de elemente psihice de sens opus, securitatea echilibrului vieții sufletești ar fi periclitată – cel puțin în condițiile desfășurării ei pământene. Fără smerenie, iubirea ar duce la egoism, speranța ar degenera în încredere oarbă etc. Tot așa, fără de speranță, sentimentul păcătoșeniei ar conduce la deznădejde, iar tristețea și durerea ar alimenta cel mai apăsător și mai negru pesimism.

Să nu înțelegem însă această interpenetrare de armonice psihice de sens contrar sinonimă cu învâlmășeala; aceasta din urmă are loc tocmai dacă fenomenele de proporțională interpenetrare încetează. Dezordinea nu este un

¹ P. 33.

atribut al sufletului frumos, ci al celui decăzut; după cum nu aparține nici sunetului muzical, ci zgomotului.

Ca organizare, sunetul muzical poate fi numit imagine a sufletului omenesc (sănătos).

3. Considerațiuni ontologice asupra muzicii

a) Funcțiunea psiho-muzicală

Cu toată armonioasa organizare a sunetului muzical și cu toată similitudinea organizării lui cu organizarea sufletului omenesc, esteticienii muzicali totuși nu consideră sunetul muzical drept element esențial al muzicii. Sunetul rămâne elementul sau materialul fizic, esența muzicii aparține însă unui alt domeniu.

După Dimitrie Cuclin (singurul autor român al unui tratat de estetică muzicală) despre care Dr. Hans Hartmann a scris: ... ”De când Schopenhauer a scris ”La o metafizică a muzicii”, nu s-au mai făurit gânduri atât de originale ca ale lui Cuclin”,¹ deci după acest filosof român, sunetul nu este decât un purtător de *funcțiuni muzicale*, și acestea alcătuiesc esența muzicii.

Deși nicăieri nu explică direct ce sunt aceste funcțiuni muzicale, lasă să se înțeleagă că ele corespund unui număr nebănuit de funcțiuni psihice-grade și sensuri de trăire sufletească – care devin funcțiuni muzicale în momentul în care le sesizăm prin mijlocirea sunetelor.²

D. p. d. v. acustic sunetul ”La” rămâne totdeauna identic cu sine însuși, adică fenomen sonor egal cu 870 vibrații pe secundă; d. p. d. v. muzical el poate purta, pe rând, funcțiunile de tonică, subdominantă, dominantă, dominantă dominantă etc., după cum și o culoare, bunăoară roșu, identică totdeauna d. p. d. v. al numărului de vibrațiuni cari o produc, în vecinătatea unor culori închise va avea o funcțiune de lumină (dominantă), iar în ambianța unor culori mai deschise va purta o funcțiune de umbră (subdominantă), de grade multiple.

Dar cu toată importanța pe care Dimitrie Cuclin o acordă aproape exclusiv funcțiunii muzicale, ni se pare totuși că muzica nu poate fi separată de sunetul muzical, mai ales din cauza naturii sale (a muzicii) ritmice, curgătoare.

Ritmul este un atribut esențial al muzicii. Funcțiunile psihice nu au caracter static; ele se leagă unele de altele, se asociază se amplifică ori diminuează și nu pot fi purtate de la suflet la suflet decât de elemente fizice cari de asemenea se pot succede, încatenându-se unul de altul după legi comune psihicului și fizicului.

¹ Denhendes Europa, Batschart-Verlag G. M. B. H., Berlin W. 1936; citat de pe coperta ”Manualului de muzică” pentru cl. I sec.

² Cu alte cuvinte, funcțiunile (armonicele) psihice, pe cari, miniatural și oarecum static, le suportă armonicele sunetului muzical, le pot suporta și sunetele muzicale propriu-zise.

Sufletul omenesc este viu; viața însemnează schimbare, mișcare, curgere. Ea nu poate fi exprimată fidel decât prin ceva care de asemenea are atributul ritmului. De altfel însăși noțiunea de *sens*, care face parte din definiția funcțiunii psiho-muzicale, presupune condiția mișcării sau a curgerii (ρέω).

Unul dintre atributele esențiale ale sunetului muzical este și acela că el se poate lega de alte sunete, putând da naștere unei succesiuni continui. Un sunet muzical nu moare atunci când, încetând de-a mai vibra auzibil, face loc unui alt sunet, ci trăiește ca mireasmă sufletească, sau mai bine zis, ca funcțiune muzicală. Astfel el se prelungește modificându-și – eventual – sensul, prin raportare la alte funcțiuni muzicale, aduse de alte și alte sunete și făcând astfel să se nască în sufletul nostru simțăminte, imagini, mișcări voliționale etc...

Iată între altele de ce muzica ne poate angaja întreaga noastră ființă sufletească.

b) Ce ne poate revela muzica ?

Esteticienii muzicali sunt unanimi în a recunoaște că puterea expresivă a muzicii depășește pe aceea a poeziei, ca și pe a oricărei arte. Adâncimile din cari izvorește ea sunt foarte mari, fie considerate psihologic, fie metafizic.

A. Schopenhauer susține că muzica, prin natura sa dinamică, obiectivează și imaginează însăși voința universală și încă într'un atât de nemijlocit mod, cum nu o fac decât înseși ideile. Pe celelalte arte el le consideră numai imagini ale ideilor și prin urmare numai indirect și în mod intermediar, imagini ale voinței însăși. De aceea-explică Schopenhauer-expresivitatea muzicii este mai mare ca a celorlalte arte, căci în timp ce acestea vorbesc din aparența lucrurilor, muzica ne vorbește din însăși substanța lor.¹

Firește că, neadmițând premisele panteiste și pesimiste ale sistemului filosofic schopenhaurian, nu putem admite nici teoria sa asupra naturei muzicii și nici explicația expresivității muzicii, conform acestui sistem. Credem însă, că frumusețea pe care ne-o revelează muzica este un reflex al frumuseții transcendente, despre care vom mai vorbi.

Și mai credem încă, împreună cu cei vechi și cu astronomii moderni,² că legile armoniei muzicale, adică legile succesiunii sunetelor muzicale, atât melodic (singuratic) cât și în grupuri de sunete înrudite (acorduri) sunt aceleași cari guvernează armonioasa mișcare a tuturor astrelor și constelațiilor din univers.

¹ Cf. Die Welt als Wille und Vorstellung, Leipzig, Verlag von Philipp Reclam jun. Die Hes Buch p. 340.

² Cf. C. Flammarion, Dumnezeu în natură, Traducere de Arh. Mihălcescu și Pr. V. Nicolaescu, București, pag. 45 și urm.

Aceste legi pot fi descifrate și prin studiul sau contemplarea unor capodopere de altă factură artistică; singura muzica ni se revelează direct, încât să le putem simți, pentru că este arta cea mai dinamică și mai agogică.

Dacă nu admitem că muzica obiectivează nemijlocit însăși "voința universală", în care, în sens panteist, nici nu credem, admitem însă că ea imaginează sau oglindește cursul vieții universale și mai ales ni se pare a fi un film al vieții noastre sufletești. Pentru viața noastră sufletească muzica are rol asemănător cu rolul undelor radiofonice, cari de la un post emițător transmit desfășurarea unei simfonii până la alte posturi receptoare.

Numai că, muzica nu exteriorizează amănuntele vieții sufletești, nu comunică undele ce se fac la suprafața curgerii vieții sufletești, ci adâncimile ei.

Jules Combarieu definește – vag – muzica: "arta de-a gândi prin sunete", însă nu o gândire logică propriu zisă, ci manifestarea unui instinct general și profund.¹ Iar Robert Schumann susține că muzica nu poate traduce nici un fel de sentiment determinat, ci numai intensitatea și dinamismul interior și general al vieții sufletești;² sau în termeni cuclinieni: muzica poate fi "expansivă" sau "depresivă".

Psihologic însă, expansivitatea are mai multe nuanțe; ea poate fi bucurie, voieșie, nădejde, dragoste etc., fiecare din acestea putând fi iarăși de mai multe feluri, de ex. : bucuria unei revederi, bucuria unui succes etc. Depresivitatea, de asemenea, poate însemna tristețe, deznădejde, durere, frică etc., fiecare de mai multe feluri. Ei bine, muzica, cel mult-și aci nu s'a ajuns la un consens unanim-dacă poate fi interpreta unui sentiment general ca de ex.: iubirea, durerea etc. Că această iubire este o iubire de țară, iubire maternă sau iubirea unor logodnici, muzica nu poate specifica. Aci intervine rolul cuvântului.³

Funcțiunea intelectuală a sufletului nostru se manifestă genezic în arhitecturarea formelor muzicale și în logica modulațiilor și a înlănțuirii tonalităților, iar d. p. d. v. interpretativ ea intervine în frazare, nuanțare și parțial chiar în expresiune.

Jules Combarieu opinează că muzica ar avea chiar darul de-a contribui la formarea de imagini, dacă între subiectul tratat de compozitor și graiul în care ne vorbește putem stabili un raport de asemănare. Totuși instrumentul funcțiunii intelectuale rămâne prin excelență cuvântul, după cum funcțiunea psiho-muzicală va fi cel mai fidel interpret al afectivității.

Astfel fiind, cuvântul, asociat cu o muzică adecvată, reprezintă mijlocul deplin al manifestărilor posibile sufletești.

¹ Cf. La Musique, Paris, 1930, p. 45.

² Cf. Idem, ibid, p. 55.

³ Iată de ce poporul nostru poate cânta pe aceeași melodie mai multe poezii cu subiecte diferite, având comun doar același fond sufletească general.

Muzica adaugă cuvântului profunzime emoțională, iar cuvântul împrumută muzicii inteligibilitate.

4. Muzica privită din unghiul unei estetici creștine

Ca orice artă, și muzica trebuie considerată o activitate omenească aleasă, superioară. Muzica în înțeles de artă – căci se cunosc și manifestări muzicale de un nivel subartistic – este produsul unui dar special: talent, sau geniu. Dar după concepția creștină orice dar superior vine de la Dumnezeu. Prin urmare, muzica se realizează grație unui deosebit dar, făcut omului din partea lui Dumnezeu.

Ca oricare altă artă și muzica este generatoare de frumos, un frumos sensibil prin mijlocirea urechii; în el, deși imperfect, se reflectează însăși frumusețea transcendentă, adică frumusețea divină.¹

Într'adevăr, frumusețea sensibilă pare să fie tocmai atributul prin care realitățile contingente se înrudesesc cu cele transcendente. Și pentru că numai prin spirit ne apropiem de lumea transcendentă, putem spune că frumusețea lucrurilor sensibile constă tocmai în acel atribut de lumină, prin care influențează binefăcător asupra spiritului nostru. Gradul lor de frumusețe este egal cu valoarea reală, pe care o reprezintă pentru spiritul uman.²

Din acest punct de vedere, considerăm muzica drept arta generatoare de cel mai autentic frumos. Dintre toate artele, muzica se adresează spiritului nostru în cel mai înalt grad.

Dacă cuvântul *καλός* derivă din verbul *καλέω* (eu chem), apoi putem afirma că muzica poate fi socotită cea mai frumoasă artă, căci are cea mai mare putere de atracție spre lumea armoniilor veșnice.

Muzica are dreptul să fie considerată arta cea mai frumoasă și pe motivul că, după cum am văzut când am vorbit despre caracterul ei curgător, este și cea mai vie, noțiunea de viață acoperindu-se cu cea de frumusețe.³

Ca să întrezărim și mai bine încă de pe acum funcțiunea cultică a muzicii, e bine să accentuăm gradul superlativ al frumuseții acestei arte, invocând în acest scop atributul imaterialității sale (relative). Într'adevăr, mi se pare că, măcar pentru o mulțime de cazuri, ceea ce distinge frumosul artistic de cel natural, făcându-l mai atractiv pe cel dintâi, este între altele, avantajul de-a fi suportat de o foarte redusă cantitate de materie.

D. p. d. v. estetic, o pădure naturală ni se pare mai puțin atrăgătoare decât una pictată pe pânză, tocmai din cauza enormei cantități de material frunzos, lemnos etc.

¹ Dionisie Areopagitul zice că, în sens absolut, frumusețea este un atribut al lui Dumnezeu. (După N. Crainic, *Nostalgia Paradisului*, p. 148).

² De ex.: un edificiu este frumos în măsura în care poate influența favorabil – și nemijlocit – asupra sufletului nostru adecă în conformitate cu cele mai nobile aspirații ale acestuia.

³ Cf. N. Crainic, o. c. p. 188 și Cf. D. Cuclin, *Estetica Muzicală*, p.6.

E drept că operele arhitectonice și cele sculpturale implică mari cantități de material, dar prin aceasta frumusețea lor poate fi socotită tranzitorie și intermediară între frumusețea naturală și cea artistică propri zisă.¹

Natura aproape imaterială a muzicii am recunoscut-o încă atunci când am tratat despre funcțiunea psiho-muzicală – adevăratul element al muzicii. Această funcțiune psiho-muzicală n'o putem concepe material; noțional o putem asocia cu materie numai raportată la sunetul muzical. Dar și materialitatea acestuia este foarte redusă, cu toată mărimea unor instrumente muzicale, căci sunetul nu se poate produce direct prin vibrarea instrumentului respectiv (de ex. bas-tuba) ci prin vibrarea coloanei de aer aflat în tubul instrumentului. Apoi, în timpul cântării, instrumentele suferă un foarte redus uzaj. Construcția unui palat necesită zeci și sute de tone de piatră, cărămizi, nisip, var, ciment etc., care suferă schimbări și transformări potrivit cu destinația ce li se dă; o vioară rămâne – după concert – identică cu cea dinainte de concert. Cu o cantitate determinată de material coloristic se poate picta numai o suprafață limitată de pânză; cu o vioară se poate cânta un număr nebănuț de compoziții.

Nu intenționăm deci nicidecum să susținem că muzica este total imaterială. Timbrul sunetelor unui instrument trădează tocmai natura și calitatea instrumentului din care a fost construit acel instrument.

Dar muzica cerească, muzica ființelor netrupești n'o putem concepe decât lipsită de orice timbru material. După ea tânjește sufletul creștin și spre armonia frumuseții transcendente.

Până la posibilitatea comunicării din razele acelei frumuseți și din acordurile lumii cerești, creștinul nu desconsideră serviciile muzicii de pe pământ, ci îi primește tot ajutorul. Pe aripile acestei muzici de-o frumusețe sensibilă, el ăizuește – și izbutește – să se înalțe până la cerul frumuseții de dincolo de lume.

Partea II

Cultul divin (creștin)

Capitolul I

Ce este Cultul divin ?

O definiție propriu zisă a cultului divin am putea lua din orice tratat de liturgică. Subiectul lucrării noastre nu reclamă însă reproducerea unei definiții clasice și nici tratarea întregului material despre ființa și împărțirea cultului divin.

¹ Totuși, chiar și la o catedrală, părțile cele mai frumoase țin de domeniul amănuntului, mai puțin îngreuiat de materie.

Ne vom mărgini deci să subliniem și să dezvoltăm, ceea ce ne va ajuta să înțelegem apoi și mai bine rolul muzicii în cadrul cultului divin.

Astfel, cultul divin ni se pare a fi manifestarea directă a religiozității, sau cu alte cuvinte: întreținerea și adâncirea în mod nemijlocit a legăturii spirituale dintre om și Dumnezeu. Am zis ”manifestare *directă*” și ”în mod *nemijlocit*”, pentru că legătura dintre noi și Dumnezeu o putem cultiva și *indirect*, de ex. : prin pioase studii teologice, prin săvârșirea, cu conștiință creștinească, de fapte bune, deci prin viață virtuoasă creștinească.

Este neîndoielnic că dacă printr’o faptă bineplăcută lui Dumnezeu câștigăm bunăvoința Lui și harul său mântuitor, în același timp ne și apropiem mai mult de Tatăl nostru ceresc, iar legătura dintre El și noi se întărește.

Acest raport spiritual îl putem cultiva însă și în mod direct, căutând pe Dumnezeu cu mintea și cu inima, în rugăciune însoțită de acte înțepate direct (intenționat și conștient) lui Dumnezeu.

În esența sa deci, d. p. d. v. omenesc¹ cultul divin este expresia cea mai pură a religiozității. El implică: credință în Dumnezeu, conștiința existenței unui raport natural între om și Dumnezeu (ca între făptură și Creator) și conștiința unei legături speciale (prin botez). Din partea omului mai presupune: supunere (smerenie), dragoste și pregătire sufletească în sens de purificare și implicit descătușare de legăturile grijilor zilnice, adică înlăturarea a tot ceea ce ar putea stânjeni spiritul, acel loc din sufletul nostru ”prin care Duhul dumnezeesc comunică cu ființa omenească”.²

Dacă, în sine, arta poate fi considerată manifestarea în forme sensibile a ”nostalgiei paradisului” pierdut, cultul divin este manifestarea încrederii în regăsirea Stăpînului acelui paradis și a paradisului însuși. Această încredere stă la baza tuturor rugăciunilor cari alcătuiesc cultul divin creștin.³ Cultul divin cu cele două părți ale sale-interioară și exterioară-este cea mai înaltă activitate omenească; prin această activitate omul se deosebește de celelalte conviețuitoare pământene, mai mult decât prin oricare alta.

Capitolul II

Necesitatea cultului divin și a formelor cultice

Sufletul nostru nu poate trăi fără cult, căci prin cult cere și primește pâinea sa cea de toate zilele. Un suflet care nu cultivă legătura sa spirituală cu

¹ E drept că în ființa cultului divin distingem și o parte divină propri zisă, indicată de ceea ce face și zice preotul ca reprezentant al lui Dumnezeu, dar în această parte muzica are rol redus. De aceea ne ocupăm mai mult d. p. d. v. omenesc.

² Nichifor Crainic, Curs de Mistică (p.51), editat de P. Olteanu.

³ În fond, noțiunile de cult și rugăciune sunt identice. De obicei se înțelege însă prin cult mai multe rugăciuni, cântate și rostite, însoțite de acte externe și arhitecturale în ”rânduiești bisericești”.

Dumnezeu, se depărtează de Dumnezeu și de harul său. Un asemenea suflet slăbește și foarte ușor poate ajunge în câmpul de atracție al duhului rău și să-i slujască acestuia, indirect, prin fapte rele, sau chiar direct, prin vrăji, etc.

Cultul divin este o necesitate inexorabilă a sufletului nostru; el nu poate fi înlocuit prin nimic altceva. Numai sufletele răsvrătite îl nesocotesc și-l înlocuiesc cu un cult luciferic.

Prin cultul divin consimțim și concurăm cu acea forță centripedă, grație căreia sufletul nostru se simte atras spre centrul absolut care l-a creat.

Firește, cultul pe care-l aducem lui Dumnezeu se cuvine să fie un cult spiritual. ”Duh este Dumnezeu și cel ce se închină Lui, în duh și în adevăr trebuie să i se închine” – zice Mântuitorul. De aci însă nu reiese că adevăratul cult, sau mai bine zis, că orice cult al oricărui creștin trebuie să fie pur spiritual, lipsit de orice forme vizibile. Mântuitorul a voit să accentueze esențialul din cult, dar n-a exclus ceea ce este secundar, însă tot necesar. El a spus numai că adevăratul cult nu poate fi condiționat de vreun loc geografic anumit și a accentuat participarea necondiționată și sinceră a spiritului celui ce săvârșește cultul.

Mântuitorul știe că ființa psiho-fizică a omului este supusă condiției existenței pământești. De aceea El a admis că și cultul adus în ”duh și adevăr” să fie exprimat în cuvinte, rostite sau cântate, să fie ajutat de simboluri văzute și însoțit și sprijinit de acte externe.

Mântuitorul însuși va fi participat adeseori la cultul mozaic, atât de bogat în forme externe, iar când a pus bazele noului cult creștin, a legat fiecare Taină, instituită direct de El, de ceva material (de ex. de pâine, vin, apă, etc.).

Prin consacrarea ce le-a acordat-o în faza lor inițială însuși Mântuitorul, prin puterea expresivă a elementelor lor componente (texte poetice, melodii, acte externe, simboluri etc.), prin bogăția fondului lor religios și prin splendida lor arhitectură, formele cultice (rânduieșile bisericesti) sunt făgașe neînșelătoare, drumuri, vehicule și călăuze sigure la destinație sigură. Ele nu sunt numai niște albi, ci și râuri de viață religioasă canalizată, cari se varsă în Dumnezeu. Prin ele ne apropiem și ne unim cu Dumnezeu și tot prin ele ni se trimite obișnuit ”toată darea cea bună și tot darul desăvârșit”.

Capitolul III

Cultul creștin este cult public

Deși putem săvârși cultul divin și în mod particular, individual, totuși în deobște noțiunea de cult divin se confundă cu aceea de cult divin public sau comun.

Într’adevăr, cultul divin public pare să fie cel mai adecvat și mai propriu ființei psiho-fizice a omului.

Dumnezeu a creat pe om să trăiască în comunitate frățească și, după cum, în mai toate celelalte ramuri, activitatea și manifestările omenești ating cel mai înalt grad de expresivitate și plenitudinea dezvoltării lor, sub formă colectivă, comunitară, tot astfel și în ce privește cultul divin. Pentru acest motiv a întemeiat Mântuitorul Biserica, făcând-o moștenitoare Legii celei noi și a harului Său.

Este firesc deci ca și cultul divin creștin să fie un cult adus de Biserică și în sânul Bisericii.

E drept că noțiunea de cult divin implică în oarecare măsură atributul intimității ca și pe cel al singurătății. Căci uneori, ca să nu fim stingheriți de fapte sau persoane străine, simțim trebuința să ne izolăm, spre a ne adânci cât mai mult în rugăciune.

Sunt momente când ne aflăm în fața unei misiuni de-o extremă importanță, sau în fața unor evenimente cu caracter particular extrem de grave. Caracterul acesta deosebit de particular și de grav al destinului care ne așteaptă ne produce și trebuința de-a ne ruga cât mai retrași. (Așa încercăm – cu sfială – să explicăm postul și rugăciunea Mântuitorului în pustie, ca și rugăciunea din grădina Ghetsimani).

Dar în general oamenii trăiesc în condițiuni de viață comune, de aceea e bine și se cade ca tot în comun să se și roage.

Mulți însă, și de multe ori, încercăm o oarecare stânjeneală în a ne ruga public cu glas auzibil sau cu acte externe evidente, cum ar fi însemnarea sfintei cruci sau facerea metaniei. Această stânjeneală nu provine însă dintr-o presupusă nepotrivire naturală a rugăciunii cu modul public de-a o săvârși, ci din lipsa unei depline educații religioase, adică din lipsa unui exercițiu des, din lipsa unei credințe tari și – peste tot – dintr'o oarecare insuficiență a caracterului.

(Primii creștini obișnuiau ca și spovedania s'o facă în mod public și, de sigur, cu toată căința).

De aceea chiar pentru multe din cazurile de trebuințe particulare ce pot obveni membrilor săi, Biserica a creat rândueli cultice cari nu sunt total lipsite de publicitate [/ caracter public].

Dar și atunci când se roagă retras în camera sa, creștinul săvârșește un cult divin în calitate de mădular al Bisericii; el nu se roagă numai pentru sine, ci pentru toată comunitatea creștină; el nu zice "și-mi iartă mie", ci "și *ne* iartă *nouă*" ("greșalele *noastre*").

Poate numai în cele mai superioare forme de rugăciune mistică dacă se realizează un cult divin mai pronunțat particular – singur, nu însă și egoist.

Până la această supremă treaptă de trăire religioasă, creștinul a trebuit să practice mult timp cultul divin comun, de care nu se va despărți definitiv nici în viața aceasta și, după toate indiciile Sfintei Scripturi, nici în viața de dincolo.

Marea familie creștină se simte solidară cu fiecare din membrii cari o compun; ea participă organic la fiecare moment însemnat din viața sufletească a membrilor săi. Când un om primește sfântul Botez, comunitatea creștină, în sânul

căreia intră catehumenul, este prezentă; când se căsătorește, când este în suferință, când asistă la sf. liturghie pentru a se cumineca, de asemenea; chiar și când face ultimul drum pe acest pământ, Biserica îl însoțește, reprezentată prin comunitatea parohială.

Într'o comunitate creștină vie, credinciosul nu se simte părăsit în niciunul din momentele importante ale vieții sale; Biserica îl înconjură și îl ajută în totdeauna. În toate asemenea ocazii săvârșește un cult divin public (comun). Iată de ce toate rânduilele cultice, în cari, cu vremea, s'au cristalizat manifestările religioase ale creștinilor, sunt rândueli "bisericești" nu numai în înțelesul că se cuvine a fi săvârșite în "biserică" ci și în "*Biserică* " și de către *Biserică*.

Aproape toate rugăciunile, toate formulele de începere sau de încheiere au subiectele și predicatele la plural ori de câte ori se referă la om.

Totuși nu voim să insinuăm că publicitatea cultului divin ar fi de așa natură că ar periclita conștiințele eurilor individuale, contopindu-le într'o singură conștiință a unui eu colectiv.

Cu toate că Biserica se roagă totdeauna toată, deodată, cântând "Doamne miluește", totuși odată are în vedere categoria creștinilor bolnavi și altădată pe cei ce călătoresc, apoi pe cei ce "se ostenesc și cântă"etc., sau chiar pe câte un singur membru al ei, fiind solidară cu fiecare categorie sau persoană în parte. Deci: solidarizare, înfrățire, compătimire; nu depersonalizare și contopire într'un organism anihilator al eului. Căci deși cultul creștin, mai ales cel ortodox, (la care ne gândim în tot discursul acestei lucrări) are chiar un caracter social egalitar și deși ne socotim cu toții păcătoși, totuși ne mărturisim individual, primind un "canon" strict după gravitatea păcatelor pe cari le-am săvârșit fiecare. Și măcar că preotul binecuvântă cu aceea formulă de binecuvântare, deodată, atât pe împărat ca și pe servitor, totuși în fața sf. potir el zice: "se cuminecă *robul* lui Dumnezeu" (cutare, nu : *robii*).

Capitolul IV

Alte câteva trăsături caracteristice ale cultului creștin ortodox

Între caracteristicile cultului divin cari ne interesează în legătură cu subiectul lucrării noastre este și cea didactică-catehetică. Rezervându-ne dreptul de-a reveni asupra ei în partea III-a a lucrării, accentuăm aci numai că, slujba creștină (ortodoxă) este atât de instructivă, încât o predică specială nu este totdeauna indispensabilă".¹Textele cântate sau rostite în cadrul acestui cult sunt pline de învățături teologice, mai ales dogmatice.

O altă trăsătură caracteristică este cea dramatică interioară. În pelerinajul spiritual pe care sufletul creștinului îl face ajutat de curenții cultului public, îi stau

¹ Sergiu Bulgakoff, Ortodoxia, trad. De Nicolae Grosu, Sibiu 1933, p. 170.

predică păcatele și legăturile sale pământești. Creștinul trebuie să facă astfel un îndoit efort: de autoînvingere și de ridicare spre Dumnezeu.

Astfel el luptă să înfrâneze pornirea pe care, în puterea obișnuinței, o are mintea sa de a cugeta la lucruri pământești și vrea s'o ațintească numai spre numele lui Dumnezeu. De asemenea, în ce privește inima, el se străduiește s'o deslege de orice dragoste cu obiect pământesc și s'o încălzească numai cu dragostea cea către Mântuitorul său.

Ca orice cult divin și cultul creștin are caracter de jertfă: numai că aci jertfa propriu zisă o aduce însuș Dumnezeu Fiul, jertfindu-se pe Sine însuș, iar omul nu aduce decât o jertfă duhovnicească, potrivit cuvintelor: "jertfă plăcută lui Dumnezeu e duhul umilit și inima înfrântă".¹

Și în jertfa duhovnicească creștină "duhul umilit" și inima înfrântă constituie numai partea întâi, partea doua o constituie "jertfa dreptății", adică sinceritatea inimii, și mai ales "prinosul" și "arderile de tot" cele sufletești, adică: recunoștința, lauda și mulțumirea. De aceea, când are loc jertfa euharistică, aduc și creștinii jertfă duhovnicească de laudă, de binecuvântare și de mulțumire. ("Pe Tine Te laudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ție îți mulțumim Doamne"...).

Mulțumirea adusă cuiva este efuziune sufletească, adică dăruirea gândului și a afecțiunii. Mulțumirea adevărată, trăită în grad înalt, este cel mai de preț dar pe care îl putem aduce cuiva; iar trăirea în grad suprem, este cea mai înaltă jertfă duhovnicească, pe care o putem aduce lui Dumnezeu.

Mulțumirea are caracter de jertfă, căci ea însemnează dăruirea a ceea ce avem mai bun în suflet ca simțire, cugetare și dorință.

Partea III

Funcțiunile liturgice ale muzicii

Scurtă lămurire

Intenționat am dat o extensiune mai mare capitolului despre muzică, pentru că, deși ca artă, astăzi este destul de răspândită, sub raport științific, muzica este cunoscută, cu puține excepții, numai de cercul restrâns al muzicologilor. Am stăruit deci asupra naturei muzicii și asupra puterilor ei, pentru ca, după schițarea trăsăturilor caracteristice ale cultului divin creștin, contribuția muzicii la realizarea scopului acestui cult să reiasă și mai evidentă.

Unele date, fie în legătură cu muzica, fie cu ființa cultului divin, le-am omis, pentru a nu le repeta în această parte în care vom căuta să le amintim.

¹ Ps. 50, 18.

Capitolul I

Muzica liturgică înaintemergătoarea harului

Nu putem aduce un cult lui Dumnezeu, fără să ne pregătim și să ne curățim, atât trupește cât și sufletește. În ce privește acțiunea de pregătire sufletească, am putea-o temporaliza mai pe la începutul săvârșirii cultului, de fapt, ea se prelungește paralel cu însăși desfășurarea lui.¹

După cum într'o înaltă audiență nu te poți înfățișa în ținută comună și nici în stare sufletească obișnuită, ci în amândouă privințele te pregătești, tot așa și în vederea înfățișării înaintea lui Dumnezeu, creștinul se pregătește după cuviință.

Cine nu are *"haina de nuntă"* nu va fi primit la ospățul Mirelui. Această haină nu se gătește deplin decât la sfârșitul vieții noastre. Până atunci, adevăratul creștin tot lucrează la ea, iar când se înfățișează înaintea lui Dumnezeu în cultul pe care I-l aduce aci pe pământ, își curățește haina acestei vieți pământești.

Dar dacă am spune că *"haina de nuntă"* nu-i altceva decât însăși haina acestei vieți pământești, spălată de tina păcatelor și curățită de limita posibilă, poate nu am greși mult.

În vederea săvârșirii cultului divin ne pregătim sufletește, făcând să tacă: patimile trupului, grijile vieții zilnice și orice dorință sau înclinare spre păcat. Eventualele mișcări dezordonate ale sufletului sau furtunile dintr'însul, trebuie să se molcomească și o liniște armonică să pună stăpânire în ființa celui ce se roagă. În locul dorințelor legate de viața zilnică, să facem să încolțească smerenia și să se reaprindă înăbușitul dor de înălțare spre Dumnezeu.

La baza acestui proces de pregătire sufletească stă-firește-un act de voință expresă, luminat de-o conștiință religioasă trează.

Dar, în această pregătire, sufletul creștinului primește un foarte prețios ajutor din partea muzicii.

Am văzut cât de ideal armonică este constituția sufletului muzical, încât se poate scoate din ea cele mai de seamă legi ale Estetice muzicale, legi cari se regăsesc și în înseși legile armoniei universale. De asemenea am văzut, când am tratat despre ritm, ce legătură strânsă se află între muzică și sufletul omenesc.

Cunoscând toate acestea, înțelegem de ce influențează muzica atât de puternic asupra sufletului omenesc. Înțelegem de ce Sf. Vesile cel Mare putea să zică în comentarul său la psalmul întâi: *"Psalmul" (cântat) "este liniștea sufletelor, răsplătitorul păcii, potolitorul gălăgiei și valului gândurilor"*.²

Într'adevăr muzica, fiind râu de frumusețe artistică sonoră, sau armonioasă desfășurare de funcțiuni psiho-muzicale purtate de sunete perfect organizate, are asupra sufletului omenesc efectul pe care-l poate avea trecerea unui curent de aer

¹ Tot așa după cum și pregătirea de războiu se face în timp de pace, dar continuă și se întetește în tot decursul războiului.

² Citat din : Comentariu la Psalmi. Trad. De Pr. Ol. N. Căciulă, p. 25

proaspăt într'o cameră cu miros greu. Sau mai direct, putem compara acțiunea muzicii asupra sufletului omenesc cu acțiunea unui vânt regulat, care prinde în suflul undelor sale o barcă, ce până aci poate a plutit dezordonat, în voia capricioasă a valurilor, ori în voia unor curenți schimbători.

Și mai putem compara acțiunea aceasta a muzicii cu acțiunea unor curenți electromagnetici asupra unor pilituri de fier, presărate în neorânduială pe o tablă de lemn; acești curenți având un sens precis de N-S-N, orânduiesc în linii regulate și piliturile de fier întâlnite în câmpul lor de influență. Muzica, fiind o desfășurare armonioasă, armonizează și mișcările sufletului în lăuntrul căruia pătrunde.

Atât de propriu influențează muzica în sens constructiv, binefăcător, asupra sufletului omenesc, că acțiunea sa am putea-o, iarăși, asemăna cu influența pilduitoare a vieții unei strălucite personalități morale. În orice caz,, în mâna unui abil pedagog, muzica poate fi un influent factor educativ.

Ca să putem primi harul divin în sufletele noastre, este neapărat necesar ca tot ceea ce se află rău în noi să amuțească. Când apa dintr'un pahar e tulbure, lumina soarelui nu pătrunde în ea; când sufletul ni-e tulbure de păcate, lumina harului divin nu pătrunde în el. Ca să se vadă lumina soarelui în apa din pahar facem ca acele corpuri străine, cari tulbură apa, să se așeze la fund- cu atât mai bine dacă putem să și așezăm paharul în bătaia razelor soarelui.

Ca razele harului divin să ne lumineze sufletul, e necesar să înlăturăm mai întâi păcatele cari le stau în cale. Dacă harul divin este un "foc" care de-a dreptul *arde* materia păcatelor, muzica, prin acțiunea sa organizatoare și ordonatoare, face oficiul unui neutralizant, care, cel puțin vremelnic, *paralizează* acțiunea păcatelor.

Firește că această prealabilă slujbă a muzicii nu este o condiție absolut necesară lucrării harului divin, dar în sufletul omenesc în care ea are loc, lucrarea harului se face mai cu înlesnire. Pentru aceasta credem că nu greșim când numim muzica: înainte-mergătoarea harului divin și colaboratoarea lui.

Iată de ce muzica este inseparabilă de cultul creștin. Pentru un motiv ca acesta cântăm și nu rostim "Carii pe heruvimi cu taină închipuim"... "toată grija cea lumească acum să o lepădăm; Ca să primim pe împăratul tuturor"...

Muzica ne ajută aci tocmai în efortul lepădării de "grija cea lumească" ; și nu numai aci, dar și în toate momentele liturgice.

Capitolul II

Muzica liturgică ne îndeamnă și ne ajută la rugăciune

Secretul acestui rol al muzicii în cultul divin stă în gradul ei de expresivitate, iar explicația acesteia ne-o dau legăturile atât de intime dintre muzică și sufletul omenesc.

Dar am văzut că muzica poate fi socotită un film al vieții sufletești și asemănată cu emisiunile radiofonice. Undele sonore (fizice) se prelungesc în unde nervoase, iar acestea, prin intermediul creierului, sesizează sufletul a cărui viață, cine ar putea să știe, dacă e total străină de lumea vibrațiilor ondine? După cum viața sufletească se poate prelungi în muzică, tot astfel muzica poate pătrunde, pe calea auzului (cel mai dezvoltat și mai educabil simț) în sufletele altor oameni, reînviind profunzimea stărilor sufletești cari au contribuit la crearea ei. Deci, pe lângă că aduce în sufletul nostru acea liniște și armonie despre care a fost vorba în capitolul precedent, muzica cultică mai face să încolțească în noi simțăminte de evlavie și de fervoare religioasă.

Prin amuțirea patimilor și înlăturarea, momentană măcar, a unora din consecințele păcatelor, în sufletul celui ce participă la săvârșirea unui cult divin public se produce ceva ca un vid. Acest vid trebuie umplut. Cu ce? În biserică și oriunde s-ar săvârși cultul creștin, numai cu harul lui Dumnezeu.

Izvorâtă din dragoste de Dumnezeu și din încrederea în găsirea paradisului pierdut, muzica cultică aprinde și'n sufletul nostru *dragoste* și *dor sfânt* după cereasca împărăție. Accentele rugăciunii cântăreților încep să răsunе și în noi, chemându-ne să urmăm îndemnurile lor.

Muzica rugăciunilor cântate ne aprinde și pe noi, cum ne-ar prinde un curent de apă, sau cum ne-ar lua cu sine rândurile dese și nesfârșite ale unei impresionante procesiuni religioase.

Este greu să stai pasiv, când în jurul tău un număr mare de credincioși se roagă cântând. Dacă s'ar ruga rostindu-și rugăciunea lor, sincronizată într'un alt fel oarecare, poate mai ușor ai putea să stai deoparte. Dar muzica îți *pătrunde* în suflet și, după cum am văzut, îți angajează întreaga ființă, dar mai ales simțirea.

Muzica cultică dezvoltă în noi emoții religioase; căci "*emoția are caracter contagios*" și "*muzica este cea mai emoțională dintre toate artele*".¹

Așa fiind, înțelegem de ce Sf. Vasile cel Mare zice că "*chiar și din inimile de piatră psalmul stoarce lacrimi*".²

Această emotivitate, această despietrificare este absolut necesară, căci numai o inimă înmuiată poate fi "*inimă înfrântă*"; numai ea și un "*duh umilit*" pot aduce "*jertfa lui Dumnezeu*".³

Și iată că muzica liturgică are și funcțiunea de-a înfrânge inimile și a le înmuia pentru a putea aduce această jertfă.

¹ Clement C. Pavel, Psihologia Credinței, p. 71.

² Comentariu la Psalmi, p.25, (Trad. de Păr. Căciulă).

³ Ps. 50

Capitolul III

Muzica, factor estetic în cultul divin

Muzica ne *cheamă* (καλέω) la rugăciune și prin emoțiile estetice pe care ni le produce în suflet.

Ne amintim că muzica este o artă, deci [este] generatoare de frumusețe sensibilă. Dar ”în teologie frumusețea este însăși existența revelată a lui Dumnezeu” ...”ea se comunică de la sine frumuseților relative din lume, ca viața sau bunătatea și iubirea”.¹ Sau, după cum am văzut că spune Dionisie Areopagitul, ”*frumusețea este numele lui Dumnezeu*”.

Așa fiind, emoțiile estetice produse de muzică în sufletul nostru, trezesc în noi setea după alte emoții estetice, superioare. Contactul cu frumusețea sensibilă încolțește în suflet dorul după frumusețea transcendentă, care numai se oglindește în cea dintâi.

Frumosul care curge abundant în albia muzicii ne cheamă cu tărie spre izvorul său, adică spre ”izvorul transcendent al tuturor frumuseților din ordinea văzută”.²

Când la această chemare a muzicii spre un țel indicat oarecum vag, adăugăm puterea de precizare noetică a cuvintelor unui text poetic bisericesc, nimic nu ne mai poate împiedica să vedem limpede și rolul estetic al muzicii în cultul divin.

Capitolul IV

Despre rugăciunea cântată. – Caracterul jertfelnic al muzicii liturgice

Rolul muzicii în cult nu se mărginește numai la *chemare* și *predispunere* la rugăciune, ci muzica poate chiar să *poarte* rugăciunea noastră către Dumnezeu.

Dacă prin muzică oamenii se pot apropia sufletește, atunci cu ajutorul ei se poate realiza și o comunicare a omului cu Dumnezeu. După cum muzica exprimă dor sau dragoste de o ființă omenească, tot astfel ea poate manifesta și dorul sau dragostea omului față de Dumnezeu. Dacă prin muzică putem cinsti numele unei persoane omenești, ce ne-ar putea împiedica să slăvim și pe Dumnezeu prin muzică.

Desigur că pentru Dumnezeu, care vede și cunoaște toate tainele sufletului nostru, nu-i [este] necesară manifestarea atitudinii noastre sufletești față de El; din punct de vedere omenesc însă această manifestare este neapărat necesară, căci, în general, simțămintele noastre nu ating plenitudinea dezvoltării lor, decât în decursul

¹ Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului*, p. 146.

² Nichifor Crainic, o. c. p. 147.

exteriorizării,¹ după cum nici gândurile noastre nu ajung la maximum de limpezime, decât atunci când încercăm să le formulăm în judecăți precise.

La obiecțiunea că muzica n'ar fi proprie să traducă și simțăminte religioase, deoarece raportul dintre noi și Dumnezeu este mai organic și prin urmare mai intim decât multe dintre legăturile sufletești omenești, răspundem amintind că, dimpotrivă, toți esteticienii consideră muzica drept arta care prin excelență exprimă ceea ce este mai profund și mai esențial în ființa noastră. Prin urmare muzica este destinată ca, mai mult decât oricare altă artă, să aibă o funcțiune cultică.

Psihologic, muzica țâșnește din profunzimile sufletului nostru, din straturile nedesluite ale vieții subconștiente; dinamismul acestei vieți de adâncime, purtat de muzică, nu poate fi micșorat prin cenzura conștiinței.

Emoțiile și sentimentele raportate la obiecte determinate, prilejuite de motive exterioare, pot fi observate și analizate de conștiință, diminuându-li-se astfel intensitatea. Rugăciunea vine însă din adânc și se îndreaptă spre infinitul divin; în timpul desfășurării ei, conștiința nu o poate analiza și nici nu-i poate micșora astfel gradul de intensitate, ci îi împărtășește numai lumina contemplației.

Credința, smerenia, dragostea și celelalte elemente sufletești din care se împletește rugăciunea, prentu ca să fie exteriorizate și comunicate, reclamă un vehicol special, o sondă psihologică; aceasta e muzica. De aci rezultă și funcțiunea jertfelnică a muzicii cultice.

Muzica este fumul arderii de tot, care, prin ridicarea sa spre cer, arată celor de demult sensul drumului pe care să-l urmeze rugăciunile lor. Este asemenea fumului jertfelor, de care, în imperfecțiunea și dezorientarea sa de după expulzarea din Raiu, omul își lega gândurile și simțămintele isvorâte din conștiința slabei legături ce a mai rămas între el și Dumnezeu.

Muzica liturgică este mirosul "de bună mireasmă duhovnicească" ce se înalță spre Dumnezeu, ieșit din sufletul creștinului care se mistuie în focul evlaviei și al adorării de Dumnezeu. Este purtătoarea prinoaselor duhovnicești de laudă, de binecuvântare și de mulțumire, pe cari, cu mistuitoare dragoste, le trimitem lui Dumnezeu.

În tot decursul cultului divin, muzica îndeplinește și rolul de cel mai distins mesager propriu al gândurilor, simțămintelor și aspirațiilor noastre către Dumnezeu.

¹ De ex. : În plâns durerea sufletească crește, după cum drept e că la sfârșit poate să diminueze; oricum, gradul maxim îl atinge în plâns.

Capitolul V

Rolul comunitar al muzicii cultice

În capitolul în care ne-am ocupat cu trăsăturile principale ale cultului divin creștin (ortodox) am insistat și asupra caracterului său public comunitar. Dar cultul creștin datorează realizarea acestei caracteristici mai ales muzicii. Niciun altfel de factor disciplinant n'ar putea să unească la un loc sute și mii de oameni, uniformizându-le, în linii mari, manifestările religioase, timp de câte o oră și mai bine;¹ muzica are însă acest dar. Datorită simțului ritmic și auzului muzical, pe care le au majoritatea oamenilor, creștinii se pot ruga lui Dumnezeu, cântând, uniform și simultan, cântări bisericești anume compuse.

Dacă în rânduile cultice rugăciunile n'ar fi cântate, atunci sau n'ar fi cu putință ca creștinii să se roage în comun, cu glas auzibil, sau atunci rugăciunea lor s'ar asemana cu rugăciunea sinagogală. Or, rugăciunea comună, exprimată cu glas tare, oferă avantagii netăgăduite.

Cântând cântări bisericești laolaltă cu alți frați de rugăciune, creștinul se depășește pe sine d. p. d. v. psihologic. El se vede angrenat într'un organism mare și unitar, cu care se simte solidar.

D. p.d. v. Psihologic, el se simte mai plin decât când cântă singur, mai tare și mai însuflețit; el nu devine victima unei iluzii, ci această amplificare a vieții sale sufletești e reală. Căci cel ce se roagă astfel nu cântă numai *în* cor,² ci și *cu* corul, sau mai bine zis: corul întreg cântă în fiecare din cântăreții cari îl compun.

Un cor, pe-o singură voce sau pe mai multe voci, îl putem asemana cu o serie de vase comunicante; apa dintr'un asemenea vas formează un întreg cu apa din toate celelalte vase cu cari comunică; o apăsare produsă pe suprafața apei dintr'un vas se transmite și apei din celelalte vase; dacă nu există piedici, nivelul apei dintr'un vas se urcă la înălțimea nivelului apei din celelalte vase.

Prin legăturile ce le are cu sufletul omenesc, muzica stabilește o comuniune sufletească între toți cei ce se roagă laolaltă; ea este factor unificator și solidarizant. Fenomene de inducție psihică au loc în timpul cântării în comun, chiar și numai ascultând muzica, și fiecare cântăreț sau auditor se simte mai tare decât atunci când s'ar ruga singur.

În general, orice acțiune în comun are efectul amplificării forțelor individuale. Am fost creați să viețuim cu Dumnezeu, în comuniune spirituală cu El și în comuniune sufletească cu semenii noștri. Cine se izolează slăbește; cine se asociază se regăsește pe sine însuși, deci se fortifică.

¹ Dacă până și mișcările fizice ale unui grup de oameni, cum ar fi exercițiile fizice sau marșurile, au trebuință de concursul muzicii, pentru a fi sincronizate, cu atât mai mult ordonarea rugăciunii în comun, care, fiind un fenomen de ordin intern nu poate fi coordonată decât tot prin ceva intern.

² Cor, aci în înțeles de grup de creștini cari cântă omofonal, cum se obișnuiește în Ardeal, unde la sf. Liturghie cântă întreg poporul.

Este adevărat că unii oameni se retrag din societate tocmai pentru ca să se reculeagă și să-și fortifice puterile sufletești. Dar să nu uităm că asemenea izolări se fac de obicei pentru o scurtă durată și secretul roadelor lor nu stă în însăși izolarea de societate, ci în exercițiile și pregătirile spirituale ce se fac în acel timp.

Cu excepția a foarte puțini monahi, învredniciți de Dumnezeu cu daruri superioare, creștinul se călește și se desăvârșește numai luptând în comun.

Orice activitate constructivă, în comun, leagă și [îi] solidarizează pe cei ce o săvârșesc; muzica, prin însușirile sale deosebite, realizează acest lucru în măsură deosebit de mare. De altfel cu toții suntem fiii aceluiași Tată ceresc care vrea să ne vadă înfrățiți, iubitori unul față de altul și tot înfrățiți să ne înfățișăm și înaintea Sa în rugăciune.¹

Dar la înfrățire se ajunge tot numai prin înfrățire. La înfrățirea în adâncime a sufletelor se ajunge numai prin viață frățească și prin activitate comună, armonică și unitară. Varietatea nu înfrățește, ci desparte. Dimpotrivă, realități eterogene pot fi unite, dacă intervin factori comuni sau dacă li se creează condiții de viață sau [de] manifestare comună.

Oameni deosebiți ca vârstă, sex, stare socială și pregătire socială încep a se înfrăți unul cu altul și cu toți deopotrivă, atunci când cântă împreună o aceeași melodie, sau chiar melodii deosebite, dar făcând parte din același edificiu armonic. Până și cei ce mai înainte se dușmăneau acum se împacă prin muzică.

”Căci cine oare- zice sf. Vasile cel Mare- mai poate fi socotit vrășmaș al altuia, atunci când își unește glasul la un loc cu el pentru a da laolaltă laudă lui Dumnezeu? Psalmodia aduce cu sine tot ce poate fi mai bun: iubirea, făcând din tovărășia laolaltă a glasului un fel de trăsură de unire între oameni, adunând poporul laolaltă într’un singur glas de cor”.²

Funcțiunea comunitară a muzicii cultice depășește însă cadrele vieții pământești; prin muzica bisericească noi ajungem la comuniune spirituală chiar în Biserica triumfătoare.

Într’adevăr, Sf. Ioan Hristostom zice în predica sa la săptămâna cea mare că, atunci când cântăm, înșiși sfinții sunt de față cu noi.³ Căci zice Sf. Părinte, ”dacă chipul neînsuflețit al unui copil sau al unui prieten ne face să credem că el însuși este de față și că prin chipul acela neînsuflețit ni se înfățișează chiar acel copil sau prieten, cu atât mai mult ne bucurăm de comuniunea cu sfinții prin dumnezeieștile scripturi, cu cât avem nu imaginile trupurilor, ci ale sufletelor lor. Căci, într’adevăr, cele zise (sau cântate⁴) de ei sunt chipurile lor sufletești”.

¹ În acest sens vezi: Mateiu 5, 23-24.

² Sf. Vasile cel Mare, o. C. P. 25.

³ Migne, P. G. t. 55, p. 522.

⁴ Nota trad.

Dar, chiar judecând și altfel, trebuie să admitem că prin muzica bisericească noi ajungem în comuniune cu sfinții și cu dreptii Bisericii creștine. Căci ne punem întrebarea: oare când cântăm noi cu entuziasm religios imne bisericești compuse cu veacuri înaintea noastră, se poate ca ele să nu fie percepute, într'un fel propriu stării necorporale, de către autorii lor, sfinți părinți ai noștri?

Operele de artă sunt *fiii spirituali* ai artiștilor cari le-au creat, iar pentru cei ce le interpretează le putem socoti niște *fii adoptivi*. Deci ne întrebăm: astăzi, când prin cultul pe care-l aducem, facem să răsunе iarăși glasul acestor copii, ”se poate oare ca părinții lor naturali și cei adoptivi de altădată să nu-l audă ? ”

Ni se pare că nu numai părinții aud glasul acestor fii ai lor, ci și oricare sfânt, mucenic cuvios etc., căruia îi înălțăm cântări de laudă sau cereri de mijlocire pentru mântuirea sufletelor noastre. Dacă n'ar fi așa, atunci cultul de venerare a sfinților, cu care se împletește cultul divin propriu zis, ar fi zadarnic; dar aceasta n'o susține nici un credincios.

Capitolul VI

În cult muzica îndeplinește și o funcțiune pedagogică

Prin însușirile sale superioare structurale și prin afinitatea sa cu viața sufletească, muzica produce în noi și un anumit sentiment de plăcere. Chiar și muzica religioasă ne procură un asemenea sentiment de complăcere în ea.

Din punct de vedere etic, această plăcere, sau complăcere, are o valoare neutră, adică poate fi bună, sau rea. E bună atunci când o considerăm și o primim ca punct de plecare în căutarea unor foloase superioare, și este rea, când cântăm sau ascultăm muzica (mai cu seamă cea bisericească) numai pentru plăcerea și bucuria pe care ne-o procură imediat (în sine).

De aceea unii Sfinți Părinți odată binecuvântă economia plăcerii ce vine din muzică și alții, sau chiar aceiași, altădată se consideră păcătoși dacă s-au lăsat stăpâniți de această plăcere.

În această plăcere procurată de muzică Sf. Vasile cel Mare vede un rol pedagogic. ”Fiindcă Duhul Sfânt”-zice el- ”știe că neamul omenesc este greu de îndrumat pe calea virtuții, din cauză că noi disprețuim viața înaltă, ca unii cari suntem înclinați întotdeauna către plăcere, ce face? El a împreunat odată cu dogmele plăcerea cântatului, pentru ca fără știrea noastră, odată cu bucuria și frumusețea celor auzite, să primim și folosul care rezultă din cuvintele pe cari le auzim. De altfel tot asemenea fac și doctorii cei înțelepți atunci când au de dat oamenilor doctorii amare, căci le amestecă mai întâi cu miere și numai după aceea le dau celor cari nu ar putea să le ia altfel”.¹

¹ Coment. la Ps. p. 24 (Trad. Pr. Căciulă).

Aceeași teleologie o vede și Sf. Ioan Gură de Aur în dulceața melodiilor religioase-bisericești.

”Dumnezeu” – zice el – ”văzând că cea mai mare parte dintre oameni erau nepăsători, puțin dispuși să citească lucrurile spirituale și să îndure osteneala, voi să le facă munca plăcută; el adăugă la cuvintele profetice melodia, pentru ca atrași de ritmul cântării, să-i înalțe toți cu căldură imnele sfinte”.¹

Prin concursul pe care-l dă creștinilor la înțelegerea cu plăcere a textelor religioase și prin puterea sa revelatoare, muzica ne apare ca o *colaboratoare* a Duhului Sfânt.

Sf. Ambrozie zice că ”în psalm” (și desigur că și în orice cântare bisericească) ”învățătura face eforturi (conlucrează) alături de har (grația divină). Îl cântăm pentru *plăcere* dar îl învățăm pentru *instruirea* noastră. Învățăturile date cu sila nu durează, dar ceea ce ai învățat cu plăcere, odată intrat în suflet, nu va mai dispărea”.²

Credem că cel puțin jumătate din cântările Bisericii noastre sunt menite să îndeplinească și o asemenea funcțiune pedagogică-didactică. Într’adevăr foarte multe din textele poetice cântate în cadrul cultului divin ortodox au caracter catehetic, cuprinzând mai cu seamă învățături de credință. Astfel găsim: dogma uniunii ipostatice (în dogmaticile unor glasuri),³ dogma despre nașterea supranaturală a lui Iisus Hristos din Fecioara Maria (în vecernia și utrenia praznicului Nașterii Domnului), dogma despre învierea Mântuitorului (în slujba Învierii și vec. și utr. duminicilor), dogme referitoare la tripersonalitatea lui Dumnezeu și consubstanțialitatea Persoanelor sf. Treimi (în canoanele treimice de la polunoșniță și în troparele treimice) dogme despre lucrarea Duhului Sfânt (în slujbele Rusaliilor) și toate celelalte dogme creștine.

Ca model de text concentrat dogmatic cităm stihira cu Mărire... și acum (glas 8) de la vecernia Duminicii Rusaliilor. Iată textul acestei stihiri:

”Veniți popoară să ne închinăm dumnezeirii cei în trei Ipostasuri: Fiul în Tatăl cu sfântul Duh. Că Tatăl fără ani a născut pre Fiul cel împreună vecinic și împreună pre scaun șezător, și Duhul sfânt era în Tatăl împreună cu Fiul preamărit. O putere, o ființă, o dumnezeire, căreia toți închinându-ne, zicem: Sfinte Dumnezeule, cea ce toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună lucrarea sf. Duh; sfinte tare, prin carele pre Tatăl am cunoscut, și Duhul sfânt a venit în lume; sfinte fără de moarte, Duhule mângăitorule, cea ce din Tatăl porcezi și în Fiu, te odihnești, Treime sfântă mărire ție”.⁴

¹ Coment. la B. 41, citat după P. Vintilrscu o. c. p. 217.

² Enaratio în XII ps. Davidicos (Migne, P. G., t. XIV. Col. 905, sq.).

³ Cântările amintite în paranteze nu sunt singurele cari se referă la dogmele amintite.

⁴ Din Octoihul mic, Sibiu 1918.

Dar asemenea texte sunt zeci și sute. Dacă pentru teologi lectura lor prilejuiește o adevărată desfătare spirituală, desigur că mulțimea credincioșilor nu are răbdare să le audă și nici putere să le deslușască înțelesul. Cântate însă, ele devin atrăgătoare, plăcute și chiar memorizate cu ușurință.

Muzica are mai strânse legături cu memoria decât celelalte arte. Explicația acestei situații o găsim în afinitatea muzicii cu viața sufletească și mai ales în caracterul lor ritmic (curgător) comun.

Într'adevăr, psihologia de mult a stabilit că ceea ce este mai viu, mai agogic, se imprimă mai adânc în memorie decât ceva static.

Un text literar asociat de o melodie ne va apare în minte ori de câte ori ne va "sună în urechi" melodia respectivă, chemată – sau chiar nechemată – de voința noastră.

Dar, pe lângă funcțiunea aceasta mnemonică, muzica mai are și puterea de-a ne ajuta să *deslușim* înțelesul cuvintelor cântate, căci ea subliniază prin accente pe cele mai însemnate, iar prin mersul său, ascendent sau descendent, poate oarecum să plasticizeze ideile abstracte construite din acele cuvinte.

Iată deci că muzica împrumută textului literar nu numai căldură, ci, într'o măsură oarecare, chiar și lumină.

Capitolul VII

Rolul misionar al muzicii liturgice

Încă dela început, muzica liturgică a îndeplinit și un rol misionar; răspândirea creștinismului se datorește în bună parte muzicii lui.

Păgânii, ajungând în contact cu ritualul creștin, se simțeau impresionați, unii, de atmosfera lui de taină, alții, de strălucirea lui, dar mai toți erau cucerți de expresivitatea melodiilor bisericești.

Aspra fire a păgânului primea astfel cea dintâi baie de îmblânzire, de înduhovnicire. El se simțea bine în timpul cultului divin creștin, a cărui muzică (mai ales în Răsărit) o prindea ușor și, cântând-o, sau numai auzind-o, se lega sufletește de cei cari o cântau în cor, de locul în care se adunau la rugăciune și, inițiat prin cuprinsul cântărilor și mai apoi prin catehizația specială ce i se făcea, primea botezul.

Dacă Rușii au primit creștinismul de rit grec, aceasta se datorește și faptului că delegații ducelui Vladimir la Constantinopol au fost impresionați de cultul creștin al Bizanțului. Ei raportară că, asistând acolo la liturghia greacă, li s'a părut că sunt în cer, iar nu în biserică".¹

¹ Eusebiu Popovici, Ist. Bis. Univ., vol. II, p. 299.

Cine ar putea spune că, pe lângă strălucirea cultului din cetatea Bizanțului, n'au impresionat pe delegații ruși și îngereștile imnuri ale sfintei liturghii, cântate de numărul cel mare al cântăreților sfintei Sofii ?

Muzica liturgică și cea religioasă extracultică a servit adesea și ca armă împotriva ereticilor. La început, cei cari au întrebuințat în mod conștient și intenționat imnurile religioase ca mijloace de propagandă prozelitistă au fost tocmai ereticii.

Astfel, în Siria, gnosticii Bardezan și Armoniu compuseseră o mulțime de imnuri în gen popular, având cuprins eretic, destinate să fie cântate de mai multe coruri alcătuite în scop de propagandă. Succesul prozelitist pe care l-au obținut cei doi gnostici cu aceste imnuri a fost imens. Propaganda acestoreretici nu a putut fi neutralizată decât prin arme de aceeași natură; Ortodoxia se salvă prin imnurile compuse anume în acest scop de către diaconul Efrem din Edessa.¹

Este interesant că Sfântul Efrem Sirul a compus imnurile sale chiar după modelul celor eretice, folosindu-se, în multe cazuri, până și de melodiile eretice, căroră doar le-a substituit text ortodox. (Acest lucru, acum după cele expuse în capitolul "Considerații ontologice asupra muzicii", nu trebuie să ne mai surprindă. De asemenea, metoda Sf. Efrem Sirul nu dă dreptate celor cari critică "Oastea Domnului" că are cântări de proveniență sectară; "Oastea" ar fi vinovată numai dacă nu ar fi substituit textele melodiilor sectare prin texte pur ortodoxe).

Dela Efrem Sirul și până astăzi, Biserica a întrebuințat de foarte multe ori muzica bisericească drept armă de luptă antieretică. Până și unele imnuri din Sf. Liturghie au avut inițial și menirea de-a combate acțiuni propangandistice eterodoxe. (De ex. imnul "Unule născut", din liturghia catehumenilor, a fost compus cu scop antinestorianist).

Dar și în zilele noastre muzica cultică poate îndeplini un imens rol misionar-convertitor.

Bisericile înzestrate cu cor bun sunt întotdeauna pline de oameni la Sf. Liturghie. Informați că într-o asemenea biserică pot asculta un cor bisericesc bun, vin la sfânta liturghie nu numai creștini adânc religioși, ci și anumiți indiferenți, dar iubitori de muzică. La început, unii participă chemați numai de frumusețea muzicii; apoi, treptat, le plac și învățăturile evanghelice, ca și atmosfera religioasă din biserică și, cu timpul, devin ei înșiși religioși.

Dacă bisericile catedrale ar fi înzestrate cu coruri superioare atât din punct de vedere al calității vocale, cât și în ce privește pregătirea muzicală teologică a dirijorului și în ce privește repertoriul, mulți dintre reprezentanții autorităților civile și militare, obligate să participe de două-trei ori pe an la "Te Deum"-urile oficiale, s-ar simți atrași să participe la slujba religioasă și atunci când nu sunt obligați oficial.

¹ Cf. Pr. P. Vintilescu, o. c. p. 38.

Dar pentru aceasta e necesar să i se dea corului importanța cuvenită; să fie considerat ca atare. Îndrumarea și controlarea muzicii cultice să fie o preocupare principală și permanentă a tuturor ierarhilor.

Trăim un timp în care muzica se cultivă mult, dar, din nefericire, o muzică gălăgioasă, o muzică de jazz. Dacă în biserici ar răsună o muzică superioară, sfântă, ea ar atrage pe toți cei însetați de-o asemenea muzică. Și ca și altădată, din ascultătorii săi iubitori de muzică, prin virtuțile sale, muzica ar face și iubitori de Dumnezeu.

Capitolul VIII

Părerii rezervate despre folosul duhovnicesc al muzicii

Cu toată bogăția mărturiilor în favoarea funcțiunii cultice a muzicii, totuși nu lipsesc nici glasuri rezervate sau chiar potrivnice muzicii religioase, considerată în sine (fără text). Printre cei dintâi amintim pe Fericitul Augustin, același pe care l-am citat la începutul lucrării noastre tocmai în favoarea muzicii.

”Când mi se întâmplă-zice Fericitul Augustin-să fiu desfătat de cântare mai mult decât ceea ce se cântă, mărturisesc că păcătuiesc și sunt vrednic de pedeapsă”.¹

Dacă Fer. Augustin ar mărturisi că se consideră vinovat și în cazul când, furat de dulceața melodiei, i s’ar întâmpla să-i scape *integral* sensul cuvintelor, vinovăția lui ar fi evidentă și la fel ne-am considera fiecare. Dar aci nu este vorba de un asemenea caz, ci numai de-o captivare în grad mai mare din partea muzicii decât de către textul literar al cântării; și totuși autorul ”Confesiunilor” se consideră vinovat. De aci rezultă că muzica religioasă (singură) nu poate îndeplini o funcție cultică, decât asociată cu un text literar religios și că ierarhizând importanța cuvântului și cea a muzicii, prioritatea, d. p. d. v. religios, trebuie acordată cuvântului.

Fer. Augustin nu consideră muzica (melodia) religioasă de-a dreptul primejdioasă; el se învinuiește numai de neatenție și de slăbire de voință, nu de faptul că a *cântat* în loc să citească. El nu se consideră vinovat ori de câte ori cântă și nici nu se simte *totdeauna* desfătat de cântare mai mult decât de ceea ce se cântă, ci zice numai că i se ”întâmplă”.

Aceeași idee se desprinde și din motivarea pe care Isidor Peluziotul o face măsurilor luate în vremea sa, ca femeile să fie oprite de a cânta în biserică, după ce ”Apostolii Domnului ” mai întâi le aprobaseră să cânte. ”În loc de a fi conduse la pocăință ”-zice Isidor Peluziotul- ele au *abuzat* de dulceața cântării, pentru a stârni pasiunile, punând cântarea bisericească la același nivel cu aceea de scenă”.²

¹ Confes. I, citat după Pr. P. V. o. c. p. 233.

² Epist. I, 90, Migne, P. G. t.78, col.244 (citată după Pr. P. V. o. c. p. 200)

Deci nici în acest caz răul nu este inerent muzicii, fără numai slăbiciunii voinței omului, căruia, din vina lui și din ispita celui viclean, până și cele mai sacre lucruri îi pot fi uneori spre sminteală.

Tot din considerații omenești, dar mult mai subtile, și Sf. Ioan Scărarul se hotărăște să interzică monahilor cântarea în timpul cultului.

Ioan Climax nu pune o asemenea opreliște pentru motivul că cel ce cântă în biserică s'ar putea lăsa furat de dulceața propriu zisă a muzicii; aceasta fiind-pe semne- o primejdie care poate să-l pândească mai curând pe un mirean; ispita care-l poate pierde pe monah este mai ascunsă și mai rafinată: din sborul contemplației el poate cădea ” în admirația talentului propriu, în voluptatea cântării, a execuției”. Deci, după cum concludă dl. prof. Nichifor Crainic,¹ după care redăm părerea Sf. Ioan Scărarul-”nu melodia e pricina abaterii, ci slăbiciunea morală a celui ce-o cântă”.

Printre monahi găsim însă glasuri și mai hotărâte împotriva cântării bisericești. Iată de pildă ce a zis odinioară starețul mănăstirii din muntele Nitriei către Avva Pavel Capadocianul, când acesta se plânsese că bătrânul cu care petrece în chilie îl oprește să cânte cântări bisericești: ” monahilor celor ce petrec departe de tulburările lumii, un lucru ca acesta (cântarea bisericească) nu numai le este nefolositor, dar de multe ori pricinuitor de vătămare. Că precum pescarul cu undița și cu viermele vânează pre pește, așa și diavolul cu aceste tropare și cu cântarea cufundă pre monahul în slavă deșartă și plăcerea oamenilor și iubirea de dulceață, poate încă și în curvie. Că cântarea departe este de la monahul cel ce cu adevărat voiește să se mântuiască”.²

Tot în cartea din care am citat³ mai găsim și următoarele:

... ”Și i-a răspuns lui bătrânul (Avva Siluan) : ... ”Fiule, a zice tu psalmi cu glas, întâi este mândrie, căci îți pune ție în minte că tu cânți, iar fratele tău nu cântă. Al doilea, îți și împietrește (!) inima și nu te lasă să te umilești. Deci de voești umilința, lasă cântarea. Și când stai făcându-ți rugăciunile tale, să cerce mintea ta puterea stihului” ...” Nu cu cântări și tropare și glasuri, ci cu rugăciunea cea cu inima sdrobotită și cu post prin care și frica lui Dumnezeu în inimă se face neconținut și plânsul se întărește, carele de tot păcatul curățește pe om și mintea mai albă și decât zăpada o face. Iar cântarea, pe mulți la cele mai de jos ale pământului i-a pogorât, nu numai mireni, ci și preoți, fiindcă i-a moleșit și în curvie și în alte patimi de rușine i-a prăpăstuit. Pentru aceasta și norodul se adună prin biserici”...

Ce mai putem crede, după ce am auzit aceste două glasuri de monahi atât de hotărât antimuzicale? Desigur că ele nu pot răsturna mărturia zecilor și sutelor

¹ Nost. Parad. p. 66.

² Patericul, Râmnicu-Vâlcei, 1930, p. 446-447.

³ Patericul, p. 220-221.

de teologi, mireni și călugări cari au depus în favoarea utilității spirituale a muzicii religioase. Printre aceștia e destul să amintim pe Sf. Nichita de Remesiana, care, într'o lucrare specială – ” De psalmodiae bono” – *combate* tocmai curentul-se vede- foarte răspândit pe vremea sa, că adevărata cântare religioasă exclude sunetele auzibile, ea trebuind să fie numai o cânatre a minții și a inimii.

Părerile contrare rostului liturgic al muzicii trebuie explicate și prin prisma conservatismului general al mănăstirilor, cari de fapt, la început au depus o categorică rezistență introducerii noilor cântări bisericești, numite tropare, în cultul divin public.¹ Mai târziu însă nu numai că și mănăstirile au primit în cultul lor noile imnuri, dar chiar ele însele au compus cântări bisericești, cum este cazul Mănăstirii Sf. Sava din Ierusalim, ai cărei iluștri reprezentanți sunt Sf. Ioan Damaschin (alcătuitorul Octoihului) și Sf. Cosma Melodul.

Totuși nu putem trece atât de ușor peste constatarea că Sf. Ioan Scărarul oprește cântarea bisericească *în general*, iar Avva Siluan sfătuiește chiar și părăsirea cântării psalmilor, ca fiind pricinuitoare de mândrie.

Să nu ne surprindă că un ascet poate identifica până și în cântarea bisericească primejdia începutului prăvălirii în desfrâu.

Răsboiu pe care-l duc monahii nu este purtat pe pământ, cu armele grele ale mirenilor, și nici nu are de apărut atacuri fățișe. Îndeosebi monahii pot zice împreună cu Sf. ap. Pavel: ”noi n'avem de luptat împotriva cărnii și sângelui, ci împotriva căpeteniilor, împotriva stăpânitorilor întunecului acestui veac, împotriva duhurilor răutății cari sunt în locurile cerești”.²

Pe călugărul încercat diavolul nu-l atacă cu ispitele materiale, sensuale, căci acestea prea ușor pot fi identificate ca proveniență și scop, ci îl urmărește mai ales în cele mai evlavioase gânduri și îndeletniciri ale sale. Patericul este plin de asemenea exemple.

De obicei, un mirean cade în păcatul mândriei în urma unui succes mai mare sau în urma atingerii unei superiorități evidente, cu repercursiuni materiale. Călugărul poate fi cuprins de mândrie chiar și numai comparându-se cu un frate care nu poate cânta, sau cântă ceva mai slab.

Cine duce o viață trupească naturală (cu satisfacerea instinctelor naturale) de obicei poate cădea în păcatul desfrânării numai când se află în mediu unor condiții naturale de păcătuire. Monahul, care năzuiește spre desăvârșirea morală, se ferește ca de foc de-a zăbovi într'un asemenea mediu de ispită firească. Lui i se poate întâmpla, în schimb, să nu-și păzească destul de strașnic *gândul*; astfel el poate aluneca cu închipuirea la imagini foarte discret vinovate și complăcându-se în vederea lor- ceea ce înseamnă începutul păcatului- să adauge altele, ceva mai

¹ Cf. Pr. P. Vint., o. c. p. 64-69.

² Efeseni 6, 12.

periculoase, până la cele mai îmbietoare la păcat; cu acestea însă, păcatul este ca și desăvârșit (Potrivit cu Mateiu 5, 27).

Orice activitate omenească desfășurată în condiții favorabile oferă prilejul unei satisfacții sau chiar prilejul unei plăceri psiho-fizice. Pentru o minte ageră, deprinsă a cugeta mult, prilejul de-a aprofunda cugetările filosofice ale altuia, sau dispoziția și reușita de-a gândi original, sunt izvoare de satisfacție și plăcere superioară – ce-i drept, dar cu atât mai prietenă gândirilor unei conștiințe vanitoase. Oricine s-ar lăsa inundat de o asemenea plăcere, ar păcătui; un călugăr cu atât mai mult cu cât călugăria însemnează *strădanie* și *suferință* permanentă.¹

Cine ar ceti Sf. Scriptură din curiozitate și s'ar lăsa mângăiat de plăcerea de-a adânci cugetările filozofice din cărțile didactice ale V. Testament, ar păcătui. Pe omul din lume nu-l pândește primejdia unor asemenea păcate, sau dacă le-ar face, lui nu i se socotesc așa de greu ca unui călugăr, care a trecut de "pregătirea premilitară" duhovnicească. Cel pus la adăpost de ispite grosolane este asaltat în schimb de ispite de soiul acesta. Muzica, cu atât mai ușor, îl îmbie la complăcere în dulceața sunetelor ei. Dar e destul ca în grădina sufletului să cultivăm o singură plăcere, pentru ca alături de aceasta să răsară altele, până la cele mai vinovate.

Și ne-a mai rămas ceva de precizat. Muzica, fiind produsă prin mijlocirea materiei, oricât de imaterială ni s'ar părea, are totuși și ceva material; acest ceva e *timbrul*. El e pecetea materială a muzicii; el trădează origina prin materie a sunetelor muzicale; este pământescul din ele.

Dar există trepte de trăire spirituală atât de ridicate, că refuză prezența oricărei frânturi de materialitate. Sunt etape (ultimele) în scara elevației spirituale, în care nici cea mai ușoară reminiscență materială și nici cel mai mic zvon material nu poate fi suferit.

Monahilor, cari în exercițiile lor spirituale particulare se nevoiesc să ajungă pe aceste ultime trepte, atunci când au ajuns în preajma lor, muzica, cu timbrul pământesc al sunetelor sale, le interzice; și chiar dacă s'ar cânta în apropierea lor, urechile lor trupești n'ar auzi.

Capitolul IX

Cine și cum să cânte în biserică ?

Nu intenționăm să facem în acest capitol un istoric al cântării bisericești d. p. d. v. al genului, vârstei și numărului persoanelor cari au cântat în cadrul cultului divin creștin. În ce privește Biserica răsăriteană, găsim suficiente relatări în documentatul tratat al Păr. Prof. P. Vintilescu: "Despre poezia imnografică" (pag. 202-207), din care am citat des.

¹"Întrebat-a unul din părinți pe Avva Ioan Celov: ce este monahul ? Iar el a zis: osteneală". (Pateric p. 104).

Aici ne propunem numai să răspundem la întrebarea: care este cel mai recomandabil mod de a se cânta în bisericile noastre și de către cine?

Adesea se spune, sau se scrie, că uzul de-a cânta toți participanții la cultul creștin divin nu ar fi bun, deoarece nu toți creștinii cunosc cântarea bisericească și, din punct de vedere moral, nu sunt toți vrednici să îndeplinească un rol cultic atât de important.

În ce privește vecernia și utrenia, rânduiri bisericești cu texte variabile dela o zi la alta, suntem de acord că nu se poate realiza o cântare în comun, decât doar la răspunsurile ecteniilor și la câteva imne comune slujbelor din toate zilele; dar în ce privește sf. liturghie, împărtășim altă părere.¹

Dacă credincioșilor participanți la sfânta liturghie li s'ar permite să cânte imnele liturgice și eventual ar fi chiar invitați la aceasta, ei le-ar putea învăța cu ușurință și, sub conducerea vocilor cântăreților din strane, ar reuși să împodobească sfânta liturghie cu o cântare în comun. În Ardeal, acest fel de a se cânta la sf. liturghie se practică în foarte multe sate, spre cel mai mare folos sufletesc al tuturor celor din biserică și spre cea mai vie podoabă a cultului.

Pentru deplina securitate a cântărilor bisericești, enoriașii pot fi instruiți în speciale ședințe de cântări sau în cadrul adunărilor diferitelor societăți religioase ("Oastea Domnului", soc. Sf. Gheorghe, etc.).

Nu-i absolut necesar ca toți enoriașii să fie instruiți în ședințe speciale de cântări, ci e suficient să asiste *un mănunchiu* de credincioși, cari să știe cânta și cari, stând în "pod" (cafas), să fie, d. p. d. v. al cântării liturgice, chiagul întregii comunități participante la slujbă.

În ce privește compatibilitatea morală a celor ce vor să cânte în comun la sfânta liturghie, cine ar putea-o proba sau contesta? Dacă avem încredere în sinceritatea sentimentelor religioase ale cântăreților bisericești salariați, de ce să punem la îndoială cuviința și religiozitatea enoriașilor cari participă și cântă la sf. liturghie în mod total benevol?

Acolo unde pot fi înființate și susținute coruri bisericești în 2, 3 sau 4 voci, este foarte bine; dar decât un cor slab, fie din cauza numărului mic al coriștilor, fie din cauza nepregătirii muzicale a lor sau a dirijorului, mai bine să se cânte omofonal.

Este sfâșietor să participi la sf. liturghie într'o biserică în care în loc să poți auzi o cântare bisericească în stare să-ți ajute la rugăciune, dimpotrivă, îți biciuiește sensibilitatea sufletului și te tulbură cu strigăte sau cacofonii insuportabile. (De fapt, cea mai amară durere o încearcă însuși dirijorul, dacă

¹ Drama liturgică se deosebește de drama profană – între altele – și prin aceea că la sfânta liturghie nu există public spectator, în liturghie, preot și credincioși îndeplinesc un rol activ, participând efectiv la desfășurarea ei.

acesta este bine pregătit și bine intenționat, dar neajutat să poată organiza un cor în stare să corespundă misiunii sale).

Dar chiar și în catedralele înzestrate cu cor bun trebuie să răsunе, măcar tot în a doua sau a treia Duminică, și cântarea bisericească omofonă, executată de toți participanții la slujbă, conduși vocal de către corul propriu zis, care, la rândul său, să cante acum omofonal.

Prin toate ecteniile sale, preotul ne îndeamnă să ne rugăm *cu toții*. Atunci, dacă preotul ne îndeamnă: "să zicem *toți* din tot sufletul",...cum ne vom răbda să lăsăm ca numai corul, sau un singur cântăreț, să răpundă: "Doamne miluiește-ne" ?

Unii susțin că corul sau cântărețul răspund ecteniilor preotului în numele tuturor celor prezenți la slujbă, cari de asemenea răspund "în gând". Dar dacă astfel stau lucrurile, atunci participarea creștinilor la cultul divin nu e necesară, căci în numele lor poate răspunde și un singur cântăreț iar enoriașii se pot ruga în gând, acasă. Dar Biserica nu învață acest lucru.

Pentru majoritatea oamenilor, participarea efectivă la cultul divin este o necesitate sufletească peste care nu se poate trece decât spre paguba lor. Într'adevăr, să vedem cum se comportă la sf. liturghie creștinii dintr'o biserică în care singur cântărețul de strună dă răspunsurile ?

Unii ascultă slujba când mai pasivi, când mai activi, aci urmărind și chiar fredonând crâmpee melodice odată cu cântărețul de strună, aci rugându-se în gând rugăciuni *independente* de momentul liturgic respectiv, dar des împiedicate de cântarea strănii. Alții se roagă stăruiitor o bună parte din timpul cât ține sf. liturghie, dar tot cu rugăciuni independente de însemnătatea momentelor liturgice; ori participă la vecernie, ori la utrenie, ori la sf. liturghie, ei zic tot aceleași rugăciuni pe cari le știu de rost, sau improvizează altele după trebuințele și năzuințele lor din lumea aceasta. Sunt foarte puțini aceia cari pot urmări toată slujba, rugându-se în gând, potrivit cu fiecare moment important din sf. liturghie. Acolo însă unde se practică cântarea liturgică în comun, toți credincioșii participă efectiv la toată desfășurarea slujbei.

Că participarea aceasta prin cântare la serviciul divin este o necesitate sufletească, se vede și de acolo că în bisericile în cari corul cântă cam același repertoriu liturgic, de la o vreme credincioșii încep să cante și dâșii melodiile corului, din locurile în cari se găsesc.

E drept că muzica corală armonică poate suplini într'o oarecare măsură cântarea în comun a tuturor credincioșilor prin faptul că muzica armonică angajează mai puternic sufletul omenesc și-l obligă s'o urmărească mai de aproape. Această suplinire n'o poate efectua însă decât parțial și numai un cor superior și numeros. Dar câte biserici au un asemenea cor?

Iată de ce socotim că forma cea mai potrivită de cântare la sfânta liturghie este cea *în comun*, dirijată de un cor pe o singură voce (nearmonic), care la rândul său să aibe un dirijor cântăreț.

Mulți dintre sectarii de azi au părăsirt biserica – între altele – și pentru pricina că la slujbele divine trebuiau să asiste aproape pasivi, pe când în adunările sectare pot să cânte, iar cei mai abili chiar să și predice. Cântarea în comun la sf. liturghie ar avea darul de-a mai stăvili trecerile la secte și poate chiar să readucă pe unii din cei ce ne-au părăsit.

Nu cerem desființarea corurilor bisericești, ci numai ca muzica corală armonică să alterneze duminical – sau poate chiar la aceeași liturghie – cu muzica corală unisonă a tuturor credincioșilor din biserică. Aceste două genuri de cântare în biserică pot îndeplini toate funcțiunile pe cari, în capitolele anterioare, le-am atribuit muzicii bisericești. Cântarea corală armonică excelează în funcțiunile: estetică, pregătitoare și îndemnătoare la rugăciune, catehetică și misionară mai ales printre intelectualii indiferenți. La rândul său, muzica bisericească în comun își îndeplinește foarte bine mai ales rolul de vehicol al rugăciunii, apoi rolul de înfrățire sufletească, rolul pedagogic și cel misionar mai ales printre neintelectuali.

Cine știe însă dacă cel mai potrivit gen de cântare la sfânta liturghie nu este unul mixt, combinat din amândouă genurile amintite ? Poate e mai bine ca în cadrul aceleiași liturghii imnurile cu caracter mai tainic ca: "Heruvicul", "Imnul transsubstanțierii", "Chenonicul", etc., să fie cântate de un cor propriu zis, iar altele mai lirice ca: "Antifonul I", "Sfinte Dumnezeule", și "Răspunsurile mari", să fie cântate în comun de către toți credincioșii.

Principalul lucru este ca muzica bisericească să ne preocupe în măsură mai mare decât până acum și atunci desigur că problemele în legătură cu ea vor primi deslegarea cea mai bună.

În ce privește cuviința și sinceritatea cu care se cade a se cânta în biserică, tuturor celor ispitiți să-și silească firea spre răcnire li se recomandă lectura canonului 75 al sinodului VI ecumenic. Prin acest canon, strigarea exagerată a cântărilor bisericești este sever condamnată. Ca și în trecut, și astăzi acest canon vizează pe acei care, din vanitate sau din mărginire de spirit, se străduiesc să-și etaleze vocea, imitând maniera de-a cânta a cântăreților profani, astăzi a unora de la Operă și de la Radio.

O asemenea manieră de-a cânta nu cadrează cu scopul și caracterul muzicii cultice.

Potrivit observațiilor pe cari le face Sf. Ioan Hrisostom în comentarul Psalmului 61, în cântarea bisericească, la fel ca și în cântarea cu glas auzibil a Sfintelor Scripturi, nu hotărăște nici calitatea vocii, nici știința și nici tehnica muzicală. Unui cântăreț creștin i se cere: sănătate sufletească, minte trează, inimă simțitoare, judecată sănătoasă și conștiință curată. "Avându-le pe acestea, vei fi primit în corul sfânt al lui Dumnezeu și vei putea să stai alături de David".¹

¹ Migne, P. G. t. 55 p. 156 (?).

Din aceste duhovnicești observații nu se desprinde o desconsiderare a elementului vocal fizic din cântarea bisericească, ci numai sublinierea priorității factorului moral.¹

Tot numai în acest înțeles face Sf. Ioan Hrisostom afirmația, că pentru adevărata cântare religioasă ”nu-i nevoie nici de loc anumit nici de timp special, ci în orice loc și în toată vremea se poate cânta cu mintea”.²

Nu este indiferentă sinceritatea cu care se cântă. Căci cineva poate cânta cu gura și blestema cu inima, fie că rostește cuvintele, fie că le cântă.

Ce binecuvântare pote aduce un cântăreț bisericesc al cărui suflet este otrăvit de vicii și bântuit poate chiar de necredință ?

O cântare nu-și poate face efectul său final decât dacă o cântăm cu sentimentele reclamate de caracterul său. Orice operă de artă, pasibilă să fie interpretată, recreată sau adaptată, trebuie însuflețită de interpret, căci aproape indiferent de genul său, interpretarea ei va comunica celor ce o receptează ceva din starea sufletească a interpretului. O cântare tristă, interpretată de un cântăreț stăpânit de o bucurie imensă, va transmite în sufletele ascultătorilor, dacă nu chiar bucurie, în orice caz o tristețe foarte mult atenuată. Cel puțin în biserică, un cântăreț bisericesc imoral nu poate trezi, în sufletele celor ce-l ascultă, sentimente de curăție sufletească.

Cântărețul bisericesc trebuie să se străduiască a fi om cucernic. Comentând versetul 5 al psalmului 29, sf. Vasile cel Mare zice: ”Dacă cineva pronunță *cu gura* cuvintele psalmului, unul ca acesta nu cântă Domnului, ci numai cei ce trimit către înălțime psalmodia lor dintr’o *inimă* curată și toți câți sunt cuvioși”, etc.³

Capitolul X

Muzică bună și muzică rea

Hotărât că nu orice compoziție muzicală merită calificativul binelui, după cum nici orice melodie alcătuită pe un text literar cultic nu poate fi numită liturgică sau bisericească.

Funcțiunile pe cari le-am deslușit analizând teleologia muzicii liturgice, nu le poate îndeplini orice compoziție muzicală, destinată, fără niciun examen, cultului. Spre a putea spune că o cântare nouă (ca melodie) poate îndeplini reale funcțiuni cultice, trebuie să putem răspunde afirmativ întâi la următoarele întrebări: Este acea cântare compusă de un talent real ? Compozitorul fost-a conștient de rolul covârșitor ce va trebui să-l îndeplinească lucrarea sa ? Viața lui este, cu adevărat, moral-creștină ? Și, în sfârșit, compozitorul poate mărturisi cu

¹ Prin aceasta Sf. Ioan Hristostom anticipa – indirect - teoria modernă că muzica aparține mai mult psihologiei decât acusticeii. (Vezi partea I, cap. 3, din prezenta lucrare).

² Migne, ibid., t. 55, p. 158.

³ Coment. la Psalmi (trad. Dr. Căciulă) p. 127.

sinceritate că, în compunerea cântării, a fost inspirat (călăuzit și asistat de harul divin) ?

Nu este locul și nici nu găsim necesar să analizăm fiecare din aceste întrebări. Socotim însă nimerit să spunem măcar câteva cuvinte în legătură cu atât de dificila problemă a *inspirației*, și mai cu seamă în legătură cu subiectul *inspirației*, adică în legătură cu autorul ei.

Înțelegem aci prin *inspirație*, nu numai acel fenomen sufletesc, prin care, ca într'o străfulgerare de conștiință, artistul se învrednicește de viziunea (deplină, sau mai mult schematică, sau chiar numai parțială, adică văzând sau auzind numai motivul principal) a operei sale viitoare, ci înțelegem, prin *inspirație*, implicit toată seva spirituală pe care artistul o trage din afară de sine, în tot timpul creației; prin urmare, înglobăm în noțiunea de *inspirație* tot ajutorul pe care artistul îl primește dinafara puterilor sale creatoare.

Simplu vorbind, cine poate ajuta pe-un artist, în speță pe-un compozitor, atunci când, într'o cvasi-izolare de lume, el elaborează o lucrare nouă ?

Muzele sunt personagii mitologice; în existența lor reală creștinii nu pot crede. Un compozitor evlavios va fi inspirat numai de Dumnezeu, sau de Sfânta Fecioară Maria, sau de vreunul din sfinții cei din veac bineplăcuți lui Dumnezeu. Așa vorbesc mărturiile vechilor imnografi și melozi, sau mărturiile contemporanilor lor.

Un artist creștin, profund religios, este conștient de originea și natura ajutorului pe care-l primește în decursul creării unei noi opere; el se pregătește în vederea învrednicirii unui asemenea supranatural ajutor, îl solicită cu smerenie și tot cu smerenie își revendică sau afirmă paternitatea operelor sale.

Dar un compozitor necredincios și imoral ? De cine va fi asistat el în decursul elaborării unei noi opere, dacă nu de aceleași duhuri viclene, cari îl povățuiesc și de cari ascultă și în celelalte ramuri ale activității și viețuirii sale. Firește, o operă rezultată dintr'o asemenea *inspirație* luciferică poate oferi uneori aparențele unui succes artistic; ea poate genera emoții pseudo-estetice, câștigând aprobarea și admirația celor mai pervertiți sau superficiali, dar creștinul duhovnicesc o poate demasca fără prea mare greutate sau întârziere.

Muzica bună – ca și oricare operă de artă bună – se deosebește de muzica rea mai ales prin *roade*; la fel putem zice și despre muzica bisericească și cea pretinsă bisericească. Sfântul Ioan Gură de Aur zice: "Cântecul sacru ne face duhovnicești; pe când cele josnice ne corump" (Om. in Ps. C., Migne, P. G. T. 55p. 630).

Într'adevăr, dintre toate criteriile după cari putem judeca valoarea religioasă a unei compoziții liturgice, cel mai sigur este acela al roadelor pe care le culege ea în sufletele ascultătorilor, fiind cântată și ascultată în condiții bune. E drept că aplicarea acestui criteriu necesită vreme ceva mai îndelungată, dar, în schimb, și concluziile la cari ajungem pe această cale, sunt tot pe atât de drepte.

Astfel, o compoziție muzicală bisericească vom numi-o bună, dacă, într'adevăr, prin ea ne simțim pregătiți și îndemnați la rugăciune, dacă prin intermediul ei ne putem chiar ruga, întrebuintând-o ca vehicol al sentimentelor noastre îndreptate către Dumnezeu, și dacă, c'un cuvânt, ea îndeplinește în noi toate cele funcțiuni cultice, pe cari le-am văzut analizând rostul muzicii bisericești în cultul divin.

Socotim că aci este locul să dăm măcar un răspuns scurt tuturor acelor care subestimează muzica bisericească de strană din Ardeal și pretind că trebuie să se procedeze la o unificare obligatorie a muzicii bisericești în toate ținuturile locuite de Români, în sensul generalizării muzicii psaltice bizantine, în versiunea uzitată azi în provinciile Vechiului Regat.

Admitem că o muzică bisericească, uniformă în toate ținuturile românești, ar fi un factor de și mai strânsă închegare națională și creștină. Dar se cade să recunoaștem cu toții, că actualele deosebiri ale muzicii bisericești din diferitele provincii române nu sunt, nici pe departe, atât de mari și de așa natură, încât să pericliteze unitatea națională și religioasă a Românilor.

În fond, muzica bisericească de strană din Transilvania este identică cu cea psaltică a Vechiului Regat; cu unele excepții, glasurile bisericești pot fi reduse la aceleași scări muzicale și putem identifica aceleași cadențe (mărturii).

Deosebirile pe cari, totuși, muzica bisericească ardeleană le prezintă față de cea psaltică, sunt datorite, în parte unei ușoare influențe culturale occidentale, dar mai ales influenței muzicii populare. În Ardealul stăpânit de Unguri, Românii n'au avut școli de cântăreți bisericești, nici mănăstiri mari cu înfloritoare tradiție muzicală bisericească și nici legături atât de intense și de largi cu bisericile și mănăstirile grecești. Învățăământul muzical bisericesc era pur practic, tradițional, și cântăreți bisericești deveneau de obicei țărani dotați cu cea mai aleasă voce și cu cel mai desvoltat auz muzical, aceiași țărani care, în afară de biserică, cântau bucuroși un întreg repertoriu de cântece populare. Când, în mod inconștient, acești cântăreți împloteau motive bisericești cu motive populare, nu era cine să-i corecteze. Dar fără îndoială că nu muzica de joc și nici cea mai lumească va fi fost aceea care a influențat muzica bisericească, ci mai degrabă melodiile doinelor noastre. (Foarte vizibil acest lucru la melodia pripelelor Polieleului, la melodiile sfetinelor și la unele podobii).

Dacă însă, cu aceste prilejuri, ne place să ne luăm la întrecere în a sublinia cât mai mult frumusețea doinelor românești și chiar specificul lor național (al unora), de ce când vine vorba de influența pe care au putut-o exercita, în Ardeal, asupra muzicii bisericești, să ne speriem atât de tare, și această influență să ni se pară atât de nefastă? Doar este vorba de fuzionarea și simbioza a două genuri de muzică despre cari, considerate în parte fiecare, totdeauna formulăm cele mai alese aprecieri.

Într'adevăr, în Transilvania poți auzi uneori câte-o melodie bisericească pe care mai că o poți numi doină sau cântec popular românesc, și, de asemenea, îți poate fi dat să auzi câte-o doină sau chiar vreun exemplar de alt gen de cântec popular nereligios – nu mai vorbim de colinde – de-așa factură melodică, încât îți vine să crezi că asculți o veritabilă podobie. Aici, pe leagănul românismului, identitatea celor două noțiuni: Lege românească și Lege creștinească ortodoxă, se extinde, în bună măsură, și asupra domeniului muzicii. Aci, muzică bisericească de strană și muzică populară românească însemnează, în bună parte, aproape același lucru. Cântarea populară a *românizat* cântarea bisericească, iar aceasta a îmbisericit muzica populară (natural, nu pe toată).

Iată de ce, în Ardeal, cântările bisericești omofone, aplicate la texte cari se repetă duminical, cum sunt unele tropare, condace și toate cântările liturghiei, le cântă nu numai cântăreții din strane, ci întreg poporul.

Ce roade a dat această muzică bisericească românească ?

Apoi, ea este unul dintre factorii cari au întreținut și întrețin și astăzi religiositatea milioanei de Români ardeleni. Zeci de milioane de Români ardeleni s'au rugat și au lăudat pe Dumnezeu în sunetele acestor melodii bisericești românești. Atunci, dacă până astăzi nimeni n'a avut înconștiența să afirme că religiositatea Ardealului ar fi inferioară celei din vechea Țară Românească, cum poate susține cineva că muzica bisericească ardeleană n'ar avea valoarea muzicii psaltice?

Problema unificării muzicii bisericești este foarte dificilă și ni se pare că o unificare deplină nici nu va fi posibilă niciodată. Diferitele feluri de cântare bisericească la Români trebuie privite ca diversități ale unui singur fond muzical bisericesc bizantin. O unificare a variantelor, într'o singură versiune eclectică, operată teoretic, la masa de lucru, foarte probabil că ar ieși artificială și, prin urmare, fără șanse de acceptare și răspândire liberă.

Impunerea unei singure versiuni din cele existente, iarăși ar însemna omorârea celorlalte – ne gândim și la versiunea bănățeană, influențată de muzica sârbească. Din realități vii, aceste versiuni ale muzicii bisericești din România, dacă ar fi omise prin impunerea uneia singure, ar deveni niște material mort, păstrând cel mult o valoare istorică. Pagubele culturale și naționale rezultate din aplicarea unei atât de nesocotite măsuri ar echivala, cel puțin, cu cele ce ar rezulta din impunerea unui singur fel de port național și stârpirea celorlalte. Încercarea de-a omorî muzica bisericească în chipul în care a fost cântată ea până acum în vreun ținut românesc ar însemna dezlănțuirea unui nou iconoclașm.

O relativă unificare a muzicii bisericești din România s'ar putea efectua numai prin crearea posibilității ca diferitele versuri să se influențeze reciproc pe scară întinsă, timp de zeci sau poate sute de ani. Însă repetăm: această unificare nu este imperios și urgent reclamată de niciun fel de interes religios sau național.

Să ne oprim acum și asupra unui criteriu structural, după care putem judeca o cântare: ne gândim să tratăm ceva despre *ritm*.

În sens larg, prin ritm ar trebui să înțelegem curgere, desfășurare, viață, dăinuire. Din pricina imperfecțiunii ființei noastre, noi nu putem sesiza însă orice curgere, orice desfășurare, orice dăinuire; desfășurările uniforme și - implicit - continue nu le putem sesiza, nu le putem distinge sensul și nici nu le putem compara întreolaltă, stabilind grade de repeziciune.

Dacă ne-ar fi dat să vedem un râu a cărui apă ar curge păstrând o suprafață fără niciun fel de unduire și fără să poarte niciun fel de corpuri streine, pe cari să le raportăm la unele puncte fixe de pe mal, nu am putea descoperi realitatea vreunei succesiuni; nu am putea observa că apa acelui râu curge.

Nu experimentăm ritmul decât acolo unde există schimbare evidentă, varietate evidentă, succesiune evidentă, factori cari să dea evidență curgerii. De aceea noțiunea și realitatea ritmului ni le descopăr tocmai factorii marcanți, elementele cari punctează desfășurarea unui fenomen fizic sau psihic.

Iată de ce ritmul este îndeobște confundat tocmai cu aceste momente marcante, cu succesiunea lor, și nu cu desfășurarea fenomenului în sine. Astfel, curgerea vieții o sesizăm și o experimentăm prin curgerea evenimentelor importante cari o punctează; ritmul ei îl identificăm cu ritmul acelor evenimente.

(Aceasta nu însemnează însă că nimeni și niciodată n'a avut și senzația desfășurării unei vieți - mai ales a unei vieți sufletești - liniștite, simple, neîngreuiată de paralelismul unor elemente cari să-i marcheze curgerea. Dimpotrivă, credem că marii mistici de odinioară au experimentat foarte intens toate acele popasuri de trăire extatică și de contemplație mistică, caracterizate tocmai prin liniște, desfășurare simplă, și continuitate, adică privire neîntreruptă spre Dumnezeu și simțire religioasă pură, nedeviată spre obiective imanente.

O asemenea viață contemplativă nu este însoțită de factori cari să-i marcheze curgerea; ritmul ei este identic cu însăși desfășurarea ei. Chiar dacă am găsi elemente cari să puncteze desfășurarea unei asemenea vieți pe plan pur spiritual - cum ar fi bunăoară într-o viziune profetică - ritmul lor nu trebuie confundat cu ritmul acelorași elemente considerate în cazul unei probabile întâlniri în câmpul fenomenelor contingente. Doar nici ritmul elementelor cari alcătuiesc conținutul unui vis nu este identic cu ritmul acelorași elemente luate în cazul desfășurării lor înaintea ochilor noștri în stare de trezire. Tocmai din pricini ca acestea, trăirile mistice nu pot fi zugrăvite fidel, prin comparații împrumutate din lumea lucrurilor imanente.

Dar desfășurarea unui cântec ?

Pe aceasta o sesizăm din varietatea duratei sunetelor, o recunoaștem în succesiunea momentelor de începere și terminare, dar mai ales în succesiunea accentelor.

Când sunetele unei cântări au *durate variate*, abundând cele scurte, și când cântarea este bogată în *accente* întărite, ne dăm ușor seama de desfășurarea ei și zicem că este ritmică, iar când accentele și duratele se succed cu neregularitate, zicem că acea cântare este foarte ritmică.

Dar după cum o viață omenească punctată de frecvente și neregulate evenimente puternice o numim viață zbuciumată, tot astfel o muzică bogată în elemente ritmice o clasificăm muzică agitată.

Etosul ritmului atârână de gradul în care el se găsește proporțional față de elementul melodic. O cântare c' un ritm dominant va avea asupra sufletului nostru un efect negativ, distructiv; cu cât însă ritmul unei cântări va fi mai domol, datorită unor durate lungi, aproape egale, și datorită unor accente cât mai apropiate de regularitate, cu atât efectul acelei cântări asupra sufletului nostru va fi, din punct de vedere duhovnicesc, mai constructiv, mai binefăcător. Vechea cântare gregoriană – cantus planus – de origine răsăriteană, se caracteriza tocmai printr' un asemenea ritm liniștit, plan.

Firește că, această cvasi-uniformitate și regularitate ritmică nu constituie condiția exclusivă a unei compoziții de valoare spirituală, dar o bună muzică liturgică la niciun caz nu poate avea un ritm agitat. O muzică ritmică nu ne poate înălța în împărăția liniștei sfinte; o asemenea muzică nu ne poate oferi sprijin în rugăciunea noastră stăruitoare, ci ne turbură, ne agită.

Cum să plutească lin o luntre purtată de un râu cari aci curge repede, aci încet, aci cotește brusc la stânga, aci la dreapta, făcând valuri și vârtejuri?

Cum va pune ordine în mișcările sufletului nostru o muzică dezordonată d. p. d. v. ritmic ?

Dacă Biserica Răsăritului n'a avut în trecut o muzică polifonă, pentru aceasta, ca Biserica, n'are de ce să se simtă umilită, căci polifonia liturgică apuseană, în mod fatal, a dus la acea zgomotoasă poliritmie, pe care, într' un moment de suprasaturație, însuși Apusul n'a mai putut-o suporta și a înlocuit-o cu o muzică întemeiată pe armonie.

Pentru realizarea scopului muzicii liturgice, cuprinsul repertoriului prezintă cel mai mare interes.

Funcțiuni liturgice nu poate îndeplini decât o muzică cu adevărat bună, adecă realizată de un compozitor talentat, îmbogățit cu o cultură teologică aleasă și inspirat de sus.

Mai ales după acest criteriu ar trebui să fie selecționați toți aceia cari vor să fie angajați să cânte la biserică.

Capitolul XI

Dacă muzica instrumentală poate îndeplini vreo funcțiune cultică creștină

Din motive interne și externe, Biserica a refuzat, încă de la început, concursul muzicii instrumentale la cultul divin. Încă de la început, cultul creștin primise o orientare mistică, de rugăciune duhovnicească, lăuntrică; însuși sf. apostol Pavel stimula pe Corinteni să tindă spre rugăciunea și cântarea ” cu mintea și cu duhul”.¹ Or, sunetele țipătoare ale instrumentelor de suflat și chiar cele sacadate ale instrumentelor cu coarde prin ciupire, erau improprii caracterului acestui fel de cult.

La aceste pricini se mai adăuga societatea [/ asocierea] nedespărțită a muzicii instrumentale cu diferitele ritualuri păgâne, față de cari creștinii simțeau o profundă aversiune.

De asemenea, la început, desigur că și persecuțiile anticeștine vor fi determinat neprimirea instrumentelor în cult. Adunările și slujbele creștine se făceau în ascuns, or instrumentele muzicale puteau fi, în unele cazuri, mijloace cari puteau trăda locurile de adunare.

Nici chiar prezența acestei muzici instrumentale în cultul ebraic nu obliga pe creștini s’o adopte și în cultul lor; căci ”trecut-a umbra legii ” și odată cu legea și toate anexele ei exterioare.

Cât despre faptul că Dumnezeu a permis Evreilor să-I aducă un cult însoțit de muzică instrumentală, sf. Ioan Gură de Aur zice că trebuie pus în socoteala înțepenelii sufletești² a aceloră despre cari și Mântuitorul a zis că tot din cauza aceleiași înțepeneli (împietriri) sufletești, Dumnezeu le-a îngăduit și divorțul.³

Rămăsese însă, totuși, în vigoare, autoritatea cărților Vechiului Testament, inclusiv a psalmilor, atât de mult cântați de primii creștini. Dar în acești psalmi găsim foarte frecvent îndemnul de-a lăuda pe Domnul cu instrumente muzicale. Comentate literal, aceste îndemnuri ar fi dus la nedumeriri, în ce privește neadmiterea muzicii instrumentale în cult.

Trebuia găsită deci o explicare simbolică a instrumentelor pomenite în psalmi.

O astfel de interpretare simbolică găsim în ”Întrebări”-le și ”Răspunsuri”-le lui Clement Alexandrinul.⁴ După acesta, psaltirea (harfa) preînchipuie limba; prin alăută se înțelege gura etc... Mai târziu, numele instrumentelor au primit o explicație și mai depărtată de înțelesul lor propriu. Astfel, alăuta înseamnă faptele trupești, psaltirea – având cutia de rezonanță deasupra – ar fi sinonimă cu viața

¹ I Corinteni 14,15.

² Cf. Comentariu la ps. CL. 2, Migne P. G. t. 55, p.494.

³ Cf. Mateiu 19, 8.

⁴ Cf. Pr. P. Vint. o. c. p. 270.

religioasă contemplativă, iar duetul psaltire-alăută însemnând conlucrarea omului cu harul divin.

Dacă mai târziu, biserica apuseană a deschis, totuși, pentru muzica instrumentală, porțile cultului divin, Biserica Ortodoxă n'a admis-o nici până în zilele noastre.

”În ortodoxie” – zice N. Calinic – actul adorării e așa de intim și de personal, încât interpunerea instrumentelor muzicale ar înstrăina această mistică intimitate. O liturghie ortodoxă cântată e un torent de evlavie fierbinte ca sufletul din care isvorește”.¹

Chestiunea dacă muzica instrumentală este, sau nu, compatibilă cu caracterul serviciului divin ortodox, personal ni se pare că astăzi nu mai e chiar atât de simplă.

În primul rând, ne gândim că vechile instrumente, interzise în cultul creștin, s'au perfecționat uimitor de mult și multe altele nouă au fost inventate. În locul lascivului aulos din vechime, avem astăzi flautul, oboiul și clarinetul, instrumente cari în registrul lor bun, emit sunete de culoare cu adevărat nobile.

De asemenea și vechile instrumente cu coarde au evoluat foarte mult, fiind astăzi înlocuite de harfa cea cu șapte pedale și de pianul temperat. Așa s'au mai descoperit instrumente nouă, de alamă, și instrumentele cu arcuș, dintre cari vioara are foarte mari afinități sonore cu vocea omenească. Ce să mai zicem de bogăția de timbre, de la cele mai masive până la cele mai eterice, ale orgei! Influența pe care o poate avea muzica asupra sufletelor noastre este copleșitoare.

Desigur că de-o substituie a glasului omenesc prin muzică instrumentală nu poate fi discuție, dar se pune întrebarea: dintr'o măsurată însoțire a muzicii vocale cu cea instrumentală, prima are ceva de câștigat, sau nu? Dacă în sala de concert ea câștigă expresivitate (prin varietatea timbrelor), siguranță ritmică (prin execuția precisă a duratelor) și suport tonal (prin justetea înălțimii sunetelor), de ce, în biserică, aceste câștiguri să-i fie spre pagubă? Și totuși, dacă nu recomandăm, deocamdată, această însoțire a muzicii bisericești cu muzica instrumentală, aceasta și pentru motivul că în muzica instrumentală atât compozitorii cât și interpreții sunt ispitiți să alunece pe panta artificiiilor și a virtuozității. Observația dlui prof. Nichifor Crainic că ”o liturghie romano-catolică susținută de orgă sau orchestră are măreție teatrală, dar n'are intimitate” și că la ea admirăm efectul artistic, dar uiți că ești în rugăciune de adorare,² ni se pare foarte justă, dar nu dacă o întemeiem pe însăși natura muzicii instrumentale, ci ținând seamă tocmai de faptul că majoritatea compozitorilor liturgici romano-catolici s'au dovedit a fi mai mult muzicieni decât creștini pioși.

¹ Nost. Paradisului, p. 77 – 8.

² Nost. Par, p 78.

Dacă-i vorba de efect ”pur teatral-artistic”, apoi și un imn liturgic ortodox (vocal) poate fi scris de așa manieră, încât să fie ”lipsit de intimitate”. Într’adevăr, ce alt efect poate avea un imn liturgic vocal, mai cu seamă așa zis ”concert”, în care vocile se îngână reciproc, cântând pe rând aceleași cuvinte și ajungând ca, într’un același moment, fiecare voce să spună cuvinte deosebite ? În fond, prin ce se deosebește el de o compoziție polifonică instrumentală, decât doar prin aceea că, cea instrumentală nu se poate lăuda cu babilonica forfoteală de cuvinte pe care le învălmășește corul ? Și în schimb, câtă religiositate respiră câte un andante simfonic.

Dar oare în cultul creștin ortodox nu răsună chiar nici un instrument muzical? Ce sunt atunci clopotele ? Este adevărat că un clopot n’are posibilitățile unei orgi și nici o menire cultică similară acesteia. Clopotul nu produce decât un singur sunet fundamental, pe care-l repetă, și prin care nu poate face altceva decât să cheme pe credincioși la slujbă și, prin monotonia lui învăluită în taină, să creeze un fel de atmosferă religioasă, pregătitoare pentru începerea cultului sau pentru trăirea distinctă a diferitelor momente liturgice importante.

Iată însă că minunata catedrală din Hunedoara este înzestrată cu un sistem întreg de clopote, puse în mișcare prin curent electric prin apăsarea unor butoane din altar; fiecare clopot are sunet deosebit, încât cu ajutorul acestor sunete se pot reconstitui melodii bisericești întregi. Nu știm până la ce grad vor înțelege liturgisitorii ecestei catedrale să exploateze liturgic posibilitățile oferite de acest sistem de clopote, poate unic în toată țara. Dar dacă cineva se va simți înălțat sufletește, auzind pe credincioșii ortodoxi din Hunedoara cântând imnuri liturgice susținute de sunetele acestor minunate clopote, nu va avea dreptul să condamne eventualitatea ca aceleași imnuri să fie însoțite, în alt loc, de sunetele unui armoniu sau ale unei orgi.

Apoi atât de frecvențele părți de cor ”mut” cari însoțesc pe câte un solist, nu sunt oare asemănătoare unor acompaniamente instrumentale ? Când nu produce cuvinte, ci numai sunete vocalizante, sau nasale, prin ce se deosebește organul vocal uman de un instrument muzical, decât prin timbrul său carnal și prin faptul că este manevrat de voința noastră ceva mai direct.

Totuși nu pledăm în favoarea introducerii muzicii instrumentale în cultul ortodox.

De orchestră nici nu poate fi vorba, căci mai ales prin ea s’ar putea cădea foarte lesne în teatralism artistic. Compozitorul care scrie pentru sala de concert o muzică atât de complexă d. p. d. v. armonic, coloristic și ritmic, cu greu se va putea stăpâni să scrie o muzică instrumentală religioasă, sobră.

Apoi, în majoritatea cazurilor, ar însemna ca, la coruri bisericești mediocre să se adauge orchestre de-a dreptul slabe. Într’adevăr, de unde să se recruteze atâția instrumentisti buni (și evlavioși), când astăzi este atât de anevoioasă susținerea unui cor ?

Dacă, însă, eventuale încercări cu orga sau armoniul, ca instrumente însoțitoare, ar da bune rezultate, omologate d. p. d. v. psihologic religios, desigur că ele vor trebui luate în considerare; totuși nici aceste instrumente să nu fie generalizate obligatoriu.

Peste tot, introducerea muzicii instrumentale în cultul creștin ortodox este o problemă a viitorului. Că ea se va soluționa favorabil muzicii instrumentale, sau în defavoarea ei, nu știm; dorim însă din tot sufletul ca soluționarea ei să fie spre cel mai mare folos duhovnicesc al creștinilor.¹

Capitolul XII

Împotriva panmuzicismului liturgic

Datorită unui exces de zel muzical, ca și din multă ambiție deșartă, dar din puținătate de evlavie, în unele biserici ortodoxe s'a ajuns să se cante aproape totul. Înșine am auzit într'o biserică din București "cetindu-se" apostolul de către un solist, acompanioat de cor "mut" (cu gura închisă). Astăzi, până și "Crezul", în unele biserici, se cântă. Dar deși această inovație este o imitație după missa romano- catolică, în care "credo" se cântă, totuși nici aceasta n'a dat naștere la proteste auzibile. Cât despre "Tatăl nostru" această rugăciune se cântă, aproape în toate bisericile, cu cor. O, și cât de înălțător era altădată, când, după ce preotul anunța "*ușile, ușile, cu înțelepciune să luăm aminte*": înceta deodată orice șoaptă sau mișcare și, în această liniște impresionantă, începea să se audă un singur glas, care spunea răspicat: "Cred într'unul Dumnezeu, Tatăl atotțiitorul, făcătorul cerului și al pământului, văzutelor tuturor și nevăzutelor"...

Același lucru se petrecea și când sosea momentul Rugăciunii domnești: fiecare credincios se putea ruga în gând, după modelul dat de însuși Mântuitorul nostru. Astăzi, acest lucru nu-l mai poți face decât printr'un mare efort de nebăgare de seamă a corului; astfel, când ajungi la cuvintele "*facă-se voia Ta*", riști să fii încurcat de cor, care cântă abia cuvintele "*Carele ești în ceruri*" și astfel poți fi împiedicat în rugăciunea ta tot timpul.

Pe cât de necesară este muzica în cultul divin, tot pe atât de necesar este ca ea să fie întreruptă din când în când prin cetiri sau rostiri lipsite de muzică. O cer cele mai elementare legi ale psihologiei.

¹ După introducerea luminei electrice, a sobelor de teracotă și a arzătoarelor cu gaz metan, după introducerea muzicii corale armonice, cântată și de voci femeiești, cine știe dacă în biserică nu se va introduce și muzica instrumentală? Un pronostic sigur nu se poate face. Obișnuit cu atâta muzică instrumentală radiodifuzată, creștinul ortodox ar putea s'o reclame și în biserică; după cum săturat și obosit de ea (mai ales de cea modernistă), ar putea să simtă nevoia ca, cel puțin în biserică, să i se odihnească sufletul în armoniile unei muzici vocale liniștite.

Cuvânt de încheiere

Terminăm această modestă lucrare cu bucuria pe care ne-o strecoară în suflet viziunea măreției rolului muzicii în cultul divin creștin. Nu suntem scutiți însă nici de-o oarecare amărăciune, pricinuită de gândul că, cu toată însemnătatea rolului său cultic, muzica bisericească nu se bucură și în cercurile teologice de toată prețuirea la care are dreptul.

Cât de folositor ar fi dacă muzica bisericească și ritualul cultului ortodox ar preocupa întreg învățământul teologic superior din țară. Mai cu seamă în facultățile de teologie, ai căror studenți, în majoritate absolvenți de seminar, cunosc practic muzica bisericească, două ore de muzică bisericească și ritual, săptămânal, pentru fiecare an de studii, ar da roade din cele mai bune.

Cărțile noastre de cult, atât de bogate în idei teologice, nu pot fi aprofundate în clasele seminariale și, din pricina aceasta, textele lor, menite să fie cântate, nu pot fi interpretate printr'o mai adecvată aplicare a glasurilor bisericești. În Facultate, studenții ar putea adânci astfel înțelesul a cât mai multe din asemenea texte, pe cari până acum le-au cântat ca pe niște texte grele, cetite la prima vedere.

De asemenea și multe din normele tipiconale, învățate până aci numai enunțativ, ar putea fi acum explicate d. p. d. v. logic, psihologic și teologic. Tot în Facultate s'ar putea încerca o traducere a textelor innografice în limba română curentă, eventual s'ar putea încerca chiar o traducere în versuri, după metrul silabic original, ceea ce ar înlesni foarte ușor aplicarea corectă a glasurilor. Și multe alte lipsuri din acest domeniu ar putea fi împlinite.

Cu toată actuala subapreciere a studiului muzicii bisericești, nădăjduim că odată tot se va da mai multă atenție chestiunilor în legătură cu acest important factor al cultului creștin ortodox. După cum, fără ritualul său, ortodoxia ar fi o religie moartă, tot astfel, fără muzica bisericească, cultul ortodox ar fi o desfășurare dramatică neînsuflețită.

Recunoaștem că actuala desconsiderare a muzicii bisericești se datorește în parte și insuficienței morale și profesionale a unora din cei ce s-au angajat s-o slujească. Dar va trebui să vină o vreme când la numirea unui cântăreț bisericesc se va pune cel puțin tot atâta grijă, ca la numirea unui paroh. Va trebui să vină o vreme când în sanctuarul muzicii bisericești nu va mai putea intra orice mirean cu puțină ureche muzicală, dar lipsit de orice pregătire teologică.

Când toți cei chemați vor fi conștienți de însemnătatea muzicii bisericești, aceasta își va putea îndeplini toate funcțiunile sale cultice.

ÎNFRĂȚIREA POPOARELOR PRIN MUZICĂ*

Au mai rămas doar câteva decenii până la împlinirea a două mii de ani, de când, în cea mai sfântă și mai luminoasă noapte de la crearea lumii, cor impresionant de voci îngerești din ceruri a adus omenirii solie de pace, *cântând*: ”Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, pe pământ pace, între oameni bunăvoire”.

Într’adevăr, oricât de straniu ni s’ar părea – considerând lanțul nesfârșitelor războaie ce au avut loc și de atunci încolo – din noaptea celui dintâi Crăciun a început pentru pământeni *o eră de pace*; era creștină. Atunci s’a născut Hristos, Împăratul păcii. El s’a întrupat, a propovăduit și s’a răstignit, ca să poată oferi omului împăcarea cu Dumnezeu și, implicit, să înlesnească împăcarea oamenilor întreolaltă. Dacă, totuși, cunoscând împietrirea multor inimi omenești, Iisus a rostit cândva cuvintele: ”N-am venit să aduc pace, ci sabie”, aceste cuvinte nu trebuie înțelese ca enunțare a unui program, ci ca o profeție sfâșietor de dureroasă.

Dar, oricât de anevoios și de sbuciumat ar fi ritmul în care se realizează împărăția păcii lui Hristos, ea se realizează totuși, continuu, treptat și cu atât mai sigur, încă din timpul petrecerii Mântuitorului pe pământ.

Cu sinceritate, sau ținând obiective nemărturisite, din iubire și din idealism, sau de groaza unui nou războiu, ideea unei păci durabile între popoare a fost propovăduită în toate veacurile erei creștine. Cât privește zilele noastre, am putea spune că prețuirea și cinstirea ideii unei păci mondiale statornice a atins înălțimi cultice. În orice caz, se pare că astăzi înfăptuirea acelei păci este preconizată nu numai în sensul creării unor raporturi diplomatice-*formal* normale între state, nu numai negativ, ca evitare a războiului, ci pozitiv, ca apropiere și înfrățire a popoarelor.

Mai mult decât oricând, se pare că astăzi omenirea este dispusă să primească, după cuviință, mesajul pe care, prin mijlocirea unei muzici angelice, cerul l-a trimis pământului acum aproape două mii de ani.

Dar, dacă nu ne înșelăm în privința aceasta, atunci să ne fie permis a crede că prezența muzicii la ivirea zorilor păcii pe pământ n’a fost nici întâmplătoare, nici decorativă, ci organic legată de solemnitatea aceluia moment. În același timp, participarea muzicii la inaugurarea împărăției păcii pe pământ ne apare bogată în semnificații și sugestii îndrumătoare. Să enunțăm deocamdată numai două dintre aceste sugestii:

* Publicat în ”Biserica și problemele vremii”, Sibiu, 1947, p.129-143.

1. La întocmirea și înfăptuirea programului pentru pacificarea și înfrățirea popoarelor, să nu se uite cererea concursului foarte prețios al muzicii.
2. Creațiile muzicale care vor fi alese spre a servi acest înalt ideal, deși de proveniență omenească, vor trebui să aibe, totuși, astfel de însușiri, încât prin ele să se apropie cât mai mult de muzica îngerilor din ceruri.

Dar ce este muzica și ce puteri atât de miraculoase are ea, de poate oferi atât de prețioase servicii în opera de pacificare și de înfrățire a popoarelor lumii?

Nu vom încerca să formulăm o definiție propriu zisă a muzicii, pentru că muzicologii moderni sunt cu toții de acord că, la fel cu unele forțe elementare, muzica nu poate fi definită (deși Schopenhauer a izbutit să scrie chiar o Metafizică a muzicii). Vom prezenta însă un mănunchiu de date din câmpurile acustice și al estetice, puține la număr, dar suficiente pentru a da temei și evidență afirmațiilor ce vom face în tratarea directă a subiectului nostru.

Astfel, ca o primă apreciere, vom spune că, dintre toate artele cunoscute și cultivate până în prezent pe pământ, muzica este aceea care construște din cel mai frumos material existent. Aurul, marmora, conținutul tuburilor de culori în ulei, sau orice alt material oricât de prețios, utilizat în practicarea vreunei oricare arte, nu se poate compara în frumusețe cu sunetul muzical, "materialul" imaterial din care construște muzica.

Dacă în fața unui public, adunat să asculte, bunăoară, o conferință despre bogățiile naturale ale Europei, s'ar aduce o bucată de aur nativ sau o tablă de marmoră albastră, aceste lucruri nu ar trezi decât curiozitate, un sentiment de noutate și, desigur, interes de ordin economic.

Dar dacă în atmosfera de liniște din acea sală de conferințe ar răsună într-o clipă oarecare un singur sunet de flaut sau de orice alt unstrument muzical bine acordat, acel sunet ar fi în stare, el singur, să producă în noi un fior estetic.

Sunetul muzical nu este un fenomen acustic simplu, o entitate sonoră redusă, ci o adevărată organizație de sunete armonice, nesfârșite ca număr, în perfect echilibru de forțe, având în centrul sistemului lor un sunet fundamental. Fiecare sunet muzical auzibil este, prin urmare, un univers de sunete armonice, unele expansive, altele depresive și totuși, împreună atât de armonios echilibrate și de înfrățite în unitatea ființială a sunetului fundamental, încât, meditănd asupra acestei uimitoare organizări și, reușind să descopere legile care o guvernează, filosoful român Dimitrie Cuclin a ajuns la concluzia că ele pot fi decretate drept însăși legi fundamentale ale Esteticei muzicale.

Ei bine, o simfonie, o sonată, un coral, o colindă, un irmos, sunt construcții trăinice din asemenea minunății sonore, numite sunete muzicale. Acestea ne sunt proprii: le înțelegem, le reținem, le simțim pătrunzând și vibrând în adâncul ființei noastre, pentru că legile cari armonizează ființa sunetului muzical sunt, în același timp, legile vieții noastre sufletești. De aceea și invers: nenumăratele grade, de

două sensuri-depresiv și expansiv-ale mișcării noastre sufletești sunt proprii a fi afectate unor anumite sunete muzicale, devenind astfel funcțiuni muzicale.

Deși, practic, extrem de limitate numericeste, sunetele muzicale totuși pot purta, pe rând, un șir nesfârșit de funcțiuni muzicale.

Aceste funcțiuni, prin raportare la alte funcțiuni muzicale aduse în sufletul nostru de alte sunete, nouă sau repetate, își modifică sensul și gradul inițial; se amplifică, sau diminuează; se leagă unele de altele; se atrag sau se resping momentan, pentru ca, totuși, să colaboreze toate la scăldarea ființei noastre în acel râu unitar de viață sufletească frumoasă care a curs mai întâi în sufletul compozitorului.

Să accentuăm însă (tot împreună cu muzicologia modernă) că muzica nu exteriorizează amănuntele vieții sufletești, nu comunică undele ce se fac la suprafața curgerii vieții sufletului, ci adâncimile ei. Cu alte cuvinte muzica poate reda sensul general-depresiv sau expansiv-al desfășurării vieții noastre sufletești. Ea reușește-cel mult- să exteriorizeze stări sufletești generale: de durere, de tristețe, de bucurie, de iubire, etc. Că această iubire este o iubire de țară (și față de o anumită țară) sau o iubire maternă, sau iubirea unor logodnici, muzica nu poate specifica. Aci va interveni rolul cuvântului. (Iată de ce, fără nicio jignire a sănătosului său simț estetic, poporul poate cânta, pe câte o singură melodie, mai multe poezii, cu subiecte deosebite, având doar același fond sufletesc general. Muzica adaugă cuvântului profunzime, iar cuvântul împrumută muzicii înțelese).

Mai cu seamă prin această fundamentală însușire de-a sonda ceea ce este esențial, general și comun în viața sufletească a oamenilor, muzica este logic îndreptățită să participe la opera de pacificare și înfrățire a popoarelor. Dar ea mai are încă și alte attribute care îi acordă acest drept.

Ca oricare altă artă, dar în grad mai înalt decât toate, muzica ni se înfățișează și ca generatoare de frumos; un frumos sensibil, în care, deși în mod imperfect, se reflectează, totuși, însăși frumusețea transcendentă. Și dacă cuvântul grec καλός (frumos) derivă dela verbul καλέω (eu chem.), apoi avem dreptul să afirmăm că muzica este cea mai frumoasă artă, pentrucă, dintre toate, ea are cea mai mare putere de-a chema pe oameni spre lumea armoniilor veșnice.

Că muzica datorează acest superlativ și caracterului ei aproape de tot imaterial, nimic mai probabil.

Aflându-ne în posesia unui mănunchiu, fie și atât de redus, de date asupra esenței expresive a muzicii, nimănui nu i se va părea riscantă afirmația, că muzica ar putea fi cultivată cu succes drept factor de înnobilare a sufletului omenesc, ceea ce din punct de vedere pacifist ni se pare covârșitor de important.

Înainte de-a avea dreptul să năzuiască o pace mondială statornică, chezășuită de înfrățirea popoarelor, omul va trebui să caute să-și înnobileze ființa sa etică prin fapte, atitudini și năzuințe nobile și înnobilatoare. Accentuăm ”și înnobilatoare”, pentru că, oricât de paradoxal s’ar părea, omul nu este numai autor

al acțiunilor sale, ci și obiect al acestora, în înțeles că ele îi modelează ființa, potrivit cu natura lor. O îndeletnicire nobilă din punct de vedere etic ne înnobilează și mai mult, după cum una inferioară ne coboară mai jos. Și, iată, cultivarea artelor, fie în mod activ, fie receptiv, în toate timpurile a fost socotită o îndeletnicire nobilă, după cum, de asemenea, regina artelor întotdeauna a fost recunoscută muzica.

Să aducem măcar două mărturii-una laică și una patristică-în favoarea tezei că muzica posedă virtutea de-a exercita asupra sufletului omenesc o influență binefăcătoare, favorabilă aspirațiilor și modelărilor celor mai nobile. ”Poposește fără teamă în casa în care se cântă” – zice Seume – ”oamenii răi nu știu ce-i cântarea”. Iar Sf. Ioan Gură de Aur zice: ”Nimic nu reușește să înalțe într’atât sufletul și oarecum să ni-l înaripeze, să-l ridice de pe pământ, să-l desfacă de legăturile trupului, ca o melodie vocală sau o cântare instrumentală inspirată, perfect echilibrată ritmic”.

Explicația acestei miraculoase și binefăcătoare influențe a muzicii asupra sufletului nostru ne-o dă filozoful Dimitrie Cuclin: ”*Muzica, zice el, posedă magica putere de-a ne armoniza conform propriei ei armonii*”.

Și, ca să ne dăm seama ce însemnează această armonie conform căreia muzica ne poate armoniza și pe noi, vom spune că, ”antichitatea o înțelegea atotcuprinzătoare: dela divinitate, prin univers, până la om”. Armonia aceasta este armonia cântării heruvimice din viziunea profetului Isaia, este armonia cântării instrumentale a celor 24 de bătrâni din viziunea apocaliptică a sf. evanghelist Ioan, este armonia corului îngeresc din noaptea sfântă a începutului erei de armonioase raporturi între oameni.

Vă rog să vă imaginați eventuala deslănțuire a unei uriașe acțiuni de înnobilare sau reînnobilare sufletească a omului, acțiune desfășurată pe plan mondial, potrivit unui program pedagogic întocmit, care să nu subestimeze serviciile muzicii. O atare acțiune generală, condusă cu înțelepciune și sinceritate, nu ar fi sinonimă cu întreprinderea unei tot atât de bine intenționate acțiuni de pacificare și de reală înfrățire a popoarelor?

Dar temelia pe care se poate începe clădirea mărețului edificiu al unei păci mondiale durabile nu poate fi decât iubirea. Numai atunci când popoarele lumii vor fi povățuite și deprinse ca, în locul urii dintre ele, să cultive iubirea propovăduită de Împăratul Păcii, numai atunci ele se vor putea împărtăși îmbelșugat din roadele unei păci reale.

Dar, pentru ca să poată ajunge a se iubi reciproc, aceste popoare trebuie să caute mai întâi a se cunoaște reciproc. Nu este vorba aici de o cunoaștere întemeiată pe o seamă de prezentări istorice de multe ori false, tendențioase, ci de o cunoaștere rezultată din contact direct, dacă nu social, măcar cultural. Ei bine, și în acest domeniu muzica ne poate oferi servicii foarte prețioase.

Două sau mai multe popoare, vecine sau îndepărtate, vor ajunge să se cunoască în mod fidel, obiectiv, dacă, între altele, vor face cunoștință cu produsele muzicale folclorice respective, cultivându-le statornic prin continuu schimb de valori muzicale populare. Deși aceste creații muzicale populare prezintă și un vădit caracter specific național, schimbul lor internațional va duce pe indivizii cari alcătuiesc popoarele respective la concluzia că și unii și alții nutresc cam aceleași aspirații spre lumină, frumos și bine; că, deopotrivă, sunt stăpânite cam de aceleași sentimente generale ca: iubirea, nostalgia, tristețea, bucuria, etc; că, prin urmare, sunt plăsmuiți sufletește la fel, și unii și alții fiind oameni, copii ai aceluiasi Tată ceresc și frați întreolaltă. Suntem deplin îndreptățiți să credem într'un asemenea rezultat, pentru că așa după cum susține d-l conferențiar universitar Alexandru Dima, "în arta populară apar valori *general umane* colorate specific de cadrul propriu al comunității"¹. Și dacă această afirmație are valabilitate pentru orice artă populară, ne imaginăm ușor cât de adevărată este ea cu privire la muzica populară, după ce am văzut că, prin excelență, muzica are puterea de-a sonda adâncimile vieții sufletești umane și nu undele care se produc la suprafața acesteia.

Nu atât prin muzica lor propriu zisă sunt naționale cântecele unui popor, ci mai ales prin limba lor literară, sau prin felul instrumentelor cu care se cântă cele neînsoțite de cuvinte, ca și prin împrejurările speciale în care se cântă cele mai multe creații ale muzicii populare. Nu există popor a cărui muzică să nu se înrudească ritmic, modal și melodic, cu muzica multor altor popoare. Dacă, totuși, muzica unui popor are și caracter specific național, aceasta se datorește faptului că acel popor cultivă cu predilecție anumite forme ritmice și anumite moduri, cari în mai mică măsură pot fi întâlnite și la alte popoare.

Un țaran bulgar nu înțelege cuvintele unei doine românești, dar muzica ei îi este accesibilă. (De altfel radioul a răsturnat multe teorii folcloristice șovine).

S'a spus că muzica este o limbă internațională. Ei bine, când mi-e dat să aud o asemenea afirmație din gura unui om care știe ce spune și poate "vorbi" curat această "limbă", afirmația nu-mi sună fals.

Gândiți-vă unde suntem așezați geograficește noi (Românii) și la ce mare distanță se află poporul nord-american. Pe de altă parte, poporul nostru este un popor agricol, iar cel nord-american un popor industrial și agricol industrializat. Apoi, noi aparținem familiei popoarelor latine, Nord americanii mai ales familiei de popoare anglo-saxone. Și câte alte deosebiri ne separă!

Ei bine, dacă muzica, chiar cea național-populară, nu ar avea și caracter *anațional* sau *internațional*, cum să ne explicăm că, pe marginea unui concert recent dirijat de George Enescu la Washington, cronicarul muzical al unui ziar din Statele Unite a putut să scrie următoarele: "Rapsodia II-a, cu melodiile ei de

¹ Alexandru Dima, *Conceptul de artă populară*, p. 37.

origine țărănească (românească), este și cântecul nostru” (al poporului nord-american).

O asemenea afirmație nu poate avea numai caracter omagial personal.

Să recunoaștem totuși că revelatoarea constatare a ziaristului de peste ocean a fost prilejuită nu numai de simplu fapt al audiției acestei rapsodii române, ci și de chipul magistral în care a fost ea dirijată și executată.

Peste tot, succesele pe care de câțva timp le repurtează maestrul George Enescu în America sunt excepțional de mari. Dintre numeroasele știri sosite în acest sens din America este destul să amintim că, bunăoară, la Baltimore, impresia artei dirijorale a lui George Enescu a fost atât de puternică, încât Kindler, dirijorul obișnuit al orchestrei simfonice din aceea localitate, s’a aplecat și a sărutat mâna maestrului român, în aplauzele delirante ale unui public foarte select și numeros.

Din relatarea acestor fapte și a altora asemănătoare, putem desprinde concluzia că, *schimbul internațional* de dirijori, virtuoși instrumentali, soliști vocali, etc. constituie, de asemenea, unul din mijloacele cele mai sigure conducătoare la cunoașterea, iubirea și înfrățirea popoarelor.

Și acum, câteva gânduri de-a dreptul despre *funcțiunea socială* și *socializantă* a muzicii.

”Energia solidarizantă a artelor a fost cunoscută și prețuită în toate timpurile. Când membrii unui grup social sunt puși în situația de-a admira aceleași valori artistice, această admirare a unor valori artistice identice îi unește cu legături ce se dovedesc foarte solide. Europa este încă departe de-a alcătui o comunitate politică. Dacă totuși dincolo de adversitatea statelor, s’a putut introduce sentimentul unei unități morale, lucrul se datorește în mare parte și artei... Un obicei care își are utilitatea lui, face ca în împrejurarea congreselor, conferințelor și a întrunirilor deliberatoare de orice caracter să se organizeze concerte, reprezentații de teatru, expoziții de artă, etc. Obiceiul acesta a fost permanent, dela amphictyoniile grecești până la Congresul dela Erfurt și până la numeroasele adunări internaționale ale zilelor noastre...În toate timpurile și în toate prilejurile în care *conștiința socială* a unui grup trebuia susținută sau *creată*, arta și-a dat contribuția sa.”²

Dar, dacă până acum funcțiunea socializantă a diferitelor arte a fost utilizată în slujba conștiinței sociale a câte unui grup național sau în slujba conștiinței unei uniuni politice de cel mult 2-3 state aliate vremelnice, acum a sosit timpul ca arta (și în primul rând muzica) să fie mobilizată în serviciul creării conștiinței marelui familii morale a întregii omeniri.

Dar nu orice valori artistice muzicale, sau pretinse muzicale, vor fi solicitate să-și dea concursul la formarea și susținerea acestei conștiințe. Există *muzică bună* și *muzică rea*. Și pentru că nu este aci locul să stăruim în prezentarea

² Tudor Vianu, *Estetica*, București, 1945, p. 236.

și analizarea criteriilor după care o compoziție muzicală poate fi considerată bună sau rea, ne vom limita să enunțăm principiul că socotim bună muzica aceea care este în stare să-l facă pe om mai bun și considerăm rea aceea muzică în stare doar să-l neurastenizeze, să-l sensualizeze și să-l coboare. Aceea *pseudo-muzică* pe care înșiși adepții ei cei mai entuziaști o ascultă fumând, vorbind, râzând și petrecând, nu va fi chemată să armonizeze raporturile dintre popoarele lumii, cu ritmul său permanent sbuciumat, desordonat, cu disonanțele sale excesive, cu haosul său atonal. Ci să se facă apel la virtuțile acelei muzici, care dela primele sale acorduri, te obligă să te descoperi și să-ți reții parcă și respirația, pentru ca prin nimic să nu împiedici ca armoniile sale binefăcătoare să învâluie ființa ta întreagă.

Cu grijă se va face și alegerea valorilor muzicale folclorice. Vor fi utilizate numai cele autentice populare sau în gen sănătos popular. Dacă sunt însoțite de text literar, acesta să fie tradus în cât mai multe limbi. Apoi, melodiile, cu textele respective traduse, să fie editate și imprimate pe discuri, spre a fi răspândite în cât mai multe state europene și de dincolo de Europa, parvenind inclusiv bibliotecilor și discotecelor tuturor posturilor de radio-difuziune din acele state. Acest material folcloric poate fi pus în circulație în forma sa nativă, dar poate fi turnat și în tipare muzicale culte.

Să se continue deci a se scrie suite, rapsodii, uverturi și alte forme muzicale culte cu caracter național, întemeiate pe folclor. Dar gândiți-vă cât de nouă și cât de binevenită ar fi o suită sau o rapsodie de cuprins folcloric multinațional ! Cât de revelatoare ar fi o compoziție cu caracter folcloric continental, bunăoară *o rapsodie europeană*, în care, material folcloric cules din 5-6 regiuni ale bătrânului nostru continent ar fi prelucrat și încheșat într'un întreg artistic după toate legile estetice muzicale !

Sau, ce exaltare extraordinară ar prilejui audierea unei rapsodii în care, așa cum se obișnuște, într'un moment bine ales ar suna deodată, dispuse într'un magistral contrapunct, trei sau patru melodii caracteristice, aparținând, de astădată, nu unei singure națiuni, ci la trei sau patru națiuni conlocuitoare ! Impresia audierii unei asemenea compoziții muzicale ar fi copleșitoare, căci o asemenea capodoperă ar constitui cel mai puternic și mai patetic îndemn la împăciuirea și înfrățirea popoarelor respective. Cele trei sau patru melodii componente ale Rapsodiei, parcă ne-ar zice: Ascultați cât de zelos și cât de proporțional colaborăm noi la construcția acestei rapsodii, și tresălați de estetică plăcere când ne auziți cât de armonios ne putem manifesta toate, chiar în același timp. Dar nu vă mărginiți la atât, ci urmați-ne exemplul de colaborare în frățietate. Căci, după cum noi, înainte de-a fi muzica voastră, a unora sau a altora, suntem în primul rând muzică, tot astfel și voi, înainte de-a fi mădulare ale unei națiuni sau ale alteia, sunteți mai întâi oameni, fiii egali ai aceluiași Tată din ceruri.

Pe lângă creațiile muzicale folclorice sau cu caracter folcloric, vor fi chemate să-și îndeplinească funcțiunea lor socială toate capodoperele genilor muzicale, indiferent de epoca sau de națiunea căreia ar aparține. Compozitori ruși, germani, italieni, francezi și alții, aparținând altor popoare, vor fi puși deci în situația de-a-și îndeplini menirea lor primordială: aceea de-a contribui, prin opera lor, la împăcarea și înfrățirea popoarelor. Din seria acestor compozitori nu vor lipsi, în niciun caz, cei doi titani ai muzicii mondiale Bach și Beethoven.

Bach, a cărui artă a fost numită ”socială” tocmai pentru că ”nu prezenta un crez personal al său, ci *crezul impersonal, comun*, al atâtor generații animate de impulsul involuntar al aceluiși ideal”. Bach al cărui suflet este ”de-o actualitate permanent vie, și a cărui muzică este nemuritoare pentru că ea vine în atingere cu elementele care sunt în adâncul și totodată la culmea sufletului nostru, în sensul profunzimii umane și al înălțimii divine”... Bach, ”cuvântul lui Dumnezeu făcut muzică”. Bach, despre care un personaj din primele filme sovietice văzute la Sibiu zicea că este ”dumnezeesc”.

Și Beethoven! ”Exponent al spiritului *universal uman*; apostol al frumosului, implicit deci, un *apostol al omenirii* și al cerului. O vagă impresie a superiorității artei și idealului beethovenian am putea avea chiar dacă am lua în considerare numai *simțirile umane generale*, cari au putut da impuls vieții interioare a titanului. *Beethoven a suferit*. Și aici am putea găsi izvorul cel mai sigur al iubirii lui *pentru umanitate*, izvorul milei sale nelimitate pentru suferințele ei și în același timp izvorul dorinței lui neînfrânte de a le tămădui”³.

Ce servicii imense ar aduce idealului păcii și înfrățirii popoarelor muzica acestor doi apostoli, dacă ar fi cultivată în acest scop !

Să nu se mai obiecteze că formele muzicale superioare nu pot fi accesibile maselor largi populare, ci doar unei minorități de inițiați. Firește că, pentru receptarea formelor muzicale superioare, o introducere în istoria acestora, ca și inițierea în arhitectura lor, este absolut necesară. Numai că, astăzi, când există conservatoare populare, filarmonici populare și când nu peste mult timp piața mondială va fi inundată iarăși de milioane de aparate de radio de tip popular, la prețuri populare, inițiații în istoria muzicii și a formelor muzicale culte nu se mai găsesc într’o chiar atât de mică minoritate, ci în creștere spre o viitoare majoritate. În felul acesta însăși marile compoziții simfonice sau dramatice muzicale vor fi aduse în situația de a-și putea îndeplini larg și cu succes funcțiunea lor socializantă.

Și acum, încă un singur gând practic cu privire la armonizarea raporturilor dintre popoarele conlocuitoare ale unei țări. Mai ales în orașele mari, ai căror locuitori aparțin în număr mare mai multor naționalități, ar fi recomandabil ca, între altele, să se înființeze societăți corale și filarmonice cu caracter etnic mixt.

³ Citatele referitoare la Bach și Beethoven sunt din Dimitrie Cuclin, *Estetica muzicală*, p. 452 sc.

Foloasele cântării în comun sunt foarte mari. Muzica executată în comun stabilește o strânsă comuniune sufletească între toți membrii unui cor sau ai unei orchestre. Ea topește diferențele rasiale, nivelează deosebiri de stare materială, risipește și alungă din sufletele oamenilor până și dușmăniile vechi, împăcându-i, apropiindu-i și înfrățindu-i progresiv.

Cu atât mai sigur se va obține un asemenea rezultat, dacă acea muzică va fi religioasă. ”Căci-zice Sf. Vasile cel Mare-cine mai poate fi socotit vrăjmaș al altuia, atunci când își unește glasul la un loc cu el pentru a da laudă lui Dumnezeu” ? Psalmodia aduce cu sine tot ce poate fi mai bun, adică iubirea, făcând din tovărășia laolaltă a glasului un fel de trăsătură de unire între oameni. (De altfel toate aprecierile pozitive pe care, în cadrul acestei conferințe, le-am făcut pe seama muzicii în general, trebuie considerate în grad superlativ, când este vorba în special de muzica religioasă).

Secole după secole au trecut dela noaptea în care cerul a trimis pământului îngerească solie muzicală de pace și omenirea n’a fost în stare să dea acelei solii răspuns corespunzător, până când, la începutul veacului al XIX-lea, neegalatul geniu al muzicii umane mondiale a creat Simfonia a IX-a.

Dar *Oda Bucuriei*, pe care a scris-o Fr. Schiller, iluminat de viziunea în spirit a stelei ce a strălucit neobișnuit în acea noapte, această odă pe care Beethoven o utilizează în finalul simfoniei sale ultime, în anul acesta al semnării tratatelor de pace primește o valoare socială și morală sporită. Mai ales acele popoare care cu întreaga lor ființă însetează după libertate, pace și sinceră înfrățire cu alte popoare, îmbrățișează astăzi cu toată căldura sufletului lor entuziastul final ale simfoniei a IX-a care, literar, în versiunea românească curentă sună astfel:

Slavă ție stea curată,
Voie bună pe pământ!
Astăzi te simțim aproape,
Sol din cer cu soare sfânt.
Raza ta aduce iarăși
Pe popor lângă popor;
Toți pe lume frați noi suntem
Unde vii ușoare sbor...

SĂ ÎNVĂȚĂM CÂNTĂRILE BISERICEȘTI*

Cât de înălțătoare și de melodioasă este cântarea bisericească ! În ea stă podoaba și dulceața celor mai multe slujbe dumnezeiești. Fără de cântare bisericească sfintele slujbe ar fi obositoare și lipsite de puterea atrăgătoare pe care o au astăzi. Cântarea bisericească este aceea care le dă căldură și viață.

Tot melodiile cântării bisericești au și darul de-a scoate mai bine la lumină înțelesul învățăturilor, istorisirilor și tâlcuirilor sfinte, cuprinse în cuvintele diferitelor părți ale slujbei. Mai viu și mai luminos, ni se arată, bunăoară, înțelesul sfetilinei sărbătoarei Nașterii Domnului. (Cercetatu-ne-a de sus Mântuitorul nostru, răsăritul răsăriturilor, și cei din întunec și din umbră, au aflat adevărul, că din fecioară s'a născut Domnul) când o cântăm, decât dacă am ceti-o numai. Același lucru putem spune și despre celelalte sfetiline, irmoase, tropare, stihiri și așa mai departe.

Toți ar trebui să învățăm melodiile bisericești, spre cel mai mare folos al nostru. Mai cu seamă copiii ar trebui deprinși să învețe cântările bisericești și cu siguranță nu vor mai fi ispitiți mai târziu să învețe cântări lumești fără de rușine. Cântările bisericești cu dulceața lor și cu sfințenia lor, sunt de mare ajutor părinților cari vreau să dea o bună creștere copiilor lor.

Minunată este și puterea cântării bisericești făcută laolaltă de mai mulți credincioși. În bisericile, în cari, toți credincioșii cântă cu un glas melodiile sf. Liturghii, se produce o adevărată revărsare de evlavie și de căldură religioasă care cuprinde toate sufletele, nimeni nu poate să rămână rece atunci.

O altă înrâurire binefăcătoare a cântării bisericești asupra celor ce-o cântă în comun, este aceea că ea topește ura dintre oameni și îi înfrățește. Sf. Vasile cel Mare întreabă: "Cine mai poate fi socotit vrășmaș al altuia, atunci când își unește glasul la un loc cu el pentru a da laolaltă laudă lui Dumnezeu? Cântarea bisericească aduce cu sine tot ce poate fi mai bun: iubirea, făcând din tovărășia laolaltă a glasului un fel de trăsătură de unire între oameni, adunând poporul laolaltă într'un singur glas de cor."

Ascultați acest îndemn, care este al Psalmistului care a zis: "Toată suflarea să laude pe Domnul" și al ap. Pavel care zice: "Umpleți-vă de Duhul sfânt, vorbind între voi în psalmi și în cântări duhovnicești, lăudând și cântând în inimile voastre Domnului" (Efeseni 5, 18-19).

* Publicat în "Îndrumător Bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), nr.39-40, 1948, p.173-174.

FOLCLORUL MUZICAL RELIGIOS*

În Republica Populară Română, poporul nu este considerat numai consumator de bunuri culturale, ci și creator de asemenea bunuri. Între produsele culturale populare, folclorul muzical este prețuit în chip deosebit. Însușirile cari dau o mare valoare actuală folclorului-în general-și folclorului muzical-în special-sunt următoarele: caracterul realist-social, forța solidarizantă, simplitatea și sinceritatea.

Muzica populară crește din realitatea vieții sociale; ea exprimă ceea ce este tipic social. Cântecul despre viața păstorească, cântecul prilejuit de momente importante din viața familială (de ex.: cântecul de nuntă), cântecul revoluționar și încă multe alte genuri de muzică, poartă pecete realist-socială. Însuși modul cum se plăsmuiesc cântecul popular este social. O doină, de exemplu, nu se cântă așa cum a fost cântată ea întâia dată de autorul ei, ci aci primește adausuri, aci suferă trunchieri, multiplicându-se în variante nenumărate, ceea ce constituie cea mai eclatantă dovadă că acea doină a primit o nouă paternitate: paternitatea poporului.

Realismul și caracterul social al produselor folclorice dau acestora puterea de a uni și solidariza pe cei ce le cultivă. Cântecul popular sătești, alături de cele muncitorești, sunt un mijloc eficace în cimentarea alianței dintre muncitorimea industrială dela orașe și țărănimea muncitoare.

Produsele folclorice au o arhitectură simplă, oricât de complexe ne apar unele din ele. Ritmul variat al unor cântecul popular constă, în realitate, din câte unul sau două motive care se repetă cu o regularitate uimitoare.

Produsele folclorice poartă și pecetea sincerității. Poporul este sincer și atunci când creează cât și atunci când numai interpretează ceea ce s'a creat anterior. Cântecul popular sunt expresia unor stări sufletești reale, trăite.

Pentru toate aceste reale însușiri ale cântecul popular, folclorul muzical este tot mai insistent recomandat compozitorilor noștri, spre a-l utiliza în urzirea lucrărilor lor de dimensiuni majore. Concomitent, Institutul de Folclor întreprinde fructuoase culegeri în diferite regiuni din țară.

Preotul de la sat are datoria patriotică de a da întreg concursul său folcloriștilor cari ar veni să lucreze în satul respectiv. Preotul, dacă are o activitate pastorală de mai mulți ani într'un sat, poate semna folcloriștilor repertoriul cel mai interesant, genurile cele mai caracteristice regiunii, și le poate indica pe cei mai buni informatori.

* Publicat în "Studii teologice", nr.3-6, 1950, p.288-294.

Dacă într'un sat oarecare există produse artistice populare foarte prețioase, dar pe cale de dispariție, preotul are datoria patriotică să informeze despre această situație conducerea Institutului de Folclor (din București sau din Cluj). Dacă are o cât de relativă pregătire tehnică necesară, până la sosirea membrilor Institutului de Folclor preotul ar trebui să culeagă el însuși ceea ce este mai de valoare și să antreneze în această muncă și pe alți factori intelectuali din sat, sau să ajute pe cei ce eventual ar fi luat înaintea o asemenea inițiativă.

Un foarte mare număr de cântece populare se încadrează în folclorul muzical religios, pentru că ele într'adevăr exprimă stări sufletești religioase.

Folclorului muzical religios îi aparțin următoarele genuri mai importante: colindele (nu toate); cântecele de stea; unele bocete și cântece de înmormântare populare; "viersurile" diferitelor sărbători bisericești; cântecele religioase de masă (executate în cadrul conferințelor religioase); cântările bisericești omofone.

Colindele sunt cântece foarte vechi, de proveniență autentic țărănească, prilejuite de sărbătorile de iarnă. Nu toate colindele au text literar religios, ci unele sunt lumești. Majoritatea colindelor au un refren, altele două refrene.

Cântecele de stea, în majoritatea lor, sunt plăsmuite de vechi preoți, dascăli sau cântăreți bisericești. Toate aparțin folclorului muzical religios și obișnuit nu au refren.

Nici bocetele nu au, toate, conținut religios. Ca muzică, în majoritate sunt tânguiri solistice în stil recitativ. Mai importante, în ce privește conținutul religios și în ce privește valoarea muzicală, sunt "cântecele de mort", executate de obicei în grup. Unele au caracter de rugăciune făcută în numele celui răposat, ca Tatăl Ceresc să-i așeze sufletul în rai. De exemplu:

O, cerescule Părinte!
Adă-ți și de mine-aminte,
Când chemat la cruda moarte
Ies din lume și las toate.
Așează sufletul meu
În ceresc lăcașul tău;
Cu îngerii împreună
Să-și primească a sa cunună.

Altele, tot în numele celui răposat, exprimă credința acestuia în supraviețuirea sufletului său, care va merge la cer.

O cântare de mort, la un copil de 10-15 ani, încearcă să mângâie pe părinții îndurerăți, spunându-le că el are de acum încolo părinți pe însuși Mântuitorul Hristos și Sfânta Sa Maică:

...Oh, iubiții mei părinți,
Nu vărsați lacrimi fierbinți,
Că Hristos îmi este Tată,

Și Sfânta Fecioară, maică.

Ideia învierii morților apare foarte rar în bocete și cântările de mort. Explicația este de ordin psihologic: cântările funebre populare nu au rostul de a fi expresia unui crez eshatologic, ci- după cum le spune numele (bocet, jelanie, etc.) –ele sunt exteriorizarea jalei profunde pricinuite de pierderea unei ființe apropiate.

Versuri ca:

Și mă duc pe lângă cale

De unde nu e înturnare...

nu exprimă necredința în învierea morților, ci ele se explică în sensul versurilor din alt cântec funebru popular:

Noi de-acuma laolaltă

N-om petrece niciodată...

adică: nu vom mai "petrece" laolaltă în modul de "petrecere" pământească, singurul mod cunoscut experimental de supraviețuitorii cari se jelesc în numele celui mort; versurile de mai sus nu exclud credința în existența și a unui alt mod de "petrecere laolaltă", adică a modului de petrecere în care "nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci (oamenii) sunt ca îngerii lui Dumnezeu în cer" (Mat. 22, 30).

Ca proveniență, bocetele propriu zise sunt autentic țărănești, pe când cântările "de mort" executate în grup, în majoritate au factură semi-cărturărească.

În unele părți ardelen (în județele: Sibiu, Târnave, Alba, etc.), sărbătorile bisericești mai importante se prăznuiesc și prin melodii religioase speciale, numite "viersuri" sau "versuri". Astfel se cântă: "Viersul Botezului", "Viersul Floriilor", "Viersul Sf. Cruci", ș. a. Ca formă, aceste "viersuri" se aseamănă cu cântecele de stea sau cu colinde (unele "viersuri" au refren). Nu sunt totuși nici cântece de stea și nici colinde, fiindcă nici nu se cântă purtând "steaua" și nici nu se "colindă" cu ele.

Așa zisa "colindă" de Florii: "Mulțimea norodului, Doamne", cântată în Muntenia, este mai degrabă tot un asemenea "viers", mai ales că textul "colindei" nu este de loc popular în fond, ci este identic cu stihira I de la laudele utreniei din Dumineca Floriilor.

"Viersurile" se cântă în decursul unei procesiuni religioase, de ex.: "Viersul Floriilor" se cântă, în comuna Rășinari, în timpul procesiunii copiilor care aduc de pe câmp stâlپări de salcie; "Viersul Botezului" se cântă mai peste tot, în timpul procesiunii de la biserică până la râu (sau fântână), la Bobotează. Alte "viersuri" se cântă în biserică, la sfârșitul Liturghiei sau în loc de priceasnă. Viersurile sunt executate în grup. Ca și cântecele de stea, "viersurile" au o factură care le trădează paternitatea semi-cărturărească. Cele ale căror autori sunt cunoscuți (cum sunt viersurile frumoase ale călugărului poet Picu Pătruț din

Săliște (sec. XIX). Deși în gen popular, totuși, fiind scrise și semnate, nu aparțin folclorului propriu zis.

”Viersurile” sărbătorilor bisericești sunt o dovadă despre religiozitatea și muzicalitatea poporului, care deși are atâtea cântări bisericești liturgice, a creat totuși încă atâtea cântece prin care să-și exprime și să-și întrețină religiozitatea.

Cântările bisericești de strană (omofone) mai ales cele din Ardeal, încă aparțin folclorului. Este adevărat că la origină, aceste melodii au avut autori binecunoscuți: melozi și melurgi bizantini renumiți. Dar aceste melodii nu se cântă astăzi așa cum au fost create de autorii lor, ci cu modificările primite în decursul veacurilor. Cea mai nouă influență suferită de muzica bisericească bizantină în Biserica Ortodoxă Română este influența melosului popular. Această influență a fost mai puternică în Ardeal, unde ea s’a exercitat timp mai îndelungat. Mai cu seamă melodia sfetinelor și melodia pripelelor polieleului seamănă foarte mult cu doinele ardelenesti.

În Ardeal, neexistând școli de cântăreți bisericești decât după primul război mondial, și nici școli teologice mai organizate, decât din sec. XIX, neexistând nici multe mănăstiri permanent populate și în continuă legătură strânsă cu mănăstirile de peste munți, cântăreți bisericești, țărani iobagi, învățau și executau muzica bisericească după auz, fără posibilitate de control critic. Aceiași țărani erau doinitorii satelor dar și cântăreții din bisericile românești.

Totuși, cântarea bisericească ardeleană nu este o cântare laică lumească, după cum nici muzica psaltică nu este o muzică profană turcească, măcar că a suferit totuși multă influență muzicală turcă.

Nu cântecele de joc și nici cântecele de petrecere au influențat muzica bisericească ardeleană, ci doinele, cântecele de stea și colindele, adică genurile cele mai senine și mai curate. Nu se pot găsi influențele unor genuri muzicale populare cu caracter străin de bunul simț al poporului, străin de buna cuviință și de omenia creștinească a poporului.

Iar dacă este adevărat-cum se susține-că unele colinde și cântece de stea au tâșnit din melodiile bisericești, apoi sutele de colinde și cântece de stea din Ardeal, mărturisesc și ele din destul despre caracterul religios al muzicii bisericești ardelenene.

Dacă ar fi adevărat că această muzică bisericească ardeleană n’ar fi religioasă, ci secularizată total, atunci ar trebui compătimate toate zecile de generații de ortodoxi din Ardeal, care în lipsa unei muzici bisericești bizantine, au fost nevoiți să-și hrănească sufletul cu melodiile bisericești, pe care prof. Dimitrie Cunțan le-a notat și publicat abia în anul 1890, numai ”pe note liniare”, ”în versiunea cea mai simplă”. Lucrurile nu se prezintă însă astfel. Că muzica bisericească ardeleană este religioasă, stă mărturie însuși poporul dreptcredincios, care de sute de ani, la Sfânta Liturghie o cântă de la mic până la mare, dela începutul slujbei și până la sfârșitul ei. În bisericile satești din Ardeal, poporul

cântă nu numai cântările Sfintei Liturghii, ci și o serie întreagă de tropare, condace, etc.

Caracterul popular al muzicii bisericești ardeleni nu constituie o scădere, ci dimpotrivă o însușire prețioasă. Într'adevăr, iată că muzicologii bisericești de peste munți încearcă acum să dea o formă populară chiar psaltichiei, recunoscând că tendința poporului de a adapta muzica psaltică spre a și-o face accesibilă, este o "tendință vie, dinamică". Căci după cum constată profesorul Ioan Croitoru "din cauza complexității lui tehnice, acest cânt psaltic, de o rară frumusețe melodică, este apanajul numai al specialiștilor, nu și al masei populare. Sunt o sută de ani și mai bine de când avem traduceri și creațiuni psaltice în românește și poporul dreptcredincios nu s'a împărtășit aproape deloc din aceste comori sufletești". (Din prefața broșurii "Liturghia psaltică omofonă pentru popor", întocmită de prof. Ion Croitoru și aprobată de Sf. Sinod, 1940. Cântările liturgice din această broșură, deși psaltice, sunt transpuse pe note liniare, în versiunea cea mai simplă, la îndemâna tuturor).

O asemenea constatare tristă nu se poate face cu privire la muzica bisericească din Ardeal. Poporul dreptcredincios de aci se împărtășește din plin din comorile sufletești ale muzicii bisericești, nu de o sută de ani, ci de sute de ani. Neavând specialiști care să-i adapteze cântarea bisericească la modul său simplu de viață sufletească, poporul dreptcredincios din Ardeal și-a adaptat-o singur și aceasta constituie cea mai sigură dovadă că a realizat o adaptare bună.

Referitor la cântările ce se executau în bisericile foste greco-catolice, putem afirma că erau aceleași care se cântau în bisericile ortodoxe. Că pe Târnave se cânta (și se cântă încă și azi), puțin deosebit decât în satele din regiunea Sibiului, aceasta-i foarte explicabil. Și folclorul muzical profan diferă de la regiune la regiune și aceeași doină se cântă deosebit chiar în două sate vecine. Important este că în același sat, în cele două biserici surori se cântă identic.

Mai amintim că în restul țării se cântă muzică bisericească foarte mult influențată de muzica bisericească sârbă, aproape identică cu aceasta. Și ea este o muzică religioasă.

Folclorul muzical religios întrunește toate însușirile prețioase pe care le-am găsit în considerarea folclorului în general. Așa fiind, folclorul muzical religios constituie un admirabil mijloc de cultivare a religiozității poporului. În același timp, el îndeplinește și o importantă funcțiune socială solidarizantă. (Orice activitate constructivă, desfășurată în comun, leagă și solidarizează pe cei ce o săvârșesc; muzica și mai ales folclorul muzical realizează această solidarizare în măsură deosebită).

Așa fiind, chiar folclorul muzical religios propriu zis, nu mai vorbim de cântările de strănă, poate deveni un auxiliar prețios pentru păstorul de suflete care are datoria de a-și ține mereu adunată turma sa cuvântătoare, mereu solidară în eforturile ei comune spre desăvârșire morală, spre progres.

În concluzie, preoțimea are tot interesul pastoral de a valorifica cât mai mult folclorul muzical religios publicat și să se inițieze în tehnica culegerii cântecelor religioase neadunate și nepublicate.

Prioritate va avea folclorul muzical religios local.

ROSTUL ÎNALT AL CÂNTĂRILOR BISERICEȘTI*

Cine vede în cântările bisericești doar niște mijloace de desfătare sufletească, greșește. Cântările bisericești sînt ceva mai mult; ele sînt adevărate rugăciuni, rugăciuni cîntate sau rugăciuni prin cîntare. Prin cuvintele și prin melodiile cântărilor bisericești, mintea și inima credinciosului se pot ridica spre Dumnezeu, spre Sfînta Fecioară Maria, sau spre sfinții cărora le sînt înălțate aceste cîntări.

Unii credincioși se pot adînci mai bine în rugăciune, dacă pe aceasta abia o șoptesc sau o zic chiar numai în gînd. Pentru cei mai mulți însă, rugăciunea devine mai caldă, deci mai simțită, dacă o rostesc cu voce auzită și mai ales dacă o însoțesc cu o melodie frumoasă, potrivită.

Prin urmare, funcția principală, adică rostul cel mai de seamă al cântărilor bisericești-este rugăciunea; rostul de a înlesni credincioșilor să se poată ruga cît mai clad, cît mai simțit, mai ales atunci cînd se cuvine să se roage în comun, laolaltă. Căci cîntarea, anume viersul sau melodia cîntării, are însușirea de a răscoli adînc sufletul nostru, are însușirea de a țîșni din adîncul ființei noastre. Viersul, adică melodia, dă putere cuvîntului, dă aripi rugăciunii.

Cîntările bisericești din cuprinsul sfintelor slujbe sînt astfel alcătuite încît ele să înlesnească credincioșilor să se poată ruga potrivit cu fiecare moment de seamă al slujbei la care iau parte. În deosebi cîntările bisericești pe care credincioșii le aud sau le cîntă obișnuit în dumineci și sărbători le înlesnesc să ia parte, treaptă cu treaptă, la întreaga desfășurare a aceleia care este coroana tuturor slujbelor bisericești: sfînta Liturghie.

Să dăm un singur exemplu:

Știm că Vohodul cel mic (Ieșirea cu Sfînta Evanghelie) închipuește ieșirea Mîntuitorului în imne spre a propovădui. Văzînd credincioșii în Sfînta Evanghelie pe însuși Hristos, ei se roagă, cîntînd cea mai potrivită rugăciune pentru acest moment al Sfînteii Liturghii: "Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos. Mîntuește-ne pe noi Fiul lui Dumnezeu, Cela ce ai înviat din morți, pe noi cei ce-ți cîntăm Ție: Aliluia".

Fiecare cîntare a Sfînteii Liturghii ne poate face părtași la desfășurarea unei părți din această măreață slujbă Deci cîntările bisericești au și funcția de a ne ajuta să luăm parte cu adevărat la desfășurarea serviciilor divine. Cîntările bisericești ne ajută să ne simțim bine în biserică, să dorim fierbinte sfintele slujbe și mai ales sfînta Liturghie.

* Publicat în "Îndrumător Bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), nr.39-40, 1957, p.179-182.

Multe din cântările bisericești, prin cuvintele lor, sînt foarte bogate în învățături de credință. Astfel, cîntarea: ”Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită”, ne învață că persoanele Sfintei Treimi (Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt) au aceeași ființă dumnezeiescă, că sînt trei persoane într-o singură ființă, alcătuind o treime (trinitatea) nedespărțită. Este o învățătură pe care mintea noastră nu o poate pătrunde, dar o poate primi, prin credință.

Mai cu seamă în timpul sfîntelor slujbe a Vecerniei și a Utreniei se aud cîntări pline de învățături religioase. Multe din aceste cîntări ne învață că Maica Domnului este pururea fecioară și că a născut pe Fiul său, în chip minunat, fără poftă bărbătească, mai presus de fire. ”Cum să nu ne mirăm de nașterea ta cea dumnezeiește bărbătească, cu totul cinstită! Că ispită de bărbat neluînd, ceea ce ești cu totul fără prihană, ai născut fără de tată pe Fiul cu trup, pe Cel născut din Tatăl mai înainte de veci fără de mumă”. (Dogmatica gl.3).

Troparele, condacele și alte cîntări, ale căror cuvinte se găsesc tipărite în cărțile numite minee, ne învață despre chipul în care au viețuit și au biruit sfinții părinți, mucenicii și cuvioșii luceferii Bisericii.

Iată, de pildă, ce ne învață despre viața sfîntului ierarh Nicolae troparul care se cîntă întru pomenirea acestui sfînt: ”Îndreptător credinței și chip blîndețelor, învățător înfrînării te-a arătat pe tine turmei tale, adevărul lucrurilor. Pentru aceasta, ai cîștigat cu smerenia cele înalte, cu sărăcia cele bogate, părinte ierarhe Nicolae. Roagă pe Hristos Dumnezeu, să mîntuiască sufletele noastre”.

Deci cîntările bisericești au și funcția sau rostul de a ne face cunoscută învățătura Bisericii. Ele au însă și însușirea că unesc sufletește pe cei ce le ascultă, sau le cîntă.

Orice cîntare curată are puterea de a apropia sufletește pe om de om, dar cîntarea bisericească are această putere în chip deosebit. Cel ce ascultă, dar mai ales cel ce cîntă o frumoasă cîntare bisericească simte o liniște sufletească deosebită, o împăcare cu toată lumea. Rolul acesta liniștitor nu încetează odată cu sfîrșitul cîntării, ci se prelungește în suflet și după ce cîntarea a încetat.

În același timp, cele mai multe dintre cîntările bisericești, fiind adevărate podoabe și mărgăritare de frumusețe poetică și muzicală, lasă în suflet mireasma binefăcătoare a frumuseții lor și trezesc în noi darul după frumusețile cerești.

Roadele minunate ale cîntărilor bisericești cresc înzecit atunci cînd aceste cîntări nu sînt cîntate numai de către unul sau doi cîntăreți, ci în comun, de către toți credincioșii aflași în biserică.

Dar să nu înțelegem greșit. Cîntările bisericești nu au ele înșile o putere atît de deosebită, ci puterea Duhului Sfînt este cea care lucrează prin ele.

Iarăși: nu oricine se împărtășește de roadele atît de binefăcătoare ale cîntărilor bisericești, ci numai cel ce le ascultă, sau mai ales le cîntă cu inimă deschisă.

Și cum să nu-ți deschizi cât mai larg inima pentru cîntările bisericești, cînd știi ce mare ajutor îți dau ele în rugăciune și cînd mai știi că roadele lor duhovnicești sînt atît de minunate!

MUZICA BISERICEASCĂ ȘI LAICĂ ÎN INSTITUTUL TEOLOGIC DIN SIBIU*

Ca substanță, cântările omofone din Biserica ortodoxă ardeleană sînt vechile cântări bisericești bizantine, transformate sub influența multiseclară mai ales a cîntecului popular românesc.

Desigur că nu oricare dintre genurile folclorului muzical ardelean a exercitat o înrîurire deosebită asupra cîntării bisericești de dincolo de Carpați, ci mai cu seamă doina a fost aceea care a imprimat cîntării din strană un sănătos caracter popular. Într-adevăr, unele melodii bisericești, de exemplu cele ale luminîndelor și ale pripelelor la polieleu, seamănă și astăzi cu unele melodii de doină ardeleană.

Prin această influență, cîntarea bisericească nu a pierdut nimic ființial, pentru că doina este genul cel mai curat și, în același timp, cel mai intim sufletului poporului român dintre toate genurile care alcătuiesc folclorul muzical. Cîntările bisericești ortodoxe ardelenice și cele de dincolo de Carpați și-au păstrat integral trăsătura religioasă, primind-în plus și o trăsătură populară românească.

Multe veacuri de-a rîndul cîntăreții bisericești din Ardeal au fost oameni fără învățătură de carte muzicală. Așa fiind, nu a fost posibilă păstrarea și nici reînvățarea ocazională a cîntărilor psaltice în veșmîntul lor încărcat cu o mulțime de ornamente melodice, ci acești cîntăreți ardeleni le simplificau vrînd-nevrînd.

În chipul acesta, cîntările Sfintei Liturghii și unele melodii ale troparelor, condacelor și [ale] altor cîntări bisericești au devenit accesibile tuturor credincioșilor cu voce și cu auz muzical. Ele puteau fi cîntate în comun, de către aproape toți cei ce participau la sfintele slujbe.

Acestea erau caracteristicile cîntării din Biserica ortodoxă ardeleană în timpul cînd ia ființă școala teologică de la Sibiu. Era o cîntare bisericească răsăriteană, simplă, cu o pronunțată trăsătură populară, românească.

Între obiectele de învățămînt, încă de la începutul școlii face parte și cîntarea bisericească. "Bogoslovii" din Sibiu învățau mai cu seamă melodiile celor 8 glasuri, dar și celelalte cîntări bisericești; cîntările Sf. Liturghii le cunoșteau-cei mai mulți-de acasă, unde le-au cîntat, Duminică de Duminică, împreună cu ceilalți credincioși din sat.

De la cei dinții propunători ai Muzicii bisericești, cei ce se pregăteau în Sibiu pentru a fi preoți au învățat aproape numai după auz. Nu avem informații că Gherghe Lazăr, Moise Fulea, Nicolae Begnescu, Ioan Bobeș și Ioan Dragomir să

* Publicat în "Mitropolia Ardealului", nr.11-12, 1961, p.798-806.

se fi ajutat sistematic de notele muzicale. Timpul de pregătire pentru preoție era scurt, iar cărți de specialitate nu existau. Înafară de aceasta, primii propunători ai cântărilor bisericești nici nu au avut o pregătire muzicală deosebită.

Cîntării bisericești i se acorda, totuși, importanță suficientă și candidații la preoție erau destul de bine pregătiți la cîntare. Contribuiau la aceasta atît lecțiile (prelegerile) propriu-zise, cît și slujbele religioase zilnice la care participau-și cîntau efectiv în strană-cei ce uceniceau în teologie.

Mai tîrziu, cînd absolvenții "Seminarului" din Sibiu, înainte de a se hirotoni, funcționau (un an, doi) ca învățători, erau-în această calitate-și conducătorii stranelor. Cîntau la Utrenie și la Vecernie, dar mai cu seamă la Sf. Liturghie, conducînd-cu vocea-cîntarea în comun a credincioșilor. Aceste grupuri de credincioși care cîntau împreună răspunsurile Sfintei Liturghii constituiau-de fapt-cele mai simple (pe o singură "voce") dar și cele mai vechi coruri romînești din Ardeal.

Învățămîntul muzical predat în școala teologică din Sibiu face un mare pas înainte. Îndrumarea o da însuși ierarhul, dar cel care realiza-de fapt-saltul cel mare, purta numele: Dimitrie Cunțan.

Despre viața și opera acestui valoros profesor a scris foarte simțit preotul Valeriu Popa, în Anuarul II al Școlii de Cîntăreți "Dimitrie Cunțan" din Sibiu, anuar tipărit în anul 1947.

În prezenta expunere ne vom rezuma să subliniem că Dimitrie Cunțan are deosebitul merit de a fi intuit veridic importanța semiografiei în predarea învățămîntului muzical bisericesc. De aceea el își completează pregătirea muzicală generală pe care o avea la data numirii sale ca profesor (anul 1864), luînd lecții particulare de la profesorul Ottomar Neubner din Sibiu.

"Abia acum" – zice D. Cunțan într-o scrisoare adresată Consiliului arhiepiscopesc – "după ce am delăturat în parte greutățile începutului, m-am putut dedica și lucrării care mă preocupa mult, încă de la început: de a mă încerca adecă, a pune și învățămîntul cântărilor bisericești pe alte baze"...

Cunțan începe să scrie cu note muzicale, lecție de lecție, tot ceea ce propune elevilor săi, astfel că ajunge să aibă notat întreg materialul "de instrucțiune".

În anul 1890, de sub teascurile tipografiei I. Eberle din Viena apare cartea intitulată "Cîntările bisericești, după melodiile celor opt glasuri, de Demetriu Cunțanu".

Profesor și discipoli aveau acum acel instrument absolut necesar pentru a învăța în mod pedagogic, superior, repertoriul muzicii bisericești omofone. Căci, zicea autorul cărții: "Astăzi nici cantorii noștri cei mai bătrîni nu se îndoiesc că instrucțiunea în cîntări făcută după "note" și cu mijlocirea vreunui instrument muzical, apoi cu respect la ritm, la tact și la alte [re]cerințe și reguli ale artei muzicale, oferă rezultate nu numai mai bune, mai sigure și mai cu înlesnire

dobîndite în învățămînt, dară și însăși cîntarea, numai pe calea aceasta se poate cultiva"... (Din scrisoarea amintită).

Notele muzicale n-au intrat, însă, pe poarta școlii teologice din Sibiu abia odată cu această carte alcătuită de Cunțan. Însuși autorul cărții mărturisește că înainte de a tipări colecția "Cîntărilor bisericești", a utilizat această colecție în manuscris.

O altă dovadă că notele muzicale au fost utilizate încă înainte de D. Cunțan-cel puțin în activitatea corală- o constituie și tipărirea în imprimeria Kraps din Sibiu a cîntărilor Sfintei Liturghii. Cartea s-a tipărit în anul 1854 și poartă titlul: "Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur".

Melodiile sînt luate din "Liturghia grecească" și armonizate pentru cor mixt de către unul dintre acei la care apela Șaguna, deși pentru cor mixt-format mai ales din "gimnariști" romîni și cîteva doamne din intelectualitatea romînă sibiană-"Liturghia" tipărită în 1854 la Sibiu este un indiciu că muzica corală se cultiva în acel timp în societatea romînă sibiană. În "Seminar", unde elementele vocale existau abundent, corul bărbătesc, desigur, răsuna cel puțin la ocazii solemne.

Dar activitatea corală din "Seminar" s-a dezvoltat curînd foarte îmbucurător. Aceasta se poate vedea nu numai din informațiile pe care ni le oferă paginile "Telegrafului Romîn", ci și din însăși activitatea creatoare a lui Dimitrie Cunțan.

Iată, de exemplu, cartea de "Cîntări Funebrale", tipărită în anul 1903, cuprinde cîntări armonizate pentru 4 voci de bărbați. După imnul "La Mormîntul marelui Andrei", urmează: "Cu duhurile dreptilor", răspunsurile ecteniei pentru cei răposați, sedelna "Cu adevărat", condacul "Cu sfinții odihnește", stihira "Veniți fraților", cîntarea "Sfinte Dumnezeule", stihira "Plîng și mă tînguiesc" și "Aliluia", "Cela ce cu adîncul înțelepciunii".

Toate aceste cîntări funebrele, în afară de imnul de la început, sînt melodii tradiționale bisericești, prelucrate însă în variante proprii, unele avînd o fizionomie atît de nouă încît pot fi considerate aproape adevărate creații originale.

Pe unii s-ar putea să-i surprindă modul major-luminos-în care sînt scrise unele dintre aceste cîntări funebrele, ca de exemplu: răspunsurile ecteniei pentru cei morți, sedelna "Cu adevărat", etc. Unii au văzut în această seninătate în fața morții o expresie a "dacismului" nostru. Dar nu este nevoie de căutări atît de depărtate. Seninătatea pe care o exteriorizează majoritatea cîntărilor funebrele scrise de D. Cunțan este conformă cu doctrina de azi și de totdeauna a Bisericii creștine Ortodoxe despre moarte și despre înviere.

Dimitrie Cunțan a compus și alte cîntări muzicale, pe care le-a publicat și despre care amintim: 1. "Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur", pentru cor în două voci egale; 2. "Dumnezeul nostru", compoziție pe texte de Ioan Lăpădat; 3. "Cîntări religioase la cununii, la hirotonii și la sfințirea bisericilor, pentru cor

bărbătesc”; 4. ”La intrarea în Biserică”; 5. Picesnele: ”Ochiul inimii” și ”Cu trupul”.

De asemenea, Dimitrie Cunțan a scris irmoase și alte lucrări muzicale, nepublicate, care, împreună cu tot ceea ce a compus sau a prelucrat, ne dau dreptul să-l considerăm un demn reprezentant al muzicii bisericești ardelene de la sfârșitul veacului XIX și începutul veacului XX.

Aproximativ în același timp, prestigiul învățământului muzical de la ”Seminarul” din Sibiu crește considerabil, mai ales prin încadrarea compozitorului Gheorghe Dima ca profesor de ”Muzică vocală”. Acest fapt se produce în anul 1883, când în programul de învățământ se introduce ”Muzica vocală” ca obiect obligatoriu, iar muzica instrumentală ca obiect facultativ. Astfel, paralel cu profesorul de muzică bisericească, din anul 1883 funcționează și un profesor de muzică vocală. Mulțimea și calitatea cunoștințelor muzicale care se predau-pe de-o parte-și nivelul artistic ridicat la care-pe de altă parte- se realiza acum activitatea corală, au dus la obținerea unor rezultate didactice și culturale de o deosebită valoare. Aceste rezultate începuseră să se reverse, bogat, dincolo de limitele vieții școlare.

Organizați în corul cel mare al școlii și în coruri pe cursuri (ani), tinerii teologi susțineau programe culturale-artistice nu numai în școală, ci și în diferite centre din Ardeal. Mai mult, după cum afirmă Dr. Eusebiu Roșca (Monografia Institutului seminarial ”Andreian”, p. 121), mulți dintre elevii lui G. Dima ”și-au însușit cunoștințele muzicale în așa măsură că, la rîndul lor, ca preoți sau învățători, pentru executarea cîntărilor bisericești au format coruri compuse din țărani, capabile și pentru executarea cîntărilor naționale”. Unele dintre aceste modeste coruri, ca de exemplu cele din Săliște, din Rășinari, Ocna-Sibiului,etc., au activat continuu, dezvoltîndu-se apoi, în anii puterii populare, în fruntașe coruri de cămine culturale.

Cît de ridicat era nivelul învățământului muzical predat de G. Dima se reflectă și în faptul că elevii săi teologi erau primiți în Reuniunea de cîntări.

De astfel-cel puțin tangențial fie spus aci-întreaga viață muzicală din Sibiu a urcat în acel timp trepte de dezvoltare care nici nu se întrezăreau anterior. Personalitatea dirijorului și compozitorului G. Dima dominau în acel timp întreaga activitate muzicală a orașului. Concludent în această privință este faptul că, în 1887, societatea muzicală săsească ”Hermannstädter Männergesangvercin” și-a ales dirijor pe acel muzician român, semn de bune raporturi între românii și sașii din Sibiu.

Dintre lucrările scrise despre acest clasic al muzicii românești menționăm următoarele: 1. A. P. Bănuț ”G. Dima, contribuții la cunoașterea vieții și operii sale”, supliment rev. Muzica nr. 9-12; 2. Ana Voileanu Nicoară: ”Gh. Dima, viața și opera” (E. S. P. L. A. 1955) și 3. Petru Gherman: ”Viața lui Gheorghe Dima”, (Sibiu 1940).

Dintre multele compoziții ale celui mai de seamă profesor de muzică pe care l-a avut Institutul nostru vom aminti numai câteva, din cele care alcătuiau repertoriul corului Institutului. Menționăm astfel: "Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur în Sol", "Cu trupul lui Hristos", "O ce veste", "Sărmană frunză", "Rămîi sănătoasă", "Între piatra Detunată", "Toată iarna ger și frig", "În zadar alerg pămîntul" și "Nu-i dreptate".

Creațiile muzicale ale lui G. Dima exprimă nu numai simțire caldă, ci și gândire adîncă. Utilizarea cu talent și curaj a cromatismelor, a intervalelor melodice mărite și micșorate, a disonanțelor armonice, a modulațiilor, cît și simțul construcției perfecte a frazei muzicale, dau compozițiilor lui G. Dima o trăsătură cultă, superioară. Această trăsătură distinsă este prezentă și în "Liturgia" sus-menționată, cît și celelalte lucrări din repertoriul corului Institutului seminarial.

Revenind cu considerațiile noastre la dezvoltarea activității din cadrul catedrei de cîntări bisericești, putem afirma că succesorii lui Dimitrie Cunțan-profesorii Dr. Ioan Felea, Aurel Popovici, Nicolae Topolog și Candid Popa-s-au străduit să mențină învățămîntul muzical bisericesc la nivelul ridicat de vrednicul lor antecesor.

Se fac chiar și pași înainte. Astfel, profesorul Aurel Popovici acordă o deosebită importanță tipicului cîntărilor bisericești și întocmește un manual, care avea să fie tipărit în anul 1927, cu titlul: "Tipicul Bisericii Ortodoxe".

Chiar și cartea de cîntări bisericești cunoaște în anul 1925 o nouă ediție. Profesorul Timotei Popovici, în colaborare cu profesorul Aurel Popovici și cu învățătorul-apoi profesorul-Candid Popa (om de o rară bunătate sufletească), notează din nou și cu mai multă competență melodiile celor 8 glasuri și celelalte melodii bisericești, selecționînd unele variante mai reușite și mai răspîndite decît cele tipărite de Cunțan.

Fără să scadă cu nimic din meritul mare al lui Dimitrie Cunțan, de a fi cel dintîi care notează și tipărește cîntările bisericești din Ardeal, ediția a II-a, îngrijită de Timotei Popovici, împreună cu cei doi colaboratori, este superioară.

Dar Timotei Popovici a fost, de fapt, urmașul lui G. Dima, la catedra de "Muzică vocală". Este al doilea mare compozitor român care a ilustrat învățămîntul muzical din Institutul nostru.

Compozițiile lui Timotei Popovici nu sînt întruchipări în forme majore și nu au o trăsătură cultă de gradul creațiilor lui G. Dima. Dar se disting prin melodicitate simplă-în cel mai pozitiv sens al cuvîntului-prin armonie limpede, prin accesibilitate, prin popularitate. De aceea, multe dintre compozițiile și armonizările sale s-au răspîndit în toată țara.

"Pentru uzul elevilor Seminarului Andreian", Timotei Popovici publică în anul 1914 un "Repertor coral", cuprinzînd compoziții proprii și creații ale altor autori: romîni și clasici universali.

Dintre compozițiile lui Timotei Popovici, publicate în această colecție, nu putem să nu menționăm admirabila doină: "Codrule măria ta", pe versuri de Mihail Eminescu.

Numele lui Timotei Popovici rămîne inseparabil asociat de istoria culegerilor și prelucrărilor de colinde. Colecțiile "Florile dalbe" (I și II) cuprind armonizarea sau prelucrarea unora dintre cele mai frumoase colinde populare românești.

Dintre compozițiile sale laice multe se cîntă și în zilele noastre: "La oglindă"; "De ți-s bade, dragă"; "Toarce lele", ș. a. sînt radiodifuzate.

Editura de Stat a tipărit în anul 1957 o broșură intitulată: "Timotei Popovici, coruri", cuprinzînd 35 lucrări corale și o prefață biografică. Iar în "Culegere de cîntece pentru cl. I-IV" (Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1961) se găsesc și două cîntece de Timotei Popovici, anume: "Școlărei și școlărițe" și: "Înfloresc grădinile". Sînt două dintre acele multe cîntece pentru școlari pe care Timotei Popovici le-a pus la îndemîna învățătorilor de la începutul veacului XX, cîntece pe care unii le învățaseră încă în băncile secției pedagogice a Institutului teologic din Sibiu.

Cu toate că după primul război mondial "Muzica vocală" nu mai face parte dintre obiectele de învățămînt, totuși, pînă în anul 1937, pentru pregătirea și dirijarea corului studenților teologi s-a continuat a se angaja profesori speciali, înafară de titularul catedrei de Cîntări bisericești. Dintre aceștia, cel care-ca pregătire și talent-poate fi asemuit mai mult cu neîntrecutul G. Dima, este profesorul Nicolae Oancea, cu catedra la Liceul "Gheorghe Lazăr" din Sibiu.

Sub bagheta acestui distins profesor, corul studenților teologi din Sibiu înregistrează succese răsunătoare. Este perioada marilor turnee întreprinse înaintea vacanțelor mari. Într-un timp în care era departe de a se putea spune că radio-ul era larg răspîndit în țara noastră, corul studenților teologi din Sibiu a vizitat mai toate orașele mari ale țării, dînd concerte foarte apreciate.

Și despre profesorul Nicolae Oancea s-ar putea scrie mult. El a compus-în timpul petrecut în Sibiu și apoi în București-numeroase lucrări muzicale, mai cu seamă laice în stil popular. În anul 1955, Editura de Stat pentru Literatură și Artă a tipărit un mănunchi din aceste lucrări în broșura: Nicolae Oancea, Coruri.

Începînd cu anul 1936-37, instruirea și dirijarea corului se încredințează aceluiași profesor care predă și cîntările bisericești.

Primul care îndeplinește această dublă funcțiune este profesorul Petru Gherman. Deși a funcționat numai 4 ani (a murit în 1 iulie 1941), acest talentat profesor a reușit să creeze o adevărată însuflețire pentru cîntul vocal și-în general-pentru muzică.

Petru Gherman era înzestrat cu o amplă voce de bas cantabil. A fost un model de interpretare a cîntării de strănă, a liedurilor și a ariilor din oratorii. Corul studenților, de asemenea, s-a aflat în mîini sigure.

Intenționa să facă o culegere științifică a cântecelor bisericești din Ardeal, pe care să le studieze comparativ și apoi variantele cele mai reușite să le publice într-o colecție nouă.

În compoziție a avut succese apreciabile. Lucrările: "Concert religios", în gl. 8; "Blîndul păstor"; Colindele: "Domn Bun"; "Trei crai"; "Bună veste" și "Ziurel de zi" (acestea din urmă publicate în anul 1941) și cîteva prelucrări de folclor l-au impus nu numai studenților săi, ci au întrunit și aprecierea auditorilor din afara Institutului.

După moartea profesorului Petru Gherman predarea Cîntărilor bisericești (și a Ritualului), precum și instruirea corului Institutului Universitar din Sibiu au fost încredințate profesorului Gherghe Șoima de la Școala Normală din Sibiu.

Născut din părinți muncitori, a studiat liceul și Academia Teologică din Sibiu, apoi – ca bursier al Arhiepiscopiei – Conservatorul din București.

Conferențiarul Gherghe Șoima se străduiește să continue linia trasată de valoroșii săi înaintași. Primenește an de an repertoriul corului, incluzînd și cîntece patriotice, cîntece de pace, de prietenie și prelucrări de folclor.

În orele de consultații predă studenților lecții de teoria muzicii și de armonie, iar în orele de cîntări bisericești acordă importanță deosebită dicțiunii și impostăției vocilor.

Desfășoară o susținută activitate pe teren cultural-obștesc, pentru care Ministerul Învățămîntului și Culturii i-a acordat insigna de Evidențiat în munca culturală de masă. De asemenea i s-a acordat diploma de Laureat al celui de al IV-lea Concurs al artiștilor amatori.

Conferențiarul Gherghe Șoima este membru al Uniunii Compozitorilor din R.P.R. Dintre lucrările sale – vocale și simfonice – cele mai cunoscute sînt prelucrările de folclor.

Ca și ceilalți colegi ai săi se străduiește să fie conștiincios în munca desfășurată în cadrul Institutului, să fie util Patriei noastre dragi, Republica Populară Romîna.

În concluzie putem afirma că învățămîntul muzical din cadrul Institutului Teologic Universitar din Sibiu s-a dezvoltat progresiv. Acest Institut a pregătit sub raport muzical, preoți cunoscători ai cîntărilor bisericești.

Scopul care de la început s-a trasat Institutului era exprimat astfel: "Să crească tineri apți pentru păstoria sufletească și pentru promovarea poporului romîn".

Institutul nostru s-a străduit și se străduiește permanent să realizeze acest scop.

CÂNTAREA ÎN COMUN LA SFÂNTA LITURGHIE*

Ce ar deveni slujbele nostre bisericești fără cântările lor tradiționale atât de pătrunzătoare ! Puțini credincioși ar putea urmări aceste slujbe, treaptă cu treaptă, și ar izbuti să le trăiască moment cu moment.

E drept că omul credincios se poate ruga și fără să cînte, numai rostind cuvintele rugăciunilor; acasă chiar așa ne și rugăm. Dar, în biserică, cînd vrem să unim rugăciunea proprie cu rugăciunea celor ce au venit să se roage împreună cu noi, atunci, dacă se obișnuiește, cîntăm împreună cu dînșii.

Îndeosebi cînd voim să mulțumim lui Dumnezeu, simțim îndemnul lăuntric de a ne ruga cu voce auzită, cîntînd.

Sfînta Liturghie este mai cu seamă o slujbă de mulțumire. Ne putem ruga cîntînd împreună și cînd implorăm: "Doamne miluește", sau: "Dă-ne, Doamne", cu condiția să cîntăm aproape vorbit (recitativ) cu voce reținută, în mod interiorizat. Dar cele care primesc-sigur-o importanță liturgică sporită, cînd sînt cîntate în comun, de către toți credincioșii, sînt marile imnuri: "Cu vrednicie", "Sfînt e Domnul Savaot", "Cuvine-se cu adevărat" și toate celelalte cîntări de mulțumire, și laudă aduse lui Dumnezeu. Nu numai cel ce le aude cîntate în comun simte puterea lor însuflețitoare, sporită, ci fiecare dintre cei ce le cîntă se simte mai îmbogățit sufletește și mai încălzit decît atunci cînd le cîntă singur, acasă, sau le aude în biserică, cîntate de un singur cîntăreț. Ar trebui ca acel cîntăreț să fie foarte muzical, să aibă o voce deosebit de frumoasă și să fie profund evlavios, pentru ca să poată suplini- solistic-cîntarea în comun.

E drept că în bisericile mai încăpătoare, cu mulți credincioși la slujbele religioase apare pericolul producerii unei neorînduieli- în cîntare, provenită din grăbirea sau întîrzierea unora. Cei ce se găsesc la o depărtare oarecare unii de alții este posibil să nu se audă și să nu cînte deodată aceleași cuvinte și aceleași silabe. Pentru înlăturarea acestui pericol este bine ca un grup de cîntăreți, conduși de cineva mai înzestrat muzical, să stea sus, în cafas și astfel cîntarea acestui grup, fiind mai bine auzită de către toți cei de jos, va avea un rol conducător-coordonator al întregii cîntări liturgice.

Numai că, acolo unde credincioșii nu sînt obișnuiți să cînte cu toții, cîntarea în comun nu se înfiripă de la sine. Este necesar deci să li se spună oamenilor că se intenționează introducerea unei astfel de cîntări. Să fie îndemnați a cînta toți cei ce știu că au auz muzical și voce nesupărătoare. Apoi să fie și învățați a cînta.

* Publicat în "Îndrumător Bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), nr.39-40, 1970, p.141-142.

Chiar și acolo unde există un cor propriu-zis, pe două sau mai multe voci, este bine ca unele cântări ale Sfintei Liturghii, ca "Sfinte Dumnezeule", "Cuvine-se cu adevărat", "Tatăl nostru", "Fie numele Domnului", să fie cântate în comun, însuși corul cântînd pe o singură voce melodiile respective.

Urmînd îndemnul psalmistului pe care îl auzim rostindu-se la fiecare utrenie și anume: "Toată suflarea să laude pe Domnul!" este bine deci ca în cadrul slujbelor noastre, dar mai ales la Sfînta Liturghie, să preamărim împreună, cu toții, pe Dumnezeu, străduindu-ne să ne însușim răspunsurile liturgice, cântînd cu grijă, cu un glas și cu o inimă, spre folosul nostru sufletesc și cinstirea Marelui nostru Ziditor.

EXPRESIVITATEA RELIGIOASĂ A PSALTICHIEI ROMÂNEȘTI CONTEMPORANE*

Caracterul liniștit și senin al cultului oficiat în Biserica Ortodoxă Română. Două dintre principalele trăsături ale desfășurării cultului ortodox sînt: liniștea și seninătatea. Nu liniștea unei vieți psihice pasive, ci aceea a unei complexe dinamici lăuntrice, stăpînită conștient. Preotul și credincioșii săvîrșesc sfintele slujbe ortodoxe ”cu pace”, însuflețiți de iubire, credință și speranță, în grade – individual – diferite.

Acest mod liniștit al desfășurării slujbei ortodoxe îl asigură nu numai educația religioasă a celor ce oficiază, ci și caracterul unitar al fiecărei slujbe. Prin această afirmație am sugerat, totodată, ca liniștea desfășurării cultului ortodox nu trebuie înțeleasă numai ca o fluentă lentă, ci, îndeosebi, ca o trăsătură armonioasă, echilibrată, expresie a însăși structurii unitare a cultului ortodox.

Morfologic, unitatea slujbei ortodoxe o asigură repetarea ecfoniselor, toate referindu-se la Sfînta Treime; ca și revenirea multiplă a binecuvîntării prin gestul liturgic convenit și prin expresia: ”Pace tuturor”. Atît ecfonisele – aproape identice – cît și momentele binecuvîntării prin aceeași expresie și același gest, repetîndu-se, articulează părțile diferite ale slujbei într-un întreg bine încheiat. Același rol articulant, generator de unitate, îl are și repetarea ecteniei mici sau a cea a cererilor, în unele slujbe.

La generarea și asigurarea unității fiecărei slujbe ortodoxe mai contribuie, poate în cea mai mare măsură, caracterul progresiv - pregătitor al momentelor liturgice care conduc spre culminația slujbei. De asemenea și treptele trăirii spirituale care ”coboară” spre acel ”cu pace să ieșim”, pe care, chiar neformulat expres, îl conțin toate sfintele slujbe ortodoxe. Desigur, această ”coborîre” nu trebuie înțeleasă ca o diminuare propriu-zisă a intensității trăirii religioase liturgice; mai curînd avem să vedem în ea o creștere a puterii de stăpînire a emoției religioase, această creștere datorîndu-se plusului de unitate sufletească pe care harul sfinților îl aduce în suflete.

Psihologic considerînd, iată ce este o slujbă ortodoxă: un mare val din valuri de trăire religioasă, care, pornind – fără despridere – din ambianța mării agitate a vieții zilnice, urcă spre un zenit spiritual fierbinte și luminos, și se întoarce în aceeași ambianță, dar mai cald și mai luminat, iradiind căldură și lumină. Deschidere spre Dumnezeu, prin iubire de lume; și deschidere spre lume, prin iubire de Dumnezeu. Sau dacă prin deschidere înțelegem efort personal și

* Publicat în ”Biserica Ortodoxă Română”, nr.5-6, 1976, p.525-531.

ajutor haric întru sporirea dragostei, atunci o slujbă ortodoxă este argumentare a dragostei de Dumnezeu, prin dragostea de oameni, și argumentare a dragostei de oameni, prin dragostea de Dumnezeu. O sfântă unitate agapică străbate întreaga slujbă.

Contribuția cântării bisericești la determinarea caracterului liniștit – unitar – al slujbei ortodoxe. – Muzica psaltică românească tipărită în unele dintre actualele cărți de cult (*Cântările Sfintei Liturghii și Podobiile celor opt glasuri; Vecernierul și Utrenierul*) ca și cea pentru Slujba Sfintei Cununii și diferite ierurgii, publicată în revistele centrale din Patriarhia Română, conține apreciable elemente generatoare de liniște sufletească, elemente prin care contribuie la determinarea stăpînirii emoției religioase liturgice. Un astfel de element este însăși structura liniei melodice psaltice. Această linie melodică o constituie, îndeosebi, succesiunea intervalelor de secundă (mică sau mare). Ce-i drept, intervin și intervale de terță, uneori de cvartă, cvintă, sau sextă, dar cu economie, în mod îndreptățit. Cît privește intervalele de septimă, octavă sau cele și mai mari, numai foarte rareori le întâlnim, și nu în mișcare irmologică, repejoară, ci în cea stihirică. Această desfășurare fonică lină, mai ales din treaptă în treaptă, contribuie efectiv la crearea unei stări de liniște sufletească.

Aproape toate cântările noastre psaltice au o asemenea structură melodică. Astfel, la Sfînta liturghie, răspunsurile ecteniilor, antifoanele de la începutul Sfintei liturghii, Feririle, Sfînte Dumnezeule... Apoi modelele celor opt glasuri, scrise pe textul de început al Psalmului 140 ("Doamne strigat-am"); troparele și antifoanele acestor glasuri; podobiile, "axioanele", cântările pentru cateheză etc...

Un alt element psaltic contemporan care contribuie la generarea liniștei sufletești liturgice îl constituie ritmul. Semiografic, el transpare în succesiunea unor semne "temporale" (valori) care, fonic, corespund mai ales duratelor de unul, doi sau trei timpi. Deci semne (neumatice sau portative) care, mai cu seamă într-o mișcare stihirică (andante), obligă o desfășurare lină, necontorsionată. Nici neumele care indică succesiuni de sunete muzicale executate cîte două, sau patru la o "bătaie" a mîinii (optimi sau șaisprezecimi) nu aduc prejudicii acestui caracter liniștit (și liniștitor) al ritmului cântărilor psaltice.

Numai prezența unor frecvente sincope ar putea dăuna atmosferei liniștite a muzicii psaltice ortodoxe românești contemporane. Dar sincopele intervin rareori, către sfîrșitul unei cântări, avînd funcțiunea de a pregăti acest sfîrșit printr-un fel de frînă, deci ca un fenomen încetinitor. Așa este cazul în podobia *Cu ce cununi*, la cuvîntul penultim: "mare" (milă). La fel, în finalul cântărilor pe glasul al cincilea, stihiric; și în altele, cîteva. Nici celula ritmică corespunzătoare- în semiografie liniară- unei optimi punctate, urmată de șaisprezecime, nu se înscrie între componentele unui ritm liniștitor. Dar nici ea nu apare frecvent.

Desigur, și fenomenul ritmic rezultat prin intonarea sunetelor corespunzătoare unei pătrimi cu punct, precedată de o optime, generează mai

puțină liniște; are un caracter mai puțin autentic liturgic. Însă într-o mișcare Andante, cum are a se cânta, de exemplu, "Mărire... și acum", la începutul Dogmaticii glasului întâi și însăși această Dogmatică, un asemenea fenomen ritmic nu împiedică ritmul general al aceste cântări de a contribui la producerea liniștii caracteristice desfășurării Vecerniei respective. Felul în care au a se cânta, de exemplu, celulele ritmico-melodice de la silabele *Ta* (tălui) și *I-a* (stricat) (Vecernierul, pag. 29, 30) se încadrează, fără dificultate psihică, în trăirea conținutului acestei Dogmatici.

De asemenea, într-o mișcare repejoară, succesiunea unor triolette de optimi cu al treilea sunet prelungit pe o pătrime ar produce un efect tulburător. Însă mișcarea "Andante", sau și mai rară, cum are a se cânta "Pe Tine Te Lăudăm" (glasul V), triolettele respective sună liturgic.

În general, actualele cântări psaltice ortodoxe românești prezintă o simțitoare limpezire și de alte formule ritmice care, mai înainte, împreună cu cea excesivă încărcătură de efecte melodice ornamentale constituiau mari dificultăți la intonarea acestor cântări și le imprima o notă mai puțin religioasă. După cum vom reafirma și mai târziu, această decantare a înnoit muzica psaltică românească în mod cert. (O remarcă pe care, cu alte cuvinte, o face însăși "Prefața" *Utrenierului* din 1954 și 1974).

Orice creație muzicală bună datorează unitatea sa și simetriei generale a frazelor din care se compune, ca și echilibrului proporționării a secțiunilor, când extensiunea ei mare implică asemenea secțiuni. Or, iată că frazele (propozițiile) melodice ale cântărilor psaltice nu sînt construite simetric. După propoziții muzicale cu o extensiune egală cu un anumit număr de "bătăi" (o bătaie fiind egală cu "timpul cît coborîm și ridicăm mîna"), urmează propoziții de o extensiune mai mare, sau mică. Iată, de exemplu, Antifonul II, gls. 5, din Cîntările Sfîntei Liturghii, analizat din acest punct de vedere. Formula doxologică "Mărire... și acum..." este construită – melodic – din două propoziții egale, fiecare de cîte șaisprezece "bătăi", abstrăgînd anacruza inițială. Urmează (pe textul: "Unule născut, Fiule") o propoziție melodică de zece "bătăi", apoi o altă propoziție tot de zece "bătăi", (pe textul: "și Cuvîntul lui Dumnezeu"). Pe textul "Cela ce ești fără de moarte" avem o propoziție de douăsprezece astfel de unități temporale; pe textul "și ai primit pentru mîntuirea noastră", o propoziție de șaisprezece unități; pe textul "a Te întrupa din Sfînta Născătoare de Dumnezeu", una de optsprezece unități; pe cuvintele "și pururea Fecioara Maria", o propoziție melodică de douăsprezece unități; apoi una tot de douăsprezece, pe textul "Carele neschimbat Te-ai întrupat"; ca următoarea propoziție, pe cuvintele "și răstignindu-Te, Hristoase, Dumnezeule", să aibă patrusprezece "bătăi"; cea cu textul "cu moartea pe moarte ai călcat" fiind numai de zece; urmînd o propoziție de patrusprezece respective unități temporale, pe cuvintele "Unul fiind din Sfînta Treime" pentru ca pe textul "Împreună mărit cu Tatăl și cu Duhul Sfînt", să

urmeze iarăși o propoziție cu extensiune maximă, de optsprezece ”bătăi”; Antifonul încheindu-se cu o propoziție melodică reductibilă la numai zece asemenea unități de timp. Cifric, din punct de vedere extensional, iată desemnarea succesiunii propozițiilor melodice ale Antifonului, precedat de formula doxologică ”Mărire”...: 16, 16, 10, 10, 12, 16, 18, 12, 12, 14, 10, 14, 18, 10. Cîtă varietate extensională! Și, totuși, cîtă ”logică” arhitecturală! Căci, considerînd melodia formulei doxologice ca formînd un singur întreg împreună cu Antifonul analizat, constatăm că acest întreg melodic are trei propoziții de cîte șaisprezece timpi (”bătăi”), trei de cîte zece timpi, trei de cîte doisprezece timpi, două de cîte patrusprezece timpi și ce-i drept, tot numai două de cîte optsprezece timpi, dar acestea, evident, avînd cea mai mare extensiune. Generic, iată, deci, o realitate triadică guvernînd – ascuns – întreaga construcție a cîntării psaltice pe care am analizat-o.

Nu toate cîntările psaltice au o construcție similară Antifonului II al Sfintei Liturghii. În unele, propozițiile melodice reapar extensional numai o dată; în altele, totuși, de două ori, sau altfel. Oricum însă, este cert că nu poate fi vorba despre un aspect structural simetric al cîntărilor psaltice. Cu toate acestea, construcția asimetrică a cîntărilor psaltice românești nu atenuiază puterea lor generatoare de unitate sufletească, de liniște liturgică. Cum? Prin faptul că această asimetrie structurală este totuși, străbătută de forța polarizantă a ritmului binar. Numai excepțional, din cînd în cînd, acest ritm cedează locul, cîtiva timpi, unui ritm ternar. De exemplu, în Troparul glasului IV al Vecerniei de sîmbătă (seară), la silabele ”cea lu-mi” (nată); sau în modelul stihiraric al aceleiași glas pe silabele ”Doam-ne stri” (gat-am), etc.

Asimetria frazeologică a cîntărilor psaltice se accentuează – inevitabil – în aplicarea celor opt glasuri la mulțimea textelor imnografice cuprinse în cărțile de cult fără semne muzicale. Această asimetrie se datorează faptului că respectivele stihuri originale grecești au fost traduse în limba română liber, în proză. În aceste condiții, cîntărețul bisericesc român cîntă ”practic”, adică aplică melodiile psaltice la texte care, permanent, nu coincid prozodic cu textele originale și ale căror propoziții literare au – consecvent – un număr mai mic sau mai mare de silabe decît propozițiile textelor cu melodii model.

Însă, chiar și aceste cîntări psaltice ”practice” își păstrează integral etosul lor liturgic liniștit și liniștitor, datorită caracterului unitar al fiecăreia, realizat modal. Acesta este, de asemenea, un alt merit al celor care au înnoit muzica psaltică românească: de a fi realizat modele purificate de prea multe ”cromatisme și treceri prea dese dintr-o gamă în alta în cursul aceleiași cîntări” (Prefața Utrenierului) obligînd astfel ca și ”practic”, fiecare cîntare să se desfășoare cît mai diatonic, adică în cadrul aceleiași mod (glas) indicat înaintea textului. Este unitară, modal, chiar și stihira cu ”Slavă... și acum...” care încheie stihirile de la ”Doamne, strigat-am”, la Vecernia sărbătorii Adormirii Maicii

Domnului, deși trebuie cântată pe toate cele opt glasuri. Pentru că asociază tot câte două glasuri înrudite (1-5, 2-6, 3-7; 4-8), și pentru că începe cu glasul I și încheie cu același glas.

Afirmam la început, că a doua trăsătură a cultului ortodox o constituie seninătatea. Dincolo de liniștea la care ne-am referit pînă aci, și disciplinat de aceasta, pulsează un clocot de viață afectivă în care predomină bucuria mulțumirii și omagiului adus Sfintei Treimi, precum și (în grade diferite) Maicii Domnului, sfinților îngeri și – în general – sfinților. Desigur, dacă bucuria mulțumirii și omagierii constituie trăsătura dominantă a trăirii slujbelor ortodoxe, înseamnă că această trăire implică și alte trăsături. Participanții la sfintele slujbe ortodoxe simt și durere (pentru cei ce pătesc; de aceea se și roagă pentru aceștia). Pătesc sufletește (cît le este posibil omeneste) împreună cu ”Mielul lui Dumnezeu” jertfit euharistic în Sfînta Liturghie; jertfit, dar și biruitor, prin înviere; deci durere, dar și bucurie covârșitoare, mai cu seamă în momentele Comuniunii (Împărtășirii). Mai fac experiența ”fricii de Dumnezeu”, adică a fricii modelate de ”credință și dragoste”, potrivit îndemnului: ”Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”. Nu le este străină nici o anumită ”Îndrăznire”, totuși ”fără de osîndă”, în cutezanța de a-L numi Tată, pe Cel ce este Dumnezeu. Dar, repetăm, dominantă rămîne trăirea bucuriei de a mulțumi și omagia. Sau, potrivit unei afirmații mai de la început, slujba ortodoxă poate fi asemănată unui val limpede, alcătuit, însă, din valuri, între care unele au și o cromatică mai închisă, de nuanțe diverse. În ea domină o bucurie senină, luminoasă, care ajută ca și conștiințele să devină receptive unei lumini line ce vine – haric – de la însăși ”Lumina lină”.

Pînă și în slujba înmormîntării găsim trăsătura acestei seninătăți liturgice. Căci dintre toate pericopele existente în ”Apostol”, citim aceea în care Sfîntul Pavel scrie: ”Fraților, despre cei ce au adormit, nu voim să fiți în neștiință ca să nu vă întristați...”. (I Tes. IV, 13). Iar la sfîrșitul slujbei, preotul se roagă: ”Întru fericita adormire...”. Dar chiar și pînă la sfîrșit, numai rugăciuni, rostite sau cîntate, generatoare de mîngîiere și seninătate.

Care este partea muzicii psaltice în generarea acestei seninătăți caracteristice cultului ortodox? Mai întîi, ea contribuie prin etosul unor moduri (game) care sînt luminoase prin însăși construcția lor; modurile glasurilor IV și VIII, în primul rînd. Cît de ortodox inspirat a fost Dimitrie Cunțan, cînd răspunsurile Ecteniei pentru cei adormiți și însăși sedelna ”Cu adevărat deșertăciune sînt toate” le-a compus în La major, am zice: în atmosfera luminoasă a modului (glasului) al optulea! Urmează apoi modurile glasurilor III, VII și chiar I. Însă nici modul glasului V nu influențează totdeauna depresiv; mai curînd sună duios, decît elegiac. (În una din genialele sale intuiții exprimate oral, compozitorul Timotei Popovici a spus că, prin glasul al cincilea, la Paști, Biserica Ortodoxă plînge de bucurie că Domnul Iisus Hristos a înviat). Cît privește etosul glasurilor II și VI în actuala lor structură cromatică, am putea afirma că este dureros, sau mai

curînd ambiguu, sensul său rămînînd să fie determinat direct de conţinutul textului liturgic. Apoi, la generarea seninătăţii cultului, muzica psaltică mai contribuie prin însăşi frumuseţea liniei melodice a fiecărei cîntări compuse din substanţa unuia dintre cele opt glasuri, sau numai în caracterul (atmosfera) unuia dintre glasuri. ”Discursul” muzical al majorităţii cîntărilor psaltice cuprinde propoziţii asociate conform unei ”logici” muzicale autentice. Mai totdeauna, după o propoziţie în linie ascendentă, sugerînd o întrebare, urmează o alta, în linie melodică descendentă, asemenea rostirii unui răspuns. Am putea spune: fiecărui antecedent, îi corespunde un consecvent. Şi chiar dacă, în chip motivat de text, întîlnim uneori două propoziţii melodice care, una după alta, fac semicadenţe (mărturii) ce le dau sens de întrebare, de ceva care se deschide, totuşi răspunsul nu întîrzie mult; linia melodică coboară, face un popas pe o treaptă mai odihnitoare şi, astfel, sentimentul unei tensiuni continui este înlăturat pentru ca apoi, încordarea psihică să cunoască etape noi, pînă la cadenţa (mărturia) finală. O desfăşurare ondulantă, care mai ales în unele variante, ne aduce aminte, întru cîtva, de ”spaţiul mioritic”.

Raportul text-muzică. – Expresivitatea religioasă a muzicii psaltice ortodoxe româneşti contemporane se oglindeşte mai inteligibil în raportul text – muzică, sau , poate mai deplin spus, în raportul dintre textul imnografic şi melodia care-i însoţeşte rostirea concomitent. De sine înţeles, ca şi în creaţiile muzicale de caracter nereligios, nici în cîntările psaltice (text şi melodie), melodia – singură – nu ar putea sugera conţinutul ideatic al textului şi nici nu ar putea exterioriza şi vehicula mişcările afective exprimate de textul respectiv. Dacă numai am melisma (vocaliza) sau am executa cu un instrument muzical sunetele simbolizate (semiografic) în dreptul cuvintelor ”Doamne strigat-am către Tine, auzi-mă”, fragmentul melodic rezultat astfel nu ne-ar putea sugera strigătul unei rugăciuni îndurate adresate lui Dumnezeu. Să ne gîndim mai ales, că acest strigăt dureros poate fi realizat în opt ”moduri” (glasuri), pe acelaşi – neschimbat – text. În schimb, chiar fără text, acest prim fragment melodic, pe oricare din cele opt glasuri, poate antrena şi direcţiona gîndirea credinciosului înspre domeniul realităţilor spirituale şi poate pregăti începutul unei trăiri afective de profunzime. Cu o notă de neostentată smerenie în intonaţiile glasului I; poate c-un accent de mai expresă durere, în cele ale glasului II; cu blînde şi mai luminoase raze de speranţă în formulele melodice ale glasului III, şi aşa mai departe, fiecare glas împărtăşeşte textului psalmic amintit o specifică notă de trăire în profunzime. Determinările părţii inteligibile a conţinutului ni le descoperă cuvintele; esenţa, la care, în parte am ajunge numai prin meditaţie îndelungată, ne-o aduce în adîncurile sufletului muzica, în mod spontan. Desigur, atît eficienţa meditaţiei cît şi cea a virtuţilor muzicii depind de gradul receptivităţii complexe la care am ajuns prin colaborarea cu harul Duhului Sfînt.

Apreciind în general, putem afirma că, în cîntările psaltice ortodoxe româneşti contemporane, raportul dintre textul literar religios şi muzica ce-l

înveșmîntează este pozitiv; ambele componente se sprijină reciproc, conlucrînd eficient la vehicularea mesajului fiecărei cîntări. Adeseori ideea unei înălțimi ontice sau morale este sugerată spontan, de către melodie, printr-un mers (sau chiar salt), spre suntele registrului vocal acut, iar înțelegerea imaginii unui plan ontic sau etic (sau mixt), situat mai jos, ne este înlesnită printr-o coborîre spre sunetele registrului grav. Desigur, aplicat cu sîngăcie, un procedeu ca acesta poate părea simplist. Dar folosit cu bun simț ca, de exemplu la începutul Doxologiei Mari, glas V (de Ghelasie) el primește o autentică valoare creativă muzicală.

Există și excepții; cînd muzica nu servește izbutit sensul inmografic. De exemplu, în aceeași Doxologie, acel depresiv Ke ifes (La bemol), la cuvîntul ”Tatăl” (*Utrenierul*, p. 357). Dar asemenea excepții nu infirmă constatarea generală pozitivă afirmată anterior.

În majoritatea cazurilor, mersul cromatic ascendent (chiar dacă nu din semiton în semiton) cu efect psihic expansiv, spre lumină, este bine utilizat în concordanță cu sensul textului care, într-adevăr, în aceste cazuri ne vorbește – și el – despre ceva luminos, îmbucurător. Contrar, cînd cuvintele exprimă un simțămînt de durere, de pocăință, de vină, muzica psaltică românească contemporană recurge la serviciile mersului cromatic descendent, cu efect dureros, depresiv. Modulațiile (trecătoare), de asemenea, intervin cu îndreptățirea dată de înțelesul textului. Aproape fiecare pagină din *Vecernier* și *Utrenier* conține asemenea fenomene cromatice, modulante sau nemodulante.

”Practic”, adică aplicînd liber melodiile (stihirarice, irmologice, inclusiv podobiile) celor opt glasuri psaltice, inteligența și simțul artistic creator sînt foarte intens solicitate. Cîntînd din Octoih, Triod, Penticostar și Minei, cîntărețul de la strană este obligat să improvizeze (în înțelesul pozitiv al cuvîntului) cea mai expresivă combinație a formulelor melodice ale glasului respectiv, hotărînd singur unde este cazul unei colorări muzicale expansive, sau depresive. Generic vorbind, maniera aceasta ”practică” a cîntării psaltice pe un text lipsit de semne muzicale echivalează – în parte – cu o compunere de variații; pentru că ceea ce rezultă din aplicarea unui glas la mai multe stihiri consecutive, seamănă cu ceea ce în muzică numim temă cu variațiuni. Textul original grec tradus (românește) în proză i-a obligat – și-i obligă – pe miile de cîntăreți bisericești să practice un fel de creație muzicală, unii devenind, apoi, chiar compozitori (anonimi) de ”viersuri”, cîntece de stea și de alte asemenea creații cu caracter folcloric. În orice caz, ar mai trebui reflectat asupra rolului de exercitare în cvasicompoziție muzicală, pe care, pretutindeni în bisericile parohiale și mînăstirești române, l-a avut aplicarea liberă a glasurilor.

Tot aici, la aspectul creativ al cîntării bisericești ”practice” găsim că e momentul cel mai indicat de a menționa virtuțile pe care, în general, le conferă muzicii ”nuanțarea”. Cîntînd în nuanță redusă (piano sau pianissimo) atunci cînd

textul innografic reclamă o asemenea nuanță, de exemplu la cuvintele ”și negură noaptea păcatului” (din Cîntarea a V-a a Canonului mare al Sf. Andrei Criteanul), cîntărețul poate simți și transmite mai izbutit durerea pe care o implică acest text. Dimpotrivă, cuvintele ”Sfînt, Sfînt ești Părinte...” (din troparul cu ”Mărire...”, aceeași Cîntare) reclamă cel puțin nuanța mezzoforte. Este obligația și meritul cîntărețului bisericesc de a intui (de obicei) – spontan – nuanțele în care va trebui să cînte, inclusiv crescendo sau decrescendo. (Dar ”timbrul” ?). Nici cîntarea în comun, conform semiografiei respective, nu ar trebui să renunțe la serviciile pe care le aduce nuanțarea, în interpretarea înțelesului textului liturgic.

*

Prin modelarea pînă la actuala sa formă structurală, muzica psaltică ortodoxă românească a cîștigat o nouă treaptă de accesibilitate și, totodată, a devenit mai apropiată simțirii artistice a credincioșilor. Poate fi învățată mai lesne, mai cu seamă că însoțește textul literar religios în dublă notație: neumatică și liniară. În același timp, datorită purificării ei parțiale de mulțimea elementelor ornamentale și cromatice, cîntarea psaltică din Biserica Orodoxă Română a devenit mai expresiv religioasă. De aceea, meritul celor care au săltat muzica psaltică ortodoxă românească la nivelul ei actual este mare.

Firește, ca orice realitate plăsmuită și uman, această muzică rămîne încă perfectabilă, atît în ceea ce privește accesibilitatea, cît și în privința ”românirii” ei, proces asupra căruia, la început a stăruit atît de mult Anton Pann.

Apoi, biserica simte lipsa unor și mai mari cîntări duhovnicești ”simple”, adică cu un ambitus care nicidecum să nu depășească octava, cu o construcție cît mai diatonică și cu linie melodică artistic realizată, în același timp avînd o mare forță emoțională.

Să ținem seama că și dintre cîntările psaltice ale Sfîntei Liturghii, cele mai îndrăgite și executate mai corect sînt tocmai cîntările care au însușirile amintite mai sus. (Între aceste cîntări menționăm: Răspunsurile ecteniilor, Antifonul I, Sfînte Dumnezeu, Pe Tine Te lăudăm, Tatăl nostru și cîntările după chinonic).

Încercînd să încheiem, poate este momentul să constatăm și aici că, datorită împrejurărilor istorice cunoscute, în eparhiile române ortodoxe din vestul Carpaților Orientali, simplificarea, purificarea și ”românirea” muzicii psaltice au făcut-o miile de cîntăreți bisericești anonimi și însuși poporul credincios. Așa s-a ajuns la crearea unor ”variante” valoroase, care împreună cu psaltichia din eparhiile de dincolo de munți, contribuie ca muzica cultică din întreaga Biserica Orodoxă Română să prezinte o splendidă unitate în varietate. ”Mai important decît orice” – afirmă eminentul muzicolog Gheorghe Ciobanu - ”este faptul că muzica bisericească a tuturor românilor este indiscutabil de origine bizantină, ceea ce dovedește o dată în plus că, peste vitregia istoriei, poporul român a fost unitar din

punct de vedere spiritual și cultural” (*Studii de Etnomuzicologie și Bizantinologie*, București, 1974, p. 355).

Astăzi, cu atât mai mult, poporul român este unitar din toate punctele de vedere.

FOLCLORUL MUZICAL ÎN CONFRUNTARE CU DEFINIȚIA CLASICĂ A FRUMOSULUI*

Încercăm să arătăm că între realitățile artistice care corespund definiției clasice a frumosului face parte și folclorul muzical. Ne referim la acea definiție care afirmă unitatea diversității (cu implicațiile firești ale echilibrului și proporției).

Ce aflăm divers într-o creație muzicală populară auzită „pe viu” ? Mai întâi, o diversitate a unor componente de ordin general, comune și muzicii culte: melodie, ritm, timbru, intensitate, grad de mișcare; iar în folclorul muzical vocal, și vers poetic.

Mai aflăm, apoi, și o diversitate inerentă fiecărei componente enumerate. Oricât de mic ar fi ambitusul unor *melodii* populare, de exemplu, cel al cântecelor create de copii, totuși, definitoriu, aceste melodii sunt alcătuite din sunete de înălțime variată. Cele mai multe melodii populare cuprind, însă, sunete care pot fi grupate în două registre: grav și mediu; sau mediu și acut. De asemeni, multe melodii populare se desfășoară pe un ambitus din trei registre: grav, mediu și acut, deși nu neapărat în ordinea aceasta. (Ne gândim îndeosebi la melodiile de dans.) Deci, mai întâi, un câmp al diversității acustice muzicale. Să nu uităm nici diversitatea cadențială. Dar mulțimea valențelor psihice pe care le poate purta sunetul muzical de înălțimi diverse, și chiar același sunet, în diverse contexte melodice !

Ritmul, la fel, implică – prin definiție – propria sa diversitate: durate și accente diverse. Oricare melodie populară are o structură ritmică bazată pe diversitate. Și aici, nici chiar cântecele create de copii, unele repetând un singur motiv melodic, nu se desfășoară monoritmice; nu cuprind sunete de durate traductibile semiografic exclusiv în pătrimi, sau optimi etc.

În cazul interpretării solistice a unui cântec popular, obișnuit nu putem remarca o evidentă diversitate *timbrală*. În acest caz, pe tot parcursul ei, melodia va păstra aceeași culoare vocală: femeiască, sau bărbătească. Totuși, în diferite registre, vocea și instrumentul muzical propriu-zis colorează sunetele ușor diferit. La cântecul în grup vocal mixt (bărbați și femei) și mai cu seamă la orchestrele populare, chiar și prestările unisone primesc, în mod firesc, o diversitatea timbrală evidentă.

* Publicat în “Studii și comunicări”, nr.1, vol. îngrijit de Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Centrul de îndrumare a creșterii populare și a mișcării artistice de masă, Sibiu, 1978, p.71-79.

Original, creația muzicală populară nefiind scrisă, nu poartă nici indicații de ordin *dinamic*. Totuși, prin natura lor, organul vocal și mai toate instrumentele muzicale, inclusiv cele populare, pot amplifica sunetele acute, și de aceea adeseori le și amplifică, iar pe cele grave le execută în nuanțe reduse, amplificarea acestora fiind mai dificilă. În nici un caz, un interpret talentat nu va cânta monointensiv.

Indiscutabil, o bogată diversitate de elemente structurale ne oferă versurile populare asociate melodiei: diversitate de idei, sentimente, imagini; uneori, (în balade mai cu seamă) diversitate și de personaje. Dar chiar și fără participarea cuvântului, după cum am constatat, folclorul muzical prezintă o bogată diversitate de elemente structurale.

Urmează acum să vedem dacă, asemenea folclorului din alte domenii, folclorul muzical întrunește și cea de a doua trăsătură a frumosului: unitatea. Să reamintim caracteristicile acesteia: coeziunea elementelor componente și convergența lor. Coeziune confirmată logic și rezultată din faptul că elementele componente se promovează reciproc. Iar convergența (centriversență), mai cu seamă simțită (afectiv), dar și identificabilă analitic.

Ca și în creațiile muzicale culte valoroase, și în folclorul muzical *melodia* și *ritmul* se găsesc în strânsă coeziune, se sprijină și se promovează reciproc. Cu excepția unor momente, când – obiectiv – muzica încetează și auzim numai zgomotele instrumentelor populare de percuție, sau numai cele ale picioarelor dansatorilor, ritmul nu se desparte de înălțimile fonice ale melodiei. (Asupra acestui fenomen vom reveni în alt context). Apoi foarte frecvent, intervalele melodice mai mari sînt sprijinite de durate – relativ – tot mari. Mai cu seamă la început de frază sau semifrază melodică, unul dintre cele două sunete ale intervalului ce depășește o terță comportă o durată ceva mai lungă. Într-o mișcare rară, succesiunea intervalelor ce depășesc terța reclamă – adeseori – durate mai mari, în timp ce ornamentele melodice complexe, alcătuite din intervale mici, se vor desfășura în intervale scurte. (O melodie de dans popular sprinten, alcătuită din intervale melodice mari, ar suna artificial, poate chiar grotesc; vocal imposibilă). Bineînțeles, acest sprijin acordat melodiei poate fi interpretat și invers, melodia promovând ritmul.

Un paralelism melodic-*agoric* nu poate fi stabilit în folclorul muzical. Totuși, în linii mari, factura ritmico-melodică determină – ca și în muzica „cultă” – gradul de mișcare în care trebuie interpretată o melodie populară.

Timbral, același sprijin dat melodiei. Frazele melodice care evoluează în registrele grav și mediu ale vocii (sau instrumentului muzical) se colorează – în mod firesc – mai închis, accentuînd gravitatea sau solemnitatea caracterului, pe cînd cele care se desfășoară în registrele mediu și acut, tot în mod firesc vor avea un timbru mai deschis, contribuind la conturarea caracterului viu al melodiei.

Interpretativ, de asemeni în chip natural, dinamica își aduce contribuția sa la coeziunea generală a structurii unei creații muzicale populare; îi conferă forță.

Un interpret înzestrat cu sensibilitate artistică va nuanța – relativ – mai puțin intens în registrul grav al unei melodii populare, și mai puternic, în registrul acut. Desigur, cu excepții; motivate fie de conținutul versurilor, fie de posibilitatea repetării în ecou, sau altfel.

Recapitulând, putem afirma că, acutiv (melodic), ritmic, timbral, dinamic și chiar agogic, în folclorul muzical găsim o splendidă coeziune a componentelor structurale, ceea ce constituie cea dintâi trăsătură majoră a unității lor.

Dar a doua trăsătură: convergența (centrivenența) componentelor ? Cum și în ce măsură, diversele componente ființiale ale unei creații muzicale populare tind spre un centru ? În ce înțeles, sau înțelesuri, îl confirmă ca atare ? Desigur, mai întâi, sînt necesare demonstrarea existenței unui asemenea centru și determinarea naturii lui.

Vom spune de la început că, în realitate, avem să înțelegem un complex de centre, pe care, geometric, l-am putea simboliza prin mai multe cercuri sau sfere înscrise. Mai întâi un centru *impresional*, o impresie a specificului artei căreia îi aparține creația artistică receptată. Deci, mai întâi impresia – tot mai sigură – că ascultăm muzică; mai precis: muzică populară.

La producerea acestei impresii participă în primul rînd melodia, prin materialul utilizat: sunetele muzicale cu valențele psihice pe care le pot purta. Este impresia receptării unui fenomen natural; căci sunetele acestea le generează voci cu impostăție naturală, timbrate natural, voci needucate în școli de specialitate. Sau sînt generate de instrumente muzicale populare, construite – obișnuit – manual, din obiecte naturale, cu forma cărora continuă să aibă asemănări. Fluierul, din bețe (ramuri) de cireș, alun, prun etc., amintind forma acelor bețe. Burduful cimpoiului, din piele de capră, ied sau oaie, amintind forma abdomenului acestor animale, sau – mai curînd – forma stomacului lor. Naiul, din tuburi de trestie, soc etc., păstrînd forma acestor materiale din care este confecționat.

Referindu-ne și la toate celelate instrumente muzicale populare, putem face următoarea constatare: cu cît ele amintesc mai vizibil forme ale unor obiecte naturale și cu cît timbral sună mai natural, adică amintind sunete perceptibile în natură, cu atît sînt mai autentice folclorice. (Pentru mulți auditori de muzică folclorică instrumentală, la formarea acestei impresii artistice specifice contribuie și simțul vizual; de exemplu, ochiul distinge sigur, că se cîntă cu fluierul, nu cu flautul...).

La formarea impresiei artistice specifice melodia nu participă exclusiv prin materialul utilizat, ci și prin ea însăși, ca succesiune unitară de sunete muzicale vehiculînd valențe psihologice. Apoi, prin *ritmul* ei. Îndeosebi ritmul este acela care generează impresia subiectiv-obiectivă că receptăm ceva aparținînd unei arte „temporale”, ceva care aparține mișcării, curgerii în timp. (Un alt fenomen asupra căruia vom reveni dintr-un punct de vedere apropiat). Strîns asociate de ritm, variațiile *agogice* (de mișcare) împreună cu cele dinamice (de intensitate fonică)

contribuie, și ele, la formarea impresiei artistice specifice. Pentru că, analitic, constatăm participarea tuturor factorilor amintiți la generarea impresiei muzicale (folclorice), această participare ne apare convergentă (centriversantă), impresia la care ne referim fiind un – prim – centru din complexul central unitar amintit mai înainte. De fapt, fenomenul pe care-l analizăm este foarte complex. De exemplu, concomitent cu impresia artistică specifică, impregnând-o pe aceasta, ia ființă și o impresie a individualității creației artistice respective. Nu ai numai o impresie generală că, bunăoară, ascuți muzică populară vocală, ci, în același timp, și aceea că ascuți o anumite creație din acest domeniu; impresia că recepezi o entitate artistică particulară, individuală; de exemplu, un cântec. Determinant în generarea acestei a doua impresii este faptul că ceea ce audiezi are un început și un sfârșit, dar mai ales faptul că auzi ceva structurat unitar.

Un alt centru este tocmai cel *structural muzical*; sentimentul realității unui asemenea centru. Ca și în muzica creată de compozitori cu pregătire specială, în orice creație muzicală populară atestată axiologic de curgerea anilor, sunetele muzicale se succed astfel să generează în noi sentimentul existenței unui sunet cu pondere psihologică principală, centrală; conduc (psihic) spre acest sunet, investindu-l c-un asemenea primat. Foarte multe melodii populare chiar termină pe treapta principală a modului (scării muzicale) la care sunt reductibile. De asemenea, cadențele secundare (semicadențele) au loc fie pe această treaptă principală, fie – mai frecvent – pe dominantă a modului respectiv, sau pe o altă treaptă, care, apoi, simțim că o confirmă pe cea principală; că o atestă ca atare. Oricare ar fi modul la care poate fi redusă o melodie populară, simțim efectiv (putând avea apoi și conștiința) că el și melodia respectivă au o structură definită; nu haotică, nu desfășurată anarhic. În melodiile care au la bază un mod corespondent modurilor medievale ionian sau eolian, centralitatea unui sunet o simțim fără nici un echivoc, ca a unei veritabile tonice.

Acest sunet principal este confirmat ca atare și *ritmic*. În cadența finală, uneori și în celalte popasuri ale baladelor, doinelor, colindelor și ale altor cântece populare, sunetul principal comportă o durată mai lungă, semiografic, adeseori o fermată. Este adevărat că în melodiile de joc care termină pe treapta principală, ritmul nu aduce o contribuție cantitativă (prin durată mai lungă) la sublinierea acestei trepte. Dimpotrivă, melodiile dansurilor foarte vioaie termină pe un sunet cu o durată foarte scurtă, semiografic reprezentată – adesea – prin optime sau chiar șaisprezecime. Aci, însă, ritmul participă calitativ, printr-un accent puternic.

Dinamica, de asemenea, participă la investirea (subiectiv-obiectivă) a unui sunet cu funcție principală, deși funcționalitatea nu avem s-o înțelegem totdeauna ca în sistemul tonal. Este același sunet pe care îl ierarhizează astfel melodia, ritmul și toți ceilalți factori muzicali. În momente adecvate, un interpret popular va nuanța mai intens sunetul pe care „instinctiv” (prin talent), îl simte ca având un rol modal principal. În registrul vocal acut, finalul pe treapta principală aproape

întotdeauna este cântat forte. Când îl intonează piano, se poate sconta, totuși, un efect de mare tensiune psihică, prin contrast cu ceea ce a precedat.

În majoritatea cazurilor, interpreții muzicali populari nu au preocuparea de a face variații timbrale, îndeosebi când se cântă în „cete”. Unele ușoare variații timbrale rezultă în mod spontan, natural, prin diferența acuitivă și voluminală a registrelor în care se cântă. Dar chiar făcând abstracție de aceste considerații, putem spune că un rapsod sensibil va timbra diferit, când ajunge la versuri cu conținut diferit, contrastant. Tot prin talent, el va simți că unul dintre sunetele melodiei deține un anumit primat funcțional psihologic și, fără a cunoaște o teorie a modurilor populare, acolo unde contextul îl conduce sigur, va timbra mai deschis acest sunet, sau mai acoperit, în fond, în ambele cazuri, subliniindu-l.

După cum am văzut, deci, melodia, ritmul, intensitatea, chiar timbrul participă la generarea sentimentului existenței și a unui centru structural; contribuie – în grade diferite – la determinarea experienței realității unui asemenea centru.

Mai experimentăm și existența unui *centru afectiv-ideatic*. Este un centru al sintezei mesajului creației receptate, un „sentiment” general conținut de acel mesaj, sentiment care asociază apoi și o idee principală. În folclorul muzical vocal, la generarea experienței acestei sinteze afectiv-ideatice contribuie în mare măsură – cuvântul, versurile poetice. Modul acestei participări literare este mai cu seamă analitic, prezentându-ne succesiv aspecte și trăsături ale întregului. De aceea, datorită faptului că versurile diferite în ceea ce privește conținutul (unele de caracter expansiv, luminos; altele cu conținut depresiv, întunecat) se asociază unei melodii ce se repetă identic, creează unele coliziuni literar-muzicale. Ele se produc însă numai la prima audiere. La reauzire, sau – retroactiv – chiar la sfârșitul celei dintâi auziri, diferitele episoade, aspecte, trăsături, sentimente și idei reflectate literar se subordonează și se integrează unui conținut general, de sinteză afectiv-ideatică, același pe care, încă și mai general, îl exprimă și muzica respectivei creații folclorice. (Receptarea cu eficiență psihologică a unei creații artistice nu poate avea loc decât în urma unor multiple întâlniri cu ea).

... Și un centru ontologic (metafizic). Îl experimentăm nedeslușit, ascuns, esențial. Prin faptul că fiecare sunet muzical, inclusiv cel de rezonanță folclorică, este un adevărat univers de armonice perfect organizate, că într-o creație muzicală sunetele poartă o multitudine de funcțiuni (fluctuații, sensuri) ale vieții sufletești și că sunetele se succed, curg într-o variație asemănătoare vieții psihice, creațiile muzicale (deci și cele folclorice) ne pot ajuta să presimțim că muzicii, această fluentă îi este esențială, reflectând însăși esența fluentă a vieții noastre psihice. Desigur și o succesiune de zgomote este o fluentă, dar nu o fluentă favorabilă vieții. Zgomotul este un conglomerat de armonice dezordonate; este haotic, antivital, necronic. El nu poate fi un mesager și un promotor al vieții. Atunci când, în timpul unui dans popular, muzica încetează câteva momente, dacă

zgomotele cismelor sau ale ghetelor dansatorilor continuă să ne însuflețească, aceasta se datorează faptului că interior continuăm să auzim acea muzică, și faptului că vedem fețele pline de viață ale acelor dansatori. Auzite în lipsa acestor condiții favorabile, cu ochii închiși, după ce instrumentele muzicale propriu-zise (nu cele de percuție) ar fi cântat în nuanță redusă, asemenea zgomote ne-ar produce mai curînd o stare de anxietate. Zgomotele nu pot fi puurtătoare de valențe ale esenței viului.

De altfel însăși valoarea ontologică a muzicii nu rezidă – simplu – numai în fluența acesteia, ci mai cu seamă în virtutea (și virtualitatea ei) de *a se organiza pe parcurs*, analog vieții, inclusiv vieții psihice. După cum viața nu păstrează o structură fixă (deși conține și elemente permanente), ci se schimbă structural progresiv, ținînd perfecțiunea, analog și muzica, fără să fie viață, se conformează unei legități în temeiul căreia se schimbă și se organizează progresiv, atît funcțional cît și formal, în curgerea sa definitivă. Aspecte evidente ale acestei organizări (unitare) fluente sînt prezente mai cu seamă într-o melodie modulantă dar și în creațiile muzicale diatonice, cum sînt – în majoritate – creațiile muzicale folclorice. Dacă, într-un anumit context muzical, un sunet poartă sensul expansiv al unui crîmpei de trăire sufletească, adică o doză de lumină și satisfacție, un alt context poate conferi aceluiași sunet, chiar în același cîntec, o funcțiune cu caracter depresiv, corespunzător unei trăiri psihice dureroase, întunecată. Ca să înțelegem rolul determinant funcțional al contextului muzical, să ne gîndim că, în mod analog, în timp ce omului obișnuit contemplarea fotografiei unui cunoscut binevoitor îi aduce bună dispoziție, informația că acel cunoscut nu-i este binevoitor determină ca observarea fotografiei respective să-l indispună. Același privitor, aceeași fotografie, dar alte circumstanțe; contexte diferite.

Într-o desfășurare melodică pe tetracordul superior al modului dorian (la-si-do-re), sunetul do poate purta un sens expansiv, dacă va avea durată scurtă, ca element pasager spre re; dacă dimpotrivă, se face o semicadență pe el, în forte, după atît de expansivul si becar, sunetul do ne va suna depresiv. De asemeni, într-o intonație descendentă, eoliană, (re-do-si bemol-la) același sunet do, avînd tot rol pasager, devine (în noi) ușor depresiv, datorită evident depresivului si bemol; însă dacă va avea o durată mai mare, do va suna mai puțin depresiv. Și aici, același sunet do (audiat de aceiași subiecți în stări sufletești identice), dar în contexte melodice diferite.

Numai că muzica creată cu talent știe să se organizeze armonios, unitar, trecînd peste oricîte peripeții de natura celor pe care le-am văzut. Exprimîndu-ne elementar, în creațiile muzicale valoroase, (inclusiv în cele folclorice) care au la bază un mod sensibilizat, numărul diezilor va fi egal cu cel al bemolilor.

Puterea muzicii de a se organiza în mers (în curgere) nu are loc numai la nivelul sunetelor individuale ci și la cel al motivelor, frazelor și întregului, analog vieții sufletești, reflectînd foarte discret, ascuns, această dimensiune a esenței

viului psihic. La generarea în noi a sentimentului acestei dimensiuni esențiale concură toți factorii componenți muzicali, în grade diferite, datorită coeziunii lor.

Desigur că și receptarea creațiilor literare, chiar numai prin lectură, ne poate prilejui, întrucîtva, o asemenea experiență (ontologică). Numai că literatura ne relevă esența viului psihic mai mult indirect, prin intermediul imaginilor, ideilor. Anterior unor adevăruri la care putem ajunge prin gândire discursivă și care abia apoi pot genera un sentiment (o trăire) a esenței vieții sufletești, muzica generează în noi acest sentiment în mod direct, prin puterea ei de a se organiza în mișcare. În măsura în care artele plastice pot sugera această organizare în fluentă, generează și ele (nu atât de profund și direct ca muzica) un asemenea sentiment al onticului.

În sfârșit, un centru exterior, un sentiment că la fel ca în alte domenii artistice, muzica, inclusiv cea folclorică, are și o dimensiune direcționată obiectiv, spre altul, spre alții. Este adevărat că, asemenea literaturii, poate mai puțin decît ea, muzica se adresează mai întîi celui care o compune sau o interpretează; că în acest sens, este mai particulară, mai intimă decît arta coregrafică și cea dramatică, posibil și decît altele. Totuși, referindu-ne la folclor, în șezători, la nunți și alte împrejurări sociale similare, muzica populară este solicitată public, inclusiv modul de acînta solistic; contemporan, zilnic este substanțial prezentă în emisiunile radio-televiziunii. Ascultînd-o, în oricare împrejurare adecvată, avem sentimentul (și conștiința) că, prin tot ceea ce-i conferă statutul unei autentice arte populare, folclorul muzical, asemenea celui din toate domeniile artistice, are și o menire socială, publică; toate componentele sale converg și spre un asemenea centru extrapolat public.

Conclusiv am putea spune că, o creație muzicală folclorică în care, potrivit înțeleșurilor arătate, putem identifica unitatea diversității componentelor, corespunde clasicei definiții a frumosului; este frumoasă. Implicit ea este echilibrat (proporționat) construită.

Desigur, folclorul muzical oferă posibilitatea identificării analitice și a unora dintre celelalte categorii estetice. Cum însă ne-am propus numai demonstrarea inerenței categoriei frumosului, să ne oprim aici. Am adăuga, totuși, că, fie considerîndu-l apartenent frumosului, fie că numai asociindu-se, în creațiile muzicale folclorice (nu exclusiv în acestea) intervine și un element surpriză, deși integrat organic. În acest sens ar fi suficient să ne gîndim la faptul că multe cîntece populare (românești) care se desfășoară în unul dintre modurile majore (mai ales în cel ionian), termină în modul omonim minor, a cărui treaptă principală se află situată la o terță mică inferioară în raport cu cea a modului inițial. Surprinzător, dar nu străin, pentru că modul final utilizează exact aceleași componente fonice care formează structura modului inițial. Dar despre prezența surprizei estetice în folclorul muzical s-ar putea face o expunere aparte.

La fel, despre valoarea lui educativ-patriotică. Dar despre folclor, ca factor educativ estetic ! Mai mult: în condiții favorabile, ca cele prezente în patria noastră, folclorul muzical poate deveni indicator și stimul al unei depășiri etice. În general, datorită unității sale, frumosul artistic (în parte și cel natural) poate fi interpretat și ca un prețios semn turistic în marea și dramatica drumeție a omului spre perfecțiune, îndeosebi spre perfecțiunea social-morală.

PREDICI ȘI CUVINTE DE ÎNVĂȚĂTURĂ

SĂ IERTĂM TOATE PENTRU ÎNVIERE*

Ce este iertarea și unde mai putem vedea astăzi pilduitoare fapte de adevărată iertare ? Aproape că am uitat înțelesul iertării; nu mai știm și nu mai putem ierta.

Mulți socotesc că, dacă întind mîna celor ce le-au greșit, dacă trec pe linia moartă a uitării răul ce li l-au făcut și dacă, astfel, izbutesc să aducă tihnă încă într'un sector din viața lor sufletească, au devenit iertători.

Iată ceva fals, după cum tot fals ne-am obișnuit să înțelegem și să practicăm iertarea în mod formal, negativ: ca reluare a unor raporturi sociale, ca sfârșit al unor resentimente, ca uitare a unui rău ce ni s'a făcut. (Deși, câte inimi omenеști pot ierta măcar și astfel ?).

Totuși noi avem pedagog spre adevărata iertare: este Hristos și Biserica Sa. Iertarea creștină este clipă-hotar între un resentiment (de cât mai scurtă durată) și între sentimentul iubirii care ia (sau reia) locul acelui resentiment. Creștinul adevărat nu lasă dușmăniei nici răgazul de a încolți în sufletul său, ci încă în germene fiind ea, o topește cu focul iubirii de oameni. Iertarea este fiică a iubirii; iubire din iubire. Este iubire aplecată asupra "greșităilor noastre", ca și asupra urmelor pe care greșalele lor le – ar fi putut lăsa în sufletul nostru.

În toată bună vremea Biserica ne povățuește să fim iertători din toată inima, în orice împrejurare, iertând tuturor, toate, pentru totdeauna. Dacă, totuși, ea ne îndeamnă să iertăm "*pentru Înviere*", aceasta o face ca bună pedagogă și bună cunoscătoare a sufletului omenesc.

Întotdeauna bucuriile mari fac pe oameni (chiar și pe cei mai închiși) să devină generoși, darnici, iubitori, iertători. Asemenea sentimente de bucurie intensă (și colectivă) au dus la crearea tradiției ca, cu prilejul marilor sărbători naționale, capii statelor să facă grațieri și reduceri de pedepse. Cine, oare, aflându-se stăpânit de-o mare bucurie, nu s'a simțit deodată cuprins de-o atât de caldă iubire de oameni, încât să simtă trebuința de-a îmbrățișa parcă pe toată lumea ?

Dar dacă dintr-o bucurie prilejuită de fapte și întâmplări naturale pot izvorî simțăminte atât de calde și de nobile, cu cât mai generoase, mai entuziaste și mai durabile vor fi simțămintele derivate din marea bucurie a învierii Mântuitorului !

Cel care ne-a arătat calea spre desăvârșire, cel care ne-a promis reîntoarcerea în raiu și redarea asemănării cu Dumnezeu, deși a trebuit să sufere batjocura și chinul răstignirii pe cruce, deși a murit, iată, n'a fost biruit de moarte;

* Publicat în "Telegraful Român", nr.13-14, 1947, p.2.

Hristos a înviat. Dar nu numai atât, ci s'a făcut "începător" învierii noastre a tuturor.

Poate exista, în viața aceasta, motiv mai puternic pentru o bucurie mai mare decât aceasta ?

Să credem că Hristos a înviat. *Credința* în Înviere ne aduce *bucuria* Învierii, iar din aceasta va isvorî *iertarea* pentru Înviere.

Atât de mare ne va fi bucuria țâșnită din credința în învierea lui Hristos încât nu numai că ne va fi ușor ci vom simți chiar trebuința sufletească "să ne îmbrățișăm unii pe alții și să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi".

Și cum credința și bucuria Învierii nu pot fi limitate temporal la sărbătorile Paștilor, ci trebuie să fie permanente, căci Hristos este pururea înviat, iertarea "pentru Înviere" poate deveni aplicabilă la orice caz de iertare.

Deci să iertăm nu numai "toate" ci și în tot timpul "pentru Înviere", pentru Hristos cel înviat.

Bucuria Învierii ! Iată calea spre regăsirea înțelesului adevăratei iertări.

UCENICII DOMNULUI ÎN VREMEA RĂSTIGNIRII ȘI ÎNVIERII SALE*

Acum, cînd știm cu ce tărie de credință au vestit ucenicii Domnului minunea Învierii și porunca cea nouă ca oamenii să se iubească unii pe alții, ni se pare aproape de necrezut că, la vestea cea dintîi a învierii lui Iisus, cei unsprezece ucenici au fost cuprinși de frică și nu au crezut. Iisus ”i-a muștrat pentru necredința și împietrirea inimii lor, căci n-au crezut pe cei ce-l văzuseră, înviaț” (Marcu 16, 14). I-a muștrat (vom vedea de ce), dar i-a înțeles și i-a iertat. El știa că această îndoială este mai mult o frică copleșitoare, care se va schimba în credință într-atît de însuflețită, încît să le poată spune: ”Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura” (Marcu 16, 15).

Este adevărat că, nu cu mult înainte de moartea și Învierea lui Iisus, ucenicii Săi mai fuseseră martori ai unor învieri din morți: a lui Lazăr, fratele Martei și al Mariei; a fiicei lui Iair și a tînărului din Nain. Dar pe atunci învățătorul lor era în viață; era chiar cel ce făcea acele minuni. Îl simțeau aproape și primeau tărie sufletească de la El. Iată însă că acest ”prooroc puternic în faptă și în cuvînt” (Luca 24, 19) a fost osîndit la moarte și răstignit, fără să-Și ajute cu ceva, El în care nădăjduiseră ”că este Cel ce avea să izbăvească pe Israel” (Luca 24, 21). Ucenicilor li se părea că, odată cu prinderea lui Iisus, puterea Sa a încetat. Iar vestea Învierii sale venea la trei zile după aceste întîmplări spulberătoare de nădejdi.

Să ne aducem aminte că, fiind Iisus încă în timpul propovăduirii și proorocind despre omorîrea Sa, ucenicii au fost cuprinși de o întristare atît de mare, încît aproape că n-au auzit și proorocirea învierii.

Cu toate că le-a spus că, după omorîrea Sa, a treia zi va învia, ucenicii ”s-au întristat foarte” (Matei 17, 23).

Dar ce împovărătoare durere va fi apăsât inima ucenicilor, cînd, mai tîrziu, aveau să-Și vadă Învățătorul batjocorit aievea și omorît prin răstignire! Cum i-a găsit Maria Magdalena, cînd le-a adus vestea că Învățătorul i s-a arătat înviaț ?

Sfînta Evanghelie scrie că ucenicii ”se tînguiau și plîngeau” (Marcu 16, 10).

Așa se cuvine să-i înțelegem și pe cei doi ucenici, Luca și Cleopa, care, călătorind ”trîști” spre satul Emaus nu l-au recunoscut pe Învățătorul lor, cu toate că, cu ceva mai înainte, ”niște femei” i-au ”uimit” (Luca 24, 22) cu vestea că El ”este în viață”, și cu toate că Iisus le-a vorbit atîta timp pe cale. Și tot din pricina durerii apăsătoare nu l-a recunoscut nici Maria Magdalena.

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.17-18, 1972, p.2.

Dar mai era ceva: ”Ochii lor erau ținuți ca să nu-l cunoască” (Luca 24, 16). Însuși Iisus voia să nu fie recunoscut din cea dintâi clipă. De ce ? Pentru ca inima celor ce-L vor vedea înviat să fie mai întâi pregătită și întărită treptat. Căci învierea din morți fiind un fapt cu totul nemaîntâlnit, vederea celui înviat i-ar înspăimînta. De aceea chiar înainte de a învia pe alții, Iisus i-a pregătit sufletește pe cei ce aveau să-i vadă pe cei înviați. Iisus face mai întâi ca numai cu inima arzîndă, Luca și Cleopa să presimtă că El este de față; și abia după ce ajung în Emaus, lasă ochii minții lor să-L recunoască, după felul știut în care El frîngea pîinea. Dar chiar și atunci se face nevăzut îndată, pentru ca prea marea uimire și tulburare să nu-i doboare.

Tot înapoi nu i se face cunoscut deodată nici Mariei Magdalena. O lasă mai întâi să găsească mormîntul gol, să plîngă și să vadă doi îngeri-arătare cu totul neobișnuită-dar asemănători unor ”bărbați” (Luca 24, 1); Maria Magdalena Îl vede pe Iisus, dar crede că este grădinarul; și fiindcă atunci cînd cel înfricat vorbește , i se întărește puțin inima, o lasă să-l întrebe despre locul unde ar putea fi ascuns trupul Celui înmormîntat, și abia apoi o cheamă blînd pe nume: ”Marie !” Acum nu-i mai ține ”ochii” ca acoperiți. Ea îl recunoaște și răspunde: ”Învățătorule !”

Și pe ceilalți ucenici îi pregătește mai întâi. Numai după ce inima lor arde, primind de la mironosițe vestea Învierii, li se arată înviat. Și, ca desăvîrșit cunoscător al sufletului omenesc, îi mustră; mai mult spre a le întări inima.

Sfintele Evanghelii fiind insuflate de Duhul Sfînt sînt cărți scrise în respectul adevărului. Ele arată faptele cum s-au petrecut aievea. De aceea, văzînd noi cele scrise în aceste sfînte cărți despre împietrirea sau îndoiala cea de la început a ucenicilor lui Iisus în învierea Sa, primim cu deosebire și credem cu tărie ce spun ele apoi despre credința ucenicilor în Înviere, credință pe care nimic nu a fost în stare s-o clătească [/ clintească].

PRIN CRUCE "BUCURIE LA TOATĂ LUMEA"*

Bucuria este starea sufletească a celui ce cunoaște că ființele sau lucrurile iubite au dobândit un mai mult bine, adică ele se situează pe noi (superioare) trepte ontice. Prin bucuria Învierii înțelegem trăirea elevată a celor care-prin credință-știu că Hristos a învins moartea și urcând cu trupul pe cele mai înalte trepte existențiale, a dăruit tuturor oamenilor posibilitatea viețuirii în iubire veșnică. Este simțirea aleasă a celor impresionați cu totul pozitiv de copleșitoarea sinceritate a Sfintelor Evanghelii care, dacă, mai întâi îi înfățișează pe ucenici în "împietrirea inimii lor", ca unii care "n-au crezut pe cei ce-L văzuseră înviat" (Marcu 16, 14) apoi, după ce Hristos li se arată, îi prezintă plini de credință în învierea Sa. Căci prin inegalabila lor obiectivitate, pericopele evanghelice ale Învierii prelungesc la nesfârșit temeiul informațional al Bucuriei care a venit "la toată lumea". Bucurie de esență altruistă, generată de cunoștința că toți oamenii, cu întreg universul, pot beneficia de roadele Învierii.

Numai că, după cum afirmă stihira Utreniei de Duminică, această bucurie "a venit prin cruce". Se vede că, la nu mult timp după începutul uzului pedepsirii prin răstignire, crucea a devenit simbolul totalității condițiilor generatoare de suferințe mari prin intensitatea sau prin durata lor îndelungată. Numai așa se explică faptul că, încă înainte de răstignirea Sa, Mântuitorul a putut da îndemnul inteligibil: "Dacă cineva vrea să vină după Mine... să-și ia crucea și să-Mi urmeze." (Matei 16, 24). "Să-și ia" adică s-o accepte; s-o primească în mod activ. Căci accentul cade pe verbul a lua: "să-și ia"... Să accepte suma cauzelor suferințelor personale independente de voia sa, înscrise în mod genetic, sau implicându-l circumstanțial, ulterior.

Însă nu acceptare resemnată, ci potrivit celui alt îndemn: "să-mi urmeze Mie." Cu alte cuvinte, să colaboreze cu harul trimis prin Duhul Sfânt la transformarea crucii personale în izvor de bucurie. Colaborare prin renunțare la egoism și prin statornicirea faptelor iubirii.

Crucea Mântuitorului am constituit-o noi, cu înstrăinarea de Dumnezeu Cel în trei fețe; iar direct, a constituit-o suma suferințelor pentru "răscumpărarea" noastră, cum zice troparul slujbei Sfintelor Patimi. Mântuitorul a acceptat-o. În grădina Ghetsimani și-a încheiat dramatica rugăciune prin cuvintele: "facă-se voia Ta" (Matei 26, 42). A acceptat-o din iubire îndurerată de starea noastră. Căci în cazul când obiectul iubirii se prezintă deficitar etic, deci și ființial, iubirea primește trăsătura durerii.

* Publicat în "Telegraful Român", nr.15-18, 1981, p.3.

Afirmația aceasta consună perfect cu ceea ce ne descopere Sf. Apostol Pavel, când scrie că, de exemplu, pentru a veni în ajutor "slăbiciunii noastre" în rugăciune, "însuși Duhul se roagă pentru noi cu suspine negrăite" (Rom. 8, 26). Reținem: "cu suspine negrăite". Și ne amintim că "slăbiciunea noastră" nu transpare numai în rugăciune.

Însă iubirea îndurerată rodește bucurie. În Iisus Hristos. Fiul lui Dumnezeu-Tatăl. O bucurie "la toată lumea". De fapt bucurie întru toată lumea, adică-repetăm-bucurie altruistă. Căci ne bucurăm că "toată lumea" poate beneficia de roadele învierii lui Hristos. Totuși, o bucurie limitată de faptul că nu "toată lumea"voiește să beneficieze de roadele Învierii, limitată de însăși limitele cunoașterii și ființei omenești.

Dar la atotștiutorul Dumnezeu bucuria nu are limite; este deplină și veșnică, tocmai pentru că este atotștiutor și preștiutor. De aceea bucuria Lui fiind nelimitată, echivalează cu fericirea. Pe drept cuvânt imnul "Lumină lină" îl numește "Fericitul".

Desigur ne apare oarecum paradoxal că Dumnezeu este iubire manifestată-antropomorfic vorbind-în "suspine negrăite", și totodată este Iubirea fericită. Totuși, în Dumnezeu nu se ciocnesc mișcări contrare. Contradicțiile I le oferim noi, iar Dumnezeu, deși supraexistent timpului, nu se situează departe de noi, ci și întru istoria noastră. Cine a învățat -cît de cît-de la Sf. Apostol Pavel să cugete dialectic, nu se poticnește. El se poate apropia și de adevărul crucii ca simbol al durerii, dar și simbol al bucuriei.

MESAJUL BOBOTEZEI*

”Glasul Domnului strigă peste ape...”. Așa începe textul uneia dintre cântările sărbătorii Arătării Domnului, adică a Bobotezei. ”Glasul Domnului strigă peste *ape*”. Peste care ape? Peste cele ale sufletelor. ”Peste”, adică stăpînind, dominînd mișcările sufletelor receptive acestui glas. Dumnezeu voiește să domine cugetarea, simțirea psihică și voința credincioșilor, pentru a-i călăuzi pe aceștia spre trepte superioare de viață, adică în mai multă dragoste față de El și aproapele.

Ideea asemănării apelor rîurilor și mărilor cu mișcările sufletești răzbate și în unele expresii românești, ca: ”în toate apele”; ”parcă nu-i în toate apele lui”. Ceea ce înseamnă că cel vizat nu se află în echilibru sufletească; nu are pace în cugetarea, simțirea sufletească și voința sa; în mișcările sau ”apele” sufletului său.

”Glasul Domnului *strigă*”, adică adresează un mesaj puternic atît în conținutul lui cît și în intensitate și densitatea formei. El devine glas în conștiințe, glas al conștiinței.

Psalmistul David întruchipează metaforic ideea intensității acestui ”strigăt”-mesaj; o plasticizează, afirmînd: ” Glasul Domnului a tunat... peste ape multe” (Ps. 28, 3). Adică, Dumnezeu ne trimite un mesaj puternic. Atît de solemn și de esențial străbate el în conștiințe, că se poate asemana tunetului din natură.

Desigur, ținînd seamă că apa propriu-zisă constituie condiția fizică fără de care nu poate exista viață pămîntească, sau asemenea acesteia, prin cuvîntul ”ape” pot fi înțelese și apele rîurilor și ale mărilor, ca și formele de viață organică, adică toate aspectele biosferei. Dumnezeu ”strigă peste” toate acestea, adică le stăpînește prin legi sădite în ele, dar și providențial, actual. El voiește să domine și viața sufletească a credincioșilor, să fie și ”peste apele” vieții lor psihice, care de asemeni curg, au fluentă specifică.

Tocmai de aceea, vizînd sufletele, textul cîntării continuă: ”Veniți de luați duhul înțelepciunii”. Adică, veniți de primiți activ puterea de-a *alege* și urma voia lui Dumnezeu; de-a opta pentru ea. De-a o alege, dar și de-a o înțelege. Adică de a putea motiva alegerea; de a ști de ce e necesar să optăm pentru voia lui Dumnezeu; spre binele semenilor și – indirect – spre binele nostru.

Înțelepciunea și înțelegerea sînt complementare; se implică reciproc. Logic se încadrează mai bine în schema triadei: aleg; motivez de ce aleg (găsesc temeiuri); de aceea aleg cu atît mai convins. Într-adevăr, stihira (textul cîntării) și continuă deocamdată astfel: (luați) ”duhul înțelegerii”.

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.45-46, 1982, p.1 și 6.

Iar, fiindcă: ”începutul înțelepciunii (și al înțelegerii) este frica de Domnul” (Ps. 110, 10), ”glasul Domnului strigă” în continuare: (luați) ”duhul temerii de Dumnezeu”. Ca și celelalte ”duhuri”, duhul temerii de Dumnezeu este un dar; un suflu dăruit: suflul-putere de a ne îndurera la gândul că nu cumva nu am ajuns măsura morală necesară alegerii și înțelegerii voii lui Dumnezeu cu privire la noi. Suflul - putere ca, în credință și dragoste, să avem respectul-teamă față de Dumnezeu. Acest respect care totodată este și teamă sau frică, însă în dragoste, constituie începutul înțelepciunii. Teama de a nu greși este începutul făcerii binelui. Vedem, deci, că și ”glasul Domnului strigă” triadic: (luați) ”duhul înțelepciunii, duhul înțelegerii, duhul temerii de Dumnezeu”, acesta din urmă fiind tocmai începutul unei trepte superioare a înțelepciunii.

Dar sfârșitul înțelepciunii ? ”Sfârșitul” înțelepciunii se află în *dragostea* de Dumnezeu și de semenii, iar dragostea nu are sfârșit.

”Veniți de luați toți duhul înțelepciunii, duhul înțelegerii, duhul temerii de Dumnezeu”, care vin de la Hristos, prin Duhul Sfânt. Persoane nedespărțite de Persoana Tatălui. Acesta este conținutul glasului Domnului peste ”apele” (mișcările) sufletului nostru. Veniți... Acesta este mesajul Bobotezei.

SĂ AVEM ÎNCREDERE ÎN VIAȚĂ (Lc. 7,11-16). Duminica a XX-a după Rusalii*

Prin toate învățăturile și faptele Sale, Mântuitorul Iisus Hristos ne arată că viața este dar de cel mai mare preț, pe care se cuvine să-l primim, pentru care se cade să mulțumim și pe care sîntem datori să-l desăvîrșim cu ajutor dumnezeiesc. De ce a însănătoșit bolnavi și a înviat morți, între care și pe tînărul din cetatea Nain (Luca 7, 11-15), dacă nu tocmai pentru a ne arăta, că trebuie să avem încredere în viață. Această încredere în viață, sau optimismul pe care trebuie să-l avem cu toții, prin orice încercare am trece, ni-l mărturisește în chip direct Mântuitorul Iisus Hristos prin cuvintele adresate văduvei din Nain, care își ducea unicul fiu spre cimitir: ”Nu plînge !” (Luca 7, 13).

A avea încredere în ceva înseamnă a primi în minte, inimă și voință faptul că acel ceva este atît de bine întocmit încît îți poate fi numai folositor. Desigur prin *ceva* înțelegem mai obișnuit un lucru, dar poate fi și o lucrare, o desfășurare, un fenomen, viața însăși.

Aproape același înțeles îl are și încrederea în *cineva*, adică într-o ființă și mai ales într-o ființă care își dă seama de sine într-o persoană. Numai atunci poți spune că ai încredere în cineva, cînd judecata minții, mișcarea simțămintelor și puterea de a voi te apropie de el și ți-l apropie ca pe unul care îți este numai binevoitor, în stare a-ți face numai bine.

A avea încredere în viață înseamnă-deopotrivă-încredere în ceva și cineva. Încredere în ceva, pentru că viața este o desfășurare superioară, un mod mai înalt de a fi. Această mai mare înălțime a vieții, această superioritate a ei constă în aceasta, că faptele care au viață pot fi folositoare lumii înconjurătoare într-un mod mai înalt decît faptele neînsuflețite. În timp ce aceste fapte fără viață pot fi numite numai ajutoare la susținerea vieții pămîntene, faptele vii, și ființele o pot îmbunătăți și pot chiar înmulți viața, în puterea unor legi sădite în ele de Dumnezeu.

Între formele vieții pămîntene, viața omului ocupă treapta cea mai înaltă, treaptă întocmită potrivit vieții dumnezeiești. Însăși cartea cea dintîi a Sfintei Scripturi aduce mărturie în acest înțeles. Astfel, în legătură cu modul cum a fost creat omul, marele prooroc Moise scrie: ”Și a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul și asemănarea noastră...” (Facerea 1, 26).

Fără ca și omul să fie o treime de persoane, are și el, totuși, o alcătuire întreită. Sufletește el este minte, simțămînt și voință. Dar Dumnezeu ne-a creat nu

* Publicat în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1975, p.170-173.

numai potrivit cu (după) chipul Său întreit, sau ”după” alcătuirea Sa întreită, ci și potrivit cu ”asemănarea” Sa, după această asemănare adică potrivit modurilor asemănătoare în care Persoanele Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, își arată iubirea: modul părintesc, modul firesc și cel sfânt duhovnicesc.

Nu putem avea unii față de alții și față de lume-iubirea dumnezeiască, pentru că sîntem numai oameni; dar putem avea o iubire potrivit cu iubirea Dumnezeieștii Treimi; putem avea o iubire ”după” iubirea lui Dumnezeu; putem iubi omenește.

A avea încredere în viață se înțelege-în primul rînd-a avea încredere în viața noastră omenească. Și cum să nu avem încredere în această viață, cînd știm că ea ne-a fost dată după chipul și asemănarea vieții dumnezeiești, cînd știm că ea înseamnă cel mai înalt mod de a fi al unei făpturi pămîntene ? Cum să nu avem încredere în viață, cînd știm că pentru noi oamenii, ființe mai ales spirituale-cu toate că și trupești-această viață este aproape tot una cu iubirea; cînd știm că a vieții omenește este aproape aceeași putere în desfășurare care înseamnă a iubi omenește ?

Oare, avînd minte sănătoasă, am putea să nu primim în ea adevărul că omul a fost creat ca să facă natura mai frumoasă și mai folositoare, acolo unde ea nu este așa ? Credincioși fiind, am putea refuza adevărul că omul a fost creat ca să împădurească dealuri pustii sau să le înzestreze cu livezi de pomi și vii, să îndrepte malurile apelor, să înobileze soiurile plantelor și ale animalelor, să construiască sate și orașe, să contribuie la propria sa mîntuire și a semenilor săi ?

Și nu numai să primim în minte acest adevăr, ci să ne și *bucurăm* de frumusețea conținutului său atît de bogat, și să dorim a-i adăuga și măreția întruchipării lui în *faptă*.

Dar încrederea în viață înseamnă nu numai încredere în ceva, adică în tot ceea ce am amintit pînă aici; încrederea în viață înseamnă și încredere în *cineva*, mai ales încredere în ființe personale. În primul rînd înseamnă a primi în minte, inimă și voință făptuitoare adevărul că Cel care ne-a dăruit acest mod superior de a fi este însuși Dumnezeu: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, ”Treimea cea de o ființă”, care ne și susține și care, prin Sfântul Duh, ”cercetează și vindecă neputințele noastre”.

Da, și avem toată încrederea în viață, pentru că Cel ce ne-o dăruiește și o susține, Dumnezeu, este bun; ”în veac este mila lui și din neam în neam adevărul lui.” (Psalmul 99, 4). ”Dumnezeu este iubire” (I Ioan 4, 8); ”Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut l-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3, 16).

Să ne oprim asupra cuvintelor: ”oricine crede în El...”. Într-adevăr, nu este de ajuns și nu este nici cuviincios să spunem că în Dumnezeu avem (numai) încredere, ci *credință*; credința cuprinde și încrederea. Încredere putem avea în unele fapte însuflețite ca și în unele lucrări ieșite din mintea și mîinile omului.

Încredere putem avea în ceea ce putem cunoaște și controla îndeaproape, chiar prin văz, auz și pipăit, dar ființa lui Dumnezeu nu o putem cunoaște astfel, ea se află deasupra puterii simțurilor noastre. E drept că în una din "fericiri", Mântuitorul Hristos ne asigură că "cei curați cu inima... vor vedea pe Dumnezeu" (Matei 5, 8) ; dar aici este vorba despre o vedere cu "ochii" sufletești, cu mintea și cu simțirea sufletească.

În Dumnezeu se cuvine să avem credință, adică puterea de a-l primi în noi dimpreună cu toate adevărurile pe care ni le-a descoperit, și de a-l mărturisi astfel. Desigur, credința este un dar de Sus, pe care se cuvine să-l cerem și pentru care sîntem datori să mulțumim. Însă ea este și un fruct al strădaniilor noastre încălzite de dragoste; trebuie s-o și cultivăm.

Și iată că, după cum am citat mai sus, cine are această credință va fi învrednicit "să nu piară, ci să aibă viață veșnică". Într-adevăr, o astfel de încredere se cade să avem în viața noastră pămîntească, ca în una care, încălzită de dragoste și lumină de credință, ne pregătește pentru viața veșnică. Căci este o viață care "izvorăște" din Dumnezeu cel veșnic, pe care Doxologia cea mare de la Utrenie îl numește "izvorul vieții". Viața noastră este o desfășurare-mai ales sufletească-pe care Dumnezeu o poate umple cu darurile Sale pe care le revarsă în sfintele slujbe bisericești. La această bună desfășurare a vieții vegheză sfinții îngeri și pentru ea se roagă toți sfinții, dar mai ales Sfînta Fecioară Maria, Maica Domnului Iisus Hristos.

La întocmirea în pace și fericire a acestei vieți iau parte și credincioșii, prin rugăciunile și strădaniile lor întruchipate în fapte ale dragostei. Există toate temeiurile să avem încredere în viață; o încredere activă, lucrătoare.

IISUS HRISOS, ÎMPĂRATUL PĂCII (In.12,1-18)*

Sfânta Evanghelie care s-a citit în Duminica de astăzi, Ioan 12, 1-18, ne-a adus aminte de învierea lui Lazăr din Betania, localitate situată nu departe de Ierusalim, de cele două surori ale lui Lazăr, Marta și Maria, și în chip special de intrarea Mântuitorului în Ierusalim, care a avut loc în Duminica Floriilor.

După cum știm, intrarea Mântuitorului în Ierusalim nu s-a făcut cu fastul cu care ar fi intrat un împărat lumesc, ci ea s-a făcut în chip modest, călare pe un asin, mulțimile înconjurând cu dragoste pe Iisus Hristos-Domnul nostru, având în mâini stâlپări de finic, Fiul lui Dumnezeu fiind aclamat ca un adevărat Împărat al păcii. Vorbind de aceasta trebuie să reținem că Iisus ne-a adus în primul rind pacea sufletească. În Sfânta Scriptură se află multe locuri care ni-l înfățișează pe Mântuitorul nostru ca stăpîn-in cel mai înalt grad-al păcii. Vechiul Testament îl numește "*Domn al păcii*" (Isaia 9, 5). Și Sfântul Apostol Pavel vorbește despre Mântuitorul nostru în strînsă legătură cu pacea, înfățișîndu-l ca *preot veșnic* al păcii. Tîlcuind cuvintele: "Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melhisedec" (Psalmul 109, 4), Sfântul Apostol Pavel scrie în Epistola către evrei, capitolul 7, că aceste cuvinte îl profetesc pe Mântuitorul Hristos. Și, deoarece "Melhisedec este împăratul Salemului,, ceea ce înseamnă împăratul păcii" (Evrei 7, 2), iar preoția lui Iisus este "după rînduiala lui Melhisedec", înseamnă că "Iisus s-a făcut chezașul unui mai bun testament" (Evrei 7, 22); se înțelege: chezașul testamentului păcii.

Însuși Mântuitorul se numește pe Sine împărat blînd, adică pașnic, tîlcuind că tocmai despre El zice proorocul: "Spuneți fiicei Sionului: Iată împăratul tău vine la tine *blînd* șezînd pe asină"...(Matei 21, 5). Mântuitorul are o pace a Sa, căci le spune ucenicilor: "*pacea mea* o dau vouă" (Ioan 14, 27). Și... dă această pace "nu precum dă lumea"; nu o dă la sfîrșit de război, ci nerăzboinic, ca un împărat blînd.

Deoarece "Iisus este Fiul lui Dumnezeu" (Ioan 4, 15), deci "Dumnezeu adevărat", El este nu numai Împăratul, ci și "*Dumnezeul păcii*" (Romani 15, 33). Dar fiindcă "Dumnezeu este Duh" (Ioan 4, 24), anume: Duh creator, iar omul, trup și duh creat, omul nu poate primi însăși pacea dumnezeiască și nici nu poate înțelege ce este ea în sine căci "pacea lui Dumnezeu covîrșește orice minte" (Filipeni 4, 7). Pacea pe care, totuși, Mântuitorul o dă ucenicilor Săi, iar prin arhieriei și preoți ne-o îmbie acum și nouă, avem să înțelegem pacea pe care o are

* Publicat în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1976, p.160-164.

ca "Fiu al omului" (Matei 9, 6) ca om desăvârșit, unit în aceeași Persoană dumnezeiască cu "Fiul lui Dumnezeu" (Ioan 1, 34). Căci El este nu numai Lumina (pe care nu o putem privi) a unui "foc mistuitor", (Deuteronomul 4, 24), ci și o "Lumină lină", la care putem privi; și este totodata Domn al unei păci pe care o putem primi.

Ce este pacea lui Hristos ? Pacea pe care ne-o oferă Mântuitorul pătrunde în întreaga noastră alcătuire omenească-trup și suflet-, însă este mai cu seamă o stare de *liniște* sufletească, un fel liniștit de a fi. Ea pătrunde și liniștește îndeosebi "inimile și cugetele" (Filipeni 4, 9). Sfânta Scriptură adeseori însoțește cuvintele "pace" și "liniște" (Vezi, de ex. Isaia 32, 17). Iar în Epistola I către Timotei, capitolul 2, versetele 1-2, Sf. Apostol Pavel scrie..."Pentru conducătorii și pentru toți care sînt în înalte dregătorii să faceți rugăciuni), ca să petrecem viață pașnică și liniștită."

Pacea este și *putere*. Liniștea aceasta pe care o aduce pacea nu înseamnă numai un mod de viețuire lipsit de pricinile fricii; ea este și puterea de a stăpîni frica și groaza; putere de a nu te lăsa înfricoșat și îngrozit. După ce Mântuitorul le spune ucenicilor: "Pacea mea dau vouă", El duce pînă la capăt acest gînd și această voire sfîntă și adaugă: "Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze" (Ioan 14, 27).

După cum putem vedea, în Filipeni 4, 7, pacea lui Hristos este și *păzire* a "inimilor și cugetelor" de rănilor ispitelor și de orice vătămare sufletească și trupească. De asemenea, din următoarele cuvinte ale Sfîntului Apostol Pavel: "Pentru că Dumnezeu nu este al neorînduiei ci al păcii" (I Corinteni 14, 33) se desprinde că pacea lui Hristos este și viață bine orînduită, *armonie*. Așa fiind, pacea lui Hristos este și *lumină*, o lumină în felul aceleia care luminează într-o casă, după ce toate lucrurile din ea au fost așezate în bună rînduială. Nu o lumină care poate fi văzută, ci una pe care o simțim binefăcător, luminînd casa sufletului. Și este firesc ca pacea lui Hristos să fie și lumină, cînd El Însuși, după cum am văzut că ne învață o cîntare a Vecerniei, este: "Lumină lină"...

De sine înțeles, pace este și un fel de față a *înțelepciunii*; am zice: soră sau fiică a ei. Nu pot fi una fără cealaltă; se întregesc una ape alta; într-un fel sînt una. În temeiul unor locuri biblice ca, de exemplu, acesta: (Iisus Hristos) "pentru noi s-a făcut înțelepciune de la Dumnezeu și dreptate" (I Corinteni 1, 30), Sfînții Părinți îl numesc pe Mântuitorul "Înțelepciunea lui Dumnezeu". Însăși oamenii pot fi pașnici numai dacă sînt și înțelepți, adică dacă știu și pot deosebi binele de rău, spre a urma binele.

Pacea este viață. Și nu înțelegem pacea pe care ne-o îmbie Mântuitorul Hristos ca o stare de nemișcare. Pacea nu este stare pe loc, ci mișcare vie; viață. În Sfînta Scriptură găsim adeseori unite viața și pacea. Prin gura unui prooroc, Domnul Savaot zice: "Legămîntul meu cu el era: *viață și pace*" (Maleahi 2, 5). Iar

Sfântul Apostol Pavel scrie: "Trăiți în pace" (II Corinteni 13, 11). Sau: "Dorința Duhului este *viață și pace*" (Romani 8, 6).

Pacea pe care ne-o oferă Mântuitorul este și *bucurie* duhovnicească; acest adevăr este foarte limpede spus și în Epistola către Romani (14, 17), iar Psalmul 36 ne descoperă învățătura despre desfătarea "de mulțimea păcii". Apoi, din Epistola către Efeseni (6, 23) învățăm că pacea adevărată se află în strînsă înrudire cu *dragostea și credința*. Iată cîtă mișcare sufletească se cuprinde în pace! Și încă nu am arătat-o toată, pentru că este foarte bogată.

Să nu înțelegem pacea nici ca ceva care rămîne numai în noi. Trebuie "să avem pace *cu Dumnezeu*" (Romani 5, 1); "cu toți oamenii" (Romani 12, 18); și cu toată făptura, așa cum omul a avut această pace (cu toată natura înconjurătoare) în rai, înainte de a călca porunca dată de Dumnezeu. Pacea este și parte a *fericirii*, adică a celei mai depline viețuiri sufletești. Căci dacă "sînt fericiți făcătorii de pace", desigur și cei care au pacea.

Pacea, dar al lui Dumnezeu, cere sîrguință omenească. Chiar și numai din locurile biblice pe care le-am citat pînă acum se vede că omul trebuie să-și aducă partea sa de strădanie, dacă vrea să primească pacea lui Hristos și să o păstreze, propășind în ea. E drept că o primim *în dar*; "pacea mea *o dau*", zice Mântuitorul (Ioan 14, 27). O primim "în Duhul Sfînt" (Romani 14, 17), cu ajutorul Duhului Sfînt. Însă tot Sfînta Scriptură ne învață că pentru a dobîndi pacea și a o păstra este de lipsă și sîrguința noastră. Căci există o "cale a păcii" (Luca 1, 79), adică un lung șir de strădanii. Calea aceasta cere, mai întîi, sîrguința *cunoașterii* ei. Muștrător, Sf. Apostol Pavel scrie: "calea păcii ei nu au cunoscut-o" (Romani 3, 17).

Apoi pacea trebuie "căutată", adică dorită și dobîndită prin rugăciune și fapte ale păcii. "Căutați pacea" ...scrie Sf. Apostol Pavel (Evrei 12, 14). Și trebuie "urmată" cu credincioșie. Despre "cel ce voiește să vadă zile bune" Sf. Apostol Pavel scrie:..."să caute pacea și s-o *urmeze*" (I Petru 1, 2). A urma pacea înseamnă a stăruia în ea prin rugăciune și fapte. Căci pacea poate-și trebuie- "să se înmulțească" (Petru 1, 2). Cu alte cuvinte, există un *progres* în cele ale păcii, și el este obligator. Iată cîtă mișcare cuprinde "starea" sufletească a păcii !

Este frumos și bine plăcut a cugeta despre pace, a o dobîndi și a stăruia în ea. În Sfînta Scriptură pot fi găsite mult mai multe învățături despre pacea Mântuitorului Hristos, decît cele înfățișate în aceste rînduri. Toate sînt pline de un tîlc bogat și frumos. Însă toate aceste locuri - ca și altele, despre alte învățături - se cer înțelese, tîlcuite, nu numai citite. Oriunde, oricît de mult ar fi prețuită Sfînta Scriptură, ea nu este numai citită, ci și *tîlcuită*. Însuși Mântuitorul le-a tîlcuit ucenicilor Săi părți din Vechiul Testament, ca de pildă, atunci cînd, vorbind cu cei doi ucenici care mergeau spre Emaus, "le-a tîlcuit lor din toate Scripturile, începînd de la Moise și de la toți proorocii"... (Luca 24, 27).

În Biserică, cei care au tâlcuit Sfînta Scriptură în chipul cel mai adînc și mai frumos sînt Sfinții Părinți. Ei au trăit mult mai aproape de timpul Mîntuitorului. Au dus o viață foarte curată, plină de evlavie. Citeau foarte mult din Cartea Sfîntă și, înainte de a citi, se rugau ca Dumnezeu să le ajute să înțeleagă ceea ce citesc. Au tâlcuit-o în foarte multe cărți; spre pildă, Sfîntul Ioan Gură de Aur a tâlcuit Epistola către Romani în 32 predici. Dar celelalte cărți ale Sfîntei Scripturi! Dar ceilalți Sfinți Părinți! Au tâlcuit și locurile privitoare la pacea Mîntuitorului. În predicile lor despre pace, ca și în cele despre alte învățături, arhieriei și preoții Bisericii noastre ortodoxe țin seamă și de luminatele scrieri ale Sfinților Părinți.

Pacea pe care o putem primi de la Mîntuitorul Hristos nu este străină de pacea pentru care luptă acum popoarele lumii, ci o poate îmbogăți duhovnicește.

Să ne rugăm, deci, Mîntuitorului Hristos, să ne ajute să putem primi pacea. Să și o putem ”înmulți” sîrguitori, pentru ca fiecare dintre noi să putem aduce și prin aceasta o părticică la făurirea păcii pe întregul pămînt.

LA SĂRBĂTOAREA SFÂNTULUI MARE MUCENIC GHEORGHE*

An de an, în 23 aprilie, de veacuri multe, creștinii drep măritori fac cuviincioasă pomenire Sfântului Mare Mucenic Gheorghe. De ce fac această pomenire ? De ce pomenim sărbătorește și pe ceilalți sfinți ?

Ca să putem răspunde acestor întrebări, este bine să ne aducem aminte ce ne învață Sfânta noastră Biserică despre sfințenie. Apoi să vedem cum ne aflăm noi față de această sfințenie și cum se află sfinții.

Sfințenia unei ființe spirituale sau spiritual-corporale este starea și puterea de a gândi, simți, voi și face numai bine, adică numai ceea ce este spre folosul altora, al tuturor. În înțelesul acesta am mai putea spune că sfințenia este puterea de a iubi nemărginit și neîncetat.

Sfințenia în chip desăvârșit o are numai Dumnezeu. El, adică Sfânta Treime, este însuși Binele; și, după cum spune Sf. Evanghelist Ioan în Epistola I, capitolul 4, versetul 8, Dumnezeu este însuși iubirea.

Noi, credincioșii, putem ajunge numai la o sfințenie omenească relativă, pe care ne-o putem dobândi cu ajutorul lui Dumnezeu prin Harul Său; ne putem învrednici numai de sfințenie potrivită măsurii unor ființe create, cum sîntem de fapt. Dar la o asemenea sfințenie putem și sîntem datori să ajungem, spre binele nostru, adică spre o mai deplină ființare a noastră.

Însuși Botezul, pe care-l primim încă prunci fiind, în numele Sf. Treimi, ne dă sfințenie. În unele cărți ale Noului Testament (Faptele Apostolilor; Epistola către Romani 12, 13; Epistola către Efeseni 1, 15, ș. a.) cei dinții creștini sînt numiți "sfinți". Și pînă în zilele noastre, la Sf. Liturghie, cei ce urmează să se cuminece cu Sfintele Taine sînt numiți, de asemenea, sfinți. Căci preotul rostește: "Să luăm aminte. Sfintele Sfinților." Deci este și o sfințenie de care se pot învrednici oamenii; o sfințenie omenească, primită de la Dumnezeu.

Dar, oare, sfințenia pe care o primim la Botez este o sfințenie omenească realizată? Nu. Creștinul este dator-spre binele său-să înainteze în sfințenie, prin rugăciune, post și, mai ales, prin fapte ale iubirii. Cu toate că se adresează unor "sfinți" (prin Botez), Sf. Apostol Pavel le dorește și se roagă: "Dumnezeul păcii Însuși să vă sfințească pe voi desăvârșit" (I Tes. 5, 23). Sfințenia primită la Botez trebuie desăvârșită, întărită. De aceea, în Sf. Liturghie ne și rugăm: "Întărește-ne pe noi întru sfințenia Ta." Dar sfinții pe care-i sărbătorim peste an au această sfințenie (omenească) desăvârșită? Da, ei o au. Dumnezeu a pecetluit strădania lor spre sfințenie la sfîrșitul vieții lor curate, bogată în fapte ale iubirii, viață pe care

* Publicat în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1977, p.194-197.

mulți și-au încununat-o cu răbdarea chinurilor și morții mucenicești. Printre aceștia se numără și Sfântul Mare Mucenic Gheorghe.

S-a născut în orașul Beirut din Asia Mică. După ce a crescut mare, pentru că avea o înfățișare frumoasă și minte ageră, a fost ales în ceata triburilor din oastea împăratului Dioclițian, în care a înaintat pînă la gradul de "comes" (ofițer superior). Însă între acest ales ostaș și între împăratul său de la Roma era o mare prăpastie: comesul Gheorghe era creștin zelos, iar Dioclițian era păgîn și cu mare cruzime îi prigonea pe creștini.

Luînd parte la o consfătuire împărătească, în care Dioclițian a hotărît uciderea tuturor creștinilor din împărăția sa, ofițerul Gheorghe a luat apărarea creștinilor, ba mai mult, a dat pe față că și el era creștin. Cuprins de mare mînie, împăratul porunci ca ofițerul său creștin să fie aruncat în închisoare. Apoi, socotind că-l va putea sili să se lepede de Hristos, îl supuse la chinuri îngrozitoare, însă comesul creștin le răbdă pe toate. În cele din urmă, Dioclițian porunci ca ofițerului său să i se taie capul. Astfel, în ziua de 23 aprilie, anul 303, acest ales ofițer creștin deveni Sfântul Mare Mucenic Gheorghe. Dumnezeu l-a sfințit desăvîrșit.

Aceasta-i marea deosebire dintre noi și Sfântul Gheorghe (și toți sfinții) că în timp ce noi abia ne silim spre această sfințenie (omenească) desăvîrșită, Sfântul o are. Bineplăcut fiind astfel lui Dumnezeu, rugăciunile sale pentru noi sînt bineprimite. De aceea noi îi și adresăm cereri ca rugăciunile noastre către Dumnezeu să le însoțească cu rugăciunile sale. Și nu numai cereri, ci și cîntări de laudă a vieții sale sfinte.

Cîntări de laudă, pentru că, asemenea celorlalți mucenici, și sîngele Marelui Mucenic Gheorghe a devenit "sămînța creștinilor", încît învățătura creștină s-a răspîndit în toată lumea. Cîntări de laudă pentru că lauda care se cuvine unui sfînt (nu ca lui Dumnezeu) ne și deschide inima și mintea spre o mai bună cunoaștere a vieții și faptelor celui pe care-l laudăm.

Aducînd cîntări de laudă Sfîntului Gheorghe, sufletul ni se deschide spre o mai adîncă înțelegere a frumuseții vieții sale și a măreției muceniei care i-a încununat viața.

În limba greacă, limbă în care s-au scris-la început-și cîntările de laudă pentru sfinți, numele Gheorghe (Giorgios) înseamnă lucrător de pămînt, agricultor. De aceea multe dintre cîntările adresate Sfîntului țin seamă de acest înțeles. Astfel, stihira cu "Mărire" de la vecernia sărbătorii Sf. Gheorghe-cuprinde și aceste cuvinte: "Mucenice Gheorghe... pămîntul cel înțelenit de înșelăciunea celui rău bine l-ai lucrat și... ai sădit vița dreptmăritoarei credințe... Te rugăm, roagă-te pentru pacea lumii și mîntuirea sufletelor noastre."

Pentru că, obișnuit, sărbătoarea Sf. Gheorghe urmează după luminoasa sărbătoare a Sfîntelor Paști, cîntările închinat Sfîntului țin seama de această rînduială bisericească. De aceea cuvintele unei astfel de cîntări sună așa: "Răsărit-

a primăvara, veniți să ne desfătăm; strălucit-a învierea lui Hristos, veniți să ne veselim. Arătat-u-s-a pomenirea purtătorului de chinuri” (Gheorghe).

Alte cîntări fac legătură între faptul că, în viața sa pămîntească, Sfîntul Gheorghe a fost ostaș (ofițer) și între eroismul cu care a răbdat chinurile muceniei. Chiar și în cîntarea amintită înainte se spune: ”Ca un bun ostaș s-a oștit împotriva tiranilor și pe aceia i-a rușinat, următor făcîndu-se pătimirilor lui Hristos.” Ascultînd aceste ultime cuvinte citate, înțelegem și mai bine de ce Biserica Ortodoxă a hotărît ca, în ziua de Sfîntul Gheorghe, la Sf. Liturghie să se citească Evanghelia care cuprinde și următoarele cuvinte ale Mîntuitorului: ”Nu este sluga mai mare decît stăpînul său. Dacă m-au prigonit pe Mine, și pe voi vă vor prigoni” (Ioan 15, 20).

Și acum întrebarea: Cum se cuvine să-l sărbătorim pe Marele Mucenic Gheorghe? Cum este cuviincios și folositor să facem pomenirea acestui sfînt ? În parte am și văzut cum: cîntîndu-i cîntări de laudă; rugîndu-l ca, deși a fost ostaș, acum să se roage pentru pacea lumii și mîntuirea sufletelor noastre”. Apoi, se mai cuvine să-l luăm drept pildă vrednică de urmat în privința tăriei credinței în Hristos în lupta împotriva oricărui fel de păcat.

Mai ales cei care îi poartă numele (dar și toți ceilalți buni credincioși), știind acum ce înseamnă acest nume, să ne hotărîm a fi și noi buni lucrători în ogorul Domnului, adică în ogorul a tot ce este spre binele semenilor noștri, spre mîntuirea sufletelor noastre. Să fim buni lucrători și în ogorul muncii noastre de toate zilele.

Și cum să-l sărbătorim ? Împodobindu-i icoana cu flori și privind-o cu bună cuviință. Cele mai multe icoane ale Sfîntului Gheorghe îl înfățișează ostaș călare pe un cal, înfigînd sulița în gura cea mare a unui balaur cumplit. Este o aducere aminte despre o legendă care spune că Sfîntul Gheorghe a răpus în acest chip un asemenea balaur care îngrozea pe locuitorii din părțile Libiei, cerînd chiar și jertfe omenești. Legenda cuprinde și un adevăr, acela că Sfîntul Gheorghe, cu sulița virtuților sale și cu ajutorul Harului dumnezeiesc, a răpus balaurul păgînatății și răutății împăratului Deoclițian cunoscut prin cruzimea sa feroce, iar credința în Hristos s-a răspîndit în toate părțile lumii.

Dar chipul cel mai cuviincios de a face pomenirea și cinstirea unui sfînt este acela de a lua parte la Sfînta Liturghie care se slujește în ziua sa de prăznuire. Acum, cînd sîntem liberi să-l mărturisim pe Hristos, cum ne-am apropia mai mult de sfîntenia desăvîrșită pe care ne-o dorește și Sf. Apostol Pavel, decît luînd parte cu vrednicie la Sfînta Liturghie, cu însuși Hristos, Fiul lui Dumnezeu ?

Ce bucurie mai mare și mai adevărată am putea prilejui Sfîntului Gheorghe decît văzînd, prin credință, cum, la rugăciunile preotului, Sfînta jertfă de pe Golgota se prelungește pe sfînta masă din sfîntul altar, făcîndu-ne pe noi primitori ai roadelor ei mîntuitoare ?

Să ne străduim deci și să ne rugăm ca, ajutați de Bunul Dumnezeu, să înaintăm tot mai mult în sfințenie, deci în iubire fără de abatere, în toate zilele vieții noastre. Iar pomenirea Marelui Mucenic Gheorghe s-o putem face totdeauna cu cea mai mare cuviință.

NUMELE BUN, COMOARĂ DE MARE PREȚ **(Fapt. Ap. 9,32-42). Duminica a IV-a după Sfintele Paști***

Prin nume bun, avem să înțelegem aici părerea bună pe care și-o fac și o spun oamenii despre un semen al lor. Numele bun este cuvântul bine cântărit, sau cuvintele cu dreptate întocmite, prin care înfățișăm-înмănunchiat-însușirile sufletești alese, care împodobesc sufletul unui om. Numele acesta poate avea un înțeles larg-cuprinzător ca: om bun, om de omenie, om vrednic și altele; sau poate avea un înțeles mai restrâns, mai precis ca: om drept, milostiv, săritor în vreme de primejdie ș. a.

Toate aceste nume le socotim bune pentru că ele arată însușiri sufletești puse în folosul altora, numesc felul de a fi al unui om care se dăruiește semenilor săi, binelui lor. Tocmai acesta este înțelesul binelui moral, cel de sprijin și ajutor dat altora, întru mai adevărată ființare sufletească și trupească a lor.

Deci, aceste alese însușiri sufletești aduc un nume bun celui care le are, numai dacă ele se arată în fapte. "Apostolul" care s-a citit astăzi, în a 4-a Duminică după Sfintele Paști, aflăm, chiar dacă nu se spune de-a dreptul, că ucenița Tavita din Iope se bucura de un nume bun între locuitorii de acolo; ei aveau o foarte bună părere despre ea, despre însușirile ei sufletești. De unde știau că are asemenea însușiri? Din faptele ei bune care îndreptățeau însuși numele dat ei de către părinți, căci Tavita se tîlcuiește căprioară, adică ființă gingașă, blîndă.

Într-adevăr, în Faptele Apostolilor, cap. 9, versetul 36, se scrie că această uceniță "era plină de fapte bune și de milosteniile pe care le făcea". Mai ales cuvîntul "milosteniile" ne spune limpede că făcea fapte spre folosul altora, spre binele celor lipsiți. De aceea ne putem lesne închipui cît de mult au iubit-o săracii și femeile văduve pe care le ajuta și cît de mult le-a durut inima cînd, îmbolnăvindu-se, Tavita a murit. Cînd, chemat fiind, a sosit acolo Apostolul Petru, "l-au înconjurat toate văduvele plîngînd și arătînd cămășile și hainele pe care le făcea Căprioara, pe cînd era cu ele", pentru ele. Tot astfel ne putem da bine seama cît de mare le va fi fost și bucuria cînd Apostolul Petru a înviat-o după ce "scoțînd afară pe toți, a îngenunchiat și s-a rugat". Astăzi, prin preoții ei, Biserica ne arată-deplin-învățătura Mîntuitorului Hristos despre însușirile sufletești pe care trebuie să le aibă un creștin adevărat, spre mîntuirea sufletului său. Ele por fi oglindite în nume bun ca acelea de: om blînd, milostiv, curat cu inima, făcător de pace ș. a., pe care Mîntuitorul le arată în predica Sa de pe munte.

* Publicat în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1979, p.176-178.

Unii oameni, cei porniți spre răstălmăcirea adevărului, au strîmbat înțelesul numelui ”sărac cu duhul”. Dar îndeobște sărăcia fiind izvor de suferințe (puțini sînt cei care o pot simți altfel), în predica Sa Mîntuitorul o întrebuințează ca un nume dat durerii. Săraci cu duhul sînt cei pe care îi doare sufletul că nu se roagă îndeajuns și că nu fac totul pentru a fi încă și mai curați cu inima, mai blînzi, mai milostivi, mai zeloși făcători de pace. De aceea, în acest înțeles, numele ”sărac cu duhul” ar trebui să fie văzut ca un nume bun. Pe cei vrednici de un asemenea nume Mîntuitorul îi asigură de fericire: ”Feriți-vă cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor” (Matei 5, 3).

Repetăm: pentru ca însușirile sufletești moral-creștine să poată aduce un nume bun, trebuie arătate în fapte. Acestea pot fi mari sau ”mici”. Spre pildă, blîndețea poate fi arătată în răbdarea unor mari neajunsuri pe care și le-a făcut cineva, dar și în cuvîntul dulce, domol, pe care sîntem în stare să-l spunem unui alt om, unei alte ființe. ”Cuvintele frumoase” (deci și blînde) ”sînt un fagure de miere, dulceată pentru suflet și tămăduire pentru oase” (Pilde 16, 24).

Și nu numai cuvîntul, ci și gestul, zîmbetul, înfățișarea și toată purtarea noastră față de alții pot fi mijloace (forme) la prima vedere-mici, prin care putem aduce o mare slujire semenilor noștri.

În cartea sa ”Iubirea de patrie”, poetul Ion Alexandru scrie despre ”un medic” care, ”în afara meseriei pe care și-o cunoaște ca un maestru... ca toți oamenii are din plinătatea inimii lui să le spună un cuvînt de mîngîiere și încurajare...” Numele bun de care se bucură este acela de ”medic adevărat”, ”cum sînt atîția în țară”. Ceea ce a adus un asemenea nume este, deci, nu numai priceperea, ci și iubirea de oameni. După cum am văzut iubirea arătată în fapte, potrivit cuvîntului Sfintei Scripturi: ”Să nu iubim numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul” (I Ioan 3, 18).

Iar adevărul nu se desparte niciodată de înțelepciune. De înțelepciunea aceea care ”este mai frumoasă decît soarele și decît orînduirea stelelor”; căci ”dacă o pun alături cu lumina, înțelepciunea o întrece. Fiindcă după lumină urmează noapte, pe cînd în fața răutății înțelepciunea rămîne neburuită” (Înțelepciunea lui Solomon 7, 29-30).

Căile care pot aduce un nume bun fiind însoțite, astfel, cu adevărul, înțelepciunea și iubirea arătată în fapte, este ușor de înțeles de ce numele bun este o comoară de mare preț. Comoară chiar prin bucuria duhovnicească pe care ne-o izvorăsc conștiința și cunoștința că faptele noastre-mari și mici-aduc bine altora, la cît mai mulți.

Însăși munca profesională, oricare muncă cinstită nu numai cea medicală, dacă este făcută cu dragoste pentru poporul din care faci parte, toate aduc un nume (chiar renume) bun, poate aduce bucuria de a face bine altora, cea mai scumpă comoară pentru om este munca” (Pilde 12, 27).

Încă din vechime, oamenii înțelepți au căutat să se învrednicească de un nume bun, între altele ca prin el să trăiască și după moarte în conștiința oamenilor. În acest înțeles este scris în Sfânta carte: "Ai grijă de nume că acesta-ți va rămîne mai mult decît o mie de comori mari de aur" (Înțelepciunea lui Isus Sirah 41, 15). Sau: "Numele cel bun în veci rămîne" (același verset 16).

Care este cel mai bun nume spre care putem năzui noi? Acela de credincios luminat și vrednic locuitor (cetățean) al scumpei noastre Patrii.

Să rugăm pe Bunul Dumnezeu, cel în Treime, ca să ne ajute, dar să ne străduim și noi spre a dobîndi acest nume frumos, răspînditor de lumină și bucurie pentru semenii noștri, asemenea Tavitei din Apostolul care s-a citit la Sf. Liturghie de astăzi.

ÎNCERCĂRILE, FENOMENE INERENTE ALE VIEȚII PĂMÂNTEȘTI (II Cor.4, 6-15). Duminica a XV-a după Rusalii*

Pericopa Apostolului care s-a citit la Sf. Liturghie de astăzi – Cor. 4, 6-15 – ne aduce în atenție o latură din greaua lucrare a Sfinților Apostoli, lucrare care era împreunată cu multe greutăți, cu mari și multe necazuri.

Reținem din cuprinsul acestei pericope, între altele, că viața aceasta pământească nu este numai bucurie, ci ea are adesea și multe dureri, multe încercări trupești și sufletești, pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, care strălucește în inimile, în ființa noastră (II Cor. 4, 6), sporind puterile noastre firești, putem să le depășim pentru a nu cădea sub povara necazurilor.

Prin încercări înțelegem situații (întâmplări) împreunate cu suferință; înțelegem suferințe omenești. Iar suferințele sînt urmări ale păcatului, deci trepte ale morții, căci ”plata păcatului este moartea ” (Romani 6, 23). Plata concomitentă cu păcatul, una cu el. Mai mult, am putea spune că păcatele sînt chiar trepte dureroase ale muririi, deși acoperite cu un văl de plăcere înșelătoare. A păcătui sau a începe să mori este același proces negativ, deoarece păcatul rezultă din călcarea legilor lui Dumnezeu, iar acestea sînt legi ale vieții, legi ale ființării.

Totuși nu se poate spune că moartea trupească a oricărui om înseamnă capătul unei vieți decăzute; că este un sfîrșit întru păcătuire. Dimpotrivă, moartea mucenicilor a fost o culme a moralității lor, pisc al luptei lor virtuose. Deși a fost și urmare a păcatului strămoșesc, care a zguduit întreaga bună ordine cea dintru început a lumii.

Ca om, însuși Mîntuitorul a trecut prin încercări, însă pentru păcatele noastre, El fiind fără de păcat. Ucenicilor Săi le spune: ”Voi sînteți aceia care ați rămas cu mine în încercările mele” (Luca 22, 28). Au rămas, desigur, pînă la cea mai grea încercare: prinderea Lui, spre judecare și răstignire.

Nu numai suferințele pe care le simțim în trup sînt încercări, ci și cele sufletești mai ales că de cele mai multe ori ele se găsesc nedespărțite. Totuși întristarea o simțim mai ales ca suferință sufletească și, abia apoi, dacă nu o învingem, provoacă și suferințe trupești. Întristarea nu l-a ocolit nici pe Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. La capătul activității Sale pămîntești, în ajunul Patimii Sale, a ajuns în situația de a mărturisi: ”Întristat este sufletul meu pînă la moarte” (Matei 26, 38). Dar tot din cauza păcatelor oamenilor. Și a biruit întristarea, putînd rosti: ”Însă nu precum voiesc eu, ci precum tu voiești” (Matei 26, 39).

* Publicat în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1979, p.220-222.

Ispita, sau, mai bine zis, ispitirea, ca atracție spre rău învăluit în bine înșelător, este-și ea-o încercare însoțită de suferință. Dar și de o virtuală fericire. Depinde de cine va învinge: răul sau binele ? Cei ce-și păstrează curăția inimii pînă la capătul ispitirilor din această viață sînt fericiți încă de acum. Așa ne asigură Mîntuitorul (Matei 5, 8). Dar păstrarea curăției inimii în timpul ispitirii este o luptă dureroasă, anume între dorința de a păzi legea vieții și între atracția căderii în plăcerea amăgitoare a fărădelegii, adică a alunecării pe povîrnișul neîntinzei morale, pe treptele muririi sufletești.

Această suferință a ispitirii a cunoscut-o omul încă în timpul stării sale paradisiace, adică în rai. A cunoscut-o și Mîntuitorul pe pămînt, după cum ne relatează Sf. Evanghelie. Dar El a biruit ispita și a înfruntat pe ispititor cu cuvintele: "Mergi înapoia mea, satano, căci scris este: Domnului Dumnezeuului tău să te închini și Lui singur să-i slujești" (Matei 4, 10). Dacă, în rai, cei dintîi oameni ar fi cerut ajutorul lui Dumnezeu, nu ar fi căzut.

Că, în Sfînta Scriptură, prin ispite avem să înțelegem uneori de-a dreptul suferințe, se vede limpede din context, ca de exemplu, în versetele următoare: "Drept mare bucurie să socotiți, fraților, feluritele ispite în care cădeți. Știind că încercarea credinței noastre lucrează răbdarea" (Iacov 1, 2-3). De aceea, aceste versete fac parte din slujba Sf. Maslu, slujbă care se oficiază pentru cei ce sînt în felurite ispite, adică pentru cei suferinzi. Ca și versetul: "Căci prin ceea ce a pătimit, fiind el însuși ispitit, poate și celor ce se ispitesc să le ajute" (Evrei 2, 18). "Poate să le ajute" datorită faptului că, prin opera Sa mîntuitoare, a preschimbat suferința în mijloc de desăvîrșire morală. Iată de ce Sf. Apostol Pavel putea să scrie: "suferința aduce răbdare și răbdarea încercare, și încercarea nădejde. Iar nădejdea nu rușinează, pentru-că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre, prin Duhul Sfînt, Cel dăruit nouă" (Romani 5, 3-5). Prin cuvintele "răbdarea (aduce) încercare" avem să înțelegem că răbdarea aduce tărie în încercare; putere de a rezista în timpul încercării. Tot de aici reiese că încercările sînt și niște examene sau probe pe care avem să le trecem. Ca să le putem trece cu bine este necesar să luptăm "lupta cea bună" (Timotei 4, 7) împreună cu rugăciune și cu post înțelept.

Multe încercări, mai cu seamă multe boli, vin peste noi din cauza neîngrijirii noastre; din cauza nepăzirii regulilor de păstrare a sănătății. La o vîrstă mai înaintată lăcomia și nesațul din timpul tinereții ne aduc mari neajunsuri, grele încercări. Urmări ale unor asemenea păcate și vicii se pot transmite și copiilor, sau chiar și nepoților și strănepoților.

Vinovăția omului continuă să nu fie străină nici de încercările ce vin sub forma calamităților naturale (cutremure, revărsări de ape etc.). Să ne gîndim numai că urmările unor asemenea nenorociri mari ar putea fi mult ușurate, dacă toate statele ar întrebuița mari sume de bani nu la înarmare, ci în scopuri științifice, pașnice.

În condițiile vieții de după căderea omului din starea paradisiacă (din rai), încercările sînt inerente acestei vieți pămîntești, oarecum țin de ea. Dar nu sînt cu totul de neînlăturat și –desigur- pot fi mult ușurate.

Neajunsurile prin care trecem sînt uneori, așa cum am văzut, niște urmări firești ale unor păcate ale noastre sau chiar ale părinților noștri, dar adesea ele sînt îngăduite de Dumnezeu prin a ne întări în bine, adevăr pe care Sf. Apostol Pavel îl exprimă atît de potrivit, cînd zice: ”Cînd sînt slab atunci sînt tare”. Prin asemenea încercări au trecut, în Vechiul Testament, patriarhul Avraam și cu deosebire dreptul Iov, care rămîn pentru noi pilde vii de răbdare și încredere puternică în Dumnezeu, în încercările pe care viața ni le scoate în cale.

Grăitoare este de asemenea și pilda Sf. Apostoli despre care ne vorbește Apostolul de la Sf. Liturghie de astăzi prin gura Sf. Apostol Pavel care zice: ”Din toate părțile sîntem strîmtorați, dar nu striviți, sîntem în mare cumpănă, dar nu deznădăjduiți, doborîți dar nu nimiciți”(II Cor. 4, 8-9).

De aceea în încercările pe care le avem, să cerem ajutorul lui Dumnezeu și al oamenilor. Pururea să fim treji, luptînd împreună cu deplină speranță. Niciodată să nu uităm a fi mulțumitori și recunoscători.

„ACUM TOATE DE LUMINĂ S-AU UMPLUT” (Din Canonul Sfintelor Paști)*

Deși, după natura lor, lumina soarelui și lumina Învierii sînt cu totul deosebite, după lucrarea lor, într-o cîtva ele se aseamănă. Amîndouă sînt energii care ne ajută să ”vedem”, să cunoaștem. Lumina soarelui ne înlesnește vederea celor materiale; Lumina lui Hristos Cel înviat ne dă putere să primim adevărurile revelate; să le ”vedem prin credință”.

Se poate stabili un adevărat paralelism între ziua în care a înviat Domnul și între ”ziua” răspîndirii credinței în adevărul învierii Sale. Poate înadins Mîntuitorul s-a arătat încă ”foarte de dimineață”, adică atunci cînd întunericul nopții mai stăruia. Înadins, ca să putem înțelege că, după cum, din cauza întunericului, la început mironosițele nu văzuseră că, ”piatra fusese răsturnată”, (Marcu 16, 4) și, în parte, din aceeași cauză, Maria Magdalena confundase pe Mîntuitorul cu grădinarul, tot astfel din cauza întunericului, dezamăgirii și deznădejdiei, ucenicii nu au putut crede-la început-că Învățătorul lor a înviat, ci, că femeile au avut-cel mult-”arătare de îngeri” (Luca 24,23).

Dar, crescînd ziua, de sine înțeles că femeile și ucenicii au început să vadă tot mai bine cele din jurul lor. Culminînd la amiază, cu vederea strălucirii întregului Ierusalim. Tot astfel, după ce Hristos s-a arătat de mai multe ori, iar cei care L-au văzut au transmis mărturia lor din om în om și din generație în generație, intensitatea primirii credinței în Înviere a putut înainta spre amiaza ei. Iată cum, prin faptul că, înviind, S-a arătat ”foarte de dimineață”, Mîntuitorul ne-a dat lecția unei minunate parabole fără cuvinte. Este parabola zilei care începe întru întunericul nopții; parabolă adînc grăitoare de la sine, pe care aveau s-o tîlmăcească, totuși, în cuvinte Sfinții Ioan Damaschinul, Grigorie Teologul și alții.

Astfel, timpul Invierii Domnului nu este numit-simplu-noapte, ci ”noapte de mîntuire”, așa cum, în Canonul Sfintelor Paști, îl numim și astăzi. Iar o sedeaună a glasului 2 face paralelă între ”piatra mormîntului” și ”piatra credinței”.

Servindu-se de imaginea soarelui de pe cer, autorul icosului Canonului Învierii Domnului numește pe Iisus ”Soarele cel mai înainte de soare”, așa cum-poetic-îl numim și astăzi. Este o idee care se reflectă și în expresia ”Lumina cea fără de ani”(Cîntarea 7-a). Desigur, o trimitere la ”Cuvîntul” (Fiul lui Dumnezeu) care ”era” și este deasupra oricărui început (vezi Ioan 1,1).

Biserica,adică marea familie a celor ce au primit credința în Iisus cel înviat la Paști primește numele de Noul Ierusalim. Imaginîndu-și cît de strălucitoare

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.13-16, 1980, p.5.

trebuie să fi fost cetatea sfântă în amiaza zilei învierii Domnului, autorul Canonului se adresează Bisericii astfel: "Luminează-te, luminează-te Noule Ierusalime, că mărirea Domnului peste tine a strălucit".

Cît privește pe membrii acestei Familii, ei recunosc acum că, pentru aducerea omenirii și lumii la starea dintii, "Hristos trebuia să pătimească și să intre întru slava Sa" (Luca 24, 23). Nu-i stăpînește întunericul deznădejdiei, ca pe cei doi ucenici în drum spre Emaus. Dimpotrivă, ei sînt "făclii de Dumnezeu luminate" (Cîntarea a 8-a); Îi luminează o lumină care nu înserează niciodată și care, la Paști, prin trăirea sfintelor slujbe bisericești, încălzește mai viu decît oricînd. Iată de ce, într-o cîntare, putem exclama: "Acum toate de lumină s-au umplut".

Indirect, paralelismul parabolei poate fi urmărit încă mai departe. După cum, în sufletul oamenilor recunoscători, vederea cu ochii trupești aduce bucurie, tot astfel, însă într-un mod mult mai viu, aduce bucurie "neapropiata lumină" a Învierii văzută prin credință. O bucurie atît de sfîntă, încît cei învredniciți de ea pot urma cu toată însuflețirea sublimul îndemn: "să le zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi; să iertăm toate, pentru Înviere".

Dacă dintre toți cei ce văd cu ochii trupului se bucură, însă, numai cei cu sufletul curat, iar ceilalți văd fără să simtă bucurie, în schimb, cu ochii sufletești nici nu văd și, prin urmare, nici nu se pot bucura decît "cei curați cu inima". De aici și atît de necesarul îndemn: "Să ne curățim simțirile și să vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a Învierii".

ARTICOLE CU CARACTER PASTORAL

CUM NE DĂM BINEȚE*

Semn al legăturii sufletești

Cel dintîi semn al legăturii sufletești între om și om sînt binețele, adică salutul. Prin acel "Doamne ajută" sau "bună ziua" sau "noroc bun", sau prin altfel de binețe și prin răspunsul care urmează, se întinde în acel timp, cea dintîi punte de apropiere sufletească între doi sau mai mulți oameni.

Prin salut și prin resalut, adică prin binețele și prin mulțumita care li se dă, porțile sufletelor celor care se salută fac cea dintîi deschidere.

Dacă într-un compartiment de tren intră un călător și se așează pe bancă fără a saluta pe cei pe care îi găsește aci, este semn că are sufletul închis. Greu se va putea vorbi cu el.

Cît de neplăcut ne simțim atunci cînd întîlnim în cale pe cineva mai tînăr, acesta trece mai departe fără să ne spună nici un cuvînt de binețe! Tot așa de greu i-ar cădea și unui om mai în vîrstă decît noi, dacă am trece pe lîngă dînsul fără să-i spunem nici un cuvînt bun.

Se întîmplă cîteodată să vezi doi oameni care s-au cunoscut cîndva și care, deși se recunosc, totuși trec unul pe lîngă celălalt fără să se salute. Unul nu salută fiindcă se crede ceva mai în vîrstă decît celălalt, iar celălalt nu salută fiindcă se știe ceva "mai mare" prin slujba pe care o are; și așa, deși sînt gata să se întîlnească față în față, trec fără să-și spună nici un cuvînt.

Desigur că este o rînduială consfințită de veacuri, care ne învață limpede cine se cuvine să dea binețe mai întîi, în diferitele împrejurări. Dar decît să treacă doi oameni unul pe lîngă celălalt fără să-și spună nici unul vre-un cuvînt de binețe, mai bine cel mai în vîrstă să-l salute pe cel mai tînăr, iar cel mai mare să-l salute pe cel mai mic.

Astfel s-ar putea ca cel mai tînăr și cel mai mic să se rușineze, iar a doua oară să-și cunoască datoria cuviinței.

Chip al sufletului

Chipul în care se salută doi oameni ne spune foarte mult. Modul de a saluta oglindește dintr-odată starea de prietenie sau felul și gradul de cunoștință între cei care se salută. După felul în care salută cineva, poți ști dacă datorează recunoștință celui pe care-l salută sau nu; dacă cel pe care-l salută îi este mai mare sau mai mic.

* Publicat în "Telegraful Român", nr.13-14, 1957, p.3.

Tot după felul în care dă binețe cineva, poți ști dacă are o creștere bună sau nu; dacă este om cu inimă deschisă sau este un prefăcut.

Salutul trebuie să fie curat, sincer, adică să pornească din inimă.-Din inimă să dorești ajutorul lui Dumnezeu sau zi bună celui pe care-l saluți; din inimă să-i dorești noroc-adică reușită în lucrul său, din inimă să-i adresezi primul-sau poate singurul-cuvînt din cea zi.

De altfel, salutul prefăcut, nesincer, se și trădează destul de vădit. Dulcegăria glasului, privirea vicleană a ochilor, zîmbetul strîmb al buzelor și alte semne descoperă totdeauna pe cel ce se preface. Numai prefăcutul crede că poate înșela; dar de fapt se înșală singur.

Dacă salutul propriu zis, sincer fiind, este un semn al omeniei, al bunei creșteri, al dragostei și al cinstirii omului de către om, resalutul sau mulțumirea la binețe este și el un semn al acelorași simțăminte. Deci cel ce răspunde la salut să nu se dovedească în ceea ce privește buna creștere și omenia mai prejos decît cel care l-a salutat mai întîi.

Școala omeniei...

De altfel, practica salutului și a resalutului este și un fel de școală a omeniei și a înnobilării sufletului. Căutînd să fii sincer și respectuos cu cei cărora le dai binețe, căutînd să nutrești bunăvoință și dragoste față de cel pe care-l întîlnești și-l saluți, aceasta împreună cu alte asemenea intenții și deprinderi îți *formează* întreg felul tău de a fi, îți întipăresc în suflet seninătate, seriozitate și alte însușiri care deosebesc pe omul ales.

Cine se deprinde să fie cinstitor al celor mai bătrîni, al celor mai încercați în greul vieții, cine se învață a-și deschide sufletul și față de necunoscuți, arătînd aceasta cel puțin printr-un cuvînt de binețe, acela va fi cinstitor și respectuos și față de părinții săi și față de cei apropiați ai săi.

Să ne învățăm copiii să salute, să-i învățăm și să-i convingem să salute respectuos, fără slugărnice, fără prefăcătorie, sincer.

Să întemeiem salutul pe credința că toți oamenii sîntem fii ai aceluiași Tată ceresc. Atunci nu se va mai saluta numai om cu om, ci frate cu frate.

IMPORTANȚA UNITĂȚII NOASTRE DE CREDINȚĂ*

Credința este o virtute, o putere sufletească încălzită și sporită de harul dumnezeiesc. Este puterea de-a primi și a mărturisi învățăturile despre Dumnezeu și despre mântuirea omului, așa cum învață Biserica, potrivit Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții.

În ființa sa, această virtute este unitară, adică dreptcredincioșii creștini au aceeași credință (una), pretutindeni. Și ca intensitate (ca tărie), credința ar trebui să fie una; toți să aibă tăria credinței în gradul cel mai mare. Dar, în realitate, nu este așa; unii creștini sînt încălziți de-o credință mai tare, alții de una mai slabă. Înșiși ucenicii Domnului nu au avut dintru început tăria credinței de care au dat dovadă mai târziu. (În timpul călătoriei pe marea furtunoasă, Mîntuitorul Iisus Hristos îi mustră, spunîndu-le: ”puțin credincioșilor” – Matei 8, 26). Totuși, chiar de la început, pînă la pregătirea vînzării, credința acestor ucenici a avut unitate de conținut: adevărul străbătea, la toți, prin toate învățăturile primite de la Domnul Iisus Hristos, Domnul adevărului. Această unitate a conținutului credinței s-a refăcut, după ce familia ucenicilor s-a reîntregit și a rămas unitate (întreagă), pentru ca astfel să fie transmisă Bisericii.

Unitatea credinței nu numai că dă tărie vieții creștine, dar ajută și la întărirea unității vieții omenești propriu-zise. Cît de armonios se desfășoară această viață omenească-chiar într-un cerc creștin mai restîns (de exemplu, într-o familie creștină), cînd toți membrii acesteia, nu numai că muncesc unitar (pentru binele familiei și al Patriei), nu numai că năzuiesc unitar (să crească bunul nume al familiei și al poporului din care fac parte), dar și cred unitar. În convorbiri de natură religioasă, ei mărturisesc aceleași învățături de credință; în zilele de sărbătoare iau parte la aceleași sfînte slujbe; țin aceleași posturi și aceleași sărbători; deși au diferite vîrste și ocupații diferite, ei se manifestă cu solidaritate în toate, ca un singur om. Istoria stă mărturie că înseși popoarele au fost mai strîns unite atunci, cînd în toate cele ale vieții, deci și în credință, au avut unitate.

Pînă la primul război mondial, și viața religioasă creștină a neamului nostru românesc a avut această unitate de conținut (Unirea din 1700 nu a lăsat urme în rîndurile poporului credincios). Faptul că în toate părțile țării am moștenit aceleași sfînte slujbe, aceleași datini și obiceiuri în legătură cu marile sărbători religioase, dovedește că moșii și strămoșii noștri credeau la fel, aveau unitatea credinței. Istoria, de asemenea, mărturisește despre această unitate. De vreo cinci decenii, însă, unii dintre frații noștri au început a se depărta de la credința

* Publicat în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1971, p.75-76.

strămoșească dreptmăritoare, primind și învățături religioase greșite și astfel, în unitatea credinței, în unitatea conținutului ei au apărut știrbiri care dăunează unității noastre de credință, ca și unității poporului nostru.

Din aceste motive și urmînd și îndemnul Sf. Scripturi, care ne arată ”cît e de bine și frumos cînd frații sînt împreună”, să fim una în credința noastră strămoșească, încălziți și de dragostea față de Patria noastră și față de viața cea nouă din ea.

ÎNȚELEPCIUNEA CREȘTINĂ*

Prin înțelepciunea creștină înțelegem puterea sufletească de a deosebi între ceea ce este potrivit cu voia lui Dumnezeu și ceea ce este împotriva voii Sale. Sfântul Apostol Pavel exprimă această legătură între voia lui Dumnezeu și înțelepciune, încredințându-i pe creștinii din Colose astfel: ”Nu încetăm să ne rugăm (lui Hristos) pentru voi și să cerem să vă umpleți de cunoașterea voii Lui, întru toată înțelepciunea” (Colos, I, 9). Iar în alt loc scrie: ”Nu fiți fără de minte (adică nu fiți neînțelepți), ci înțelegeți care este voia Domnului” (Efes. 5, 17). Voia lui Dumnezeu cu privire la noi oamenii este să cunoaștem, să înțelegem și să facem *Binele*. Acesta este modul în care putem fi înțelepți. De aceea, tocmai ca unul care s-a învrednicit să cunoască voia lui Dumnezeu, Apostolul neamurilor scrie: ”Voiesc să fiți înțelepți spre bine și nevinovați la rău” (Rom. 16, 19). Într-adevăr, înțelepciunea poate fi definită și ca putere de a deosebi între bine și rău și de a urma binele.

”Eu-grăiește înțelepciunea despre sine-locuiesc împreună cu cumințenia și stăpînesc știința și chibzuința. Trufia și obraznicia, îndrăzneala și gura cea rea, iată ce urăsc eu! Al meu este sfatul și izbînda, ea este priceperea, a mea este virtutea” (Pilde 8, 12-14). Deducem și de aici că inima înțelepciunii creștine este alegerea și urmarea binelui.

Dar ce avem să înțelegem prin bine ? Binele îl înțelegem în două privințe: întâi ca bine de a fi, adică binele esențial (ontologic), iar în al doilea rînd ca bine al fapturii, deci ca bine moral (etic). Binele existențial îl înțelegem ca însușire fundamentală a tot ce are unitate structurală și sprijină ființarea altora. Ea, această unitate structurală, adică întocmirea încheată face ca o faptură să fie, sau nu, să ființeze pe trepte superioare sau – în caz contrar – pe cele inferioare. Acolo unde Sfînta Scriptură afirmă: ”Și a privit Dumnezeu toate cîte a făcut și, iată, erau bune foarte” (Fac. 1, 31), prin ”bune foarte” avem să înțelegem că erau unitar structurate, părțile fiecărei fapturi susținîndu-se una pe alta și toate tinzînd spre același centru. Mai avem să înțelegem și că fiecare faptură, vie sau nu, slujea altor făpturi și, întrucît împlineau legile sădite în ele de Dumnezeu, îi slujeau și îi aduceau laudă.

”Luminătorii”, adică, pentru noi pămîntenii mai ales, Soarele, Luna și stelele lumineau și luminează Pămîntul. ”Verdeața”, adică legumele și pomii, sînt create ”spre slujba oamenilor”(Ps. 103, 15). Însuși omul a fost creat spre a cunoaște totul, ceea ce înseamnă-în parte-și a le susține sau a le promova. Iar cel

* Publicat în ”Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1983, p.93-94.

dintîi demers cognitiv uman a fost (și întrucîtva este și acum) acela de a nominaliza fapăturile sau a le da nume definitorii. Prin binele moral înțelegem tocmai promovarea (susținerea) fapăturilor una de către alta (mai ales promovarea reciprocă a oamenilor), toate tinzînd spre Creatorul lor, care le susține ca Atotputernic.

La început "toate erau bune foarte" în ambele înțelesuri, atît existențial cît și moral. De aceea Psalmistul poate exclama: "Toate întru înțelepciune le-ai făcut" (Ps. 103, 25). Toate erau unitar întocmite și se susțineau reciproc.

În ce ne privește pe noi, oamenii, înțelepciunea se cuvine s-o înțelegem ca împlinire a *binelui moral*, contribuind cu pîrticica noastră omenească la binele ontic, adică la susținerea existențială a fapăturilor. Înțelepciunea creștinului se cuvine să se manifeste în tot ce făptuiește el, în însăși comportarea lui zilnică. Numind această comportare "umblare", Sf. Apostol Pavel îndeamnă: "Luați seama cum umblați; nu ca niște neînțelepți, ci ca cei înțelepți" (Efes. 5, 15). Atît din acest îndemn paulin, cît și din cuvintele Psalmistului și din alte locuri scripturistice reiese că înțelepciunea creștinului se cuvine să aibă caracter *practic*, să fie o înțelepciune a făptuirii bune, adică potrivit cu voia lui Dumnezeu.

Ca și oricare altă virtute creștină și înțelepciunea își are o *pedagogie* a sa, o posibilitate și modalitate a creșterii sale treptate. Sf. Scriptură spune că însuși pruncul Iisus "creștea și se întăra cu duhul, umplîndu-se de înțelepciune" (Luca 2, 40). Tot în acest înțeles pedagogic Sf. Scriptură afirmă că "începutul înțelepciunii este *frica de Domnul*" (Ps. 110, 10). "Începutul", adică treapta cea dintîi a dobîndirii înțelepciunii; "frica", adică grija de a nu făptui ceva contrar voii lui Dumnezeu; teama de a nu greși. Însă chiar de la început această "frică de Domnul" se cade să fie însoțită de *dragoste* față de Dumnezeu și față de semenii noștri. Apoi treptat, treptat, frica ajunge să fie covîrșită de dragoste, încît pe treapta cea mai de sus a înțelepciunii în sufletul creștinului tronează singură dragostea, cum atît de potrivit ne încredințează și Sf. Scriptură cînd zice: "Înțelepciunea este duh iubitor de oameni" (Înț. lui Solomon 1, 6).

Cum se dobîndește și se cultivă dragostea cea călăuzitoare întru înțelepciune? În orice caz, înțelepciunea este și un *dar* de la Dumnezeu care însă nu ni se dăruiește fără nici o strădanie din partea noastră. În primul rînd se cuvine ca înțelepciunea să o cerem în *rugăciuni* fierbinți. (Ne aducem aminte cum regele Solomon nu a cerut de la Dumnezeu nici bogăție, nici mare putere lumească, ci înțelepciune. Și Dumnezeu i-a dăruit-o din plin, încît ajunsese să fie numit "Înțeleptul Solomon").

În privința acestei strădanii Sf. Scriptură ne spune: "Stai în tovărășia celor bătrîni și lipește-te de cel înțelept... Dacă vezi un om cu multă pricepere, cercetează-l dis-de-dimineată, așa încît piciorul tău să roadă pragurile ușilor lui" (Înț. lui Isus Sirah 6, 33-35).

Înțelepciunea creștină se dobândește desigur și prin citirea Sf. Scripturi, prin ascultarea predicilor și prin alte mijloace de bună informare. Slujbele bisericești și cântările care le cuprind de asemenea sînt pline de învățături călăuzitoare spre înțelepciune, spre cunoașterea voii lui Dumnezeu. Apoi prin însăși păzirea caracterului practic al înțelepciunii o vom cultiva, vom contribui la desăvîrșirea ei în noi.

Însă în toate și tot timpul creștinul să fie stăpînit de smerenie. Căci zice Sf. Apostol Pavel: "Nu vă socotiți voi înșivă înțelepți" (Rom. 12, 16). Și dacă în același loc, cu ceva mai înainte, tot Sfîntul Pavel spune: "Nu cugetați la cele înalte", o spune tot în înțelesul: nu cugetați cu mîndrie. Sau, cum mărturisește Psalmistul David: "N-am umblat după lucruri mai presus de mine" (Ps. 130, 1). Dar tocmai pentru această smerenie, același rege David ajunge să aibă însăși conștiința sfîntei inspirații. Într-adevăr, el mărturisește: "Cele nearătate și cele ascunse ale înțelepciunii Tale mi-ai arătat mie" (Ps. 50, 7).

Desigur că despre înțelepciunea creștină se pot aminti multe adevăruri. Să ne oprim însă la o întrebare: dacă "începutul înțelepciunii este frica de Domnul", care este sfîrșitul ei? Sfîrșitul sau roada ei este fericirea vremelnică și veșnică, după cuvîntul Sf. Scripturi, care zice: "Fericit este omul care a aflat înțelepciunea", căci "potecile ei sînt potecile fericirii" (Pilde 3, 13-18).

PROVERBELE, COMORI ALE SPIRITUALITĂȚII POPORULUI ROMÂN*

Proverbele exprimă învățăminte trase din viață, din experiența socială. Unii oameni pot păți multe, bune și rele, fără să învețe nimic din toată această experiență, dar poporul știe să desprindă din experiența sa adevăruri de mare valoare practică.

Unele proverbe au asemănări cu cele scrise de înțeleptul Solomon; altele însă au izvorât din înțelepciunea populară, desigur insuflată tot de Sus. Toate popoarele au proverbe; unele comune, altele cel puțin cu câte o trăsătură sau mireasmă aparte. Din mulțimea proverbelor poporului nostru să analizăm câteva.

Iată unul, plin și el de adevăr, deși cu o circulație mai rară: *"Aprinde lumînarea înainte de a se face noapte !"* Este un proverb care sfătuiește în general la pregătire din bună vreme. Nu este străin nici de acela care spune că "omul înțelept își dregă sania vara, iar carul, în timpul iernii". Dar cum de este adevărat proverbul (cu aprinderea lumînării) chiar în termenii lui? De ce "înainte". Pentru că, aprinzând lumînarea după ce s-a lăsat întunericul nopții, nefiind obișnuit treptat cu lumina lumînării (astăzi, cu cea a becului electric) ochiul se va simți atras puternic de lumină și nu va fi în stare să vadă bine lucrurile din casă. Aceasta, cel puțin la început. Și iarăși, trecerea de la întuneric la lumină va veni prea dintr-o dată, fără să se poată deprinde ochiul.

Proverbul se potrivește și cu privire la lumina minții, mai ales că lumînarea care revarsă lumină asupra adevărilor nu poate fi aprinsă ușor. Puterea înțelegătoare a minții trebuie exercitată din bună vreme, pornind de la înțelegerea răspunsurilor la întrebările mai ușoare, pînă la cele mai grele de dezlegat. "Aprinderea" acestei lumînări mintale se face din timp, prin meditații și rugăciuni, împreunate cu post. Numai astfel te poți pregăti pentru înlăturarea întunericului necunoașterii răspunsului la marile întrebări cu privire la om, lume și Dumnezeu, pe cît este cu putință pe pămînt. Deci în toate bunele privințe, "aprinde lumînarea înainte de a se face noapte".

Să trecem acum la proverbul: *"Dumnezeu te pedepsește pe unde ai păcătuit"*. Te pedepsește nu din mînie, căci El este însăși iubirea (Ioan 4, 8). Iar dacă în Sfînta Scriptură aflăm atîtea lucruri în care se vorbește de mînie și răzbunarea lui Dumnezeu, acestea nu sînt decît moduri de exprimare omenească. Căci, în realitate, Dumnezeu nu pedepsește ci folosește un mijloc dureros, ultimul,

* Publicat în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1984, p.74-77.

după ce învățătura (porunca), îndemnul și nici chiar amenințarea nu au folosit la ocolirea păcatului și la îndreptarea celui păcătos.

Fapt este că, în mod firesc, boala pedepsitoare vine în acea parte a trupului sau a vieții sufletești care a slujit păcatului, adică plăcerii egoiste. Lacomul și băutorul *se îmbolnăvesc* de stomac, ficat sau de alt organ intern, fumătorul va suferi de o boală de plămâni sau ficat, cel ce a păcătuț mințind, înjurând, blestemând sau spunând glume necuviincioase se va îmbolnăvi de o boală sufletească, sau poate chiar de una a gurii, buzelor sau a limbii. Și totuși, nici în ceasul al unsprezecilea nu este prea târziu; mai există posibilitate de vindecare trupească și sufletească.

"Foamea se uită la poarta omului harnic, dar nu îndrăznește să intre". Iată un alt proverb plin de înțeles. "Foamea", mai bine zis foametea, sărăcia, căci și celui harnic, celui care muncește cu râvnă îi este foame; poate mai curând lui, decât celui care trîndăvește. Dar va avea ce să mănînce, nu va fi lovit de foamete. Proverbul acesta este o bună lecție pentru cei leneși, dar și o reală încredințare a celor harnici. La aceștia foametea *"nu îndrăznește să intre"*.

"Nu pierde vremea, ca să nu te piardă și ea pe tine". Prin natura sa, timpul este curgător; trece. Trece cu prilejurile lui unice, cu anotimpurile și cu "vîrstele" lui. Dacă nu te ostenești să te folosești cinstit de prilejurile care ți le dă timpul, aceste prilejuri trec, le pierzi, sau, cum ar zice proverbul: te pierd și ele pe tine. Poate vor mai veni altele, asemănătoare; dar pe cele dintîi le-ai pierdut. Iată un exemplu: Vremea sau vîrsta deprinderii celor mai elementare moduri de purtare în "lume", adică în societate, este cea a primilor ani petrecuți în familie (sau chiar în familia mai mare a unui cămin). Despre un tînăr care nu și-a însușit la timp aceste moduri elementare de purtare se spune că-i lipsesc "cei șapte ani de-acasă". Atenție părinți! Dacă n-ai făcut în timpul primăverii lucrările de grădinărit legate de acest anotimp și le faci mai tîrziu, vremea te-a "pierdut", recolta va fi mai slabă.

Așa stau lucrurile și în ce privește creșterea în virtute. Dacă de exemplu nu guști la vreme plăcerea de a fi de folos, de a ajuta cu fapta și cu vorba, cu greu vei simți această aleasă plăcere mai tîrziu, deși niciodată nu-i prea tîrziu. Căci, cu ajutorul harului divin, în viața duhovnicească chiar dacă vremea te pierde, o poți afla, "La Dumnezeu toate sînt cu putință" (Matei 19, 26).

Iată și un proverb mai plastic, mai pipăibil chiar decât cel cu "foamea", care nu îndrăznește să treacă poarta omului harnic: *"Dumnezeu îți dă, dar în traistă nu-ți bagă."* Îți dă sănătate, care, după cum învață alt proverb, "e cea mai bună avuție", dar dreptul de a te bucura de roadele muncii unui om sănătos ți-l lasă ție. Trimite harul Său prin slujbele Sfintelor Taine, dar îți revine ție să te pregătești și să-ți aduci partea ta de osteneală la primirea și păstrarea roadelor acestor sfînte slujbe. În toate cele duhovnicești ca și în bunele lucrări pămîntești

sîntem datori să colaborăm cu ajutorul cel de Sus, să ne aducem partea noastră de osteneală.

Și pentru că nu este cazul să facem aici explicarea prea multor proverbe, să mai redăm cîteva dintre acelea care se explică singure, foarte ușor:

Cine își păzește limba, își păzește capul; cine defaimă pe altul în fața ta, și pe tine o să te defaime;

Dreptatea iese deasupra ca untdelemnul deasupra apei;

Înnegrind pe altul nu te albești pe tine;

Iartă pe toți, numai pe tine nu;

Numele bun e mai scump decît aurul;

Omul nemulțimit fuge de bine și dă peste mărăcine;

Pocalele (paharele) des ridicate te fac fără de bucate;

Minciuna are picioare scurte;

Omul rău e ca un cărbune, dacă nu te arde, te înnegrește;

Doctorul cel mai bun este cumpătul;

Desigur că mai sînt încă multe și minunate proverbe, cărora poporul nostru le-a dat viață în decursul vremii, arătînd și ele bogăția sufletească a poporului român.

Se cuvine însă să avem mereu în atenție adevărul că mare folos am dobîndi dacă am stăruî din cînd în cînd, cu mintea și cu inima, asupra luminoaselor învățăminte pe care poporul le-a tras din viața de toate zilele și le-a cristalizat în înțeleptele sale proverbe.

DESPRE VALORIFICAREA OMILETICĂ A PICTURII BISERICEȘTI*

Pictura unei biserici ortodoxe este o valoroasă carte deschisă, o mică Biblie și istorie bisericească în imagini, pe înțelesul tuturor. Deschisă, dar într-un mod propriu, cu toate paginile deodată. Pictura unei biserici se cere contemplată, analizată și trăită scenă cu scenă, unitate cu unitate. Altfel, cel mult dacă ne poate lăsa o impresie generală, dacă poate produce efectul plăcut al unei armonii cromatice.

E drept că unele evenimente evocate pictural reclamă posedarea unor cunoștințe elementare biblice și istorice bisericești. Unii credincioși le posedă, ceilalți le pot primi chiar și de la cântărețul bisericesc. Cel mai competent a le da este preotul paroh. După înțelegerea dinții a unei picturi, rămîne totdeauna, însă, un rest identic care se cere aprofundat. De fapt, la fiecare reprivire cu stăruință a unei scene pictate, ți se pot descoperi elemente pe care pînă aci nu le-ai cunoscut.

Uneori chiar un amănunt, inițial neobservat, sau nereținut, acum îți relevă semnificații de cea mai mare importanță. Astfel, într-o catedrală, în scena fiului risipitor care, reculegîndu-se și întorcîndu-se acasă, este primit cu brațele părintești de către tatăl său, se află pictat și un cățeluș. Pictorul îl înfățișează ridicat în două picioare și ținînd coada astfel încît să sugereze că o mișcă de bucurie. El, animalul lipsit de rațiune propriu-zisă, se bucură, în timp ce un om, fratele mai mare, privește rigid, aproape mînios.

În măreția patetică și dramatică a acestei scene cu majore trimiteri soteriologice, un cățeluș pare ceva decorativ. Și totuși, el ne poate spune că, dacă degradarea primilor oameni căzuți în păcat a determinat însăși degradarea naturii, întoarcerea unui om aduce și acestei naturi un fior pozitiv. Cu atît mai mult unei făpturi însuflețite.

Nu este necesar ca preotul să întreprindă un întreg ciclu de cateheze, în care să prezinte întreaga pictură a bisericii. Este suficient să prezinte fiecare scenă, fiecare tablou, în duminica în care se citește pericopa evanghelică care a inspirat pictarea scenei respective, sau în sărbătoarea la care trimite acea pictură. Acolo unde pictarea bisericii se află în curs de realizare, preotul ar putea explica fiecare scenă nou-pictată, în duminica proximă, fie ca adaus la predică, fie constituind însăși tema predicii. Mai ales că poate beneficia de împărtășirea ideilor și intențiilor pictorului.

Într-o zi de sărbătoare a Maicii Domnului, preotul care slujește într-o biserică pe care am vizitat-o nu demult, s-ar putea adresa celor prezenți în biserică

* Publicat în "Mitropolia Banatului", nr.1-3, 1980, p.109-110.

astfel: cei care, din locurile în care vă aflați puteți privi acum, ceilalți la sfârșitul Liturghiei, priviți scena răstignirii Mântuitorului. Iată cum, în timp ce martorele celelalte ale răstignirii stau îndurerate în picioare, Maica Domnului cade în genunchi. Acum simte ea, în cel mai înalt grad, ”sabia” durerii despre care, cu 33 ani înainte, bătrînul Simeon profețise că va trece prin inima ei. Și totuși, fața Maicii Domnului nu exprimă deznădejde. De ce? Pentru că știe de la Fiul ei că, pentru mîntuirea oamenilor ”trebuie să se împlinească toate cele scrise în Legea lui Moise, în prooroci și în psalmi”(Luca, 24,44).

În aceeași biserică, în scena Nașterii Domnului sînt înfățișați nu numai păstorii care vin să se minuneze și să se închine Noului Născut, ci și niște oi. Unele pasc, dar două ridică ușor capul. Se vede îndeosebi cum una parcă ar privi spre Pruncul dumnezeiesc. Să fie aici o intenție mioritică a pictorului? În orice caz, la interpretarea acestei scene, preotul poate veni cu o impresionantă notă românească. O mioară parcă previne pe dumnezeiescul Păstor, acum prunc, că va fi prins și omorît.

În altă biserică, la scena căderii lui Iisus sub povara crucii, pictorul a înfățișat și doi copii. Sînt și ei martori ai Omului căzut, biciuit să se ridice și să-și ducă crucea mai departe. Amîndoi sînt profund cutremurați. Unul, ceva mai mărișor, totuși nu rezistă curiozității și, de aceea, își acoperă ochii numai parțial. Însă cel mai mic, ne mai putînd privi atîta cruzime și atîta suferință, își acoperă ochii cu amîndouă mîinile.

Ce nuanță patetic-religioasă ar putea da preotul predicii sale din Duminica Sfintei Cruci, sau în Joia Sfintelor Patimi, dacă ar include în ea și analiza acestei scene!

Pictura bisericilor strigă să fie valorificată omiletic și pastoral. Bunii credincioși s-ar putea convinge – cu bucurie – de folosul duhovnicesc ce li-l poate aduce.

REFLEXII PE TEMA DATINILOR DE IARNĂ*

Asemenea constelațiilor ”pe cer” și anotimpurilor în natură, sărbătorile bisericești și datinile legate de acestea se succed ciclic subliniind-și ele-desfășurarea ”timpului” din sistemul nostru solar, mișcare în imensa mișcare a universului, ”timp” în timpul universal.

Și iată că, nu mult după revenirea mai vizibilă a constelației Orion, care (adăugând interpretării mitologice) cu cele patru stele ale dreptunghiului parcă sugerează numărul sfinților Evangheliști, iar cu cele trei stele înscrise trimitte gândul la Sfânta Treime, odată cu venirea iernii sosesc și sărbătorile Crăciunului, Anului Nou și Bobotezei, cu datinile lor.

Față de aștri situați la depărtări incalculabile, Pământul se găsește în fiecare an în poziție diferită; mai ales că, potrivit unor observări mai recente, universul are și o mișcare expansivă. Există însă și corpuri cerești față de care planeta noastră păstrează, sau reia aceeași poziție.

Este adevărat că orice mișcare înseamnă schimbare: pozițională, structurală etc. Dar în orice mișcare firească există și o constantă; cel puțin una: cea a sensului general. Iar sensul implantat de Dumnezeu în firea entităților este bun, ”orientat”.

Chiar și folclorul laic dă expresie acestui adevăr: ” Cîtu-i lumea și pământul, Tot de la deal bate vîntul”. Interpretîndu-l ca metaforă, acest enunț poate însemna: oricîta devenire am identifica în univers și-n viața noastră terestră, adevărata chemare vine dinspre înălțimile spiritului. În înțeles strict religios: tot de sus de la Dumnezeu.

În versurile populare citate cuvîntul ”tot” implică două constante: originea și direcția. Însă el poate sugera și echivalență; de aici expresia populară: ”tot una-i”. În aceste versuri el poate pune semnul egalității între chemarea dealului și cuvenita ațintire a privirii omului spre deal; am zice: între mesajul înălțimilor spirituale și răspunsul datorat de conștiința umană. ”Tot una-i”, ar completa poetul popular; tot dealu-i mai mare; tot excelența spiritului primează-am zice noi.

Folcloric, într-adevăr, înălțimii stelei magilor și mai ales ”Răsăritului Celui de sus” poporul nostru îi răspunde ascendent, cu metafora înălțimii: ”Colo sus și mai în sus”; ”Colo sus pe lîngă lună”; ”Sus în curtea lui Crăciun”; sau ca în cîntecul de stea pe care-l amintim la sfîrșitul acestor cugetări.

În practica îndelungată a colindatului unele colinde pot suferi modificări muzicale și literare – mai ales, rămîne însă și aici un ”tot”, anume: identitatea

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.47-48, 1981 și nr.1-2, 1982, p. 7.

personajelor și a trăsăturilor lor fundamentale. Dimensiunea constanței transpare admirabil mai ales în inspiratul text din "Cântec de Crăciun" de Gheorghe Budiș. Referindu-se la strămoși, cântecul afirmă: "Tot moș era și-n vremea lor, Bătrînul Moș Crăciun".

"Moș", adică un bătrîn înțelept, blînd, generos, iubitor. Pictural și folcloric, poporul nostru reprezintă pe însuși Dumnezeu-Tatăl ca un moș, potrivit unui dintre numele Sale biblice: "Cel vechi de zile" (Daniel 7, 13). Căci, într-adevăr, Dumnezeu este și transcendent zilelor, după cum, prin Sf. Ioan Botezătorul, ni se relevă Cuvîntul (implicit Sfînta Treime), dar nici nu-i străin lor, ci "vechi de zile" în susținerea lumii.

Dacă adverbului spațial *sus* i-am putea conferi și înțeles temporal (supratemporal), atunci taina "rînduirii" în Dumnezeu atît a supratemporalității cît și a temporalității am putea-o găsi reflectată în unele cântece de Crăciun. Un cântec de stea începe chiar astfel: "Colo sus, în vremea aceea"...

SCRIERI ANIVERSARE

PĂRINTELE TIMOTEI POPOVICI, DIN PRILEJUL UNEI ANIVERSĂRI*

Aproape în fiecare zi de lucru, pe treptele catedralei ortodoxe din Sibiu urcă încet un venerabil preot român, subțire la trup, dar drept, slab la față, dar cu sclipiri de ascuțită inteligență și hotărâre dâră în privire. El intră zilnic în casa Domnului, nu numai în timpul liturghiei de Duminecă, pentru ca în liniște și reculegere să-și facă rugăciunea sa de cerere și să mulțumească Atotputernicului Stăpân și Tată, că, deși încă din tinerețe avut-a parte de-o sănătate pururea în luptă cu suferința, totuși, iată că acum se învrednicește să împlinească frumoasa și tot mai rara vârstă omenească de 75 de ani.

Și frumoasa catedrală din Sibiu își deschide ușile cu recunoștință acestui ales slujitor al ei, pentru că întreg talentul ce i l-a dăruit Dumnezeu, l-a pus doar în slujba acestei catedrale și a multor altor locașuri de închinare în aceeași dreaptă lege, ca și în slujba neamului, ce se închină într'ânsele.

El, protopresbiterul, profesorul și compozitorul Timotei Popovici, a împodobit cu cântece corale mii de sfinte liturghii săvârșite în catedrala din Sibiu. Sub măreața cupolă a acestei catedrale a făcut să răsunе pentru întâia oară cuceritoarele noastre colinde și cântece de stea, culese și armonizate pentru cor mixt. Tot P. C. Sa are meritul deosebit de a fi adus în repertoriul muzical al mișcării religioase "Oastea Domnului" duhul cântărilor bisericești, așa cum s'au cristalizat ele în stranele aceleiași catedrale din Sibiu.

Revenind asupra activității pe teren muzical liturgic, trebuie să spunem că din anul 1896, când a fost ales profesor de muzică la școalele centrale ortodoxe române din Brașov, părintele (pe atunci numai dl. profesor) Timotei Popovici s'a manifestat ca un zelos propagator al cântării bisericești corale. Cu voci tinere de copii sub 14 ani a alcătuit un foarte apreciat cor pe 3 voci, cu care cânta în toate duminicile și sărbătorile la biserica "Sfântul Nicolae" din Schei. (Pentru acest cor a compus părintele acele minunate cântări ale sfintei liturghii, armonizate pentru 3 voci egale, cari, pentru frumusețea lor, s'au desfăcut până azi în șase ediții).

Chemat în anul 1899 profesor la Seminarul "Andreian" din Sibiu, părintele Timotei Popovici continuă și în acest oraș activitatea sa corală bisericească, conducând încă în vechea bisericuță de pe locul catedralei de azi, și apoi în catedrală, fie corul teologilor, fie acel minunat cor bisericesc mixt, alcătuit pe atunci din cele mai alese și mai cultivate voci de intelectuali români sibieni.

* Publicat în "Revista Teologică", 1945, p.318-322.

Cum aceste coruri nu cântau în toate duminicile și sărbătorile de peste an, activitatea părintelui Timotei pe acest teren culminează în anul 1922, când, cu binecuvântarea I. P. Sfințitului Mitropolit Nicolae, înființează corul permanent al catedralei, subvenționat de stat, cor pe care-l conduce *fără nicio retribuție personală* timp de 18 ani.

Alcătuit din funcționari și meseriași muzicali din oraș-bărbați și femei-și întărit cu corul mixt al Școalei normale "Andrieu Șaguna", corul catedralei număra aproape 200 de personae, și era printre cele mai bune și mai corespunzătoare coruri bisericești din țară.

Binefăcătoarea lucrare duhovnicească a acestui cor nu poate fi comparată decât cu roadele pastorale ale celor mai bune predici și ale celor mai cutremurătoare liturghisiri din catedrală.

Dar activitatea muzicală liturgică a părintelui Timotei nu are numai caracter local. Prin alcătuirea sa, corul catedralei din Sibiu a fost și a rămas o adevărată școală de viitori conducători de coruri bisericești. Foarte mulți tineri ucenici din acest cor, mai cu seamă eleve și elevi normaliști, urmând pilda maestrului lor, au înființat – și dâșii – minunate coruri bisericești, în satele sau orașelele în cari au primit posturi de luminători ai poprului. Acest lucru l-au putut realiza ușor pentrucă, după ce i-a învățat să cânte și să conducă cântările corale liturgice, părintele Timotei le-a pus la îndemână și repertoriul necesar.

În decursul vremii, P. C. Sa a compus și a editat cântările sfintei liturghii-cu melodii deosebite-pentru aproape toate alcătuirile posibile de cor bisericesc. Aceste lucrări muzicale s-au desfăcut în ediții de mii de exemplare, care, deși absolut toate frumos legate în scoarțe trainice, au fost și, câte au mai rămas, sunt și astăzi cele mai ieftine tipărituri de acest gen din țară. (Părintele Timotei n'a râvnit niciodată să facă din talentul său un izvor de câștig material).

Cine ar putea să aprecieze roadele duhovnicești pe cari aceste compoziții liturgice le-au cules pe seama Bisericii neamului? Ele s'au cântat și se mai cântă și astăzi în o mulțime de biserici din țară. Zeci de mii de tineri s'au legat sufletește de slujba sfintei liturghii, pentru toată viața, cântându-le în vreun cor, fie și numai doi sau trei ani. Sute de mii de credincioși au trăit taina sfintei liturghii, ajutați de armoniile acestor imnuri liturgice.

Și acum câteva cuvinte despre colindele și cântecele de stea amintite la început.

Ca să putem prețui după dreptate rostul educativ pe care l-au îndeplinit ostenelele părintelui Timotei Popovici și pe acest ogor, să ne gândim ce erau, sau mai bine zis ce nu erau colindele, în marile orașe din țară, înainte de primul războiu mondial și până în cei dintâi ani de după acest războiu. Programele serbărilor așa zisului pom de crăciun (împrumutat de la străini) cu declamări, cuvântări și travestirea cuiva în Moș Crăciun, aveau drept parte muzicală corurile:

”O Tannenbaum”, ”Nöel”, sau alte asemenea cântece străine, în traducere românească sau chiar cu textul lor original. Acestea, în transcripții pentru voce și pian, se cântau și în familiile bogate. În capitală, ca și în unele mari orașe din țară, grupuri de tineri localnici ”colindau” în ajunul Crăciunului, sau cu o seară înainte de ajun, romante sau cântece imorale și terminau, în cel mai bun caz, cu: ”Ne dați, ori nu ne dați”.

În asemenea stare de degradare a tradițiilor românești de Crăciun, părintele Timotei a început, în 19 Decembrie 1926, seria-neîntreruptă de atunci-a concertelor anuale de colinde și cântece de stea date în catedrala din Sibiu. Programul primului concert de colinde avea următoarea lozincă, devenită și ea tradițională: ”Pentru reînvierea și cinstirea vechilor și frumoaselor noastre cântece de Crăciun și pentru înviorarea sufletului nostru creștin românesc”.

Răsunetul pe care l-au avut în toată țara aceste concerte, unele radiodifuzate, a fost atât de mare, iar roadele culegerii de 21 colinde lucrate pentru cor mixt și pentru cor de bărbați și publicate în anul 1928 au fost atât de bogate, încât tradiționala lozincă ”pentru *reînvierea* și cinstirea vechilor și frumoaselor noastre cântece de Crăciun”... a devenit astăzi anacronică și începutul ei va trebui schimbat în ”pentru *păstrarea* și cinstirea...” etc.

Nu putem stăruia aci și asupra operei de primenire și îmbisericare a repertoriului muzical al mișcării religioase ”Oastea Domnului”, operă săvârșită tot de părintele Timotei. De asemenea, nu într-o revistă de știință și cultură teologică este locul de a-i arăta marile merite ca neîntrecut compozitor de muzică patriotică și în gen popular lumesc. Avem însă datoria de-a sublinia că, chiar și în compozițiile sale cu caracter popular lumesc, părintele Timotei Popovici s’a dovedit totdeauna un apărător și propagator neînduplecat al moralei creștine. Atât de curate sunt textele literare alese de părintele Timotei spre înveșmântare în haină muzicală, încât, dacă cele mai lungi n’ar avea și firești dificultăți tehnice muzicale de intonare, toate compozițiile sale ar putea fi date, fără nici o teamă, să fie cântate până și de vocile nevinovate ale copiilor. Și nu odată s’a întâmplat ca la un festival artistic muzical, corul respectiv să suprima din program, sau să întrerupă la mijloc execuția vreunei cântări cu text prea lumesc, în urma intervenției spontane și categorice, făcută în mod public de un auditor pe care foarte mulți dintre acei ce-l cinstesc îl numesc simplu: părintele Timotei.

Compozitorul Timotei Popovici, fără îndoială, nu este numai al Bisericii, ci și al neamului. Numele său s’a înscris de mult în paginile istoriei muzicii românești și încă de mulți ani elevii școlilor secundare îi învață biografia și îi analizează lucrările, în orele de muzică.

Șaptezeci și cinci de ani de viață – până acum – și o jumătate de veac de activitate atât de rodnică sunt, desigur, un dar de sus. Înaintea unui atât de mare

dar dela Dumnezeu, ne descoperim smeriți, iar omului ales care s'a învrednicit de acest dar, îi aducem întregul nostru omagiu.

GHEORGHE DIMA

30 DE ANI DELA MOARTEA MARELUI COMPOZITOR*

La 4 iunie a. c. s-au împlinit 30 de ani dela moartea marelui compozitor clasic român Gheorghe Dima. Cine ar putea înfățișa generației actuale de muzicieni și iubitori de muzică personalitatea covârșitoare a lui Gheorghe Dima mai bine decât înseși inspiratele sale creații muzicale ! Ceea ce încercăm prin aceste rânduri este doar un smerit omagiu adus memoriei unui creator muzical adevărat.

Gheorghe Dima s-a născut la 10 octombrie 1847, în Brașov (azi Orașul Stalin), din părinți negustori. La vârsta de 3 ani rămîne orfan de tată și este crescut de mama sa.

După terminarea studiilor primare și de cultură generală în Brașov și Viena, potrivit dorinței mamei sale, Gheorghe Dima se înscrie la școala politehnică din Karlsruhe. În mediul cultural artistic de aci se simte însă tot mai mult atras spre muzică și astfel trecînd peste voința familiei, Gheorghe Dima se dedică studiului muzicii.

Într-adevăr, face progrese mari mai ales în arta cîntatului vocal și în compoziție. Profesorii săi îl apreciază în chip deosebit și i se oferă un angajament la opera din Klagenfurt. Dar, cedînd rugămintelor mamei sale, în anul 1874 Gheorghe Dima se reîntoarce în Brașov unde este numit profesor la liceul românesc confesional. Tot aci se căsătorește cu Maria Florian, fiica unui negustor brașovean.

În curînd însă o grea încercare îl așteaptă pe tînărul profesor de muzică; moartea soției și a celor doi copilași. Încercînd să-și leuiască durerea sufletească, în anul 1878 Gheorghe Dima pleacă la Leipzig spre a-și completa studiile muzicale.

Ca și în primii ani de studii muzicale, și de data aceasta, paralel cu lecțiile de canto și compoziție, muzicianul român participă efectiv la o serie întregă de manifestări muzicale, mai ales ca solist în oratorii, ca interpret și autor de lieduri.

În anul 1880 Gheorghe Dima se reîntoarce în patrie și în curînd dă concerte ca solist vocal-bas cantabil-în Brașov, Sibiu, Lugoj, Arad și chiar peste munți, în București.

În anul 1881 este numit profesor de muzică la Seminarul Andreian din Sibiu, oraș în care se și stabilește, activînd intens și rodnic, timp de 18 ani.

* Publicat în "Telegraful Român", nr.27-28, 1955, p.3-4.

În Sibiu s-a manifestat și s-a impus Gh. Dima nu numai ca pedagog muzical, predând muzica de la catedră și dând lecții particulare de canto și pian, dar și ca un strălucit dirijor de orchestră.

"Reuniunea de cântări", atunci curînd înființată în Sibiu, îl invită să-i fie dirijor, ceea ce Gh. Dima primește.

Programele tipărite ale concertelor acestei reuniuni sunt mărturii elocvente despre nivelul artistic înalt la care Gheorghe Dima a ridicat "reuniunea". Lucrări mari ca: "Anotimpurile" și "Creațiunea" de Haydn, "Stabat Mater" de Rossini, "Noaptea Valpurgiei" de Mendelsohn Bartholdy, alături de valoroase lucrări muzicale de Schubert, Brahms, Gade etc. au fost puse în studiu și prezentate în concerte publice sub bagheta maestrului Gheorghe Dima.

"Reuniunea" crește astfel și ajunge în curînd o corală matură. În anul 1895 ea face o excursie la București și concertează în sala Ateneului, raportînd un mare succes.

De cît prestigiu s-a bucurat Gh. Dima în Sibiu se vede și din faptul că însăși corala săsească de aici Hermanstädtler Männergengesang-verein îl invită a-i fi dirijor, ceea ce Gh. Dima primește. Paralel cu activitatea muzicală pe teren laic, Gh. Dima desfășoară o bogată activitate muzicală pe teren bisericesc, organizînd un cor al bisericii Mitropoliei cu care cînta la sărbătorile mari și compunînd întreg repertoriul necesar acestui cor.

În general, în cei 18 ani petrecuți în Sibiu, Gh. Dima a desfășurat cea mai rodnică activitate creatoare. Mediul muzical al Sibiului, împrejurimile pitorești ale orașului și regăsirea liniștei sufletești în urma încheierii unei noi căsătorii (cu Maria Bologna) au favorizat manifestarea talentului componistic.

Liturgia în sol major, pricesne, irmoase, cântări funebre, armonizări și prelucrări de cîntece populare, cîntece originale în gen popular, lucrări mari ca: balada "Mama lui Ștefan cel Mare", "Hora", precum și numeroase cîntece-lieduri-sunt scrise de marele muzician în rodnicii ani petrecuți în Sibiu.

Gheorghe Dima era o adevărată personalitate muzicală, cînd în anul 1899 a fost chemat în orașul natal ca profesor de muzică la liceul românesc și ca dirijor al corului bisericii Sf. Nicolae. Totodată Gh. Dima primește conducerea muzicală a "Reuniunii de gimnastică și cântări". În deosebi viața acestei reuniuni primește acum, prin bagheta măiastră a lui Gh. Dima, un avînt neîntrecut. Concerte cu programe bogate se succed cu regularitate. Oratorii, cantate și coruri de Mozart, Beethoven, Brahms și alți compozitori clasici și romantici, precum și compoziții de autori romîni (C. Porumbescu, Gh. Dima, T. Popovici, T. Brediceanu etc.) alcătuiau programele acelor concerte.

În Brașov, Gheorghe Dima nu este scutit nici de data aceasta de noi grele încercări familiale. Tot aci îl surprinde și primul război mondial. Urmează refugiul compozitorului în București, prinderea lui-după ocuparea capitalei-aducerea lui în Ardeal și întemnițarea în Brașov, Tg.Mureș și Cluj, pînă în anul 1918.

Deși bolnav și bătrîn, Gheorghe Dima suportă cu bărbăție regimul temniței. Foarte mult l-a ajutat și acum talentul său muzical. În anii grei de închisoare, Gheorghe Dima a compus mult, mai ales muzică religioasă.

În anul 1918, cînd a fost eliberat, Gheorghe Dima, era bolnav și secătuit de puterile intelectuale și fizice care îi mai rămăseseră.

În 4 iunie 1925 Gheorghe Dima moare, lăsîndu-ne o vastă moștenire muzicală.

Dacă din creațiile muzicale ale marelui muzician am aminti numai pe cele tipărite și tot am ajunge la concluzii impresionante: Liturghia în sol major pentru cor de bărbați, Liturghia La major pentru cor mixt, precum și alte 18 lucrări religioase pentru acelaș gen coral; 120 creații muzicale pentru cor de bărbați; 76 cîntece-lieduri precum și marile lucrări: "Mama lui Ștefan cel Mare", "Hora" și "Cantata"-pentru cor și orchestră-iată ce comoară muzicală am moștenit dela Gheorghe Dima. Numeroase alte lucrări muzicale se găsesc însă în manuscris. Cît de mare a fost personalitatea lui Gheorghe Dima se vede și din aprecierile elogioase apărute în revistele și ziarele contemporane.

Suplimentul numărului din iulie 1911 al revistei "Le Monde" din Franța, făcînd aprecieri asupra lucrărilor lui Gh. Dima, tipărite pînă la acea dată, scrie că, pornind dela armonizarea cîntecelor populare, Gh. Dima s-a ridicat, printr-un proces de asimilare personală-magistrală pînă la muzica clasică. Articolul consideră lucrările muzicale ale lui Gh. Dima ca "perfecte".

Stăpîn deplin al tehnicei componistice, Gh. Dima a fost fără îndoială, mai întîi de toate, "un adevărat talent", cum îl numește revista "Leipziger neue Zeitschrift für Musik" (Nr. 13 din 1899).

Compozițiile lui Gh. Dima ne transmit căldură sufletească, dar exprimă în deosebi gîndire profundă, concepție estetică, în accepția filosofică a cuvîntului. Interpretarea profundă a textului literar îi sugera lui Gh. Dima întreaga desfășurare a imaginilor muzicale și-în linii mari-însăși forma lucrării. Unui gînd luminos din textul literar totdeauna îi corespunde o imagine muzicală luminoasă, creată pentru registrul superior al vocii sau printr-o inflexiune tonală ascendentă, sau prin ambele mijloace, plus altele. Procedee de sens contrar sunt folosite pentru a exprima un gînd întunecat sau un sentiment dureros.

O grijă deosebită avea Gh. Dima în compunerea operelor muzicale religioase. Muzica religioasă a lui Gh. Dima nu este expresia unui sentimentalism afectat, ci ea exprimă simțirea religioasă a unui suflet omenesc, echilibrat. Dacă, ascultîndu-le, unele compoziții religioase ale marelui compozitor pot face impresia unor lucrări cu caracter aproape profan, aceasta nu din cauza unei deficiențe componistice, ci din cauza unei interpretări necorespunzătoare. Cine a avut fericirea să asculte pricesna "Cu trupul lui Hristos" în interpretarea solistă a regretatului profesor și cîntăreț Petru Gherman, sau a altor soliști cu superioare

însușiri sufletești și muzicale, nu poate contesta caracterul religios autentic al compozițiilor de acest gen create de Gh. Dima.

Este adevărat că lucrările lui Gh. Dima, de orice gen, nu sunt ușor accesibile. Interpretarea lor reclamă o pregătire temeinică. Gheorghe Dima este o culme. Dar cine este în stare să facă eforturile necesare spre a urca pînă la atmosfera atît de purificată a acestei culmi va fi răsplătit cu satisfacții sufletești adevărate.

TIMOTEI POPOVICI

90 DE ANI DE LA NAȘTEREA SA *

În 20 august a. c. s-au împlinit 90 de ani de la nașterea vrednicului înaintaș al muzicii românești: Timotei Popovici.

S-a născut în comuna Tincova (Banat). După ce termină școala primară din comuna sa natală, urmează cursurile Gimnaziului și ale Institutului Pedagogic-Teologic din Caransebeș, apoi Conservatorul de Muzică din Iași, fiind, împreună cu Ion Vidu, elev al lui Gavriil Musicescu.

După ce activează scurt timp ca învățător în Lugoj și apoi ca profesor de muzică în Brașov, în anul 1899 se stabilește în Sibiu, unde timp de 50 de ani activează neîntrerupt ca profesor de muzică, dirijor și compozitor. A murit la 11 iulie 1950, la Lugoj, astfel că tot în anul curent s-au împlinit și 10 ani de la moartea compozitorului.

Ca profesor, Timotei Popovic a îndrumat și pregătit foarte mulți elevi care, ajungând apoi învățători, s-au dovedit buni conducători de coruri sătești, unii ajungând profesori de muzică și compozitori (Achim Stoia, Ilie Micu etc.). Pe toți i-a învățat să iubească cîntecul popular românesc. Timotei Popovici fiind unul dintre cei dintîi culegători și prelucrători de folclor muzical românesc.

Ca dirijor, numele lui Timotei Popovici este nedespărțit de trecutul corului din Săliște, al corului Reuniunii Meseriașilor din Sibiu și al Reuniunii de Muzică "Gheorghe Dima" din același oraș, dar mai ales este strîns legat de activitatea Corului Mitropoliei din Sibiu, al cărui întemeietor poate fi considerat.

Compozițiile și prelucrările de folclor ale lui Timotei Popovici se caracterizează prin frumusețea și curăția lor melodică, cît și prin înveșmîntarea lor armonică simplă. Tocmai de aceea ele s-au răspîndit pe scară foarte largă. "La oglindă", "Somnu mi-i", "Toarce lele", poemul coral "Craiul Munților" și minunatele colinde și compoziții corale liturgice și religioase l-au făcut cunoscut, pe autorul lor în toate regiunile țării. Cîntecele sale pentru școlari au fost dintre cele mai răspîndite.

La 10 ani de la moartea lui Timotei Popovici și 90 ani de la nașterea sa, așternem cu recunoscătoare aducere aminte aceste modeste rînduri pentru acela care a slujit Biserica și poporul cu tot sufletul în toată viața lui.

* Publicat în "Telegraful Român", nr.39-40, 1960, p.3.

120 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI GH. DIMA*

Aducându-ne aminte de marii noștri înaintași și mai ales hrănindu-ne din valoroasa lor moștenire culturală, asigurăm propriei noastre vieți spirituale, ca neam, continuitate și trăinicie. Compozitorul și dirijorul Gheorghe Dima face parte din largul șir al acestor mari oameni care au deschis drum larg vieții noastre culturale. Se cuvine deci să reactualizăm în conștiință cel puțin câteva date și evenimente din viața acestui clasic al muzicii românești, mai ales că nu de mult s-au împlinit 120 de ani de la nașterea sa.

Gheorghe Dima s-a născut la 10 octombrie 1847, la Brașov, dintr-o familie de negustori. Ghiță a fost cel mai mic dintre cei cinci copii ai lui Nicolae și Zoe Dima. Rămînînd văduvă, Zoe Dima avea să-și crească cei patru copii (unul murise) ajutată de tatăl său.

După terminarea studiilor liceale, Gheorghe Dima se înscrie la Politehnica din orașul german Karlsruhe, cu gândul să devină inginer. Dar talentul înnăscut își cerea dreptul său de a fi dublat de o bună pregătire muzicală și Gheorghe Dima părăsește studiile politehnice pentru a se înscrie la Conservatorul din Lipsca.

Deși în orașele germane i se deschideau perspective profesionale frumoase, Gheorghe Dima, la insistențele mamei sale, se întoarce la Brașov unde în anul 1874 este numit profesor de muzică la școlile medii românești ortodoxe. În anul următor este ales și dirijor al corului Reuniunii române de gimnastică și cîntări din același oraș, Reuniune înființată în anul 1868. De acum Reuniunea va face salturi evidente. În programele concertelor apar titluri ale unor mari creații muzicale de circulație universală și, concomitant, titluri ale unor cîntece în stil popular, ca Hora, Ploaia ș. a. de Gheorghe Dima

Muzicianul român își dă seama însă că mai are de studiat. Deși căsătorit, avînd și doi copilași, Gheorghe Dima se înscrie din nou la Conservatorul din Leipzig spre a-și termina studiile. Aceasta a fost în anul 1879, an de trei ori îndoliat pentru Dima, căci în decurs de cîteva luni își pierde, pe rînd, soția și ambii copii. Frînt de durere, a fost o adevărată minune că muzicianul român din Brașov a mai găsit în ființa sa forța morală necesară continuării studiilor, atît de departe de rudele care îi mai rămăseseră.

Diploma de absolvire obținută în anul 1880 este plină de calitative de apreciere superlativă. Cu o asemenea diplomă, pianistul, cîntărețul, dirijorul și compozitorul Gheorghe Dima putea găsi foarte ușor un angajament în oricare oraș din Europa. Dorul plaiurilor natale însă îl întoarce la Brașov, iar în anul 1881

* Publicat în "Telegraful Român", nr.45-46, 1967, p.3.

primește postul de profesor de muzică la Seminarul pedagogic-teologic din Sibiu (astăzi Institutul Teologic de grad Universitar) și apoi în anul 1883, pe acela de dirijor al Reuniunii române de cîntări înființată în anul 1878.

La școală, Gheorghe Dima se impune de la început ca un pedagog iscusit și dirijor deosebit de talentat. Dima reușește să ridice corul Seminarului la un foarte înalt nivel artistic. Puternicul cor pe patru voci al acestei școli teologice cînta la Sf. Liturghie, la unele serbări comemorative și chiar în concerte propriu zise. Sub conducerea maestrului său, corul Seminarului dă concerte și în deplasare, la Făgăraș, Săliște, Miercurea Ciuc, Brașov și în alte localități.

Atît de avansate erau instrucția și educația muzicală în această școală, că unii dintre absolvenții săi, ca Miron Bibu, Ioan Tănase ș. a. aveau să devină ei înșiși întemeietori și dirijori de reuniuni muzicale sau coruri satești, rămînînd în permanentă legătură cu profesorul lor, căruia îi solocitau compoziții noi, în special armonizări de colinde și de cîntece populare românești.

În cei 18 ani de activitate, în Sibiu, Gheorghe Dima a compus peste 80 de lucrări muzicale, între care și multe coruri religioase ca: Liturgia în Sol-major, 14 irmoase, între care și "De tine se bucură", priceasna "Cu trupul lui Hristos", precum și 7 armonizări de melodii bisericești și 10 coruri funebre.

Cît de mult a prețuit Gheorghe Dima cîntările bisericești ortodoxe din Transilvania se vede nu numai din faptul că în timpul întregii sale activități a organizat sau prelucrat 54 asemenea cîntări bisericești, ci și din studiul "Ce să facem în prima linie pentru îmbunătățirea stării muzicale a poporului nostru" publicat în anuarul pe 1897-98 al Seminarului pedagogic-teologic din Sibiu. În acest studiu Gheorghe Dima afirmă: "Cîntările bisericești cari le-am moștenit de la moși și strămoși sînt ale noastre și avem în ele o mulțime de motive frumoase și originale și noi trebuie să le conservăm".

Referindu-se la activitatea concertistică a Reuniunii române de cîntări, care a făcut uimitoare progrese cît a fost condusă muzical de Gh. Dima, amintim că această reuniune avînd adesea în programul său lucrări de mare amploare din muzica universală ca Missa "Solemnis" de Beethoven, a concertat nu numai în Sibiu, ci și în alte orașe din Transilvania, iar în anul 1895 împreună cu orchestra orășenească din Brașov a concertat la Ateneul din București. Impresia pe care au produs-o în București îndeosebi cîntecele populare românești armonizate de Gheorghe Dima a fost foarte puternică. La înapoiere spre Sibiu, Reuniunea concertează și în Brașov, înregistrînd de asemenea un mare succes.

În anul 1899 Gheorghe Dima se stabilește în Brașov, împreună cu a doua soție, Maria, n. Bologa, și cu cei patru copii. În locul său la Seminarul din Sibiu, vine din Brașov tînărul profesor Timotei Popovici.

Gheorghe Dima desfășoară și aici o intensă activitate artistică și pedagogică. Se ocupă astfel de corul Gimnazial român și al școlii superioare de comerț, cu care dă concerte de un nivel artistic remarcabil. Un alt cor cu care se

manifestă din plin este corul bisericii Sf. Nicolae. Acest cor cîntă cele două Liturghii. Liturghia în Sol, compusă în Sibiu, și cea în La, compusă în Brașov, de același Gheorghe Dima, dînd chiar și concerte.

Activitatea Reuniunii de cîntări din Brașov a cunoscut și ea, sub conducerea lui Gh. Dima, adevărate succese. Prezentarea operei *O noapte în Granada*, de K. Kreutzer, a oratoriului *Paulus*, de F. Mendelsohn Bartholdy, a baladei *Mama lui Ștefan cel Mare* și a altor mari lucrări muzicale stau mărturie în acest sens.

Ca moment culminant în activitatea Reuniunii amintim participarea ei la marile serbări culturale prilejuite de organizarea Expoziției din București, în anul 1906, la care au participat și alte coruri de artiști amatori din toate provinciile locuite de români, printre ele Reuniunea din Sibiu, coruri de plugari, ca cel din Ocna Sibiului etc.

Cu acest prilej, la București a avut loc o mare trăire artistică frățească și românească. La acest eveniment patriotic național, Gh. Dima a adus o substanțială contribuție.

Trebuie să spunem că și în Brașov, activitatea de creație a lui Dima a fost fecundă, compozitorul scriind peste 130 de lucrări - originale sau prelucrări. Această activitate de creație nu încetează nici chiar în timpul celor 18 luni, pe care, către sfîrșitul primului război mondial, Dima a fost nevoit să le viețuiască în închisoarea de la Cluj, fără nici o vină, numai pentru dragostea față de neamul său. Acolo de asemenea a compus 43 de lucrări muzicale cu un fond sincer religios și cîntecul *Dorule, ortacule* (pe text propriu).

Dar după osteneli și suferințe, Gheorghe Dima are parte și de recunoașteri oficiale și de sărbătoriri de proporții populare. Astfel, scurt timp după unirea Transilvaniei cu patria-mamă sibienii organizează un concert în cinstea marelui muzician român, programul cuprinzînd numai compoziții scrise în închisoare. În anul 1921 apoi, Gheorghe Dima este numit directorul noului Conservator înființat în Cluj, conservator care astăzi îi poartă numele, după cum același nume îl poartă și două Filarmonici de stat: cea din Cluj și cea din Brașov.

În 4 iunie 1925, cînd moare, Gheorghe Dima era unanim recunoscut ca un clasic al muzicii românești.

Dintre marii interpreți de altă dată ai cîntecelor create de Gheorghe Dima, se cuvine să amintim cel puțin pe George Folescu, Lucia Cosma, Veturia Ghibu, Ionel Crișan și Petru Gherman, profesorul diacon în a cărui impresionantă interpretare priceasna "Cu trupul lui Hristos" a răsunat cu putere în marea noastră Catedrală din Sibiu. Cîntăreți soliști, coruri profesioniste și de artiști amatori ca și unele coruri bisericești cîntă și astăzi creațiile muzicale ale compozitorului Gheorghe Dima.

Încrestînd aceste rînduri, socotim că ar trebui să ne hrănim încă și mai mult din valoroasa moștenire a clasicilor noștri, inclusiv din opera marelui

Gheorghe Dima, pentru ca să asigurăm și în felul acesta acea trăinicie a propriei noastre vieți spirituale de care aminteam la început.

TIBERIU BREDICEANU ȘI SABIN DRĂGOI*

Sfârșitul anului care s-a scurs și începutul celui în care am pășit ne-au anunțat moartea a doi mari oameni de artă români: Tiberiu Brediceanu și Sabin Drăgoi, care, în activitatea lor artistică multilaterală, au cuprins și tărîmul muzicii noastre religioase, bisericești.

Deschizători de drum-împreună cu alții-în folcloristica noastră muzicală, Tiberiu Brediceanu și Sabin Drăgoi au fost totodată și valoroși compozitori, lăsîndu-ne o bogată moștenire artistică muzicală, rod al unor calități spirituale înnăscute, ca și al unor temeinice studii de specialitate, dar mai cu seamă rod al dragostei lor față de poporul român.

Tiberiu Brediceanu s-a născut la 2 aprilie 1877, la Lugoj. Pe lîngă studiile de cultură generală și apoi cele juridice care i-au adus titlul de doctor, a făcut și studii muzicale, atît la Blaj, cu compozitorul Iacob Mureșanu, cît și la Sibiu și la Brașov cu valoroșii muzicieni H. Kirchner și Paul Richter.

A fost un îndrăgostit al cîntecelor populare românești pe care le-a cules, le-a prelucrat și le-a publicat, prilejuind astfel cunoașterea mai largă a acestor nestemate artistice, atît în țară, cît și peste hotare. Între altele, a cules și o seamă de colinde, pe care le-a publicat în aranjament pentru voce solo și acompaniament de pian, sau numai pentru pian solo și care sînt mult gustate de ascultători.

Dintre lucrările sale muzicale compuse în forme mai mari amintim "La șezătoare", scenă lirică reprezentată cu mult succes de către corurile orășenești din Transilvania și Banat și chiar de către unele coruri ale căminelor culturale de la sate. "La seceriș" și mai ales "Seara mare" sînt alte două scene lirice de o deosebită valoare.

Activitatea publicistică muzicologică a lui Tiberiu Brediceanu constituie o altă latură a multilateralei sale dăruiri. Între articolele publicate în periodicele vremii se numără și cele apărute în Telegraful Român.

Tiberiu Brediceanu a fost membru fondator al Conservatorului din Cluj, director al Conservatorului "Astra din Brașov" și membru corespondent al Academiei Române. Pentru toate strădaniile și meritele sale, marelui om de artă i s-a acordat titlul de Maestru emerit al artei și titlul de Artist al poporului.

Sabin Drăgoi s-a născut la 6 iunie 1894, în comuna Seliște (Banat). După terminarea studiilor de cultură generală, a făcut temeinice studii muzicale la Conservatorul din Cluj și apoi la cel din Praga.

* Publicat în "Telegraful Român", nr.7-8, 1969, p.2.

Opera de creație a lui Sabin Drăgoi este foarte vastă, cuprinzând lucrări aproape în toate genurile: muzică de operă (Năpasta, Kir Ianulea, Horia, Păcală), muzică simfonică (Divertisment rustic,-în care utilizează și melodia cântecului de stea; "O, ce veste minunată", Divertisment sacru), muzică instrumentală și vocală (30 colinde pentru pian, 28 doine pentru pian, lieduri: "Crizanteme" etc.) muzică corală (30 coruri din comuna Belinț, "Cântă marile furnale" etc.) și muzică de film. Dintre lucrările muzical-religioase amintim îndeosebi Liturghia solemnă.

Sabin Drăgoi a fost un pasionat folclorist. Dintre culegerile sale de folclor amintim: 303 colinde (text și melodie) 122 melodii din județul Caraș etc.

A fost profesor și director la Conservatorul din Timișoara, profesor de folclor la Conservatorul din București și director al Institutului de etnografie și folclor din Capitala țării noastre.

Pentru deosebitele sale merite pedagogice ca și pentru valoroasa și bogata sa activitate de folclorist și compozitor, Sabin Drăgoi a fost cinstit cu diferite premii, între care și marele premiu "Năsturel" al Academiei Române. De asemenea i s-au acordat titlul de Maestru emerit al artei și Ordinul Muncii.

Odată cu creștinescul gând de veșnică pomenire să luăm și hotărîrea de a nu uita niciodată marea și valoroasa moștenire muzicală a celor doi mari folcloriști și compozitori. Corurile noastre bisericești să-și îmbogățească și mai mult repertoriul cu colindele culese de Tiberiu Brediceanu, cu cântările liturgice și colindele lui Sabin Drăgoi, doi compozitori care au contribuit cu mare eficiență la promovarea muzicii românești.

TIMOTEI POPOVICI

100 ANI DE LA NAȘTERE ȘI 20 ANI DE LA MOARTEA SA*

Într-adevăr ”dragostea nu cade niciodată”, nici cînd cel drag nu se mai află printre aceia pe care el însuși i-a îndrăgit. Adevărul acesta se confirmă și cu prilejul aniversărilor și comemorărilor unor oameni, care au ajuns a fi considerați mari personalități, tocmai datorită roadelor dragostei lor față de oameni, față de întreg poporul din care fac parte. De la un asemenea eveniment comemorativ la altul, în decurs de zece sau douăzeci de ani, dragostea noastră față de cel care ne-a arătat cît de mult ne-a iubit poate să scadă, dar ea se reaprinde din gînd în gînd, din inimă în inimă și devine un impresionant fenomen psihologic de masă. Așa s-a întîmplat și cu simțămîntul dragostei noastre față de cel care a fost profesorul, dirijorul, compozitorul și părintele Timotei Popovici. Cu timpul a mai slăbit, dar nu a ”căzut”, ci acum, la 100 de ani de la nașterea celui pe care îl aniversăm, și la douăzeci de ani de cînd ne-a părăsit, această dragoste se reaprinde mai respectuoasă și mai caldă ca oricînd.

Și pînă acum, în biserică i-am cîntat cîntările Liturghiei, mai ales ”Feririle”, ”Cu vrednicie”, ”Sfînt”, ”Pe Tine te lăudăm”, ”Axionul” și irmoasele. În tradiționalele concerte din Duminica precedentă Crăciunului, cele mai multe colinde au fost programate, în fiecare an, dintre cele tipărite în caietele ”Florile dalbe” (I și II). Dar, copleșiți de poezia și sfințenia acestor colinde, le cîntam ca și cum ar fi fost ale noastre; atît de apropiate le simțeam și atît de profund ne integram în ele.

Și iată, acest an aniversar și comemorativ ne aduce aminte că toate aceste colinde, înainte de a le fi înveșmîntat armonic, atît de măiestrit, Timotei Popovici, nu au fost piese corale și că, înainte de a le edita autorul lor, niciun alt cor, decît cel din Sibiu, nu le-a cîntat. De asemenea ne aducem aminte că tradiția concertelor de colinde din Catedrala mitropolitană nu a început decît din anul 1926, cînd Timotei Popovici a dirijat cel dintîi asemenea concert și apoi încă nu mai puțin de cincisprezece. Nici amintitele cîntări ale Liturghiei, pe care corul Catedralei le cîntă atît de simțit, nu au fost înainte de a le compune sau de a le armoniza, cu talent și cu simțire preotească, părintele Timotei Popovici.

Cei care simțim nevoia de a ne încălzi inimile și prin cîntare românească și cîntăm în diferite coruri de artiști amatori, de multe ori am dat viață zglobiului cîntec ”La oglindă”; ne-am înduioșat și apoi ne-am îmbărbătat, cîntînd poemul ”Craiul Munților”, ne-am molcomit simțirile și ne-am înseninat cugetele în

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.33-34, 1970, p.3.

unduirile "Cântecului de leagăn" și ale altor cîntece populare, culese și prelucrate de Timotei Popovici, dar ne lăsam răpiți de farmecul lor, de căldura și dulceața vocilor soliste sau uneori, și de forța sugestivă a gesticii dirijorului și, împreună cu publicul care ne aplauda, aproape uitam că, în primul rînd, datoram succesul nostru autorului anonim al acestor nestemate muzicale-poporului-dar și celui care le-a cules și le-a făcut încă și mai frumoase și mai bogate decum erau în starea lor folclorică. Toate aceste fapte adevărate și altele ne revin în minte acum, în aceste zile de pios și cald omagiu postum.

Zorii acestei sărbătoriri larg-cuprinzătoare au început a se revărsa încă înainte cu doi-trei ani. Elevii de altădată, foști coriști, colegii mai tineri, cunoscuți și, poate, chiar unii dintre mulții beneficiari ai inimii caritabile a lui Timotei Popovici, presimțeau apropierea centenarului nașterii sale; verificau datele biografice și se încredințau că, într-adevăr, anul 1970 se cade să fie și un an al sărbătoririi vrednicului muzician.

Ce datorăm lui Timotei Popovici și de unde atîta recunoscătoare dragoste ?

Foștii săi elevi, al căror număr este de ordinul miilor, pe lîngă inițierea în muzică, îi datorează educația lor în spiritual omeniei, al hărniciei și al cinstei, virtuți care i-au ajutat să devină cetățeni vrednici, folositori patriei și lor înșiși. Nu este singurul care le-a făcut această educație, dar el este cel care a contribuit cu cel mai mult apăs la realizarea ei. Chiar și celor care i-am fost coriști și colegi mult mai tineri, cînd ne gîndim la îndrumătorul nostru de atunci, ne vine în minte, mai întîi, chipul educatorului: Timotei Popovici sfătuitorul, povățuitorul, moralizatorul, muștrătorul drept. Cînd trebuia să ne facă vreo observație mai tare, își asprea vorba, dublînd consoanele, și ne răscolea sufletul, privindu-ne cu ochi scînteietori. Dar, așa cum scriam și altădată, nimeni nu l-a auzit țipînd către cineva. Desigur, foștii săi cîntăreți din corul Școlii Normale "Andrei Șaguna" și cei din corul Catedralei mitropolitane din Sibiu, sau din alte coruri pe care le-a dirijat, îi datorează și cea dintîi inițiere în cîntarea corală aleasă.

A fost un dirijor talentat și energic. Lucra cu corul, fără a-i obosi pe cîntăreți și fără a "întoarce" inutil și nici pentru a învăța-personal-partitura, în repetiții, ci studia totul acasă, încît la "probele" de cor venea bine pregătit. În biserică și pe scenă, dirija "fără partitură", de fapt fidel partiturii, pe care o avea în minte. Primul cor prin care s-a manifestat, a fost cel de copii, din Brașov, unde a funcționat ca profesor din anul 1896 pînă în 1899, cînd se stabilește la Sibiu.

Corul Institutului pedagogic-teologic din Sibiu a beneficiat-din plin-de talentul pedagogic dirijoral al lui Timotei Popovici, între anii 1899-1919, timp în care compozitorul a funcționat la această școală. Pentru acest cor, ca și pentru cele cîteva-puține coruri bărbătești românești, care existau pe atunci, a întocmit un "Repertor coral", în care, pe lîngă compoziții de autori români a înmănunchiat și lucrări corale din repertoriul muzical universal, încă o dovadă că prețuia și cultura altor popoare. După terminarea primului război mondial, trecînd ca profesor de

muzică, la nou-înființata Școală normală "Andrei Șaguna", părintele Timotei Popovici a făcut ca faima bună a corului școlii să fie cunoscută în toată țara, prin turneele pe care le-a întreprins și prin dese manifestări muzicale în Sibiu.

A iubit mult corul Catedralei mitropolitane din Sibiu și i s-a dedicat cu toată ființa. Nu și-a luat concediu de la dirijarea acestui cor decât foarte rar câteva zile. A izbutit să-l ridice la nivelul unui factor de cea mai eficientă atragere a credincioșilor la Sf. Liturghie. Și astăzi, în bună măsură, acest cor cântă potrivit stilului pe care i l-a imprimat părintele și profesorul Timotei Popovici, iar cărțile din care cântă acest cor sînt cele pe care le-a editat el, întemeietorul corului permanent al Catedralei Ortodoxe române din Sibiu, cu sprijinul mitropolitului Nicolae Bălan. Sub bagheta sa au răsunat, în această măreață biserică, voci impresionante, ca cea a preotului Isaia Popa (care a cântat și ca elev al lui Gheorghe Dima), apoi cea a profesorului Petru Gherman, a baritonului Irimie Constandin etc. În toți cei peste 20 ani, cît a dirijat corul Catedralei, Timotei Popovici nu a cerut să fie retribuit pentru această muncă în plus.

Milioane de oameni, care, în decursul anilor, au ascultat, în interpretare vie, sau în emisiuni radiofonice, cântece de Timotei Popovici, își aduc aminte acum, cu recunoștință, de compozitorul lor. Oricare dintre cântecele amintite pînă aici și toate celelalte pe care le-a compus sau le-a înveșmîntat armonic, cu 30, 40 sau chiar 50 de ani înainte, se cântă și acum și au aceeași putere de pătrundere în sufletele ascultătorilor îmbiindu-i la trăire superioară. Pe lîngă talentul personal, se mai reflectă în aceste cântece și știința de carte muzicală pe care a învățat-o la Conservatorul din Iași, între anii 1893-1896.

S-ar putea spune că - relativ - Timotei Popovici nu a compus mult, dar toți suntem de acord că a compus frumos și curat, pe texte religioase, ca și pe texte laice, alese - acestea din urmă - dintre cele cu cel mai bun fond moral. Da, acest fond moral bun a constituit criteriul primordial potrivit căruia își alegea cântecele populare laice, în vederea armonizării sau prelucrării lor. Colindele... adevărate nestemate muzicale și poetice. "Florile dalbe", "Praznic luminos", "Linu-i lin" și cele aproape 40 colinde tipărite pe cheltuială proprie, le-a ales dintre cele mai frumoase. Cântecele pentru copii: "Vine Mai", "Moara", "Școlărei și școlărițe", "Ce mi-i drag în lume" și altele trăiesc și astăzi, păstrînd seninul în sufletele multor copii-școlari.

Cu toate că au trecut 20 de ani de cînd osemintele sale odihnesc la Lugoj, alături de mormîntul devotatei sale soții, învățătoarea sibiană Victoria, născută Joandrea, Timotei Popovici trăiește-comemorativ-în toți cei ce l-au cunoscut și au beneficiat de roadele muncii sale artistice și de cunoașterea tonifiantului său exemplu și model de viață în cinste și omenie creștinească. A fost un om adevărat, o personalitate morală foarte bine definită pozitiv. Pe lîngă bunele însușiri sufletești amintite pînă aici, Timotei Popovici a mai avut și aceea a unei inimi deosebit de caritabile. A ajutat foarte mulți oameni: elevi săraci (pe unii pînă

și în timpul anilor de studenție la Conservator), tineri ucenici la meserii și oameni nevoiași, de care, în acel timp, erau destui. Dacă a murit sărac, într-adevăr fără să agonisească nicio avere materială, se datorește faptului că a fost foarte darnic. A fost un om bun, bun de tot. Poate, mai ales datorită acestei bunătăți părintești, în sufletele multora dintre noi se reaprinde astăzi dragostea noastră recunoscătoare.

Să grijim nu numai ca această dragoste să nu ”cadă”, dar nici să nu slăbească. În rugăciunile noastre pentru cei adormiți, să ne rugăm în fiecare an, cel puțin de 11 iulie, dată la care a trecut la cele veșnice, pentru odihna sufletului răposatului rob al lui Dumnezeu, protopopul Timotei.

Spre folosul nostru sufletesc și în semn de recunoscătoare dragoste mai des să-i cîntăm cîntările, curatele și frumoasele sale cîntări.

CENTENARUL “TIMOTEI POPOVICI”*

La 20 august a. c. s-au împlinit o sută de ani de la nașterea celui care avea să devină profesorul de muzică, dirijorul, compozitorul și preotul Timotei Popovici. Un profesor care-împreună cu alții-a contribuit la formarea pedagogică, morală și patriotică a douăzeci de serii de preoți și-parțial și concomitent-a patruzeci și trei de serii de învățători; un dirijor care-în biserică și în sălile de concert-a dăruit iubitorilor de muzică nenumărate ore de adevărată înălțare sufletească; un compozitor definit pentru totdeauna ca un strălucit înaintaș al muzicii românești; un preot cult, cu viață religioasă-morală cu adevărat creștină, unanim recunoscută.

S-a născut în comuna Tincova (județul Caraș-Severin) din părinții Dionisie (preot) și Elena, născută Achimescu. După două clase primare cu limba de predare română, urmate în comuna natală, și după ce reia (patru clase) această școală-dar în limba germană, la Caransebeș-urmează și patru clase gimnaziale în același oraș, apoi tot aci, pe rând, cîte trei ani, ambele secții ale Institutului pedagogic-teologic.

Putea fi învățător sau preot-paroh. Timotei Popovici, însă, își dădea seama că Dumnezeu îl dăruise c-un deosebit talent muzical. De aceea, la îndemnul compozitorul Ion Vidu, care se afirma cu putere, nu departe – la Lugoj –, Timotei Popovici se duce la Iași, în anul 1893, și timp de trei ani, urmează secția pedagogică a Conservatorului de aici, avînd profesori-între alții-pe Eduard Caudella și Gavriil Musicescu. Firește, în condițiile de atunci: cu pașaport și cu grele sacrificii materiale.

Pînă acum sub raport moral, remarcăm pozitiv că tînărul absolvent al Institutului din Caransebeș este conștient de imperativul cultivării talentului său, talent pe care avea să-l pună în serviciul Bisericii și al poporului român. Roadele înzestrării acestui talent cu temeinice cunoștințe muzicale și cu un bun meșteșug componistic s-au văzut în curînd.

Pentru început, în anul 1896 primește un post de învățător, în Lugoj. Activează însă și extrașcolar, ca secretar al ”Reuniunii de Muzică”. Acum dă ascultare și primelor impulsuri creatoare. Ocupația de învățător și simțul său pedagogic, ce nu-l va părăsi nicicînd, îi cer să înceapă cu ceva ușor: cu cîntece pentru copiii de școală. Și așa face. (Să anticipăm, afirmînd că această dragoste față de cei mici o va cultiva tot timpul vieții).

* Publicat în “Biserica Ortodoxă Română”, nr.9-10, 1970, p.1047-1052 (cu modificări minore publicat și în “Mitropolia Ardealului”, nr.11-12, 1970, p.888-894).

Într-un oraș-relativ mic-, în care viața muzicală românească avea în frunte un muzician de talia lui Ion Vidu, în mod firesc, Timotei Popovici nu se putea situa deocamdată, decât pe un plan secundar. Și totuși, numele său începe să fie rostit și dincolo de Lugoj. Studiile făcute la Iași, precum și primele sale creații, începeau să-l prefigureze ca muzician autentic; tînărul învățător bănățean inspira încredere; era ca o speranță. Așa se explică faptul că, deși aflat la o distanță apreciabilă, Consistoriul arhiepiscopesc din Sibiu îl numește, în același an, profesor de muzică la ”Școalele Centrale Române” din Brașov.

Propriu-zis, aici își începe activitatea sa profesională. Activează numai trei ani, dar intens și foarte rodnic. Paralel cu munca desfășurată la catedră, el se afirmă și ca un destoinic dirijor în afară de cadrul școlii. Instruiește corul ”Reuniunii meseriașilor români”, și alcătuiește un cor de copii cu voci alese, un cvasicor de cameră. Chiar dacă s-ar fi limitat să dea, anual, cîteva concerte în Brașov, și încă ar fi fost o activitate extrașcolară meritorie. Dar tînărul profesor-dirijor se deplasează cu acest cor în satele din jurul Brașovului și, în lunile de primăvară și toamnă, aproape duminică de duminică, dă concerte de muzică religioasă, patriotică și populară-sau în gen popular-unele cîntece fiind chiar ale dirijorului. În acel timp, în care nici nu se prevedea inventarea picup-ului, și a radioului și în care singurul aparat tehnic de imprimare și difuzare a muzicii era gramofonul-rar și el-,cînd însăși muzica corală vie era o raritate, corul de copii brașoveni îndeplinea un imens rol însuflețitor, educativ.

Așa cum spuneam, Timotei Popovici nu rămâne la Brașov decât trei ani. În anul 1899 are loc un schimb de cadre între George Dima, care de la Sibiu se reîntoarce la Brașov, și Timotei Popovici, care se stabilește la Sibiu. De aici din orașul ”Astrei” și al școlilor șaguniene va radia departe în toate ținuturile locuite de români, talentul viguros al muzicianului bănățean. Pînă în anul 1919 funcționează ca profesor de muzică vocală și instrumentală la Institutul pedagogic-teologic, apoi, încă șaptesprezece ani, ca profesor la Școala Normală ”Andrei Șaguna”. Considerînd însă că și după pensionare, a continuat să mai suplinească și mai ales să îndrume și să compună, putem afirma că numărul anilor dăruți, din centrul Mitropoliei ardelen, Bisericii și poporului, depășesc cinci decenii. Slăbit și aproape lipsit de vedere, în anul 1948 se retrage la Lugoj, împreună cu soția sa devotată, învățătoarea pensionară Victoria, născută Joandrea, în familia fiicei lor Mioara și în 11 iulie 1950 , firul vieții i se curmă.

Ca unul care l-am cunoscut îndeaproape, fiindu-i ”ucenic”, iar pe tărîm dirijoral, umaș, la conducerea corului Catedralei mitropolitane din Sibiu, încerc sfios o analiză a personalității și operei aceluia care a fost profesorul, dirijorul și omul-preot, Timotei Popovici.

A fost un profesor înzestrat cu deosebit simț pedagogic. Orele sale de muzică erau atractive, adeseori emoționante, îndeosebi atunci cînd cîntecul predat

îmbia un comentariu însuflețitor. În lecțiile sale de muzică predominau obiectivele educative. Cîteodată sacrifica scopul didactic al lecției și transforma ora de muzică fie într-o adevărată predică moralizatoare, fie într-o lecție de patriotism sau de bună purtare în societate. Cuvîntul său avea greutate și forță expresivă; propozițiile sale se impuneau printr-o logică strînsă și o construcție simplă, astfel că lecțiile se desfășurau agreabil, dar și în atmosferă de sigură autoritate. Contribuiau la generarea acestei autorități, în primul rînd, competența profesională, apoi seriozitatea expresiei feții, statura înaltă și, desigur, calitatea sa de ”părinte”, după ce în anul 1915, fusese hirotonit diacon și preot. Vorbea în ritm rar, cu o dicțiune impecabilă, avînd totodată și un plăcut timbru vocal bas-baritonal.

În concepția sa pedagogică muzicală cîntecul românesc-popular și cel cult-ocupa loc central. Timotei Popovici susținea că întreaga cultură a unui popor trebuie să se sprijine pe zestrea națională, numai în acest chip putînd acel popor să-și aducă contribuția sa la îmbogățirea culturii universale. Această avansată concepție filozofic-culturală și-o definește admirabil într-un mic studiu intitulat *Principiul național în muzică*, pe care-l publică în anuarul pe anul 1906-1907 al Institutului pedagogic-teologic din Sibiu. În el afirmă: ”Numai un popor care își are cultura sa specifică are drept a fi socotit ca element de cultură între popoarele civilizate”. În același mic studiu Timotei Popovici utilizează, în traducere română, următorul citat din Karl Marx: ”Cîntecul popular este nemurirea muzicii. El este totdeauna același, deși se schimbă în forma sa, după timp și loc. El aparține trecutului celui mai îndepărtat ca și prezentului și e totodată adevărata muzică a viitorului. Creatorul său e pretutindeni același: poporul; cuprinsul său: cuprinsul vieții poprului”.

Consecvent principiilor sale înaintate, Timotei Popovici a militat, toată viața sa, pentru o cultură muzicală românească. Mărturii stau toate publicațiile sale muzicale. La loc de frunte se situează acea larg răspîndită *Carte de cîntece pentru 1, 2 și 3 voci egale*, tipărită mai întîi în anul 1911, la Sibiu. Pornind de la cîntece foarte scurte și ușoare ca: ”Mămăruță-ruță”, ”Melc-melc” și altele, tot atît de accesibile, destinate copiilor de la ”azile” (grădinițe), cartea cuprindea colinde, apoi cîntece ca: ”Școlărei și școlărițe”, ”Vine Mai”, ”Moara” și altele, de-o extensiune mai mare, destinate școlarilor din clasele I-IV ”primare”, precum și cîntece armonizate pe 2 sau 3 voci egale, pentru elevii din cursul inferior al școlilor secundare. Ani de-a rîndul, cîntecele din această carte au servit drept material didactic aproape unic, pentru elevii școlilor cărora le-a fost destinată. Adăugită și primenită mereu, cartea aceasta a fost tipărită în mai multe ediții.

Situînd, însă, pe prim plan muzica românească, Timotei Popovici prețuia și comorile spirituale ale altor popoare. Nu numai că cunoștea și vorbea foarte bine limbile germană și maghiară, nu numai că îi erau cunoscute capodoperele

corale universale, dar și includea în repertoriul corurilor pe care le conducea cîntece de autori străini. În acel *Repertor coral* litografiat în anul 1914, pentru coruri de bărbați, pe lângă piese corale proprii sau de alți compozitori români, găsim și lucrări din literatura corală universală ca: "Nöel" de A. Adam, "Imnul nopții" de L. v. Beethoven, "Noaptea" de Fr. Schubert și altele de alți autori străini.

O altă înfățișare a personalității lui Timotei Popovici este cea dirijorală. S-a bucurat de aprecieri unanime, pentru puterea expresivă pe care izbutea s-o dea cîntecelor pe care le interpreta ca dirijor. Cele patriotice însuflețeau pînă la entuziasm, cele idilice sau pastorale înviorau sufletul, potrivit conținutului lor emoțional, cele religioase creau atmosferă de biserică. Gestic sa dirijorală era foarte sobră. Aproape în toată durata unei piese corale dirija numai cu o singură mîna, iar uneori, după ce se definea bine tempoul unui cîntec, înceta orice mișcare, stînd în fața corului ca o statuie, însuflețindu-i pe coriști-sau potolindu-i-numai cu puterea privirii sale electrizante. Asigura corului un număr îndestulător de repetiții, în care punea la punct toate detaliile interpretării, fără să-i obosească pe coriști. Nu "întorcea" corul în mod inutil și nici pentru a învăța personal partitura în repetiții; studia totul acasă. Astfel, bine pregătit, coriștii cîntau cu o siguranță deplină. Între corurile care i-au simțit puterea psihică dirijorală amintim-pe lângă cele școlare-corul "Reuniunii de cîntări" din Săliște, corul "Reuniunii de Muzică" din Sibiu și corul "Reuniunii meseriașilor" din același oraș.

Mai bine de trei decenii a fost dirijorul Corului Catedralei mitropolitane din Sibiu. Timotei Popovici a unit duminică de duminică acest cor sub bolțile mărețului edificiu din Sibiu, la răspunsurile Sfintei Liturghii. Tot cu acest cor impunător, inaugurează, în anul 1926, seria-neîntreruptă de atunci-a concertelor de colinde.

Este mult grăitoare lozinca tipărită pe programele și afișele primului concert. Ea se adresa astfel: "Pentru reînvierea și cinstirea vechilor și frumoaselor noastre cîntece de Crăciun și pentru înviorarea sufletului nostru creștin, românesc". Era o lozincă ce denunța cosmopolitismul dizolvant din marile orașe ale țării, de după primul război mondial.

Treptat, pilda dirijorului de la Sibiu este urmată și de alți dirijori de coruri bisericești, care inaugurează-și ei-tradiționale concerte de colinde. În familii nu se mai cîntă acum numai "O, brad frumos", ci și "frumoasele noastre cîntece de Crăciun". În orașele țării "învierea" începea să devină realitate.

Nu-ți poți aminti de profesorul și dirijorul Timotei Popovici, fără a-ți aduce aminte și de creația sa muzicală. El a fost un compozitor talentat, foarte mult cântat în vremea sa, un creator dintre ale cărui lucrări – unele – se dovedesc mereu folositoare, mereu contemporane.

Un mănunchi de 35 asemenea creații corale au fost retipărite de către F. S. P. L. A., în anul 1957. Se găsesc în această colecție frumoase coruri pe 2 și 3 voci egale, din amintita *Carte de cîntece* pentru școlari, apoi coruri bărbătești din acel *Repertor coral* înmănuncheat în anul 1914, opt coruri mixte, printre care și ”La oglindă”, pe versuri de G. Coșbuc, poemul coral ”Craiul Munților” și colindele: ”Praznic luminos”, ”Linu-i lin”, ”La poartă la Ștefan Vodă”, ”Îngerul vine” și ”Linu-i rîurelu-i lin”.

Firește, Timotei Popovici a crea mult mai mult decît ceea ce cuprinde caietul antologic amintit. Stăruind asupra compozițiilor cu caracter religios, să amintim că numai colindele au prilejuit autorului publicarea a două caiete intitulate *Florile dalbe*. Primul caiet, tipărit în 1928, la Sibiu, cuprinde 21 de colinde și cîntece de stea dintre cele mai frumoase, din toate regiunile țării. Sînt armonizate – fiecare – atît pentru cor mixt cît și pentru cor bărbătesc. Caietul *Florile dalbe (II)* tipărit la Craiova, în anul 1945, cuprinde alte 14 colinde și cîntece de stea, de o egală frumusețe artistică. În orice parte a țării, atunci cînd se colindă coral, Timotei Popovici este prezent în repertoriul corului. Apreciind întreaga activitate pe plan creator și interpretativ, pentru ”reînvierea și cinstirea frumoaselor noastre cîntece de Crăciun” îl putem numi pe Timotei Popovici cel dintîi mare colindător cult al poporului nostru.

Valoroase sînt și compozițiile sale religioase liturgice. A compus *Cîntările Liturghiei pentru 2 voci egale* și *Cîntările Liturghiei pentru 3 voci egale*. Îndeosebi acestea din urmă s-au bucurat de-o prețuire largă și continuă, ajungînd ca în anul 1942 să fie tipărite în ediția a VI-a.

Totuși, ca cele mai reușite, ca cele mai pline de simțire religioasă se impun compozițiile liturgice scrise pentru cor mixt. Aproape toate se găsesc în cartea intitulată *Cîntările Liturghiei (pentru cor mixt)*, tipărită în trei ediții. Între cunoscute imnuri și pricesne corale de Gavriil Musicescu, Al. Podoleanu, G. Lamakin și alți compozitori, găsim de Timotei Popovici: ”Imnosul sărbătorii Nașterii Domnului”, ”Imnosul sărbătorii Pogorîrii Duhului Sfînt”, ”Ochiul inimii mele” și altele.

Între acestea deosebit de bine inspirat se relevă imnul nr. 12, (de la pagina 5, ediția a III-a), intitulat ”Mîntuiește-ne pe noi”. Ascultîndu-l, ai sentimentul rugăciunii unei mari comunități, din care însuți faci parte, sentimentul că se roagă Biserica.

”Fericitirile” (pag. 6-10) constituie o compoziție originală, complexă, de asemenea bine realizată. Muzica încearcă să tîlmăcească fidel înțelesul textului. Pentru ”Fericiți sînt cei ce plîng...” și ”Fericiți sînt cei milostivi...”, utilizează aceeași muzică. Semnificativ pare a fi și faptul că muzica de la ”Fericiți sînt cei blînzi...” se repetă la textul ”Fericiți sînt cei curați la inimă...”, ca și cum ar atrage

atenția că blîndețea și curăția inimii sînt complementare. Asemenea unor sunete triumfale de trompetă răsună ”Fericiți veți fi cînd vă vor batjocori pe voi...” -o muzică entuziastă, plină de hotărîre. Același patos, optimist și în ”Bucurați-vă și vă veseliți...”.

Din armonizările făcute unor cîntări bisericești tradiționale, foarte reușite sînt cele cuprinse în paginile 30-34. În înveșmîntarea armonică dată de Timotei Popovici, imnurile: ”Pe Tatăl...”, ”Cu vrednicie...”, ”Sfînt...” și ”Pe Tine te lăudăm...” produc un efect profund. Cît de sublim și de dramatic sună cele două: ”Amin”, cîntate după cuvintele instituirii Sfîntei Euharistii! După ce auzi: ”Luați, mîncăți, acesta este trupul Meu, care se frînge pentru voi...” și ”acesta este sîngele Meu, care pentru voi și pentru mulți se varsă...” muzica celor două ”Amin” îți mișcă sufletul și-l inundă plenar, ca și cum ar rezuma pagini muzicale întregi.

La ”Irmosul Pogorîrii Duhului Sfînt” atragem atenția asupra modului inspirat în care Timotei Popovici sugerează zădărnicia încercării de a cuprinde necuprinsul tainei întrupării Fiului lui Dumnezeu. Inițial, o muzică luminoasă, în Fa major, pentru cuvintele: ”Bucură-te împărăteasă maică, lauda fecioarelor”. Cînd ajunge, însă, la cuvintele: ”și se întunecă toată mintea, a cunoaște nașterea ta”, desfășurarea muzicală modulează depresiv-prin acorduri dramatice-în re minor. Luminoasa atmosferă de la început revine, cînd-literar-irmosul afirmă: ”Pentru aceasta, cu un gînd pe tine te mărim”.

Un întreg studiu ar fi necesar și pentru analizarea privesnei ”Ochiul inimii mele”. Ne limităm aici, să subliniem că este o realizare muzicală de valoare clasică, o prelucrare în care vechea melodie bisericească primește noi valențe expresive, o sporită forță elevantă.

Prin compozițiile sale religioase și laice, cît și prin armonizările și prelucrările sale folclorice, Timotei Popovici își merită din plin locul pe care i-l acordă Istoria muzicii românești, alături de Iacob Mureșanu, Dimitrie Kiriac, Gheorghe Cucu și alții. Manualele de muzică îl prezintă biografic și îi includ compoziții sau armonizări de cîntece populare. Lucrări ca: *Enciclopedia Română ”Minerva”*; *Muzica Românească* de Doru Popovici, *Dicționar Enciclopedic Român*, *Compozitori și muzicologi români,-mic lexicon*, de Viorel Cosma și altele-îi dedică rînduri sau pagini întregi. Toate recunosc în el pe autorul primului *Dicționar de muzică*, în limba română.

Timotei Popovici a fost însă și un om adevărat și un preot adevărat. Nu-și exalta atitudinea dincolo de conștiința propriilor valențe artistice, dar nici nu și-o cobora sub limitele unei modestii echilibrate, ci atributul care ar putea să-l caracterizeze mai bine este cel al demnității. Așa îl caracterizăm astăzi; în vremea sa însă el trecea uneori și ca un om ciudat, ”exagerat”. Timotei Popovici a fost un

intelectual care a avut tăria să înfrunte prejudecățile mic burgheze din vremea sa. El nu se sîia să presteze activități fizice-dacă era nevoie-chiar în mod public.

În aparență rigid, a fost totuși un om cu suflet larg, caritabil. În acel timp, cînd nu exista o asistență socială permanent organizată, în zilele marilor sărbători de peste an (mai ales), la locuința lui Timotei Popovici se făcea un adevărat pelerinaj al celor mai săraci decît el. Fiecare primea ceva. Și-a ajutat bănește elevii săraci, dar mai înzestrați muzical, pe unii, mai tîrziu, în timpul studiilor lor la conservator. Numai această largă caritate explică faptul că deși, împreună cu familia sa, a dus-în general-o viață foarte cumpătată, cu totul modestă, Timotei Popovici a murit sărac, fără să fi izbutit a strînge nici un fel de avere materială.

A iubit copiii, nu numai pe cei proprii, ci pe toți. Îi plăcea să se oglindească în nevinovăția lor sufletească, în zîmbetul lor sfielnic, în cristalinul privirii lor îngerești. Uneori schița cu ei o mică joacă. Le făcea mici daruri. Niciuna din edițiile acelei *Cărți de cîntece* nu-i uită pe copii. În primul caiet *Florile dalbe* publică cîntecul de stea "Veniți iubiți frați", în care mamele îndurerate de uciderea pruncilor din porunca lui Irod sînt mîngîiate astfel: "Dar tăceți de-a plînge, Văzînd pruncii-n sînge, Că ei n-au murit, Ci au înflorit".

Timotei Popovici a fost un preot; conștient de faptul că darul preoției pe care-l purta implica o seamă de îndatoriri în plus. El considera că a compune și cîntece religioase este [numai] o îndatorire creștinească, nu neapărat o obligație preoțească. Dovadă: compusese asemenea cîntece și înainte de a fi hirotonit, unele fiind tipărite încă în ediția din 1911 a *Cărții de cîntece*. El și-a spus cuvîntul mai curînd în cîmpul creației muzicale laice, în alegerea textelor literare. Într-adevăr, versurile cîntecelor sale profane oglesc un fond etic atît de curat (inclusiv cele cu conținut idilic-de dragoste) încît le poți rosti și în prezența copiilor. Cîntece ca "Tot ți-am zis, mîndro", "De ți-s, bade, dragă", "Mîndruțo, poale curate" și altele, fac parte dintre cele caracterizate înainte.

Respecta uniforma preoțească și o purta cu demnitate. În timpul primului război mondial, cînd rîndurile preoților români se răriseră simțitor, a liturghisit adeseori în satele din jurul Sibiului, lipsite de preoți. La pupitrul dirijoral al Corului Catedralei din Sibiu era solemn, exigent, conștient de importanța funcției liturgice a cîntării bisericești. Cînd se întîmplau greșeli din partea corului, pe fața dirijorului se putea citi o suferință mai mare decît pe cea a coriștilor vinovați și muștrați de el.

Ca om, a fost sincer și curajos, nesfiindu-se – atunci cînd era cazul – să mustre pe față diferite abateri sau scăderi. Cînd era nevoit să facă vreo observație mai apăsătoare, își asprea cuvintele, dublînd sau triplînd consoanele, dar niciodată, nimeni nu l-a auzit țipînd, vociferînd; bunul simț înnăscut, educația sa temeinică și conștiința preoțească îi interziceau asemenea mod de manifestare. A

fost un om bun, cinstit, cu inimă cât se poate de largă, cu un caracter moral sănătos, bine definit.

Asemenea altor personalități artistice de seamă, Timotei Popovici a avut grijă să-și încurajeze elevii mai talentați, astfel că unii, urmînd exemplul maestrului lor, după absolvirea Institutului sau a Școlii Normale, au făcut temeinice studii muzicale superioare. Compozitorul Marțian Negrea, Augustin Bena, Achim Stoia și alții au fost elevii lui Timotei Popovici, au simțit fiorii unei muzici autentice mai întîi de la acest maestru al lor. Mulți foști elevi ai acestuia, învățători, s-au manifestat și ca destoinici dirijori ai unor coruri de amatori, obținînd frumoase premii în cadrul concursurilor organizate în anii noștri pe plan republican.

Omagiind memoria lui Timotei Popovici, la o sută de ani de la nașterea sa și la douăzeci de ani de la moartea sa, îndeplinim o îndatorire de conștiință, pornită din convingerea că el a adus mari servicii nu numai societății din timpul său, ci a lăsat și pentru posteritate o comoară de frumuseți artistice muzicale, o dată cu imaginea unui model de viață personală, oricînd vrednic de imitat.

125 DE ANI DE LA NAȘTEREA COMPOZITORULUI GHEORGHE DIMA*

După cum reiese din alcătuirea cuvîntului ”recunoștință”, acesta nu este numai un izvor al faptelor de mulțumire, ci și un mod de a-i cunoaște pe oameni din nou, mai bine. Cînd, de exemplu, ne aducem aminte , cu recunoștință, de cei ce, nemaifiind printre noi, ne-au lăsat o prețioasă moștenire spirituală, atunci ajungem să le vedem mai bine statura lor sufletească și să-i așezăm mai trainic în căldura inimii noastre. În felul acesta întreg sufletul nostru se deschide pentru o cunoaștere mai adîncă a lor, pentru că-pestă tot-nu putem cunoaște adevărul numai cu mintea, ci și cu inima.

De marele înaintaș al muzicii românești Gheorghe Dima se cuvine să ne aducem aminte din nou, mai stăruitor, pentru că în aceste zile s-au împlinit 125 ani de la nașterea sa. Încă o împlinire a unui sfert de veac, care, ca și în cazul altor oameni de seamă, ne spune mai convingător, că numelui acestui mare muzician timpul îi dă strălucire.

Despre uriașa activitate artistică și cetățenească a acestui muzician de seamă al nostru aflăm din cărți (îndeosebi din ”G.Dima, Viața și opera”, de Ana Voileanu Nicoară); din articolele publicate în ”Telegraful Român și ”Gazeta Transilvaniei”, ca și din diferite conferințe. Dar se află și oameni în viață care l-au cunoscut îndeaproape, ca profesor și director al Conservatorului din Cluj, în ultimii ani ai vieții sale, 1919-1925 ”; sau alții-mai vîrstnici-ca profesor la gimnaziul român din Brașov, între anii 1899-1916. Atît ceea ce s-a scris despre Gheorghe Dima, cît și graiul viu al celor ce l-au cunoscut ca profesor și dirijor, ni-l înfățișează ca un intelectual distins, stăpînind nu numai multe laturi ale artei muzicii (teorie, solfegiu, cînt, pian, armonie, orchestrație, compoziție), ci și o însemnată cultură generală.

Tot acest tezaur de cunoștințe și puteri spirituale nu și l-a păstrat pentru sine, ci l-a împărtășit și societății din care făcea parte. Între anii 1881-1899, în Sibiu a instruit și a condus corul Reuniunii de muzică, ce luase ființă în 1879, ridicîndu-l pe culmile vredniciei de a cînta lucrări muzicale mari și grele ca: ”Missa solemnis” (Liturgia) de L. van Beethoven, oratoriul ”Elias” (Proorocul Ilie) de F. Mendelsohn-Bartholdi, oratoriul ”Creațiunea” de J. Haydn și altele. Cum de a fost posibilă urcarea atît de repede, pe o treaptă atît de mare, a unui cor

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.39-40, 1972, p.3-4. La tipar s-a strecurat o eroare, titlul tipărit fiind *125 de ani de la moartea compozitorului Gheorghe Dima*. După cum reiese clar din articol și din cronologia vieții compozitorului este vorba despre *125 de ani de la nașterea compozitorului Gheorghe Dima*, drept care am facut cuvenita îndreptare.

abia întemeiat și alcătuit mai mult din coriști la început necunoscători ai notelor muzicale? A fost cu puțință, pentru că neexistând pe vremea aceea folositele școli populare de artă, Gheorghe Dima a organizat "Școala de cor", alăturată Reuniunii, în care, coriștii învățau să citească notele muzicale și să cînte artistic. Dacă tot timpul, și după plecarea lui Gheorghe Dima, Reuniunea s-a menținut pe culmi de mari înfăptuiri artistice, aceasta se datorește și avîntului ce i l-a dat marele muzician. Același nivel artistic ridicat l-a cunoscut și Reuniunea de muzică din Brașov, după ce Gheorghe Dima s-a mutat aici, în orașul natal, făcînd schimb cu-pe atunci-tînărul muzician Timotei Popovici.

Să ne aducem aminte, de asemenea, de dragostea și rîvna pe care Gheorghe Dima le-a avut pentru cîntarea corală bisericească. Timp de 16 ani, cît a fost profesor la Institutul-Teologic din Sibiu, Gheorghe Dima a pregătit și menținut aici un cor bărbătesc foarte bun, cu toate că, odată cu fiecare sfîrșit de an școlar, cei mai pregătiți coriști-absolvenții-părăseau corul. În repertoriul său corul avea și cîntări laice, cu text curat, frumos, înălțător, mai ales popular, și a concertat la Brașov, Făgăraș, Miercurea-Ciuc și Săliște. Tinerii "seminariști" mai talentați învățau ei înșiși arta instruirii unui cor, de la profesorul lor, care a fost un adevărat maestru al acestei arte, și, ajungînd preoți sau învățători, unii au înființat coruri bisericești. Cu diferite prilejuri, aceste coruri cîntau și cîntece laice, făcîndu-se astfel premergătoarele unora dintre marile coruri de cămine culturale din anii noștri. În timpul celor 18 ani de activitate în Sibiu, Gheorghe Dima a pregătit- cu elemente de Reuniune-și un cor bisericesc mixt, cu care cînta în zile de praznice, și care, curînd după primul război mondial, avea să devină-sub conducerea lui Timotei Popovici-corul permanent al Catedralei mitropolitane. O activitate corală bisericească și mai largă avea să desfășoare la Brașov, ridicînd la un grad de mare măiestrie muzicală religioasă corul bisericii cu hramul Sf. Nicolae și dînd concerte cu acest cor, în Cohalm (1907), Sibiu (1910) și tot în același an în Săliște, Făgăraș și Reghin.

Muzica religioasă a intrat de asemenea în preocupările lui Gheorghe Dima. A compus irmoase pentru toate marile sărbători bisericești, între care și acel însuflețitor: "De tine se bucură". De asemenea pricesne: "Cu trupul lui Hristos", "Paharul mîntuirii", "Cinei Tale" și altele. Cele două "Liturghii" (în Sol și La), precum și multe cîntări pentru pomenirea celor morți fac parte din numărul celor aproape 70 lucrări muzicale religioase scrise de Gheorghe Dima, piese originale sau armonizări.

Vastă și valoroasă este creația sa muzicală cu conținut laic. Să amintim din ea cel puțin cîntecele: "A venit un lup din crîng" și balada: "Groza", iar dintre lucrările pentru cor, soliști și orchestră, însuflețitoarea baladă: "Mama lui Ștefan cel Mare".

Asemenea creației altor mari compozitori, muzica lui Gheorghe Dima ne mișcă și astăzi întreaga noastră ființă, iar o formă de recunoștință adusă celui care

a compus-o este și aceea de a cînta și asculta în reculegere, cunoscînd-o în marea sa adîncime. Nu peste multe săptămîni vom sărbători iarăși Crăciunul și în biserici va răsuna iarăși, duios și înălțător: ”O, ce veste minunată”. Pentru înveșmîntarea corală a acestui minunat cîntec de stea, să-i fim recunoscători lui Gheorghe Dima.

Fie deci ca această aniversare să fie încă un prilej în a ne adînci mai mult în cunoașterea minunatelor compoziții ale lui Gheorghe Dima; în a încinge mai mult în sufletele noastre dragostea de frumos, de poporul nostru și plaiurile acestea pe care marele compozitor le-a iubit atît de mult.

GHEORGHE LAZĂR 150 ANI DE LA MOARTE*

În septembrie 1973 s-au împlinit 150 ani de la moartea lui Gheorghe Lazăr și, de câte ori ne aducem aminte de el, ni se umple sufletul de un simțămînt care adună, deopotrivă, atît durere, cît și dragoste și bucurie. Durere, pentru că ne reamintim cît de jalnică și de întunecată era starea în care se afla poporul român pe vremea lui Gheorghe Lazăr și cît de multe suferințe, îndeosebi sufletești, a trebuit să îndure însuși marele dascăl și ctitor al școlii superioare românești. De aceea, dragostea pe care o simțim pentru "Uriașul de la Avrig" se amestecă întotdeauna cu adîncă duiosie. Dar dragoste multă avem pentru chipul moral al aceluia care s-a dăruit cu suflet și trup pentru ridicarea poporului și din întunericul neștiinței de carte, aflînd el numai puțină înțelegere atunci, dar foarte multă dușmănie sau nepăsare.

Aducerea aminte de Gheorghe Lazăr ne face să simțim nu odată și bucurie, pentru că vedem cum sămînța (puțină, dar de aur) pe care a semănat-o în sufletul școlarilor săi a rodit mult, urcînd treptele științei pînă la culmile din anii pe care îi trăim.

Fiu de țărani săraci din Avrigul Sibiului, Gheorghe Lazăr s-a născut în 5 iunie 1879. Cea dintîi învățătură a primit-o în școala primară din satul natal, în limba română și germană. Apoi a urmat gimnziul (liceal de azi) în Sibiu, unde și-a apropiat învățătura de credință creștină (religia), geografia, istoria, matematica și alte discipline științifice. În 1802 se înscrie la universitatea din Cluj, numită pe atunci liceu. Aici învață îndeosebi filozofia, adică știința despre lume și viață, dreptul, adică știința legilor, dar continuă să studieze și alte materii de învățămînt, între care și matematica. Mai cu seamă științele matematice l-au ajutat să fie mai tîrziu și un bun inginer, priceput măsurător de pămînturi.

În toate aceste școli la Avrig, Sibiu, Cluj, Gheorghe Lazăr a fost tot timpul primul sau printre primii la învățătură, la toate exmenele primind notele cele mai mari. Fiind fiu de țărani săraci, dar atît de ager la minte, a primit ajutoare bănești, ca de pildă de la preotul Racotă, care îi era cumnat, altcum greu ar fi putut urma mai ales "gimnaziu" și "liceul", școli la care elevii plăteau taxe mari. Sigur este că în 1806 a primit o bursă din partea Consistoriului Ortodox din Sibiu, cu ajutorul căreia a putut pleca la Viena spre a studia Teologia, dar și alte științe, dintre cele ce îi sînt trebuitoare omului în viața pămîntească. În anii petrecuți la Viena Gheorghe Lazăr a citit foarte multe cărți bune. Mai mult, a scris el însuși cîteva

* Publicat în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1974, p.100-103.

cărți, de religie sau cu povestiri folositoare, fie tălmăcindu-le din limbi străine, fie gândite și alcătuite de el. Tot în Viena a avut prilejul să audă și să simtă cîte ceva despre suflul cel nou de libertate, care, după revoluția franceză din 1789, începuse să însuflețească popoarele Europei.

Foarte bine înzestrat cu știința de carte și încălzit de idei înnoitoare, astfel a venit Gheorghe Lazăr la Sibiu, în anul 1811, fiind numit profesor la școala teologică de aici, astăzi Institutul Teologic de Grad Universitar (pe peretele din dreapta sălii de serbări a Institutului, se găsesc atîrnate portretele tuturor profesorilor care au predat la această școală. Cel care deschide șirul mulțimii de portrete este al lui Gheorghe Lazăr.

Cărturar luminat, intrat în cler (fusesse hirotonit diacon), Lazăr avea să fie de mare folos atît Bisericii, cît și poporului din Transilvania. Dar nu era pe placul mai marilor săi, dintre care pe unii îi întrecea prin știința sa de carte, iar pe alții (pe cei politici) îi supărau convingerile sale de înnoire. Din acest motiv în martie 1816 este nevoit să treacă munții, stabilindu-se la București.

Starea în care se aflau frații români din Țara Românească era cît se poate de rea. Cotropită de străini, țara îndura cea mai amară sărăcie. Puțina știință de carte care se făcea atunci era numai în limbă străină.

Azi, de necrezut, dar se susținea în acea vreme că limba română nici n-ar fi potrivită pentru a se putea învăța în ea științele filozofiei, matematicii și celelalte. Cel care avea să spulbere acest adevăr a fost tocmai Gheorghe Lazăr.

Norocul a fost-șide o parte și de alta-că tînărul ”dascăl” venit din Transilvania l-a cunoscut și pe boierul Constantin Bălăceanu care conducea treburile școlare. La început nici acesta n-a avut încredere în știința lui Lazăr, dar punîndu-l la un exmen de măsurare a unei grădini și văzînd că îi iese același rezultat ca și inginerului străin care măsurase grădina mai înainte, l-a încredințat pe Lazăr să dechidă o școală în limba română. După cum avea să mărturisească mai tîrziu unul dintre elevi, Petrache Poenaru, planul înființării acestei școli a fost al lui Gheorghe Lazăr; el ceruse înființarea școlii.

Roadele acestei școli, care în 1818 se mută la mănăstirea ”Sf. Sava” tot din București, au fost minunate. După cum mărturisea mai tîrziu un alt elev al lui Gheorghe Lazăr, Simion Marcovici, elevii ”să mirară și ei că înțelegea mai bine în limba lor orice învățătură”. Dascălul lor nu-i învăța însă numai știința de carte, ci le vorbea și despre dragostea de țară, despre obîrșia noastră daco-romană și despre marii voievozi români dinainte: Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alții.

În anul 1821 Lazăr a fost alături de Tudor Vladimirescu și de răscoala condusă de acesta. De altfel, din această prietenie cu Tudor Vladimirescu avea să i se tragă și desființarea școlii, după ce răscoala a fost înfrîntă iar înflăcărutul conducător omorît.

Îmbolnăvit de tuberculoză la plămîni și rămas fără nici un mijloc de trai, Gheorghe Lazăr a fost dus acasă la Avrig, într-un car cu boi, de către un frate al său venit anume la București, în urma unei scrisori. În 17 septembrie 1823 muri în casa părintească. Dar Gheorghe Lazăr continuă să trăiască în lumea sufletelor și în conștiința poporului român. Elevii săi, între care I. Eliade Rădulescu a fost cel mai de seamă, au recunoscut că cel care le-a luminat mintea și le-a încălzit inima în dragoste de neam și țară, vorbindu-le în limba română, a fost Gheorghe Lazăr. El este "ctitor al învățămîntului românesc". De aceea în semn de recunoștință, poporul i-a așezat o mare statuie în fața Universității din București și-i cinstește memoria de fiecare dată cînd se împlinește un număr rotund de ani de la nașterea sau moartea sa. În toate școlile din țară, elevii și studenții învață și își încălzesc inima din prelegeri și capitole despre Gheorghe Lazăr, scrise în manualele școlare.

Dacă în școala lui Lazăr de la "Sf. Sava" elevii săi se bucurau că pot înțelege cunoștințe tălmăcite în limba lor din cărți străine, cît de mult avem temei să ne bucurăm noi, care sîntem martorii treptelor la care a ajuns astăzi învățămîntul românesc urcînd de atunci mereu. S-au ridicat învățați români atît de valoroși, că și alte neamuri învață după unele cărți scrise de dînșii, tălmăcindu-le din limba română în limbi străine. Avem mari învățați, mari scriitori și străluciți artiști: compozitori, pictori, sculptori și de alt fel, recunoscuți în toată lumea.

Să ne bucurăm deci, dar să și sîrguim mai departe cu toții. Astfel îl vom cinsti pe Gheorghe Lazăr în chipul cel mai adevărat.

TIMOTEI POPOVICI*

La 105 ani de la nașterea compozitorului Timotei Popovici și 25 de ani de la moartea sa, ne revine în minte adevărul că o comemorare trebuie să fie un act dual: de cultură și de etică. Cultural, obligînd la reîmprospătarea și sporirea informației despre viața și opera celui comemorat, cu sublinierea acelor trăsături prin care timpul înscrie o parte din această operă în tezaurul valorilor permanente; etic, implicînd exteriorizarea unui fond sufletesc omagial, gratitudinal.

Ne refeream la valori permanente. Și iată, copiii zilelor noastre își hrănesc sufletul și cu mesajul unor cîntece ale acestui compozitor. *Școlărei și școlărițe, Capra cu trei iezi, Copilul călăreț, Cloșca, Vine mai, Vino vară, Cîntec de leagăn, Ce mi-e drag în lume, Înfloresc grădinile, Moara, Fata de păstor și cucul, Hora lui Iancu* și altele le găsim în culegerile de cîntece pentru copii și în manualele de muzică. Timotei Popovici a fost cel dintîi compozitor care a armonizat pentru cor de copii cîntecul lui Ciprian Porumbescu, *Tricolorul*, după cum tot el a dat cel dintîi veșmînt armonic cîntecului *Pe-al nostru steag*, care, de la același autor, ni s-a păstrat numai pe o singură voce. (Cf. Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la români*, 1928, p. 476).

Nu numai manualele școlare, ci și aproape toate colecțiile corale antologice cuprind și compoziții de Timotei Popovici. În anul 1957, Editura de Stat pentru Literatură și Artă a publicat o bună parte din creația sa muzicală corală, într-un caiet *Timotei Popovici, coruri*. În 1970, Uniunea Compozitorilor din R. S. România a reeditat, aproape integral, acest caiet. Posturile noastre de radio transmit periodic piese corale de Timotei Popovici. Cu prilejul comemorării lui Avram Iancu și cu alte ocazii, coruri profesionale și de amatori au prezentat în concerte poemul *Regele munților*, fie *la capella*, fie în expresiva orchestrație a compozitorului Achim Stoia.

Timotei Popovici s-a născut în comuna Tincova, din Județul Caraș-Severin, la 20 august 1870. Tatăl său, Dionisie, a fost preot în Tincova; mama sa, Elena, era fiica pictorului Trofin Achimescu din Caransebeș. În Caransebeș, a urmat patru clase la gimnaziul german și la Institutul pedagogic-teologic, mai întîi secția pedagogică, trei ani, apoi alți trei ani, secția teologică. Aici s-a bucurat de îndrumarea muzicală a profesorului și compozitorului Antoniu Sequens, originar din Boemia. La sfatul compozitorului Ioan Vidu din Lugoj, pe care îl cunoaște între timp și care-l apreciază, în anii 1893-95, Timotei Popovici face studii de specialitate la Conservatorul din Iași, fiind elevul lui Gavriil Muzicescu, I.

* Publicat în "Transilvania", Sibiu nr.9, 1975, p.14-15.

Teodorini și Eduard Caudella. Paralel, predă limba germană, ca pedagog, la Școala normală "Vasile Lupu". După absolvirea Conservatorului din Iași, nefiind liberă o catedră de muzică în Banat, Timotei Popovici funcționează mai întâi ca învățător, un an, la Școala elementară confesională din Lugoj. Activează însă și ca secretar al "Reuniunii de Muzică" și cântă în corul acesteia, dirijat de Ioan Vidu. Tot în acest timp, începe să compună cîntece pentru copii.

Foarte curînd, numele său devine cunoscut și dincolo de Lugoj, astfel că în anul 1899, este numit profesor de muzică la "Școalele centrale" din Brșov. Aici înființează un cor bărbătesc, alcătuit din elevii cursului superior al acestei școli, de asemenea un cor mixt, format din tineri brașoveni. Cu un cor de copii, mai restrîns ca număr, dă concerte nu numai în Brașov, ci și în Dîrste, Săcele, Rîșnov și în alte localități din împrejurimi. În acel timp, în care corurile românești transilvănene erau foarte puține, iar în afară de gramofon, rar și el, alte mijloace tehnice de difuzare muzicală nu existau, concertele acestui cor de copii erau primite cu cel mai mare interes. În program erau cuprinse și compoziții ale dirijorului.

În anul 1899, Timotei Popovici se stabilește la Sibiu, ca profesor de muzică vocală și instrumentală, la Institutul pedagogic-teologic.

Activitatea desfășurată de Timotei Popovici în Sibiu, timp de cinci decenii (1899-1949), este foarte bogată. Să amintim că a funcționat și ca profesor de muzică la Școala civilă de fete (a "Astrei"), între 1899-1901, la Școala normală între anii 1919-1936. A mai predat și după pensionare (1936), ca suplinitor, iar în anul 1946 a ocupat postul de director al Conservatorului popular, care-i purta numele. Dintre elevii săi de la școlile sibiene, unii ca Marțian Negrea, Augustin Bena, Achim Stoia și Ilie Micu au ajuns compozitori cunoscuți, Ilarion Cocișiu, muzicolog.

În completarea schiței activității sale dirijorale, spicuim din Viorel Cosma, *Muzicieni români*, Lexicon, 1973, p. 368:... "dirijor al (corului) Reuniunii sodalilor români "Lumina" din Brașov și al corului bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului (1898-1899);... dirijor și director muzical al Reuniunii române de muzică și cântări (1900-1901), al corului Mitropoliei (1907-1945) și al Reuniunii meseriașilor români din Sibiu (1910-1911)". Să amintim și turneele foarte fructuoase, întreprinse cu corul mixt al Școlii normale, în Moldova (1924), pe Valea Jiului (1927), în București, în cadrul reuniunilor organizate de Tinerimea Română. Tot cu acest cor, a susținut programul artistic al mai tuturor manifestărilor culturale sibiene din acel timp.

Timotei Popovici s-a dăruit societății îndeosebi prin munca sa de creație. În broșura lui D. Jompan, *Timotei Popovici*, Reșița, 1970, se află menționate titlurile tuturor colecțiilor de cîntece compuse la Caransebeș, Brașov și Sibiu. Trăsătura principală a compozițiilor sale? Iată, de exemplu, o caracterizare a cîntecelor sale pentru copii: ..."cîntecele lui Timotei Popovici se disting prin simplitatea și firescul lor, prin caracterul melodios și expresiv, rezultat al

legăturilor compozitorului cu folclorul românesc și al cunoașterii temeinice a posibilităților vocale ale corurilor alcătuite din școlari”. (Manualul de muzică pentru clasa a VII-a). În această ordine de idei, a legăturilor sale cu folclorul muzical românesc, merită să fie menționat faptul că, toată partea muzicală din *Monografia satului Rășinari* de V. Păcală a fost culeasă de Timotei Popovici. A desfășurat și o imensă activitate de îndrumare culturală, ca președinte al secției artistice a ”Astrei”, ca apreciat colaborator al revistelor *Izvorașul*, *Vatra școlară* și al săptămânalului *Telegraful român*.

Timotei Popovici a fost un muzician de concepție, un pedagog cu principii avansate. În articolul său, *Principiul național în muzică*, afirmă: ”Numai un popor care își are cultura sa specifică are drept a fi socotit ca element de cultură între popoarele civilizate”, citînd în sprijinul opiniei sale, din Karl Marx. Această concepție transpare în însuși titlul uneia dintre lucrările sale muzicologice, de mare valoare istorică muzicală: *Dicționar de muzică, cu deosebită considerație la muzica românească* (1905), care este cel dintîi dicționar muzical complet, în limba română. Prețuia însă și valorile muzicii universale. Una dintre dovezi o constituie acel *Repertor coral*, litografiat, în 1914, care cuprinde și piese ale unor compozitori străini.

Celor care l-au cunoscut, ca și celor receptivi cunoașterii postume a profilului său psihologic, Timotei Popovici le-a lăsat o remarcabilă moștenire etică – chipul moral al unui om integru, cu o pregnantă trăsătură umanitară. Ajuta, după posibilități, pe toți cei care îi solicitau un sprijin material sau moral. Era prezent în toate acțiunile ”filantropice” întreprinse în timpul său, în folosul orfanilor de război, al invalizilor, sinistraților. A fost un om *leal*. Despre marele său înaintaș, Gheorghe Dima, a cărui fotografie o păstra, cu cinstire, în camera sa de lucru, nu odată mi-a mărturisit: ”Eu nici nu mă compar cu Gheorghe Dima”. Istoria însă nu numai că l-a comparat, dar i-a așezat pe amîndoi pe aceeași treaptă de mare prețuire. Pe Gheorghe Dima, pentru dramatica sa muzică vocal-simfonică și pentru expresivele sale lieduri, destinate cîntăreților cu școală muzicală, lui Timotei Popovici recunoscîndu-i excepționalele merite de compozitor pentru marea mulțime a școlarilor și artiștilor amatori.

Există, însă, un mod de a-l face încă și mai prezent în inimile noastre-acela de a-i cînta și de a-i asculta compozițiile mai des, odată cu cele ale altor înaintași ai muzicii românești și cu tot ceea ce s-a creat muzical mai valoros în acești ani înnoitori pe care îi trăim.

TIMOTEI POPOVICI - PUTERNICĂ PERSONALITATE MORALĂ, LA 110 ANI DE LA NAȘTERE ȘI 30 ANI DE LA MOARTEA SA*

Oare de ce Timotei Popovici stăruie atît de viu în sufletul nostru, al celor care l-am cunoscut și mai ales în cel al foștilor săi elevi ? Poate mai viu decît alți profesori. Numai pentru că încă ne hrănim cu minunatele sale cîntări ? Da, și pentru aceasta. Dar și pentru că ne-a rămas însemnat în suflet, ca o adevărată personalitate, mai ales morală.

Timotei Popovici domina chiar și fizic, deși bolnăvicios mai toată viața. Ca înălțime corporală își întrecea cu ceva aproape toți colegii. Avea mersul rar, întotdeauna solemn. Gestica? Foarte sobră; atît cînd dirija, cît și în conversații și la catedră. Privirea? O sinteză de dîrzenie și blîndețe. În anii puterii vîrstei sale, Timotei Popovici părea o statuie vie.

Cîntecul său transmitea forță psihică pătrunzătoare. Vocea sa bas-baritonală dădea vorbirii o notă de distincție și de solemnitate permanentă. Articula cuvintele rar, aproape silabic. Cînd voia să sublinieze ceva, sau mai cu seamă să numere, dubla toate consoanele, silabisînd de-a dreptul. Avea o dicțiune foarte bună, în general. Niciodată, nimeni nu a fost nevoit să-l roage ca să repete o propoziție sau un cuvînt. Atît oral cît și în scris se exprima îndeosebi în propoziții simple, convingătoare.

Forța sa psihică, adică intensitatea și debitul energiei sale sufletești, ca daruri de la Dumnezeu, au dominat toate laturile personalității sale, inclusiv cea pedagogică și artistică. Aceste însușiri aveau să determine mai cu seamă dimensiunea moral-creștină a lui Timotei Popovici.

Mai întîi, prin ”creșterea” primită de la părinții săi: preotul Dionisie și ”preoteasa” Elena Popovici, născută Achimescu. Tînărul ”Tima” și-a completat această educație în școala primară din satul său natal, Tincova, și în Institutul Teologic-Pedagogic, din Caransebeș. Mai tîrziu, la Iași, chiar și în Conservator și mai cu seamă participînd la sfintele slujbe din biserica ”Sfinții Trei Ierarhi” și din catedrala mitropolitană în care cînta vestitul cor dirijat de Gavriil Musicescu.

Întreaga activitate educativă, didactică și artistică desfășurată de Timotei Popovici a purtat nota puternicului său caracter moral, luminat apoi prin primirea darului preoției. Nu-i de mirare că a iubit nevinovăția copiilor și că a compus multe cîntece pentru cei mici. Nu-i de mirare că a scris cîntece religioase și a prelucrat sau armonizat colinde. Dar chiar și pentru cîntecele laice destinate celor adulți alegea texte cu cel mai curat conținut moral.

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.27-28, 1980, p.2.

A ajutat bănește elevi săraci, îndeosebi pe cei înzestrați muzical. Apoi, ajutoarele date atîtor oameni nevoiași din Sibiu! În zilele marilor sărbători bisericești, la locuința sa era un cvasipelerinaj de oameni săraci. Nimeni nu pleca cu mîna goală, deși Timotei Popovici nu a avut niciodată o stare materială prea bună; tocmai pentru că a fost foarte darnic.

A iubit munca și a prețuit-o cu toată sinceritatea; inclusiv munca fizică. Sfidînd o psihologie greșită care a stăpînit mai ales în timpul dintre cele două războaie mondiale, Timotei Popovici nu se jena să repare singur lada în care avea să împacheteze o pianină, sau - uneori - să crape lemne pentru foc. Aceste munci le făcea în văzul zecilor de colocatari și a altor oameni care treceau prin curte (în parte curte-pasaj), exemplu foarte rar între intelectualii din acel timp. Mergea la cumpărături – deseori – el singur. Nu o dată l-am văzut cărînd în spate săculețul cu cartofi sau fructe. Uneori punea fructele în pălărie. Era un mod disonant de a striga mut: nu mi-e rușine să muncesc și fizic!

Despre corectitudinea, cinstea, spiritul de dreptate și, în general, despre omenia părintelui Timotei Popovici, sau ”tata Timotei”, sau ”Moșu”, cum îi mai spuneau elevii, s-ar putea scrie mult.

A fost un om atît de stimat și de cunoscut, încît se spunea că, pentru a-i scrie cineva dintr-o altă localitate, ar fi fost suficientă următoarea adresă: Timotei, Sibiu.

Persoana care l-a înțeles și respectat cel mai mult a fost devotata sa soție: învățătoarea sibiană Victoria Joandrea. De ce despre soțiile și mamele oamenilor de seamă se scrie atît de puțin?

DORU CONSTANTINIU*

Încercăm aici, în câteva rînduri, să aducem un cald omagiu postum lui Doru Constantiniu, al cărui aport la dezvoltarea culturii sibiene a fost deosebit, celui care a determinat, alături de ceilalți muzicieni sibieni, prin muncă asiduă, pricepere și competență, înflorirea muzicii corale camerale în municipiul de pe Cibin. Omagiu îndreptățit de rezultatele activității sale neobosite, de premiile aduse județului nostru, împreună cu colaboratorii săi, în diversele confruntări interjudețene și naționale.

S-a născut în localitatea Liești, județul Vaslui, la 10 aprilie 1943. Cursurile școlii generale și medii le face la Sibiu iar în perioada 1961-1966 frecventează Conservatorul de muzică "Gheorghe Dima" din Cluj, secția pedagogie-dirijat și compoziție. Urmează apoi o perioadă de o și mai intensă sete informațională, de real neastîmpăr spiritual și profesional. Nu-l ocolesc nici contradicțiile, implicațiile de conjunctură care nu l-au favorizat întotdeauna, totul însă dizolvat în supremația demersurilor pozitive. Repartizat ca profesor de muzică în Săliște se afirmă nu numai la catedră, ci și pe tărîm obștesc, prin reorganizarea corului căminului cultural, continuator al unor mai vechi tradiții muzicale locale adînc păstrate în conștiința localnicilor prin activitatea desfășurată de vechea Reuniune de cîntări. Părăsește Săliștea la 1 septembrie 1967 pentru a ocupa postul de bibliotecar și secretar muzical la Opera Română din Cluj. Activează, totodată, în cadrul cercului de folclor al Conservatorului și în corul de cameră condus de eminentul profesor și dirijor Dorin Pop, activitate care va contribui din plin la formarea lui ca viitor dirijor. Rămîne însă puțin timp la Cluj pentru ca, în anul următor, să-l întîlnim profesor la școlile generale nr. 6 și nr. 18 din Sibiu și apoi inspector la Comitetul de cultură și artă al județului Sibiu. În 1970 revine definitiv în învățămînt, ca profesor la Liceul de muzică și arte plastice, apoi la Liceul pedagogic din Sibiu. Dornic de a cunoaște cît mai mult, mereu stăpînit de impulsul autodepășirii, în anul 1974 se înscrie la Facultatea de drept din Cluj. Înainte de total neprevăzutul său deces, din 25 august 1980, pregătea ultimele două examene ale anului al V-lea.

Activitatea de la catedră a profesorului Doru Constantiniu o putem considera a fi fost un șir întreg de satisfacții, de bune rezultate și bucurii. "Timp de patru ani, mărturisește Brigitte Schwachhofer, absolventă a Liceului pedagogic, am participat la unele din cele mai interesante și emoționante ore de muzică – forme muzicale, istoria muzicii, contrapunct și ansamblu coral –. Doru

* Publicat în "Repere sibiene", vol.3, ediție îngrijită de Nicolae Scutea, Sibiu, 1982, p.44-49.

Constantiniu ne stăpînea cu ochii, gesturile, cu toată ființa lui. A fost un pedagog tot atît de eficient, pe cît a fost un muzician de excepție. După o oră cu Doru Constantiniu eram bogați. În orele de cor nu trecea peste nici o greșeală iar cînd, interpretativ, un cîntec primea ultimele retușuri era totdeauna o capodoperă”.

Era în permanență neliniștit, dornic să lucreze, să cînte. Colegii săi de muncă, Gabriela Ducea, Senin Constantin, Anca Ilea și alții i-au prețuit și admirat inteligența, talentul, ardoarea profesională, perseverența, meticulozitatea, febrilitatea, dorința permanentă de a face totul mai bine. ”Pentru colegii săi de generație, ne spune profesoara Rodica Brate, Doru Constantiniu reprezintă modelul aspirației spre perfecțiunea artistică, expresia căutărilor idealului estetic”. ”N-a fost numai un propagator de cunoștințe muzicale, îl caracteriza Ana Năfrăniță, directoarea Liceului pedagogic, ci și un pedagog dăruit. Îmi amintesc de o întîmplare de care cu plăcere vreau să vorbesc ori de cîte ori am ocazia. Se apropia ziua festivă a liceului nostru și fanfara, rămasă fără dirijor, nu era pregătită pentru a participa la programul artistic. Am apelat la profesorul Doru Constantiniu care, deși era extrem de angrenat, atît în rezolvarea obligațiilor de la catedră, cît și în activitatea artistică extrașcolară, a acceptat să pregătească fanfara. Au urmat repetiții zilnice, grele, obositoare. La unele dintre repetițiile la care am asistat le-a spus elevilor: ”Dacă punem umărul cu toții, treaba o să meargă”. Și a mers. În numai două luni și jumătate a reușit să pregătească un repertoriu cum fanfara liceului n-a mai avut niciodată. Într-o zi, referindu-se la modul cum își ordonează el activitatea, la clasă și în afară de clasă, mi-a spus: Știți, tovarășă directoare, atunci cînd e mai greu mă simt mai plin de idei, mai mobilizat, mai dîrz, mai puternic”. Doru Constantiniu rămîne un autentic etalon de vocație”.

Activitatea componistică a lui Doru Constantiniu, organizată pe măsura capacității interpretative a formațiilor pe care le pregătea, nu este mai prejos decît cea de dirijor sau profesor. Lucrările **În apus de soare, Partidul**, ciclul de patru madrigale (**Crăișorul, Pe-a ta sprînceană, Salcia, Destinul**), au început deja să intre în repertoriul permanent al unor coruri de cameră. Avînd predispoziție spre muzica de scenă, a realizat o strînsă colaborare cu Teatrul de stat, Teatrul de păpuși din Sibiu și Casa de cultură a sindicatelor din Cisnădie pentru care a scris muzică la spectacolele **Balladyna** de Juliusz Slawacki, **De viață, de dragoste, de moarte** de Nicoleta Toia, **Sînziana și Pepelea** de Maria Cupcea, după Vasile Alecsandri și **Stănicioară cît o donicioară** de Dorina Bădescu.

Pateticul colind mioritic **În apus de soare**, scris inteligent și cu mult simț artistic, poate fi considerat ca una din cele mai de seamă realizări ale compozitorului Doru Constantiniu. Pentru melodia primelor două versuri ale baladei, care au funcția de localizare (”Pe răzor de vie...”) și deschidere a acțiunii (”Mere, cine mere?”) compozitorul folosește discursul muzical monodic, pentru ca atunci cînd textul literar se referă la cei ”doi, trei păcurari” sau ilustrează sfatul celor doi ”aleși mai mari”, melodia să se desfășoare la două voci, sopran și alt. În

momentul cînd acțiunea se precipită și simplul ”sfat” primește o notă concretă, gravă (”Și se voroviră/ Ca pe cel mai micu/ În apus de soare/ Ei să mi-l omoare”) corul ”cîntă” la patru voci, trăind intensitatea momentului. De fapt ”vorovesc” tot numai două voci, tenorii și bașii, în timp ce vocile feminine, în valori ternare, marchează circumstanța de neliniște a actului necugetat ce urmează să aibă loc. Este demn de remarcat cum, menținînd atmosfera modală ioniană pe sunetul fa, compozitorul, numai excepțional, nu interpretează sunetul si bemol ca septimă a unui acord de dominantă, ci ca terță a acordului sol-si bemol-re, uneori cu septima fa. Remarcabil și acordul disonant de septimă secundară la-do-mi-sol, utilizat atunci cînd corul cîntă înțîia oară ”Să mi-l omoare”. Una dintre partiturile acestei lucrări, adevărat mărgăritar al muzicii corale camerale, semnată de autor la data de 25 decembrie 1969, poartă dedicația ”colegilor mei din corul de cameră”. Evident că, prin ”colegi”, Doru Constantiniu înțelegea colaboratori, coriști, toți cei care-i iubesc muzica și o vor interpreta în spiritul indicațiilor lui sau mai bine.

Am comite o impietate față de memoria lui Doru Constantiniu dacă nu am sublinia și activitatea sa de publicist. Inteligent și stăpînind o vastă cultură generală și de specialitate, în vîltoarea obligațiilor de catedră și obștești, a publicat un foarte mare număr de cronici muzicale și studii de critică și estetică muzicală în ziarul ”**Tribuna Sibiului**” și revista ”**Transilvania**”, toate la un înalt nivel muzicologic.

Excelența activității lui Doru Constantiniu aparține, totuși, laturii dirijorale, mai ales camerale. În deosebi aici nu se împăca cu stilul conducătorului de cor obișnuit; ținea totdeauna spre cel mai înalt pisc. În martie 1969 înființează corul de cameră ”**Cedonia**”, iar în august, același an, la cel de-al IX-lea concurs al formațiilor artistice de amatori obține premiul I pe țară și titlul de laureat. Intuia perfect valoarea artistică a lucrărilor pe care le includea în repertoriu. Știa să aleagă piese emoționante, de îndreptățit efect. Așa de exemplu, succesul din 1969 s-a datorat în bună parte, interpretării detașatei lucrări corale **Nuntă țărănească** de Tudor Jarda. Cu **Cedonia** a reușit să pregătească și monumentalul **Requiem** de W. A. Mozart, prezentat la Sibiu sub conducerea dirijorului Mircea Cristescu, iar la Brașov sub conducerea dirijorului I. Ionescu-Galați. ”Nu-mi venea să cred, consemna Doina Moga, în ziarul ”**România liberă**”, că sonoritatea plină, de orgă, care acoperea orchestra de cele mai multe ori, fără să fie în acea veșnică și supărătoare întrecere cu ea, cum se întîmplă de obicei la formațiile de acest gen, este rezultatul a numai patruzeci de voci”. Cunoscutul profesor și muzicolog Toma Tohati, care a cîntat în corul **Cedonia**, îl definește pe Doru Constantiniu ca un ”muzician de aleasă sensibilitate care a pus în fiecare fapt de muzică o pasiune arzătoare și perseverență aproape singulară”. Personal l-am văzut lucrînd cu corul în perioada cînd finisa interpretarea lucrării mele **La războiul de țesut**. Doru Constantiniu era numai dezlănțuire clocotitoare, jalonată totuși rațional, artistic.

Iată-l și dirijor al unui cor muncitoresc, cel al Întreprinderii de construcții-montaj a județului Sibiu. Determină înființarea acestui cor în anul 1977 și, în același an, obține premiul I la faza județeană a Festivalului național "Cântarea României", depășind coruri cu un palmares mult mai bogat. Cu puțin timp înainte de concurs am stat de vorbă cu unii coriști, erau de-a dreptul îndrăgostiți de dirijorul lor. Rezultate bune obținute și cu corul de bărbați al Întreprinderii de piese auto, însă, la performanțe spectaculare (premiul III în anul 1977 și premiul I în anul 1979, la nivel național, în cadrul Festivalului "Cântarea României"), va ajunge cu corul de cameră **Capella universitaria cedonica** al Institutului de învățământ superior din Sibiu. Cheia succesului? Iat-o oglindită în declarațiile unor coriști: "Doru Constantiniu avea toate calitățile unui dirijor de excepție: memorie muzicală, simț estetic, voce plăcută, un mod personal de interpretare (Ana Munthiu); "A făcut să simțim părțica de artist din noi. Fiecare ne simțeam prietenul lui Doru" (Simona Suciuc); "Mă fascina omul care putea să trezească omul din fiecare dintre noi" (Alfred Dephner).

În creațiile sale, în amintirea recunoscătoare a foștilor săi elevi și coriști, ca și în admirația colegilor săi, Doru Constantiniu e viu și acum. **Capella universitaria cedonica** îl continuă. În acest an, la ediția a III-a a Festivalului național "Cântarea României", sub conducerea subtilului dirijor Florin Soare ea cucerește din nou premiul I pe țară. Cu trei săptămâni înainte de încheierea cursurilor, elevii clasei a XII-a a Liceului pedagogic îmi solicită partitura pateticului colind mioritic **În apus de soare**, pentru a-l reînvăța și a-l cânta în ultima oră de școală liceală, în amintirea duioasă a celui care, întru cele ale muzicii, le-a fost "păcurariu" drag.

Într-adevăr, așa cum ne scrie profesoara Rodica Brate, "depre Doru Constantiniu nu se poate vorbi decât la timpul prezent".

TRICENTENAR JOHANN SEBASTIAN BACH*

Muzicienii din toată lumea, inclusiv cei din țara noastră își datorează formația lor artistică și marelui compozitor Johann Sebastian Bach. El este studiat în toate școlile muzicale de toate gradele, din întreaga lume. Atît de instructiv și artistic a compus. Pe deasupra a dus o viață morală curată, recunoscută – ca atare – de toți compozitorii și urmașii săi.

Se știe că în legendele mitologice germane, Persifal și fiul său, Lohengrin sînt personaje de o mare curățenie sufletească. Exprimîndu-se figurat, hiperbolic, în legătură cu frumusețea morală a vieții lui Bach și a muzicii acestuia, compozitorul român Dimitrie Cuclin scrie: ”Bach ne-a fost adus de mîna de Persiful sau de Loengrin”. Și voit naiv, spiritual, Cuclin adaugă: ”n-aș ști să precizez”. Noi am zice: Bach a fost un ales al lui Dumnezeu.

Înainte de a cita și afla aprecieri asupra lui Bach, să prezentăm cîteva date bibliografice: s-a născut în orașul german Eisenach, în anul 1685, deci acum 300 ani împliniți, dintr’o familie de muzicieni. După ce a activat ca violonist, corist și organist în diferite orașe germane, s-a stabilit la Leipzig, unde a funcționat ca organist (”cantor”) la biserica Sf. Toma, pînă la moartea sa, în anul 1750. Tot în acest oraș a desfășurat o foarte bogată activitate de creație muzicală. Între lucrările sale muzicale cele mai de seamă amintim monumentalele sale oratorii: (piese pentru soliști, cor și orchestră) ”Patimile (Domnului) după Matei” și ”Patimile (Domnului) după Ioan”. De asemeni, ”Oratoriul de Crăciun”, cantata ”Magnificat” și ”Marea Messă” (Liturgie) în si minor.

A scris și multă muzică laică, mai ales instrumentală, din care să amintim cel puțin: ”Arta Fugii” și ”Clavecinul temperat”. (Fuga este o formă muzicală în care vocile se imită mai tot timpul, după legi muzicale bine stabilite. Iar clavecinul este un instrument muzical înaintaș al pianului).

Toate compozițiile lui J. S. Bach exprimă seriozitate și mare puritate; sînt roade ale muncii, dragostei și inspirației. Cînd scria, mai ales muzică religioasă, Bach trăia foarte puternic ideile și sentimentele pe care vroia să le exprime. În timpul creării, stările sale sufletești erau atît de intense, încît schimbau expresia feței compozitorului. Într-o carte atribuită Anei Magdalena Bach, soția compozitorului, aceasta scria: ”Am intrat odată pe neașteptate în încăpere, în timp ce scria solo-ul ”Ah Golgota”, din ”Patimile după Matei”. Cît m-a tulburat cînd am văzut fața lui cenușie și scăldată în lacrimi, de obicei atît de calmă și de un roșu atît de proaspăt! El nu m-a zărit, astfel că m-am furișat tiptil afară, m-am

* Publicat în ”Îndrumător Bisericesc” (Calendarul Bunului Creștin), 1987, p.63-64.

așezat pe treptele ușii și am plîns și eu. N-a aflat niciodată că l-am surprins în chinurile creației și asta mă mai bucură și azi, deoarece în clipele acelea el nu dorea să se destăinuiească decît Creatorului său”.

În aceeași carte Ana Magdalena scrie: ”îmi dau seama că moartea a însemnat pentru el trecerea într-o libertate mai mare, unde puterile sale sufletești, pe care în această lume nu le-a putut tălmăci în întregime, vor umple nemărginirea cu melodiile sale sublime”.

Cu cîtve timp înainte de a muri, întins pe pat, sleit de puteri și orb, J. S. Bach s-a rugat de cei din jur: ”Cîntați-mi ceva, Cîntați-mi un cîntec frumos despre moarte, pentru că a sosit ceasul”. ”Am șovăit o clipă”, scria Ana Magdalena Bach, ”ce i-aș putea cînta?” ”Am avut o inspirație fericită și am început să cînt coralul ”Toți murim cînd bate ceasul”.

Referindu-se la ceremonia înmormîntării, Ana Magdalena scrie: ”Mai mult îmi spune coralul pe care Sebastian l-a compus și l-a cîntat pe patul morții: ”Iartă-mă Doamne, în fața tronului Tău!”

În *Amintirile* sale, marele nostru George Enescu scrie: ”Încetul cu încetul am învățat să recunosc în el (în Bach)” pe maestrul maeștrilor”. ”...Pentru a putea să vorbesc despre el așa cum se cuvine, ar trebui să mă îmbrac în odăjdii și să țin în mîna o cădelniță!... De o jumătate de veac el este pîinea mea de toate zilele, în muzica sa este muzica sufletului meu, în care își are un loc imens”. Totuși, adăugăm noi, Bach nu este ușor de urmărit ”de înțeleș”, cere mult studiu sub toate aspectele, ca toate creațiile excepțional de valoroase.

- Contemporan cu J. S. Bach a trăit un alt mare compozitor german, Georg Friederich Händel. S-a născut în orașul Halle, tot în anul 1685. Împrejurările au făcut să se stabilească în Anglia, și aici, anume la Londra, să-și desfășoare cea mai mare parte din activitatea sa de creație. Între numeroasele sale compoziții muzicale amintim oratoriile: ”Învierea”, ”Triumful timpului și Adevărului”, ”Saul”, ”Israel în Egipt”, ”Mesia”, ”Iuda Macabeul” și altele. A murit în anul 1759.

J. S. Bach și Georg Friederich Händel au fost doi titani ai muzicii universale. Vor rămîne mari pentru toate secolele.

ALTE SCRIERI

SĂ STĂM BINE, SĂ STĂM CU FRICĂ*

Recenzie la lucrarea Preotului Econom Constantin Moisiu, *Povătuitor liturgic pentru preoți și popor*, București, Tipografia Cărților Bisericești 1941, p.314. Prețul Lei 150.

Întrunind din plin însușirile unui bun material de Liturgică, lucrarea Părintelui Constantin Moisiu este totuși mai bună decât un manual: ea corespunde în totul titlului de "Povătuitor"... și chiar îl depășește. Nu găsim în această carte numai expunerea și explicarea sistematică a materialului liturgic, ci la fiecare pas întâlnim și îndemnuri, îndrumări, muștrări, constatări îmbucurătoare sau triste în legătură cu împlinirea îndatoririlor cultice din partea preoților sau a mirenilor. Capitoare ca: "De ce trebuie să meargă creștinul la biserică ?", "Cum trebuie să se pregătească cel ce vrea să meargă la Biserică ?", și în general toate capitolele acestei cărți au și un evident caracter moralizator, încât "Povătuitorul liturgic", cu frecvențele sale adresări la persoana a doua, cu mulțimea citatelor din Sfânta Scriptură și cu stilul său literar poetic în care sunt înveșmântate chiar și părțile pur didactice, pare un ciclu de adevărate omilii cu subiecte liturgice. Și iată de exemplu cum stilul acesta literar și personal se poate substitui chiar stilului rigid al definițiilor:

"Ci află acum, frate creștin, că atunci când slăvești pe Tatăl nostru cel din ceruri, prin închinări pioase în fața bătrânelor icoane, învăluite în mireasmă de busuioc și năframa de lumină a candelii nestinse din căminul familiei tale; ori când pornind la drum sau începându-ți lucrul, te'nsemni cu sf. Cruce; apoi când te-asezi la masă sau după ce te-ai săturat, din nou mărești pe Domnul; sau când chemi preotul acasă, să-ți facă o aghiasmă, un paraclis sau altă sfântă slujbă, tu săvârșești atunci un *cult particular*, familiar, intim".

Dar cartea Părintelui Econom Constantin Moisiu cuprinde și multe informații despre obiceiurile în legătură cu săvârșirea cultului divin în diferite regiuni ale țării noastre și aduce dovezi despre tradiționalismul și conservatismul poporului nostru, trăgând și concluzii-toate acestea dând cărții și o remarcabilă valoare istorică națională.

O vastă bibliografie patristică și modernă cheazășuește obiectivitatea acestei cărți, pe care o recomandăm cu toată convingerea, așteptând cu viu interes și apariția părții a doua, consacrată desigur sfintelor taine și sfintelor ierurgii.

* Publicat în "Revista Teologică", nr.7-8, 1942, p.371-372.

CONFERENȚIAR NICOLAE LUNGU LITURGHIA PSALTICĂ PENTRU COR MIXT*

Recenzie la lucrarea Conf. Nicolae Lungu, *Liturghia psaltică pentru cor mixt*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1957.

După *Cîntările Liturgice în stil psaltic* de pr. Ioan Runcu, iată o nouă lucrare, foarte valoroasă, menită să îmbogățească repertoriul corurilor bisericești. În ea, titularul conferinței de Cîntări bisericești și Ritual de la Institutul Teologic din București, Nicolae Lungu, ne redă, înveșmîntate cu măiestrie în haină armonică pentru cor mixt, vechile și frumoasele melodii bisericești tradiționale, transcrise în notația liniară.

Armonizarea cu succes a melodiilor psaltice reclamă talent componistic, temeinice cunoștințe muzicale și liturgice, dar și o fructuoasă experiență dirijorală. Autorul "Liturghiei Psaltice" întrunește din plin toate aceste condiții.

În conducerea permanent melodică a vocilor și în armonia bogată-adesori modală-l-am regăsit pe bine-cunoscutul compozitor Nicolae Lungu, autor al atîtor creații muzicale religioase și cîntece în gen popular.

Tratarea armonică a fiecărei cîntări, din punct de vedere al acentului expresiv, și proporționarea ei potrivit momentului liturgic respectiv, dovedesc o temeinică pregătire teologică, mai ales liturgică. Să amintim în acest sens cel puțin imnul "Am văzut lumina" în care textul: "nedespărțitei Sfintei Treimi închinîndu-ne", este redat omofon, sugerînd ideea nedespărțirii treimice; în același imn, imaginea închinării lăuntrice și externe fiind sugerată prin sensul vădit descendent al melodiei.

Avînd în vedere că rugăciunile rostite în liniște de preot în partea culminantă a Sfintei Liturghii reclamă timp ceva mai mult, considerăm însă că, din punct de vedere al extensiunii, imnul "Pe Tine te laudăm", pe gl. 5, este mai corespunzător decît cel pe gl. 8.

În Liturghia Psaltică a maestrului Nicolae Lungu multe din melodiile bisericești nu sînt numai armonizate, cum modest anunță subtitlul lucrării, ci sînt prelucrate în mod creator. Fragmente melodice-uneori destul de extinse-sînt însoțite de o a doua sau chiar de o a treia melodie, compusă în același stil, obținîndu-se astfel minunate realizări contrapunctice. Cele două heruvime, imnurile: "Cu vrednicie", "Sfînt Domnul Savaot" și altele, sînt realizate, în bună parte, polifonic.

* Publicat în "Mitropolia Ardealului", nr.5-6, 1958, p.461-462.

În deosebi considerăm foarte bună realizarea din "Sfânt Domnul Savaot", pe gl. 5, basul repetînd: "Osana, Osana", în timp ce sopranul și altul cîntă: "Bine este cuvîntat"...

Prin frecventele imitații ritmico-melodice cît și printre celelalte realizări polifonice, vechile cîntări bisericești devin înnoite. În modul acesta se evită antrenarea credincioșilor auditori de a însoți în octave (femei și bărbați) melodia sopranului; ceea ce nu ar mai fi nici cîntare omofonă și nici corală echilibrată armonic și uniformizată ritmic, ci un gen hibrid. Deci, și din acest punct de vedere, tratarea polifonică a melodiilor bisericești este bine venită.

Foarte prețios și "Ahausul", cuprinzînd: axioane praznicale, cîntări din slujba parastasului, cîntări la slujba hirotoniei, chinonice etc.

Cu tot caracterul ei, în bună parte, polifonic, "Liturghia Psaltică" a maestrului Nicolae Lungu este foarte accesibilă, pentru că autorul a ținut seama de vasta experiență dirijorală pe care o are. Este o liturghie care poate satisface exigențele religioase și artistice atît ale neîntrecutului cor al Patriarhiei, cît și pe cele ale unui cor bisericesc din provincie.

Iată de ce tipărirea acestei foarte valoroase lucrări muzicale bisericești s-a făcut cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

GRIJA PENTRU MONUMENTELE ISTORICE DIN PATRIA NOASTRĂ*

Poporul nostru prețuiește și respectă monumentele istorice, pentru valoarea lor arhitectonică și pentru că ele sînt mărturii ale vredniciei înaintașilor noștri, după cum construcțiile noi mărturisesc vrednicia poporului nostru în zilele de acum. În graiul lor mut, dar răscolitor, ne învață și ne îndeamnă să fim și noi, credincioșii, oameni vrednici, plini de dragoste față de Biserică și Patria noastră.

În regimurile trecute, multe din aceste monumente au rămas neîngrijite și aproape uitate. Însă în cei 25 ani de liberă afirmare a poporului nostru, prin grija statului nostru s-a organizat și îndeplinit restaurarea sau repararea multor asemenea monumente. Dintre numeroasele cetăți sau curți voievodale aduse cît mai aproape de starea lor dintîi, amintim: Cetatea Sucevei, cetatea Neamțu, Curtea domnească din Tîrgoviște, curtea domnească din Făgăraș și castelul din Hunedoara; dar încă și altele ar mai putea fi amintite. Acum toate sînt mai viu grăitoare, mai pline de îndemn patriotic, și pretudindeni ai, parcă, sentimentul că, din clipă în clipă ar putea să apară și vajnicii lor apărători de altădată.

De asemenea au fost restaurate sau reparate și multe lăcașuri de închinare, biserici și mănăstiri, în toate părțile țării. Dintre cele mai însemnate asemenea lucrări, făcute în Arhiepiscopia Bucureștilor de pildă, se cuvine să amintim cele de la frumoasa catedrală patriarhală; de la mănăstirile Antim, Plumbuita, Cernica, Cheia, Căldărușani, Sinaia; biserica domnească din Tîrgoviște și altele. În Arhiepiscopia Iașilor, lucrările de la catedrala mitropolitană din Iași, (biserica Sf. Trei Ierarhi), apoi de la mănăstirile: Neamțu, Secu, Văratec, Agapia, Bistrița, Dragomirna, Putna, Sucevița, Voroneț și de la alte mănăstiri și biserici. În Arhiepiscopia Craiovei s-au făcut lucrări de restaurare sau reparare la mănăstirile Tismana, Strehaia, Polovraci, Gura Motrului și la altele. S-au restaurat sau reparat și mănăstirile Cozia, Cotmeana, Govora, Arnota, Horezu, Dintr-un lemn și Schitu Cornet, toate în Eparhia Rîmnicului. Mănăstirile Ciolanu și Rătești din Eparhia Buzăului, ca și biserica Precista, din Galați, aparținînd Eparhiei Dunării de Jos, precum și alte lăcașuri de închinare din aceste două eparhii.

Și în eparhiile din vestul Carpaților s-au făcut însemnate lucrări de reparare sau restaurare a unor modeste biserici și mănăstiri ridicate în vremuri de asuprire străină; la bisericile din Strei și Densuș (jud. Hunedoara); la mănăstirile Prislop (jud. Hunedoara), Hodoș-Bodrog (jud. Arad), la unele biserici de lemn din Maramureș; la catedrala mitropolitană din Sibiu, la catedrala Reîntregirii din Alba-Iulia, la biserica Sf. Nicolae din Brașov și la alte asemenea biserici.

* Publicat în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1973, p.73-76.

Catedrala din Blaj și alte biserici primesc noi îmbunătățiri acum. Toate și-au recăpătat sau își recapătă înfățișarea lor frumoasă și îmbietoare la rugăciune sau, unele, chiar un spor de putere atrăgătoare. Acum ne vorbesc încă și mai mișcător, cum înaintașii noștri, toți, s-au închinat lui Dumnezeu în aceleași sfinte slujbe ortodoxe, oficiate, în toate bisericile, după aceleași cărți ortodoxe de slujbă, sau copiate și tipărite după acestea. Asemenea unor brațe omenești, turlile lor înălțate spre cer dau mărturie despre frăția și unitatea religioasă a tuturor credincioșilor români, unitate care se înscrie în marea unitate sufletească a întregului nostru popor.

Dar grija Statului și a bisericii pentru aceste monumente istorice nu se arată numai în restaurarea și înfrumusețarea lor. La unele mănăstiri și chiar la unele biserici parohiale au luat ființă muzee care adăpostesc obiecte bisericesti de mare valoare artistică și care dau sfințitelor lăcașuri un spor de putere atrăgătoare atât pentru credincioșii noștri, cât și pentru vizitatorii numeroși de peste hotare. Un asemenea muzeu este și cel nou înființat în Arhiepiscopia noastră în Sibiel, jud. Sibiu. An de an sînt pregătiți ghizi, oameni în stare să de informații vizitatorilor despre vechimea și însemnătatea monumentelor istorice și despre valoarea obiectelor bisericesti expuse în muzee. Cînd unele sfințite lăcașuri au împlinit cîte un număr mai mare de ani de la zidirea lor, Biserica și Statul au organizat aniversări, sărbătoriri de mare răsunset pînă și peste hotare. Astfel, (în iulie 1966) la 500 de ani de la întemeierea Mănăstirii Putna, iar în 15 august 1967, 450 ani de la sfințirea Mănăstirii din Curtea de Argeș.

Să fim recunoscători tuturor celor ce au hotărît sau [s-au] ostenit întru restaurarea vrednicilor de cinstire zidiri, monumente istorice, locuri de învățătură și reculegere obștească. Să le vizităm, spre a le cunoaște și, cunoscîndu-le, să le prețuim tot mai mult ca pe niște comori de mare preț. Totodată, să respectăm și să cinstim și monumentele istorice ale naționalităților conlocuitoare. Respectul față de monumentele istorice este-și el-un semn de cultură și de educație aleasă.

GHIZELA SULIȚEANU, PSIHLOGIA FOLCLORULUI MUZICAL*

Recenzie la lucrarea lui Ghizela Sulițeanu, *Psihologia folclorului muzical*, Editura Academiei R.S.R., București, 1980.

O carte elaborată cu mare competență, analizând mecanismul proceselor psiho-fiziologice ale genezei limbajului folcloric muzical și al percepțiilor creațiilor din acest domeniu al spiritualității populare; o carte care încoronează cercetări desfășurate decenii de-a rândul.

Studierea psiho-fiziologică a proceselor menționate atinge cote atât de riguros științifice încât, de exemplu, pentru compararea fenomenelor normale cu cele patologice, apelează la serviciul unor figuri grafice care indică zonele cortexului cerebral, inclusiv presupusa zonă a muzicalității, distinctă de cea auditivă propriu-zisă. Nu se omite nici menționarea unor factori subiectivi, ca cel al autoascultării în timpul actualizării (execuției) de către aceeași persoană. De asemenea, autoarea dezbate și problema raportului dintre auzul muzical absolut și cel relativ, inclusiv în ceea ce privește actualizarea unei melodii folclorice. Apoi problema posedării unui auz muzical sănătos și totuși cântarea în mod fals de către același subiect. Prezintă și paralela: limbaj verbal – limbaj muzical.

De mare folos i-au fost autoarei observațiile multiple asupra vieții muzicale spontane a copiilor, observații care au condus în bună măsură la concluzii în ceea ce privește începuturile limbajului muzical în general. Deși neasociate strict de aceste începuturi, deosebit de interesante se impun și concluziile referitoare la aspectul folclorului muzical ca fenomen artistic (în partea a II-a a lucrării.) Tot în această parte autoarea tratează folclorul muzical ca fenomen contemporan, făcând constatări cu privire la influența mutațiilor sociale asupra practicantului muzical popular în diferitele sale ipostaze: creator, interpret auditor, critic oral. Foarte îndreptățit capitolul „Premise pentru includerea unor aspecte ale folclorului muzical în studiul psihologiei artei”.

Preferința pentru termenul „muzică literată”, în locul celei de „muzică cultă” ne-o explicăm ca intenție a evitării unei cvasiacofonii, dar și ca expresie a cinstirii sincere pe care autoarea o acordă muzicii populare, care nu este deloc necultă, mai cu seamă dacă ne gândim la sensul etimologic al cuvântului. De sine înțeles că, odată culeasă și semiografiată, muzica populară devine – și ea – literată, chiar și o melodie de joc primind, cel puțin, un titlu scris. Firește că titlul

* Publicat în “Studii și comunicări”, nr.3, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1981, p.366-367.

cărții ne-ar îndreptăți speranța de a găsi analize profunde ale cugetării și simțirii sufletești populare reflectate în folclorul muzical. Ce sînt bucuria, jalea, dragoste și mai ales dorul în definirea sau nedefinirea folclorică muzicală ? Mai ales dorul... Folclorul muzical ni-l comunică mai adecvat decît cel literar ? Sau unirea amîndurora ?

Dar cartea are și un subtitlu: Contribuția psihologiei la studierea limbajului muzicii populare. Deci atît. Despre viața sufletească a poporului oglindită în folclorul muzical, foarte probabil într-o altă carte a eminenței cercetătoare de la Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice.

CONSTANTIN BRĂILOIU, OPERE I – V*

Recenzie la seria Constantin Brăiloiu, *Opere I-V*, traducere și prefață de Emilia Comișel, București, 1967-1981.

În prefața volumului I etnomuzicologul Emilia Comișel creionează personalitatea savantului de renume mondial Constantin Brăiloiu (1893-1958), unul dintre fondatorii Societății Compozitorilor Români și cel care pune bazele Arhivei de Folclor în București. Îl prezintă ca priceput culegător a peste 8000 melodii înregistrate, plus altele notate după auz; ca întemeietor, împreună cu Pittard, la Geneva, al Arhivei internaționale de muzică populară; ca prețios colaborator la punerea bazelor unui „Cerc internațional de studii etnomuzicologice” în Belgia; și ca cel care, cu concursul UNESCO, inițiază editarea unei Colecții universale de muzică populară înregistrată. Enumeră funcțiile pe care le-a ocupat în ultimul timp al vieții: director al Arhivei internaționale de la Geneva, conferențiar la Centrul național de cercetări științifice și la Departamentul de etnografie muzicală de pe lângă Musée de l’Homme din Paris, profesor la Institutul de Muzicologie al Universității din Sorbona.

Emilia Comișel subliniază, de asemenea, valoarea sintezelor superioare la care ajunge Constantin Brăiloiu în majoritatea domeniilor studiului muzicii populare, valoarea legilor de creație pe care le-a studiat. Metoda comparată a permis savantului român descoperirea unor elemente comune muzicii populare din multe părți ale globului, a unor legi universale. Constantin Brăiloiu a contribuit substanțial la fundamentarea folcloristicii românești și la dezvoltarea etnomuzicologiei mondiale.

Volumul I cuprinde rezultatele cercetărilor lui C. Brăiloiu asupra versului popular românesc cîntat. Mai întîi constată unitatea vers-melodie în mintea țaranului, mai ales a celui lipsit de influențe orășenești, unitate care face pe unii chiar să refuze dictarea textului separat de melodie. Apoi descoperă regulile coincidenței sau noncoincidenței accentelor metrice cu cele ritmice muzicale și se ocupă de construcția și „secționarea” versului popular. Restituirea silabică, anacruza de sprijin, apocopa, completarea silabică și alte asemenea fenomene ale versului popular cîntat sînt analizate și codificate în acest prim volum,

* Publicat în “Studii și comunicări”, nr.4, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1982, p.447-451. (În titlul tipărit în “Studii și comunicări” s-a strecurat o eroare, fiind vorba de fapt despre „Opere I - V”, iar nu despre „Opere I - IV”, așa cum apărea acolo – drept care am făcut cuvenita îndreptare.)

recunoscându-se contribuția antemergătoare a lui Bela Bartok. La fel, problema rimei și a pseudostrofei.

Un capitol aparte îl ocupă „Ritmul copiilor” și cvasiuniversalitatea sistemului căruia i se conformează (silabe două câte două, fără excluderea trioletelor sau a altor celule ritmice; fiecare serie începînd cu un „tezis”; etc.). Un alt capitol se ocupă cu sistemul ritmic popular românesc numit „giusto silabic”. De asemenea, un capitol ilustrat printr-un amplu tablou al „măsurilor în aksak” este rezervat acestui ritm „șchiop”, prezent în muzica populară din multe țări europene și extraeuropene. Antepenultimul capitol tratează fenomenul „Metabolului pentatonic” (succesiunea a două scări în moduri diferite), iar penultimul, pornind de la o melodie rusă svadebnaya („nupțială”), încearcă o explicitare a sistemului pentatonic, arătînd rolul genetic al tritonicului, fără neglijarea existenței pienilor. Ultimul capitol este rezervat temei „Pentatonismele la Debussy”.

Volumul II debutează cu o foarte competentă prefață introductivă de același distins etnomuzicolog Emilia Comișel. Apoi cuprinde un prim capitol: Folclorul muzical. Aici savantul român prezintă principalele teorii emise cu privire la geneza și specificul folclorului muzical. Combate considerarea muzicii populare după canoanele și estetica muzicii culte. Constantin Brăiloiu admite importanța variației în geneza folclorului și atrage atenția asupra imposibilității stabilirii paternității individuale a autenticului cîntec popular. Folclorul se constituie în realitate aparte, dependent de viața materială și socială a poporului. Face previziuni sumbre asupra soartei foclorului țărănesc – în special – ajuns în contact progresiv cu arta cultă. Un capitol foarte substanțial, în care înfîlnești ironia fină aproape la tot pasul.

„Muzicologia și Etnomuzicologia astăzi” constituie titlul referatului prezentat de Brăiloiu la al 7-lea Congres internațional de muzicologie, ținut în 1958 la Köln. Referatul, prezent și în volumul II face mai întîi o trecere în revistă asupra unor păreri mai vechi, disprețuitoare, despre producția muzicală populară (indirect și despre știința etnomuzicologiei care avea să se nască) păreri – surprinzător – chiar ale lui Rameau, Liszt, Berlioz și ale altor muzicieni din secolele XVIII și XIX. Pledînd pentru valoarea artistică și socială a folclorului popoarelor, relatează geneza unui cvasi-mit recent în legătură cu „Fata pădurii” și moartea năprasnică a unui tînăr păstor. Face apoi considerații fugare asupra fenomenelor makam și ritm „bulgăresc” (de fapt ritm „șchiop”, prezent în folclorul muzical al multor popoare). În final (regretînd părăsirea temenului „folcloristică”) face aprecieri pozitive asupra valorii științifice a etnomuzicologiei și asupra viitorului ei.

Volumul II mai cuprinde titlurile: „Etnomuzicologie II”, „Viața anterioară” și „Reflecții asupra creației muzicale colective”. În „Reflecții...” Constantin Brăiloiu face mai întîi o paralelă între caracteristicile fundamentale

umane ale muzicii culte și cele ale muzicii „primitive” și arată că muzica „elitelor” sociale este o creație cu caracter individual și că se păstrează în scris. De asemenea, că are scop exclusiv estetic și că este guvernată de legea originalității integrale și a reproducerii textuale. Prin opoziție, creația muzicală a celor „necultivați” are caracter empiric, vital, și se păstrează prin consimțământul colectiv. Această creație se face și se reface mereu, instinctul variației avînd un mare rol. Fără a putea determina procedeul creației colective, totuși Brăiloiu indică unele semne ale realității acesteia în folclorul muzical.

Volumul se încheie cu un pozitiv dar și îngrijorător capitol: „Lărgirea sensibilității muzicale și față de muzica folclorică extraoccidentală”. El se referă la deschiderea pe care, în Europa cel puțin, de un timp încoace și destul de recent, muzicienii și publicul de la oraș o au față de muzica exotică și cea populară în general. Muzica în care „domnește înalta funcție (panumană, n.n.) de care noi (europenii, pe a noastră, cultă) am despuiat-o”.

Volumul III cuprinde aproape 200 cronici muzicale și articole publicate în limba română, franceză, germană, engleză și olandeză, apărute în periodice române sau străine ca: *Vie musicale*, *Tribune de Lausanne*, *Le Monde musical*, *Schweizerische Musikzeitung*, *Musikpädagogische Zeitung* și altele. Toate aceste cronici și articole sînt străbătute de sinceritate, bunăcredință, inteligență ascuțită, erudiție, viu spirit critic și adeseori îndreptățit ironic, caustic.

Patriotismul lui Constanin Brăiloiu răzbate din cînd în cînd și în articolele sale publicate în periodicele sau lexicoanele străine. Să amintim în acest sens: *Neue Musik in Rumänien* (în *Musikblätter des Anbruchs*, Wien, 1925); *Romanian music* (în *Fidac*, V anne, vol. V, 1929); *La musique populaire roumaine* (în *La Revue Musicale*, 1940); și altele.

Unele cronici muzicale ale lui C. Brăiloiu scrise în limba franceză au fost publicate în țară, în *L'Indépendance*, *Le Progres*, *L'Orient* și mai ales în *La Politique*. Acestea și cele scrise în limba română reflectă veridic aspecte și momente ale vieții muzicale din țara noastră (mai ales interbelice din capitală) și constituie adevărate documente în acest sens. Cităm numai cîteva titluri de cronici: *Notes sur le concert symphonique...*, *Notes sur George Enesco*, *Le scherzo de M. Cuclin*, *Mișcarea muzicală în țară*, *La Société des Compositeurs Roumains*, *Bela Bartok*, *Membrii fondatori ai Operei Române*, *Muzica în licee...*, *Străinii despre muzica noastră ș.a.* În volum articolele și cronicile sunt publicate numai în limba în care le-a scris Brăiloiu, nu și în traducere.

Volumul IV. În „Introducere” eruditul și pasionatul etnomuzicolog Emilia Comișel expune „Metoda de cercetare folclorică” preconizată de Constantin Brăiloiu. Mai întîi precizarea că scopul folcloristului muzical trebuie să fie cunoașterea vieții muzicale în devenirea ei. Apoi prezintă următoarele principii metodologice: cercetarea sistematică și exhaustivă (condiționată, totuși), culegerea repertoriului profesional mai ales de la lăutari, iar cel neprofesional, mai ales de la

amatori. În toate: obiectivitate, obligativitatea înregistrării, respectul autenticității etc. Expune apoi învățămintele cercetării în Drăguș-Făgăraș. Impresionantă relatarea următorului episod petrecut mult timp mai târziu: pentru a surprinde geneza unui bocet, Brăiloiu solicită româncei Persida din Jugoslavia să-l bocească ca și cum ar fi murit de o moarte fulgerătoare. Și „în mijlocul unei asistențe în lacrimi” și-a auzit bocetul. Impresionant – acum și pentru că nu după mult timp C.Brăiloiu a murit într-adevăr (la 20 decembrie 1958).

Apartenență direct savantului român, volumul IV cuprinde: „Schiță a unei metode de folclor muzical” (București, 1931); un extras din revista „Boabe de grâu”, anul II, nr. 4. Cu un conținut mult diferit urmează și în limba franceză: „Esquisse d'une methode de folklore musical” (Revue de la musicologie, No. 40):

„Despre folclorul musical în cercetarea monografică” constituie un alt titlu (expunere bilingvă). Reîntâlnim sau surprindem idei prețioase ca aceea că artele și mai ales muzica împlinesc funcțiuni ale socialului, că trebuie distins între repertoriul profesional și cel neprofesional, al amatorilor. Apoi despre utilitatea și necesitatea fonografului (pe atunci). Necesitatea clasificării materialului cules și legătura folcloristicii cu estetica, filozofia, filologia, ca și necesitatea întocmirii unui dicționar literar-muzical local sunt alte idei expuse. De asemenea, despre necesitatea studierii tehnicii pașilor și a ritualului ocazional. Larga arie de răspîndire a „horei lungi” contrazice părerea că românii maramureșeni au împrumutat-o de la ruteni. Pune problema specificului muzical românesc.

Volumul cuprinde și un amplu material intitulat „viața muzicală a unui sat” (cercetări asupra repertoriului din Drăguș, 1929-1932, făcute în cadrul acțiunii organizate de prof.D.Gusti). Mai întâi, în afară de ceea ce s-a cules cu altă ocazie și ceea ce s-a omis – deocamdată – intenționat, materialul oferă: „un grup omogen de melodii locale și vechi... având o osatură pentatonică; trei cântece... cu trăsături net transcarpatice; trei variante ale doinei propriu-zise; șaptesprezece 'tribute sonore'... ale riturilor de pasaj (nuntă, înmormîntare...); nouă dansuri vocale, între care Moiceanca. Dar și alte genuri, între care cîteva cîntece țărănești noi (despre Avram Iancu, Vasile Lucaci, Aurel Vlaicu etc.).”

În continuare C. Brăiloiu prezintă fișele a 35 informatori și face aprecieri asupra cîntecelor cîntate de ei. În ce privește raportul dintre cîntecele vechi și fluxul neîncetat de aluviuni era în acel timp aproape un echilibru, dar – evident – exista „o fază trecătoare a unui ireversibil proces de eroziune”. Etic considerînd, la Drăguș viața se desfășura „sub imperiul unor legiuri cărora numănu-i trecea prin gînd să le țină piept”. „Dacă se întîmpla ca vreunul să comită o greșeală gravă se spunea despre el că a ieșit din rîndul oamenilor.” Toate ultimele pagini ale acestui capitol atrag, emoționează și dau de gîndit.

În prezentarea *volumului V* al Operelor elaborate de etnomuzicologul Constantin Brăiloiu ne ajută foarte mult un „Studiu introductiv” al celei mai competente cunoscătoare a operei savantului român, Emilia Comișel. (O singură

observație: locuitorii din Odorhei nu pot fi desemnați prin „orheienii”, ci prin „odorheienii”). Capitolul I, „Probleme de metodologie” conține „Tehnici de înregistrare sonoră” (utilitatea fonografului și a discului de ebonită).

Urmează un amplu „Chestionar despre muzica populară” întocmit după criteriile: geografie administrativă, sexul informatorului, genurile repertoriului satului etc. De asemenea modele de „Chestionar de nuntă”, „Chestionar de înmormântare”.

Deși descrisă după un spectacol dat pe scena teatrului popular prilejuit de Tîrgu Moșilor, 1929, „Nunta la Feleag” prezintă o mare valoare folclorică și documentară. Prezuntivii: mirele, mireasa, nănașa mică, câțiva feciori (inclusiv „unul bun de gură”), un lăutar, apoi unele colocerii și rituri tradiționale, plus jocul miresei (și altele, notate) dau totuși imaginea unei nunți românești autentice.

„Nunta la Someș” ocupă un alt subcapitol din volumul V al „Operelor”. Un amplu și documentat material care a constituit substanța conferinței din 7 octombrie 1940 ținută la Radio București.

Urmează „Ale mortului” din Gorj, cu reproducerea integrală a textului cântărilor „Zorilor, zorilor, / Voi surorilor”...; „Bradule, bradule” și al altora. Sînt texte de o neasemuită valoare literară – unele zguduitoare... De exemplu, bradul tăiat la moartea unui fecior „zice”: „Eu dacă știam / Nu mai răsăream; / Eu de-ași fi știut, / N-aș mai fi crescut...”

„Despre bocetul la Drăguș” este o expunere amănunțită, indicînd cine și ce bocește. Aflăm aici analiza muzical-literară a unor bocete, de asemeni unele texte.

Încă și mai amplu se prezintă apoi „Bocete din Oaș”. Texte literare multe și „convorbiri” cu țărani din Moiseni, Negrești, Certeza etc. Despre semnele care prevestesc moartea, primenirea celui care a murit, priveghi etc.

„Vicleiul din Tîrgu Jiu”, „Miorița” și încă două mici capitole încheie volumul V. Constantin Brăiloiu se înscrie cu cinste între oamenii de știință care fac cunoscută străinătății perla literaturii noastre populare. Relatarea fondului epic și interpretarea faptelor și ale imaginilor literare sînt realizate la cel mai exigent nivel.

Să nu omitem informația că ultimul subcapitol „Fest der Kinder von Vevey” (Sărbătoarea copiilor din Vevey) a fost publicat într-o revistă elvețiană în anul 1911, când Constantin Brăiloiu avea numai 18 ani.

„Operele” savantului român de mai târziu cuprinse în cele cinci volume îngrijite de Emilia Comișel sînt o vastă elaborare științifică de o mare valoare. Lectura lor interesează progresiv și îmbogățește spiritul nespus.

GHEORGHE ȘOIMA
ÎN CONȘTIINȚA CONTEMPORANILOR

GHEORGHE ȘOIMA, CORURI*

Diac. lect. Ion Popescu

Recenzie la lucrarea Pr. Prof. Gheorghe Șoima, *Coruri*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1973, 30 p.

Activitatea muzicală a profesorului Gheorghe Șoima de la Sibiu, se manifestă pe mai multe planuri și anume ca profesor de muzică, compozitor, dirijor și animator al cântării corale de amatori și ca muzicolog.

În calitate de compozitor este recunoscut în creația muzicală coral simfonică.

Fiind profesor de armonie și compoziție la Școala de artă populară din Sibiu, latura creatoare componistică a fost nelipsită din activitatea sa. De aceea, piesele sale corale, fie mixte, fie bărbățești, sînt foarte numeroase. Multe dintre ele au fost publicate în diferite reviste, caiete muzicale sau chiar foi volante. Altele au circulat numai prin multiplicări manuale. Este un compozitor foarte productiv, dar și foarte exigent. Creațiile sale se disting printr-o melodicitate nobilă și simțită cu o ritmică caracteristică temperamentului său, prin meticulozitatea și introspecția prelucrării lor armonice, prin mesajul de puritate și sinceritate pe care-l propagă. Toate lucrările sale au meritul singular că nu sînt simple creații de birou, rigide, ci compoziții încercate, verificate, prelucrate chiar, îmbunătățite permanent cu o inteligență creatoare, în experiența repetițiilor corale unde s-a studiat discret nu numai aspectul compozițional teoretic, ci și gustul muzical al coriștilor diferiți în domeniul muzical. Compozițiile sale au căpătat girul încrederii valorice indiscutabile a coriștilor și astfel, toate corurile din Sibiu și împrejurimi le cîntă cu mare plăcere și le-au introdus definitiv în repertoriile lor. Multe din ele au intrat și în repertoriul corurilor profesionale. Astfel, după o perioadă îndelungată de muncă componistică, conjugată cu cea de dirijor, muncă sistematică, dusă cu modestie și competență, profesorul și compozitorul Gheorghe Șoima a devenit pe drept cuvînt, un maestru al artei corale.

Publicarea acum a acestui *Caiet coral* de către Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor este deja un indiciu asupra valorii compozițiilor sale. Caietul de față cuprinde, însă, numai o mică parte din lucrările sale corale, pe cele populare în special și din acestea numai zece la număr. E drept că acestea sînt cele mai reprezentative și mai accesibile popularizării.

* Publicat în "Studii Teologice", nr.5-6, 1974, p.471-472.

Prima lucrare, *Spune, fir de lână, spune...*, pe versuri de Cornel Dragoman, un colaborator constant al autorului, este scrisă în mi minor pe o melodie simplă, dar foarte expresivă și delicată, perfect adecvată textului. Ea constituie, de fapt, introducerea la bucata următoare, cu care se și cântă împreună, *Războiul de țesut*, în sol major. Variația de ritm de la allegro prin allegretto la larghetto și apoi la presto, sugerează întreaga poezie a drumului parcurs de un fir de lână.

Pîrîiaș cu trei izvoare, scrisă tot în mi minor, este un cântec de dor, al cărui text aparține compozitorului, fapt care arată că, pe lângă talentul compozițional, posedă și talent literar. Bucata este de un lirism atrăgător și convingător, de o puritate caracteristică. Și aici, variația ritmică exprimă tensiunea dragostei tînărului pentru iubita sa, legată de un pitoresc peisaj natural.

Cîntec forestier, un cântec de muncă la pădure în condițiile modernizării tehnice de azi, este prelucrarea unei melodii vechi, *Gatere și circulare*, într-o formă nouă. Bucata are o introducere de opt măsuri într-un tempo ”rar”, după care urmează un tempo ”repede”, sugerînd atît freamătul natural al pădurii, cît și ritmul de muncă al muncitorilor forestieri. Este scrisă tot în mi minor. S-a cântat cu mult succes în diferite concursuri ale Corului Învățămintului din Sibiu.

Hora miresi băcițe, în la major pe versuri de C. Dragoman, este, după cum arată și titlul, o melodie de nuntă (o horă) specifică Mărginimii Sibiului, practică de ciobanii din Rășinari. Melodie frumoasă, atrăgătoare și sinceră, în ritm specific de horă.

O altă compoziție este *Cine m-a dat dorului*, cântec popular de dragoste, scris în mi minor și mișcare rară-rubato, melodios și captivant prin text. Este urmat de o altă melodie populară ciobănească de joc *Hațegana ca-n Poiana*, tot în mi minor, dar într-un ritm vivace, foarte atrăgător, antrenant, specific comunelor Poiana și Jina, județul Sibiu, comune de oieri.

O melodie care l-a consacrat pe autor este *Jieneasca*, tot o melodie ciobănească din Poiana sau Jina Sibiului, al cărui text l-a aranjat compozitorul. Melodia este cunoscută și din emisiunile de la Radio și Televiziune. Scrisă într-un ritm allegro-vivace, în mi minor, are o melodie captivantă și datorită ritmului este foarte antrenantă și de mare efect muzical.

Mîndru-i jocul Hațegana, în fa major, versuri de Gheorghe Șoima, melodie populară într-un ritm repede și antrenant. Melodia redă bucuria muncii înfrățite pe ogoare. De asemenea este foarte mult cântată.

În închierea *Caietului* de coruri este dată și bucata *Ca la Rășinari* în la major, tot un cântec ciobănesc specific Rășinarului, cules de C. Dragoman și prelucrat de Gh. Șoima. După o introducere doinită de un grup de bărbați care fluieră, urmează prelucrarea propriu-zisă *Zi, bade cu fluiera*, în allegro; melodia este intercalată cu măsuri fluierate de vocile bărbățești sugerînd un continuu dialog între ciobănițe și ciobani care cântă, cînd din gură, cînd din fluier. Melodia

este bine ritmată și frumoasă, deși simplă. Această bucată face parte dintr-o lucrare mai mare, *Nunta ciobănească* de la Rășinari.

După cum se vede, compozițiile din prezentul caiet sînt axate pe culegeri și prelucrări din folclorul muzical al regiunii Sibiului pe care autorul le-a immortalizat în forme armonice specifice care l-au definit ca pe un bun cunoscător al acestui tezaur românesc popular, fapt care a și determinat Uniunea Compozitorilor să le tipărească, întrucît reprezintă, atît în ceea ce privește conținutul cît și armonizarea, o contribuție de seamă la îmbogățirea patrimoniului muzical național cu specific local.

CU GHEORGHE ȘOIMA DESPRE MIȘCAREA CORALĂ SIBIANĂ*

Interviu realizat de Prof. Constantin Catrina

Compozitorul Gheorghe Șoima este un animator de frunte al mișcării corale din Mărginimea Sibiului. Prin activitatea sa componistică și dirijorală a reușit să cunoască majoritatea formațiilor corale sibiene și să le fie un bun sprijin. Acum, în plină desfășurare a celui de-al IX-lea concurs al formațiilor muzicale, ne-am adresat compozitorului Gheorghe Șoima cu rugămintea de a ne răspunde la câteva întrebări.

Cărui fapt se datorează remarcabila și continua dezvoltare a mișcării corale sibiene?

Un rol hotărâtor l-au avut compozitorii înaintași: Gheorghe Dima, Timotei Popovici și Nicolae Oancea, care au contribuit în cea mai mare măsură la dezvoltarea mișcării corale de pe aceste meleaguri. Toți trei, dar mai ales Gheorghe Dima și Timotei Popovici, fiind ani în șir profesori de muzică la renumitele școli de învățători de aici, au instruit și inițiat pe cei mai talentați elevi ai lor în arta dirijatului coral.

Se poate stabili, în timp, firul tradiției început de compozitorii amintiți?

Da ! Actualul cor al căminului cultural din Poiana Sibiului este urmașul unui cor țărănesc înființat de învățătorul Ion Tănase, iar corul Căminului cultural din Ocna Sibiului este urmașul formației corale înființate și dirijate multă vreme de Isaia Popa. Ambii au fost discipoli ai compozitorului Gheorghe Dima. Dar și Timotei Popovici și Nicolae Oancea au avut urmași de laudă în ceea ce privește instruirea corurilor de amatori. Ștefan Bucșa – de exemplu – înființează corul bărbătesc din Avrig, iar formațiile vocale din Rășinari și Gura Rîului sînt de asemenea înființate de către foști elevi ai compozitorilor amintiți.

Cum se desfășura practica dirijorală?

Cheia artei dirijorale se însușea prin participarea permanentă a elevilor la concertele corale, prin cîntatul în aceste formații de renume, conduse de către profesorii lor.

La care din aceste formații vă referiți?

În primul rînd la Reuniunea de muzică a lui Gheorghe Dima, la corul școlilor normale, ca și la Reuniunea meseriașilor din Sibiu. Preocuparea pentru răspîndirea artei dirijorale a fost stimulată și de către **Astra**, care, în anul 1932,

* Publicat în "Astra", Brașov, nr.5, 1969, p. 12.

prin compozitorii Timotei Popovici și Nicolae Oancea, a organizat cursuri pentru dirijorii de cor; ”statisticile menționează că au participat la aceste cursuri 42 de învățători și învățătoare”. Ca urmare, în 1934 Departamentul județean Sibiu al Astrei se putea mândri cu 27 coruri sătești.

Ce factori pot activa mișcarea corală actuală?

Repertoriul este unul dintre factorii principali care au contribuit la dezvoltarea activității corale locale. Pe lângă repertoriul de cîntece patriotice, este larg valorificat folclorul acestor meleaguri. Corul din Rășinari a preluat pentru această stagiune suita corală **Ca la noi la Rășinari**, lucrare pe care am realizat-o acum cîțiva ani, inspirat fiind de culegerile de folclor realizate de Ion Iliuț și Cornel Dragoman. Corul din Gura-Rîului parcurge etapele realizării unei noi suite de cîntece locale prelucrate de învățătorul folclorist Nicolae Hanzu. Lucrări ale compozitorilor Timotei Popovici (Poemul **Craiul Munților**), Nicolae Oancea (**Bătrînu-n horă** și **Cîntec de leagăn**) fac și ele parte din repertoriul corurilor Sindicatului Învățămint și Întreprinderii Poligrafice.

GHEORGHE ȘOIMA, UN ANIMATOR AL MUZICII CORALE*

Prof. Constantin Catrina

Bogată în cîntec, port și strămoșești obiceiuri, Mărginimea Sibiului reprezintă o zonă ale cărei trăsături specifice, întâlnite în folclor și etnografie, o fac să-și atragă admirație în țară cît și peste hotare. Într-un asemenea cadru s-a născut, în 13 februarie 1911, în Sibiu, compozitorul Gheorghe Șoima.

Ca student al Conservatorului de muzică din București, pe care îl urmează între anii 1933-1937, avînd ca profesori îndrumători pe Mihail Jora, Dimitrie Cuclin, Constantin Brăiloiu, personalități de frunte ale culturii muzicale românești, Gherghe Șoima studiază și cercetează arta de a compune muzică cu gîndul și inima îndreptate către acele vibrații ce veneau tocmai de pe vîrfurile Cîbinului, sau cum dirijorii noștri de cor obișnuiesc să le zică acestor nestemate: ”Cîntări din Mărginime”.

La puțin timp după terminarea studiilor muzicale de la București, îl întîlnim pe tînărul profesor de muzică dirijor al Reuniunii meseriașilor din Sibiu (1939-1946). De acum cele două laturi ale activității sale muzicale, compoziția și dirijatul se înfrățesc permanent. Trebuie să scoatem în evidență însă că venirea lui Gheorghe Șoima la Sibiu, unde își desfășurase o bogată activitate aproape două decenii transilvăneanul Gh. Dima, unde în 1890, Gavriil Musicescu poposește pentru a face cunoscut pe aceste locuri parfumul cîntecelor populare românești și unde își continuă cu entuziasm munca Timotei Popovici, îndrumătorul muzical al atîtor generații de învățători, a constituit pentru tînărul muzician, în a cărui inimă și minte se învălmășeau intonațiile cîntecului popular românesc, o școală muzicală de veche tradiție.

Cu învățătura și dragostea sa pentru muzică, înconjurat de oameni iubitori ai cîntecului și ai tradițiilor populare românești, Gheorghe Șoima își începe activitatea tocmai cu acea preocupare de educație muzicală, adică arta de a cînta în cor, artă pe care Dima și Timotei Popovici o duseseră atît de sus și măiestrit. Este perioada în care îl cunoaștem pe Gherghe Șoima ca dirijor, continuator al bogatelor tradiții împămîntenite cu multă trudă în ”Reuniunea română de muzică și cîntări”, instruită timp de 18 ani de Dima.

Dirijatul reprezintă pentru Gheorghe Șoima o școală în care problemele organizatorice cît și cele legate de interpretarea muzicii corale, de alegerea

* Publicat în ”Tribuna Sibiului”, nr.83, 26 mai 1968, p.3.

repertoriului, de valoarea și posibilitățile de execuție ale coriștilor amatori, le studiază în mod obiectiv și permanent.

Expresie a lirismului, dar și a unui temperament viguros, corurile lui Gheorghe Șoima sînt tălmăcite sincer, într-un stil direct, melodic, aranjate simplu și eficient. Cîntecul ”Mîndru-i jocul Hațegana”, de exemplu, pe lîngă faptul că l-au cîntat mai toate formațiile corale din Mărginimea Sibiului, de pe Tîrnave și Țara Oltului, ca și din Țara Bîrsei, a trecut de mult în repertoriul tarafurilor de lăutari din sudul Transilvaniei.

Ani în șir îl găsim pe Gheorghe Șoima în fruntea a numeroase și tot atît de valoroase formații muzicale printre care amintim: Corul Reuniunii Române de muzică ”Gheorghe Dima” din Sibiu, corul sindicatului învățămînt, corul Întreprinderii poligrafice, pe care maestrul îl conduce de 23 de ani, corul din Săliște. Drumurile hărnicii maestrului l-au dus de nenumărate ori cînd la Rășinari, Nocrich, Alămor, Ocna Sibiului, cînd la Poiana ori Gura-Rîului. Oriunde a fost trimis și unde a simțit că poate să-și aducă contribuția sa la educația muzicală a formațiilor corale de amatori, s-a dus cu simțul datoriei.

Entuziast și răbdător în instruirea corurilor de amatori, Gheorghe Șoima a primit de fiecare dată prețuirea cuvenită pentru munca și elanul său.

Din punct de vedere tematic, creația de muzică corală a compozitorului Gheorghe Șoima o putem prezenta după caracteristici specifice. Mai întîi cîntece închinare patriei și partidului. Bogate în melodie, aceste cîntece de masă, printre care citez: ”Dragă-mi este țara mea”, ”Țară mîndră să trăiască”(corul final din suita ”Răsună cîntec nou”), ”Cîntec pentru partid” și altele au caracter profund mobilizator. Fiecare dintre aceste lucrări corale se caracterizează printr-o bogată și caldă sinceritate, mult apropiate ca intonație de cîntecul popular românesc. Tot aici e locul să amintesc că majoritatea lucrărilor compozitorului Șoima sînt scrise pe texte în tălmăcire personală, ca de exemplu, cele aparținînd cîntecelor ”Mîndru-i jocul Hațegana”, ”Cîntec de bucurie”, ”Jieneasca”, ”Dragă-mi este țara mea” și altele, sau în colaborare, așa cum întîlnim versurile ”Poemului pastoral” sau cele ale suitei ”Bucuria muncii”.

O altă suită de cîntece reprezentative sînt cele dedicate muncii sporite și avîntate a oamenilor din fabrici și de pe ogoarele patriei, în care, cu mijloace accesibile, ca intonație și ritm, cerință deosebită a scriiturii muzicale pentru amatori, compozitorul zugrăvește în aceste lucrări energia și hotărîrea oamenilor muncii de a-și îndeplini sarcinile de producție. Dintre aceste cîntece amintesc piesele corale ”Gatere și circulare”, ”Spune fir de lînă”, ”Bucuria muncii”, sau ”Cîntăm a vieții bucurie”.

Dar folclorul românesc, în special cel transilvănean, pe care îl culege și îl prelucreează Gheorghe Șoima, a exercitat și exercită o permanentă influență asupra creației compozitorului. Prezentat de altfel în studiile muzicologice de pînă acum ca un meșter al prelucrării cîntecului popular, lucrările lui Gheorghe Șoima

remarcându-se în special prin folosirea liberă a formelor contrapunctice cu interesante aspecte modale.

Toate aceste cîntece, dragi compozitorului lor cît și sutelor de artiști amatori ce le socotesc ca adevărate nestemate rupte din ființa lor, sînt cîntate cu dăruire pe multe scene ale căminelor culturale din țară.

CÎNTECELE COMPOZITORULUI GHEORGHE ȘOIMA*

Prof. Constantin Catrina

Culegerea de *coruri*, apărută în ultima vreme la Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor, semnată de Gheorghe Șoima, înmănușează *zece cîntece*, fiecare titlu trimițînd la momente semnificative de interpretare a acestora. *Spune fir de lînă* și *La războiul de țesut* au fost cîntate, mulți ani, de-a rîndul, de către corul Casei orășenești de cultură din Agnita; *Ca la Rășinari*, de către corul căminului cultural din Rășinari; *Hora miresei băcițe*, de către corul căminului cultural din Gura Rîului; *Jieneasca*, această perlă a cîntecelor ciobănești din Mărginimea Sibiului, și *Cîntec forestier* au fost tălmăcite de toate corurile înzestrate cu forță și dinamism în interpretarea melosului popular.

Expresie a lirismului dar și a unui temperament viguros, corurile lui Gheorghe Șoima sînt create în mod sincer, într-un stil direct, cu multă melodie, aranjate simplu, dar măestrit. *Mîndru-i jocul Hațegana*, de exemplu, pe lîngă faptul că a fost cîntat de toate formațiile corale din Mărginimea Sibiului, de pe Tărnave și Țara Oltului, ca și din Țara Bîrsei, a trecut de mult în repertoriul tarafurilor de lăutari transilvăneni.

Prelucrările, dar și compozițiile corale semnate de Gh. Șoima, din punct de vedere al stilului, se suprapun cîntecului popular zonal, se alimentează și viețuiesc odată cu acesta. Cadențele tratate la unison, înveșmîntarea armonică, folosirea unor moduri populare, cît și utilizarea în mod măiestrit a unor procedee întîlnite în practica populară a cîntului, fluieratul, vîjîitul, unele semnale de bucium etc., fac posibilă priceperea și înțelegerea muzicii populare din Transilvania, locul de activitate și studiu al compozitorului Șoima.

Actuala tipăritură reprezintă nu numai o recunoaștere a talentului acestui muzician, ci și împlinirea, în dorințe mai vechi, pornită de la corurile noastre de amatori, în special cele de la sate, de a cunoaște și cînta inspiratele cîntece românești.

* Publicat în "Transilvania", Sibiu, nr.3, 1975, p.56.

ASPECTE FOLCLORICE ÎN CREAȚIA LUI GHEORGHE ȘOIMA*

Doru Constantiniu

Personalitate pregnantă a vieții muzicale sibiene, compozitorul Gheorghe Șoima, prin perseverența strădaniilor sale, îndreptate spre împlinirea imperativelor procesului creației artistice contemporane și punctate de grija permanentă pentru înnoirea în spiritul vremilor noastre a limbajului, a mijloacelor de expresie utilizate, se alătură, aducându-și o substanțială contribuție, acelor distinși creatori ce deschid muzicii românești calea spre alte noi culmi.

Muzica sa, cu subtilitățile ei de sensibilitate și căldură, este o sinteză a întregii originalități de simțire și gândire a poporului nostru. Stăruie, în ea, uneori discret, alteori mai evident, simțirea noastră cea mai autentică și mai pură, trecută prin filtrul tiparelor expresiei culte.

Creația sa corală se caracterizează mai ales prin originalele soluții de stil, a căror eficiență expresivă este rezultată din conjugarea ingenioasă, deplină și armonioasă, dintre esențe și limbaj. Aspectele ei de originalitate constau în menținerea cu consecvență a caracterului improvizatoric și de mișcare liberă a melodicii populare, în întreținerea atmosferei de aparentă eterofonie a cântatului în grup, obținută coral prin angajarea unei antifonii măestrit lărgită (alternări de grupuri timbrale, alternări de fragmente în care melodia e însoțită de contramelodie, cu fragmente cântate la unison), de o impresionantă eficiență artistică. Mai constau, de asemenea, în rolul acordat culorilor vocale, care devin mijloace expresive de poetizare a materiei sonore, în subtila îmbinare a unui stil cvasi-rubato cu cel giusto-silabic.

Pornind de la valențele polifonice lăuntrice ale cântecului popular și de la unele aspecte prezente în eterofonia execuției acestuia în grup, trama sonoră-deși gândită armonic sau armonico-contrapunctic-devine *pluri-vocală*, efectul expresiv al armoniei, al înlănțuirilor sale funcționale scăzând în pondere sau chiar dispărând. Acesta se referă mai ales la melodie sau la vocile secundare care arareori sînt de simplă armonie; cel mai adesea, (*Speranța, Triptic pastoral, Jocul copiilor, Vals tineresc, Spune fir de lînă* etc.), ele capătă impresionante contururi expresive. Astfel gândită, trama generează impresia unei *polimorfii corale* ce evidențiază, prin sugestivitatea și prin fluiditatea sa, înțelegerea și însușirea unui din aspectele cele mai specifice ale melodicii populare: caracterul ei monodic. La fel de bine, acest proces de elaborare a substanței sonore poate fi considerat o

* Publicat în "Transilvania", Sibiu, nr.9, 1975, p.15.

polifonizare liberă, de tip popular; o coralizare subtilă și savantă a inspirației melodice, ce reliefează în fond o natură monodică dar cu legi proprii de constituire, comune însă cu cele ale melodiei folclorice.

Și, într-adevăr, sistemul de procedee compoziționale, natural ascuns perceperii auditive, prin care poporul dă expresie stilistică creației sale, oglindind gânduri și sentimente, sînt prezente constant și în lucrările corale ale maestrului Șoima: structura modală, ritmică, cadențele modale, bimodalismul, simetria organizării sunetelor pe înălțimi, durate și intensități diferite. Intervine aici tocmai acea polimorfie vocală care, orizontal, permite atît structuri, cît și cadențe modale (uneori, prin cromatizări, apar doar inflexiuni). Amintim în acest sens cele 3 madrigale ale *Tripticului pastoral*, *Jocul copiilor*, *Valsul tineresc*. Splendidul madrigal pentru cor de femei *Se-aud tălăngi*, deși, ”pe verticală”, este condus de principiile funcționalismului armonic, orizontal el ne oferă revelația descoperirii unui discret bimodalism. Lucrarea constituie un desăvîrșit exemplu de transplantare a principiilor gândirii clasice, de îmbinare vertical-orizentală a majorului cu minorul, în universul sonor al cîntului popular.

Creația compozitorului Gh. Șoima oferă și exemplul invers. Ne referim la partea a III-a din *Jocul copiilor*, în care, pornind de la practica folclorică de repetare la cvintă a unui motiv, se ajunge la suprapunerea simultană în tonalități aflate la intervalul amintit a aceleiași linii melodice, deci la un adevărat *bitonalism*. Vom întîlni în procesul creației sale un alt aspect cu caracter de lege internă a folclorului, preluat și valorificat, avînd rol structural în alcătuirea strofelor poetice sau a celor muzicale și constituind o modalitate de permanentă transformare a materialului sonor, cel al organizării formale în chipul simetriei dintre un obiect și imaginea lui din oglindă. G. Breazul consideră această organizare de tipul simetriei de oglindă ca unul din aspectele care ”imprimă melodiei un prețios element al formei, sub care apare muzica românească, diferențiind-o și caracterizînd-o față de idiomele muzicale ale altor popoare”. Cercetarea acestui aspect se poate extinde și asupra altor elemente: înălțime, celule, metru, vers, formă arhitectonică etc.

Nu se poate contura o viziune de ansamblu, cuprinzătoare, fără a aminti, fie chiar și în treacăt, genurile instrumentale promovate de Gh. Șoima. Ele întăresc constatările legate de pătrunderea creatorului în adîncimile specificului folclorului, de înțelegerea complexe realități stilistice a acestuia. Lucrări ca *Baladă pentru corn și orchestră*, *Odă în memoria lui Gh. Lazăr* prilejuiesc conturarea unor modalități originale de realizare muzicală, a unor modalități de construcție și structurare arhitectonică personale, bazate pe organicitatea îmbinării tradiției cu inovația. Un caracter aparte conferit întregii creații instrumentale, din care mai amintim *Poemul coregrafic*, preludiul și fuga *Lumină și vreri de pace*, *Momentul rapsodic*, se datorează rafinamentului deosebit al orchestrațiilor, ce

impun prin varietatea combinațiilor timbrale, a culorilor evocînd sonorități ale instrumentelor populare, prin momente de pur efect eterofonic.

Este remarcabilă, de asemenea, grefarea cu consecvență pe valorile ritmico-intonationale create în spiritul melosului popular a principiilor clasice de construcție: tematizarea discursului, îmbinarea de forme, axarea ciclului pe o idee poetico-muzicală de bază, tratarea în situații contrastante, dinamice. Deasupra acestora rămîne însă ca notă distinctivă impregnarea întregului discurs cu acea coloratură atît de specifică ethosului cîntecului nostru folcloric, care constituie de fapt elementul generator al originalității. Tot ca notă distinctivă se constată cu ușurință tendința compozitorului de înnoire continuă a limbajului utilizat: spargerea sferelor funcționalismului armonic prin cromatizări, momente de salt spre înveșmîntare non-armonică, de tip eterofonic.

E de la sine înțeles că trăsăturile surprinse aici, sînt proprii întregii creații muzicale a compozitorului Gh. Șoima, legat prin gust, temperament și sensibilitate de tot ceea ce este esență folclorică. Ele trădează muzicianul care, prin valorificarea creatoare a substanței folclorice, nu poate deveni nicidecum serv al ei, dar care nu poate totuși trăi în afara ei.

LA ANIVERSARE: GH. ȘOIMA*

Cornel Arion

Factor modelator al personalității culturale a orașului și județului Sibiu, tradiția muzicală a cunoscut de-a lungul vremii infuzia de talent și pasiune a unor muzicieni recunoscuți pe plan național: Gheorghe Dima, Timotei Popovici, Tiberiu Brediceanu, Nicolae Oancea.

A fost o șansă pentru nivelul și calitatea vieții muzicale sibiene preluarea ștafetei înaintașilor de către profesorul, compozitorul și dirijorul Gheorghe Șoima, fiu al orașului nostru.

Născut la 11 februarie 1911, în Maierii Sibiului, și-a făcut studiile medii la Liceul „Gheorghe Lazăr” unde a avut ca prin îndrumător pe profesorul Nicolae Oancea, iar mai târziu, în formațiile corale, la nivelul municipiului, pe Timotei Popovici, cărora le poartă o deosebită recunoștință. Și-a continuat studiile muzicale la conservatorul din București sub îndrumarea eminentilor profesori de talie mondială: Mihail Jora (armonie, contrapunct, compoziție), Dimitrie Cuclin (estetică și forme muzicale), Constantin Brăiloiu (istoria muzicii) etc. După terminarea studiilor revine la Sibiu în calitate de profesor de muzică a Școlii Normale de băieți „Andrei Șaguna”, catedră rămasă vacantă după pensionarea prof. Timotei Popovici.

Competența, tactul pedagogic, dragostea față de elevi cât și dorința sinceră de a sprijini activ pe cei cu preocupări muzicale, l-au situat curând în galeria celor mai apreciate cadre didactice ale școlii.

În timpul orelor de clasă, sau la cor, a știut să trezească interes pentru muzică, disciplină atât de importantă pentru viitorii învățători, care urmau să dea primele noțiuni muzicale copiilor și paralel să fie buni dirijori ai corurilor sătești.

Munca sa de îndrumare nu s-a oprit la clasă, ci sacrificând nenumărate ore din timpul său liber, a dat îndrumări deosebit de prețioase celor care doreau să facă mai mult, pregătindu-i pentru cariera muzicală. Personal mă număr printre cei care au beneficiat din plin de bunăvoința, străduința și competența profesorului Gheorghe Șoima. Angajamentul meu la terminarea Conservatorului a fost să procedez la fel în cariera mea ori de câte ori voi întâlni un elev talentat, fapt împlinit prin introducerea în ale muzicii pe dirijorul Ion Baciș din Iași, ca elev al

* Publicat în “Studii și comunicări”, nr.4, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1982, p.443-444.

Liceului din Mediaș (1947-1950) și pe regretatul profesor și dirijor Doru Constantiniu la Liceul din Sibiu (1958-1961).

Dirijorul Gheorghe Șoima s-a avântat cu toată tinerețea și pasiunea în vârtoarea muzicii corale din Sibiu, urmîndu-l pe prof. Petre Gherman la conducerea dirijorală a „Reuniunii corale Gheorghe Dima”, între anii 1940-1945, formație care în condițiile războiului desfășoară totuși o activitate prestigioasă.

Paralel și în continuare a dirijat corul „Reuniunii meseriașilor” și corul „Gutenberg” al tipografilor transformat mai apoi în „Corul Întreprinderii Poligrafice”, „Reuniunea de cîntări din Săliște”, corul țărănesc din Gura Râului și corul din Poiana Sibiului.

Dar poate formația de care s-a simțit mai atașat a fost corul sindicatului învățămînt pe care nu l-a părăsit nici la 70 de ani, azi putînd fi văzut printre coriștii de rînd, strecurîndu-se cu modestie atunci cînd trebuie să dirijeze o piesă, mai ales compoziții personale. A făcut parte din colectivul de dirijori (Gheorghe Șoima, Ilie Micu, Cornel Arion) ai acestui cor și a participat la toate întrecerile la nivel republican, între anii 1952-1981. Profund atașat creației populare din zona Sibiului, Gh.Șoima s-a impus încă din primii ani de profesorat, ca unul dintre cei mai prestigioși folcloriști sibieni. Este membru fondator al Asociației folcloriștilor și etnografilor și responsabilul secției de muzicologie și folclor muzical.

Activitatea cea mai prestigioasă rămîne cea de compozitor. Este membru al Uniunii Compozitorilor din R.S.R. de la înființare (1952) făcînd parte din biroul uniunii.

Creațiile sale poartă amprenta folclorului muzical din zona atît de bogată a Mărginimii Sibiului.

Cine nu a cîntat „Mîndru-i jocul Hațegana”, „La joc”, „Vin ciobanii de pe munte” sau „Jieneasca” despre care Ion D.Chirescu afirma: „Chiar dacă Șoima n-ar mai scrie nimic, este de ajuns pentru a putea fi socotit unul din marii noștri compozitori”. Sînt la fel de cunoscute: „Gatere și circulare” – cîntec forestier, „Partidului”, „Laudă muncii de la țară” și „Cîntecul înfrățirii” pe versuri proprii – Toate lucrările corale ale compozitorului Gheorghe Șoima se bucură de o largă circulație nu numai în județ, ci și la nivel republican, unele depășind demult granițele țării. Demnă de amintit este lucrarea „Lumină și vreri de pace” – pe versuri de Ion Munteanu, o fugă corală la 4 voci.

Compozitorul Gheorghe Șoima a abordat și genul instrumental de cameră și simfonic, începînd cu un „Moment rapsodic” pentru orchestră simfonică, „Odă memoriei lui Gheorghe Lazăr”, „Dans simfonic”, „Tryptic sibian”, „Introducere și fugă în mi minor” etc.

Un omagiu adus prof. Timotei Popovici este lucrarea „Din lumea copiilor” pe teme din cîntecele pentru copii ale lui Popovici, scrisă pentru orchestră simfonică. Lucrările simfonice culminează cu simfonia „Alpii Transilvaniei”.

În genul muzicii de cameră a scris de asemenea „Baladă pentru corn și pian”.

În domeniul muzicologiei a scris studiile „Reflexii ontologice muzicale” și „Gnoseologie muzicală”.

Întreaga muncă desfășurată de Gheorghe Șoima pentru propășirea vieții muzicale sibiene, gândul că pe masa sa de lucru se află în curs de elaborare alte lucrări de valoare, conturează imaginea unei activități prodigioase pusă, fără rezerve, în slujba binelui și a frumosului.

PREOT PROF. GHEORGHE ȘOIMA*
(Necrolog)

Arhid. Lect. Ion Popescu

Odată cu cernerea primilor fulgi de zăpadă care au apărut în ultimele zile ale lui noiembrie, prefigurînd bucuria apropiatelor sărbători ale Crăciunului, cu colindele și obiceiurile tradiționale specifice, ne-a venit, pe neașteptate, vestea care ne-a cernit inimile în chip negrăit de dureros, vestea încetării din viață a preotul profesor Gheorghe Șoima, personalitate proeminentă a veții cultural-artistice sibiene, manifestată pe multiple planuri de activitate muzicală religioasă și laică.

Din umbra acestei mari dureri, abia dacă mai putem da grai cuvintelor care să cuprindă și să înfățișeze întreaga sa viață și activitate, viață care, cu cît s-a manifestat mai simplu și în modestie, cum se știe, cu atît ni se pare mai greu de schițat acum, în scurte cuvinte. Regretul nostru este amplificat și de faptul că, deși activitatea și opera sînt bine cunoscute și deplin conturate, totuși credem că ne părăsește prea devreme, adică înainte de a-și fi spus în creația sa, tot ceea ce sufletul, inima sa caldă și generoasă a simțit și dorit să ne mai împărtășească încă...

Gheorghe Șoima este indisolubil legat de Sibiul său drag, atît prin naștere, cît și prin viața și activitatea sa. El s-a născut la 13 februarie 1911, într-o familie de muncitori, cu 5 copii, fiind cel mai mare. Părinții săi proveniți din mediul sănătos de la țară s-au stabilit în Sibiu, înainte de primul război mondial, cu dorința de-a da copiilor lor posibilități de trai mai bun și de învățătură. De la mama sa a moștenit sensibilitatea curată a românului, puritatea morală, iar de la tatăl său, care era topitor de fier, a moștenit dîrzenia și previziunea că viața nu-i va oferi nimic de-a gata și că munca trebuie să fie singurul mijloc de-a izbuti în viață, ceea ce s-a și adevărit.

Face școala primară și apoi liceul "Gheorghe Lazăr" în Sibiu, pe care îl absolvă în 1928. Beneficiind de faptul că în Sibiu exista o instituție de învățămînt superior, în același an s-a înscris la Academia Teologică "Andreiană", pe care o termină în 1932. Și în liceu și în Teologie este remarcat de profesorul Nicolae Oancea pentru înclinațiile sale muzicale, mai ales cele teoretice. Acesta îl îndrumă să-și desăvîrșască cunoștințele muzicale și astfel se înscrie la Conservatorul de Muzică din București, în anul 1933, pentru urmarea căruia primește o bursă din

* Publicat în "Mitropolia Ardealului", nr.11-12, 1985, p.798-802 (cu unele modificări minore necrologul a fost publicat și în "Telegraful Român", nr.45-46, 1985, p.5).

partea Arhiepiscopiei Sibiului și unde întreprinde aprofundate studii muzicale cu mari muzicieni ai vremii: Mihail Jora, Dimitrie Cuclin, Constantin Brăiloiu, Ștefan Popescu și alții, însușindu-și o solidă tehnică de compoziție, dublată de o amplă cultură muzicală.

După terminarea Conservatorului se întoarce la Sibiu unde este numit profesor de muzică laică la Școala Normală de băieți, în 1937. După un an, în 1938, se căsătorește cu învățătoarea Lucreția Grava, căsătoria lor fiind binecuvîntată de Dumnezeu cu două fiice: Monica și Liliana, astăzi titrate universitare. În 1939 este hirotonit preot.

Activitatea muzicală a profesorului Gheorghe Șoima s-a desfășurat pe mai multe planuri.

a) *Ca profesor.* Pregătirea și profesia de bază a fost aceea de profesor de muzică, arta cu cea mai mare forță de înrîurire asupra sufletului omenesc. Încă de la numirea sa ca profesor la Școala Normală din Sibiu, în 1937, Gheorghe Șoima s-a dovedit a fi nu numai un profesor excepțional pregătit profesional, ci și înzestrat cu un deosebit simț pedagogic. Tînăr și entuziast, dornic de afirmare, orele sale de Muzică erau atractive și chiar emoționante, îndeosebi atunci cînd cîntecul predat îmbia la un comentariu însuflețitor. Fiind pregătit special pentru muzica laică, în concepția sa pedagogică, cîntecul laic popular sau cult ocupa locul central, mai ales că urma la catedră după Timotei Popovici, al cărui crez era slujirea cîntecului românesc. La Conservator n-a studiat muzica bisericească, deși exista o Academie de muzică religioasă, dar el se dusese cu o zestre de cunoștințe muzicale bisericești dobîndite în timpul studiilor teologice la Sibiu. A constatat cu satisfacție că impactul dintre cele două stiluri muzicale este departe de a fi contradictoriu sau negativ, ci ele se completează în mod fericit în gîndirea sa muzicală, pentru că melodiile sibiene aveau și un iz popular pregnant. Așa au luat naștere primele armonizări ale unor melodii bisericești lucrate de prof. Gheorghe Șoima, în această perioadă.

În anul 1941, în mod neașteptat, este transferat la Academia Teologică din Sibiu, ca profesor de Muzică bisericească, Ritual și Tipic în locul prof. Petru Gherman care decedase în 1941, 1 iulie.

La noua instituție și în noul post, Gheorghe Șoima se va reprofila, în principal pe muzică bisericească și va realiza cea mai lungă, mai stabilă și mai fertilă activitate de profesor, unde timp de peste 35 de ani va pregăti tot atîtea generații de studenți, viitori preoți.

După cum se știe, la Institutul teologic muzica este o disciplină importantă, adică necesară, dar și dificilă, datorită diversității melodice de stiluri și glasuri, de multiple și complexe forme innografice. Muzica bisericească, și un timp și cea laică, n-a lipsit niciodată din programa analitică a școlilor teologice, cu deosebire a celor din Transilvania. Muzica bisericească era un element constitutiv al cultului. De aci rezultă că prof. Gheorghe Șoima nu avea o sarcină ușoară.

Disponînd de o pregătire muzicală superioară, fiind între timp, hirotonit și preot, și disponînd și de o sensibilitate aparte și o metodă pedagogică eficientă, Gheorghe Șoima a putut face din studenții săi buni cîntăreți și liturgiști, unii dintre ei chiar foarte buni, care s-au afirmat puternic dînd roade foarte frumoase în parohiile lor, aducînd, în final, mai multe satisfacții și mulțumiri credincioșilor ascultători, pentru care, de fapt, se cînta.

Pregătirea muzicală se axa în prima linie pe însușirea melodiilor predate. Dar nu se rămînea numai la atît. Ele se adînceau. Prof. Gheorghe Șoima a folosit o metodă originală, sensibilizîndu-și studenții printr-o analiză muzical-liturgică și teologică a cîntărilor bisericești, descoperind frumusețea intrinsecă atît a textelor, cît și a melodiilor, determinîndu-i la o înțelegere elevată a datoriei lor de sacerdoți sensibili, înțelegători și de aici, la o pregătire superioară profesională. E bine să se știe că în cultul Bisericii noastre prin cîntare religioasă se înțelege întotdeauna melodia însoțită de textul liturgic respectiv, nu separate, avînd în felul acesta și argumentul de ce Biserica ortodoxă nu folosește muzica instrumentală în cultul ei. În cultul nostru muzica este pusă în slujba înțelegerii textului. "Cîntați cu înțelegere", zice Psalmistul (Ps. 46, 7). Cîntarea liturgică-text și melodie-trebuie să fie un instrument de credință, ca și celelalte arte puse în slujba cultului și nu simplă muzicalitate. Se înțelege că în această situație melodică nu este plafonată. Ea este creatoare, își îmbunătățește structura punîndu-se în acord tot mai strîns cu muzicalitatea limbii, cu prozodia.

Depistarea valențelor complexe ale cîntării bisericești a avut două efecte imediate: stimularea interesului studenților pentru cîntarea bisericească și ridicarea nivelului disciplinei. Aceasta a dus la lărgirea sferei de preocupări muzicale ale studenților. Astfel, prof. Gheorghe Șoima a predat studenților și muzică coral-armonică. Pe lîngă aspectul instructiv-educativ al muzicii corale, care constituia substanța muzicală a programelor artistice, concertelor sau Liturghiei, a avut ideea inițierii unor tineri studenți mai dotați, în arta dirijorală și chiar a armoniei. Nu puțini studenți ajungînd în parohii au înființat coruri bisericești și uneori și laice pe 2-3-4 voci instruite de ei. Cum Gheorghe Șoima era un maestru al armonizării corale repertoriul său era variat și interesant, cuprinzînd bucăți atît religioase, cît și laice sau în stil popular, în mare parte compuse de el. În ce privește metoda de lucru, trebuie spus că prof. Gh. Șoima își iubea studenții și se simțea bine în mijlocul lor. De aceea, lucra cu multă rădare și înțelegere, fiind o fire sensibilă și delicată. Nu de puține ori a înmulțit numărul orelor de curs, repetînd cu cîte un grup de studenți mai mare sau mai mic unele cîntări mai dificile. Nu tolera însă, indiferența și indisciplina care în muzică sînt extrem de dăunătoare. Pe aceștia îi apostrofa uneori tare cu argumentul că, dacă vor merge nepregătiți în parohie, vor neferici pentru o viață întreagă parohia respectivă, întrucît credincioșii așteaptă ca preoții lor să fie, mai întîi de toate, buni slujitori,

liturghisitori sensibili, cu multă expresivitate și nu indiferenți. Evident, toate acestea le făcea cu strângere de inimă.

b) *Ca dirijor*. Prin natura profesiei sale era obligat permanent să aibă și coruri: de școlari, studenți sau de amatori. Gh. Șoima a fost unul dintre dirijorii care s-a bucurat de aprecieri unanime pozitive pentru puterea expresivă pe care izbutea s-o dea cântecelor pe care le interpreta ca dirijor. La aceasta îl ajuta și faptul că, indiferent cu ce cor lucra: de amatori, muncitorești sau sătești, el știa să se adapteze situațiilor și scopurilor urmărite de aceste formații, dar nu neglija nici scopuri mai înalte, cum erau: îmbogățirea repertoriilor, stimularea procesului creațiilor artistice, diversificarea orientărilor stilistice etc. Printre corurile care i-au simțit chiar și numai puțin timp, puterea dirijorală se numără: pe lângă cele școlare, corurile Reuniunii "Meseriașilor" din Sibiu, în care a cântat și tatăl său, "Flamura Roșie", "Întreprinderea Poligrafică", "Învățămint", coruri pe care le-a adus pînă în pragul profesionismului, precum și alte coruri: din Rășinari, Săliște, Poiana, Alămor ș. a.

Cea mai constantă și mai largă activitate de dirijor, de aproape cinci decenii, a avut-o însă la Corul Catedralei ortodoxe din Sibiu, urmînd lui Timotei Popovici, întemeietorul acestui cor imediat după primul război mondial. Prezența sa ca dirijor la acest cor a fost determinată și de o tradiție locală conform căreia, dirijorul Corului Mitropoliei trebuia să fie profesorul de muzică de la Institutul Teologic, care, fiind întotdeauna și preot, garanta din acest punct de vedere executarea unei autentice cîntări bisericești corale, cu respectarea tipicului bisericesc. În ce privește stilul interpretativ, el a menținut și adîncit modul de cîntare religioasă stabilit de T. Popovici, care este un stil aparte față de al altor coruri din țară, mai liniștit, sobru, propriu adîncirii atmosferei de rugăciune și nu un stil artistic de operă cu bucăți în care se afirmă virtuozitatea vocilor. Deși cu voci modeste de amatori, cu Corul Catedralei a realizat momente de rară subtilitate muzicală religioasă, atît în cadrul liturghiilor duminicale, cît și în concertele ocazionate de instalări de ierarhi, aniversări, ori de concertul de colinzi, care, din anul 1926, este prezent în fiecare an, în Duminica dinaintea Crăciunului.

c) *Activitatea componistică*. Nu poți vorbi sau aminti de Gh. Șoima, fără a menționa creația sa muzicală. Compozitor de nivel superior și foarte laborios, creația sa muzicală: simfonică și corală l-a așezat pe Gh. Șoima definitiv în galeria marilor compozitori români de astăzi. Fidel pregătirii sale muzicale de bază, creația laică este numeric mai bogată și mai variată decît cea religioasă. Indisolubil legat de Sibiu, compozitorul Gheorghe Șoima a transpus în creația sa simfonică îndemnurile profesorilor săi, în deplină concordanță cu cele ale inimii sale, privind neasemuita frumusețe a plaiurilor transilvane, luminozitatea chipurilor unor înaintași ai culturii noastre, sau a oamenilor de azi pe care i-a cunoscut și iubit. Lucrările sale: *Triptic Sibian*, *Odă lui Gheorghe Lazăr*, *Imagini simfonice*, *Moment rapsodic*, *Poem coregrafic*, *Balada pentru corn și pian*,

Simfonia "Alpii transilvani", lucrare amplă în care ni se înfățișează un tulburător tablou al măreției și frumuseții aspre a munților noștri, dar și al tragediilor iscate de dezlănțuirea forțelor naturii, ca și preludiul simfonic intitulat *"Armonii pentru nevăzători..."* la care a lucrat în ultima vreme, în care și-a întruchipat toată compasiunea sa pentru categoria oamenilor neajutorați, îl arată pe Gheorghe Șoima stăpîn și pe arta complicată a muzicii simfonice, muzică ce a răsunat de nenumărate ori pe scena concertelor sibiene și din alte părți. Și pentru copii a compus un *Poem simfonic* pe teme proprii, dar preluînd și unele teme muzicale din creația lui Timotei Popovici, ca mărturie a filiației sale directe și stimei pentru fostul său dascăl, Poemul a fost subintitulat: Șoima –Popovici.

Varietatea și bogăția tematică de genuri și stiluri de compoziție se vădește cu prisosință însă în creația sa corală: în poeme corale, cantate, madrigale, suite de jocuri sau miniatuare corale, care toate au răsunat în interpretarea formațiilor corale profesioniste sau de amatori din Sibiu, din județ sau din întreaga țară, în concursuri, festivaluri naționale și internaționale sau cu alte numeroase prilejuri festive, obținînd bine meritate aprecieri pentru acel care le-a adus la lumină. Numărul acestor creații și prelucrări este foarte mare și, în parte, ele au fost publicate în două Caiete de coruri, apărute unul în anul 1970, în Sibiu editura "Casa Creației populare" și altul în București, în 1973, în editura "Uniunii Compozitorilor". Acestea cuprind peste 30 lucrări. Multe însă nu s-au publicat pînă în prezent, ele circulînd în multiplicare manuală la diferite formații corale. Sînt bine cunoscute: *Jieneasca*, *Mîndru-i jocul Hațegana*, *Nuntă ciobănească*-operetă populară realizată cu concursul interpreților amatori din Rășinari, *Suita de cîntece ciobănești*, *Hațegana ca-n Poiana*, *Ca la Rășinari*, *Dipticul Spune fir de lînă spune* și *La războiul de țesut* și multe altele.

Trebuie menționat faptul că atunci cînd spiritual său l-a îndemnat, el și-a scris singur versurile la unele cîntări corale, cum sînt: *Triptic pastoral*, dedicate soției sale Lucreția, sau pentru cîntecele *Satul tot e-n sărbătoare*, *Pîrîiaș cu trei izvoare*, *Joc avîntat*, *Cindrelule vîrf cu soare*, *La secerat*, *Jocul copiilor*, *Cîntăm a vieții bucurie*, *Dragă-mi este țara mea* și în special *"Tropotita"*, lucrare a cărei virtuozitate a scriiturii corale nu este egalată decît de bogăția de simțire, colorit și vigoare ritmică a tematicii muzicale inspirată din folclorul sibian.

Inspirîndu-se din versurile marilor noștri poeți naționali ca: M. Eminescu, O. Goga sau din tematica actualității, Gheorghe Șoima a compus lucrări de valoare cum sînt: *Speranță*, madrigal pe versuri de M. Eminescu, *Eu știu un basm*, versuri de O. Goga, sau *Cantata înfrățirii*, *Gatere și circulare*, *Bucuria muncii*, precum și lucrarea: *Lumină și vreri de pace*, fugă corală cu acompaniament de pian.

Meritul excepțional al compozițiilor lui Gh. Șoima stă în aceea că s-a legat indestructibil de creația populară, în special, din zona Mărginimii Sibiului, a pășit pe văile munților sau pe ulițele satelor noastre, căutînd, adunînd și punînd în

lumină creatoare doinele, cîntecele și jocurile oierilor și țăranilor, exprimînd în felul acesta, dragostea pentru frumos, patriotismul nestăvilit, mărturie ce va rămîne pildă luminoasă pentru studenții și elevii săi, pentru coriștii și tinerii creatori pe care i-a îndrumat cu pasiune și grijă părintească, pentru toți care l-au cunoscut și iubit.

Tot la același nivel calitativ se prezintă și creația sa corală religioasă, de care s-a apropiat cu o rîvnă sfîntă, cu emoția reținută, dînd la iveală lucrări mai puține numeric, dar pătrunse de o credincioșie transfigurantă cerută de momentele liturgice respective. Între ele enumerăm: *Heruvicul* și *Ca pe împăratul* (1940), răspunsurile de după predică: *Bine este cuvîntat* și *Văzut-am lumina...* pe gl. 8, melodia lui Cunțan, *Un Axion, Tatăl nostru, Ectenia mare*, o serie de concerte-chinonic ca: *Podoaba casei Tale, În biserica mării, Rugăciunea Sf. Efrem* ș. a. precum și o *Liturghie în La major*, denumită ”dogmatică”, precum și foarte multe colinde, fie pentru cor mixt, fie pentru cor bărbătesc. Între lucrările religioase trebuie amintită și lucrarea ”*Octoiul de la Sibiu*”, o frescă interesantă bazată pe cele opt glasuri bisericești de la Sibiu, aranjată pentru cor mixt cu 4 soliști și acompaniament instrumental (1970). O parte din lucrările sale corale au fost transpuse și pentru cor bărbătesc, pentru studenții săi.

Cu corul Catedralei Ortodoxe din Sibiu ca și cu cel al studenților teologi a cîntat aproape toate lucrările sale religioase și le-a dat viață așa cum a dorit. Dar Gh. Șoima n-a fost exclusivist, ci a apreciat și a folosit și alte lucrări ale altor compozitori ca: G. Dima, T. Popovici, G. Musicescu, Gh. Cucu, N. Iungu, I. Chirescu, Lamakin, Lwovski, Berezovski, Bartneanski și ale altor mai tineri.

d) *Ca muzicolog*. Activitatea prof. Gh. Șoima s-a manifestat și pe linie muzicologică, avînd, adică, preocupări teologice muzicale și literare, chiar și de gîndire adîncă muzical-teologică. În acest scop el a scris mai multe studii, cărți, articole, a ținut numeroase conferințe, comunicări științifice, concerte-lecții, emisiuni radiofonice, predici și meditații studenților teologi etc. O serie de articole privind cîntarea bisericească au fost publicate în ”Telegraful Român”, Revista ”Mitropolia Ardealului” sau ”Anuarul Academiei Teologice” de la Sibiu. Între acestea un articol interesant intitulat ”*Principii psihologice ale rînduierilor slujbelor bisericești*” a fost publicat în Anuarul Academiei Teologice din Sibiu, iar o altă carte intitulată ”*Funcțiunile muzicii liturgice*” a apărut în 1945, în care tratează rolul muzicii în cultul creștin public. Tot ce a scris sau a vorbit se remarcă printr-o tratare strictă la obiect, printr-o logică bine încheiată, printr-o actualizare a problemelor puse, printr-un mod cald și personal de expunere.

e) *Alte activități*. Din 1955 și pînă în ultima vreme, compozitorul Gheorghe Șoima a condus în calitate de secretar, Cenaclul uniunii Compozitorilor din Sibiu, unde s-a manifestat ca un neobosit mentor spiritual, îndrumînd în permanență pe cei pasionați și preocupați în tainele creației muzicale. Competența

sa profesională s-a revărsat cu dărnicie în juru-i, atât ca didactician cât și ca propagator al artei autentice.

Între 1946-1959, a funcționat ca profesor de armonie la Școala Populară de Artă din Sibiu, unde a inițiat în tainele armoniei mulți elevi care au ajuns dirijori, culegători de folclor și compozitori. A fost, deasemenea, membru în Comitetul de Cultură și Educație Socialistă, a desfășurat activități cultural-artistice, participând și îndrumând echipe artistice, ori făcând parte din diferite comisii. Pentru activitatea sa deosebită pe care a depus-o pe linie cultural-cetățenească a fost distins cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România, de asemenea, pe linie bisericească.

Preotul-universitar Gheorghe Șoima a fost nu numai un om adevărat, ci și o personalitate muzicală completă care a făcut cinste Bisericii și Școlii noastre, orașului și poporului din care se trage, cu mijloacele specifice profesiei sale muzicale.

Spirit luminat și cultivat, introspectiv și calculat, stăpînit de patosul cunoașterii și înzestrat cu atribute creatoare, profund credincios, pînă la urmă prof. Gh. Șoima și-a cuminecat studenții nu numai cu aroma armoniilor frumoase ale cîntărilor bisericești, ci și cu idei și adevăruri ziditoare de suflet, cu idealuri nobile, mărețe. De asemenea, și-a prețuit și respectat colegii și pe toți colaboratorii. Astfel și-a cîștigat o mare popularitate, dovedită și prin prezența unei numeroase asistențe prezente la acest ultim moment din viața sa pămîntească.

Alături de durerea lăsată în sînul familiei sale, el lasă un regret profund și în sufletul coriștilor Corului Mitropoliei din Sibiu cu care și-a identificat viața timp de aproape cinci decenii, și nu va lipsi spiritual din inimile noastre, din Liturghia spirituală a corului nostru niciodată. În cîntările și rugăciunile noastre el va fi permanent prezent, pentru că noi știm să cinstim pe cei care au trăit împreună cu noi și de la care am învățat și ne-am format. Sîntem convinși că Dumnezeu, căruia el i-a slujit în viața aceasta și i-a cîntat liturghie cu glasul omenesc, îl va primi în sînul aleșilor Săi, unde va sluji și va cînta Liturghie cerească, pentru că s-a ostenit mult și a iubit ”buna podoabă a Casei Domnului”.

GHEORGHE ȘOIMA (Necrolog)*

Constantin Arvinte

A încetat din viață la 25 noiembrie 1985 Gheorghe Șoima, compozitor, membru al Uniunii compozitorilor și muzicologilor din R. S. România, profesor și dirijor, pasionat culegător și prelucrător de folclor.

Personalitate viguroasă a vieții cultural-artistice sibiene și a țării, Gheorghe Șoima s-a manifestat de timpuriu pe multiple planuri de activitate muzicală.

El a întreprins aprofundate studii muzicale la Conservatorul din București cu profesori iluștri ca: Faust Nicolescu (teorie și solfegiu), Mihail Jora (armonie și contrapunct), Dimitrie Cuclin (estetică și forme muzicale), Constantin Brăiloiu (istoria muzicii și folclor), Ștefan Popescu (dirijat cor) și Paul Jelescu (pian), însușindu-și o bună tehnică de compoziție.

Mărturie, în acest sens, ne stau lucrările sale realizate pe variate teme, genuri și stiluri de creație, de la muzica simfonică, vocal-simfonică și de cameră, la cea corală, amplă sau miniaturală – inspirate din viața actuală a poporului, sau din tradițiile bogate ale folclorului nostru.

Indisolubil legat de Sibiul lui drag, Gheorghe Șoima a zugrăvit în creațiile sale simfonice neasemuita frumusețe a plaiurilor transilvane, chipurile luminoase ale unor oameni de cultură, sau ale oamenilor de azi, pe care i-a cunoscut și iubit, în lucrări cum sînt: *Triptic sibian*, *Odă memoriei lui Gheorghe Lazăr*, *Alpii Transilvaniei* și altele.

A realizat pentru copii un poem simfonic în care, alături de teme muzicale proprii, folosește și unele melodii ale lui Timotei Popovici, mărturisindu-și astfel stima și dragostea pentru fostul său dascăl.

Gheorghe Șoima și-a dat însă întreaga măsură a simțirii și talentului său în creația corală, a cărei valoare se vedește în varietatea și bogăția de piese corale, poeme, cantate, madrigale sau miniatură corale-folclorice, care, din chiar începuturile apariției lor și pînă în timpul din urmă, au răsunit în interpretarea formațiilor corale din Sibiu, Săliște, Poiana, Rășinari, Agnita și altele din județ și din întreaga țară, în festivaluri corale, concursuri, sau cu alte prilejuri, bucurîndu-se de meritate aprecieri pentru autorul lor.

* Publicat în "Muzica", nr.2, 1986, p.23-24.

Să ne amintim doar de câteva dintre acestea: *Jieneasca*, -interpretată în primă audiție de către corul din Poiana Sibiului; *Mîndru-i jocul Hațegana*, *Nunta ciobănească* -operetă populară, realizată integral cu interpreți amatori din Rășinari; *Suita de cîntece ciobănești*, *Hațegana ca-n Poiana*, *Ca la Rășinari*, Dipticul coral: *Spune, fir de lînă* și *La războiul de țesut* și multe altele.

Și-a compus singur versurile pentru unele lucrări corale, cum ar fi: *Triptic pastoral*-dedicat soției sale Lucreția, *Satul tău din sărbătoare*, *Pîrîiaș cu trei izvoare*, *Joc avîntat*, *La secerat*, *Jocul copiilor*, *Cîntăm a vieții bucurie*, *Dragă-mi este țara mea* sau *Tropotita*, lucrare recentă a cărei virtuozitate de scriitură corală nu este egalată decît de bogăția de simțire, colorit armonic și vigoare ritmică inspirate din folclorul muzical sibian.

Unele din versurile marilor noștri poeți i-au prilejuit darea la iveală a unor izbutite creații corale, cum sînt: *Speranța*-madrigal pe versuri de Mihai Eminescu, sau: *Eu știu un basm*- pe versuri de Octavian Goga.

Inspirîndu-se din tematica actualității, Gheorghe Șoima a realizat: *Cantata înfrățirii*, *Gatere și circulare*, *Bucuria muncii*, precum și fuga corală cu acompaniament de pian: *Lumină și vreri de pace*.

Ca student și fidel discipol al marelui nostru folclorist Constantin Brăiloiu, Gheorghe Șoima a pășit și el, la rîndul său, pe văile munților sau pe ulițele satelor noastre, căutînd, adunînd și punînd la lumină creatoare doinele, cîntecele și melodiile de joc ale oierilor și țăranilor de pe aceste meleaguri.

Întreaga sa creație muzicală stă mărturie patriotismului său fierbinte și dragostei nestrinse pentru frumos, de care a fost animat toată viața, constituind o luminoasă pildă pentru studenții și elevii săi, pentru toți acei care l-au cunoscut îndeaproape și l-au iubit.

Ca licențiat al Institutului teologic din Sibiu și, mai apoi ca absolvent al Conservatorului din București, Gheorghe Șoima a intrat în vîltoarea vieții cu entuziasmul tînărului profesor, mai întîi la Școala normală de băieți din Sibiu, apoi ca profesor suplinitor și conferențiar la catedra de muzică psaltică a Institutului teologic, iar mai tîrziu ca profesor de armonie la Școala populară de artă din Sibiu.

Stăpînind ca puțini alții arta dirijorală, Gheorghe Șoima s-a afirmat de timpuriu ca un talentat și entuziast organizator și conducător de formații corale, printre care: Corul meseriașilor, Corul Mitropoliei, Corul Întreprinderii Poligrafice, toate din Sibiu, precum și Corul din Săliște, cu care a participat de mai multe ori la confruntări artistice naționale, obținînd înalte distincții.

Din anul 1955 și pînă în vremea din urmă compozitorul Gheorghe Șoima a condus, în calitate de secretar, Cenaclul Uniunii compozitorilor din Sibiu.

A susținut numeroase conferințe, comunicări științifice pe teme de specialitate artistică, concerte lecții, emisiuni radiofonice etc.

A fost distins cu Ordinul Muncii și Ordinul Meritul Cultural.

Gheorghe Șoima ne-a părăsit, dar numele său va rămîne mereu înscris pe firmamentul creației muzicale românești și în inimile noastre.

GHEORGHE ȘOIMA (Necrolog)*

Cornel Arion

Într-o zi de toamnă târzie, când bruma argintie s-a așternut peste parcurile și zidurile de cetate ale Sibiului și când norii plumburii prevesteau primii fulgi de zăpadă, inima generoasă a unuia dintre cei mai de seamă reprezentanți ai muzicii sibiene a încetat să mai bată: profesorul, dirijorul și compozitorul Gheorghe Șoima.

Născut la Sibiu, în 11 februarie 1911, într-o familie nevoiașă, își face studiile medii la Liceul "Gh. Lazăr" din localitate, unde l-a avut ca prim îndrumător pe compozitorul Nicolae Oancea. Din lipsă de mijloace materiale, urmează Institutul Teologic din Sibiu, apoi obține o bursă pentru a urma Conservatorul din București, între anii 1933-37. Are șansa de a-i avea îndrumători pe profesorii de talie internațională Mihail Jora, Dimitrie Cuclin, Constantin Brăiloiu și alții. Înarmat cu o temeinică pregătire, se întoarce în orașul natal, ca profesor la Școala normală, Institutul Teologic și Școala populară de artă.

Înzestrat cu un deosebit tact pedagogic și dragoste față de muncă și de elevii săi, devine repede unul dintre cei mai apreciați și îndrăgiți profesori. Împreună cu profesorii Ilie Micu și Cornel Arion, participă la înființarea Conservatorului municipal de muzică și artă dramatică din Sibiu, în 1946, apoi la înființarea Școlii populare de artă, în 1949. Aici a predat armonie și solfegii. Elevii frecventau cu interes și dragoste cursurile școlii, mulți dintre ei urmînd apoi conservatoarele de muzică din țară.

Dirijorul Gheorghe Șoima s-a făcut cunoscut din primii ani de activitate. A preluat conducerea corului Reuniunii meseriașilor, apoi al Întreprinderii poligrafice. A participat, de asemenea, la corul Sindicatului învățămînt, ca dirijor și corist. În același timp, a îndrumat formații corale sătești, îndeosebi corul din Săliște, cu care a obținut premii, a fost alături de corurile din Poiana și Rășinari, în momentele de vîrf ale pregătirii lor.

Activitatea cea mai prodigioasă însă a fost aceea de compozitor, Gheorghe Șoima fiind membru al Uniunii Compozitorilor, de la reorganizarea acesteia, în 1952, și cooptat în conducere. Lucrările sale sînt inspirate îndeosebi din bogata creație folclorică a Mărginimii Sibiului. Sînt cunoscute în toată țara creațiile sale corale, precum *Jieneasca*, *Hațegana*, *Cîntec forestier*, *Nunta ciobănească*, *Dragă-*

* Publicat în "Transilvania", nr.1, 1986, p. 47-48.

mi este țara mea și lucrări de proporții, ca de pildă, *Cantata înfrățirii*, *Bucuria muncii*, *Lumină și vreri de pace*, *Trptic pastoral*, *Tropotita*, și multe altele. A abordat și genul simfonic, în lucrările *Moment rapsodic*, *Odă în memoria lui Gheorghe Lazăr*, *Triptic sibian*, *Poem coregrafic*, simfonia *Alpii Transilvaniei*. Ca omagiu adus unuia dintre îndrumătorii săi, Timotei Popovici, scrie lucrarea *Din lumea copiilor*, pentru orchestră simfonică, pe teme din cântecele profesorului. În domeniul muzicologiei, a scris între altele, *Reflexii ontologice muzicale* și *Gnoseologia muzicală*. A cules folclor și a participat activ la Asociația etnografilor și folcloriștilor, fiind și responsabilul secției muzicale. A condus Cenaclul compozitorilor din Sibiu timp de 30 de ani, dând îndrumări prețioase membrilor acestuia.

Se cuvin spusese câteva cuvinte despre Gheorghe Șoima-omul. A impresionat pe colaboratorii, elevii și prietenii săi prin modestie, o inimă și un suflet generos și bun. Era gata oricând de a sta în ajutorul oricui i-ar fi cerut aceasta. Se bucura de izbînzile colegilor lui. A fost un om fără pereche.

Gheorghe Șoima s-a stins din viață în pragul celor 75 de ani, lăsînd în urma sa o mare dîră de lumină și un gol imens, fiind regretat de toți cei ce l-au cunoscut personal. Vom păstra veșnic în sufletele noastre chipul blînd și bun, luminat de flacăra lăuntrică a dragostei față de aproapele său.

MĂRTURII INEDITE PENTRU O ANIVERSARE: GHEORGHE ȘOIMA – UN SUFLET ȘI O CREDINȚĂ PENTRU MUZICA MELEAGURILOR STRĂBUNE*

Prof. Constantin Catrina

Bogată în cîntece, port și strămoșești obiceiuri, Mărginimea Sibiului și-a atras admirația, din totdeauna, multor creatori de artă și literatură precum și din partea acelor care i-au studiat izvoarele civilizației străbune.

În acest climat roditor de cîntece și poezie populară, George Dima, Timotei Popovici, Gheorghe și Aron Bogdan, I. R. Nicola, etnograful Victor Păcală și-au dăruit o parte din viața lor elaborării unor lucrări științifice, de largă audiență, precum și unor creații muzicale religioase și laice deosebite.

La lumina candeliei creștine au înmugurit, pe aceleași meleaguri, timp de aproape cincizeci de ani, toate lucrările muzicale semnate de compozitorul Gheorghe Șoima (n. 13 februarie 1911-m. 25 noiembrie 1985)-personalitate generoasă și inconfundabilă în lumea muzicii românești contemporane.

Fie că va fi vorba de muzica simfonică, de cameră, vocal-simfonică, corală sau de studiile sale privitoare la istoria cîntării psaltice în Transilvania, în toate îl vom regăsi pe muzicianul Gheorghe Șoima aplecat, cu suflet și credință neștrămutată, asupra descifrării etosului plaiurilor și cugetului luminos al oamenilor de aici.

Din toate paginile muzicale compuse cu suflet și conștiință profesională-după cum se exprima un alt confrate al său- lucrările corale: poeme, cantate, madrigale sau miniaturi folclorice, ”din chiar începuturile apariției lor și pînă în timpul din urmă, au răsunat în interpretarea formațiilor corale din Sibiu, Săliște, Poiana, Agnita, Rupea” sau la Chișinău, în Republica Moldova.

Să fi avut atîta rezonanță în sufletul său de truditor în lumea muzicii dialogul din anii de conservator cu profesorul catedrei de folclor, savantul Constantin Brăiloiu (1893-1958)? Mai mult ca sigur!

Dacă Zeno Vancea, în investigațiile sale muzicologice (*Creația muzicală românească, sec. XIX-XX*, vol. II, București, Editura Muzicală, 1978, p. 379), trece în grabă peste sursa și fiorul artistic al lucrărilor compozitorului sibian, în schimb, de la Doru Popovici aflăm că, ”Folclorul românesc, în special cel transilvănean, a exercitat o mare influență asupra creațiilor sale, concepute armonic și nu polifonic, cu un accentuat stil diatonic, precum și unele nuanțe

* Publicat în ”Telegraful Român”, nr.5-8, 1991, p.4-5.

modale. Într-un fel, linia sa tradițională, continuă pe înaintașii muzicii noastre corale Iacob Mureșianu, George Dima, Ion Vidu, Ciprian Porumbescu... Muzica corală a lui Gheorghe Șoima, expresia lirismului dar și a unui temperament viguros, -continuă compozitorul și muzicologul Doru Popovici-a tălmăcit sincer într-un stil direct, melodic, armonizant, simplu și eficient, viața și tradițiile folclorice ale sibienilor” (Popovici Doru, *Muzica corală românească*, București, Editura Muzicală, 1966, p. 213).

La Gheorghe Șoima, spuneam în 1970, cîntecele și melodiile de joc, alese cu un rafinat gust, primesc prin înveșmîntarea lor armonică în general și a contrapunctului liber, plăsmuirile cele mai interesante. Sincronismul creației populare este atît de bine stăpînit de compozitor, încît lucrărilor: ”Poem pastoral” – o sinteză pe linia măestriei armonizării cîntecului popular – ”Jieneasca”, muzica la ”Nunta țărănească” și altele nu le-am putea gusta parfumul fără strigăturile de joc ce însoțesc unduirea vocilor din cor, fără fluier, fără dialogul vocilor ca într-o strigătură de nuntă, fără acele admirabile cadențe specifice cîntecului popular din sudul Transilvaniei, înțelese cu știință și sensibilitate de către compozitor. ”Mîndu-i jocul hațegana”, de exemplu, pe lîngă faptul că a fost cîntat de majoritatea formațiilor corale din Mărginimea Sibiului, de pe Tîrnave și Țara Oltului, ca și din Țara Bîrsei, vigoarea-i melodică și ritmul său sincopat a trecut această miniatură corală în repertoriul tarafurilor de lăutari.

O substanță melodică și armonică intimă se degajă din lucrările pe care părintele Gheorghe Șoima le-a închinat serviciului divin ortodox, precum: *Ca pre împăratul*, *Văzut-am lumina*, *Cuvine-se cu adevărat*, *Bine este cuvîntat* și nu în ultimul rînd, *Liturghia dogmatică* în La major.

Și în lucrările cu țesătură simfonică spectrul sonor de esență populară este remarcabil: *Triptic sibian*, *Moment rapsodic*, *Jieneasca*, *Poem coregrafic*, *Trei imagini simfonice*, pentru toate acestea Toma Tohati va remarca: ”Modalitățile de expresie muzicală ce le mănuiește Gheorghe Șoima se înscriu în sfera unui limbaj statornicit printr-o îndelungată tradiție, fiind un adept al conciziei melodice și armonice, sprijinindu-se aproape integral pe filonul limpede al cîntecului popular pe care îl înveșmîntează în acord cu structura lui cea mai intimă. Fuziunea propriei inspirații cu melosul popular e aproape totală” (*Compozitorul Gheorghe Șoima la 60 de ani*, în *Tribuna Sibiului*, Sibiu, nr. 931, 20 februarie 1971).

Într-o corespondență a compozitorului Gheorghe Șoima, datată: 30 iunie 1956, ni se înfățișează o altă trăsătură a nobilului său caracter și anume, adîncă și sincera recunoștință de bine față de semenii, față de cei care i-au interpretat, cu conștiinciozitate și profesionalism, unele din creațiile sale.

La mai bine de un deceniu de la prima reuniune a membrilor cenaclului compozitorilor din regiunea Brașov (iunie 1957) muzicianul Gh. Șoima ni se destăinuia printr-o scrisoare datată: Sibiu, 30 iulie 1971: ” În concertul simfonic al acestei inaugurale ediții s-a cîntat și prelucrarea simfonică a cunoscutei

”Jieneasca”. Cîtă conștiinciozitate, cîtă tragere de inimă și cîtă muzicalitate a arătat Victor Bikerich-dirijor, organist și muzicolog din Brașov care a trăit între anii 1895-1964-în pregătirea și dirijarea lucrării mele! Da, el, virtuosul organist de la Biserica Neagră, muzicianul complet și omul de vastă cultură, dublat de o ținută morală aleasă, rareori întîlnită, el îmi dirija lucrarea. Am fost copleșit de emoție încă din clipa în care mi se comunicase că acceptă să mi-o dirijeze. Iar cînd l-am văzut cu cîtă însuflețire îmi interpreta lucrarea, la vîrsta sa, inima mea i-a trimis întreaga recunoștință. Nu atît pentru succesul cert pe care l-a avut lucrarea-împreună cu succesul dirijorului-cît pentru generozitatea de a se înhăma la studierea și pregătirea unei partituri necunoscute, de altă factură în raport cu repertoriul care-i era familiar. Și acum, cînd aștern aceste fugare rînduri, îmi revine în conștiință statura morală, nobilă, a muzicianului și omului distins, Victor Bikerich, memoriei căruia aș vrea să-i pot aduce acum cel mai respectuos omagiu.

Cum în relatările presei din acele zile sau în revistele de specialitate (*Săptămîna muzicii compozitorilor din regiunea Brașov*, în: *Muzica*, București, nr.7 1957, p. 13) nu s-au făcut asemenea referiri privind modul în care au fost interpretate lucrările compozitorilor participanți la reuniunea amintită, socotim sublinierile din corespondența amintită ca unicele mărturii pentru o viitoare monografie *Gheorghe Șoima*.

O latură a activității muzicianului sibian, poate prea puțin cunoscută istoriografiei muzicale românești a fost și cea privitoare la muzica psaltică autohtonă de tradiție bizantină. ”Personal – ni se destăinuia Gh. Șoima – cred că muzica bisericească transilvană ortodoxă, de strănă, este o muzică psaltică ”românită”. Dar nu ”românită” la masa de scris, ci în biserică. Și nu de către doi-trei muzicieni specialiști în psaltică și în teoria muzicii culte europene, ci de mulțimea cîntăreților de strănă... Am spune că în Transilvania muzica psaltică a românit-o însuși poporul și că nu este o românire mai autentică” (Scrisoare: Sibiu, 8 august 1974).

De fapt, într-un studiu din 1961, Gheorghe Șoima atrăgea atenția că ”nu oricare dintre genurile folclorului muzical ardelean a exercitat o înrîurire deosebită asupra cîntării bisericești de dincoace de Carpați, ci mai cu seamă doina a fost aceea care a imprimat cîntării de strănă un sănătos caracter popular. Într-adevăr,-se afirmă în același studiu-unele melodii bisericești, de exemplu cele ale luminîndelor și ale pripelelor la popieleu, seamănă și astăzi foarte mult cu unele melodii de doină ardeleană”.

Prin această influență cîntarea bisericească, nu a pierdut nimic ființial; pentru că doina este genul cel mai curat și, în același timp, cel mai intim sufletului poporului român dintre toate genurile care alcătuiesc folclorul muzical. Cîntările bisericești, ortodoxe ardelene - și-au păstrat integral trăsătura religioasă, primind-în plus-și o trăsătură populară românească” (Șoima Gheorghe, *Muzica*

bisericească și laică în Institutul teologic din Sibiu, în Mitropolia Ardealului, Sibiu, nr. 11-12, 1961, p. 798-806).

Însușindu-și în mod creator, prin studiu și reflectare îndelungată, cele două filoare ale muzicii românești: melopeea bizantină și folclorul tradițional, Gheorghe Șoima și-a încrustat numele, cu cinste și smerenie, în panteonul veșniciei cântecului pământului românesc.

**PR. PROF. GHEORGHE ȘOIMA,
UN PISC AL ALPILOR TRANSILVANIEI***

Nicolae Scutea

Sibiul începutului de secol XX a cunoscut o viață muzicală efervescentă, Reuniunea de muzică „Gheorghe Dima” fiind forul cultural și artistic în jurul căruia au gravitat o serie de activități menite să impulsioneze ambianța spirituală a cetății. Cu sprijinul ei, Hermann Kirchner a pus în scenă, în anul 1905, opereta *Moș Ciocîrlan* de Tudor Flondor, iar Augustin Bena, trei ani mai târziu, *Crai Nou* de Ciprian Porumbescu și *La șezătoare* de Tiberiu Brediceanu. Într-o astfel de atmosferă de puternică emulație și dorință de afirmare în tărîm cultural se naște, la 13 februarie 1911, în Maierii Sibiului, într-o familie de muncitori originari din Ocna Sibiului, Gheorghe Șoima, cel mai mare dintre cei cinci copii ai familiei Gheorghe și Elisabeta Șoima.

A urmat primele clase, în perioada 1917-1921, la actuala Școală generală nr. 2 de pe strada Avram Iancu din Sibiu, iar studiile medii le urmează la reputatul Liceu „Gheorghe Lazăr”, unde beneficiind de îndrumarea unor profesori de înaltă ținută intelectuală și cu aleasă pregătire profesională, care îi făcuse pe elevi să îndrăgească fiecare obiect de studiu în așa fel încît fiecare era menit să fie și bun matematician și bun latinist și istoric și viitor filolog dar și muzician, grație minunatului profesor și dirijor Nicolae Oancea. În perioada 1929-1932 îl găsim student la Academia Teologică din Sibiu. În ședința din 3 octombrie 1928, Consiliul arhiepiscopesc încredințase funcția de rector profesorului Nicolae Colan, viitorul mitropolit al Ardealului, iar corpul profesoral a fost înprospătat cu noi cadre, cu doctorate și specializări la prestigioase universități din străinătate: Nicolae Neaga – Vechiul Testament și Limba ebraică; Dumitru Stăniloae – Dogmatica și Limba greacă; Gheorghe Secaș – Morală; Nicolae Oancea – Muzica vocală – aceasta fiind considerată ca o perioadă de înflorire a Academiei Teologice „Andreiene”.

Datorită calităților muzicale deosebite și interesului ce l-a acordat studiului muzicii, este remarcat de profesorul său, Nicolae Oancea, care-l îndrumă să-și desăvîrșească studiile muzicale într-o instituție de specialitate. Urmare acestui sfat, între 1934-1937, sprijinit material cu o bursă de către Arhiepiscopia Sibiului, Gheorghe Șoima studiază la Conservatorul de Muzică din București, unde îi are ca profesori pe Faust Nicolescu – Teorie și Solfegii; Mihail Jora –

* Publicat în „Îndrumătorul bisericesc”, Sibiu, 1993, p.229-232.

Armonie și Contrapunct; Dimitrie Cuclin – Estetică și Forme muzicale; Ștefan Popescu – Dirijor cor, Constantin Brăiloiu – Istoria muzicii; Paul Jelescu – pian.

A fost un student sîrguincios, arătînd atenție cuvenită tuturor disciplinelor, dar arătînd o preferință aparte orelor de ansamblu și dirijat coral ale profesorului Ștefan Popescu, unde, împreună cu atîția alți colegi de la secția pedagogică, își făcea ucenicia pătrunzînd în tainele și subtilitățile interpretării artistice a muzicii corale. Stăpîn deplin pe elementele tehnicii corale, de o mare sensibilitate artistică, profesorul Ștefan Popescu l-a cucerit prin cultura și elocința sa, prin limpezimea cu care îi introducea în înțelegerea partiturii, a sensurilor sale determinate de text și muzică. Analiza psihologică era la Ștefan Popescu obiectivul esențial în realizarea artistică a pieselor corale. De aceea, la clasa de ansamblu și dirijat coral, dincolo de tehnică și interpretare, în general, analiza psihologică a fost elementul cel mai de preț care i-a atras atenția, în mod deosebit în ceea ce privește studiul partiturii corale. Așa a deprins Gheorghe Șoima dragostea pentru cor, din predilecția pentru muzică, dar mai ales din contactul pe care l-a hărăzit împlinirea de fi elev și apoi student al unor profesori de elită pe care i-a stimat întotdeauna pentru competența și atitudinea lor și care i-au canalizat drumul spre o profesie pe care a îndrăgit-o din toată inima.

În anul 1937 este numit profesor suplinitor la Școala normală de băieți "Andrei Șaguna". Este hirotonit diacon în anul 1938, iar în anul următor preot. După dispariția prematură, la 1 iunie 1941, a profesorului Petru Gherman, în toamna aceluiași an, Gheorghe Șoima este numit profesor suplinitor la catedra de muzică a Academiei Teologice, unde va desfășura o activitate neîntreruptă timp de 35 de ani, bucurîndu-se de cele mai înalte considerații în rîndul studenților, colegilor și forurilor bisericești.

În viața artistică a orașului, Gheorghe Șoima s-a impus ca o personalitate multilaterală, care s-a conturat de la an la an atît în planul activității didactice cît și în acela al compoziției, muzicologiei, dirijatului și folcloristicii. Munca alături de oamenii pe care îi îndrăgea și în care se regăsea cu cîte o părticică din viața lui era o a doua profesie, îndrăgită și practică cu tenacitate.

În anul 1950 este admis ca membru al Uniunii Compozitorilor, iar din anul 1955 a fost secretar al Cenaclului Compozitorilor din Sibiu. A avut o activitate prodigioasă: profesor, dirijor, compozitor, muzicolog, figura lui rămînînd proiectată în tonuri mereu vii, ca personalitate de primă mărime, în peisajul spiritual sibian, transilvănean și național. A trecut la Domnul în 26 noiembrie 1985.

Ca pedagog, Gheorghe Șoima a fost întotdeauna un exemplu de sensibilitate sufletească, bunătate, noblețe și modestie, virtuți care l-au făcut iubit și respectat de elevii săi. Profesor la catedra de muzică a Școlii normale de băieți "Andrei Șaguna", la cea de armonie a Școlii populare de artă sau în calitate de conferențiar la Catedra de muzică bisericească a Academiei teologice, a dovedit

probitate profesională de excepție, tact pedagogic și multă înțelegere față de cei dornici să se perfecționeze în tainele muzicii, evidențiindu-se prin chipul său blînd, vorba așezată și îndelung cumpănită. A avut elevi vrednici, cu frumoase realizări în domeniul muzicii, la rîndul lor profesori și creatori distinși: Cornel Arion, Vicențiu Fîntîna, Simion Drăghici, Vasile Boldor, Ion Lazăr.

Asupra calităților sufletești, de dascăl de-o rară conștiinciozitate și de preot de-o cuceritoare sensibilitate, vom reveni cu un material special consacrat acestor aspecte din viața și lucrarea pururea pomenitului preot și profesor Gheorghe Șoima.

De data aceasta arătăm că dirijatul a constituit o mare pasiune pentru Gheorghe Șoima, fiind înzestrat de Dumnezeu cu vocație pentru arta de a conduce și modela, între frumos și sublim, vocile îngemănate în formații corale. A condus coruri diverse: școlare, studențești, muncitorești, sătești etc., bucurîndu-se de sinceră prețuire și recunoștință din partea coriștilor și auditorilor. A fost foarte apropiat și a investit multă energie în pregătirea corului Academiei teologice, corului catedralei mitropolitane din Sibiu, Reuniunii muncitorilor tipografi, Reuniunii de muzică "Gheorghe Dima" și corului sindicatului din învățămînt, fiind, de asemenea, un permanent îndrumător al formațiilor corale din Săliște, Gura Rîului, Poiana Sibiului, Nocrich, Rășinari etc.

Se obișnuia, încă de pe timpul mitropolitului Nicolae Bălan, prezentarea, în Duminica dinaintea Crăciunului, unui concert de colinde de corul catedralei mitropolitane. Acest concert era socotit de Gheorghe Șoima un adevărat eveniment și de aceea era pregătit cu mult timp înainte și cu multă conștiinciozitate. Corul catedralei mitropolitane era socotit, de altfel, unul dintre cele mai bune din oraș, aceasta datorită vocilor bine alese și [a] unei activități susținute. Edificatoare în privința nivelului artistic superior atins de această formație corală este scrisoarea muzicologului Eugen Pricope, din 31 mai 1966, trimisă lui Gheorghe Șoima: "Maestre, am trăit momente de elevare din cele pe care le aflu rar, ascultînd Duminică dimineața corul... Ca ascultător și sîrguitor pentru muzică și cunoștință a Dumneavoastră – pe care ați onorat-o întotdeauna cu atenție și delicatețe – înainte de a părăsi Sibiul îmi fac o datorie plăcută adresîndu-vă pe această cale afectuoase felicitări pentru ceea ce înseamnă corul Dumneavoastră".

Domaniul care avea însă să-l consacre ca pe un renumit muzician este cel al creației muzicale. De la prelucrările de folclor la creații proprii, de la lied pînă la simfonie, pr. prof. Gheorghe Șoima s-a dovedit un maestru abil, impunînd un stil personal, ușor de recunoscut. Lucrările sale au apărut în diferite reviste – *Cultura poporului*, *Îndrumătorul cultural*, *Clubul* etc. – în colecții – *Aușiți cum cîntă țara*, București 1973; *Cîntăm a vieții bucurie*, Brașov 1970; *Imn pentru patrie*, Sibiu 1977; *Cîntece pentru fanfară*, Sibiu 1981 – sau în lucrări de autor –

Coruri, Braşov 1957; *Lucrări corale*, Sibiu 1970; *Lucrări corale*, Bucureşti 1973. Cele mai multe însă au rămas în manuscris.

Dându-şi seama de faptul că literatura muzicală pentru formaţiile de copii este destul de săracă, Gheorghe Şoima a scris lucrări dedicate acestora: *Jocul copiilor*, *La Răşinari*, *Micul ciobănaş*, *Sîntem micii grădinari* etc., pe versuri proprii sau ale unor cunoscuţi creatori literari. Aceste lucrări se caracterizează prin linii melodice uşor de asimilat, prin simplitate şi accesibilitate.

Pentru coruri mixte a scris peste o sută de piese, creaţii originale sau prelucrări de folclor. Unele dintre ele au fost în aşa măsură asimilate încît aproape că s-au confundat cu creaţiile populare. Un exemplu în acest sens este *Mîndru-i jocul haţegana*, piesă prezentată în repertoriul multor formaţii corale şi de lăutari. Adaptîndu-se stilului de creaţie al înaintaşilor săi, Gheorghe Şoima şi-a realizat o parte dintre prelucrările de folclor sub formă de diptic – doină şi joc. Astfel au fost scrise: *Cîntec forestier*, *Ca la Răşinari*, *Pîrîiaş cu trei izvoare*, *Cine m-a dat dorului*, *Haţegana din Poiana*, *Spune fir de lînă*, *La războiul de ţesut* etc. Ele au o cantabilitate deosebită prin folosirea intervalelor mici, accesibile interpretării vocale, îmbinînd, totodată, în mod fericit ritmul giusto-silabic cu rubato sau quasi rubato.

S-a afirmat şi în domeniul creaţiei pentru voce şi pian. Reamintim liedurile *Căsuţa albă* (text: Ocatvian Goga), *Burebista* (text: Sanda Andronescu), precum şi altele pe versuri proprii: *Dorul Cindrelului*, *Cîntecul pădurarului*, *Cindrelule, vîrf cu soare*, *Frunzuliţă foi de fag*, *Negoiul*, *Despărţire*. Au rămas de la Gheorghe Şoima şi două cantate pentru cor şi solişti: *Cîntec de zeţar* (text: V. Munteanu) şi *Cantata înfrăţirii* (text: Gisella Bann şi Gh. Şoima) scrisă în anul 1957. O menţiune aparte merită suita *Ca la Răşinari*, rezultat al unei frumoase şi fructuoase colaborări cu Cornel Dragoman, începute prin anul 1953, pe atunci, acesta din urmă fiind profesor suplinitor la Şcoala generală din Răşinari. Această suită va sta ulterior la baza cunoscutei opere populare *Nunta ciobănească*. Prin factura ei, *Nunta ciobănească*, de Cornel Dragoman şi Gheorghe Şoima, vine să se alăture cunoscutelor icoane ale satului: *La seceriş* şi *La şezătoare*, de Tiberiu Brediceanu. Ca trăsătură specifică a muzicii din această lucrare, ca de altfel şi în alte piese folclorice, este faptul că armonizarea este făcută fără a interveni în linia melodică, păstrîndu-i astfel autenticitatea. Este acesta, desigur, semnul responsabilităţii faţă de creaţia populară.

Pr. prof. Gheorghe Şoima şi-a încercat condeiul şi în muzica de cameră, lăsîndu-ne, între altele: *Balada pentru corn şi pian*, *Balada pentru corn şi orchestră*, *Introducere şi fugă în mi minor* şi muzica de scenă pentru piesele *Munţii* de Maria Fanache, *Dulgherul şi preafrumoasa sa soţie* şi *Ostaticul*, ambele de Radu Stanca, prezentate de către Teatrul de Stat din Sibiu.

Între *Adagio molto espressivo*, 1938, prima dintre lucrările simfonice ale lui Gheorghe Şoima, şi *Simfonia în Mi bemol major "Alpii Transilvaniei"*, 1977,

ultima dintre ele, creația simfonică a compozitorului mai cuprinde peste douăzeci de lucrări – suite, simfonii, poeme simfonice etc. – detașându-se, între altele: *Moment rapsodic*, 1951; *Odă în memoria lui Gheorghe Lazăr*, 1958; *Triptic sibian*, 1962; *Uvertura "Alma Mater"*, 1969. Cea mai realizată dintre creațiile simfonice ale compozitorului, *Simfonia în Mi bemol major "Alpii Transilvaniei"*, este o lucrare programatică cu o pronunțată notă clasică și este compusă din patru părți caracteristice prin cantabilitate, lirism și un profund dramatism.

Muzica religioasă creată de pr. prof. Gheorghe Șoima se compune din: colinde – 8 colinde pentru cor mixt – aranjamente corale din cântări bisericești: *Ajută-ne nouă, Dumnezeule* (glas 5), *Sedealna Sfinților Sofronie Visarion și Oprea* (glas 4), *Troparul Sfântului mucenic Nichita Romanul, Stihiră* (glas 6) – creații proprii pe texte din psalmi – *Psalm 1, Psalm 32, Psalm 65* – precum și din lucrări de mai mare pretenție: *Liturghia în La major*, oratoriul *Fiul risipitor, Octoihul de la Sibiu*, suită octomodală pentru soliști, cor și orchestră etc. Creația religioasă a lui Gheorghe Șoima se caracterizează prin scriitură modală, simbioză între specificul românesc și cel bizantin, folosirea isonului simplu sau dublu, prezența limbajului armonic clasic, mai ales în colinde dar și în *Liturghia în La major*, toate la un loc dând acestor lucrări un colorit aparte, sonorități calde și luminoase.

Un domeniu aparte al creației lui Gheorghe Șoima, mai ales în ultimii ani ai vieții sale, l-a constituit muzicologia. Părerile și le-a susținut în cadrul unor sesiuni de comunicări sau simpozioane, unele publicându-le chiar în periodicele timpului. Folositoare pentru cei care se ocupă de istoria muzicii sînt studiile monografice: *Timotei Popovici la 75 de ani* (Gazeta Sibiului nr.24/1945); *Doru Constantiniu* (Cibinium, Sibiu 1981); *Gheorghe Cucu la 100 de ani*, manuscris, iar pentru cercetătorii în domeniul esteticii muzicale studiile: *Folclorul muzical în conformitate cu definiția clasică a frumosului* (studii și comunicări, Sibiu 1978), precum și studiile rămase în manuscris: *Reflexii ontologice muzicale, Însemnări referitoare la relația melodie-armonie*. A meditat mult asupra creațiilor muzicale contemporane, rezultatul acestor cercetări fiind cuprinse în lucrările, din păcate rămase tot în manuscris: *Tendințe în muzica românească contemporană și Despre subsuprasensibilizarea acordurilor și despre supratonalism*. Dintre lucrările sale cele mai importante privitoare la estetica muzicii religioase reținem studiul: *Funcțiunile muzicii liturgice*, tipărit la Sibiu, în anul 1945, în colecția Biblioteca bunului păstor nr.22, în care autorul evidențiază rolul major al muzicii în desfășurarea demersului liturgic, în îmbogățirea vieții spirituale a credincioșilor de astăzi.

Prin tot ceea ce a realizat și a lăsat urmașilor săi – ca slujitor al altarului, profesor, om de cultură și creator de frumos – numele preotului profesor Gheorghe Șoima va rămîne veșnic înscris în galeria personalităților din cetatea de

pe Cîbin, a celor care prin eforturi proprii au contribuit la sporirea tezaurului nostru spiritual.

IN MEMORIAM GHEORGHE ȘOIMA*

Dumitru Capoianu

Fericitul care a crezut că oamenii nu merită decât iubire

MI-E GREU să cred că au trecut peste zece ani de când, într-o toamnă târzie, a plecat pe drumul cel fără de întoarcere pentru muritori acela ce se numește și astăzi și se va numi mereu în amintirile noastre Gheorghe Șoima. Mi-e greu să cred aceasta, pentru că mai ieri, parcă, îl vedeam în fața unei cești cu ceai, primindu-mă, așa cum o făcea de mai mulți zeci de ani, cu același ușor dar nedisimulat zîmbet timid, abia încropit în colțul buzelor, dar întotdeauna acolo, prezent pe figura lui blajină și care te făcea să înțelegi cât de mult se bucura pentru cel care îi trecea pragul. Bucuria aceasta lăuntrică pentru aproapele său, pentru omul de lângă el, venea de undeva, din străfundul unei făpturi pentru care invidia, pizma, răutatea sau îngîmfarea erau schilodiri umane, pe care le afla numai din cărți sau din spusele altora. Pentru el, lumea era bună, frumoasă și dreaptă, iar oamenii meritau iubire, pentru că iubire dădeau. Și când mai zvîrleau și cu câte o piatră, acesta era semnul că trebuie să-ți pregătești iute pîinea cu care să le răspunzi. Și astfel, sufletul lui rămînea neîntinat și neînvrăjbit, neatins de valuri tulburi prin care noi, ceilalți, înotam pînă-n gît.

Deși viața, viața omului din carne și oase, nu i-a fost presărată doar cu petale de roze. Ba dimpotrivă, atît de deseori... Dar suferința era atunci doar a omului ce trăia printre oameni. Potrivniciile izbeau atunci în om, dar acesta-și ținea sufletul sus, cu amîndouă mîinile, ca acei ostași pe care-i vedem prin filme, trecînd un rîu cu apa pînă la umeri, dar ținînd deasupra capului singura lor armă de apărare, să n-o ude apa cea mașteră. De aici venea zîmbetul timid și abia perceptibil, venea lumina de pe fața sa, venea-la urma urmei-liniștea sa interioară, pe care ți-o transmitea atunci când te apropiai de el.

Și, iată, sînt zece ani de când zîmbetul acesta a rămas doar în amintirea noastră. Numai că vă asigur, oameni buni, că nu există carte, nu există poză, nu există statuie care să păstreze-cît pot ele păstra-altceva decît înghețarea unei clipe. Memoria noastră afectivă, însă, păstrează și căldura dinăuntru zîmbetului-și despre aceasta încerc eu, acum, să vă vorbesc. Eu, care am rămas mai sărac de când, de la o vreme, de cîte ori pașii mă preumblă prin Sibiu, mă trezesc luînd-o, fără voia mea, spre str. Cooperației, la nr. 14, unde era și casa mea, un pic. Așa fac

* Publicat în "Actualitatea Muzicală", București, nr.138, 1995, p.2.

caii bătrâni, pe care nu trebuie să-i mai mîni ca să se întoarcă la iesle, seara. O, de cîte ori n-am venit în aști zece ani pînă în fața imensei porți (pe care întotdeauna am deschis-o cu greu) și n-am stat, o clipă, cu "nenea Ghiță" în suflet, așteptînd parcă să-l văd aieva...

L-am cunoscut în vara lui 1951, cînd întîmplarea ne-a dus pe amîndoi în concediu, la Borsec. Atunci și acolo și de la el am învățat atîtea lucruri folositoare cugetului și simțirii și de atunci prietenia născută acolo a rămas trainică și peste ani și peste oameni. De atunci Sibiul a început a sălășlui în mine drept "nenea Ghiță". A venit vremea cînd mi-am luat și nevastă de prin părțile locului, dar Sibiul tot "nenea Ghiță" rămînea.

Veșnicia de care el se bucură acum și-a cîștigat-o încă din timpul exemplarei sale vieți, care a început aici, la Sibiu, în 13 februarie 1911. Era cel mai mare dintre cei cinci copii ai familiei de oameni curați și muncitori din care se trăgea. După absolvirea Liceului "Gheorghe Lazăr" din urbea natală, se înscrie la Conservatorul de Muzică din București, urmînd îndemnul profesorului său de muzică din liceu, Nicolae Oancea. Aici, beneficiază de învățătura celor mai buni profesori pe care-i avea țara la vremea aceea. În 1937 capătă postul de profesor suplinitor la Școala Normală "Andrei Șaguna". Urcă, una cîte una, și treptele clericale, fiind hirotonisit diacon în 1938 și apoi preot în 1939. Urmează numirea lui la catedra de muzică a Academiei Teologice din Sibiu, unde va rămîne timp de 35 de ani, neîntrerupt. În 1950 devine membru al Unuinii Compozitorilor și Muzicologilor din România, iar cîtiva ani mai tîrziu înființează Cenaclul din Sibiu al acestei prestigioase instituții.

În tot acest timp, dirijatul formațiilor corale rămîne activitatea sa permanentă și de suflet. Coruri ca acela al Academiei Teologice, al Catedralei Mitropolitane, al Reuniunii Muncitorilor Tipografi sau al Societății Muzicale "Gheorghe Dima", al Sindicatului din învățămînt-toate din Sibiu-îl au pe rînd sau simultan ca dirijor, la fel ca și formațiile din Săliște, Gura Rîului, Poiana Sibiului, Nocrich sau Rășinari.

Dar Gheorghe Șoima era compozitor, în primul rînd, și pe acest tărîm scrie muzică aparținînd unor genuri total diferite și, uneori, atît de îndepărtate unul de celălalt. Melodii simple pentru copii, ca *Jocul copiilor*, *La Rășinari* sau *Micul ciobănaș*, se alătură în modul cel mai firesc posibil cu muzica de cameră, în care liedul urmează sau precede lucrări ca *Balada pentru corn și pian*; muzica de scenă pentru piesele *Munții*, *Ostatecul*, *Dulgherul și prea-frumoasa sa soție* (toate montate la Teatrul de Stat din Sibiu) face casă bună cu munca lui cea mai dragă, poate: aceea de culegător și prelucrător al folclorului sibian. Numai celebra sa *Jienească*, atît de des și de bine cîntată la începutul anilor '50 de către basul Mircea Buciuc (personalitate remarcabilă a Operei Române), și încă ar fi de ajuns spre a ilustra spiritul și litera cu care transpunea folclorul locurilor acestora în nepieritoare giuvaeruri, intrate definitiv-și definitiv-în averea genului respectiv.

Rămîne însă neîndoios că muzica simfonică a fost preocuparea cea mai importantă și omniprezentă în creația lui Gheorghe Șoima. Spirit veșnic căutător și inventiv, el a reușit să-și modeleze pana după cerințele fiecărei lucrări pe care avea să o dea la iveală. Începînd cu *Adagio molto espressivo*, piesa sa de început în limbajul simfonic, scrisă în 1938, și sfîrșind cu *Simfonia în mi bemol major "Alpii Transilvaniei"* (1977), ultima dintre aceste lucrări, Gheorghe Șoima a dat la iveală peste 200 de opus-uri (suite, simfonii, poeme simfonice etc.), detașîndu-se net dintre ele acelea pe care le-a intitulat *Moment rapsodic* (1951), *Odă în memoria lui Gheorghe Lazăr* (1958), *Triptic sibian* (1962) sau uvertura *Alma Mater* (1969). Cu siguranță însă că *Simfonia "Alpii Transilvaniei"* rămîne un cîntec de lebadă al autorului-cîntec din care, în concertul comemorativ, s-a ascultat o bună parte, în gentila execuție a Filarmonicii de Stat Sibiu, plasată sub autoritara baghetă a dirijorului și directorului ei, Marian Didu.

Acesta a fost cel care, pentru Starea Civilă, era cetățeanul Gheorghe Șoima, înșurat cu cea care a împărțit cu el și binele și necazul toată viața, și care, tot pentru actele stării civile, se numea atunci Lucreția Gavra.

(Doamna Lucreția Șoima a onorat seara aceea cu prezența sa.) Același birou de stare civilă ne mai informează și despre cele două fiice ale lor, Monica și Liliana, care trăiesc la Cluj.

Acesta a fost cel care, pentru clerul și biserica Sibiului, era **părintele** Șoima; el a fost cel care, pentru studenții în teologie și dascălii lor, era **profesorul**, părintele-profesor Gheorghe Șoima. Și tot el a fost cel care, pentru mine, măcar (dar și pentru cine știe cîți alții) a fost **prietenul** Ghiță.

Omul cu același ușor, dar nedisimulat zîmbet timid, binevoitor mereu, abia încropit în colțul buzelor, dar totdeauna acolo prezent pe figura lui blajină. Acela pentru care bucuria lăuntrică pentru aproapele său, pentru omul de lîngă el, venea de undeva, din străfundul unei făpturi a lui Dumnezeu pentru care invidia, pizma, răutatea sau îngîmfarea erau schilodiri umane pe care le afla numai din cărți sau din spusele altora. Fericitul care a crezut cu obstinație și în ciuda tuturor asprimilor vieții și a asupririlor venite de la oameni că aceștia nu merită decît iubire și că lumea din care a plecat a fost bună, frumoasă și dreaptă!

PREOTUL, PROFESORUL, DIRIJORUL ȘI COMPOZITORUL GHEORGHE ȘOIMA*

Pr. Acad. Prof. Dr. Mircea Păcurariu

L-am cunoscut bine, timp de aproape 35 de ani, fiindu-i student și apoi coleg mai tânăr, și totuși, încerc cu multă sfială să-i conturez personalitatea. Pentru că Gheorghe Șoima a fost cu adevărat o mare personalitate a muzicii românești, dar mai presus de toate, un preot adevărat și un om de mare noblete sufletească, de rară omenie și de nejustificată modestie, caracteristici ale oamenilor cu adevărat "mari".

Era sibian, născut în familia unui muncitor - cu cinci copii – la 13 februarie 1911. Urmașul său la catedră, Ion Popescu, va scrie mai târziu: "De la mama sa a moștenit sensibilitatea curată a românului, puritatea morală, iar de la tatăl său, care era topitor de fier, a moștenit dârzenia și previziunea că viața nu-i va oferi nimic de-a gata și că munca trebuie să fie singurul mijloc de a izbuti în viață, ceea ce s-a și adeverit". Aici a făcut școala primară, continuându-și studiile la Liceul "Gheorghe Lazăr" (1921-1928); pentru că la vremea respectivă cursurile liceale au fost reduse la șapte clase, în iunie 1928, deci la 17 ani, și-a susținut examenul de bacalaureat. În toamna aceluiași an s-a înscris la Academia teologică "Andreiană", fiind studentul profesorilor Nicolae Colan, Ilie Beleuță, Nicolae Terchilă, Nicolae Neaga și Dumitru Stăniloae. Câțiva ani mai târziu a obținut licența în Teologie, tot la Sibiu. Profesorul său de Muzică vocală și instrumentală de la Liceu și Academia teologică, Nicoale Oancea, l-a îndemnat să-și desăvârșească cunoștințele muzicale. Probabil rectorul Colan a fost acela care l-a recomandat mitropolitului Nicolae Bălan, care i-a acordat o bursă de studii la Academia de Muzică din București. Acolo s-a format, între anii 1932-1937, sub îndrumarea unor reputați profesori, ca Mihail Jora, Dimitrie Cuclin, Constantin Brăiloiu, Ștefan Popescu, dobândind o frumoasă cultură muzicală.

În toamna anului 1937, a fost numit profesor suplinitor de Muzică la Școala normală "Andrei Șaguna", din Sibiu, în locul lui Petru Gherman, care, tot atunci, a fost numit profesor suplinitor la Academia teologică "Andreiană". Dar la 1 iunie 1941, Petru Gherman a murit pe neașteptate și astfel, la 1 septembrie 1941, Gheorghe Șoima era numit profesor suplinitor de Cântări bisericești și Tipic la Academia teologică. Din 1943, când Academia a fost ridicată la rang universitar, cu dreptul de a conferi licență în Teologie, a fost încadrat în post de conferențiar

* Publicat în "Cărturari sibieni de altădată", Edit.Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p.631-635.

pentru Cântări bisericești și Tipic, funcționând în această calitate și după ce Academia a devenit Institut teologic (1948), până în 1976, când a împlinit 65 de ani și a cerut pensionarea; activase în învățământ aproape 40 de ani. După căsătoria cu învățătoarea Lucreția Gavra, la 24 septembrie 1938 a fost hirotonit diacon; la 10 octombrie 1939, preot; în 1958 a fost hirotesit protopop.

În 1940 i-a urmat lui Timotei Popovici la conducerea corului catedralei mitropolitane, îndeplinind această slujbă cinstitoare până în preajma morții sale neașteptate, în noiembrie 1985, deci timp de 45 de ani. Fiind apreciat ca dirijor, i s-a încredințat și conducerea altor coruri sibiene: al Reuniunii meseriașilor (1939-1948), mai târziu al Întreprinderii Poligrafice și al Sindicatului Învățământului. Între anii (1946-1959) a fost profesor de Armonie la Școala Populară de Artă din Sibiu.

Ca profesor de Teologie a pregătit, deci, 35 de generații de viitori preoți, mai ales în parohii din cuprinsul Mitropoliei Ardealului și Banatului, dar și de dincolo de Carpați. A fost un profesor de excepție, bine pregătit, cu reale aptitudini pedagogice, foarte apropiat de studenții săi, corect și exigent la examene, fapt pentru care era apreciat și iubit de toți. Lucra cu multă răbdare și înțelegere cu studenții, mai ales cu cei din anul I, încât, în scurt timp, toți își însușeau cunoștințele necesare de Cântări bisericești și Tipic, ca să poată face față "la strana" din biserica lor parohială în vacanțele de sărbători și de vară. Iar după ce-și începeau activitatea ca preoți la parohie, nu se puneau problema ca foștii studenți ai Părintelui Șoima să fie îndrumați - în probleme de Cântare și Tipic-de cântăreții lor, chiar dacă aveau experiență îndelungată la strănă.

Pregătea temeinic concertele de colinde, cu corul studenților, dar și cu corul mixt al catedralei - chiar în timpul regimului comunist, încât catedrala era plină până la refuz. Studenții prezentau programe artistice și cu alte ocazii: sărbătoarea hramului Institutului (30 ianuarie), vizitele unor înalți ierarhi, instalarea unor mitropoliți etc. Pe unii studenți mai dotați i-a inițiat - în afara orelor de curs - în arta dirijorală, și chiar a armoniei, încât unii dintre ei, după ce au fost hirotoniți preoți, au organizat ei înșiși coruri bisericești și chiar laice. Nu admitea, însă, indisciplina și indolența, încât uneori era pus în situația de a ironiza și chiar de a apostrofa pe cei care nu-l ascultau, firește cu tonul unui om de mare sensibilitate sufletească și delicatețe cum era dânsul.

Arătam mai sus că Părintele Gheorghe Șoima a condus corul catedralei mitropolitane după Timotei Popovici, din 1940 până la moartea sa, în 1985, deci timp de 45 de ani. În fiecare duminică era la datorie, făcând să vibreze sufletele credincioșilor prezenți în catedrală. În sărbătorile de peste săptămână, de regulă cânta la strănă, alături de câțiva studenți teologi mai buni la muzică. De aceea, slujea la altar destul de rar, iar când simțea nevoia de a sluji și de a se împărtăși, venea la capela Institutului, în zilele de miercuri și vineri, când se făcea Liturgia și slujea - cu evlavia preotului de vocație - alături de duhovnicul Institutului.

În ce privește munca lui de dirijor, consider că este mai bine să reproduc câteva fraze scrise de discipolul și urmașul său la catedră și la pupitrul corului, diaconul Ion Popescu: "A menținut și adâncit modul de cântare religioasă stabilit de Timotei Popovici, care era un stil aparte față de cel al altor coruri din țară, mai liniștit, sobru, propriu adâncimii atmosferei de rugăciune și nu un stil artistic de operă, cu bucăți în care se afirmă virtuozitatea vocilor. Deși cu voci modeste de amatori, a realizat cu corul catedralei momente de rară subtilitate muzicală-religioasă, atât în cadrul Liturgiilor duminicale, cât și în concertele prilejuite de instalări de ierarhi, aniversări ori concertul de colinde, care, din anul 1926, este prezent în fiecare an, în duminica dinaintea Crăciunului" (rev. "Mitropolia Ardealului", nr. 11-12, 1985, p. 800). În repertoriul corului catedralei intrau piese lucrate de el însuși, dar și ale înaintașilor săi sibieni Gheorghe Dima și Timotei Popovici, precum și ale altora: Gavriil Musicescu, Gheorghe Cucu, Ion D. Chirescu, Nocolae Lungu, Lvovschi, Berezovschi, Bortneanski și ale altora.

Ca profesor, a scris câteva lucrări teoretice în domeniul muzicii bisericești: *Despre rugăciune* (Sibiu, 1942, 62 p.), *Funcțiunile muzicii liturgice* (Sibiu, 1945, 104 p.), *Temeiurile psihologice ale ritualului cultului divin* (în Anuarul XXIII/V al Academiei teologice, 1946/1947, p. 65-87), *Muzica, element de înfrățire a popoarelor* (în vol. "Biserica și problemele vremii", Sibiu, 1947, p. 129-143), *Muzica bisericească și laică în Institutul teologic din Sibiu* (rev. "Mitropolia Ardealului", nr. 11-12, 1961, p. 798-806), *Expresivitatea religioasă a psaltichiei românești contemporane* (rev. "Biserica Ortodoxă Română", nr. 5-6, 1976, p. 525-531); multe alte articole a publicat în "Revista Teologică", "Mitropolia Ardealului", "Telegraful Român", "Îndrumătorul bisericesc" de la Sibiu și altele.

În domeniul creației muzicale, s-a impus printr-o serie de compoziții care au rămas până azi în repertoriul multor coruri sibiene și din alte părți. Notăm, pentru început, câteva piese de muzică corală (poeme corale, cantate, madrigale, suite de jocuri și miniaturi corale). Toate au fost interpretate mereu de formațiuni corale profesioniste sau de amatori, fie din Sibiu și din județ, fie din alte părți ale țării, la concursuri, festivaluri naționale și internaționale, dintre care unele s-au publicat.

A valorificat mai cu seamă creația populară din "Mărginimea" Sibiului de unde a adunat personal și a pus în lumină doine, cântece și jocuri ale ciobanilor și țăranilor din această zonă a țării. Reținem din acestea: *Opt colinde pentru cor mixt* (Sibiu, 1940), *La joc*, cor mixt, versuri populare (1950), *Mândru-i jocul Hațegana*, cor mixt, versuri populare (București, 1951), *Jieneasca*, cor mixt, versuri populare (București, 1951), *Nunta ciobănească*, suită de cântece populare pentru cor mixt (1955), *Suită de cântece ciobănești*, poem pastoral, versuri de Cornel Dragoman (1956), *Gatere și circulare*, cor mixt, versuri de Cornel Dragoman (Brașov, 1957) etc. Ion Popescu mai notează că uneori a scris el însuși versurile pentru anumite cântări corale: *Satul tot e-n sărbătoare*, *Pârâiaș cu trei*

izvoare, Cindrelule, vârf cu soare, La secerat, Jocul copiilor, Dragă-mi este țara mea, și mai cu seamă Tropotita, cu o "mare bogăție de simțire, colorit și vigoare ritmică a tematicii muzicale, inspirată din folclorul sibian".

Inspirându-se din versurile unor mari poeți sau din realitatea vieții, Gheorghe Șoima a compus alte lucrări de valoare: *Speranța*, madrigal pentru cor mixt, pe versuri de Mihai Eminescu, *Eu știu un basm*, baladă pentru cor mixt, pe versuri de Octavian Goga, *Bucuria muncii*, suită corală, versuri de V. Munteanu (1959), *Cântarea înfrățirii*, cor mixt (București, 1961), *Triptic pastoral*, Cor de femei (1966).

Are și piese de muzică simfonică: *Adaggio molto espressivo* (1947), *Moment rapsodic*, pentru orchestră mare (1951), *Jieneasca*, pentru orchestră (1953), *Odă în memoria lui Gheorghe Lazăr*, pentru orchestră (1957), *Dans simfonic*, (1958), *Triptic sibian* pentru orchestră (1962), *Poem coregrafic*, pentru orchestră (1966), *Valsul studenților* (1966), *Alma Mater* (1969), *Simfonia Alpilor Transilvani* și altele.

Dintre creațiile sale muzicale bisericești reținem: *Liturghia dogmatică în "La"* - manuscris (1981), *Heruvicul în "Re" major*, *Podoaba casei tale*, cor mixt cu soliști, *În Biserica mării Tale stând*, cor mixt bărbătesc, *Rugăciune*, cor bărbătesc, *Rugăciunea Sfântului Efreem Sirul*, cor mixt, *Tatăl nostru*, *Ectenia mare* și altele. Tot Ion Popescu consemnează lucrarea "Octoihul de la Sibiu", o frescă interesantă, bazată pe cele opt glasuri bisericești folosite la Sibiu, angajată pentru cor mixt cu patru soliști și acompaniament muzical.

Așadar, de la Părintele Gheorghe Șoima a rămas o bagată creație muzicală și un număr de lucrări teoretice. El își înscrie, astfel, numele în galeria marilor compozitori ai veacului al XX-lea. Era un profesor de vocație, conștiincios, apreciat de studenți, corect în raporturile cu colegii. Nu l-am auzit niciodată vorbind pe cineva de rău ori ridicând glasul la vreun student, chiar dacă nu era pregătit la examen. Era întotdeauna calm, calculat în toate. În sala profesorală, în pauze, purta discuții interesante cu colegii săi, mai cu seamă cu Dumitru Belu și Isidor Todoran, pe care-i aborda când era interesat în lămurirea unor chestiuni de Dogmatică. Era de o modestie rară, așa ca și prietenul său, Dumitru Belu, amândoi locuind în același imobil al Mitropoliei. Dintre teologii tineri s-a apropiat mai cu seamă de Ion Popescu, pe care l-a și propus pentru postul de asistent la Cântări bisericești și Tipic. În anul 1976, când a cerut pensionarea, l-am întrebat de ce nu mai rămâne la catedră, căci, fiind conferențiar, avea dreptul la o prelungire până la 70 de ani. Mi-a dat răspuns pe care nu-l pot uita niciodată: "Popescu are 50 de ani, nu-l mai pot ține asistent, trebuie să fie promovat și el lector!" Numai un om ca Părintele Șoima putea face un asemenea gest!

A trecut la cele veșnice la 26 noiembrie 1985, când se apropia de 75 de ani. A fost prohodit în catedrala mitropolitană, după rânduiala statornicită de mult pentru profesori. Au slujit ori au participat mulți dintre foștii lui studenți,

răspunsurile au fost date de corul catedralei, pe care-l dirijase timp de 45 de ani. Ion Popescu a rostit o cuvântare funebră remarcabilă, prin care punea în lumină activitatea preotului, profesorului, muzicologului, dirijorului și compozitorului Gheorghe Șoima, personalitate de excepție a Sibiului de altădată.

Bibliografie:

Viorel Cosma, *Muzicieni români. Compozitori și muzicologi. Lexicon*, București, 1970, p.417-418; Ion Popescu, *Preotul profesor Gheorghe Șoima*, în rev. "Mitropolia Ardealului", an 30, 1985, nr. 11-12, p. 798-802; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu, 1786-1986*, Sibiu, 1987, p. 338-339; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996, p. 441-442.

ORATORIUL "OCTOIHUL DE LA SIBIU" AL PR. GHEORGHE ȘOIMA, UN MONUMENT MUZICAL AL ORTODOXIEI TRANSILVĂNE*

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Grăjdian

Una dintre surprizele pregătirilor pentru Programul Sibiu Capitală Culturală Europeană 2007 a fost redescoperirea unei importante creații muzicale a Părintelui Gheorghe Șoima. Este vorba despre Oratoriul pentru soliști, cor și orchestră "Octoihul de la Sibiu", a cărui existență, nesigură, era cunoscută doar din auzite.

Evenimentul, important atât pentru cultura muzicală românească, cât și pentru viața Bisericii Ortodoxe Române, este totodată un prilej de a readuce în actualitate una dintre cele mai distincte personalități muzicale și bisericești din cultura românească, încă insuficient cunoscută și pusă în valoare.

1. Preotul profesor Gheorghe Șoima

Născut în Sibiu, la 13 februarie 1911, Preotul Gheorghe Șoima¹ a studiat teologia la Academia teologică „Andreiană” din Sibiu între anii 1928-1932. A urmat și cursurile Conservatorului din București din anul 1932 până în 1937, după care a fost numit profesor suplinitor de Muzică la Școala Normală „Andrei Șaguna” din Sibiu, unde a activat din anul 1937 până în 1941. După moartea lui Petru Gherman, din anul 1941 i-a urmat acestuia ca profesor suplinitor de Cântări bisericești și Tipic la Academia teologică „Andreiană”. În anul 1943 promovează conferențiar pentru aceeași disciplină - funcție pe care o va ocupa până la pensionare, în anul 1976.

Gheorghe Șoima a condus și Corul Catedralei Mitropolitane din Sibiu, pe care l-a preluat de la Timotei Popovici în anul 1940. La pupitrul acestui cor de tradiție va rămâne timp de 45 ani, până sfârșitul vieții. A trecut la cele veșnice la 26 noiembrie 1985, tot în Sibiul în care s-a și născut.

Creația sa este bogată și poate fi urmărită pe multiple planuri. A compus lucrări corale bisericești, atât pentru cor mixt, cât și pentru cor bărbătesc, multe dintre ele rămase în manuscris. Între acestea din urmă, unele copiate sau

* Publicat în "Anuarul academic" 2007/2008 al Facultății de Teologie "Andrei Șaguna" a Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, p.152-162.

¹ Prezentări bio-bibliografice pe larg pentru Pr.Gheorghe Șoima v. la Pr.prof.univ.dr.Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu*, Tipografia Eparhială Sibiu, 1987, p.338-339 și la Pr.lect.univ.dr.Vasile Stanciu, *Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p.221-223.

multiplicate doar pentru uzul coral imediat, se numără: „Liturgia dogmatică”, „În Biserica mării Tale stând”, Rugăciunea Sf.Efrem Sirul” etc. „Heruvicul” în Re major a fost tipărit de Timotei Popovici în cea de a treia ediție a „Cântărilor Liturgiei”, în anul 1943². În 1940, Gheorghe Șoima a publicat la Sibiu „Opt colinde pentru cor mixt”³.

Compozițiile sale corale laice sunt de asemenea numeroase: „La joc” (1950), „Mândru-i jocul Hațegana” (1951), „Jieneasca” (1951) etc. Apreciat compozitor de muzică simfonică, dintre creațiile sale în acest domeniu pot fi menționate: Adagio molto espressivo (1947), Scherzo (1947), Moment rapsodic pentru orchestră mare (1951), Jieneasca pentru orchestră (1953) etc.

Cu o temeinică și vastă cultură teologică și muzicală, Gheorghe Șoima a publicat studii și articole de muzicologie precum: „Valoarea educativă a muzicii”⁴, „Funcțiunile muzicii liturgice”⁵, despre „Muzica element de înfrățire a popoarelor”⁶, despre „Folclorul muzical religios”⁷ etc. Între acestea, îndeosebi volumul „Funcțiunile muzicii liturgice” se remarcă drept una dintre primele încercări românești de a contura o viziune cu caracter teologic asupra muzicii bisericești.

A publicat de asemenea articole și studii de interes bisericesc mai general: „Despre Rugăciune”⁸, „Temeiurile psihologice ale ritualului cultului divin”⁹ etc. Între alte funcții pe care le-a ocupat și care dovedesc implicarea sa multilaterală în viața muzicală sibiană se numără cea de profesor de Armonie la Școala populară de Artă din Sibiu (1946-1949) și cea de dirijor pentru diverse formații corale, între care cea a Reuniunii meseriașilor (1939-1949), a Întreprinderii Poligrafice din Sibiu, a Sindicatului Învățăământ și altele.

Până astăzi, la mai bine de două decenii de la moartea sa, personalitatea Părintelui Gheorghe Șoima, competența sa muzicală, împreună cu firea caldă, apropiată, au rămas vii în amintirea celor care l-au cunoscut, a coriștilor Catedralei Mitropolitane sau a celor care au ascultat compozițiile sale și interpretările sale ca dirijor.

² *Cântările Liturgiei pentru cor mixt publicate de Timotei Popovici*, ed.a III-a, Krafft & Drotleff S.A., Sibiu, 1943, p.23-24.

³ Gheorghe Șoima, *8 colinde pentru cor mixt*, Sibiu, 1943.

⁴ Idem, *Valoarea educativă a muzicii*, în Anuarul Școalei Normale “Andrei Șaguna” din Sibiu-la 150 de ani de existență, Sibiu 1938, p.147-152.

⁵ Idem, *Funcțiunile muzicii liturgice*, în seria “Biblioteca Bunul Păstor”, Nr.22, Editura “Revistei Teologice”, Tipografia Arhidiecezană Sibiu, 1945, 104 p.

⁶ Idem, *Muzica element de înfrățire a popoarelor*, în vol.”Biserica și problemele vremii”, Sibiu, 1947, p.129-143.

⁷ Idem, *Folclorul muzical religios*, în “Studii Teologice”, II, nr.3-4, 1950, p.28-294.

⁸ Idem, *Despre Rugăciune*, Sibiu, 1942, 62 p.

⁹ Idem, *Temeiurile psihologice ale ritualului cultului divin*, în Anuarul XXIII (V) al Academiei Teologie “Andreiane”, 1946-1947, p.65-87.

2. Oratoriul «OCTOIHUL de la Sibiu»

Deși în pagina de titlu a manuscrisului Părintele Gheorghe Șoima numește creația sa „Suită pentru cor, orchestră și soli”, „Octoihul de la Sibiu” este un veritabil Oratoriul pentru soliști, cor și orchestră. Finalizat în anul 1970 - tot după o însemnare de pe prima pagină a manuscrisului - Oratoriul „Octoihul de la Sibiu” a însemnat pentru compozitorul teolog sibian urcarea unor trepte ale înălțimii (sau profunzimii) teologice și ale complexității muzicale rareori atinse înaintea sa.

În primul rând este vorba despre abordarea în genul vocal-simfonic a unui aspect cu totul special, așa cum este „Octoihul” pentru teologia și pentru viața liturgică a Bisericii Ortodoxe.

„Octoihul” este cartea de slujbă și totodată colecția de imne a Bisericii Ortodoxe „care cuprinde Cântările Învierii pe cele opt glasuri pentru toate zilele săptămânii”¹⁰. „Octoihul” (okto-ehos, „opt glasuri”) denumește totodată sistemul celor opt moduri muzicale (cu game, formule melodice și cadențe specifice) folosite în cântarea bisericească tradițională de origine bizantină.

Structurarea „Octoihului” este atribuită în Tradiția bisericească Sfântului Ioan Damaschin (sec.VIII) de la Mănăstirea Sf.Sava din Ierusalim, dar se știe că și mai înainte și după acesta, numeroși alți Sfinți Părinți ai Bisericii răsăritene și-au adus o contribuție importantă la completarea „Octoihului”.

Sensul teologic al „Octoihului” depășește însă cu mult semnificația sa muzicală, în măsura în care el simbolizează și dezvăluie liturgic Ziua a opta („opt” glasuri), de fapt ziua cea „una” și veșnică a creației originare și totodată Ziua Învierii Mântuitorului Iisus Hristos (seria glasurilor începe în fiecare an în Duminica Sfintelor Paști), care a redeschis Împărăția lui Dumnezeu pentru întreg neamul omenesc¹¹.

Din punct de vedere muzical, folosește melodii ale celor opt glasuri caracteristice stilului cântării de strănă din Transilvania¹² („după Dimitrie Cunțan”, cel care le-a publicat prima oară la Sibiu în anul 1890¹³).

Tratarea vocal-simfonică potențează expresia dramatică a unor texte liturgice ce depășesc limitele cărții „Octoihului” - unele dintre ele fiind

¹⁰ Cf.pag.de titlu la *Octoih mare*, ed.VI, Edit.Instit.Biblic și de Misiune Ortodoxă, București.

¹¹ V.o prezentare a problematicii teologice a *Octoihului* în lucrarea noastră, Pr.Vasile Grăjdian, *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă - Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, Editura Universității “Lucian Blaga”, Sibiu, 2000, p.46-70.

¹² Pr.Lect.Dr.Dobre Sorin, în teza sa de doctorat „*Muzica bisericească tradițională din zona Sibiului - Studiu monografic*”, alcătuită sub îndrumarea Pr.prof.univ.dr.Vasile Stanciu și susținută la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca joi 20 decembrie 2007, tratează pe larg folosirea variantelor ardelenesti ale glasurilor bisericești în Oratoriul „*Octoihul de la Sibiu*” al Pr.Gheorghe Șoima.

¹³ Dimitrie Cunțanu, *Cântările bisericesci - după melodiile celor opt glasuri ale sfintei biserici ortodoxe, culese, puse pe note și arangeate de Dimitrie Cunțanu, Profesor la seminarul "andreiian" arhidieceșan*, Editura autorului, Sibiu (Tippografia Jos.Eberle și Co., Viena), 1890.

împrumutate din „Triod” (cartea de slujbă din perioada Postului Mare) sau din „Penticostar” (cartea de slujbă din perioada de după Sfintele Paști).

Fiecare dintre cele opt părți ale oratoriului urmează unuia dintre cele opt glasuri ale Octoihului. Structurarea materialului imnografic ales de Gheorghe Șoima pentru oratoriul său este următoarea:

Glasul I: „*Doamne, strigat-am către Tine*”

Doamne, strigat-am către Tine, auzi-mă. Ia aminte glasul rugăciunii mele, când strig către Tine, auzi-mă Doamne.

Glasul II: „*Domnul mă va auzi*”

Să știți că Domnul mă va auzi. Striga-voi către Dânsul. Să nu greșiți mâniindu-vă, cugetați în inimile voastre, în reculegere, jertfiți jertfa dreptății, nădăjduiți în Domnul.

Glasul III: „*Astăzi Fecioara naște*”

Astăzi Fecioara naște pe Creatorul a toate. Peștera aduce Raiul și steaua arată pe Hristos, lumina celor din întuneric. Magii se închină și păstorii văd minunea, îngerii cântă zicând: Mărire întru cele de sus, mărire lui Dumnezeu.

Glasul IV: *Troparul Sfintelor Patimi*

Răscumpăratu-ne-ai pe noi cu scump sângele Tău, pe Cruce pironindu-Te, cu sulița fiind împuns, ai izvorât nemurire, Mântuitorul nostru, mărire Ție !

Glasul V: *Sedeală și „Ziua Învierii”*

Crucea Domnului, Crucea să o lăudăm, cântând sfântă îngroparea Lui și sfânta Lui Înviere, că a înviat pe cei morți, Dumnezeu fiind; prădat-a stăpânia morții, luminează răsărind celor din iad. Mărire puterii Lui !

Ziua Învierii ! Să ne luminăm cu prăznuirea ei, unii pe alții să ne îmbrățișăm, să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi; toate să le iertăm pentru Înviere și așa să strigăm: Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând și celor din morminte viață dăruindu-le.

Glasul VI: *Rugăciune mută*

Glasul VII: *Martirică parafrazată - Utrenia de joi*

Năzuind ca un singur om și privind spre același țel, mulțimea mucenicilor răbdători de chinuri au descoperit în moartea pentru Hristos calea vieții, fiecare râvnind sfârșitul înaintea celui alt. Ei răpeau chinurile ca și cum ar fi fost comori, iar când moartea întârzia, se mângâiau unii pe alții zicând: deși nu murim chiar acum, să nu deznădăjduim, căci vom muri neapărat. Ceea ce oamenii nu-și doresc, ei au dorit cu ardoare, prefăcând nevrerea în vrere; cu moneda morții plătind, viață au cumpărat. Pentru rugăciunile acestor Sfinți ai Tăi, Dumnezeule, miluiește-ne pe noi !

Glasul VIII: *Toată suflarea să laude pe Domnul*

Toată suflarea să laude pe Domnul, lăudați pe Domnul din ceruri, lăudați-L pe El întru cele de sus, lăudați-L în strune și organe ! Ție se cuvine cântare Dumnezeule. Toată suflarea și toată făptura să laude pe Domnul ! Amin.

3. Prezentarea Oratoriului "Octoiul de la Sibiu" în primă audiție absolută

În anul 2005, D-na Liliana Arcu, fiica Părintelui Gheorghe Șoima, membră a Corului Filarmonicii „Transilvania” din Cluj-Napoca, a luat legătura cu Maestrul Florentin Mihăescu, prezentându-i acestuia manuscrisul oratoriului, aflat până atunci în posesia familiei compozitorului. În lunile ce au urmat, pe baza manuscrisului încredințat, Maestrul Florentin Mihăescu a realizat tehnoredactarea computerizată atât a partiturii generale, cât și a știmelor de orchestră, corectând și câteva erori de scriitură. De asemenea, a luat legătura cu conducerea Filarmonicii de Stat din Sibiu, pentru a propune prezentarea *Oratoriului "Octoiul de la Sibiu"* în cadrul pregătirilor pentru Programul *Sibiu Capitală Culturală Europeană 2007*.

În continuare, cu ajutorul Consiliului Județean și al Consiliului Local Sibiu, au fost găsite sursele de finanțare necesare, așa încât **Joi 9 noiembrie 2007 în Sala Thalia a Filarmonicii de Stat Sibiu** a putut fi ascultat *Oratoriul "Octoiul de la Sibiu" de pr. Gheorghe Șoima* în **primă audiție absolută**.

Conducerea muzicală a fost asigurată de Maestrul Florentin Mihăescu, alături de Orchestra Simfonică a Filarmonicii de Stat din Sibiu fiind prezenți soliștii Irina Săndulescu - soprană, Maria Pop - mezzosoprană, Szilágyi Zsolt - tenor și Gheorghe Roșu - bas. Partea corală a fost susținută de Corul Filarmonicii *Transilvania* din Cluj-Napoca, dirijor Cornel Groza.

În baza unui parteneriat al *Filarmonicii de Stat Sibiu* cu *Societatea Română de Radiodifuziune*, în aceeași perioadă a lunii noiembrie 2006 o echipă tehnică de la *Radio România Muzical „George Enescu”* a realizat o înregistrare a Oratoriului „Octoiul de la Sibiu”, inclusiv din concert. Această înregistrare a stat la baza unui CD audio cu *Oratoriul "Octoiul de la Sibiu"*, realizat în cursul anului 2007.

Creație de o dramaturgie elaborată și o monumentalitate impresionantă (cu o durată de cca.50 min.) *Oratoriul "Octoiul de la Sibiu"* al Preotului muzician Gheorghe Șoima rămâne să fie încă descoperit atât de către muzicieni și muzicologi, cât și de către publicul meloman.

GHEORGHE ȘOIMA ȘI MELOSUL POPULAR*

Ilie Moise

Dacă memoria nu mă înșală, profesorul Gheorghe Șoima se numără printre cele dintâi personalități ale culturii sibiene pe care le-am cunoscut după stabilirea mea la Sibiu. În deplasarea, din 1 august 1972, la Rășinari, pe care am evocat-o într-un capitol anterior – în microbuzul „Centrului Județean...” a urcat, la un moment dat, un bărbat trecut de prima tinerețe, ușor stingher, cu o privire de o blândețe îngerească. Părea destul de familiarizat cu problemele culturii sibiene, cu mișcarea artistică de amatori din județ de vreme ce intervenea, din când în când, în discuțiile colegilor mei.

La Rășinari, Nicolae Scutea, însoțit de bărbatul care călătorise cu noi, s-a apropiat de mine zâmbind: - „Colega, ți-l prezint de domnul profesor Gheorghe Șoima, colaborator apropiat al nostru, dascăl de muzică la Institutul Teologic din Sibiu.” Am rămas siderat. Aveam în fața mea un mare compozitor, autorul celebrelor piese corale *Mândru-i jocul hațegana* și *Jieneasca* – intrate demult în repertoriile celor mai valoroase coruri (profesioniste sau de amatori) din România. Am bâiguit ceva, apoi am amuțit. I-am urmărit cu atenție intervențiile delicate și gesturile blânde din timpul repetițiilor corului. Nu s-a enervat niciodată și n-a ridicat tonul la nimeni. Oficia un adevărat ritual și-ți lăsa impresia, când ridica bagheta, de liturghie cosmică.

Întâlnirile noastre aveau să capete o anume ritmicitate în perioadele concursurilor sau în timpul festivalurilor. La vizionări, punctul de vedere al profesorului Șoima era ascultat și respectat. Pe mine mă consilia ori de câte ori îi ceream sfatul și mă felicita sau amenda pentru articolele publicate în „Tribuna”. Era interesat de influența folclorului asupra cântărilor bisericești, drept pentru care m-a rugat să înregistrez cantorii din Cut în timpul unei liturghii. Un alt segment al culturii populare, pe care-l urmărea cu mare atenție, era colinda tradițională și îndeosebi colindatul antifonic. Prelucrările de folclor – în concepția sa – echivalau cu un proces complex de eliminare a corpurilor străine, a impurităților în vederea obținerii liniei melodice reale, adevărate. Acest fapt presupunea nu numai talent, ci și o profundă cunoaștere a melosului popular, a acelor elemente specifice tipurilor melodice românești.

* Publicat în Ilie Moise, *Efigii sentimentale*, Editura Imago, Sibiu, 2008, p.75-77.

Mai târziu, pe la mijlocul anilor '70, l-am însoțit la înmormântarea compozitorului Nicolae Hanzu (1889-1976) – întemeietorul corului din Gura Râului. Amândoi l-am omagiat pe ilustrul dispărut, în calitate de reprezentanți a două instituții: „Uniunea Compozitorilor din România” și respectiv „Comitetul județean de cultură Sibiu”. Discursul meu, în care aduceam elogii sincere dascălului-apostol, viza deopotrivă pe folcloristul și compozitorul Nicolae Hanzu, dimensiuni care l-au mișcat profund pe profesor. Reacția... o întrebare ciudată: „- Ce vârstă aveți, domnule Moise ? – Pe 13 februarie am împlinit 28 de ani ! ... am răspuns prompt și aproape mândru că nu mai aveam doar 25. - Știți că suntem născuți în aceeași zi și în aceeași lună ?! ... La o distanță, însă, de 37 de ani !” De atunci, în fiecare an îi trimiteam o felicitare în preajma zilei de naștere, iar eu primeam un plic de dimensiuni minuscule, în care așeza o carte de vizită pe care scria invariabil: „La mulți ani, domnule Moise!” Sigur... era foarte greu, imposibil chiar să uităm, și dânsul și eu, ziua de naștere a celui alt.

La constituirea „Asociației Folcloriștilor și Etnografilor din Județul Sibiu”, în mai 1977, a fost ales responsabil al secției „folclor muzical și coregrafie”, funcție pe care și-a onorat-o, cu conștiinciozitate, până la moarte. A colaborat la *Studii și comunicări*, an de an, cu materiale de o aparte calitate științifică și ideatică, fiind prezent la toate acțiunile culturale și științifice organizate de „Asociație”.

L-am aniversat la împlinirea vârstei de 70 de ani, moment consemnat de Cornel Arion în nr.4 al buletinului științific *Studii și comunicări*.

Mi-a mărturisit că preocupările din ultimii ani vizează îndeosebi procesul de creație în cultura tradițională, acele elemente care conferă specificitate unei bucăți muzicale sau alta. Părea hotărât să-și ducă până la capăt proiectul, să-l finalizeze cu un volum.

Ultima carte de vizită primită de la profesorul Șoima – în februarie 1984 – avea următorul text: „Dragă Domnule Moise, astăzi am dublul vârstei dumitale. La mulți ani !” În toamna aceluiași an trecea *dincolo* cu aceeași discreție și demnitate cu care a trăit aici, printre semenii săi. Fie-i țărâna ușoară !

15.I.2008

ANEXE

Index alfabetic al lucrărilor de teologie și muzicologie ale Pr. Gheorghe Șoima

- *120 de ani de la nașterea lui Gheorghe Dima*, în “Telegraful Român”, nr.45-46, 1967, p.3; **274**
- *125 de ani de la nașterea compozitorului Gheorghe Dima*, în “Telegraful Român”, nr.39-40, 1972, p.3-4; **292**
- “*Acum toate de lumină s-au umplut*”, în “Telegraful Român”, nr.13-16, 1980, p.5; **244**
- *Arhitectura formelor creștine*, în “Revista Teologică”, nr.1-2, 1943, p.65-73; **48**
- *Aspecte ale cultului divin ortodox*, în “Îndrumătorul bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1972, p.119-122; **71**
- *Binecuvintează suflete al meu*, în “Telegraful Român”, nr.15-16, 1983, p.3; **86**
- *Cântarea în comun la Sfânta Liturghie*, în “Îndrumător Bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), nr.39-40, 1970, p.141-142; **198**
- *Centenarul “Timotei Popovici”*, în “Biserica Ortodoxă Română”, nr.9-10, 1970, p.1047-1052 (publicat cu modificări minore și în “Mitropolia Ardealului”, nr.11-12, 1970, p.888-894); **284**
- *Conferențiar Nicolae Lungu - Liturgia psaltică pentru cor mixt (recenzie)*, în “Mitropolia Ardealului”, nr.5-6, 1958, p.461-462; **312**
- *Constantin Brăiloiu, Opere I – V (recenzie)*, în “Studii și comunicări”, nr.4, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1982, p.447-451; **318**
- *Constantin Moisiu, Să stăm bine, să stăm cu frică (recenzie)*, în “Revista Teologică”, nr.7-8, 1942, p.371-372; **311**
- *Cui ne rugăm ?*, în “Mitropolia Ardealului”, nr.1-2, 1986, p.36-43; **111**
- *Cum ne dăm binețe*, în “Telegraful Român”, nr.13-14, 1957, p.3; **249**
- *Despre Liturgia Darurilor mai înainte sfințite*, în “Telegraful Român”, nr.11-12, 1982, p.3; **81**
- *Despre rugăciune*, în seria „Popasuri duhovnicești”, nr.25, Sibiu, 1942 (62 p.); **20**
- *Despre valorificarea omiletică a picturii bisericești*, în “Mitropolia Banatului”, nr.1-3, 1980, p.109-110; **259**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei ”Sfinte Dumnezeule”*, în “Telegraful Român”, nr.37-38, 1984, p.1; **101**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei ”Heruvicul”*, în “Telegraful Român”, nr.3-4, 1985, p.2; **103**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei ”Pe Tatăl”*, în “Telegraful Român”, nr.21-22 și 23-24, 1985, p.2 și 4; **106**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei ”Mila Păcii”*, în “Telegraful Român”, nr.35-36 și 37-38, 1985, p.6; **109**
- *Divina audiență*, în “Revista Teologică”, nr.2, 1937, p.65-70; **15**
- *Doru Constantiniu*, în “Repere sibieni”, vol.3, ediție îngrijită de Nicolae Scutea, Sibiu, 1982, p.44-49; **303**
- *Exegeză la Antifonul al doilea*, în “Telegraful Român”, nr.27-28, 1983, p.3; **88**
- *Expresivitatea religioasă a psaltichiei românești contemporane*, în “Biserica Ortodoxă Română”, nr.5-6, 1976, p.525-531; **200**

- *Fericirea în înțeles creștin - Exegeza "Fericirilor" (I)*, în "Telegraful Român", nr.33-36, 1983, p.4; **91**
- *"Fericirile" (II)*, în "Telegraful Român", nr.39-40 și 41-42, 1983, p.6; **94**
- *Fericirile (III)*, în "Telegraful Român", nr. 7-8, 1984, p.1-2; **96**
- *Folclorul muzical religios*, în "Studii teologice", nr.3-6, 1950, p.288-294; **182**
- *Folclorul muzical în confruntare cu definiția clasică a frumosului*, în "Studii și comunicări", nr.1, vol. îngrijit de Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1978, p.71-79; **209**
- *Funcțiunile muzicii liturgice*, în "Biblioteca Bunului Păstor", nr.22, Editura "Revistei Teologice", Sibiu, 1945 (103 p.); **125**
- *Gheorghe Dima - 30 de ani de la moartea marelui compozitor*, în "Telegraful Român", nr.27-28, 1955, p.3-4; **269**
- *Gheorghe Lazăr - 150 ani de la moarte*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1974, p.100-103; **295**
- *Ghizela Sulițeanu, Psihologia folclorului muzical (recenzie)*, în "Studii și comunicări", nr.3, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1981, p.366-367; **316**
- *Grija pentru monumentele istorice din patria noastră*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1973, p.73-76; **314**
- *Iisus Hrisos, Împăratul păcii (In.12,1-18)*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1976, p.160-164; **230**
- *Importanța unității noastre de credință*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1971, p.75-76; **251**
- *Încercările, fenomene inerente ale vieții pământești (II Cor. 4, 6-15). Duminica a XV-a după Rusalii*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1979, p.220-222; **241**
- *Înfrățirea popoarelor prin muzică*, în "Biserica și problemele vremii", Sibiu, 1947, p.129-143; **172**
- *În numele Tatălui*, în "Telegraful Român", nr.23-24, 1977, p.2 și 4; **74**
- *Înțelepciunea creștină*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1983, p.93-94; **253**
- *La sărbătoarea Sf. Mare Mucenic Gheorghe*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1977, p.194-197; **234**
- *Mesajul Bobotezei*, în "Telegraful Român", nr.45-46, 1982, p.1 și 6; **225**
- *Muzica bisericească și laică în Institutul teologic din Sibiu*, în "Mitropolia Ardealului", nr.11-12, 1961, p.798-806; **191**
- *Numele bun, comoară de mare preț (Fapt.Ap.9,32-42). Duminica a IV după Sfintele Paști*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1979, p.176-178; **238**
- *Părintele Timotei Popovici, din prilejul unei aniversări*, în "Revista Teologică", 1945, p.318-322; **265**
- *Pregătirea pentru sfintele slujbe și evlavioasa lor trăire*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1981, p.158-160; **79**
- *Prin cruce "bucurie la toată lumea"*, în "Telegraful Român", nr.15-18, 1981, p.3; **223**
- *Proverbele, comori ale spiritualității poporului român*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1984, p.74-77; **256**

- *Răspunsurile ecteniilor*, în “Revista Teologică”, nr.1-2, 1942, p.46-50; **43**
- *Reflecții pe tema datinilor de iarnă*, în “Telegraful Român”, nr.47-48, 1981 și nr.1-2, 1982, p. 7; **261**
- *Rostul înalt al cântărilor bisericești*, în “Îndrumător Bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), nr.39-40, 1957, p.179-182; **188**
- *Rugăciunea ”Prea Sfântă Treime”*, în “Telegraful Român”, nr.29-30, 1978, p.2; **77**
- *Să avem încredere în viață (Lc. 7,11-16). Duminica a XX-a după Rusalii*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1975, p.170-173; **227**
- *Să iertăm toate pentru Înviere*, în “Telegraful Român”, nr.13-14, 1947, p.2; **219**
- *Să învățăm cântările bisericești*, în “Îndrumător Bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), nr.39-40, 1948, p.173-174; **181**
- *Sfintele Slujbe în îndoita prezență a lui Hristos*, în “Telegraful Român”, nr. 41-42, 1982, p.1 și 3; **84**
- *Temeiuri psihologice ale ritualului cultului divin*, în Anuarul Academiei Teologice „Andreiene” Ortodoxe Române din Sibiu, nr.XXIII (V), 1946-1947, p.65-87; **54**
- *Tiberiu Brediceanu și Sabin Drăgoi*, în “Telegraful Român”, nr.7-8, 1969, p.2; **278**
- *Timotei Popovici - 90 de ani de la nașterea sa*, în “Telegraful Român”, nr.39-40, 1960, p.3; **273**
- *Timotei Popovici, 100 de ani de la nașterea și 20 de ani de la moartea sa*, în “Telegraful Român”, nr.33-34, 1970, p.3; **280**
- *Timotei Popovici*, în “Transilvania”, Sibiu nr.9, 1975, p.14-15; **298**
- *Timotei Popovici, puternică personalitate morală - la 110 ani de la nașterea și 30 de ani de la moartea sa*, în “Telegraful Român”, nr.27-28, 1980, p.2; **301**
- *Tricentenar Johann Sebastian Bach*, în “Îndrumător Bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1987, p.63-64; **307**
- *Ucenicii Domnului în vremea răstignirii și Învierii Sale*, în “Telegraful Român”, nr.17-18, 1972, p.2; **221**
- *Valoarea educativă a muzicii*, în „Anuarul Școalei normale ort. rom. Andrei Șaguna din Sibiu - la 150 de ani de existență”, Sibiu, 1938, p.147-152; **121**
- *Veniți să ne închinăm*, în “Telegraful Român”, nr.21-22, 15 mai 1984, p.1; **99**

Index cronologic al lucrărilor de teologie și muzicologie ale Pr. Gheorghe Șoima

- *Divina audiență*, în "Revista Teologică", nr.2, 1937, p.65-70.; **15**
- *Valoarea educativă a muzicii*, în „Anuarul Școalei normale ort. rom. Andrei Șaguna din Sibiu - la 150 de ani de existență”, Sibiu, 1938, p.147-152; **121**
- *Despre rugăciune*, în seria „Popasuri duhovnicești”, nr.25, Sibiu, 1942 (62 p.); **20**
- *Răspunsurile ecteniilor*, în "Revista Teologică", nr.1-2, 1942, p.46-50; **43**
- *Constantin Moisiu, Să stăm bine, să stăm cu frică (recenzie)*, în "Revista Teologică", nr.7-8, 1942, p.371-372; **311**
- *Arhitectura formelor creștine*, în "Revista Teologică", nr.1-2, 1943, p.65-73; **48**
- *Funcțiunile muzicii liturgice*, în "Biblioteca Bunului Păstor", nr.22, Editura "Revistei Teologice", Sibiu, 1945 (103 p.); **125**
- *Părintele Timotei Popovici, din prilejul unei aniversări*, în "Revista Teologică", 1945, p.318-322; **265**
- *Temeiuri psihologice ale ritualului cultului divin*, în Anuarul Academiei Teologice „Andreiene” Ortodoxe Române din Sibiu, nr.XXIII (V), 1946-1947, p.65-87; **54**
- *Înfrățirea popoarelor prin muzică*, în "Biserica și problemele vremii", Sibiu, 1947, p.129-143; **172**
- *Să iertăm toate pentru Înviere*, în "Telegraful Român", nr.13-14, 1947, p.2; **219**
- *Să învățăm cântările bisericești*, în "Îndrumător Bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), nr.39-40, 1948, p.173-174; **181**
- *Folclorul muzical religios*, în "Studii teologice", nr.3-6, 1950, p.288-294; **182**
- *Conferențiar Nicolae Lungu - Liturgia psaltică pentru cor mixt (recenzie)*, în "Mitropolia Ardealului", nr.5-6, 1958, p.461-462; **312**
- *Gheorghe Dima - 30 de ani de la moartea marelui compozitor*, în "Telegraful Român", nr.27-28, 1955, p.3-4; **269**
- *Cum ne dăm binețe*, în "Telegraful Român", nr.13-14, 1957, p.3; **249**
- *Rostul înalt al cântărilor bisericești*, în "Îndrumător Bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), nr.39-40, 1957, p.179-182; **188**
- *Timotei Popovici - 90 de ani de la nașterea sa*, în "Telegraful Român", nr.39-40, 1960, p.3; **273**
- *Muzica bisericească și laică în Institutul teologic din Sibiu*, în "Mitropolia Ardealului", nr.11-12, 1961, p.798-806; **191**
- *120 de ani de la nașterea lui Gheorghe Dima*, în "Telegraful Român", nr.45-46, 1967, p.3; **274**
- *Tiberiu Brediceanu și Sabin Drăgoi*, în "Telegraful Român", nr.7-8, 1969, p.2; **278**
- *Centenarul "Timotei Popovici"*, în "Biserica Ortodoxă Română", nr.9-10, 1970, p.1047-1052 (publicat cu modificări minore și în "Mitropolia Ardealului", nr.11-12, 1970, p.888-894); **284**
- *Timotei Popovici, 100 de ani de la nașterea și 20 de ani de la moartea sa*, în "Telegraful Român", nr.33-34, 1970, p.3; **280**
- *Cântarea în comun la Sfânta Liturghie*, în "Îndrumător Bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), nr.39-40, 1970, p.141-142; **198**

- *Importanța unității noastre de credință*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1971, p.75-76; **251**
- *Ucenicii Domnului în vremea răstignirii și Învierii Sale*, în “Telegraful Român”, nr.17-18, 1972, p.2; **221**
- *125 de ani de la nașterea compozitorului Gheorghe Dima*, în “Telegraful Român”, nr.39-40, 1972, p.3-4; **292**
- *Aspecte ale cultului divin ortodox*, în “Îndrumătorul bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1972, p.119-122; **71**
- *Grija pentru monumentele istorice din patria noastră*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1973, p.73-76; **314**
- *Gheorghe Lazăr - 150 ani de la moarte*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1974, p.100-103; **295**
- *Să avem încredere în viață (Lc. 7,11-16). Duminica a XX-a după Rusalii*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1975, p.170-173; **227**
- *Expresivitatea religioasă a psaltichiei românești contemporane*, în “Biserica Ortodoxă Română”, nr.5-6, 1976, p.525-531; **200**
- *Timotei Popovici*, în “Transilvania”, Sibiu nr.9, 1975, p.14-15; **298**
- *Iisus Hrisos, Împăratul păcii (In.12,1-18)*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1976, p.160-164; **230**
- *În numele Tatălui*, în “Telegraful Român”, nr.23-24, 1977, p.2 și 4; **74**
- *La sărbătoarea Sf. Mare Mucenic Gheorghe*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1977, p.194-197; **234**
- *Folclorul muzical în confruntare cu definiția clasică a frumosului*, în “Studii și comunicări”, nr.1, vol. îngrijit de Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1978, p.71-79; **209**
- *Rugăciunea ”Prea Sfântă Treime”*, în “Telegraful Român”, nr.29-30, 1978, p.2; **77**
- *Numele bun, comoară de mare preț (Fapt.Ap.9,32-42). Duminica a IV după Sfintele Paști*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1979, p.176-178; **238**
- *Încercările, fenomene inerente ale vieții pământești (II Cor. 4, 6-15). Duminica a XV-a după Rusalii*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1979, p.220-222; **241**
- *Doru Constantiniu*, în “Repere sibiene”, vol.3, ediție îngrijită de Nicolae Scutea, Sibiu, 1982, p.44-49; **303**
- *Despre valorificarea omiletică a picturii bisericești*, în “Mitropolia Banatului”, nr.1-3, 1980, p.109-110; **259**
- *“Acum toate de lumină s-au umplut”*, în “Telegraful Român”, nr.13-16, 1980, p.5; **244**
- *Timotei Popovici, puternică personalitate morală - la 110 ani de la nașterea și 30 de ani de la moartea sa*, în “Telegraful Român”, nr.27-28, 1980, p.2; **301**
- *Ghizela Sulițeanu, Psihologia folclorului muzical (recenzie)*, în “Studii și comunicări”, nr.3, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1981, p.366-367; **316**
- *Prin cruce “bucurie la toată lumea”*, în “Telegraful Român”, nr.15-18, 1981, p.3; **223**
- *Pregătirea pentru sfintele slujbe și evlavioasa lor trăire*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1981, p.158-160; **79**
- *Constantin Brăiloiu, Opere I – V (recenzie)*, în “Studii și comunicări”, nr.4, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1982, p.447-451; **318**

- *Reflecții pe tema datinilor de iarnă*, în "Telegraful Român", nr.47-48, 1981 și nr.1-2, 1982, p. 7; **261**
- *Despre Liturgia Darurilor mai înainte sfințite*, în "Telegraful Român", nr.11-12, 1982, p.3; **81**
- *Sfintele Slujbe în îndoita prezență a lui Hristos*, în "Telegraful Român", nr. 41-42, 1982, p.1 și 3; **84**
- *Mesajul Bobotezei*, în "Telegraful Român", nr.45-46, 1982, p.1 și 6; **225**
- *Binecuvintează suflete al meu*, în "Telegraful Român", nr.15-16, 1983, p.3; **86**
- *Exegeză la Antifonul al doilea*, în "Telegraful Român", nr.27-28, 1983, p.3; **88**
- *Fericirea în înțeles creștin - Exegeza "Fericirilor" (I)*, în "Telegraful Român", nr.33-36, 1983, p.4; **91**
- *"Fericirile"(II)*, în "Telegraful Român", nr.39-40 și 41-42, 1983, p.6; **94**
- *Înțelepciunea creștină*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1983, p.93-94; **253**
- *Fericirile (III)*, în "Telegraful Român", nr. 7-8, 1984, p.1-2; **96**
- *Veniți să ne închinăm*, în "Telegraful Român", nr.21-22, 15 mai 1984, p.1; **99**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei "Sfinte Dumnezeule"*, în "Telegraful Român", nr.37-38, 1984, p.1; **101**
- *Proverbele, comori ale spiritualității poporului român*, în "Îndrumător bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1984, p.74-77; **256**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei "Heruvicul"*, în "Telegraful Român", nr.3-4, 1985, p.2; **103**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei "Pe Tatăl"*, în "Telegraful Român", nr.21-22 și 23-24, 1985, p.2 și 4; **106**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei "Mila Păcii"*, în "Telegraful Român", nr.35-36 și 37-38, 1985, p.6; **109**
- *Cui ne rugăm ?*, în "Mitropolia Ardealului", nr.1-2, 1986, p.36-43; **111**
- *Tricentenar Johann Sebastian Bach*, în "Îndrumător Bisericesc" ("Calendarul Bunului Creștin"), 1987, p.63-64; **307**

**Indexul lucrărilor de teologie și muzicologie ale Pr. Gheorghe Șoima
după periodicele în care au fost publicate**

În volum:

- *Despre rugăciune*, în seria „Popasuri duhovnicești”, nr.25, Sibiu, 1942 (62 p.); **20**
- *Funcțiunile muzicii liturgice*, în “Biblioteca Bunului Păstor”, nr.22, Editura “Revistei Teologice”, Sibiu, 1945 (103 p.); **125**

În “Revista Teologică” / “Mitropolia Ardealului”

- *Divina audiență*, în “Revista Teologică”, nr.2, 1937, p.65-70; **15**
- *Răspunsurile ecteniilor*, în “Revista Teologică”, nr.1-2, 1942, p.46-50; **43**
- *Constantin Moisiu, Să stăm bine, să stăm cu frică (recenzie)*, în “Revista Teologică”, nr.7-8, 1942, p.371-372; **311**
- *Arhitectura formelor creștine*, în “Revista Teologică”, nr.1-2, 1943, p.65-73; **48**
- *Părintele Timotei Popovici, din prilejul unei aniversări*, în “Revista Teologică”, 1945, p.318-322; **265**
- *Conferențiar Nicolae Lungu - Liturgia psaltică pentru cor mixt (recenzie)*, în “Mitropolia Ardealului”, nr.5-6, 1958, p.461-462; **312**
- *Muzica bisericească și laică în Institutul teologic din Sibiu*, în “Mitropolia Ardealului”, nr.11-12, 1961, p.798-806; **191**
- *Centenarul “Timotei Popovici”*, în “Mitropolia Ardealului”, nr.11-12, 1970, p.888-894 (publicat cu modificări minore și în “Biserica Ortodoxă Română”, nr.9-10, 1970, p.1047-1052); **284**
- *Cui ne rugăm ?*, în “Mitropolia Ardealului”, nr.1-2, 1986, p.36-43; **111**

În “Biserica Ortodoxă Română”:

- *Centenarul “Timotei Popovici”*, în “Biserica Ortodoxă Română”, nr.9-10, 1970, p.1047-1052 (publicat cu modificări minore și în “Mitropolia Ardealului”, nr.11-12, 1970, p.888-894); **284**
- *Expresivitatea religioasă a psaltichiei românești contemporane*, în “Biserica Ortodoxă Română”, nr.5-6, 1976, p.525-531; **200**

În “Telegraful Român”

- *Să iertăm toate pentru Înviere*, în “Telegraful Român”, nr.13-14, 1947, p.2; **219**
- *Gheorghe Dima - 30 de ani de la moartea marelui compozitor*, în “Telegraful Român”, nr.27-28, 1955, p.3-4; **269**
- *Cum ne dăm binețe*, în “Telegraful Român”, nr.13-14, 1957, p.3; **249**
- *Timotei Popovici - 90 de ani de la nașterea sa*, în “Telegraful Român”, nr.39-40, 1960, p.3; **273**
- *120 de ani de la nașterea lui Gheorghe Dima*, în “Telegraful Român”, nr.45-46, 1967, p.3; **274**
- *Tiberiu Brediceanu și Sabin Drăgoi*, în “Telegraful Român”, nr.7-8, 1969, p.2; **278**
- *Timotei Popovici, 100 de ani de la nașterea și 20 de ani de la moartea sa*, în “Telegraful Român”, nr.33-34, 1970, p.3; **280**

- *125 de ani de la nașterea compozitorului Gheorghe Dima*, în “Telegraful Român”, nr.39-40, 1972, p.3-4; **292**
- *Ucenicii Domnului în vremea răstignirii și Învierii Sale*, în “Telegraful Român”, nr.17-18, 1972, p.2; **221**
- *În numele Tatălui*, în “Telegraful Român”, nr.23-24, 1977, p.2 și 4; **74**
- *Rugăciunea ”Prea Sfântă Treime”*, în “Telegraful Român”, nr.29-30, 1978, p.2; **77**
- *Timotei Popovici, puternică personalitate morală - la 110 ani de la nașterea și 30 de ani de la moartea sa*, în “Telegraful Român”, nr.27-28, 1980, p.2; **301**
- *”Acum toate de lumină s-au umplut”*, în “Telegraful Român”, nr.13-16, 1980, p.5; **244**
- *Prin cruce ”bucurie la toată lumea”*, în “Telegraful Român”, nr.15-18, 1981, p.3; **223**
- *Reflecții pe tema datinilor de iarnă*, în ”Telegraful Român”, nr.47-48, 1981 și nr.1-2, 1982, p. 7; **261**
- *Despre Liturghia Darurilor mai înainte sfințite*, în “Telegraful Român”, nr.11-12, 1982, p.3; **81**
- *Sfintele Slujbe în îndoita prezență a lui Hristos*, în “Telegraful Român”, nr. 41-42, 1982, p.1 și 3; **84**
- *Mesajul Bobotezei*, în “Telegraful Român”, nr.45-46, 1982, p.1 și 6; **225**
- *Binecuvintează suflete al meu*, în “Telegraful Român”, nr.15-16, 1983, p.3; **86**
- *Exegeză la Antifonul al doilea*, în “Telegraful Român”, nr.27-28, 1983, p.3; **88**
- *Fericirea în înțeles creștin - Exegeza ”Fericirilor” (I)*, în “Telegraful Român”, nr.33-36, 1983, p.4; **91**
- *”Fericirile”(II)*, în “Telegraful Român”, nr.39-40 și 41-42, 1983, p.6; **94**
- *Fericirile (III)*, în “Telegraful Român”, nr. 7-8, 1984, p.1-2; **96**
- *Veniți să ne închinăm*, în “Telegraful Român”, nr.21-22, 15 mai 1984, p.1; **99**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei ”Sfinte Dumnezeule”*, în “Telegraful Român”, nr.37-38, 1984, p.1; **101**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei ”Heruvicul”*, în “Telegraful Român”, nr.3-4, 1985, p.2; **103**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei ”Pe Tatăl”*, în “Telegraful Român”, nr.21-22 și 23-24, 1985, p.2 și 4; **106**
- *Din cântările liturgice ale Ortodoxiei ”Mila Păcii”*, în “Telegraful Român”, nr.35-36 și 37-38, 1985, p.6; **109**

În “Îndrumător Bisericesc” / “Calendarul Bunului Creștin”

- *Să învățăm cântările bisericești*, în “Îndrumător Bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), nr.39-40, 1948, p.173-174; **181**
- *Rostul înalt al cântărilor bisericești*, în “Îndrumător Bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), nr.39-40, 1957, p.179-182; **188**
- *Cântarea în comun la Sfânta Liturghie*, în “Îndrumător Bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), nr.39-40, 1970, p.141-142; **198**
- *Importanța unității noastre de credință*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1971, p.75-76; **251**
- *Aspecte ale cultului divin ortodox*, în “Îndrumătorul bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1972, p.119-122; **71**

- *Grija pentru monumentele istorice din patria noastră*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1973, p.73-76; **314**
- *Gheorghe Lazăr - 150 ani de la moarte*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1974, p.100-103; **295**
- *Să avem încredere în viață (Lc. 7,11-16). Duminica a XX-a după Rusalii*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1975, p.170-173; **227**
- *Iisus Hrisos, Împăratul păcii (In.12,1-18)*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1976, p.160-164; **230**
- *La sărbătoarea Sf. Mare Mucenic Gheorghe*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1977, p.194-197; **234**
- *Numele bun, comoară de mare preț (Fapt.Ap.9,32-42). Duminica a IV după Sfintele Paști*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1979, p.176-178; **238**
- *Încercările, fenomene inerente ale vieții pământești (II Cor. 4, 6-15). Duminica a XV-a după Rusalii*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1979, p.220-222; **241**
- *Pregătirea pentru sfintele slujbe și evlavioasa lor trăire*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1981, p.158-160; **79**
- *Proverbele, comori ale spiritualității poporului român*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1984, p.74-77; **256**
- *Înțelepciunea creștină*, în “Îndrumător bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1983, p.93-94; **253**
- *Tricentenar Johann Sebastian Bach*, în “Îndrumător Bisericesc” (“Calendarul Bunului Creștin”), 1987, p.63-64; **307**

În “Studii și comunicări”:

- *Folclorul muzical în confruntare cu definiția clasică a frumosului*, în “Studii și comunicări”, nr.1, vol. îngrijit de Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1978, p.71-79; **209**
- *Ghizela Sulișteanu, Psihologia folclorului muzical (recenzie)*, în “Studii și comunicări”, nr.3, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1981, p.366-367; **316**
- *Constantin Brăiloiu, Opere I – V (recenzie)*, în “Studii și comunicări”, nr.4, sub redacția: Ilie Moise, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1982, p.447-451; **318**

În alte publicații:

- *Valoarea educativă a muzicii, - Valoarea educativă a muzicii*, în „Anuarul Școalei normale ort. rom. Andrei Șaguna din Sibiu - la 150 de ani de existență”, Sibiu, 1938, p.147-152; **121**
- *Temeiuri psihologice ale ritualului cultului divin*, în Anuarul Academiei Teologice „Andreiene” Ortodoxe Române din Sibiu, nr.XXIII (V), 1946-1947, p.65-87; **54**
- *Înfrățirea popoarelor prin muzică*, în ”Biserica și problemele vremii”, Sibiu, 1947, p.129-143; **172**
- *Folclorul muzical religios*, în “Studii teologice”, nr.3-6, 1950, p.288-294; **182**
- *Timotei Popovici*, în “Transilvania”, Sibiu nr.9, 1975, p.14-15; **298**
- *Despre valorificarea omiletică a picturii bisericești*, în ”Mitropolia Banatului”, nr.1-3, 1980, p.109-110; **259**

- *Doru Constantiniu*, în “Repere sibiene”, vol.3, ediție îngrijită de Nicolae Scutea, Sibiu, 1982, p.44-49; **303**